

میرثووی زانایانی کورد

محمد دعلی قه‌ره‌داغی

به‌رگی دووهم
۱۴۱۹هـ - ۱۹۹۹ز

بووژاندن سه‌وهی

میرثووی زانایانی کورد

له‌ریگی ده‌ستخه‌نه‌کانیانه‌وه

دانراوی

محمد دعلی قه‌ره‌داغی

به‌رگی دووهم

چاپی په‌که‌م

۱۴۱۹هـ - ۱۹۹۹ز

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
مِنْ أَقْوَالِ صَاحِبِ الْكَمَالِ وَالْمَعَانِي نَزِينَ الْعَابِدِينَ أَفَنَدِي

الْكُورَانِي

البرهان الكمال والاعمال والنقل جمع مفعول
حادثه العاين والنقل بالذوق
السيف والنقل جمع مفعول
السفر //

وهمة النقل شاقني الى النقل

براعة الفضل ساقني على المقل

المجدى اسم الفاعل من الاجل واللامائل
بمعنى الأناقة والحلم والشمس واللامائل
الأشرفه ومضرب المثل ما قبل
بهذه //

بجد الاحاطل مني مضرب المثل

بجد الفضائل في رشيحة القلم

ظل الهدى بكلامه في رايح العمل

اضى العلى بكما في انا صلب العلم

والرشد في العمل المنقطع

الريضان السابغة وسهم سوق
الامر فقام وارتفع

سبحر البيان بيدا حاشاعز الذل

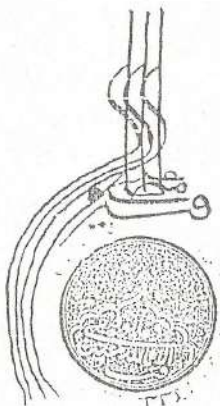
سوق الرهان سمام من ذابنا

ابن الشباواني وسمه الذقل

خالق تشبهه في خلق به ضالفا

البنار والصلح للزمان والذوق
للذوق بسم الربيع والذوق بالذوق
الذوق بالذوق //

وَقَفَّاصِحْحًا صِرًا لَانْهَالِ انْهَابًا مَوْجِدًا لِمَخْلَدِ الْيَوْمِ شَكِي
 اَهْلُ الْجَنَّةِ عَلَى الْاَرَبِ كَ عِنْدَ الْاَنْضَاحِ عَلَى قَوْلِ مَنْ
 جَوْزُ وَقْفِ الْمَنْقُولِ مِنَ الْعِلْمِ التَّوَعُّبِ عَنِ الْوَرَعِ وَالْفَلَاحِ
 فَادْبَالُ الْوَلَايِضِ وَلَا يَنْتَقِلُ إِلَى مَكَانٍ فَوْقَ تَلَاثَةِ
 أَيَّامٍ قَبْلَ بَدَايِئِهِ بِعَدَا سَمْعِ الْأَخْبَارِ عِنْدَ الْمَلِكِ الْفَتْاحِ
 وَيَدْخُلُهُ النَّابِرُ الْوَلْوَلُ وَالنِّسَاحُ تَحْرِيْرُ لَفْسِهِ أَحَدِي
 وَثَمَانِينَ بَعْدَ الْاَلْفِ مِنْ عَمَلِهِ

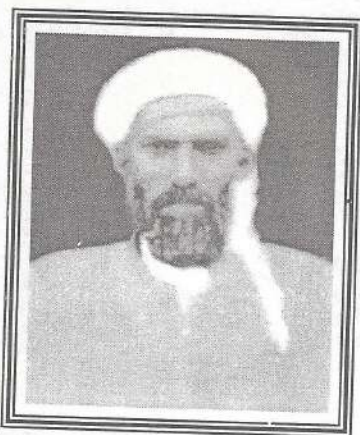
المالك	اصدق الأمثال	اشرف منسبان حقيقه	أفضل الامثال
شكر اغا نزيان	شيخ عبدالرحمن الشنوبى	مصطفى فاضل	المدرس
زين الفقهاء	عماد العلماء	افضل الرجال	قوة القرآن
نداء على الطوبى	احمد الدين	بولادىك	على النماز
المدرس	البيضا	نورى	مضى الاقوال
مخاض	ماهل الاستعداد	محمد على	احسن التجار
مخاض			مولى الناعم

دَعَاؤُ خَيْرِ الْمُتَّقِينَ

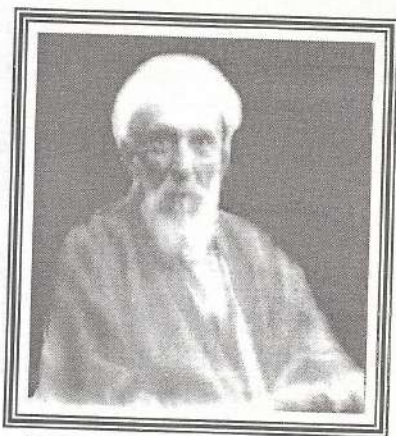
اللَّهُمَّ تَقَبَّلْ مِنَّا خَيْرَ الْقَرَّانِ وَبِحَاوِزِ عَتَمَانَا كَمَا كَانَ فِي بِلَادِهِ
 مِنْ خَطَايَا أَوْثِيَانٍ ۝ أَوْ حَرِّفِ كُلَّ عَيْنٍ مَوَاضِعَهُ أَوْ تَقَدِّمِ أَوْ خَيِّرِ
 أَوْ زِدْ بَادِيَةً أَوْ نَقْصَانٍ ۝ أَوْ تَأْوِيلِ عَلَى غَيْرِ مَا أَنْزَلْتَهُ أَوْ رِسَالَتِكَ
 أَوْ سُوءِ الْحِسَابِ ۝ أَوْ تَجَلُّدِ عِنْدَ بِلَادِهِ أَوْ كَسَلِ أَوْ سَعْرٍ أَوْ زَيْغِ
 اللِّسَانِ ۝ أَوْ قُوفٍ بِغَيْرِ وَصْفٍ أَوْ إِدْعَاءٍ بِغَيْرِ مُدْعِمٍ أَوْ
 إِظْهَارِ بِغَيْرِ بَيَانٍ ۝ أَوْ مَدِّ أَوْ هَمِّ أَوْ تَشْدِيدِ أَوْ جَحْمِ
 أَوْ تَعْرِيبِ بِغَيْرِ مَكَانٍ ۝ فَكَتَبْتُ مَنَاعًا عَلَى النَّوَامِ وَالْحَمَالِ ۝
 وَأَرَدْتُ قَنَا فَضَلَ بَيْنَ فَرَاهِ مَوْدِيَا حَقَّةً مَعَ الْأَعْضَاءِ وَالْقَلْبِ
 وَاللِّسَانِ ۝ وَهَبْ لَنَا خَيْرَ الْبَشَارَةِ وَالْأَمَانِ ۝ وَلَا تَجْعَلْ
 عَلَيْنَا وَبِالْأَبْيَضِ كَرَمِكَ يَا ذَا الْبَهَاءِ وَالِإِشْتِيَارِ ۝
 بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ ۝ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝
 عَلَى يَدِ أَعْضَاءِ الْعِبَادِ أَيْرُهِمْ بَيْنَ عَبْدِ اللَّهِ الْمُؤَرَّوِيِّ ۝
 عَفَّرَ اللَّهُ لَهُ وَلَوْ الْبَدِيَّةِ وَلَيْنَ تَطَرَّفِيهِ أَيْمِينَ ۝ لَيْسَتْ
 ثَلَاثٌ وَبَيَاتِينَ وَأَلْفٌ ۝ سَسْكَتِيَّةٌ

وَأَرَادْتُ مَنَاعًا مِنْ بِلَادِهِ كَمَا كَانَ فِي بِلَادِهِ
 مَعَ النَّفْسِ وَاللَّحْمِ أَوْ حَرِّفِ كُلَّ عَيْنٍ مَوَاضِعَهُ
 أَوْ تَقَدِّمِ أَوْ خَيِّرِ أَوْ زِدْ بَادِيَةً أَوْ نَقْصَانٍ
 أَوْ تَأْوِيلِ عَلَى غَيْرِ مَا أَنْزَلْتَهُ أَوْ رِسَالَتِكَ
 أَوْ سُوءِ الْحِسَابِ ۝ أَوْ تَجَلُّدِ عِنْدَ بِلَادِهِ
 أَوْ كَسَلِ أَوْ سَعْرٍ أَوْ زَيْغِ اللِّسَانِ ۝
 أَوْ قُوفٍ بِغَيْرِ وَصْفٍ أَوْ إِدْعَاءٍ بِغَيْرِ مُدْعِمٍ
 أَوْ إِظْهَارِ بِغَيْرِ بَيَانٍ ۝ أَوْ مَدِّ أَوْ هَمِّ
 أَوْ تَشْدِيدِ أَوْ جَحْمِ أَوْ تَعْرِيبِ بِغَيْرِ مَكَانٍ
 فَكَتَبْتُ مَنَاعًا عَلَى النَّوَامِ وَالْحَمَالِ ۝
 وَأَرَدْتُ قَنَا فَضَلَ بَيْنَ فَرَاهِ مَوْدِيَا حَقَّةً
 مَعَ الْأَعْضَاءِ وَالْقَلْبِ وَاللِّسَانِ ۝
 وَهَبْ لَنَا خَيْرَ الْبَشَارَةِ وَالْأَمَانِ ۝ وَلَا تَجْعَلْ
 عَلَيْنَا وَبِالْأَبْيَضِ كَرَمِكَ يَا ذَا الْبَهَاءِ
 وَالِإِشْتِيَارِ ۝ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ ۝
 وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝ عَلَى يَدِ أَعْضَاءِ
 الْعِبَادِ أَيْرُهِمْ بَيْنَ عَبْدِ اللَّهِ الْمُؤَرَّوِيِّ ۝
 عَفَّرَ اللَّهُ لَهُ وَلَوْ الْبَدِيَّةِ وَلَيْنَ تَطَرَّفِيهِ
 أَيْمِينَ ۝ لَيْسَتْ ثَلَاثٌ وَبَيَاتِينَ وَأَلْفٌ ۝
 سَسْكَتِيَّةٌ

وینە ی چەند زانایەکی کورد

مامۆستا شیخ عومەری
قەرەداغیی .. ۱۳۰۲-۱۳۵۵ ک
۱۸۸۴-۱۹۳۶

مامۆستا مەلا حسەینی
پشدریی .. ۱۳۲۲ ک،
۱۹۰۴ ز کۆچی کردووە.

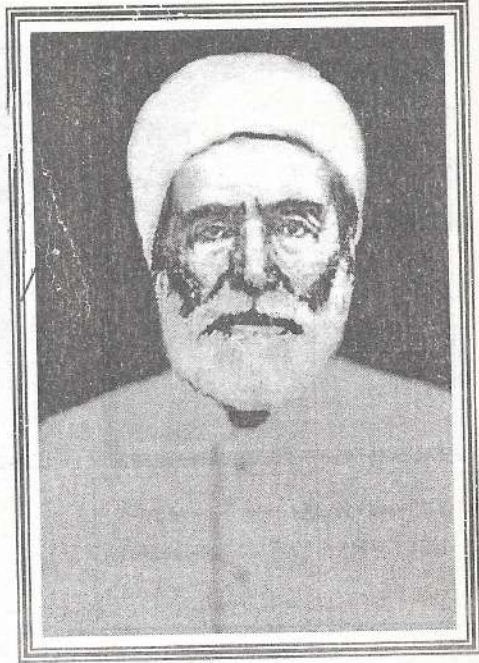

مامۆستا مەلا باقری بالسکی
۱۳۱۶-۱۳۹۲ ک
۱۸۹۸-۱۹۷۲ ز

مامۆستا مەلا رەشید بەگی
بابان، ۱۲۷۸-۱۳۶۱ ک
۱۸۶۱-۱۹۴۲ ز

مامۇستا مەلا
 ئەبو بەكر
 (مەلا ئەفەندى)
 ئەربىلى
 ۱۲۸۰-۱۳۶۱ك
 ۱۸۶۱-۱۹۴۲ز

مامۇستا شەيخ
 مەھمەد طاھىرى
 كوردى.
 خۇشئووسى
 مەككە يېرۇز.
 ۱۳۲۱-۱۳۹۹ك
 ۱۹۰۳-۱۹۷۹ز

هەندیک سەرچاوەی میژووی

هەر کتییکی میژووی بە دەستەو بەگرت و لاپەرەکانی هەڵدەیتەو، کاتیەک دەگەیتە دوا بەشی - بە زۆری - لیستە ی ناوی ئەو سەرچاوە میژوویانە دەخوینیتەو کە بۆ دانانی ئەو کتییە سوودیان لی وەرگیراوە. واتە زانیی ناوی سەرچاوە باو و ناسراوەکان کاریکی گران نییە، بەلام دۆزینەوێ کتیب و سەرچاوەی نەزانراو و نەببستراو و شارەزاکردنی نووسەر و خوینەر بۆ لایان مایە کارناسانکردنە بۆ نووسەران و، هۆی دەولەمەندکردنی سەرچاوەی میژووی و زانیاری و، تەسەلکردنی بابەت و نووسراوەکانە.

لەم روانگەو ناوی چەند سەرچاوەیەکی پێوەندیار بە میژووی کورد و زانیانی کوردەو دەخەمە پیش بابەتەکانی ئەم بەرگەو، بە هیوای ئەوێ خزمەتیکی بچکۆلەم کردبیت.

دەبی ئەوێش بایم لەوانە یە هەندیک لەو سەرچاوانە ی لێردا ناویان دیت هەر ناوەکانیان مابیت و خودی کتیب و سەرچاوەکان لە دەستدا نەبن یان هەر تێداچووبن.

۱- پیش هەموو شتی باسی کتیییک دەکەم کە ناوی هەبە و لەوانە یە نوسخەیشی هەبیت و تا نیستەیش هیچ خوینەر و لیکۆلەرەوێەکی کورد خەمی نەخواردووە تا ببخاتە رزی سەرچاوەکانی میژووی کورد. مامۆستا ئەمین زەکی لە لاپەرە ۱۲۸ ی بەرگی دوومی (مشاهیر الكرد) دەکەیدا ئەفەر موی: محەمەد ئەفەندی شەهرەزوری سالی (۱۰۷۳ک) لە شاری مەککە ی پیروژ کتیییکی لەسەر کوردستان نووسیووە، نوسخەیشی لە (مەتەفی بەریتانی) دا هەبە. وا بزاتم جگە لەم نوسخە ی مامۆستا ئەمین زەکی باسی دەکات نوسخە ی دیشی هەبەو، رەنگە مابیتیش؛ چونکە مامۆستا مەحمود شوکری ئالووسیش ئەم کتییە ی دیووە و سوودیشی لی وەرگرتووە (۱).

۲- له په نای دستخه تی ژماره ۱۰۳۲۸ ی (دار صدام للمخطوات) دا ماموستایه ک ناوی ئه و کتیبانه ی نووسیوه که به ئه مانه ت داونی به ماموستایانی دی . له ناویاندا ناوی (تاریخ الاکراد) ی نووسیوه . دستخه ته که ش سالی (۱۱۳۶ ک) نووسراوته وه . به لام چ هه وایک له م کتیبه له دستدا نییه .

۳- له (معجم المؤلفین) دا دهلی ئیسماعیلی ئامودی دیمه شقی (۶۷۷هـ - ۱۲۷۸م) کتیبکی ههیه به ناوی (تاریخ آمد) .

۴- هه ر له هه مان کتیبدا هاتوه مه محمودی گورانی (۱۱۹۵ ک ، ۱۷۴۷ز) کتیبکی ههیه به ناوی (الحکم الكردیه) (۱) .

۵- له (ذیل کشف الظنون) دا دهلی : شیخ عه بدوسه لامی ماردینی کتیبکی ههیه به ناوی (ام العبر فی تاریخ ماردین) (۲) .

۶- له هه مان کتیبدا هاتوه که (محمد بن احمد البکری الصدیقی الوراق) ی خاوه نی (الروضة البهیة) کتیبکی ههیه به ناوی (الدر الجمالی فی مناقب سیدی یوسف العجمی الگورانی) (۳) .

۷- له (فهرس مخطوطات مکتبه الاوقاف مرکزیة فی السلیمانیه) دا باسی ئه وه هاتوه که کتیبی (الفصول فی مناقب السید عبد الرسول) له کتیبخانه ی ناوبراودا ههیه و ، باسی بهر زنجه و نیشته جیبوونی بهر زنجه ییه کانی تییدا دهکات (۴) .

۸- دهستخه ته کانی (۱۴۲۶۸) و (۱۴۲۸۰) ی (د ، ص) دوو به شی دهستخه تیکن ناوبه ناو باسی کوردو میزروی کوردی تییدا به .

۹- دهستخه تی (۱۰۸۷۴) ی (د ، ص) کۆمه لیک رووداوی میزروی ههسه ر زنجیره ی سألله کان تییدا به .

۱۰- دهستخه تی (۶۳۲۸) ی (د ، ص) میزروی له دایکبوون و کۆچی

(۱) پروانه : معجم المؤلفین ، عمر رضا کحاله ج : ۲/ ۲۶۰ .

(۲) پروانه : ذیل کشف الظنون ، البابانی ، ج : ۳/ ۱۲۷ .

(۳) پروانه : سهراوه ی پیسوو ج : ۳/ ۴۴۵ .

(۴) پروانه : فهرس مخطوطات مکتبه الاوقاف مرکزیه فی السلیمانیه . اعداد : محمود

احمد محمد ، مطبعة بغداد . ج / ۵/ ۲۴۷ .

دوایی گه لیک له زانایان و میرانی کوردی تیدایه.

- ۱۱ - دستخه تی (۲۶۰۱۲) ی (د، ص) به زمانی تورکییه، کومه لیک شیخو رووداوو میژووی تیدایه، به سوودن.
- ۱۲ - دستخه تی (۹۲۹۱) ی (د، ص) کاغز و کیتاب و یاداشته کانی نیوان دهوله تی عوثمایی و ئیرانه و، به شیکی پیوه ندیی به رووداوو کانی کوردستانه وه هه یه.
- ۱۳ - دستخه تی (۲۳۲۴۳) ی (د، ص) نامه ی شیخ عه بدوللای شیخی (منتفق) ه بو والیی به غذا، باسی جهنگ و لیدانی یه زیدیانی سنجاری له لایهن شیخی ناوبراووه تیدایه.
- ۱۴ - دستخه تی (۳۹۹۹۴) ی (د، ص) ژینامه ی شیخ کاظمی دوجه یلی و گه شته کانیه تی و، پیوه ندیی به کوردستانیشه وه هه یه.
- ۱۵ - دستخه تی (۳۹۹۰۰) به زمانی کلدانیه، چامه یه کی تیدایه دهر باره ی تالانکردنی ئه ربیل و (کرملیس) له سالی ۱۲۳۶دا.
- ۱۶ - دستخه تی (۳۹۸۹۲) ی (د، ص) میژووی کلیسه ی ئه ربیلی تیدایه له سه ده ی شه شه مدا، دانراوی (شیخا زخا) مار بطرس عه زیزی مه طرانی زاخو کردوویه تی به عه ره بیی. دستخه تی ژماره (۴۰۰۶۲، دص) نوسخه یه کی دی ئه م کتیبه یه.
- ۱۷ - دستخه تی (۴۰۰۶۶) ی (د، ص) (اخبار ابرشیه ماردین آمد، سعرد) ه، دانراوی (شماش عزیز بطرس) ه.
- ۱۸ - دستخه تی (۳۹۹۹۰) ی (د، ص) کتیبیکه به ناوی (تاریخ دیر الره بان هرمرز منذ تاسیسه وحتی الان)، پیوه ندیی به میژووی کوردو ناوچه که وه هه یه.
- ۱۹ - دستخه تی (۳۹۸۳۲) ی (د، ص) کتیبیکه به ناوی (تاریخ جبل سنجار، او تاریخ الیزیدیة) دانراوی نوعمان شابیته و، به خه تی دانهره.
- ۲۰ - دستخه تی (۳۸۷۰۹) ی (د، ص) دیوانیکه له ستایشی حاجی محهمه د توفیق پاشا صابونچی زاده دا، چامه و شیعی چهند ماموستایه کی کوردی تیدایه، له وانه :
- ۱ - عه بدوره حمان ئه فه ندیی موفتی ئه ربیل.

- ۲- مه لا ئه یووب ئه فه ندیی راوچی.
- ۳- محمهد توفیق ئه فه ندیی مودیری شیخان.
- ۴- محمهد صالح ئه فه ندیی ئوطراقچی زاده قازی لیوای سلیمانیی.
- ۲۱- دهستخهتی (۱۰۵۱۳) ی (د، ص) دهفته ریکه وهك سالنامه وایه، ناوی فرمانبرانی ناوچه جیاجیاکانی دهولهتی عثمانیی تیدایه.
- ۲۲- دهستخهتی (۳۹۸۷۹) ی (د، ص) کتیبیکه به ناوی (الیزیدیة) دانراوی قهشه ئیسحاقه. ئیلیاس خوشابا ته رجه مه ی کردوه.
- ۲۳- دهستخهتی (۴۰۱۰۰) ی (د، ص) له سه ری نووسراوه (مجموعه فی النحلة الیزیدیة. جمعها امیریکی فی حدود ۱۹۳۰ من جبل سنجار).
- ۲۴- دهستخهتی (۴۰۱۶۱) ی (د، ص) کومه لیک دهستخهتی تیایه بهم ناو نیشانانه :
- ۱- الیزیدیة للاب أنستاس الكرملی.
 - ۲- الیزیدیة فی كردستان لعبد الرحمن بدران.
 - ۳- الیزیدیة او عبدة ابليس.
- ۲۵- دهستخهتی (۳۹۹۱۸) ی (د، ص) دانراویکه به زمانی عه ره بیی له سه ر یه زیدییه کان، ناوی دانه ری نه نووسراوه.
- ۲۶- دهستخهتی (۲۳۲۴۳) ی (د، ص) کومه له دانراویکه، هه ندیکیان ده رباره ی یه زیدییه کان و جهنگردن له ته کیانا و ویرانکردنی خانوو به ره یانه.
- ۲۷- دهستخهتی (۳۹۹۵۲) ی (د، ص) دانراویکی توفیق وهه بییه به ناوی (فهرست الامکنه والبقاع الوارد ذکرها فی کتاب صورة الارض لابن حوقل) سالی ۱۹۴۳ دایناوه.
- ۲۸- (شقائک الاترچیة فی مناقب اشراف البرزنجیة)، دانراوی جه عه ری کوری حه سه نی کوری عه بدولکه ریمی به رزنجییه. (۱)

حوجره و مهدرسهکان و میژوو

له بهرگی یه که می ئەم کتیبه دا ناوی کۆمه‌لی مهدرسه‌ی گوندو
 شاره‌کانی کوردستان و میژووی بوونی سهرده‌می مهدرسه‌که - ئەگەر
 میژووی تۆمار کرابیّت - م نووسی و، ئەو کاته به‌وه‌نده ده‌ستبه‌ردار بووم،
 هۆیه‌کی ئەو ده‌ستبه‌ردار بوونه‌م و نه‌نوسینی شتی دی ئەوه بوو که
 نووسینی زیاتر شوین و دهرامه‌ت و دهره‌تانی فره‌تری ده‌ویّت، به‌لام‌دوای
 چاپبوونی بهرگی یه‌که‌م و نرخاندنی ئەو بابته‌ له لایه‌نی مامۆستایان و
 شاره‌زایانه‌وه، رام هاته سهر ئەوه ههرچی له‌ته‌ک ناوی مهدرسه‌کان و
 میژووی بوونیاندا هه‌یه هه‌موویان بابته‌ و زانیاری به‌ سوودن و،
 پشتگوێخستیان زانیکه‌ له میژوو ده‌که‌ویّت و، له‌وانه‌یه جاریکی دیش
 هه‌لیکی وا هه‌لنه‌که‌ویته‌وه ئەو زانیاریانه تۆمار بکرین و، به‌مه‌یش ئەم
 زیانه‌یش ده‌بیته سهرباری زیانه‌کانی دی که له میژوو مان که‌وتوون.

بۆ نموونه : وا ده‌بی له پال ناوی مهدرسه‌کاندا ناوی مامۆستای - یان
 مامۆستایانی - مهدرسه‌که تۆمار کراوه، کاتی وایش هه‌یه ئەو ناوه‌ له
 چهند شویندا، یان له لایه‌نی چهند فه‌قیوه تۆمار کراوه، به‌مه - هه‌یج نه‌بیّت -
 له‌زیاندا بوونی ئەو مامۆستایانه‌ له‌ سهرده‌مانه‌دا ده‌زانیین و، ئەمه‌یش خۆی
 له‌ خۆیدا ده‌بیته که‌رسته‌یه‌کی باشی لیکۆلینه‌وه و دۆزینه‌وه‌ی میژووی
 زانی مامۆستایانمان، جگه‌ له‌وه‌یش - وه‌ک له‌مه‌ولا ده‌بینی - وا ده‌بی گه‌لێک
 زانیاری به‌ بایه‌خ له پال ئەو ناوانه‌دا تۆمار ده‌کریّت و ئەوانه‌یش
 هه‌ریه‌که‌یان بایه‌خی تاییه‌تی خۆی هه‌یه. ئەمانه‌یش جگه‌ له‌وه‌ ناوی
 نووسه‌ره‌وه‌که خۆی جیگه‌ی بایه‌خیکی زۆره‌، کاتی وا هه‌یه ئەو
 نووسه‌ره‌وه‌ خۆی زه‌لامیکی گه‌وره‌و ناسراو بووه.. بۆیه جاریکی دی سهر
 له‌ نۆی به‌ ده‌ستخه‌ته‌کاندا چوومه‌وه‌ و، به‌ وردیی ئەو زانیاری و بابته‌انه‌م
 له پال ناوی مهدرسه‌کاندا تۆمار کرد و، به‌ هه‌ندێ شوین و مهدرسه‌ی
 دیشدا گه‌رام و له‌وانیش چیم ده‌ستکه‌وت ره‌گه‌ل ئەمانه‌م خست و ئەمه‌یان لی
 پیکه‌ات که نیره‌دا ده‌یانخویننه‌وه، هیوادارم سوودی خۆیان بیه‌خسن.

وه‌ک گۆتم جگه‌ له ده‌ستخه‌ته‌کانی (دارصدام للمخطوطات) به‌ ناو چهند
 ده‌ستخه‌تیکی دیکه‌ی کتیبخانه‌ و لای مامۆستایاندا گه‌رام له‌وانه‌: پاشماوه‌ی

کتیخانە‌ی شیخە‌ولای خەرپانیی که به داخه‌وه جگه له‌وه‌ی زووتر زوری لی له‌ناو چووبوو، له‌جەنگی ئێران و عیراقددا خەریک بوو هەمووی تیدا بچیت، به‌لام مامۆستا شیخ محەمد ئەمینی مامۆستا شیخ جەمیلی موفتیی پالەوانانە به‌شیکی باشیانی رزگار کردو، منیش به‌و پاشماوهدا چوومه‌وه و به‌ناوی (خەرپانیی) وه‌تومارم کردن.

هه‌روه‌ها لای مامۆستا مه‌لا سه‌عید حه‌مزه سه‌عید چه‌ند ده‌سته‌تیکم بینیی و سوودم لی وه‌رگرتن و، به‌ناوی خۆیه‌وه نووسیم.

پیتی ئەلف

- ۱- ۱۹۹۵۷ (د، ص) (تنبیه الغافلین) سالی ۹۷۶ هه‌یده‌ری کوری حاجی عه‌لی مه‌ککی له‌ شاری ناگره‌ نووسیویه‌تیه‌وه.
- دوایی فاطمه‌ ناویک له‌گه‌ل کتییی دیدا وه‌قفی کردوه له‌سه‌ر نه‌وه‌ی عه‌بدولغه‌فوورو فه‌قی عه‌بدوللای کورانی حاجی حه‌سه‌نی مائی.
- ۲- ۱۳۴۵ (د، ص) (زاد العقبی شهرحی الوقایه) محەمدی کوری (ایک) قه‌لعه‌چوگی (الشروری) له‌ شاری نامود له (مکتبی! حاجی حسام!) -ره‌نگه‌ مه‌به‌ستی مه‌درسه‌ بیټ - سالی ۱۰۵۱ نووسیویه‌تیه‌وه.
- ۳- ۳۰۰۳۶ (د، ص) (کفایه‌ الاسلامی سه‌ودایی) عه‌لی سه‌هاکی کوری یوسفی برادۆست سالی ۱۰۶۵ له‌ شاری نامود له‌ مزگه‌وتی شیخ مه‌حموودی نه‌قشه‌بندی له‌به‌ر نوسخه‌ی دانهر نووسیویه‌تیه‌وه. روژی سی شمه‌ی ۲۰ ی موچه‌ره‌م.

- ۴- ۱۷۱۰۴ (د، ص) (الوجیز) عوتمان له‌ جه‌ماعه‌تی کیکی له‌ ولاتی (نامود) له‌ مه‌درسه‌ی عه‌لی پاشا سالی ۱۰۶۸ ک نووسیویه‌تیه‌وه.
- ۵- ۵۹۰۴ (د، ص) (کۆمه‌لیک دائرایی شەرعو عه‌قائید) مه‌لا سه‌فه‌ری کوری عه‌لی سالی ۱۱۱۵ له‌ مه‌درسه‌ی نامود نووسیویه‌تیه‌وه
- ۶- ۱۶۷۸۸ (د، ص) (مصابیح السنه) ره‌سوولی کوری مه‌ولانا خضری کوری مه‌ولانا حه‌سه‌نی کوری ئەمیر (ندر)ی کوری ئەمیر شه‌هابه‌دینی کوری حه‌سه‌نی شاهویی شافیعی قوصه‌ریی پیر خضرائی سالی ۱۰۷۳ له‌ شاری نه‌شنۆ له‌ پارچه‌ی نازره‌به‌یجانی سه‌ربه‌ ته‌بری له‌

فهرمانپره‌وایی سولتانی گه‌وره بوداق سولتانی کورپی شیرخانی موکریدا
نوسوییه‌تیه‌وه.

۷- ۳۵۰۹۲ (د، ص) (دیوانی مه‌ولانا خالید) محمه‌دی کورپی
ئه‌حمه‌دی (قرش ابادی) له هۆزی زه‌رده ناسراوه به (کرخور) سالی
۱۲۵۲ له مزگه‌وتی شارۆچکه‌ی (اشنی - شنو) نوسوییه‌تیه‌وه. له‌و ساله‌دا
حاکمی ته‌بریز جه‌ریمه‌ی خه‌لکی ئوشنی کرد.

۸- ۱۹۳۷۹ (د، ص) (حاشیه‌ی زیاری له‌سه‌ر سه‌مه‌رقه‌ندی)
ره‌سوولی کورپی حاجی محمه‌دی وه‌سانیی له شارۆچکه‌ی ئه‌شنو له
خزمه‌تی ماموستا مه‌لا محمه‌دی غه‌زاییدا سالی ۱۳۰۹ نوسوییه‌تیه‌وه.

۹- ۱۶۶۳۴ (د، ص) (الوضوح) مه‌حمودی کورپی ئیبراهیمی،
کورپی محمه‌دی، کورپی سوله‌یمانیی کورپی داودی، کورپی ئیسماعیل له
مه‌درسه‌ی (قاضي القضاة) ه‌ قازی ئیلباس سالی ۱۱۱۸ ک نوسوییه‌تیه‌وه.
محمه‌د خه‌زنه‌داری کورپی ئه‌حمه‌د ئاغا وه‌قفی کردوه.

۱۰- ۱۹۰۸۵ (د، ص) (الظروف) محمه‌د ئه‌مینی کورپی مه‌لا
محمه‌د ئه‌مینی کورپی مه‌لا محمه‌د سالی ۱۲۱۲ له مه‌درسه‌ی (ایتوت)
نوسوییه‌تیه‌وه.

۱۱- ۲۲۵۷ (د، ص) (موصل الطلاب) ده‌ستکاری ناوی
نوسه‌ره‌وه‌که‌ی کراوه‌ی تیکدراوه. سالی ۱۲۲۴ له مه‌درسه‌ی ئه‌مانوللاخا
ئی والیی کوردستان له شاری سنه نوسراوه‌ته‌وه.

۱۲- ۱۸۶۵۹ (د، ص) (شهرحی ته‌صریفی زه‌نجاتی) خضری کورپی
یوسفی کورپی خضری کورپی یوسفی کورپی ئه‌حمه‌دی ناسراوه به
...اجی) له هۆزی [ببی پلانی] له گوندی (نیزر) سالی ۱۲۲۷ له
مه‌درسه‌ی مه‌لا (آفدل) نوسوییه‌تیه‌وه.

۱۳- ۲۰۳۴۸ (د، ص) (شهرحی ته‌صریفی زه‌نجاتی) ره‌سوولی
کورپی عه‌زیزی کورپی محمه‌دی کورپی مه‌لا غه‌زایی سالی ۱۲۷۳ له
مه‌درسه‌ی ماموستا مه‌لا ئه‌سه‌عه‌دی کورپی ماموستا مه‌لا عه‌بدوولایی جه‌لی
له کۆیه له فهرمانپره‌وایی عه‌لی به‌گذا نوسوییه‌تیه‌وه.

۱۴- ۱۶۸۳۰ (د، ص) (شهرحی ریساله‌ی وه‌ضع) طاها‌ی کورپی

سهید نهحمهدی [بد کدی!] له مهدرسه‌ی ئیران له خزمه‌تی مامۆستا مه‌لا سه‌عیدی ئیرانیدا سالی ۱۲۹۵ نووسیویه‌تیه‌وه.

۱۵- ۵۰۵۵ (د، ص) (نهفتازانی له شه‌رحی ته‌صریفدا ناسراود به سه‌عیدینی) یوسفی کوری مه‌لا وه‌یسی سالی ۱۲۰۴ له مه‌درسه‌ی مه‌ولانا نهحمهدی کوری حه‌سه‌ندا نووسیویه‌تیه‌وه.

۱۶- ۲۰۰۲۴ (د، ص) (حاشیه‌ی داودی خه‌وافیی) عه‌بدوئلا‌ی کوری نهحمهدی کوری شه‌ریف له مه‌درسه‌ی مامۆستا مه‌لا نهحمهد له سالی ۱۲۱۳ دا نووسیویه‌تیه‌وه.

۱۷- ۵۰۵۵ (د، ص) شه‌رحی ته‌صریفی زنجانی (سه‌عد الدین) یوسفی کوری مه‌لا وه‌یسی له مه‌درسه‌ی مه‌ولانا نهحمهدی کوری حه‌سه‌ن به‌گدا سالی ۱۲۱۴ نووسیویه‌تیه‌وه.

۱۸- ۱/۳۶۴۵۷ (د، ص) (سه‌ید شه‌ریف) فه‌تحو لموبینی کوری سه‌ید نهحمهدی که‌لجینی له مه‌درسه‌ی پیر عومه‌ر له خزمه‌تی مامۆستا شیخ نهحمهدی مامۆستا شیخ محمه‌د قه‌سیمدا سالی ۱۲۳۸ نووسیویه‌تیه‌وه.

۱۹- ۱۸۱۸۳ (د، ص) (فروع التقلید) مه‌حموود زه‌نگه‌ل له گوندی به‌ردوشر له خزمه‌ت مه‌لا نهحمهدی کوری مه‌لا بایزی (قلاسیدی) دا سالی ۱۲۸۹ نووسیویه‌تیه‌وه.

۲۰- ۱۴۵۶۵ (د، ص) (سه‌عدوئلا‌ی گیچکه) نهحمهدی کوری عه‌زیزی کوری ره‌سوول له گوندی بئه‌سلاوه له مه‌درسه‌ی مه‌لا نهحمهدی (اشوکان) دا لای مه‌لا مصطه‌فا و مه‌لا عه‌بدوئلا‌ی (اشوکانی) نووسیویه‌تیه‌وه.

۲۱- ۲۰۳۷۱ (د، ص) (الرسالة الحنفية الواقعة على الرسالة العضدية)

عه‌بدو صه‌مه‌دی کوری سه‌ید عه‌لی کوری سه‌ید نهحمهد له مه‌درسه‌ی مه‌ولانا ئیبراهیمی قازی به‌رۆژهدا سالی ۱۱۲۶ نووسیویه‌تیه‌وه. ده‌ستی ته‌ماعی خالید ره‌سوول له به‌شه‌کانی دبی دابریوه.

۲۲- ۷۹۲۰ (د، ص) (شه‌رحی نه‌هایه‌ البه‌جة له نه‌حو‌دا) دانره‌که‌ی

نه زانراوه و وا پیډه چیت کورد بیټ. محهمدی کوری مه لا قاسم سالی ۱۱۷۹ له مدهرسه ی مه لا نه بوبه کر له قه لای ئه ربیل نووسیویه تیه وه.

۲۳- ۳۹۲۷ (د، ص) (الکفایه) ی بیټووشی خضری کوری نیچپروان سالی ۱۲۲۹ له مدهرسه ی حه زره تی شیخ نه بوبه کر نووسیویه تیه وه.

۲۴- ۷۹۰۸ (د، ص) (ته صریفی مه لا علی) محهمودی کوری مه لا حه سنی کوری مه لا علی کوری مه لا حه سنی هه رته لیلی، سالی ۱۲۴۵ له گوندی سارنگ له مدهرسه ی مه لا نه بوبه کری میررؤسته می و له سه رده می فه مانره وایی میری ره واندرزا نووسیویه تیه وه.

۲۵- ۱۰۱۱۳ (د، ص) کو مه لیک دانراوه یه کیکیان شه رچی (عویصه ابن کمال) ه که دوو مه لای کورد بو ئیمتیحان کردوویانه.

۱- سه عدوللای کوری ئیسماعیل

۲- محهمدی کوری عه بدوللای پیر محهمدی کوری قه مه ری کوری مصطه فا له سالی (۱۲۱۱) که له و کاته دا ته مه نی نووسه ره وه - وه ک خوی ده لی - ۲۱ سال بوه له مزگه وتی مه لا ئیبراهیمی ره ش له سلیمانایی نووسیویه تیه وه له سه رده می فه مانره وایی عه بدوره حمان پاشای باباندا، له و کاته دا مامؤستا مه لا ئیبراهیم له ژیاندا بوه.

۲۶- ۳۴۱۷ (د، ص) (سلک الجواهر) سالی (۱۱۱۱) مامؤستا مه لا نه بوبه کری کوری عومه ری ئه ربیلی مامؤستا له قه لای (اربیل) کر بیوه تی له (ادرنه)، ناوی نووسه ره وه و میژوی بیوه نییه.

۲۷- ۲/۱۷۳۷۹ (د، ص) (عیصامه دین) محهمده سه عیدی کوری ره سوولی کوری عه زیز به گی میر شیخی هه رته لیلی له گهل حاشیه ی عه بدوللای کوری حه یه ردا به سه ر عیصامه دینه وه له شاری ئه ربیل له مزگه وتی مه لا مصطه فا لای مامؤستا مه لا محهمد نووسیویه تیه وه. (ده روه ری ۱۳۰۳)

۲۸- خه رپانایی (حاشیه ی سه عدوللا) هی دایه تی کوری ئیسماعیل له شاری ئه ربیل نووسیویه تیه وه.

۲۹- ۲۶۵۵۵ (د، ص) (دیوانی غه ربیلی) موچه ره می کوری حاجی

عهلی له قه لای ئه ربیل نووسیویه تیه وه.

۳۰- ۷۲۶۲ (د، ص) (عه بدولحه کیم له سههر شههرح شه مسیه)
عه بدوللاو عه بدولقادی کورانی شیخ عثمانی کورپی شیخ عه بدولله طیفی
کورپی شیخ مه عرووفی کورپی شیخ عه بدولله طیفی کورپی شیخ حه سه نی
کورپی شیخ شه مسه دینی کورپی شیخ عه بدولغه فار سالی ۱۲۲۵ له ئه له بجه
له مه درسه ی شیخ عه بدوللاوی خه رپانییا نووسیویانه ته وه.

۳۱- خه رپانیی . (طوالع الانوار من مطالع الانظار) مه لا هادی
جوانپرووی، به فه رمانی شیخ عه بدوللاوی خه رپانیی سالی ۱۲۳۱ له گوندی
ئه له بجه نووسیویه تیه وه. له هه نان ده ستخه تا خه تی شیخ عه بدوللاو خویشی
هه یه، به لام بی میژووی نووسینه وه.

۳۲- ۵۴۲۸ (د، ص) (عبد الحکیم)، عه لی کورپی شیخ عومه ری
قه ره داغیی سالی ۱۲۳۴ له گوندی ئه له بجه له مه درسه ی شیخ عه بدوللاوی
خه رپانییا نووسیویه تیه وه.

۳۳- خه رپانیی، حاشیه ی محمه د حسه نی حه ریری، ئه محمه دی
ئه له بجه یی سالی ۱۲۴۰ نووسیویه تیه وه و هه ر خویشی لای شیخ
عه بدوللاوی خه رپانیی له ئه له بجه خویندوو یه.

۳۴- خه رپانیی، کو مه له دانراویک، چه ند که س نووسیویانه ته وه؛
له وانه:

۱- کورپی سه ید محمه دی خه رپانیی.

۲- حسه نی کورپی سه ید مه مه دی کورپی سه ید ئیسماعیلی کورپی سه ید
محمه مه دی خه رپانیی، له مه درسه ی ئه له بجه، سالی ۱۲۴۱ انوووسیویانه ته وه.

۳- خه رپانیی، حاشیه ی عه بدولحه کیم له سههر مطول، سالی ۱۲۴۲
لای شیخ عه بدوللاوی خه رپانیی له گوندی ئه له بجه نووسراوه ته وه.

۳۶- ۱۶۵۵۳ (د، ص) کتیبیگی ناته واوه. مصطه فای کورپی
شه مسه دین، له گوندی ئه له بجه سالی ۱۲۵۰ له خزمه تی سه بید عه بدوللاوی
خه رپانییا نووسیویه تیه وه.

۳۷- خه رپانیی گه له نبه وی پورهان، شیخ مصطه فای کورپی شیخ
مه محموودی کورپی شیخ عه بدوللاوی خه رپانیی سالی ۱۳۰۳ له شاری

ئهله بجه نووسیویه تیه وه.

۳۸- ۱۷۵۲۰ (قناری) صالخی کورپی مه لا عثمانی ته کیهیی سالی
۱۳۱۴ له ئهله بجه له خزمهتی سهید مصطه فانی کورپی سهید مه محمودا
نووسیویه تیه وه.

۳۹- خه رپاتی (فهرائیضی شهرح منهه ج)، محمه دی کورپی
مه محمودی قاره مانیی له گوندی ئهله بجه له مهدره سهی شیخ مه محمود له
سهرده می حوگومه تی مه محمود پاشادا نووسیویه تیه وه.

پیتی بی

۱- ۳/۵۱۳۴ (د، ص) (مه تی نوصوولی فیهی قازی
به یضاوی) نهحمه دی کورپی شیخ عه بدولقادی کورپی حه سه نی ناسراو به
کونه پویشی له بهر خاتری مه لا ره سوولی کورپی مه لا عه لی که
ههردووکیان موده پریس بوون له گوندی بازبان سالی ۱۱۹۸ ک
نووسیویه تیه وه.

۲- ۲۰۴۱۴ (د، ص) (قصه یوسف)، عه بدولعه زیزی کورپی فهقی
خضر [الباهره بابالك!] له شاری کویه له مهدره سهی پایز ناغا سالی
۱۲۹۰ ک نووسیویه تیه وه. دهستی چه پهلئ ته ماع شیرازه که ی پساندوه و
له وانی دیکه ی دابریوه!

۳- ۱۹۹۱۹ (د، ص) اعلال التصریف، دانراوی مه ولانا یوسف
جانی کورپی ماموستا مه لا ئه بوبه کری موصه ننیف. عه بدورپه حمانی کورپی
ره سوولی کورپی حه سه نی کورپی عه لی له ناوچه ی بالهک له هوزی (سکر)
سالی ۱۳۱۳ له مزگه وتی پایز ناغاله کویه نووسیویه تیه وه.

۴- ۱۷۸۱۵ (د، ص) پاشماوهی نیساغوجیه که [...] کوی
کردوونه ته وه و دوو په ره ی ناواره شی ره پال هاویشتون، له کوتایی
یه که میاندا دهلی: له شاری ساوجبلاغ له مزگه وتی حاجی سه یید پایه زید له
سالی ۱۳۱۹ دا نووسنرایه وه.

دوه میان: محمه دی کورپی ئه بوبه کری کورپی (دوالی) کورپی نیلیاس
کورپی گراوی له سالی ۱۲۷۴ دا نووسیویه تیه وه.

۵- ۲۰۵۹۲ (د، ص) کۆمه‌لیک دانراوه به خه‌تی عه‌بدو‌ل‌لای کورپی یوسفی کورپی ئیبراهیمی کورپی ره‌سوولی زه‌کی کورپی یه‌عقوبی کورپی خضری کورپی عومهری دانیش‌تووی ناوچه‌ی کلاس و ناسراو پیش نه‌وه به شه‌هر‌بازاری و چارتایی له هۆزی (ماو) سالی ۱۰۶۵ له مه‌درسه‌ی (باویان) نووسیویه‌تیه‌وه^(۱).

۶- ۲۲۴۴۷ (د، ص) (منقول التفاسیر)، محمه‌دی ... کورپی سوله‌یمانی کورپی دوشم کورپی یوسف کورپی علی (المو...) له گوندی پروشف سالی ۱۰۷۵ نووسیویه‌تیه‌وه.

۷- ۲۴۵۹۱ (د، ص) (حاشیه‌ی محیدین)، محمه‌دی کورپی مه‌ولانا نه‌حمه‌دی خه‌طیب له شاری سه‌قر سالی ۱۱۱۰ له مه‌درسه‌ی (بوین) نووسیویه‌تیه‌وه.

ده‌سته‌ختی ۲۴۵۹یش به خه‌تی هه‌مان نووسه‌روه‌یه. له په‌راویزیکی ئه‌م حاشیه‌دا نووسراوه:

الباء فی قوله بالقرء بمعنى فی وهو بالکردی (کدی) و(کری)

۸- ۱۹۱۹۱ (د، ص) (شه‌رحی ته‌صریفی زه‌نجانی) سالی ۱۲۰۴ له گوندی (ببیلان) لای مامۆستا مه‌لا داود نووسراوه‌ته‌وه.

۹- خه‌رپانیی فه‌نناریی، ئیبراهیمی کورپی ره‌سوول سالی ۱۱۸۸ له بیاره نووسیویه‌تیه‌وه.

۱۰- ۱۶۸۱۱ (د، ص) (کتیبی العده‌ المبارکه)، محمه‌دی کورپی مه‌لا ره‌زای مه‌ریوانیی سالی ۱۱۸۲ له مه‌درسه‌ی بیاره له فه‌رمانپه‌وایی محمه‌د پاشادا، له‌به‌ر خاتری محمه‌د به‌گ نووسیویه‌تیه‌وه.

۱۱- ۵۹۸۵، ۵۹۸۴ (د، ص) (کتیبی (روضه‌ الاحباب)، کورپی محمه‌د رافیعی ده‌ره‌مه‌ردیی نه‌رده‌لانیی به فه‌رمانی مه‌حموود پاشای کورپی خالید پاشا سالی ۱۱۸۳ له بازیان نووسیویه‌تیه‌وه.

۱۲- ۷۱۴۳ (د، ص) حاشیه‌ی داود، ره‌سوولی کورپی نه‌حمه‌د سالی ۱۱۹۴ له گوندی بیلاوه نووسیویه‌تیه‌وه.

(۱) له ۲۱۱۶۳ دا ده‌لی: له عه‌شیره‌تی (ماواولا).

- ۱۳- ۱۳۴۸۴ (د، ص) ریسالهی حیسابی به هادینی عامیلی، سالی ۱۲۵۹ عهبدوڼلای کورپی محمهدی کورپی رهسوولی زهکی له شاری ساوجبلاغ له مزگهوتی بازار له خزمهتی ماموستا مهلا محمهددا نووسیویه تیه وه. شیعی نالی و مهولانا خالیدی به خهتی ههمان نووسره وه تیډایه.
- ۱۴- ۴۸۹۹ (د، ص) تنبیه الغافلین، محمهدی کورپی مهلا عهبدوڼلای، کورپی مهلا یاسینی، کورپی مهلا نهحمهدی کورپی شیخ یوسفی ... سالی ۱۲۷۰ له مدهرسه ی شیخ نورهدینی بریفکائی نووسیویه تیه وه.
- ۱۵- ۱/۱۹۰۹۵ (د، ص) ریسالهی حهرفی سهید شهریف، محمهدی کورپی عهبدوڼل رهش له گوندی (حجر الابل!) بهردوشتر سالی ۱۲۷۷ نووسیویه تیه وه.
- ۱۶- ۳۵۸۱۲ (د، ص) سعد الدین [سه عدینی]، رهسوولی کورپی محمهدی نهرمن بلاغی سالی ۱۲۸۶ له مدهرسه ی بوکان نووسیویه تیه وه.
- ۱۷- ۹۴۷۳ (د، ص) فهتاواو کوهمه لیک داتراوی دی له فرائیض و دو عاو... محمهد حسینی ته وه که لپی له گوندی بیژوه لای ماموستا مهلا محمهد نه مینی کورپی مهلا نهحمهدی بیژوه یی نووسیویه تیه وه، سالی ۱۳۱۳، دهلی: دوا ی نه وهی که مهلا محمهدی بیژوه یی و حاجی سهید نهحمهدی بانه یی و، مهلا حهسینی ساوجبلاغی که نهوانه ییش بیواچاک و زانترینی خه لکی نهو سه رده مه بوون.. مردن.
- ۱۸- ۲۱۱۹۴ (د، ص) (قورئانی پیروژ)، حامیدی کورپی عهبدو له کیم له مدهرسه ی باساکیی (له تهویله) له بهر خاتری وهستا محمهد حسینی کورپی وهستا نهحمهدی ناسنگر سالی ۱۳۱۴ نووسیویه تیه وه. له سه رده می فرمانره وایی وهسمان پشای کورپی حه مه پشای جافدا له قهزای گولعه نهر، له زستانی نهو سالهدا تهرزه نهو ناوچه ی کوتا یه ک من گهنم به بیست و ههشت پاره بو!
- ۱۹- ۶۱۳۷ (د، ص) (کلنبوی اداب) مه عرووفی مهرگهی له مدهرسه ی پیئواته سالی ۱۳۱۹ نووسیویه تیه وه.

۲۰- ۱۸۳۳۹ (د، ص) (ته صریفی مه لاهلی) محمه مدی کوپری مه لاهه بدولفه تاحی موده پریس له (بیاباله) له مدهر سهی بوکان نووسیویه تیه وه.

۲۱- ۳۶۷۷ (د، ص) شهرحی نیستیعاره سه عیدی کوپری نه حمده سالی ۱۱۵۱ له گوندی بیتاس نووسیویه تیه وه.

۲۲- ۷۸۶۲ (د، ص) شهرح موغنی میلانی یه عقوبی کوپری نه حمده سالی ۱۱۱۴ له گوندی بورهان له فرمانزهوایی محمه مد عهلی سولتانا نووسیویه تیه وه.

۲۳- ۶۸۴۷ (د، ص) المختار من الصحاح عهلی کوپری شیخ کوپری بابک کوپری فهقی عیسای کوپری عومهری کوپری فهقی حه سنی کوپری (ایسک) کوپری (اسن) لای مه ولانا نه حمده له گوندی (بیهوش) سالی ۱۰۸۱ نووسیویه تیه وه.

۲۴- ۵۵۵۰ (د، ص) (داود) شه مسه دینی کوپری شیخ عه بدوللای (دهستکی چه پهل نه وه که ی سرپوه ته وه) له فرمانزهوایی خان نه حمده سولتانا له گوندی بهرپوزه سالی ۱۰۸۵ له کانتیکا به هیوای سه فخر بووم بو روم نووسیمه وه.

ههر له دوی نه موه به په ره بهک حاشیه ی (قاسم ودکی) دیت و محمه د باقری عوئمانی بانه یی له گوندی گه ناو لای ماموستا غه زایی نووسیویه تیه وه.

۲۵- ۲۴۳۲ (د، ص) (منقول التفاسیری یوسف الاصم) میکائیلی کوپری نه حمده ی کوپری میکائیل سالی ۱۰۸۷ له گوندی بهرپوزه له ناحیه ی پانه له فرمانزهوایی خان نه حمده سولتانا نووسیویه تیه وه.

۲۶- ۵۱۸۸ (د، ص) (الکافیه) عه بدوللای کوپری شه معه دینی کوردی شافیه ی سالی ۱۰۹۷ له گوندی بهرپوزه نووسیویه تیه وه.
دوابه دوی نه میش - هر له هه مان دهسته ندا - کتیبی (صرف التازع) دیت به هه مان خت و له هه مان سألدا.

۲۷- ۳/۵۴۲۱ (میر ابو الفتح) عومهری کوپری نیلیاسی کوپری عومهری کوپری عیسای، کوپری نه حمده له گوندی بهرپوزه

نوسویوتیه وه.

دهستختی پیش بهمه به ختی هه مان نووسه ره وه سالی ۱۱۰۵

نوسراوته وه.

۲۸- ۲۲۲۵ (د، ص) کومه لیک دانراوه له مه نطقدا نه حمه دی کوری
مصطه فای کوری عه بدوره حمانی کوری حسینی (السرني عشيرة بلوی
نسبة!) سالی ۱۱۲۱ له گوندی به پرژه نووسویوتیه وه.
له شوینیکدا دهلی له گوندی (بیلوه).

۲۹- ۱۷۹۵۶ (د، ص) (شهرحی عه وامل) مصطه فای کوری
صوفی له گوندی به پرژه له حوجره ی ناوهر است نوسویوتیه وه!
۳۰- ۳۷۴۷ (د، ص) (کتیبی ره مل) نووسه ره وه دیار نییه، سالی
۱۰۱۶ له شاری (بدلیس) نوسراوته وه.

۳۱- ۱/۷۷۵۵ (د، ص) حاشیه ی خه لخالیی به سهر عه قائیدی مه لا
جه لاله وه نه حمه دی کوری عه لی سورانی سالی ۱۰۲۶ له شاری (بدلیس)
لای ماموستا مه لا محمه دی کوری مه لا شروین نووسویوتیه وه.
له شوینیکی دیدا دهلی: له مه دره سه ی ئیخلاصیه له شاری بدلیس.

۳۲- خه رپاتی (نامیلکه یه ک له حه دیتدا). ره سوولی کوری زه که ریای
نهرده لانی سالی (غمقد) له شاری (بدلیس) نووسویوتیه وه.

۳۳- ۱/۱۵۴۰۲ (د، ص) (حاشیه ی محیدین) مصطه فای کوری
نه حمه دی کوری ئیبراهیمی بالیسانی له مه دره سه ی مه لا عیسا له گوندی
بالیسان سالی ۱۱۳۱ نووسویوتیه وه.

۳۴- ۱۷۶۷۶ (د، ص) (الشیرازی) عه بدوله زیزی کوری حامید، له
سالی کدا که تا عونیک هات له ناحیه ی لاجان له وانه بوو ئاده میزاد بنه بر
بکات، له گوندی بالیسان نووسویوتیه وه سالی ۱۱۷۱ به لام وا پیده چی
بازرگانیکه ره ان دهسکاری میزوه که بیان کردبی.

۳۵- ۲۶۳۶۴ (د، ص) (الحواشی الجلالیه) محمه دی کوری شیخ
عه لی مهربانیی دهره هردیی سالی ۱۳۲۶ له گوندی بالیسان
نوسویوتیه وه.

۳۶- ۱۷۶۹۸ (د، ص) (الوغ بیگ حاشیه المسعودی) عه بدولای

کوری عهبدولعه زیزی هه رته لیلی سالی ۱۳۴۰ له گوندی پالیسان نووسیویه تیه وه. هه ندی شیعی و محشی و شه هیدی له سه ره تاکه یه وه هه یه.
۳۷- ۵۱۳۴ (د، ص) کۆمه لیک دانراوی تیدایه دوانیان مه محمودی کوری ئیسماعیلی کوری حسه نینی کوری خودادادی ناسراو به مه محمود کوری ئیسماعیلی قازیی کۆیه. له سالی ۱۲۰۱ له مزگه وتی (الباول) له شاری کۆیه، که خالید به گی کوری ئەحمەد پاشا فه رمانپره وا بوو نووسیویه تیه وه.

ئه وه که بیان حاشیه ی عه بدوللای کوری حه یده ره و سالی ۱۱۹۹ ۳ ی ربیع الآخر له فه رمانپره وایی حه سه ن خاندا. ئییراهیم چاوه ش شه ش روژ بیس ئه وه مرد. یه کیکیشیان مه تی ئو صوولی فیه ی به یضاوییه. ئەحمەدی کوری شیخ عه بدولقادی کوری شیخ حه سه نی کۆنه پۆشی له به ر خاتری مه لا ره سوولی کوری مه لا عه لی مامۆستایانی بازبان سالی ۱۱۹۸ نووسیویه تیه وه.

۳۸- ۵۱۵۲ (د، ص) (حاشییه ی مه سعودی شیروانیی به مسه ر سه مه رقه ندییه وه.) مه محمودی کوری ئیسماعیل، له مه دره سه ی (الباول) له شاروچکه ی کۆیه له حوکومه تی عثمان پاشا و عه بدوره حمان به گی برایدا. سالی ۱۲۰۲ ک نووسیویه تیه وه.

۳۹- ۱۷۱۷۴ (د، ص) (منهاج العابدین)

سه بیید ئەحمەدی کوری شیخ محمەدی کوری شیخ حه سه نی کوری شیخ محمەدی کوری شیخ ئەحمەدی کوری شیخ زوبهیری کوری شیخ زوبهیر (دوو جار) ی کوری شیخ عه بدولعه ظیمی کوری شیخ عه بدولغه نی کوری شیخ شه مسه دینی قو طبی بریفیکی سالی ۱۲۱۱ نووسیویه تیه وه.

۴۰- ۱۵۵۹۸ (د، ص) النفحات القدسیة فی بیان قواعد الصوفیة.

دانراوی شه عرانی وه لی کوری صوفی محمەدی کوری حه یده ری کوری مووسا له هۆزی (دلاک) یان (دیدک) له بریفیکان له مه دره سه ی شیخ نووره دینی بریفکاتی سالی ۱۲۷۳ له نیوان گۆره کانی شیخ نووره دین و شیخ عه لی خه لیفه یدا نووسیویه تیه وه.

۴۱- ۲۰۸۹۸ (د، ص) کۆمه لیک عه قانیده وه ک عه قانیدی ده وانیی و

چه لالی و ..

سالی ۱۱۲۰ محمەدی کوری ئەحمەد له مەدرەسە ی پیزان له کاتی دانانی (احیا) بەگ و لە کارخستنی محمەد بەگدا نووسیویەتیەوه. له کتێبەکانی مەحمودی کوری ئیبراهیمی (بەوسی) بوە.

۴۲- ۲/۱۷۷۴۸ (د، ص) اجزاء القضاة مەلا محمەدی تەوہ کەلی. کوری ئیبراهیم خەلیل مەعرووفی (غەریب) زاخویی له شاری (پیرج) له سالی ۱۲۲۶ ک نووسیویەوه بە قەڵەمی شکاو لەبەر نەبوونی چه قو!

۴۳- ۲۶۵۶۰ (د، ص) کۆمەڵیک دانراو: الکافیة، الفیة ابن مالک، هداية القواعد. ئەحمەدی کوری پەرویزی سوورجویی سالی ۱۲۴۶ له گوندی پەنجە نووسیویەتیەوه، لەو کاتەدا مامۆستامەلا عەبدورەحمان مەلا بوە.

۴۴- ۷۹۱۲ (د، ص) المحرر عەبدوڵکەریمی کوری حەسەنی حەسینی سالی ۱۲۷۳ له گوندی پەنجە نووسیویەتیەوه.

۴۵- ۱/۲۰۳۱۹ (د، ص) ریسالە ی حەنەفییە ئەحمەدی سەید ئەحمەدانی سالی ۱۲۹۱ له گوندی پێرە له لای مامۆستامەلا ئەحمەد نووسیویەتیەوه.

۴۶- ۱۶۶۵۸ (د، ص) (الشافیة) ئەحمەدی کوری محمەدی فەقی عەلی لەبەر خاتری سەبید مەحمود سالی ۱۳۲۰ له گوندی پیرس نووسیویەتیەوه.

۴۷- ۴۱۵۶ (د، ص) حاشییە ی زیباری لەسەر عیصامەدینی ئیستیغارە ئەبووبی کوری مصطفا ی کوری ئیبراهیمی کوری محمەدی کوری ئەبووبی ناسراو بە (بالی) له گوندی (پولاقە) لای مەولانا کەمالی کوری عومەر (خال) نووسیویەتیەوه. (دەستی تاوان ناوی نووسەرەوه بەرپێرکە ی سەپووتەوه!) دوا ی نووسیویە:

له ئەوپەری پەڕشانیدا بە بۆنە ی کۆرانی عوبەیدوللای کوری صیغەتوللۆه له گوندی ماوەران (رەببی خەلاصم بکە ی له غەمان!)

۴۸- ۱۹۹۲۶ (د، ص) حەسەنی زیباری لەسەر گەلەنبەویی له

پیچوین بهدهستی عوبهیدی [دهبی ماموستا مهلا عهبدوئلای ئه باعوبه یده بیټ] دهستی تهماع بچریویه.

۴۹-۱۶۳۱۳ (د، ص) (الرسالة الشمسية) سالی ۱۲۹۵ نهحمه دی دوهمی عومهرگونبهیدی له مهدرسه ی (پلکی) له خزمهتی ماموستا مهلا محمه دی کوری نیامدا نووسیویه تیه وه. دهس تخه ته که له کاتی تازه کردنه ودا شیواوه!

۵۰-۱۴۵۱ (د، ص) (شرح العضدية في العقائد للدواني) مهحمودی کوری ناصیره دینی نوورهدینی له فهرمانزه وایی خوسره وپادشادا له مهدرسه ی پیزان نووسیویه تیه وه.

پیتی تی

۱- ۲۶۷۲۲ (د، ص) نامیلکه یه که له عهقائیدا سالی ۹۷۴ عهلی کوری یوسفی، کوری (خمد) ی کوری ئه میر عومهری کوری ئه میر طورخان له (شهر ترخاله و محلیء حاجی اومور!) نووسیویه تیه وه.

۲- ۱۹۳۶۳ (د، ص) کومه له دائراویکی هه مه دانی سالی ۹۸۳ له گوندی تهویله نووسراوه ته وه.

۳- ۱۲۷۰۲ (د، ص) الرسالة الوضعية عهبدولموئینی کوری شیخ شه مسه دین سالی ۱۱۰۷ له تهویله نووسیویه تیه وه.

۴- ۱/۲۴۶۷ (د، ص) (حاشیه ی محیدین) عهبدولقادری کوری محمه دی کوری عهبدوئلای کوری ئیبراهیم سالی ۱۱۱۱ له گوندی ته وه که ل نووسیویه تیه وه.

۵- ۲/۵۴۰۳ (د، ص) عیصام له سه ر شهر شه مسیه عومهری کوری عومهری کوری عهلی له بهر خاتری شیخ (عبد الکریم) رهنگه عهبدوهرحیم بیټ، کوری شیخ عومهری شیخ له طیفی زهر دیا بادی له گوندی ته ره مار سالی ۱۱۲۲ نووسیویه تیه وه.

۶- ۲۴۷۴۰ (د، ص) (الوضوح) ی ماموستا مهلا ئه بوبه کری موصه ننیف، صالحی کوری شیخ مصطه فای کوری شیخ عیوه ضی حسه یینی سالی ۱۱۳۶ له دییی ته کیه له مهدرسه ی شیخ عهبدوئلادا

نوسویویتیوه.

۷- ۵۹۶۱ (د، ص) (خه یایی) له بهر خاتری مه لا مصطه فای کوی
سالی ۱۲۷۳ له گوندی تورجان نووسراوته وه.

۸- ۱۶۶۵۳ (د، ص) (نامیلکه ی عیلم له عه قانیدا) دهستی ته ماغی
[...] له کومه له دسته تیگی دهر هیئاوه. سالی ۱۲۹۰ له ته ویله
نووسراوته وه.

۹- ۱۷۶۸۸ (د، ص) (شهری شهواهد به فارسی)
محهمه دصالحی باشماقی له مه دره سه ی تورجان له خزمه تی ماموستا مه لا
محهمه دحه سندا ۱۳۰۲ نووسویویتیوه.

۱۰- ۲۰۷۳۷ (د، ص) (حاشیه یه كه له مه نطیقا) عه بدولغه فووری
کوری نه حمه د سالی ۱۳۰۶ له گوندی تورجان نووسویویتیوه.

۱۱- ۲۱۲۶۱ (د، ص) (ته رجه مه ی چند بابیگی مینهاج به فارسی)
محهمه دحه سنی کوری مه لا علی قرآجیی ته رجه مه ی کرده.
نه صروللای تورجانی سالی ۱۳۱۶ له گوندی تورجان نووسویویتیوه.

۱۲- ۳/۲۶۳۶۴ (د، ص) (تعلیقات علی جهة الوحدة) دانراوی
زهینه دینی پیزانیی محهمه دسه عیدی کوری حاجی مه لا نه حمه دی (صائیم)
له گوندی ترپه سپیان سالی ۱۳۲۲ لای ماموستا مه لا محهمه دنه مینی
هه وائی نووسویویتیوه.

۱۳- ۱۷۱۷۱ (د، ص) (موصل الطلاب) نه بوبه کری کوری
مه محمودی جولای کوشکی ته کیه یی سالی ۱۲۳۸ له مه دره سه ی شیخ
علی ته کیه یی له ته کیه نووسویویتیوه.

۱۴- ۲۱۶۸۹ (د، ص) البردة حه سن سالی ۱۳۴۳ له مه دره سه ی
ته کیه لای ماموستا شیخ نووری نووسویویتیوه.

۱۵- ۵۹۶۸ (د، ص) گه له نه یوی محهمه دی کوری عه بدولقادی
کوری سلیمانی ره بانیی سالی ۱۳۴۵ له گوندی ته کیه نووسویویتیوه.

۱۶- ۲۶۳۶۴ (د، ص) (محمد امین علی جهة الوحدة) محهمه د
نه مین سه عیدی کوری حاجی مه لا نه حمه دی (صائیم) له گوندی ترپه سپیان
له لای ماموستا مه لا محهمه دنه مینی هه وائی نووسویویتیوه.

۱۷- ۳۶۵۴ (د، ص) (شهری ته صریفی زه نجانی) عه بدولعه زیزی کوری یوسفی کوری یه عقوب نووسیویه تیه وه هه ندیکی له گوندی (تله) و نه وه که ی له گوندی (سرباق).

۱۸- خه رپاتی (حاشیه ی محیدین) وه لی کوری نیسماعیلی کوری نه حمه دی کوری شاهمراد له گوندی (ترانیار) له خزمهت مه لا مه حموودی کوری محمه د صالحدا نووسیویه تیه وه، بی سالی نووسینه وه.

پیتی جیم

۱- ۲۰۸۱۸ (د، ص) (میسری له سهر ته صریف) محمه دی کوری مه لا مه حموود سالی ۹۱۴ نووسیویه تیه وه، نه حمه دی کوری قاسمی عبادی ۱۲۰۳ موقابه له ی کردوه له شوینیکی دیدا دوا (عضدیة) له سهری عیمادیه به دهستی نه حمه دله بهر خاتری ماموستا عوبه یدوللا له مه درسه ی سولطانیه سالی ۱۰۹۹ نوسراوته وه.

۲- ۱۷۵۱۶ (د، ص) مه حموودی کوری فهقی عه لی، کوری (جمالین) کوری به هادین کوری شیخ مه حموود، له گوندی (جولمرج) له مه درسه ی زهینه لیبیه سالی ۹۸۷ نووسیویه تیه وه.

۳- مه لا سه عیدی همزه عه وامیلی جورجانی عه بدوللا کوری فهقی حه سه نی (هه کاری) سالی ۹۹۹ له شاری جزیره نووسیویه تیه وه.

۴- ۱/۱۷۳۳۱ (د، ص) (الوغ بیگ) نه بوبه کری کوری قاسمی کوری محمه د (ی نامرادی) ناسراو به کاوانی نووسیویه تیه وه له گوندی چیمه ن، له کاتیگدا میره کان هانتبون .. دوا کچی دوا بی مه ولانا حه یدهر شهش روژ دوا رهمه زان . ده ستخته دی دوا نه مه به خه تی هه مان نووسه ره وه سالی ۱۰۲۶ نوسراوته وه . واته ده بی حه یدهری حه یدهری له و دوروبه رها کچی دوا بی کرد بی ت.

۵- ۳/۸۱۸۳ (د، ص) (تفسیر سورة الكهف) یوسفی کوری حه سه ن سالی ۱۱۱۷ له شاری جزیره نووسیویه تیه وه.

۶- ۲/۲۰۴۳۶ (د، ص) (رسالة في المنطق) نه بوبه کری کوری نه حمه دی کوری مه لا نیبراهیمی کوری نه حمه د سالی ۱۱۲۵ له گوندی

چیمهن نووسیویه تیه وه .

۷- ۷۸۲۱ (د، ص) شهرحی عه قانیدی ده ووانیی یه عقوبی کوری
ئه حمهدی نستانی سالی ۱۱۲۶ لای پیشه وای گهره ی زانایان مه ولانا
حه دیده له گوندی چیمهن نووسیویه تیه وه .

۸- ۲/۲۲۳۹۹ (د، ص) (بیان اسرار الطالبین) عومهری کوری عه لی
کوری مصطه فای کوری سوله یمان له گوندی چناران نووسیویه تیه وه سالی
۱۱۷۶ یا (۱۱۷۳)

۹- ۵۵۵۲ (د، ص) (کتیبی سه عدوللا) محمه دی کوری یوسف له
مدرسه سی مه ولانا جه لاله دین، له حوجره ی مه لا یوسفی هه شه مه زینی له
سالی ۱۲۰۹ دا نووسیویه تیه وه .

۱۰- ۲۰۹۰۴ (د، ص) کومه لیک داتراو شهرحی غه زلی (مبچه) له
دیوانی مه لای جزیری، مه لا یه حیای مزووری به زمانی [فارسی]!
له سهر داوای زوبه یر پاشای کوری ئیسماعیل پاشا شهرحی کرده .

مخمه د صالحی کوری مه لا یه حیای مزووری له گوندی (جولمرج)
سالی ۱۲۵۹ نووسیویه تیه وه، میژووی دانانی شهرحه که سالی (۱۲۲۲) وه .

۱۱- ۱۴۲۹۲ و ۱۴۲۹۴ (د، ص) (الفرائض) مصطه فای کوری
مه لا ئه حمهدی عومهری خیلافه تی سالی ۱۲۷۸ له گوندی (جره) له
ناحیه ی (خازر) نووسیویه تیه وه . ئه و ساله قات و قری بوو له موصل و
عیمادییه و ئه ربیل و کویسنجه ق و شاره زوردا به هوئی بی بارانییه وه،
ته غاری گهنم گه بییه صد قهران ، ۵۰۰ قوروش . دهستی تهماع
دهستخه ته که ی پارچه پارچه کرده .

۱۲- ۲۰۳۱۹ (د، ص) (سکره التحنیک) ئه حمهدی ئیبراهیمی فهرحه
کوری ئیبراهیم کوری مامه ند سالی ۱۲۹۰ له بهر خانتری فه قی خضری
[کل زردان] له گوندی چناران نووسیویه تیه وه .

۱۳- ۱۸۱۷۵ (د، ص) (ته صریفی مه لا عه لی) عه بدولحه میدی کوری
صالحی کوری مه عرووفی کوری عثمانی کوری بیلال ناغای مه شهوور
به عه سکه ری له کویسنجه ق له مزگه وتی مه لا جامی لای ماموستا مه لا
صادقی کوی ۱۳۲۰ نووسیویه تیه وه .

پارچه‌یه‌ک شیعرى حاجى قادر له سه‌ره‌تاكه‌یه‌وه‌یه:

تاگوڤى روخسارى تۆ كه‌مه‌نى هوزارى عاشقه
راستى قه‌دده‌ت له‌سه‌ر سه‌روى سنه‌وبه‌ر فايقه

۱۴-۷۲۳۸ (د، ص) گه‌له‌نبه‌وى عه‌بدو له‌عزیزی جوانرۆبى سالى ۱۳۵۳
له‌ گوندی چنار [چنار و مؤردین] له‌ خزمه‌تى مامۆستا مه‌لا محه‌مه‌دى
ئهبوعوبه‌یده‌دا نووسيوه‌تیه‌وه.

۱۵- ۱۸۲۳۱ (د، ص) (التفتازانى) محه‌مه‌دى كورپى فه‌قى
مه‌حمودى كورپى فه‌قى عه‌بدو للای ناسراو به‌ (اکوکلې) له‌ گوندی چيو له
خزمه‌تى مه‌ولانا مه‌لا داودا نووسيوه‌تیه‌وه.

۱۶- ۱۳۳/۲ (د، ص) (رسالة الآداب) ئیبراهیمی بادینی كورپى
ئهبوبه‌کری كورپى ئهبوبه‌کر له‌ گوندی چناران نووسيوه‌تیه‌وه، له‌ کاتى
کیشه‌و به‌ره‌ى نیوانى به‌بان و کۆبیاندا له‌ فه‌رمانرۆه‌وايى سوله‌یمان به‌گی
پالّه‌واندا بۆ سه‌رکوته‌ردنى دوژمنان.
قۆچه‌ به‌گیش والی بوو.

۱۷- ۱۵۵۸۴ (د، ص) (العقائد صالحی كورپى حسه‌ین له‌ شارى
(جولمرج) له‌ مه‌درسه‌ى سه‌روو له‌ سه‌رده‌مى فه‌رمانرۆه‌وايى عیزه‌دین به‌گی
كورپى شیره‌ به‌گی عه‌باسیدا نووسيوه‌تیه‌وه.

۱۸- ۵۰۰۲ (د، ص) شرح (الکردى!) له‌ فه‌یقه‌ا. صالحی كورپى
ئه‌حمه‌دى خه‌لكى مارومنس له‌ شارۆچكه‌ى (جولمرج) نووسيوه‌تیه‌وه.

پیتی حی

۱- ۲۰۰۶۰ (د، ص) شه‌رحى چه‌غمینی جامى كورپى
مه‌حمودجانى كورپى ئهبوبه‌کری [موصه‌تئیف] ی حوسه‌ینی سالى ۱۰۵۸
له‌ شارى حه‌ریر نووسيوه‌تیه‌وه.

۲- خه‌رپاتی شه‌رحى (اشكال التأسيس)

شه‌مه‌دینی كورپى شیخ عه‌بدو للای بانه‌یی سالى ۱۰۸۶ له‌ گوندی
حهریر نووسيوه‌تیه‌وه. له‌ شوینیکی دیدا ده‌لی: له‌ حوجره‌ى خۆشناو (هه‌ر
له‌ حهریر) یاسی ئه‌وه‌ ده‌کا كه‌ شیخ عه‌بدو للای خه‌لكى گوندی (بیلوی) بوه‌و،

له شام له ریگه‌ی حه‌جدا کۆچی دوایی کردوه.

۳- ۱۵۷۲۴ (د، ص) (شرح الاربعین وکتاب التبیان فی آداب حمله القرآن) ئیبراهیمی کورپی شیخ عه‌بدولعه‌زیزی کورپی شیخ ئیسماعیلی کورپی شیخی مورشیدی کامیل شیخ اسفیدوری سالی ۱۱۵۴ له گوندی حهریر، له بنکه‌ی حوکومه‌تی سووران لای ماموستایان مه‌لا محهمه‌دو مه‌لا عه‌لی. نووسویه‌تی‌هوه.

۴- ۲۰۳۷۱ (د، ص) (الرساله الحنفیه) عه‌بدوصه‌مهدی کورپی سه‌ید عه‌لی کورپی سه‌ید نه‌حمه‌د سالی ۱۱۳۶ لای مه‌ولانا ئیبراهیمی قازیی به‌رپۆژه نووسویه‌تی‌هوه. نوسخه‌یه‌کی دی به‌خه‌تی هه‌مان نووسه‌روه له شاروچکه‌ی کۆیه له مزگه‌وتی حه‌مزه ئاغا له سه‌رده‌می شیخ نه‌میردا سالی ۱۱۳۰ نووسراوه‌ته‌وه.

۵- ۱۴۲۰۶ (د، ص) (کۆمه‌له‌ دانراویک صادق کورپی ره‌سوولی کورپی عه‌بدولمه‌لیکی پیرخضری حسه‌ینی هاشمی له مه‌درسه‌ی سه‌روکی زانیان مه‌ولانا حه‌مزه سالی ۱۱۸۲ نووسویه‌تی‌هوه. دپاره ماموستا مه‌لا حه‌مزه له و سه‌رده‌مه‌دا له ژینادا بوه.

۶- ۵۴۴۳ (د، ص) (حاشیه‌یه‌کی ناته‌واو مورادی کورپی نه‌حمه‌دی کورپی مه‌لا یوسف جانی کورپی نه‌حمه‌دجانی کورپی سوله‌یمان (الولیسری) له مه‌درسه‌ی مه‌ولانا حه‌یدهر سالی ۱۱۳۷ نووسویه‌تی‌هوه.

۷- ۱۶۵۶۹ (د، ص) (شه‌رحی ته‌صریفی ته‌فتازانی) له مزگه‌وتی شیخ حه‌سه‌نی به‌رزنجیی سالی ۱۲۷۴ نووسراوه‌ته‌وه.

پیتی خی

۱- ۲۰۹۶۰ (د، ص) (کۆمه‌له‌یک دانراوه) قوطبه‌دینی بازلیی سالی ۸۹۳ له جزیره‌ی عومه‌رییه له شاری خیزان نووسویه‌تی‌هوه.

۲- ۲۰۹۱۸ (د، ص) (مصاییح السنه) ئیبراهیمی کورپی محهمه‌دی کورپی محهمه‌دی (شرانشی) له شاری خیزان سالی ۹۳۴ نووسویه‌تی‌هوه.

۳- ۱۸۶۲۳ (د، ص) (الفوائد البرهانیة فی تحقیق الفرائد الفناریة)

ټهمدهی کورپی عهلی سالی ۹۵۵ له شاری (خیزان) نووسیویه تیه وه .
۴- ۱/۱۷۷۴۸ (د، ص) (البرهان) هاجی کورپی عهتمان له شاری
خوشاب له مهدرسه ی (پیرجب) له شاری عه قره سالی ۱۱۲۷
نووسیویه تیه وه .

۵- خه رپاتی (حاشیه یه کی مه نطق) دانراوی ماموستا سه یید هه سه نی
به رنجی محمه دی کورپی صادقی کورپی سلیمانی کورپی حه سین سالی
۱۱۶۶ له ژینانی دانه رداله گوندی خواجایی نووسیویه تیه وه . له کوتاییدا
نووسیویه :

نوسرایه وه له کاتی جه نگرندی نازادخان له دژی که ریم خانی زهند و
شکستی که ریم خاندا .

۶- ۲۱۹۲۵ (د، ص) (الالغاز النحویه للبتوشی) مه حمودی کورپی
مه لا محمه دی کورپی مه لا مصطه فای ناسراو به بالیکه ده ری له
مهدرسه ی مه ولانا خضر له سلیمانی سالی ۱۲۰۸ نووسیویه تیه وه . دهستی
چه پهلای [... ..] ترازاندوویه و داییریوه !

۷- ۳۶۴۲۵ (د، ص) (عصام الدین) له بهر خاتری مه ولانا ټهمده ی
کورپی مه لا عه بدوللا له گوندی خه له کان له فه رمانره وایی مه حمود پاشای
کورپی عه بدورم حمان پاشادا سالی ۱۲۴۱ نووسیویه تیه وه .
۸- ۱۶۴۶۲ (د، ص) (کتاب فی الفقه) سه عدی [اقسوس!] سالی
۱۲۴۱ له گوندی خه لیفان نووسیویه تیه وه .

۹- ۲۰۲۷۸ (د، ص) ابن حجر محمه دی کورپی محمه دی کورپی
نیسماعیلی ټهرته لیلی له مهدرسه ی خانزاده خاتون و له سه رده می
فه رمانره وایی هه مان خانزاده دا له ناحیه ی حریر نووسیویه تیه وه .
۱۰- خه رپاتی (حاشیه ی لاری) نیبراهیمی کورپی مه حمودی
مه شهور به (صهور) له شاری خیزان له مهدرسه ی مه یدان
نووسیویه تیه وه .

۱۱- خه رپاتی (حاشیه ی محیدین) محمه دی کورپی عه لی له بهر
خاتری شیخ مه عرووفی کورپی شیخ عه بدوللای خه رپاتی نووسیویه تیه وه .
۱۲- خه رپاتی (حاشیه ی خه یالی) سالی ۱۲۱۰ شیخ عه بدوللای

خهرپائی نووسیویه تیه وه .

- ۱۳- خهرپائی به شه کاتی نیکاح و جیراحی کتیبی توحفه، ئه میر سلیمان بهگی کوری خالید پاشای شه هید سالی ۱۲۲۲ وه قفی کردوه له سه ره مه درسه ی شیخ عه بدوللای خهرپائی و شیخ محه مده ی کوری شیخ یوسفی (السمواتی) ناگاداری وه قفه که بوه و مؤریشی کردوه .
- ۱۴- خهرپائی (عه بدوللایه زدی) له شاری سلیمانی لای شیخ عه بدوللای خهرپائی به هاوړیتی مه لا نه حمده ی کوری مه لا عه بدولعه زیزی خه طیب ۱۲۳۶ نووسراوه ته وه .
- ۱۵- خهرپائی (الرساله العضدیة) نه حمده ی نه له بجه یی له سلیمانی لای شیخ عه بدوللای خهرپائی که له سلیمانی موده پریس بوه سالی ۱۲۳۸ نووسیویه تیه وه .
- ۱۶- خهرپائی (حاشیه ی لاری شه رحی به فارسی) نووسره وه ی عه بدوره حمانی کوری عه بدوره حیم له گوندی خهرپائی لای شیخ عه بدوللای خهرپائی سالی ۱۲۴۸ .
- ۱۷- خهرپائی شه رحی رساله ی ظه رفیه ی مه لا حه سه نی زهرده به نیی بانه یی دانراوی شیخ محیدینی کوری سلیمانی سو له یی عه لی ئیناخیی له بهر خانری شیخ مه عرووفی کوری شیخ عه بدوللای خهرپائی سالی ۱۲۶۶ نووسیویه تیه وه .
- ۱۸- ۱۷۹۸۰ (د، ص) کو مه لیک دانراوی کوردییه، مه ولودنامه و عه قیده ی مه لا باته یی تیدایه . سالی ۱۳۰۲ له گوندی خشنیان له کاتی کوچی محه مد ناغای زهیدان نووسراوه ته وه . دوا ی نه وانه نووسراوه : (از کور بن دولت ایران)
- ۱۹- خهرپائی (قه صیده ی پوردییه) مصطه فای کوری سه یید مه حموددی کوری سه یید عه بدوللای... خهرپائی سالی ۱۳۰۳ له مه درسه ی نه له بجه نووسیویه تیه وه .
- ۲۰- خهرپائی شه رحی (بانت سعاد) و چه ند دانراوی تر به خه تی محه مده ی زهنگنه یی بو شیخ عه بدوللای خهرپائی نووسیویه ته وه بی سالی نووسینه وه .

۲۱- خه‌رپانیی (حاشیه‌ی فته‌تیه له‌سه‌ر حاشیه‌ی جه‌لالیه) به‌خه‌تی شیخ‌عه‌بدو‌ل‌لای خه‌رپانیی له‌شوینیکا نووسیویه: مه‌لا نه‌سه‌عه‌دو مه‌لا صادق و مه‌لا ره‌سوولی بالیکه‌ده‌ریی و، سه‌ید ره‌سوولی به‌رزنجیی و مه‌لا مارف نه‌و کتیییه‌یان لا خویندوه. بی‌سالی نووسینه‌وه.

(پیتی دال)

۱- ۱۲۷۳۸ (د، ص) (زاد‌العقبی) نه‌حمه‌دی کوپری محمه‌دی قه‌لعه‌چوغیی شیروانیی سالی ۱۰۵۰ له‌مه‌دره‌سه‌ی دلاوهر پاشا له‌شاری نامود نووسیویه‌تیه‌وه.

۲- ۱/۱۹۴۱۱ (د، ص) (الخیالی علی‌العقائد) ئیبراهیمی کوپری جه‌مالی کوپری یوسفی کوپری محمه‌دی کوپری جویره‌ئیلی کوپری مووسای کوپری حاجی یوسف سالی ۱۰۵۱ له‌نه‌جدی سه‌ره‌که نه‌جدی دیلیزیاته له‌ناوچه‌ی سووران نووسیویه‌تیه‌وه.

۳- ۱۳۴۷۴ (د، ص) (غریب‌القران) تاجولعاریفینی کوپری مه‌لا جویرائیل له‌شاری دیاربه‌کر سالی ۱۰۵۳ نووسیویه‌تیه‌وه.

۴- ۷/۷۹۰۵ نامیلکه‌یه‌که دانراوی: نه‌حمه‌دی کوپری سه‌بید نه‌حمه‌دی عیمادیی. عه‌لی کوپری خضری کوپری محمه‌دی صوهرانیی سالی ۱۰۸۹ له‌دیاربه‌کر نووسیویه‌تیه‌وه.

۵- ۱/۷۹۰۵ (د، ص) (الربع‌المجیب) عه‌لی صوهرانیی کوپری خضری کوپری محمه‌د سالی ۱۰۸۹ له‌شاری (دیاربه‌کر) نووسیویه‌تیه‌وه.

۶- ۱/۱۹۴۲۲ (د، ص) شهرح‌الشمسیه و کتییگی تورکیی له‌مه‌نطقدا عه‌بدو‌ل‌لای کوپری محمه‌دی وانیی له‌مه‌دره‌سه‌ی عه‌لی پاشا، له‌شاری دیاربه‌کر، ۱۱۰۳ و ۱۱۶۳! نووسیویه‌تیه‌وه.

۷- ۹۵۱۵ (د، ص) (فتاوی قاضی‌خان) محمه‌د به‌دیعی کوپری مه‌ولای خوالیخوشبوو محمه‌دی (اوجکی) له‌کاتی خویندندا لای قاسم نه‌فه‌ندی موفیتی (دیاربه‌کر) له‌مه‌دره‌سه‌ی دلاوهر پاشا له‌دیاربه‌کر سالی ۱۱۱۱ نووسیویه‌تیه‌وه.

۸- ۱۴۳۳۵ (د، ص) شهرحی عهوامیل نه بوبه کری کوری نه حمدهی کوری محمهدهی کوری ئیبراهیم سالی ۱۱۱۸ له گوندی (دیقین) نووسیویه تیه وه...

۹- ۱۷۹۷۳ (د، ص) عصام الدین شرح الرسالة العضدية سالی ۱۱۳۳ ئیبراهیمی کوری ئیسماعیل له گوندی (دیقین) نووسیویه تیه وه.

۱۰- ۱۷۰۰۸ (د، ص) کوومه له دانراویک محمهدهی کوری ره سوولی کوری خضری بیژوهی له گوندی دووژان سالی ۱۲۰۵ نووسیویه تیه وه.

۱۱- ۱۷۹۰۹ (د، ص) حاشیه ی لاری له گوندی (دیوین) له ناحیه ی هریر. له سه رده می فرمانه وایی عه بدوللا به گی کوری مصطفا به گی کوژراودا له مه درسه ی هیده ریبه له سالی کوچی دواپی (صدر الشریعه) دا (که ماموستا عه بدوللا ی کوری هیده ره) سالی ۱۲۱۵ زهینه لعابیدینی کوری ره سوولی کوری ئیبراهیمی موکریی نووسیویه تیه وه.

۱۲- ۱/۵۹۷۶ (د، ص) (الفرائض) نه حمدهی کوری حسهین له خزمه تی ماموستا مه لا فه تحوللا دا سالی ۱۲۴۹ له گوندی (دولیسه) نووسیویه تیه وه.

۱۳- ۱۳۹۴۷ (د، ص) حاشیه ی عه بدولله طیف به سه ر (الوغ بیگ) وه.

حسهینی کوری ئیبراهیمی کوری یوسفی کوری ئیبراهیمی سه رده شتی له ... له خزمه تی مه لا وهیسی عه سه کهریدا له مزگه وتی حه زرته دانیال سالی ۱۲۷۵ نووسیویه تیه وه.

۱۴- ۱۷۵۳۳ (د، ص) (فناری) نه حمدهی کوری فه قی محمهدهی ته کیه یی سالی ۱۲۹۵ له گوندی ده وله ت ناباد له خزمه تی مه لا قاسمدا نووسیویه تیه وه.

۱۵- ۷۸۹۸ (د، ص) (الفرائد للنودهی) سالی ۱۳۰۵ محمهده ئه مین له گوندی دیبه گه نووسیویه تیه وه.

۱۶- ۵۱۵۱ (د، ص) (الفرائض) نه حمدهی کوری سهید ئیسماعیلی کوری سهید محمهدهی به رزنجی سه ر به ویلیه تی کو سهره ت له گوندی داریگه لی له خزمه تی ماموستا مه لا عومه ردا نووسیویه تیه وه.

پیتی ری

۱- ۱۶۱۹۳ (د، ص) کتیبی توحفه. له کاتی ته جلید کردنه و هدا ناوه کان ونبوون ماموستا مه لا عه بدوللای فهرهادیی خاوه نی ده سته که نووسیویه:

محهمه دی کورپی جوهره نیلی کورپی محهمه دی کورپی جوهره نیلی کورپی مووسای کورپی یوسف سالی ۱۰۶۸ له شاروچکه ی ره واندز نووسیویه تیه وه.

۲- ۲۲۴۵۱ (د، ص) (حدائق الدقائق) نه بوبه کری کورپی سوله یمان له (المدرسة الجديدة) له ره واندز لای پردی گه وره سالی ۱۰۸۱ نووسیویه تیه وه.

۳- ۲۲۵۵۶ (د، ص) (حاشیه ی زیباریی) به لام دوایه پره ی (الرسالة الحنفیه) یه و [.....] به بینه و په رو یه کی خستون، له دوا شتدا که لیی نووسراوه ده لی: محهمه دی کورپی مه محمود له گوندی ره واندز لای مه ولانا محهمه له سالی ۱۱۰۴ دا نووسیویه تیه وه.

۴- ۱۵۹۳۰ (د، ص) (تفسیر جزء عم مجهول المؤلف) نیبراهیمی کورپی مصطه فای کورپی حاجی نه بی کاک عه لی سالی ۱۲۳۲ هـ نووسیویه تیه وه له ره واندز له فهرمانره وایی محهمه د به گی کورپی مصطه فا به گدا، له وهرزی پایزدا کاتیک به فریکی زور باریی. روژی سیسه مه ی سه ره تای مانگی موچه رهم روژگیرا.

۵- ۸۱۸۴ (د، ص) (المنهاج) عه بدولقادی کورپی نیبراهیمی (سلانی) له بهر خاتری ره سوول به گ. له شاروچکه ی ره واندز له سالی ۱۲۴۹ دا نووسیویه تیه وه. [به لام بازارگانیکه ره به ده سته ته وه میژوه که یان کردوه به ۱۷۴۹!!]

۶- ۱۶۵۲۴ (د، ص) کتیبیکی مه نطیقی ناته واوه عه بدوره حمانی کورپی نه محهمه دی سکتانیی سالی ۱۲۶۲ نووسیویه تیه وه، له ره واندز لای ماموستا مه لا محهمه دی ختی که له وی موده ریس بوه.

۷- ۱/۱۶۲۲۶ (د، ص) له هه یته تا ریساله ی به هادینی عامیلیی

خضری شارستینی له ره واندز سالی ۱۲۹۳ نووسیویه تیه وه.

۸- ۱۸۱۴۹ (د، ص) (حاشیه محی الدین) ئیسماعیلی کوری
سه یفه دین سالی (ومقغ) = ۱۱۴۶ له قه لای ره واندز نووسیویه تیه وه.
۹- ۲/۲۲۲۳۸ (د، ص) (شهرحی عه قیده ی شه بیانیی) عه بدولقادی
کوری عثمانی کوری محهمه دی کوری ئیسحاقی زه نکانیی له ته وابعی
صاوغ بلاغ له مه دره سه ی روست لای مه ولانا نادمه دهستی کرده به
نووسیینه وه و له مزگه وتی (شوره) ته وای کرده، سالی ۱۱۸۷
نووسیویه تیه وه.

۱۰- ۲۰۷۲۳ (د، ص) (حاشیه مصلح الدین اللاری) ئینو نادمه سالی
۱۱۹۴ و ۱۱۹۵ له گوندی روست و مه می خه لان نووسیویه تیه وه. حاشیه ی
زوری خویی به سه ره وهیه. له پال گوندی روستا نووسیویه : نه و شوینه ی
که لئی له دایک بووم.

۱۱- ۱۵۹۱۹ (د، ص) کوّمه لیک دانراوی ئینو نادمه هه ندیکیان به
خه تی خویه تی، عوبه یده ی عه قراوی سالی ۱۲۱۱ له نه جدی روست
نووسیویه تیه وه.

۱۲- ۱۹۳۳۶ (د، ص) (المحلی) محهمه دی کوری ئیبراهیمی کوری
نالی کوری ئیبراهیم له مه دره سه ی روست سالی ۱۲۹۲ نووسیویه تیه وه.
۱۳- ۱۹۹۱۳ (د، ص) تصریف ملا علی، عه بدوره حیمی کوری
ئه حمه دی بالکی سه رگری له مه دره سه ی روست سالی ۱۳۴۹ لای
ماموستا مه لا ئه حمه د نووسیویه تیه وه.

۱۴- ۱/۱۹۷۵۲ (د، ص) (فه رائیض) محهمه دسه عید سالی ۱۳۴۵
له گوندی روسته نووسیویه تیه وه.

۱۵- ۳۵۷۰۷ (د، ص) حاشیه ی شه ربینیی محهمه دی کوری
عه بدوره حمانی کوری خضری کوری عه بدوره حمانی کوری حه سه نی
کوری عثمانی کوری سه یفه دینی ناسراو به پیر سه یفه دین له گوندی
(ره شویمان) لای مه ولانا محمود سالی ۱۰۶۲ نووسیویه تیه وه.

۱۶- ۲۰۸۴۵ (د، ص) القاموس حه یده ری کوری شیخ محهمه دی
کوری حه یده ری کوری به هرامی عه جه می خینیسی سالی ۱۰۷۷ له گوندی

(رباط) له ناحیهی (خیمر) نووسیویه تیه وه.

۱۷- ۲۸۴۰۶ (د، ص) حاشیه له مهدرسه ی مهولانا ره سوولی زهکی سالی ۱۰۸۰ له بهر خاتری مهولا محمهد (له وانه یه محمهدی کوری ره سوولی زهکی بیټ) له فهرمانډه وایی (بداق) ی فهرمانډه وای موکریدا، نووسیویه تیه وه.

۱۸- ۹۰۸۳ (د، ص) کتیبیکه له باسی بازو هه ټوو په له وه ردا عومری کوری سهیید محمهدی ماردانیی - ماردینیی - له سالی ۱۱۸۲ له مهدرسه ی (ست رضیه) نووسیویه تیه وه. له وه ده چیټ دانره که شیی کورد بیټ.

۱۹- ۱۸۷۵۸ (د، ص) (جمع الجوامع) حسه نیی کوری خالیدی کوئی لای ماموستای بهر یز مهلا علی کوری مهلا نه حمهدی گه لالی، یان گه لالی سالی ۱۲۴۵ له کاتی چاوه قو له ی گه ورده له شنوو سابلانغو نه و ناوه له مهدرسه ی روسته نووسیویه تیه وه.

۲۰- ۳۵۸۰۸ (د، ص) (شرح المقدمة الحضرية) محمهدی کوری سهلیمی چه له کیی خه لکی مزووریی بالآ له کاتی کدا بیسنویزی گوندی (رزوک) بوه، نووسیویه تیه وه.

پیتی زی

۱- ۸۴۰۰ (د، ص) مجموعه فی الفک والعقائد عیسای کوری فهقی محمهدی کوری مهلا علی ریکانیی له گوندی جولمرج له مهدرسه ی نه میر زهینه ل بهگ لای مهولانا حسه ن سالی ۹۷۳ نووسیویه تیه وه.

۲- ۴۴۱۵ (د، ص) (کافییه) محمهدی کوری خان نه حمهدی کوری یوسفی ناسراو به (اسپنداری) له مهدرسه ی مهلا مصطه فای زیاره ت سالی ۱۱۷۸ نووسیویه تیه وه.

۳- ۴۹۲۴ (د، ص) مجموعه مضطربة علی کوری مژدین کوری حسه ن کوری (حمصور) کوری (اقل) کوری (مندل) سر به هوزی خه طبیی سالی ۱۱۱۸ له گوندی زیوک له کاتی کدا سوپای هه کاریی هاتبوو بو یارمه تی عثمان بهگ نووسیویه تیه وه.

۴- ۲/۲۰۳۰۲ (د، ص) (حاشیه ی محیدین) له سه رده می

فهرمانزه‌وایی ئیبراهیم خاندان له مه‌درسه‌ی زهینه‌لییه له شاری (جولمرج) سالی ۱۱۴۹ نووسیویه‌تیه‌وه.

۵- ۱۶۸۸۶ (د، ص) شهرح شه‌مسیه عوثماني كورپی عه‌بدوپ‌رحمانی كورپی نه‌بو به‌كر سالی ۱۱۷۴ له مه‌درسه‌ی مه‌ولانا مصطه‌فا له گوندی زیاره‌ت نووسیویه‌تیه‌وه.

۶- ۲۰۶۹۵ (د، ص) چاره‌په‌رده‌یی له‌سه‌ر كافی‌ه‌ه‌لی كورپی محمه‌دی كورپی عه‌لی كورپی ئیبراهیمی گرافی سالی ۱۱۸۷ له گوندی زیقه له مه‌درسه‌ی مه‌ولانا نه‌بی (كردی-گه‌ردی) نووسیویه‌تیه‌وه.

۷- ۲/۴۸۴۵ (د، ص) (غایه‌الاختصار) حه‌سه‌نی كورپی مه‌لا حه‌سه‌نی كورپی جو به‌ئیلی كورپی برینداری كورپی سینه‌ی ناسراو به‌ئاكو سالی ۱۲۳۲ له گوندی (زوركه‌زراوكه) له ویلايه‌تی قه‌ره‌چوڭ نووسیویه‌تیه‌وه.

۸- ۲۲۲۳۹ (د، ص) الوغ بیك محمه‌دی كورپی عه‌بدو‌ل‌لای كورپی ره‌سوولی كورپی عه‌بدو‌ل‌لای ئاغای رۆستانی سالی ۱۲۶۱ له گوندی زیوه‌لای مامۆستا مه‌لا فه‌تووللای نووسیویه‌تیه‌وه. تی‌دایه‌ كه‌ نه‌حمه‌د پاشای بابان له زستانی نه‌و ساله‌دا ئاغای نارده‌و بو‌ باله‌كان و عه‌بدولقادر به‌گی نه‌مینی پشگه‌لیانی زیندانی كردوه. سال زور سارد بوه‌ هه‌ر له‌و ساله‌دا مه‌لا عه‌بدوپ‌رحیمی بالکیان كوچی دوایی كردوه.

۹- ۲۹۵۶ (د، ص) (الفتاوی‌الصغری) عه‌بدو‌لفه‌ت‌احی كورپی مه‌لا سلیمان‌ی كورپی مه‌لا مصطه‌فای كورپی ... له گوندی زالواو نووسیویه‌تیه‌وه ۱۲۶۹.

۱۰- ۵۱۷۲ (الفناری) حه‌سه‌نی كورپی نه‌حمه‌دی كورپی محمه‌دی كورپی شیخ حه‌سه‌نی كورپی شیخ حه‌سه‌نی كورپی شیخ نه‌حمه‌د له گوندی (زیف) لای مامۆستا مه‌لا عه‌بدولكه‌ریم نووسیویه‌تیه‌وه سالی ۱۲۷۱.

۱۱- ۱۷۳۱۰ (د، ص) (حاشیه‌ی ته‌وه‌كه‌لی) محمه‌دی كورپی مه‌لا مصطه‌فا سالی ۱۲۷۲ له گوندی زیاره‌ت لای مامۆستا مه‌لا صالح نووسیویه‌تیه‌وه.

۱۲- ۷۷۵۲ (د، ص) (سعد‌الدین) عه‌بدو‌ل‌لای كورپی محمه‌دی كورپی مه‌لا عه‌بدو‌ل‌لای كورپی مه‌حمود ۱۲۹۵ له گوندی زیوه‌ نووسیویه‌تیه‌وه.

بیټی سین

- ۱- ۳۸۸۸/۲ (د، ص) (العوامل) نه‌حمه‌دی کورپی ئیبراهیم له‌گوندی ساوق بلاق نووسیویه‌تیه‌وه. ده‌ستی چه‌پهل میژوه‌که‌ی شیواندوه‌و کردوویه‌تی به ۸۹۹ له‌وانه‌یه زور له‌وه که‌متر بیټ!
- ۲- ۲/۵۰۷۱ (د، ص) (رسالة محی الدین) مووسای کورپی بایه‌زیدی کورپی خضری کورپی حاجی شیخ عوثماني کورپی شیخ ئیسحاقی مه‌شهور به بادینی سالی ۱۰۹۶ له شاری ساپلاغ له فه‌رمانره‌وایی بوداقی کورپی سولتان شیرخانی موکریدا نووسیویه‌تیه‌وه.
- ۳- ۱۶۲۳۵ (د، ص) شاه حسین به‌سهر ئولوغ به‌گه‌وه. یوسفی کورپی مه‌حموودی کورپی جه‌مال سالی ۱۲۰۳ له مه‌درسه‌ی ساغیلاغ نووسیویه‌تیه‌وه.
- ۴- ۱۹۸۸۴ (د، ص) (ئیساغوجی) له مه‌درسه‌ی ساوجیلاغ لای مه‌لا محمه‌دی کورپی مه‌لا ره‌سول له نه‌وه‌ی (الذکی) سالی ۱۲۲۶ نووسراوه‌توه، بی ناوی نووسه‌ره‌وه.
- ۵- ۱۸۰۸۸ (د، ص) (مختصر المعانی) خضری کورپی مه‌لا عوثماني ناسراو به وه‌تمان، له هوزی بلباس، له پشتی ماش، له تیره‌ی (مربوکر) له شاری ساوجیلاغ له سه‌رده‌می فه‌رمانره‌وایی بوداق خاندان، له لای ماموستا مه‌لا ره‌سول سالی ۱۲۳۱ نووسیویه‌تیه‌وه.
- ۶- ۳۷۱۹۰ (د، ص) (البحر الجمان في بيان معضلات القرآن) دانراوی نه‌حمه‌دی کورپی محمه‌دی کورپی ئاده‌م به خه‌تی دانه‌ره‌که‌ی سالی ۱۲۴۶ له نزیکي گوندی سنجاغ له شاری ساوجیلاغ نووسیویه‌تیه‌وه. ده‌ستخه‌ته‌که تهر بوه و ته‌جلید کراوه‌توه و باش ناخوینریتیه‌وه.
- ۷- ۱۹۷۹۹ (د، ص) (عه‌بدولحه‌کیم) عه‌بدوللای کورپی عه‌بدوهره‌حمان سالی ۱۲۵۵ له شاری ساوجیلاغ نروسیویه‌تیه‌وه، چوار په‌ره‌ی نه‌بی که‌له دیی گه‌لاله نووسیویه‌تیه‌وه.
- ۸- ۳/۱۱۹۲۱ (د، ص) (فه‌رائیض) ره‌سوولی کورپی کاک مه‌لای مه‌شهور به مامشیی له شاروچکه‌ی ساوجیلاغ له مزگه‌وتی عه‌باس ناغای دیبوکری له خزمه‌تی مه‌لا عه‌بدوللا (الشیخی) سالی ۱۲۶۹ نووسیویه‌تیه‌وه.

۹- ۱۳۹۷۱ (د، ص) (تشریح الافلاک) محمدهدی کوری مهلا
عهبدوپهحماني کوی. له شاری سابلاغ له مزگهوتی قازیبی سالی ۱۳۱۳
نوسویوهتیهوه.

۱۰- ۵۳۷۸ (د، ص) (عبد الغفور اللاری) نهحمدهدی کوری حهسهنی
کوری مورادی کوری سولهیمان له گوندی سهردهشت سالی ۱۰۶۶
نوسویوهتیهوه.

۱۱- ۱۵۴۵۱ (د، ص) (موصل الطلاب) نهبی کوری محمدهدی
کوری مهحموود له شاری سهردهشت له گهل قازیبی حهسهنی سهردهشت و
مهلا عهبدوئلای [کومان] و مهلا محمهد نورهدین و، نهحمدهدی کوری
محمدهدی [بیناسی] سالی ۱۱۷۷ نوسویوانهتهوه.

۱۲- ۱۹۷۸۹ (د، ص) (المطالع السعیده علی الفریده)
(حسین الخواهرزاد) ناسراو به زینوی گوندیک له سهردهشت.
لای ماموستا مهلا محمدهدی کوری مهلا علی قزلجیبی له گوندی
تورجان سالی ۱۳۰۰ نوسویوهتیهوه.

۱۳- ۱۸۳۰۳ (د، ص) (الخیالی) موسای کوری علی کوری
نیبراهیمی کوری حهزهی کوری مهلا نیبراهیمی کوری مهلا (کوکی)
کوری وهستا نیسماعیل سالی ۱۱۱۷ لای ماموستا مهلا صادق له شاری
سهقز، نوسویوهتیهوه.

۱۴- ۱۱۳۰۶ (د، ص) دهستهتهکه کومهلیک دانراوی تیډایه بهم شیوه:

۱- پینجوینی

۲- ههنديک شاعر، پارچهیهکی فارسیی وهفایی.

۳- گلنوی.

۴- حاشیه له سهر ریساله ی ناداب

۵- مهنظومیهک له سیرهتدا

۶- فهرائیضی قزلجیبی

۷- تهجویدی قزلجیبی

۸- المؤمنات السماعیه ی بیتوشی

۹- مجموع المسائل

عہدووصہمدی کوپی مه لا یوسفی جوانرۆبی سالی ۱۳۰۴ له شاری سهقزو بانه نووسیویه تیه وه.

۱۵- ۳۷۴۸۳ (د، ص) (شرح العقائد الاسلامیه) عهبدولباقی [بابریزی!] له بهر خاتری مه لا محهمه دی گه لباغیی له شاری سهنه نده ج له مهدره سهی مه ولانا محهمه دئه مین سالی ۱۱۱۵ نووسیویه تیه وه. دوایی مه لا محهمه دی گه لباغیی له تهك هاوړیکانیدا له گوندی چوړ لای مه ولانا مصطه فای پیرخضری شاهۆبی موقابه له بیان کردوه.

۱۶- خه پانیی کتیی (حی بن یقظان) فارسی، دانراوی (بدیع الزمان) سالی ۱۱۷۰ یوسفی کوپی مه لا محهمه دی کوپی مه لا ئیسماعیلی کوپی مه لا موئینی کوپی مه لا وهیسی کوپی مه لا محهمه دی سهنه نده جیی - سنه یی - نووسیویه تیه وه.

۱۷- ۲/و/۱/۱۵۶۵۱ (حسام کاتی و خلاصه المیزان) عهلی کوپی محهمه د رهزای کوپی ئیبراهیمی (کلکیک) ئابادی له شارۆچکه ی سهنه نده ج له مهدره سهی شیخ محهمه د قهسیم سالی ۱۲۰۹ نووسیویه تیه وه.

۱۸- ۱۹۰۴۲ (د، ص) (تمرین الطلابی خالیدی نهزه ریی) نهحمه دی کوپی پهرویز له شارۆچکه ی سهنه نده ج له مهدره سهی سهیید مصطه فای باینجۆبی سالی ۱۲۵۶ نووسیویه تیه وه.

۱۹- ۱۳۹۸۹ (د، ص) (الرسالة العضدیة) مه عرووفی کوپی مهحموودی ساوجیی. له مهدره سهی ژنی وهزیر سالی ۱۲۹۷ له سهنه نده ج نووسیویه تیه وه.

۲۰- خه پانیی (شهرح موغنی) عهلیه شهلی کوپی شیخ محهمه دی کوپی شیخ حسهین سالی ۱۲۰۸ له مهدره سهی مه لا مهحموودی کوپه دیمیی له شاری سلیمانیی نووسیویه تیه وه.

۲۱- ۱۲۶۶۶ (د، ص) (جمع الجوامع) مه لا محهمه دئه مینی کوپی مه لا عهبدوپه رحمانی بالیکه ده ریی سالی ۱۲۹۵ له سلیمانیی نووسیویه تیه وه.

۲۲- ۱۸۲۰۲ (د، ص) (رسالة الصغری) عهبدوپه رحمانی کوپی فهضله دینی کوپی عهبدوپه رحمانی نۆدشیی سالی ۱۳۱۹ له مزگه تی شیخ سهلام له سلیمانیی نووسیویه تیه وه. دهستی تهماع له کۆمه له که ی داپریوه!

۲۳- ۸۴۲۲ (د، ص) (حاشیه به سهر جامیبه وه) محهمه دی کوری
دهرویش (بلوی) له شاری سلیمانی لای ماموستا مه لانه حمه دی نوتشی: له
سالی جهنگردنی سولتان عه بدولمه جیددا له دژی رووس نووسیویه تیه وه.

۲۴- ۱۸۳۵۸ (د، ص) (الفوائد البرهانیة) عه بدوصه مه دی کوری شیخ
عه لی، کوری شیخ نه حمه دی کوری زه که ریا لای مه ولانا عومر له
ویلیه تی صوهران- سوران- ۱۱۲۹ نه مه له ته که دهسته تی ۱۸۳۵۷ دا
یه که دهسته تی بوون و [...] له یه کی داپریون و کردوونی به دوو کتیب!
هه ردوکیان له هه مان سال و شویندا ماموستا عه بدوصه مه دی نووسیویه تیه وه.

۲۵- ۲/۱۴۴۵۴ (د، ص) (فهناری) حه سن له مه درسه ی مه ولانا
عوثمان له گوندی (سببک) سالی (۱۱۳۴) نووسیویه تیه وه.

۲۶- ۱/۳۳۴۰۷ (د، ص) (التسهیل فی شرح العوامل) سالی (۱۱۶۰)
له گوندی (سرنجیانه) به دهستی محهمه دی کوری خه لیلی کوری مه لا
عه بدولله طیفی سنقوری نووسراوه ته وه، له پال لاپه رهی دوی نه مه دا
هه ندیک نووسراوی په خسانی کوردیی هه یه کونه و بو نه و میژوه
ده گهریته وه.

۲۷- ۲۰۰۶۵ (د، ص) (میسری له سهر ته صریف) ره سوولی کوری
عه بدوللا له گوندی (سووسه) سالی (۱۱۷۷) نووسیویه تیه وه. دهستی
چه پهلای [...] لیلی داپریوه و شیرازه ی پساندوه.

۲۸- ۱۹۳۸۱ (د، ص) (المنهاج) عه لی کوری حه سن به گی (بالک) له
ناحیه ی (صوران) لای ماموستا مه لا خه لیل نه فه ندیی سالی (۱۲۲۶) له
شاروچکه ی (سعدی) نووسیویه تیه وه. واته ماموستا که بیش مه لا خه لیلی
سعدییه. دهستی چه پهل له هاوه لانی داپریوه!

۲۹- ۲۲۱۶۵ (د، ص) (الفرائض) محهمه دئه مینی سوورداشیی له
گوندی (سوورداش) سالی (۱۲۷۴) نووسیویه تیه وه. نه حمه دی عه لی
نه بو به کر شیرازه که ی پساندوه له کومه له که ی داپریوه!

۳۰- ۲۰۳۷۰ (د، ص) (عبد الله یزدی) محهموودی مه زناوبی له
مزگه وتی (سورخ) لای موفتی نه فه ندیی عه بدولحه کیم سالی (۱۲۸۸)
نووسیویه تیه وه.

۳۱- ۱۸۱۸۲ (د، ص) (حاشیة میر ابو الفتح علی الرسالة الحنفیة فی الاداب) حسینی خواهرزاد له گوندی (سهردار ئاباد) سالی (۱۳۱۱) له خزمهتی مهلا صالحی نیستانیدا نووسیویه تیه وه. رهسوولی نه حمه دی رهسوول شیرازه ی پساندوه و له هاوه له کانی دابریوه.

۳۲- ۲۰۰۱۳ (مدرسه) (هونراوه یه کی فارسی) مصطه فای (کوری فهقی جهرجیس له بهر خاتری ماموستا سه یفهدین له گوندی) سورپاش) سالی (۱۰۹۸) ۲۸ ی (ربیع الاول) نووسیویه تیه وه.

۳۳- ۷۶۰۶ (د، ص) (الرساله السعدیة لعارف الکوسجی) ئیدریسی خه له کانی کوری رهسوولی کوری ئیلیاسی کوری عومر له گوندی (خه له کان) له مدرسه ی ماموستا مهلا سه عدی مهرگهی سالی (۱۲۳۹) نووسیویه تیه وه.

۳۴- ۱۴۲۳۱ (د، ص) (کلبوی اداب) مه عرووفی کوری مه محمودی دانیشتووی گوندی (ساوجیی) له ناوچه ی (شلیز) سالی (۱۲۹۷) نووسیویه تیه وه.

۳۵- ۱۹۴۲۰ (د، ص) (سعد الدین) ئیبراهیمی کوری خضری کوری محه مه دی مه شهوور به (جه ماله) هی سهر به (شوری) له هوزی (اوجاق کاخضر!) سالی (۱۲۹۷) له گوندی (سنجله) له خزمهتی ماموستا مهلا عوثمانی (الذورین) دا نووسیویه تیه وه.

۳۶- ۱۶۵۰۴ (د، ص) محه مه دصادقی کوری مهلا عه بدوره زاقی کوری مهلا عه بدوره حیم له مزگهوتی (سیگردگان) له بهر خاتری شیخ سمایی کوری حاجی نه سیم سالی (۱۳۱۴) نووسیویه تیه وه.

۳۷- مهلا سه عید حمزه (وضع و استعاره) نه حمه دی تاجانی له سالی (۱۲۴۰) دا له مدرسه ی (سهردوش) نووسیویه تیه وه. له گهل هاوه لانی مهلا مصطه فاو شیخ عه بدوره حمان و مهلا عه بدوللا و سه یید محه مه دو فهقی محه مه ددا له کاتیکدا به ته مای سه فهر بوون بو سلیماننی.

پیتی شلین

۱- ۷۱۶۸ (د، ص) (کتاب فهقی ناقص الاول) عه بدوره حمانی کوری

نیلیاسی کوری عومهری شاوی سالی ۹۳۳ له گوندی شه قلاڤاد نووسیویه تیه وه.

۲- ۳/۲۵۴۰ (د، ص) (شاعر اوغلی...) له گه ل چند دانراویکی دیدا دهستیکی چه پل ناوی نووسره وه بهرزه که ی رهش کردوه ته وه و، په پره ی لی دهر هیناوه سالی ۹۷۳ له گوندی شه قلاڤاد نووسیویه تیه وه. له شوینیکا نه وه نده ی ماوه ده لی: له شگری کوری زه که ریای لیراوی.

۳- ۶۷۹۰ (د، ص) (شرح العقائد النسفیة) عه لی کوری [جاجی!] عه لی کوری مه می مه شهوور به سوران (سهران) سالی ۹۸۲ له گوندی پیروزی شه قلاڤاد نووسیویه تیه وه.

۴- ۱۷۶۶۸ (د، ص) (کتاب مغنی المحتاج) شیخ کوری محمه د کوری میر عومه ر کوری میر حاجی شیخ سالی ۱۰۵۷ له گوندی شه قلاڤه نووسیویه تیه وه.

۵- ۷۵۵۵ (د، ص) سعد الدین التفتازانی عه بدوللای کوری نیسماعیل له گوندی (سویناس) له مده رسه ی مه ولانا محمه دی کوری مه ولانا له حاشیه یه کدا ده لی: له گوندی (شموله) محمه دی (مامولی) سالی ۱۱۲۳ نووسیویه تیه وه. خه ته که ی زور نایابه

۶- ۱/۱۳۹۷۵ (د، ص) (حاشیه محمد بن حسین الحریری) عه بدولغه فوور له گوندی شه قلاڤاد سالی ۱۲۵۹ نووسیویه تیه وه.

۷- ۳۵۹۴ (د، ص) (مختصر تکملة التصریف) دانراوی ماموستا مه لا نیبراهیمی شارانی نیبراهیمی کوری سه یید نیسماعیلی موکریانی له مده رسه ی شه قلاوه سالی ۱۲۹۱ نووسیویه تیه وه. له بهر خاتری فه قی محمه دی میررسته میی. دوایش که وتوه ته لای عه بدوللای کوری محمه د نه مین.

۸- ۷۷۸۵ (د، ص) (حاشیه محمد بن حسین الحریری علی میر ابی الفتح. عه لی خالیدی صه حابی کاوانی زراری له گوندی شه قلاڤاد سالی ۱۲۹۲ نووسیویه تیه وه.

۹- ۱۵۵۸۸ (د، ص) (ریساله ی مه لا حه مزه) به دهستی عه لی له خزمتی ماموستا مه لا محمه دنه میندا له مده رسه ی شه قلاوه سالی ۱۳۳۱

نوسراو متیه وه.

۱۰- ۱/۸۷۲۷ (د، ص) (بئنج کتییی جیا جیا بهم ژماره ههیه)
منهویات تشریح الافلاک. طهیبی دوشیوانیی کوری حاجی مه لا نه حمهدی
ناسراو به (الصائم) له گوندی شه قلاباد له خزمهتی مه لا طاهاداله سالی
۱۳۴۲ دا نووسیویه تیه وه.

۱۱- ۲/۱۶۲۲۶ (د، ص) (رسالة فی الربع المجیب) دانزاوی ماموستا
مه لا نه بوبه کری (کچک مه لا) ی دووم، مصطه فای کوری عهزیزی
مه مه ندایی سالی ۱۳۵۳ له ناحیه ی شه قلاوه نووسیویه تیه وه.

۱۲- ۱/۵۳۰۱ (د، ص) (خه بیصی) مه حمودی (سلوی) ناسراو به
(کولی) له مه درسه ی (شازخ) سالی ۱۰۲۰ نووسیویه تیه وه.

۱۳- ۲/۴۸۵۴ (د، ص) (حاشیه ی شهرانشی له سهر عیصامه دینی
وهضع) مه مه دی کوری حسهینی کوری حسه نی کوری یوسفی ناسراو
به پیر سه یفه دین. سالی ۱۱۲۰ له سه رده می حوکومه تی سولتان محمه د
مورادی سولتانی موکریدا نووسیویه تیه وه.

۱/۴۸۵۴ (حاشیه ی حه یده ری حه یده ری له سهر وهضع) له
مه درسه ی شموله هه مان نووسه ره وه و هه مان سال.

۱۴- ۲۴۱۱۹ (د، ص) (کۆمه لیک دانراو)

۱- شهرحی عیصامه دین له سهر وهضع به خه تی مصطه فای کوری
نه سه کنده ر له گوندی شانه خصه له مه درسه ی مه ولانا محمه دی کوری
مه حمود سالی ۱۱۲۱ نووسیویه تیه وه.

۲- الاختلاج. هه مان نووسه ره وه.

۳- حاشیه ی مه لا محمه دی شهرانشی هه مان نووسه ره وه و شوین و
سال. دویی که وتوته لای مه ولانا خضری کوری عه بدولکه ریم ناغا.

۱۵- ۱/۱۳۲۷۹ (د، ص) (حاشیه ی خه طانی) یه عقوبی کوری

نه حمهدی نستانی

۲/۱۳۲۷۹ عه بدوللا یه زدی له سهر خه طانی یه عقوبی کوری

نه حمهدی نستانی له مه درسه ی (شموله) سالی ۱۱۲۳ له حوکومه تی
سییه می محمه د علی سولتاندان نووسیویه تیه وه.

۳/۱۳۲۷۹ حاشیه‌ی میرزا جان له‌سه‌ر سال و شوین .. خه‌طائیی
هه‌مان..

۱۶- ۲/۱۸۶۸۸ (د، ص) (شه‌رحی ره‌حه‌بیه) عومه‌ر سالی ۱۱۲۱ له
گوندی شیخان نووسیویه‌تیه‌وه.

۱۷- ۱۹۷۶۱ (د، ص) (شه‌رحی ریساله‌ی وه‌ضعی عه‌ضودی)
خوسره‌وی کوپری مصطه‌فا له گوندی (شه‌ره‌کان) سالی ۱۱۳۷
نووسیویه‌تیه‌وه.

۱۸- ۲۲۹۹۸ (د، ص) (فه‌نناریی و کوّمه‌لی دائراوی دیکه) عومه‌ری
کوپری ره‌سوولی کوپری عومه‌ری کوپری محمه‌دی کوپری ئاوده‌لی
بلباسیی (من حاشرة جمالة!) سالی ۱۱۴۵ له نه‌جدی شیئی، ناسراو به
نه‌جدی سه‌رده‌شت نووسیویه‌تیه‌وه، له‌و ساله‌دا که قزلباش هاتن و مه‌لا
حه‌سینی کوپری مه‌لا ره‌سوولی زه‌کیی و زوریک له بلباسیان کوشت. له
شوینیکی دیدا ده‌لی: لای مه‌لا وه‌یس، له شوینیکی دیدا ده‌لی: له گوندی
ههرتله لای مه‌لا حه‌سه‌نی بلباسیی.

۱۹- ۴۱۲۰۲ (د، ص) (موصل الطلاب)

ئه‌بویه‌کری کوپری عه‌لی سالی ۱۲۰۴ له گوندی (شرانش)
نووسیویه‌تیه‌وه.

۲۰- ۸۲۳۳ (د، ص) (ئیساغوجی) ئه‌حمه‌دی کوپری مه‌لا محمه‌دی
کوپری عه‌بدولقادری صالحیی له خزمه‌تی ماموستا مه‌لا مه‌حموودا سالی
۱۲۱۰ له گوندی (شوگیر) له ناحیه‌ی شیخ بزینی نووسیویه‌تیه‌وه.

۲۱- ۱۸۳۲۳ (د، ص) (شرح المغنی) محمه‌دی کوپری عومه‌ر له
گوندی (شوران) سالی ۱۲۸۸ نووسیویه‌تیه‌وه.

۲۲- ۱۷۴۰۳ (د، ص) (کوّمه‌له دائراویکی نوّدییی و خه‌لکی دی)
ره‌سوولی شیخ ئاوده‌لییی له گوندی شه‌ره‌فکه‌ند له خزمه‌تی شیخ یوسفی شیخ
شه‌مه‌دیندا سالی ۱۲۹۹ نووسیویه‌تیه‌وه.

۲۳- ۱۹۸۰۵ (د، ص) (جامی) له مه‌دره‌سه‌ی مه‌ولانا عه‌بدوّللا
ئوه‌یس له گوندی شیخان نووسراوته‌وه.

۲۴- ۱۷۵۸۹ (د، ص) (فه‌رائیض) ئیسماعیلی کوپری وه‌ستا

مهموودی کوری ئیسماعیل له مەدرەسە ی مەلا عەبدوڵلا له گوندی شاوور نووسیویەتیەوه.

۲۵- ۸۱۱۹ (د، ص) (الرسالة الكافية للمسائل الصوفية) محەمەدی کوری مووسای کوری بایەزید له زستاندا له کاتی (کەوپیچ) دا له گوندی (شوی) له ناحیە ی بانە له فەرمانرەوایی ئەمیرخان بەگی کوری ئیسماعیل سولتانی کوری ئەسکەندەر ... لای ماموستا شیخ ئیبراھیمی خەلیفە محەمەد نووسیویەتیەوه.

پیتی عەین

۱- ۱۴۵۸۴ (د، ص) (قەرەکەمال) محەمەدی کوری عەباسی ناسراو بە شەرانشیی له هۆزی (هودانی) سالی ۹۸۷ له مەدرەسە ی (العبدلیة) له شاری (مکس) نووسیویەتیەوه.

۲- ۱۴۵۸۵ (د، ص) (شرح العقائد) محەمەدی کوری عەباسی (هودانی) سالی ۹۸۹ له مەدرەسە ی مەلیک عیزەدین نووسیویەتیەوه.

۳- ۲۱۳۴۹ (د، ص) (شرح الايجاز) سالی ۱۰۴۰ له مەدرەسە ی (العتیقە) له شاری خیزان بە دەستی ئەم نووسەرەوانە نووسراونەتەوه: (مندی) له گەل قاسمی (کندیشی) و محەمەدی (رشابی) (مندی) کوری عیمادەدین (الشوشکی) ئەمە نمونە یەکی تیگەکردنی چەند دەستخەتە بە نەزانی و تەماعازی.

۴- ۱۹۲۹۶ (د، ص) (حاشیە ی مەلا ئەحمەدی گەرەویی) عەبدوڵلا کوری سەبید حەسەنی کوری سەبید ئەحمەدی تەکیەیی له دیی (عەنەب) سالی (۱۳۲۱) ک له خزمەتی ماموستا شیخ عەبدوڵلادا نووسیویەتیەوه. دەستی چەپەلی تەماع له هاوہلانی دابریوہ!

۵- ۱۹۷۸۴ (د، ص) (قەرەباغی) لەسەر حیسام کانی محەمەدی کوری سولەیمانی باب یە عقوویی له مەدرەسە ی مەولانا عەباس سالی ۱۲۳۳ نووسیویەتیەوه.

۶- ۱۵۸۴۱ (د، ص) (العقائد النسفية) عەبدولعەزیزی [دریازی] له مەدرەسە ی حاجی عومەر ئەفەندیی له ئەربیل سالی ۱۲۰۸ نووسیویەتیەوه.

- ۷- ۳۰۳۴ (د، ص) (شهری جه زهری له ته جویددا) نه حمهدی (بلی) له گوندی عهقره ی بادینی سالی ۱۱۹۲ نووسیویه تیه وه.
- ۸- ۱۵۵۰۰ (د، ص) (الاعلال) نووسرایه وه له بهر خاتری فهقی رهشیدی بهرجیلی له عهقره سالی ۱۳۲۷ ه.
- ۹- ۱۵۵۱۲ (د، ص) (المطول) عهبدولکه ریمی کوری عهبدوره حمانی کوری له شاری عهقره سالی ۱۲۷۰ نووسیویه تیه وه.
- ۱۰- ۱/۷۸۳۸ (د، ص) (شهری عیصام له سهر عهضودیه) زه هاوی! له گوندی شاولا له مهدرسه ی مهولانا عثمان سالی ۱۲۰۰ ک نووسیویه تیه وه.
- ۱۱- ۲۰۲۳۹ (د، ص) (حاشیه ی محمهدی کوری حسهین له سهر عیصامه دینی وهضع) مهحموودی کوری عثمانی کوری عومهری کوری عهلی کوری مصطه فای کوری ئیبراهیمی کوری میر سولهیمان، له سهردهمی مهولانا عثمانا له سلیمانی سالی ۱۲۶۳ نووسیویه تیه وه.
- ۱۲- ۱۳۸۷۲ (د، ص) (المحرر) عهبدوللا له مهدرسه ی مهولانا عومهری عهسکه ری سالی ۱۲۷۴ نووسیویه تیه وه.
- ۱۳- ۵۸۴۳ (د، ص) (گهله نیه وی ناداب و حاشیه ی قهره داغی) عارفی کوری نهحمهد صائیب له مهدرسه ی عومهر ناغا له سلیمانی له خزمهت ماموستا شیخ عومهری قهره داغیدا حاشیه کانی نووسیوه ته وه. گهله نیه وی به کیش نهحمهدی کوری محمهدی نهله بجهی نووسیویه تیه وه سالی ۱۳۲۸ نه میس هر بو عارف صائیبی نووسیوه ته وه.
- ۱۴- ۳۱۱۵ (د، ص) (شهری نیستیعاره ی نویدی) (تنقیح العبارات فی توضیح الاستعارات) له نهر بیل له مهدرسه ی مهلا عهبدوللا یا مهلا خضری هورامانیدا سالی ۱۲۹۲ نووسراوه ته وه.
- ۱۵- ۱/۷۸۴۲ (د، ص) (حاشیه احمد بن حیدر) وهتمانی کوری محمهده پرووش له مهدرسه ی مهولانا عهبدوللا (الشهروشی) دا نووسیویه تیه وه.

۱۶- ۲/۷۱۳۶ (ریساله‌ی ناداب) مه‌حمودی کوپری عومهری کوپری خاله‌ی نه‌حمده‌ی کوپری عومهری، کوپری محمده، له شاری کو‌له مەدره‌سه‌ی مه‌لا عەبدوڵلای سالی ۱۱۲۱ نووسیویه‌تیه‌وه (فی وقت اقدام سلیمان پاشا علی عشیره‌ی الرمیکي اللهم وفق سلیمان باشا علی هذا (!) العشیره)

۱۷- ۱۹۲۳۶ (د، ص) (البیضاوی) سه‌عدی کوپری مه‌حمودی له مەدره‌سه‌ی مه‌لا عەبدوڵلای جه‌لیی سالی ۱۲۳۳ نووسیویه‌تیه‌وه .

۱۸- ۱/۷۵۱۹ (د، ص) (الاستعاره) خضری کوپری نه‌بویه‌کری کونه‌ی فلوسی له شاری ئه‌ربیل، له مزگه‌وتی مه‌لا عەبدوڵلای گراوی، ۱۲۲۹ له سه‌رده‌می حوکومه‌تی محمهد پاشای ره‌واندزدا نووسیویه‌تیه‌وه .

۱۹- ۱۷۸۴۱ (د، ص) (عیصامه‌دین) عەبدوڵلای کوپری نه‌بویه‌کری کوپری عەبدوڵلای کوپری نه‌بویه‌کری مه‌لا نه‌بیی مه‌شه‌هور ... له مەدره‌سه‌ی مه‌ولانا عەبدوڵلای مه‌شه‌هور (بوردی!) سالی ۱۲۱۱ ک نووسیویه‌تیه‌وه . عەبدوړه‌حمانی مه‌لا نه‌حمهد له هاوه‌له‌کانی دابریوه!

۲۰- خه‌رپاتی چاره‌په‌ردیی. وه‌لی له خزمه‌تی شیخ عەبدوڵلای خه‌رپانیدا له گوندی (عجب‌جا) نووسیویه‌تیه‌وه .

۲۱- ۱۷۳۷۸ (د، ص) (حاشیه‌ی نه‌سفه‌رایینی به‌سه‌ر عه‌ضویه‌وه) عوثمانی کوپری محمهد سالی ۱۲۴۰ له گوندی قه‌لعه له ناحیه‌ی (بنیان) له مەدره‌سه‌ی مه‌لا عه‌لی له‌و ساله‌دا که مه‌لا نه‌بیی له ده‌رگه‌له‌وه هاتوه بو‌قه‌لعه نووسیویه‌تیه‌وه .

۲۲- ۲۰۸۶۰ (د، ص) (مختصر) عەبدو‌لله‌طیفی کوپری شیخ یونسی شوشیی ۱۲۴۱ ک له شاری عیمادیه له‌به‌ر خاتری نه‌سه‌عد نه‌فه‌ندیی موفتی عیمادیه نووسیویه‌تیه‌وه .

۲۳- ۲۲۰۱۴ (د، ص) (الصواعق المحرقة) میژووی ۱۱۰۹ ی پویه‌که شه‌ریفی کوپری مه‌حمودی (رووسی) به‌یه‌ک قوروش له‌و میژوه‌دا کربویه . له عیمادیه له سه‌رده‌می ئیسماعیل پاشای کوپری به‌ه‌رام

- پاشای کورپی زوبهیر خانا که حاکی شاری زاخو بوه .
 ۲۴- ۲۰۷۷۱ (د، ص) کوّمه لیک دانراوه دهستی چهپل دوو په پرهی لی
 دهرهیناوه . عه للامه ی کورپی ئیبراهیم له سه ری عیمادیه سالی ۱۱۹۰
 نووسیویه تیه وه .
- ۲۵- ۱۴۵۱۱ (د، ص) (حدائق الدقائق) ظاهای کورپی سهید موسای
 کورپی شیخ عوبهیدی (کلیرمانی) له مه دره سه ی تازهی عیمادیه سالی
 ۱۱۵۸ نووسیویه تیه وه .
- ۲۶- ۱/۵۰۷۱ (د، ص) (فناری) عومه ری کورپی ههیدهری کورپی
 میرزا علی له شاری ... له مه دره سه ی مه ولانا عه بدوره حمان سالی
 ۱۲۳۳ نووسیویه تیه وه .
- ۲۷- ۱/۶۰۶۶ (د، ص) (داود الخوافی) موسای کورپی خضری
 کورپی موسای کورپی حسهینی ناسراو به (جلک) سالی ۱۲۳۵ له شاری
 ئه ربیل له مه دره سه ی مه لا عه بدوره حمانی کورپی مه لا نه بیی گهردی
 نووسیویه تیه وه .
- ۲۸- ۳/۲۰۵۰۹ (د، ص) (الرسالة الخفية) عومه ری کورپی ئیبراهیمی
 قه لاسنجی ۱۲۳۷ له شاری ئه ربیل له مه دره سه ی مه ولانا عه بدوره حمانی
 گهردی نووسیویه تیه وه .
- ۲۹- ۱۷۵۰۱ (د، ص) (شهرحی ته صریف - تهفتازانی) علی
 (الکاوшли) له گوندی په نجه له ده وره به ری قه ره تووره له مه دره سه ی
 سه بیید عه بدوره حمان نووسیویه تیه وه .
- ۳۰- ۱/۱۸۳۷۵ (د، ص) (شهرحی تهذیب الکلام) محمه د ئه مین
 ۱۳۲۶ . له مه دره سه ی حاجی شیخ عه بدوره حمان ...
- ۲/۱۸۳۷۵ (حاشیه) ئه حمه دی کورپی شیخ صالحی قازیبی به نی . له
 شاری سلیماننی، له مه دره سه ی حاجی شیخ عه بدوره حمان له خزمهت
 ماموستا شیخ عومه ری قه ره داغیدا له بهر خاتری شیخ عزیز سالی ۱۳۲۳
 نووسیویه تیه وه .

۳۱- ۷۲۵۷ (د، ص) (میسری له سهر سه عده دین)
محمدهدی کوری به هرامی کوری نه حمدهدی سیاگویی له مدهر سهی
عبدوره حمان پاشا لای مهولانا عثمان سالی ۱۲۰۷ نووسیویه تیه وه .
۳۲- ۲۵۸۲ (د، ص) (شهرحی خالیدی نه زهه ریی [موصل الطلاب])
عبدوللای کوری به هرامی کوری عهلی له مزگه وتی (ریزدار !!)
محمدهد ناغا له مدهر سهی مهلا عهبدوره حمانی عهسکهری ۱۲۹۰
نوسیویه تیه وه .

۳۳- ۱۵۷۷۶ (د، ص) (حاشیهی زیباریی به سهر عیصامه دینه وه)
محمدهدی کوری سوله یمانی کوری عهلی کوری محمهدی کوری ره سول
له گوندی (عیساکنند) له ناحیهی (اختاجی) له مدهر سهی مهولانا خضر
نوسیویه تیه وه بی میزوو به لام کونه .

۳۴- ۵۱۸۵ (د، ص) (ته صریف) عومهری کوری حهیدهری موکریی،
له گوندی عهسکهر، لای مامی مهلا مصطه فا، نوسیویه تیه وه ۱۱۲۸
چاوه قووله له سلیمانیدا بوو ۱۲۱۳ کوچی دواپی عهبدوره حمان پاشا مانگی
ره بیع! ۱۲۲۸ .

۳۵- ۲۹۰۸۴/۴ (د، ص) (حاشیهی نه حمدهدی کوری حهیدهر له سهر
عیصامه دین) عومهری کوری حاجی ئاجقه لایی له مدهر سهی مهلا
عهبدولقادی کوری مهلا محمهدی سهرخر نوسیویه تیه وه .

۳۶- ۲/۷۷۴۰ (قره باغی فی علم الکلام) ئیبراهیمی بانهی کوری
نه حمدهدی ناسراو به (نادز!) له گوندی (کهریزه) له مدهر سهی تاقانهی
چهرخی خوئی مهلا عومهری جهله موریدی نوسیویه تیه وه .

پیتی غهین

۱- ۶۰۶۵ (د، ص) (ته صریفی زه نجان) عهبدوللای کوری دهر ویش
مصطه فا له گوندی (ربط) له مدهر سهی غهزایی سالی ۱۳۲۹
نوسیویه تیه وه .

پيتي في^۷

۱- ۱۱۹۲۱ (د، ص) کومه ليک دانراوه:

۱- فرائض

۲- التبيان في آداب حملة القرآن .. نه حمده دي كوري حسه يني ناسراو به ناوپرداني له: گوندي چومان له مه درسه ي مه ولانا مه لا فه تحوللا ۱۲۵۹ و سالي ۱۲۶۷ ايش له كويه له خزمه تي ماموستا مه لا نه سعده دا نووسيوه تيه وه.

پيتي قاف

۱- ۲۱۰۰۷ (د، ص) (شهرحي ته نبيه له فيقه دا) نه حمده دي كوري مه حمودي سوراني خه لكي گوندي (قلعة الشنجية) وه قفي كردوه له سه ر مه درسه ي (قوبيه هان) ده سته ته كه سالي ۶۷۰ نووسراوه ته وه.

۲- ۲۰۸۰۹ (د، ص) (التقريب في التفسير) وه قفي مه درسه ي قوبيه هان نه بوسه عيد عثماني كوري عه لي ته بريزي سالي ۷۰۶ نووسيوه تيه وه.

۳- ۲۰۸۹۰ (د، ص) (شرح المفصل) نه بولحه سه ن مه مه دي كوري حسه ني قاساني سالي ۷۱۵ نووسيوه تيه وه بو قوبيه هان وه قف كراوه.

۴- ۲۰۸۵۴ (د، ص) (فتوح الغيب، تفسير) نه حمده دي كوري نيسما عيلي كوري مه حمودي ئالاني (ابزري) سالي ۷۷۷ نووسيوه تيه وه وه قفي قوبيه هان.

۵- ۲۰۹۴۲ (د، ص) (فتوح الغيب / ج/ ۶ تفسير) نه حمده دي كوري نيسما عيلي كوري مه حمودي (ابزري) ناسراو به (الان) نووسيوه تيه وه وه قفي قوبيه هان.

۶- ۲۰۸۷۴ (د، ص) (شرح المصابيح) عثماني كوري سه لمانی (سوننه تي) سالي ۸۹۵ ك نووسيوه تيه وه، وه قفي قوبيه هان.

۷- ۲۱۰۰۲ (د، ص) (فتاوى ابن الحجر) مصطه فاي كوري مه مه د

لهگهل کۆمهلیک له زانیانی عیمادیهدا به فهرمانی قوبادخانی کوری ئه بوسه عیدی کوری سهید خان له سالی ۱۰۸۱ دانووسیویانه ته وه و، دوایی ههر ئه م میره - قوبادخان - وه قفی کردوه بۆ مهدرسه ی قوبیه هان و کۆمهلیک مامۆستا و پیاو و ماقولانی شاری کردوه به شایهت بهم جۆره:

افضل الامائل مصطفى افندي المدرس بمدرسة المرقومة! اشرف منتسبان حقیقت شیخ عبد الرحمن الشوشي، هود الحال اصدق الامثال شکر آغا زابی . قوه الاقران علی اغای کیلی . مرضی الاقوال میرزین الدین رادکی . افخر الرجال بولاد بیگ نیروی . عمده العلماء مولانا احمد المدرس بمدرسة البيضاء . زبده الفقهاء ملا علی ارطوشي المدرس بمراذخانیة . افضل القضاة مولانا عمر . احسن التجار حاجي حسن . ماهر الاستاذ علی رزکر . کاتب حقیر احمد... و غیرهم من الحاضرین .

۸- ۲۰۸۵۱ (د، ص) (تهفسیری (مواهب) فارسی) سالی ۱۰۸۳ نووسراو ته وه، قوباد بهگ وه قفی کردوه بۆ مهدرسه ی قوبیه هان .

۹- ۲۰۹۱۲/۱ (د، ص) عصام الدین کوری مهحمود کوری ئیبراهیم [له عائیله ی ئیبراهیمی له عیمادیه] سالی ۱۰۹۹ له مهدرسه ی قوبیه هان، لای مامۆستای بهرپر مه لانه حمهد نووسیویه تیه وه .

۱۰- ۲۱۰۳۳ (د، ص) (حاشیه ی ئهحمده ی کوری حهیدر بهسه ریساله ی سهمه رقه ندییه وه) عوبهیدوللای کوری ئیبراهیمی کوری عهلامه ی کوری مهحمودی (بهوسی) سالی ۱۱۵۳ له مهدرسه ی قوبیه هان نووسیویه تیه وه .

۱۱- ۲۰۹۶۲ (د، ص) (معالم التنزیل) مهولانا حهزه ی (مدی) وه قفی کردوه له سه ر دوو مهدرسه ی عیمادیه بهکه میان : مهدرسه ی مهلیک عیزه دین . دوهمیان : مهدرسه ی قوبیه هان . دوا لاپه ره ی دراوه و میژوه که ی فهوتاه .

۱۲- ۲۰۸۶۴ (د، ص) (شرح مقدمه ابن الحاجب فی النحو [الرضی]) مهلا سه عید ناویک وه قفی کردوه له سه ر مهدرسه ی قوبیه هان . ناوی

نووسهرو میژووی نووسینهوهی پیوه نییه.

۱۳- ۱/۱۵۱۸۸ (د، ص) (میر ابو الفتح) ئەحمەدی کوپری مصطه‌فای بانهیی. له‌بهر خاتری مه‌لا عثمانی مه‌لا حسه‌ینی ئیمامی مزگه‌وتی گه‌وره‌ی قه‌لاچوالان سالی ۱۰۲۶ نووسیویه‌تیه‌وه.

۱۴- ۱۶۵۶۴ (د، ص) (حاشیه‌ی محیدین) عه‌بدولله‌طیفی کوپری عه‌بباسی ئەبیوبیی کوپری ئادین ناسراو به‌ (میهره‌بانیی) مه‌ریوانیی لای مه‌ولانا موسا له‌ مه‌درسه‌ی قه‌لاچوالان سالی ۱۱۴۴ نووسیویه‌تیه‌وه.

۱۵- ۱۵۷۰۴ (د، ص) (شرح الشمسیه) ئەحمەدی کوپری ئەحمەدی ئال عه‌لی، کوپری ئەحمەد لای قوطبی به‌زنجیی شیخ عه‌بدووه‌مه‌دی ئاله‌کیی سالی ۱۱۵۳ له‌ شاری قه‌لاچوالان له‌ سه‌رده‌می حوکومه‌تی خالید پاشادا نووسیویه‌تیه‌وه.

۱۶- ۵۴۷۶ (د، ص) (توحفه) خضری کوپری مه‌لا ئەحمەدی روودباریی ئەورامانیی له‌ جامعی سوله‌یمانیه‌ له‌ قه‌لاچوالان سالی ۱۱۷۰ ک نووسیویه‌تیه‌وه (مه‌لا خذری روودباریی).

۱۷- ۵۷۴۷ (د، ص) (شرح عوامل) محه‌مه‌دی کوپری عه‌لی له‌ شاری قه‌لاچوالان سالی ۱۱۷۳ له‌بهر خاتری فه‌قی موراد نووسیویه‌تیه‌وه.

۱۸- ۱۴۲۰۴ (د، ص) عه‌بدووره‌خیمی کوپری مه‌لا عه‌بدولله‌طیفی جوانرۆیی کوپریکی له‌ شاری قه‌لاچوالان له‌ مه‌درسه‌ی مه‌ولانا عه‌بدولقادر سالی ۱۱۸۴ نووسیویه‌تیه‌وه.

۱۹- ۲۳۰۳۵ (د، ص) عثمانی کوپری حاجی ئیبراهیمی کوپری حاجی محیدینی مورادیی (۱) له‌ شاری قه‌ره‌داغ له‌ شوینی (اردج اولوغی) سالی ۱۰۸۸ ک نووسیویه‌تیه‌وه.

۲۰- ۱۱۹۱۴ (د، ص) (شه‌رح موغنی) له‌ شاری قه‌ره‌داغ نووسراوه‌ته‌وه له‌ مه‌درسه‌ی مه‌ولانا عه‌بدوللطیف سالی ۱۲۷۲ ک.

۲۱- ۱۹۷۷۶ (د، ص) (گلنبوی برهان) عه‌بدوللای کوپری خضر له‌

(۱) ئەگه‌ر مه‌به‌ست مورادیی جاف بیټ ئەوا ناویکی کۆنه بو‌ئەوه‌وه‌.

- قهره داغ، له خزمه تی مه ولانا عه بدوره حماندا سالی ۱۲۹۵ نووسیویه تیه وه .
۲۲-۳۱۶۲ (د، ص) (شهرحی ریساله ی بهیاتی میرپرؤسته میی
دانراوی ئیبنولخه یاط) عارفی کورپی شیخ نهحمه دی دهلووجهیی
قهرمداغیی سالی ۱۳۱۱ک له قهره داغ نووسیویه تیه وه .
۲۳-۲۴۵۷۲ (د، ص) (التحفه) محهمه دی کورپی مه ولانا شیخ نافدل
کورپی نهحمه دی کورپی محهمه دی کورپی علی (الباو...) له مه درسه ی
(القضاء) له عیمادیه سالی ۷۷۶ نووسیویه تیه وه .
۲۴-۲۰۹۵۸ (د، ص) (کتاب فی الفک والهیئه) مصطه فای کورپی
همزه له شاری (قرقر) سالی ۸۸۹ نووسیویه تیه وه .
۲۵-۱۸۵۹۵ (د، ص) (بیضاوی) محهمه دی کورپی بیلالی کوردیی
سالی ۱۱۹۳ له مه درسه ی (قوزانی) نووسیویه تیه وه .
۲۶-۱۵۹۶۶ (د، ص) (مهنظومه ی ذات الشفا) حه سه ن له گوندی
قزله ر سالی ۱۲۲۳ نووسیویه تیه وه .
۲۷-۱۹۲۰۴ (د، ص) (مینهاج) محهمه نه مینی نستانی کورپی
ره سول، سالی ۱۲۹۴ له گوندی (قازلیان) نووسیویه تیه وه .
۲۸-۸۴۳۵ (د، ص) (مینهاج) عه بدولوهابی هه ورامیی له گوندی
قهره چه ناغ سالی ۱۳۰۰ نووسیویه تیه وه .
۲۹-۱/۷۲۳۷ (د، ص) (ریساله ی ناداب) نهحمه دی نه له بجهیی له
مه درسه ی قزله رباط سالی ۱۳۲۵ نووسیویه تیه وه . له ناو نه م ده ستخه ته دا
ته خمیسی مه لا شهریف ناویک به سه ر غه زه لی مه ولانا خالیده وه له گه ل چه ند
شیرعی دیکه دا هه یه .
۳۰-۲/۱۶۵۷۶ (د، ص) (عیصامه دین) محهمه صالھی کورپی
محهمه حه بیب له گوندی قادرکه ره م سالی ۱۳۳۴ نووسیویه تیه وه .
۳۱-۵۳۰۴ (د، ص) (شهرحی وه ضعی شیخ عه بدوللا ی شیخ
مه موودی) حه سه نی کورپی حه سه نی زاویتی له نه ربیل له مه درسه ی
حاجی قادر سالی ۱۳۴۲ له خزمه تی مامؤستا مه لا عه بدوللا دا

نووسیویه تیه وه .

پیتی کاف

۱- ۱۳۹۴۸ (د، ص) (انوار التنزیل) عهبدوئلای کوری مهولانا نه بیی کوری مهولانا حسهین، کوری یاریک، کوری حسهین له هۆزی بلّاس، له کۆمهلی (گفرک) ۲۰ موهره می ۷۳۰ له گوندی (کلکان) له ویلیه تی (البیانی) (۱) نووسیویه تیه وه .

۲- ۱/۲۳۳۴۸ (د، ص) (عقیده الشافعی والشیخ علوان) ئیبراهیمی کوری مهلا ئیسماعیلی، کوری مهلا عهبدوئلای، کوری مهلا ئیسماعیل، نووسیویه تیه وه .

۳- ۲/۲۳۳۴۸ (د، ص) (تهجود) هه مان نووسه ره وه ی دهسته تی پیشوو له مه دره سه ی گوندی (گوزان) لای مهلا ئه بو به کری کوری مهلا نه بی سالی ۱۱۷۰ نووسیویه تیه وه .

مهولانا محمه دی کوری مهلا عهبدوئلای سالی ۱۲۰۹ له گوندی (دۆلّاش) کۆچی دوایی کرد .

۳- ۱/۱۹۳۹۶ (د، ص) (نیساغۆجی) ئه حمه دی کوری بایزی کوری خضری قه لاسیدی له گوندی (کویزان) له خزمه تی مهلا عهبدوئلای کوری عهبدوهره حماندا سالی ۱۲۷۱ نووسیویه تیه وه .

۲/۱۹۳۹۶ (د، ص) (حسامکاتی - محیدین) هه مان نووسه ره وه له هه مان شوین سالی ۱۲۷۰ نووسیویه تیه وه .

۴- ۱۳۲۷۸ (د، ص) (خه یالیی) عهبدوئلای کوری شه مسه دینی کوری یوسفی کوری سوله یمانی کوری سه یفه دین له گوندی (کوه - کویه) سالی ۱۰۳۳ نووسیویه تیه وه .

۵- ۱۸۲۰۱ (د، ص) (ته صریف) خضری کوری محمه دی کوری

(۱) نه گهر مه به ست (بابان) بیته ئه و ناویکی کۆن و میژوویه کی دیرینی ئه و کۆمه ل و تیره ه .

جویره نیلی کوپری داودی کوپری ئیلیاس له شاروچکهی کوو سالی ۱۰۸۵ نووسیویه تیه وه .

۶- ۲۰۳۸۲ (د، ص) (ایساغوجی) مهحمودی کوپری شهعبان له شاروچکهی (کوه-کویه) سالی ۱۰۹۰ نووسیویه تیه وه .

۷- ۲۶۶۹۲ (د، ص) کتیبی ناسراو به عهبدو له طیف ئیسماعیلی کوپری رهجهب، له شاری کوه سالی ۱۱۲۰ ک نووسیویه تیه وه له م ساله دا ئیبراهیم بهگی کوپری مههمه د بهگ مرد .

۸- ۱۸۸۹۸ (د، ص) (شرح المغنی میلانی) مههمدی کوپری مهلا عهبدو لقادری کوپری مهلا مههمدی زهنگنه سالی ۱۲۲۱ ک له شاری کویه له حوکومهتی سولهیمان پاشادا نووسیویه تیه وه .

۹- ۲/۱۶۵۷۶ (د، ص) (مه نظومه ی عهوامیل) مهلا عهبدو لقادری کوپری مهلا عثمانی ... کویی سالی ۱۲۲۱ نووسیویه تیه وه .

۱۰- ۷۸۲۹ (د، ص) (میزانی شهعرانی) نهبوه کری کوپری مههمدی کوپری عهبدو لالی کوپری فهقی نهحمه دی ناسراو به دایه خه جی، له شاروچکهی کویه، سالی ۱۱۲۳ نووسیویه تیه وه .

۱۱- ۱۵۷۲۲ (د، ص) (عیصامه دین له سه ر کافیه) نهحمه دی کوپری عومه ری، کوپری نهحمه دی کوپری خضر (الاشهر بالشیخ محمودی) سالی ۱۱۵۶ له کویه له مزگه وتی فهقی نهحمه دی دایه خه جی نووسیویه تیه وه له ماوه ی ۴۱ رۆژدا . [۵۰۰ لاپه ره زیاتر ده بی به قه له میکی باریک و وردو پر نووسراوه ته وه .]

۱۲- ۱۵۷۲۱ (د، ص) (عهبدو له کیم له سه ر عهبدو لغه فوور له سه ر جامی له سه ر کافیه) نهبوه کری کوپری عهبدو لالی کوپری فهقی نهحمه دی دایه خه جی، له شاری کوو سالی ۱۱۹۱ نووسیویه تیه وه .

۱۳- ۲/۵۱۳۴ (د، ص) (عهبدو لالی کوپری ههیدر به سه ر میر نهبولفه تحه وه) مهحمودی کوپری ئیسماعیلی قازی کویه . سالی ۱۱۹۹، ۳/ربیع الاخر له حوکومه تی هه سن خاندان نووسیویه تیه وه . شهش رۆژ

پیش نهوه ئیبراهیم چاوهش مرد.

۱۴- ۲/۱۵۷۱۴ (د، ص) (شهرحی حیزبی نهوهویی) نهوبهکری کوری محهمهدی کوری عهبدوئلائی، کوری فهقی نهحمهدی ناسراو به دایهخهجی له شاری کو له سالی ۱۲۰۴ ادا نووسیویهتیهوه. کهوتوته دهستی چهند کهس لهوانه:

رهسوولی بیئووشی.

عهبدوئلائی کوری سهید عهبدوصههد کوری شیخ ... بهرنجیی، له شاری کوه سالی ۱۲۰۶ له سهردهمی حوکومهتی عهبدوهرحمان پاشادا نووسیویهتیهوه.

۱۵- ۱۶۵۵۹ (د، ص) (عهبدووحهکیم لهسهر عهبدوغهور) محهمهدی کوری، مصطهفای، کوری نهحمهده له مهدرهسهی باپیری که مهلا نهحمهدی دایهخهجییه له کوپه، سالی ۱۲۰۹ نووسیویهتیهوه. [....] لیی قرتاندوه!

۱۶- ۲/۵۱۴۷ (د، ص) (حاشیهی محیدین) به دهستی مصطهفای خهفتهتیار لهبهر - براكهی - محهمهدهمیني کوری مهلا رهسوولی مودهپریس له بازیان سالی ۱۲۲۶ نووسیویهتیهوه. له شاری کوپه له مهدرهسهی مناره له حوجرهی سهروو لهو دوو حوجرهی که جوگهی ئاو به زیریانا نهروا. نهوهیان نا که لکاوه به ههوزهکهوه. ماموستاکهش مهلا نهوبهکری ناسراوه به دایهخهجی نهکی خوپهوه.

۱۷- ۱۷۸۸۷ (د، ص) (عهبدووحهکیم لهسهر موطنهوهول) عهبدولعزیزی کوری مهلا نهحمهدی کوری مهلا محهمهدی ناسراو به ئیبنولحاج، له خزمهتی مهلا محهمهدی ناسراو به کوری ئیسماعیلی مودهپریس له گوندی شیخ حاجی له ویلیهتی کو سالی ۱۲۴۴ نووسیویهتیهوه.

۱۸- ۱۹۰۴۶ (د، ص) (رفع الخفای ئیبنولحاج) له مهدرهسهی مهولانا رهسوول سالی ۱۲۴۵ له شاروچکهی کوپه نووسراوتهوه.

۱۹- ۱۱۹۲۱ (د، ص) (رسالة في اداب حملة القرآن) ئەحمەدی کورپی حسەینی کورپی مصطەفای ناوپردانیی لە شاری کوۆ لە خزمەتی مەولانا مەلا ئەسەدا سالی ۱۲۶۷ نووسیویەتیەوه.

۲۰- ۷۸۸۹ (د، ص) (فرائض) مەحمودی کورپی سولەیمانی ناسراو بە (ایرانی) لە تەکیە شیخ مصطەفای شامیی لە شاروچکە کۆیسنجەق (ناسراو بە تەکیە شیخ جامی بەرنجیی) سالی ۱۲۷۷ نووسیویەتیەوه.

۲۱- ۱۶۰۸۷ (د، ص) (ریسالة ی حیساب) محەمد صالحی کورپی مصطەفا، لە مزگەوتی حاجی مەلا ئەحمەد لە شاری کوۆیە سالی ۱۲۹۵ نووسیویەتیەوه.

۲۲- ۱۵۹۷۱ (د، ص) (فەنناریی) عەبدولعەزیزی کورپی قادری کورپی عەزیزی دەلال، کورپی مەلا عەبدوللای صەراف، کورپی مەلا عەبدولعەزیزی کوۆی لە مزگەوتی گەورە کوۆیە سالی ۱۳۰۶ نووسیویەتیەوه.

۲۳- ۱۹۷۹۶ (د، ص) (حاشیە ئەحمەدی کورپی حەیدەر) عەبدوللای نستانی ناسراو بە. (باجگر) لە مزگەوتی گەورە شاری کوۆیسنجەق سالی ۱۳۳۴ نووسیویەتیەوه.

۲۴- ۱/۸۴۲۹ (د، ص) (حاشیە لەسەر ریسالە ی (جهة الوحدة) ئیبراھیمی کورپی محەمدی گوۆمشینی لە مزگەوتی گەورە کوۆیە لای مەلا محەمدی کیل زیندانیی نووسیویەتیەوه.

۲۵- ۲۰۸۹۷ (د، ص) (شەرحی موقەدیمە ی حەضرەمی) خضری کورپی شیخ مەحمودی (کلکوری) سالی ۱۰۳۰ وەقی کردووە لەسەر نەوہی نیریئە ی شیخو بەگ!

۲۶- ۳/۱۷۴۶۶ (د، ص) (حاشیە علی السید شریف) محیدینی کورپی مصطەفا لە مەدرەسە ی زەینەلییە لە شاروچکە کفریی، سالی ۱۰۳۴ نووسیویەتیەوه.

۲۷- ۲/۱۱۹۷۰ (د، ص) (حاشیە عمر الجلی علی میر ابی الفتح)

ئەبوبەكرى كورپى محەمەدى كورپى حەمزەى كورپى محەمەد (احمد الغراب) لە ئەوارى كەمالان^(۱) كاتى كوچكردنى مەلا حەسەن و گەرانهووەى بۆ مالهووە و منیش (واتە نووسەرەووە) لەو پەرى غەم و پەرزارەدا بووم، ئەمە لە سالى ۱۰۸۸ دا بوو.

۲۷۰۸۵-۲/ (د، ص) (خەطائى) مصطه‌فاى كورپى ديوالى - ديؤ
عەلى دۆستەككى لە شارى (بدليس) لە مەدرەسەى (كوک ميدان) ناسراو بە
مەدرەسەى ئىخلاصیە سالى ۱۰۹۳ نووسيوه‌تیه‌ووە.

۱۵۷۷۸ - ۲۹ (د، ص) (حاشیه‌ له‌ سەر شەرحى تەفتازانى)
ئىسماعىلى سوورچى لەبەر خاترى مەلا جامى (كەليچى) نووسيوه‌تیه‌ووە،
لە مەدرەسەى (كورانگە) لە ناحیه‌ى لاجان سالى ۱۱۸۴.

۲۰۵۰۸ - ۳۰ (د، ص) (عەبدوئلا يەزدى) محەمەدى كورپى
مەحمودى كورپى عەبدوئلاى كورپى رەسوولى ناسراو بە (اکوکويلى) لە
شارى (...) لە مەدرەسەى قازىي عەبدوغەنى، لە خزمەتى سەيد محیدىنى
جەباریدا سالى ۱۲۷۲ نووسيوه‌تیه‌ووە.

۱۷۱۹۲ - ۳۱ (د، ص) (حاشیه‌ى زيبارى) عەبدوئلاى كورپى شىخ
محەمەد سەلىمى كورپى شىخ محەمەدى كورپى شىخ عوبەيدوئلاى كورپى
شىخ موساى (كلى رمانى) لەبەر خاترى : محەمەد عەلى كورپى شىخ
عەلى كورپى شىخ محەمەدى كورپى سەيد فەخرى كورپى شىخ موساى
(كلى رمانى) سالى ۱۲۸۱ نووسيوه‌تیه‌ووە.

۲۱۱۶۰ - ۳۲ (د، ص) (عيسام الدين) خضير لە مزگەوتى حاجى
كەرىم بەك سالى ۱۲۹۶ نووسيوه‌تیه‌ووە.

۲۲۶۳۵ - ۳۳ (د، ص) (مەنظوومەى عەواميل) محەمەدى كورپى
ئىسماعىلى كورپى مەحمودى، كورپى مەلا ئىبراھىمى كورپى مەلا
محەمەدى، كورپى مەلا مەحمودى ناسراو بە (ابن عباس) دانیشتووی

(۱) ئەمەيش ئەگەر مەبەست هۆزى كەماله‌يى بىت ئەوا ناويكى كۆنە بۆ ئەو هۆزە، واتە
لەو سەرەمەدا ئەو هۆزە بوە.

گوندى (کندره) له خزمهت ماموستامه لامحه مەدى غەزاییدا سالی ۱۳۰۶ نووسیویه تیه وه [....] پارچه پارچه ی کردوه!
۳۴- مەلاسه عیدی هەمزه کۆمەڵیک دانراوی شیخ مەعرووفی نویدی به دەستی خضری کوری رهسوولی کوری خضری کوری محەمەد له مەدرەسە ی کاتیلان نووسراو ته وه سالی ۱۳۱۲.
۳۵- ۱۶۰۴۵ (د، ص) (ایساغوجی) رهسوولی کوری یه حیای، کوری مهولانا زهکریا، له گوندى كه سنه زان، نووسیویه تیه وه.
دەستی ته ماع دەسکاری میژوه که ی کردوه و کردوویه تی به ۱۱۰۳ جگه له وهیش دوو کتیبی تیکه لاو کردوه!

پیتی گاف

۱- ۱۵۵۱۱ (د، ص) (قورئانی پیروژ) عەرهبی کوری ئیبراھیمی کوری مه محمود سالی ۱۰۸۰ له گوندى گەناو نووسیویه تیه وه.
۲- ۱۴۱۶۹ (د، ص) (تحفه) تیا دا نووسراوه:
«وسمعت من امام گلخیر اعنى به عبد القادر بگ شهد شهادة جازمة بنذر
اخذ الملا جلال اموالها وما يعود اليها ارثا ونذر مهرها لآخيها الاجل
الملا جلال نذرا تبررا، مرة في زمن الطاعون، ثم بعدها مرة اخرى في
عصر المرحوم الشيخ عبد اللطيف وسائر الشهود، ۱۱۶۰.
در سنة ۱۱۶۰ في ثلاثة عشر شهر صفر سمعت بسمعي من (مالي
ملكي) اقرت بنذر اموالها طرفا وتليدا حيا وميتا عقارا ومقارا (!) نذرا
تبررا لبنتها خاتون. عائشة في زمن الطاعون والان اقرت واعترفت بذلك
النذر وتقريره على ما كان عليه وانا الحقير مؤمن»
۳- خه پانی حاشیه یه که سه ره تا که ی نه ماوه. نووسه ره وه که ی که
ناوی محەمەدی کوری صادقی کوری حسەینی کوری سلیمانە، سالی
۱۱۶۳ له مەدرەسە ی گولعەنبەر له خرمەتی ماموستا مەلا عەلیدا
نووسیویه تیه وه.

۴- خه پانیی (التصریح بمضمون التوضیح) عه بدوره حمانی شیخ
محمد مهدی شیخ حسهینی باقلا بادیی سالی ۱۲۳۹ له گوندی گولعه نبهر
نووسیویه تیه وه .

۵- ۵۰۳۸ (د، ص) (روضه الاحباب) ج/۲ عه بدولکه ریمی کوری
شیخ نه حمه دی کوری شیخ محمد مهدی عازه بانئی، به فرمانی محمد مهدی به گی
کوری عه بدوللا بهگ سالی ۱۲۴۰ له شاری گولعه نبهر - خورمال -
نووسیویه تیه وه .

۶- ۲/۱۹۰۹۵ (د، ص) (شرح قواعد الاعراب) عه بدولعه زیزی کوری
حامیدی کوری حاجی نه بیی کوری وهیسی کوری مه لا داودی بازلیی له
گوندی گه لاله سالی ۱۱۶۶ لای مه لاره سوول نووسیویه تیه وه .

۷- ۲۰۰۶۳ (د، ص) (عبد الغفور علی الجامی) نه بو عه بدوللائی کوسه
محمد مهدی کوری عه بدوللائی کوری ره سوول له گوندی گه لاله لای
ماموستا مه لا عه بدوللا سالی ۱۲۶۴ نووسیویه تیه وه .

۸- ۳/۱۷۹۷۱ (د، ص) (اجزاء القضاة) ی محمد مهدی ته وه که لئی
عه بدوره حمانی کوری نه حمه دی بناوهی کوری محمد مهدی کوری شیخ
محمد مهدی کوری بایه زید له نه وه ی خانی له پزیرین له مزگه وتی گه لاله له
مه درسه ی مه لا عه بدوللا سالی ۱۲۶۹ نووسیویه تیه وه .

۹- ۵۲۱۷ (د، ص) (عصام الدین) کوری مه لا عه بدوللا نه فه ندیی
کوری عه لی ناسراو به (ولسوی!) سالی ۱۲۲۸ له گوندی گراف
نووسیویه تیه وه .

۱۰- ۱/۹۴۲۱ (د، ص) (الانکار) خضری کوری مه محمود له بهر
خاتری ماموستا مه لا عه بدوللا سالی ۱۲۲۸ ک له گوندی گرتک
نووسیویه تیه وه .

پیتی میم

۱- ۱۳۹۲۴ (د، ص) (چاره پهردی به سهر شافیه وه) نه حمه دی کوری

عەبدوللای کورپی ئەحمەدی کورپی حەیدەری، کورپی محەمەدی حسەین ئابادیی سالی ۱۱۸۷ له گوندی ماوهران نووسیویەتیەوه .

له شویینکدا نووسیویە :

لمحرره احمد الغافل :

بصورت گر چه بینی جسم و جانم بحمد الله که خاک ماورانم
بصورت گر چه زین جا شدتن ما ولیکن ماوران شد مسکن ما
اگر بنشسته ام برتخت شاهی بخاک ماورانم من مباحی
له شویینکی دیدا نووسیویە :

«کتبت الی هذا المبحث الشريف سنة ۱۱۸۷ وفي هذه وقع الطاعون في بغداد وبصرة وكرکوك وقلعة جوالان وکو واربيل وكثير من البلدان التي ليست في ناحيتنا واغلب قرى البلاد المذكورة ياليتني قد امهلت من الموت حتى اتممت! الفقير احمد بن عبد الله بن احمد بن حيدر في قرية ماوران صانها عن الحدثن سيما الطاعون» .

۲- ۲۰۴۱۸ (د، ص) (حاشیه له سه ره عه سویدیە) ره سوولی کورپی ئەحمەدی کورپی ره سوول سالی ۱۱۹۱ له گوندی ماوهران نووسیویەتیەوه .
۳- ۱۸۷۴۵ (د، ص) (ریساله ی وهضع) ئیبراهیمی خاکی، له کاتی خوازیننی ده زگیرانیدا له (دار العلم) ماوهران سالی ۱۱۹۴ نووسیویەتیەوه، له دوا لاپه رهیشدا دوو سی پارچه شیعی فارسیی خوئی به خهتی خوئی نووسیوه. دهستیکی چه پهل له هاوه له کانی دابریوه!
۴- ۱/۱۸۶۸۸ (د، ص) (فه رائیضی ئیبنوحه جهر) ره سوول له مەدره سه ی ماوهران سالی ۱۱۹۵ نووسیویەتیەوه .

۵- ۳/۱۷۳۳۱ (د، ص) (الووغ بیگ) ره سوولی کورپی حسەین (الکورشری) له گوندی ماوهران له مەدره سه ی مه لا ئەحمەدی کورپی عەبدوللای سالی ۱۱۹۶ نووسیویەتیەوه .

۶- ۱۸۶۵۱ (د، ص) هه ندیک له شه رحی موحه ره پی نووره دینی زیادیی. مه محمودی کورپی بایزی کورپی خضری کورپی بایزی قه لا

سیدی سالی ۱۲۸۰ له ماوهران له خزمهتی ماموستا مه لا حسهینی ئاکوویی موده پرسی ماوهراندا نووسیویه تیه وه ، لهو سألهدا که رومیه کان ویستیان (دهربند) بکن به شار!

۷- ۲/۱۸۸۵۸ (د، ص) (حاشیه ی عیصامه دین به سهر جامیه وه)
... کوری یونس، کوری مه لا حسهینی (چولاغ) له مه دره سه ی ئیبراهیم نه فندی له ماوهران نووسیویه تیه وه.

۸- ۲۰۹۹۷ (د، ص) (العیاب فی شرح اللباب) مه محمودی کوری عیوه سی له مه دره سه ی خوالیخوشبوو حاجی محهمه دی (کلال) سالی ۸۳۲ نووسیویه تیه وه .

۹- ۱۷۲۱۶ (د، ص) (المحلی) عومهری کوری حاجی کوری ئیوان له مه دره سه ی مه لیک محهمه د لای مه لاسوله یمان سالی ۱۱۰۵ نووسیویه تیه وه .

۱۰- ۱۲۷۵۳ (د، ص) (کۆمه لیک دانراوه) مصطه فای کوری نه حمه د سالی ۱۱۱۵ له مه دره سه ی ماموستا مه لا محهمه دی ته وه که ئیدا له گوندی بهرپۆزه نووسیویه تیه وه . لهو سألهدا ماموستا مه لا محهمه د - به گویره ی دوعای نووسه ره وه - له زیاندا بوه .

۱۱- ۱۶۵۹۰ (د، ص) (ته صریفی مه لا عه لی) شیخ مصطه فای کوری شیخ محهمه دی کوری شیخ مصطه فای کوری شیخ سه عید له شاری سلیمانایی له مه دره سه ی شیخ محهمه دی بهرزنجی نووسیویه تیه وه .
[.....] دوای پینه و په رۆ میژوه که ی کردوه به ۱۱۳۱!

۱۲- ۲۱۱۵۹ (د، ص) (قواعد الاعراب) نه بیی کوری عه بدوللای کوری نه بیی، کوری ئیبراهیم ، کوری ئیبراهیمی ناسراو به (بیرزاده) له مه دره سه ی مه لا محهمه دی مه رگه یی سالی ۱۱۶۷ نووسیویه تیه وه .
له لایه که وه نووسیویه .

(تمت من ید ... من الذي استقر في بطن امه ثلاث سنين بالعدد والحساب!)

۱۳-۲۰۸۷۸ (د، ص) (نیضاح شهرحی موخته‌صهر) له مه‌درسه‌هی مه‌ولانا محمه‌دی کورپی حاجی ئیبراهیم له شاری عه‌قره. سالی ۱۱۹۵ نووسیویه‌تیه‌وه. ئیبراهیم به‌فرمانی میر یه‌حیا‌به‌گ نووسیویه‌تیه‌وه.

۱۴-۲۶۷۰۰ (د، ص) (حاشیه‌ی زیبایی له‌سهر ریساله‌ی سه‌مه‌رقه‌ندی) سالی ۱۲۳۰ عومهری کورپی حه‌سه‌نی بادینی له مه‌درسه‌ی مه‌ولانا شیخ محمه‌دی زه‌هابیی نووسیویه‌تیه‌وه.

۱۵-۱۷۲۶۴ (د، ص) (سه‌عدوللای گه‌وره) پیروتی کورپی ماملی کورپی (خمروین) کورپی عه‌لی بالکی له‌گوندی هه‌رمک له مه‌درسه‌ی مه‌ولانا مه‌لا محمه‌دی خال سالی ۱۲۴۰ نووسیویه‌تیه‌وه.

۱۶-۵۸۷۶ (د، ص) (نامیلکه‌ی ظهرفی سه‌ید حه‌سه‌نی چورپی) عارفی حاجی مه‌لا عه‌زیز له‌مزگه‌وتی شیخ عه‌بدو‌للا، که مه‌لا محمه‌دئه‌مینی بالیکه‌ده‌ری موده‌ریس بوه‌ تیا‌دا سالی ۱۳۰۵ نووسیویه‌تیه‌وه.

۱۷-۲۰۳۷۶ (د، ص) (شهرحی ته‌ذیب المنطق) محمه‌دی کورپی عومهری، کورپی ره‌سوولی ناسرا‌وبه (البرییانی) له‌گوندی به‌حرکه‌له مه‌درسه‌ی مه‌ولانا مه‌حموود سالی ۱۲۰۸ نووسیویه‌تیه‌وه.

۱۸-۲۰۵۰۹ (د، ص) (عصام الدین) ده‌سنتیکی چه‌په‌ل ناوی نووسه‌ره‌وه‌که‌ی سپروه‌ته‌وه. سالی ۱۲۲۶ له‌سه‌رده‌می فه‌رمان‌ره‌وایی عه‌بدو‌رهمان پاشادا له مه‌درسه‌ی مه‌ولانا مه‌لا مه‌حموودی کورپی مه‌لا غه‌زاییدا نووسرا‌وته‌وه.

۱۹-۱۶۲۱۶ (د، ص) (شهرحی ته‌ذیب المنطق) له‌گوندی ده‌ربه‌ندفه‌قره له مه‌درسه‌ی مه‌ولانا مه‌عرووف (ابن الطالع) له‌کاتی لایردنی مه‌حموود پاشاو حوکوومه‌تی سوله‌یمان پاشادا. ۱۲۴۵ نووسیویه‌تیه‌وه. له‌لاوه نووسرا‌وه:

«قد تمت قراءة هذا الكتاب عند ملا يحيى افندي المزوري العامل
الكامل امام المتأخرين قودة المتقدمين - لو كانوا متأخرين... محمود بن ملا

عباس بن ملا عمر بن ملا محمد بن ملا خضر الدیملانی»
۲۰- ۲۲۳۸۶ (د، ص) (بهجة الحاوی) مهحموودی ئیرانی سالی
۱۲۷۷ له مزگهوتی مهحموود ناغا له کۆیه لای ماموستا شههیزاده
نوسویوهتیوه.

۲۱- ۷۸۹۴ (د، ص) (اوضحة) محمهدهئهمینی کورپی حاجی مهلا
ئهحمهدهدی کورپی محمهدهدی دوو شیوانیی له کۆیه له مزگهوتی مهحموود
ناغا سالی ۱۳۰۰ نوسویوهتیوه.

۲۲- ۱۹۱۵۳ (د، ص) (حرفی شهرحی موغنی) محمهدهدی کورپی
عهبدوولعهزیزی کورپی پیروتی، کورپی خضری کورپی ئیسماعیلی
مههنادوویی له مزگهوتی مهحموود ناغا له کۆیه سالی ۱۳۳۱
نوسویوهتیوه.

۲۳- ۲۰۹۰۰ (د، ص) (کۆمهلیک دانراو له عهقائید و شتی دیدا)
سالی ۱۰۸۵ شهعبانی کورپی عهبدووللا له شاری وان له مهدرهسهی
موفتیی نوسویوهتیوه.

۲۴- ۱/۱۶۶۲۴ (د، ص) (ریسالهی عهضودییه و ئاداب) له گوندی
(مژدندیان) لای مهولانا محمهدهدی کورپی مهولانا ئهبو بهکر سالی ۱۰۹۰
نوسراوتهوه. دهستیککی چهپهل له سی شویندا ناوی نوسرهوه
بهریزهکی سپیوهتهوه.

۲۵- ۲۱۱۶۰ (د، ص) (چهغمینی) مهحموودی کورپی شیخ حهسهنی
کورپی شیخ عهدهدی کورپی شیخ شهمسهدینی کورپی مهولانی... له ناحیهی
بهبه له گوندی ماوهت له سهردهمی فهزمانهروایی سولهیمان بهگی کورپی
سولهیماندا، لای تاقانهی چهرحی خوی مهولانا موسای ئهزمهکی سالی
۱۰۹۴ نوسویوهتیوه.

۲۶- ۱/۵۴۲۱ (د، ص) (حاشیهی شهراشیی) عومهری کورپی
ئیلیاسی کورپی عومهری کورپی عیسی کورپی ئهحمهدهدی سالی ۱۱۰۵ له
گوندی مهروی نوسویوهتیوه.

۲۷- ۱/۲۲۳۹۹ (د، ص) (نامه‌یه‌ک له عهلاماتی قیامه‌تدا) عومه‌ری کورپی عه‌لی کورپی مصطه‌فای کورپی سوله‌یمان له گوندی میرگه‌سوور سالی ۱۱۶۷ نووسیویه‌تیه‌وه.

۲۸- ۱۹۳۵۳ (د، ص) حاشیه‌ی ئیبینوئاده‌م له‌سه‌ر دیباچه‌ی (انموذج) محمه‌دئه‌مینی کورپی حه‌سه‌نی کورپی خضری وه‌رتییی له (مجرس رشه) سالی ۱۲۹۴ له خزمه‌تی ماموستا مه‌لا ئه‌حمه‌دی (بادویه) دا نووسیویه‌تیه‌وه.

۲۹- مه‌لا سه‌عیدی هه‌مزه (کتیبیگی نه‌حوی گورانیی) - له‌وانه‌یه‌هی شارانیی بی‌ت - سالی ۱۰۰۲ عه‌بدوئلای فه‌قی حه‌سه‌نی (الکاریبی) له مه‌درسه‌ی ماکو نووسیویه‌تیه‌وه.

۳۰- ۶۹۶۲ (د، ص) (ریسه‌له‌ی عه‌ضودیه‌) محمه‌دی کورپی خوداکه‌رهمی کورپی مصطه‌فای کورپی حه‌سین سالی ۱۲۰۹ له گوندی (مرزیخه) نووسیویه‌تیه‌وه.

۳۱- ۱/۱۹۹۷۳ (د، ص) (حل المعاهد) حه‌سینی کورپی عه‌بدوئلای کیستی (هروری) سالی ۱۲۲۹ له مه‌درسه‌ی مورادخان له ته‌ولیه‌ی مه‌لا داودا نووسیویه‌تیه‌وه.

۳۲- ۱۵۲۹۰ (د، ص) (المنهاج) شیخ محیدینی کورپی شیخ شوجاعی کورپی شیخ شه‌هابی (مرقرینی) له مه‌درسه‌ی (مرقرین) سالی ۱۲۹۶ نووسیویه‌تیه‌وه. شیخ محیدین له سووچیکه‌وه نووسیویه‌یه که خوی سالی ۱۲۷۷ له دایک بوه.

۳۳- ۱۶۲۲۵ (د، ص) (ئیس‌تعاره و وه‌ضع) حه‌مزهی کورپی عه‌زیزی کورپی محمه‌دی، کورپی نه‌حمه‌د سالی ۱۳۲۳ له گوندی میرزا روسته‌م له خزمه‌تی ماموستا مه‌لا حه‌سیندا نووسیویه‌تیه‌وه.

۳۴- ۲/۲۷۰۸۷ (د، ص) (الدرر النحویة) دانراوی شیخ فه‌تحوئلای (ورقانسی) سالی ۱۳۲۹ له گوندی (مزی) نووسراوه‌ته‌وه.

۳۵- ۲۶۴۱۵ (د، ص) (چاره‌په‌ردیی له‌سه‌ر شافیه) عه‌بدوئلای کورپی عوئمانی کورپی محمه‌دی شه‌هابه‌دینی له گوندی نوودی له

- مەدرەسەى شېخ مەعرووفى نۆدبېيى سالى ۱۲۰۲ نووسىويەتپەوہ .
۳۶- ۶/۲۰، ۸۸۴ (د، ص) (الحقنيہ على الدواني و كۆمەلى دائراوى دى)
بابەكرى كوپرى سەيدى ناسراو بە شېخ شەعبانى زىيارىي، سالى
۱۰۳۰ لە مەدرەسەى مەيدان لە شارى خيزان نووسىويەتپەوہ .
۳۷- ۲۱۳۵۹ (د، ص) (الخيالى) ئەحمەدى كوپرى ئەبوبەكرى كوپرى
ھەمزەى كوپرى مەھمەد سالى ۱۰۸۷ لە شارى (خيزان) لە مەدرەسەى
مەيدان نووسىويەتپەوہ .
۳۸- ۱۰۵۰۷ (د، ص) (المسعودى) نووحى كوپرى مەلا
عەبدورەھمانى دۆستەكىي سالى ۱۱۱۷ لە مەدرەسەى مەيدان لە
شارۆچكەى (جولمرج) نووسىويەتپەوہ .
۳۹- ۲۰۸۸۴ (د، ص) (كۆمەلىك دائراوہ) بابەكرى كوپرى سەيد
كوپرى عىزەدېنى شېخ شەعبانى ناسراو بە زىيارىي لە شارى خيزان لە
مەدرەسەى مەيدان نووسىويەتپەوہ .
۴۰- ۱/۱۸۳۲۱ (د، ص) (المنهاج) مەھموودى كوپرى سەيد
عەبدورەھمانى ئەبوعوبەيدەبى لە مزگەوتى سەيد مەصطەفاى موفتىي لە
سليمانىي سالى ۱۲۹۸ نووسىويەتپەوہ .
۴۱- ۲/۱۸۳۲۱ (د، ص) (تہذيب الكلام) عەبدولقادى كوپرى شېخ
مەھمەد ئەمىنى دەلووجەبى سالى ۱۳۰۱ لە مەدرەسەى شېخ مەصطەفاى
موفتىي لە سليمانىي نووسىويەتپەوہ .
۴۲- ۱/۱۴۵۸۴ (د، ص) قەرەكەمال لەگەل خەيالىي لە مەدرەسەى
عەيدەلبەيە، لە شارى (مكس). سالى ۹۸۷ك. مەھمەدى كوپرى عەباسى
شەرانشىي، لە ھۆزى ھودانىي نووسىويەتپەوہ .
۴۳- ۶/۲۹۵۴ (د، ص) (قول احمد) مومساي كوپرى ئەبوبەكر لە
مەدرەسەى (مەكس) سالى ۱۰۵۵ نووسىويەتپەوہ . دەستى چەپەل لە
ھاوپرىگانى داېرىوہ!

پیتی نوون

- ۱- ۵۷۰۳ (د، ص) (شهرجی عه‌قائیدی دهوانی) نه‌بیی کوری
عاشوری حه‌یدهر لوی له خزمه‌تی مه‌ولانا محهمه‌دئه‌میندا له مه‌دره‌سه‌ی
گوندی شیخ نه‌صیر سالی ۱۰۶۷ نووسیویه‌تیه‌وه .
- ۲- ۱۵۳۸۶ (د، ص) سه‌عدوللای کوری ئیسماعیل سالی ۱۲۰۹ له
گوندی ناو‌پرکه نووسیویه‌تیه‌وه . به‌لام دهستی چه‌په‌ل میتروه‌که‌ی تیک‌دا‌وه‌و،
سهره‌تای کتیبه‌که‌و کو‌تاییه‌که‌ی وه‌ک یه‌ک نییه .
- ۳- ۱۱۳۱۷ (د، ص) (سه‌عدوللای بچووک) جه‌لاله‌دینی کوری
عه‌بدور‌رحمانی (نفودی) سالی ۱۲۰۹ له گوندی (نفود) نووسیویه‌تیه‌وه .
- ۴- ۲۰۶۹۴ (د، ص) (خلاصة الحساب) عوثماني (بیلاوی) له
مه‌دره‌سه‌ی شیخ نه‌جیبه‌دین سالی ۱۲۴۱ نووسیویه‌تیه‌وه .
- ۵- ۱۶۴۴۶ (د، ص) (سیوطی) وه‌سیمی کوری محهمه‌دقه‌سیمی
مه‌ردوخیی . سالی ۱۲۵۸ له گوندی نزاره نووسیویه‌تیه‌وه [به‌لام نه‌مه‌ته‌واو
کراوه‌و، کتیبه‌که‌له‌وه کو‌نتره]
- ۶- ۱۶۲۸۵ (د، ص) (قره‌پادین) له گوندی نه‌وبه‌هاری سهر به‌سه‌قر
سالی ۱۳۱۲ نووسراوه‌ته‌وه .
- ۷- ۳۵۸۴۶ (د، ص) (الفریده) محهمه‌دئه‌مینى سویری، له
مه‌مله‌که‌تی جاف له گوندی نه‌رگسه‌چار له خزمه‌ت مه‌لا محهمه‌دکه‌ریم
[واته‌ ماموستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی موده‌پیس] دا سالی ۱۳۴۴ نووسیویه‌تیه‌وه .
- ۸- ۱۶۶۴۱ (د، ص) (گه‌له‌نبه‌ویی) محهمه‌د زاهیدی کوری مه‌لا
مصطه‌فای ره‌باطیی سالی ۱۳۴۵ له گوندی نه‌رگسه‌چار نووسیویه‌تیه‌وه .
- ۹- ۱۹۴۲۶ (د، ص) (حاشیه‌ی محهمه‌دئه‌مین) ره‌سوولی کوری
مه‌ولان، کوری ره‌سوول، کوری میر محهمه‌د، کوری میر سوله‌یمان،
کوری میر حه‌سه‌ن، له گوندی (نوزز) نووسیویه‌تیه‌وه .

پیتی هی

۱- ۴۳۳ (د، ص). کۆمهلیک دانراوه عهبدوئلای کوری خضر سالی

۱۰۸۵ له گوندی ههرتهل نووسوییه تیه وه.

۲- ۸۱۱۸ (د، ص) (کتیبی سه عدوللا) محهمه دی کوری عومهر

له بهر خاتری مه لا عهلی کوری مه ولانا مصطه فا سالی ۱۲۰۴ له گوندی

ههرتهل نووسوییه تیه وه.

۳- ۲۰۳۸۷ (د، ص) (کشف الغوامض فی علم الفرائض) نهحمه دی

کوری شیخ حسهینی بالیسانیی سالی ۱۳۵۰ له گوندی ههرتهل

نووسوییه تیه وه، له خزمهت ماموستا مه لا فه تحوللا. له و کاته دا له گه ل مه لا

یه عقوبی تالشیی و مه لا قادری شیخ وه تمانیی و مه لا عه بدوصه مه دی

سوینییی و چند سوخته ی دیدا له کاتی جهنگی شیخ مه محمودی سلیمانیدا

دزی مه لیک فه یصل و، کوزرانی نیسماعیل ناغای شکاک بده سستی

حوکومه تی عه جه م و، ههر له و سألدا چند ماموستای گه وره کۆچی

دواییان کرد له وانه :

مه لا نه سعهد نه فندیی ره واندزیی، مه لا شیخ طاهای بالیسانیی، مه لا

عهبدوئلای گرنگیی، مه لا قادری (نووی)

۴- ۱/۱۷۳۷۹ (د، ص) (ریساله ی حنه فه)

محهمه سه عیدی کوری ره سوولی کوری عه زیزی کوری محهمه دی

کوری حسهین بهگی میر شیخی ههرتهلیی سالی ۱۳۰۳ له ههرتهل

نووسوییه تیه وه.

۵- ۳/۱۷۹۵۲ (د، ص) (گه له نه ویی ناداب) نهحمه دی سارته کیی

سالی ۱۳۰۴ له گوندی ههرتهل نووسوییه تیه وه.

۶- ۱/۲۰۶۶۷ (د، ص) (میر ابو الفتح) ۱۱۲۱ محمد بن الیاس فی

هوار - ههواری - فقی بادن - فقی بادین ، نجد بنازل - نهجدی بناویلە (۱).
 ۷- ۲۰، ۴۵ (د، ص) کتیبیگی مه نطیقی ناتەواوه، له دوا لاپەریدا دهلی:
 سه عدوللای کوری عهبدوپرهحمانی خهیاط ۱۲۴۵ له نهجدی (هورن)
 لای ماموستا مه لا خدر نووسیویهتیهوه.

۸- خهپاتیی (النهجه المرضیه) یوسفی کوری جامی (بایره گهورهی
 نووسهری ئەم کتیبه) سالی ۱۲۵۶ له گوندی ههزار میژد لای ماموستا
 (ابن الحاج) نووسیویهتیهوه.

۹- خهپاتیی (الانکار) عهبدوپرهحمانی کوری عهبدولقادری تریفیی له
 گوندی هاته سووره سالی ۱۳۱۰ نووسیویهتیهوه.

۱۰- ۵۰، ۸ (د، ص) (محمد امین علی جهه الوحده) سهیید
 عهبدولحه میدی کوری سهیید شه مسه دینی کوری سهیید ئەحمه دی بریفکیی.
 له مهدرسه ی مه لا محمه د له گوندی هه رشه م نووسیویهتیهوه. سالی
 ۱۲۵۹ ک. پارچه یه ک شیعری جوانی کوردیی ئەحمه دی کوری تیدایه به لام
 تهریوهو باش ناخوینریتیهوه.

۱۱- ۳/۷۷۸۷ (د، ص) (حسام کاتی شهرحی نیساغوجی) ئەحمه دی
 کوری میرخانی کوری محمه دی بلباسیی له گوندی هه رشه می سه ر به
 ناحیه ی هریر لای ماموستا مه لا عهبدوپرهحمان نووسیویهتیهوه بی میژو.

پیتی واو

۱- ۱/۲۷۰، ۵۸ (د، ص) (خه یالیی) مصطه فای کوری دیوهلی
 کوری مه قصوودی دۆسته کیی سالی ۱۰۹۳ له (وسطان) نووسیویهتیهوه.
 ۲- ۳۵۵، ۴۶ (د، ص) (ابراهیم الحلبی) مصطه فای کوری حاجی

(۱) له چه ند دهسته خه تا ناوی (نهجد) هاته، وهك (نهجدی شیئی) و (نهجدی بناویلە) و
 (نهجدی بادین) و ... به تهواویی مه بهستم له وشه ی (نهجد) بۆ روون نه بووه. ئەم
 بابته به سووده بۆ ئەوهی که حوجره و مهدرسه له تهك خیله کاندایه بووه ههواره و
 ههوار له گه لیان کۆچ و باریان کردوه.

عومری وائی سالی ۱۱۰۲ له شاری وان نووسیویه تیه وه .
۳- ۵۴۳۱ (د، ص) کۆمه لیک دهستخه تی نایابی هه مه جوره له
عه قانیدو نه ده ب و تیکه لاو ... به خه تی محه مه دی کوپری مه محمودی بانه یی
سیوچی که نازناوی (جه قایی) بوه سالی ۱۱۴۵ له مه دره سه ی (ماوراء
النهر) ماوه ران و له گوندی (وژنا نه) . نووسیویه تیه وه .

صبغة الله هست رنگ خم هنو
رنگها سرنگ اندر رنگ او (۱)

۴- ۱۵۵۴۶ (د، ص) (تکمله الزنجانی) سالی ۱۲۰۳ له گوندی وه رته

نووسراوه ته وه .

۵- ۱۹۸۸۸ (د، ص) (منظومة الشامل للعوامل) ی شیخ مه عرووفی
نویدی . عه بدولجه لیلی کوپری مه لا خضری کوپری مه لا عثمان سالی
۱۲۱۸ له گوندی وه لئز نووسیویه تیه وه .

۶- ۱۸۲۵ (د، ص) (حاشیه ی محه مه د حسه ینی حه ریری له سه ر
عصامه دینی وه ضع) عومری کوپری حه یده ری کوپری میرزا عه لی
کوپری وه ستا محه مه د سالی ۱۲۳۵ له گوندی وه لئزه له ناحیه ی باله ک له
خزمه ت ماموستا مه لا عه لیدا نووسیویه تیه وه .

۷- ۱/۱۹۳۹۸ (د، ص) (ریساله ی به یان) ی نه محه دی ناسراو به
(کرووی!) سالی ۱۲۷۸ ئیسماعیلی کوپری ئیبراهیمی ره زانیی له به ر
نوسخه ی دانهر نووسیویه تیه وه له گوندی وه لاش . له گه ل ریساله ی مه لا
حه مزه و چه ند نامیلکه ی دی .

۸- ۶۱۳۴ (د، ص) سه عه دینی . محه مه دی کوپری عه بدوللای جزیری
سالی ۱۲۹۰ له مه دره سه ی مه لا وه یسی عه سه کری نووسیویه تیه وه .

(۱) نووسره وه که م به یته ی له ستایشی صبیغه توللای حه یده ریدا نووسیوه ، به لام بوم
ساغ نه کرایه وه .

منقول الاکراد

-۷۵-

ئەوێ جیگەئێ شادمانیی و مایەئێ وزەبەخشین بە لەش و میسک و
 ھاندەر و دلگەر مەرمە لەسەر بەردەوامبوون لەم پڕۆژەیدا، وام لێ دەکات
 ھەست بە ماندوو بوون نەکەم و، قەرەبووی ئەو کاتەم بۆ دەکاتەوہ کہ لەم
 ریگەدا خەرچی دەکەم.. ئەوہیہ کہ بە زۆریی یان گەلێ جار لەم مەیدانەدا
 لە پەنای کتیبیکدا کہ لەسەر ئەم لاپەرە بە خویئەرائی دەناسینم یان ناوی
 کتیبیک، یان ناوی مامۆستایەک، یان ھەردوکیان بەیەکەوہ دەکەم بە دەستە
 گۆلێ کەسەندیو کەسبۆن نەکردوو و بۆیەکەم جار دەییوژنمەوہ و، لە
 کون و قوشبنی فەوتان و لەبیرچوونەوہ دەبخەمە سەر لاپەرەئێ میژوو و،
 گیانیکی تازەئێ بەبەردا دەکەمەوہ،.. ئەوہیہ ئەوانەئێ کہ تا ئێستە لەم پڕۆژەدا
 بلاوکرانەتەوہ و لەسەریان نووسراوہ - بە مامۆستا و کتیبەوہ - یان بە هیچ
 جۆریک لە میژروی ئەدەب و رۆشنبیری کوردا باسیان نەکراوہ و ناویان
 نەبراوہ، یان ئەگەر شتیکی وایش بووبیئ باسەکەئێ من - بەبەلگەوہ - شتی
 نوێ و زانیاریی نایابی خستوہتە پال ئەو زانیاریانەئێ لەمەوپیئ لاپەرەکانی
 میژروی ئەدەب و رۆشنبیری کوردیان رازاندوہتەوہ.

ئەمانەئێش - یەکە یەکەوہ بە کۆمەل - ھەندئێ جار کەلێئێ گەرەو بۆشایی
 زەق لەساختمان و کۆشکی میژروی ئەدەب و رۆشنبیری پەر دەکەنەوہ،
 ھەندئێ جاری دیکەئێش دەبنە بەردی بناغەئێ کۆشکی نوێئێ ئەم میژووہ کہ
 ھێشتا نەخشەئێ نەکیئسراوہ، رەنگی نەپریئراوہ، لەوانەئێ ھەول و کۆششی
 ئەمەولای سەربازانی جان فیدای سەر ئەم ریگە پڕۆژە ئەوہندە بە دەستی
 پڕۆ، دیاریی نایاب و، بابەتی نەوازەوہ بگەرینەوہ کۆشک و تەلاری
 رەنگاوپرەنگی میژروی رۆشنبیری گەلێ کورد بگەینەنە عاستی کۆشکی
 گەلانی دیکەو، بە شانازییەوہ شان لە شانیان بدن .

ئەم قسەئێش کہ ئەیکەم ھەر لە خۆوہ و دەم بپێئ و قسەئێ پفتیکراو نیہو،
 نوقلانەئێ ئەم مەبەستەو، گزنگبی ئەم ئاواتە لە ئاسۆئێ پاشماوہئێ ئاسەواری
 کەلەپووری نەتەوایەتییەوہ سەرھەلەدات و بیرو ھەول و کۆشش و گەرانی
 سەرۆمپری بی و بیسان و بی و چانی رۆلە رۆشنبیرەکانی گەلەکەمان ئاسۆکە

رووناکتر دهکاتوه و کۆشکهکه به بتهویی و توند و تۆلییهوه بلند تر دهبیتهوه.

دیاری ئەم جارەشمان دەستخهتیکه دوو کتیبی دوو مامۆستای کوردی نۆیابه دهیکهین به دهستهبارەئەم قوناغەئە کاروانی کۆکردنەوهی کهلهپووری کوردیی و وهک بەردیکی بناغەئە کۆشکی میژووی ئەدهب و رۆشنیری کوردیی دایهنبی.

باسیگی دەستخهتەکه

دەستخهتی ئەم باسهمان که به ژماره (۱۸۱۱۰) له (دارصدام للمخطوطات) دا پارێزراوه بریتیه له دووکتیب :

یهکهمیان نامیلکهیهکی بچکۆلهیه، ۲۴ لاپهڕیه له کۆتاییهکهیهوه نووسراوه : (تم الحساب للفرائض المنسوب الی مولانا حسین الشیخی - رحمة الله علیه آمین -)

ئەم نامیلکه هەرچەند له کۆتاییهکهیهوه ئەوهی سهروهه نووسراوه، نامیلکهکه تاییهت نییه به حسابی فرائیض و، سهرحهمی حساب و ضهرب دهگریتهوه

دووم کتیبی (منقول الاکراد) هه ئاواي له سهه نووسراوه (ههنا کتاب النکاح المسمی بمنقول الأکراد من کلام الفاضل العالم الکامل ملا عبد العظیم الصولواي، قرية من قرى ناحية سنندج هورامان، مد ظله آمین یا مجیب السائلین)

مامۆستا مهلا (عبدالعظیم) لهم دەستخهتەدا فهتوای گهلی له مامۆستایان و، زانیانی گهوهی له کتیبهکانیانوه گواستوهتهوه کتیبی خۆی، فهتوای مامۆستایانی کوردیشی نۆیابه، گهلی حاشیه و پهراویزی خۆیشی به سههروهیه .

ئەم کتیبه کتیبهکهی مامۆستای مهزنی کورد (یوسف الاصم) مان وهبیر دێبتهوه، که به داخهوه جگه له ناوهکهی که (منقول الاکراد) و، جگه له ههندی قسه و نووسین که لهو کتیبه وهرگیراون و له سهه لاپهڕهئە کتیبان مانوتهوه، ههچی دیکهمان دههبارەئە له دهستدا نییه.

ئەم کتیبه (۵۰) لاپهڕیه و به خهتی مامۆستا مهلا حسهینی (خواههزاد)

سالی (۱۳۱۰) ی کۆچی نووسراوئته وه. له کۆتاییشیه وه پارچه شیعی: (ئه حوهلی ته فیه وه نه ظهر ته قوی یه ته سه بهب دهکا) ی نالی و پارچه یه ک شیعی خه لیه مه لا عه بدور حمانی (کلب رضا خانی) تیدایه. له بهر ئه وه ی تا ئیسته ناوی ئه م مامۆستاو شیعیم نه دیوه و له م دهر فه ته دا پارچه شیعه که ی بلاو ده که مه وه :

خوداوه ندا به حه قی ئیسمی ئه حمه د
به نووری پاکی بی میثلی موحه ممه د
سه گی تۆم تۆش به سه ی خۆتم قه بیول که
له (نه می) بی سه روپایان عه فووم که
سه گیکی رووسیا م که وتووم له دهر گات
نه ظهر که سووی سه گ توو بی ئه حیببات
ئه گهر ههر چه ند له دهر که ت رووسیا یه
عه فووم که توو حه بیبی خۆت خودایه
ئومیدم هیچ نی یه (والله وبالله)
به جوز (لا تقنطوا من رحمة الله)
ئومیدیکم هه یه قائییم به قه وه له ت
که وه عده ت صادیقه هه م قه ول و فیعه ت
بو خۆت فه رمووته رحمان و ره حیم
بو خۆت فه رمووته وه ههاب و که ریم
بو خۆت فه رمووته غه فاری نه نووبم
بو خوت فه رمووته (ستار العیوب) م
بو خۆت فه رمووته کافی تائییمانم
بو خۆت فه رمووته عافی نادیمانم
غه یاشی موسته غیثانی - ئیلاهی ! -
(وهذه أفسرو تاج و کلاهی).

* * *

له دواي ئه مه یش عه قدی ماره برینی خاتون ناوی کچی وه ستا
عه بدولکه ریمی ئاسنگه ری له محمه دی کوری مه لا حسه یی خواهر زاد که

هردوولایان منداڵ بوون - تیدایه که عه‌ده‌که له لایهن کورپی قازیی
سه‌ده‌شتیی و به ناگاداریی محیدینی مامی قازیی ناوبراو و هستا
عه‌بدولکه‌ریمی ناسنگه‌ری دانیشتووی گوندی سه‌رواباده‌وه نه‌نجام دراوه .
نه‌مه‌یش له سالی (۱۳۱۰) دا بوه (۱) .

مه‌لحه‌مه‌ی دانیاڵ

(۷۶)

به‌م ناوه‌ی سه‌روه ده‌یان ده‌سته‌ته‌ی جو‌راو جو‌ر به فارسیی و تورکیی
هه‌یه‌و، به ژماره‌ گه‌لی جیا-جیا له کتیبخانه‌ی (دار صدام للمخطوطات) دا
پاریژراون. ریم له زوریاں که‌وتوه، زور سه‌رنجیان رانه‌کی‌شوام، به لام له‌م
ماوه‌یه‌دا ده‌سته‌ته‌ی عه‌ره‌بیی نه‌م باسه‌م بیینی که به ژماره (۳۳۳۲۱) له
کتیبخانه‌ی ناوبراودا پاریزراوه ناوه‌رۆکی نه‌م نامیلکه‌یش هه‌ر وه‌ک
ناوه‌رۆکی به‌شیکێ نامیلکه‌کانی دیکه‌یه‌و، زیاد له‌وه‌یش نه‌مه له‌زوریاں
کورتنزه .

نه‌وه‌ی لێره‌دا سه‌رنجی راکیشام نه‌وه بوو له کۆتایی ده‌سته‌ته‌که‌وه
نوسراوه :

(إنتهی ما عربی الفقیر عبد الله بن محمد البیتوشی) نه‌گه‌ر نه‌مه راست
بیئت نه‌وا دانراوی یان وه‌رگه‌رراویکی (بیتوشیی) مان دوزیوه‌ته‌وه که ته
ئیسنه له‌و یاسانه‌دا له‌سه‌ر نه‌م مامۆستا نووسراون ناوی نه‌هاتوه .
بۆیه‌یش ده‌ لیم (نه‌گه‌ر نه‌مه راست بیئت) چونکه له‌دوای نه‌وه دیره
عه‌ره‌بییه‌وه له سه‌روه نووسیمان نووسراوه: (وكان فارسیة راکاة ففقلتها
الی العرب الفصیحة من تالیف بعض الشیخه) نه‌مه نه‌گه‌ر هه‌له‌ی
نوسه‌روه‌ی ده‌سته‌ته‌که نه‌بیئت له نووسینی مامۆستای بیتوشیی ناچییت .
به لام وه‌ک دوای نه‌مه ده‌رده‌که‌وی نووسه‌روه‌که‌ی عه‌ره‌بیی نه‌زانیه‌وه ،
له‌وانیه‌ نه‌ره‌ی له‌وه‌ده‌قدا رووی داوه هه‌له‌ی نه‌وه بووییت؛ چونکه

(۱) له ژماره ۱۸۰۵ ی رۆژی ۳-۱۰-۱۹۹۳ ی هاوکاریدا بلایومه‌وه .

کوټایي ده‌ستخه‌ته‌که‌ی ناوا نووسیوه: (قد وقع الاتمام من يد حقير الفقير أعني محمد امين دولكي، لإجل مخدومي ام، يعني ملا عبد القادر بیتوشي مبارك باد آمین یا رب العالمین)

ده‌بی ټه‌ویش له یاد نه‌که‌ین که میژووی دانان یان وهرگی‌پرانی کتیبه‌که بو زمانی عه‌ره‌بیی به سالی (۱۱۷۹) دانراوه، ئەم میژویش له‌گه‌ل میژووی ژیان و نووسینی بیتوشیدا ده‌گونجی.

ده‌ستخه‌ته‌که (۱۲) لاپه‌رپه، لاپه‌ره‌ی (۱۳) دپری تیدا‌یه. میژووی سالی نووسینه‌وه‌ی پیوه نییه.

ټه‌وه‌ی لی‌ر‌ه‌دا باسکر‌دنی بی‌سوود نییه ټه‌وه‌یه که ده‌یان ده‌ستخه‌تی تورکی جۆراو جۆر له (دار صدام للمخطوطات) دا هه‌ن و، به‌شیکیان له بواری سالنامه‌و ته‌قویمی ناوچه جیا‌جیا‌کانی جیهانی ئیسلامی‌دایه‌و، له گه‌لیک‌یشیاندا لا له‌گه‌لی کورد کراوه‌ته‌وه. (۱)

ته‌رجه‌مه‌ی مه‌کتوباتی ئیمامی ره‌بانیی

(۷۷)

مامۆستای خوا لی‌خۆش‌بوو شیخ محمه‌دی خال له کتیبه‌که‌ی موفتیی زه‌هاویدا ئەم باسه‌ ده‌گی‌ر‌ی‌ته‌وه:

(له‌حه‌سه‌ن ټه‌فه‌ندی نائیم بیست ټه‌یوت: موفتیی زه‌هاری له پیش سه‌یید مه‌حمودی ئالووسی‌دا نیازی نووسینی ته‌فسیریکی بوه. به‌لام سه‌یید مه‌حمود له‌ دل‌ا پیی ناخۆش بوه، وه‌ ویستویه‌تی دوو‌چاری بیگاریکی وای بکات که نه‌په‌ر‌ژیته‌ سه‌ر ته‌فسیره‌که‌ی، جا بو ئەم ئامانجه‌ی هه‌موو جاری لای والیی به‌ دزی موفتییه‌وه هاتوه به‌ باسی مه‌کتوباتی ئیمامی ره‌بانییدا که (مه‌کتوبی فارسییه له ته‌سه‌ووفدا وه‌ زۆر وشک و برنگ و قووله‌، وه‌ پیی ټه‌لی که به‌ موفتیی زه‌هاویی نه‌بی ته‌رجه‌مه‌ نا‌کری به‌ عه‌ره‌بیی. موفتیش بی ناگا ټه‌بی له‌م که‌ین و به‌ینه تا رۆژیک والیی رووی لی ټه‌نی و

به لیبئی لی وەرئەگرئ. موفتیی که دەستی پی ئەکا ئەبینی دەریایەکی بی پایان وه شینکی زۆر وردو قوولە بەلام تازه کار له کار ترازواه. ناچار دەستی پی ئەکا تا تەواوی ئەکا.

نوسخە ی ئەو تەرجمەیه ئیستاش به دەستخەطی زەهاویی له کتیبخانەکه یا هەر ماوه. له سلیمانیش له کتیبخانە ی مەرحوم حاجی مەلا عەلی نەوهدو نو مەکتووبی ئەو تەرجمەیه هەیه. که خویندمه وه زۆرم خەفەت خوارد، وه هەناسەیهکی ساردم هەلکیشا بو ئەو بەدبەختییە که یەخە ی موفتیی گرتوه، وه ریی نەداوه تەفسیرەکه ی بنووسی تا هەموو عالەمی ئیسلامیی له زاده ی بیر ی بهرەمەند بیونایە.

سەر له مەدایە نەثری مەکتووباتی به نەثر و شیعری به شیعەر تەرجمە کردوه (۱).

ئەو دوو نوسخە ی مامۆستای خال باسیان دەکات سەر و سۆراخیان نییه لەوانیە تیدا چووین. له (دارصدام للمخطوطات) نوسخەیهکی ئەم تەرجمەم دۆزییوه، بو ئەوه ی وەگ زاده ی بیر ی ئەو مامۆستا مەزنه و، بهری رهنجی فەرهادانە ی ئەو زانا گەوره و، بەلگە ی بلیمەتی و توانای که موینە ی ئەم نوسخە به خوینەرانی ئازیز دەناسینم، تا بزانین که ی نوسخە ی دیکە ی سەر هەلەدەدات ئەگەر مابیت.

باسیگی دەستخەتەکه :

ئەم دەستخەتە له سەرەتاوه ناتەواو دیاره و، چەند پەرەیه که کاغەز به سپییتی بێردراوه، وەگ ئەوه وایه چاوهروانی تەواوکردنی بووین؛ چونکه دەستخەتەکه به بی پیشەکیی و (بسم الله) و هیچ باسیگ دەربارە ی کتیبەکه و کاری وەرگیر ی کتیبەکه نووسراوه، له گەل ئەوهیشدا کتیبەکه جوان و پوخت هەلگیراوه و هیچی لی نەدراوه.

دەستخەتەکه به خەتیگی جوان نووسراوه تەوه و، کاغەزو شیۆیهکی نایابی بو هەلگیراوه. بیوانەکه ی (۳۱×۱۹) و هەر لاپه پەری (۲۹) دێری

(۱) پڕوانه: مفتی زەهاویی، نووسەری شیخ محمدی خال چاپخانە ی معارف بهغدا، ۱۳۷۳ هـ ۱۹۵۳ م ل: ۱۰۴.

تیدایه و، تیکرای دستخته‌ته‌که (۵۷) پهریه له مه‌کتوبی یه‌که‌مه‌وه تا مه‌کتوبی (۱۰۲) ی به ته‌رجه‌مه‌کراوی به عه‌ره‌بیی تیدایه. وه‌ک ماموستای خال نووسیویه په‌خسانی به په‌خشان و شیعی به شیعر ته‌رجه‌مه کرده به عه‌ره‌بیی، لی‌ردها نمونه‌یه‌کی ده‌خینه به‌رچاوی خوینه‌ری نازیز:

ده‌قه فارسییه‌که:

عشق ان شعله است کوچون بر فروخت
ههرچه جز معشوق باقی جمله سوخت
تیغ لا در قتل غیر حق براند
در نگر زان پس که بعد از لایچه ماند
ماند الا الله باقی جمله رفت
شاد باش ای عشق شرکت سوز رفت
ته‌رجه‌مه‌که‌ی به عه‌ره‌بیی:

العشق دام لی لظی لَمَّا اشْتَعَلَ
احرق ما سوئ الحیب بالعجل
وسیف لا فی قتل غیر الحق سل
ثم انظروا بالشركاء ما فعل
لم یبق إلا الله والباقي قتل
یا عشق عش احرق حقا ما بطل

ئهم ده‌سته‌ته به‌ژماره (۵۵۹۴) له کتیب‌خانه‌ی (دار صدام للمخطوطات) دا پاریزراوه. (۱)

کیش و ته‌رازووی ره‌خنه‌که‌ی ماموستای خه‌زنه‌دار!!

(۷۸)

برای به‌ریژم ماموستا‌جه‌مال خه‌زنه‌دار له ژماره (۵۳) ی گوٚقاری (ره‌نگین) دا وتاریکی به ناونیشانی (جاریکی تر موفتی زه‌هاوی و شیخ

رەزای تالەبانیی لەم بەرەو بەردا) بلۆکراوەتەو، وتارەکە بۆ ئەو تەرخان کراوە کە رەخنە لە وتارەکە (موفتیی زەهاویی و شیخ رەزای تالەبانیی لە ئەم بەرەو بەردا) ی من بگری که لە ژمارە (۵۰) ی هەمان گۆڤاردا بلۆ کرابوو.

پێشەکی دەبی ئەو بلیم: من هەرگیز رەخنەم پی ناخۆش نییە و، هیچ کات بەو نیکەران و دل گران نابم هەر مامۆستایەک رەخنەم لی بگریت و، هەلەم بۆ هەلگری ئەو، چەوتیم بۆ راست بکاتەو، بەلکو بە پیچەوانەو ئەم جوۆرە کارە بە دیارییەکی گەورەو کەموینە دەزانم لە هەر رەخنەگریکەو بۆم بییت.

هەر لەم چاوەڕێیەو وتارەکە ی مامۆستا خەزەندارم خۆیندەو، زۆرم پی خوش دەبوو ئەگەر لە وتارەکیدا مەبەستی بییگایەت و، سەرئەگەنی لە جینگە ی خۆیندا بواوەن و، رەخنەکانی بە بیودانی رییازی رەخنە درزو کونیا ن تیدا نەبواوە، ماوەی ئەو نەبواوەت جارێکی دیکە قەلەم لەم باسە وەردرایەتەو، ئەو کاتە منیش رەخنەکانم وەک دیاریگەلیکی بەنرخ لە شویی شیاوی خۆیندا دادەنان و، لە قونای داهاووی نووسیندا هاوپی و ریییشاندەرم دەبوون.

بەلام بە داخەو وەک من چاوەروانم دەکرد وائەبوو و، نووسینەکی مامۆستا جەمال زۆر سەریپیانە بوو و، خۆی بە باسەکەو مەندوو نەکردبوو، لە بەر ئەو - لەگەل داوای لیپوردندا - دەلیم - هەرچەن حەزم دەکرد ئەم کاتە ی من و ئەو جینگە ی گۆڤاری (رەنگین) ش بۆ شتیکی نوی و بە باوەختەر بواوە - ناچارم هەر لە کون و کەلینی وتارەکی مامۆستا جەمالەو جارێکی دیکە قەلەم لە باسەکە وەردەمەو (چەند) هەلەییەکی مامۆستا خەزەندار - کە دیارە بە هوی خۆماندوو نەکردنیەو روویان داو - راست بکەمەو.

یەکەم: بەرانبەر بە شیخ رەزا وشە ی (دزم) بەکار نەهیناوەو زۆر بە پارێزەو لە وتارەکەدا مامەلەم لەگەل ئەم لایەنەدا کردو، خۆ ئەگەر بە (دز) بێش ناو ببردایە هیچ خوانەخواستە ی نەدەویست؛ چونکە ئەم جارە دەلیم (خوانەخواستە) تاوانی دزیی زێرو دراوو سامانم نەداوەتە پال شیخ

ره‌زاو، باسی شیعر خواستن و وه‌رگرتتیش بابه‌تیگه لای گه‌لانی دراوسیمان به‌فراوانیی باسی کراوه، له‌ئده‌بی عه‌ره‌بیدا (۱) باسیکی تاییه‌تی به‌ناوی (السرقات الشعرية) وه‌هه‌یه‌و، هه‌موو جوړه‌کانی ئه‌م (سرقات) یش به‌گه‌ندوبی بایه‌خ نادرینه‌قه‌له‌م و، خاوه‌نه‌کانیشیان جیگه‌ی ته‌ش‌ه‌رو توانج نابین و، به‌لکوگه‌لی جار شاعیری واهه‌یه‌له‌و مه‌به‌ست و مانادا که‌له‌ شاعیری پیش خوئی وهرده‌گری له‌شاعیری پیش‌وو بیر فراوانترو قه‌له‌م تیژترو، به‌رگی قه‌شه‌نگو رازاو‌تر به‌به‌ری ماناکان ده‌پریت و، ئه‌م جوړه‌کاره‌یش له‌باتیی ته‌ش‌ه‌رو توانج جیگه‌ی بایه‌خ و شایه‌نی بیا‌ه‌له‌دان ده‌بن.

دوهم: ماموستا خه‌زنه‌دار ده‌لی: (یا ئه‌وه‌یش بینمه‌وه‌یاد، ماموستا که‌ئو هه‌له‌به‌سته‌کور دبیانه‌ی موفتی زه‌هاویی، یه‌کجار لاوازو بی بایه‌خ و لاسه‌نگ بوون...)

بریا ماموستا خه‌زنه‌دار ئه‌وه‌ی بو روون بگردایه‌ینه‌وه‌ که‌به‌چ کی‌ش و ترازوویه‌ک ئه‌و شیعره‌کور دبیانه‌ی هه‌له‌سه‌نگاندوه‌و، له‌به‌ر رو‌شنایی ریازی چ‌قوتابخانه‌یه‌کی ره‌خنه‌ی ئه‌ده‌بیدا نرخاندوونی تا ئیمه‌یش دواي ئه‌و جاریکی دی له‌رووی ئه‌و کی‌ش و ترازووه‌و شیعره‌کانمان هه‌له‌سه‌نگاندایه‌ته‌وه، نه‌وه‌کو ترازووه‌که‌به‌ده‌ستی ماموستا خه‌زنه‌داره‌وه‌ سه‌ری کردبی یان کورتی هی‌بابی! که‌ئهمه‌ی نه‌کردوه‌بو‌مان هه‌یه‌بلین قسه‌ی بی‌به‌لگه‌و وتاری پشت به‌سه‌رچاوه‌نه‌به‌ستوو له‌بواری ئاوادا هه‌ر قسه‌ی رووته‌و، خوینه‌رانی مه‌یدانی ره‌خنه‌ی ئه‌ده‌بیش له‌بازاری ره‌خنه‌دا قسه‌ی رووت نا‌کرن، چونکه‌قسه‌ی رووت ناچیته‌نیو گیرفانه‌وه!

جگه‌له‌مانه‌یش نالی گوته‌نی: (بی خه‌طا که‌س نییه‌راضی که‌له‌ئو لادی درئ) (۲) ده‌بو ماموستا خه‌زنه‌دار ئاوا به‌ئاسانی پردی شیعی زه‌هاویی‌ه‌ک

(۱) پروانه جواهر البلاغة فی المعانی والبیان والبدیع، تألیف السید المرحوم احمد

الهاسمی، الطبعة الثانية عشرة، مطبعة السعادة مصر، ۱۲۷۹ هـ. ۱۹۶۰ م. ص: ۱۲۰.

(۲) پروانه دیوانی نالی، لیکولینه‌وه و لیکدانه‌وه‌ی مه‌لا عبد‌الکریمی مدرس و فاتح عبد‌الکریم بیجاونه‌وه‌ی محمدی مه‌لا که‌ریم، چاپخانه‌ی کۆری زانیاری کورد - به‌غدا،

که جیگه‌ی شانازی گه‌لی کوردو، مایه‌ی سه‌سورمانی عه‌رب و تورک و فارس بوه، به‌و جوړه نه‌دا به ئاودا. خو هه‌ر هیچ نه‌بی له پارچه‌ی (نهم به‌ره‌به‌ر) ه‌که‌یدا هه‌شت جار رسته‌ی نهم به‌ره‌به‌ری، هه‌ر جاری بو ماناو مه‌به‌ستیگ، به‌کار هیئاوه، ئایا پیس نه‌و که‌س نهم کاره‌ی کردوه؟! یان نه‌و ماناو مه‌به‌سته نو‌ی و نه‌وازانه‌ی که له شیعره‌کانی دیکه‌یدا هیئاوتی که‌س پیس نه‌و په‌یی پی بردوون؟ وه‌ک له وتارمه‌کیشدا ئامازم بو کردوه مه‌به‌ستی سه‌ره‌کیی زه‌هاوی له شیعردا نه‌وه بوه نوکته‌ی وردو، مانای نه‌بیسراو دووسی لونه له دو تو‌یی شیعره‌کانیدا بدرکیی و، له‌م بواره‌یشدا -به‌ره‌ی که هیچ شاعیریکی کورد نی‌مه پی بزاین، پیس نه‌و نه‌و رچه‌ی نه‌شکاندوه- گزی هونه‌ری بردوته‌وه.

سییهم: ماموستا خه‌زنده‌دار ده‌لی: (شیخ رها له‌سه‌ر داوای شیخ عه‌لی کاکای له سالی ۱۳۱۸ ی کوچی به‌رامبه‌ر به سالی ۱۹۰۰ ی له دایکیوون هاته به‌غدا، له پیس هاتتی بو به‌غدا ئاشنایی و دوستایه‌تیی له‌گه‌ل موفیتی زه‌هاوییدا نه‌بوه...)

جاریکی دیکه‌یش نه‌ئیم: بریا ماموستا خه‌زنده‌دار تو‌زیگ خزی ماندوو بگردایه تا به‌م شیوه زه‌قه نه‌که‌وتایه‌ته هه‌له‌ی وا گه‌وره‌وه. له‌م یه‌ک دوو دپه‌ری ماموستا خه‌زنده‌داردا دوو هه‌له‌ی گه‌وره‌ی میروویی هه‌ن:

۱- نه‌وه‌ی جیگه‌ی گومان نییه نه‌وه‌یه که موفیتی زه‌هاوی پیس نه‌وه‌ی کوچ و بار به‌ره‌و به‌غدا یه‌ک بنی (چه‌ند سال!) له که‌رکووکدا ماموستا بوه‌و، ده‌رسی گوتوه‌ته‌وه‌و، فه‌قیی فی‌ری خویندن کردوه‌و، مه‌لای پیگه‌یاندوه، دیاره که‌رکووکی (۱۴۰-۱۵۰) سال له‌مه‌وبه‌ریش که‌رکووکی نیسته نه‌بوه، تا پیاویکی وه‌کو موفیتی زه‌هاوی ئیدا ون بیی و شیخ رهای نه‌دیب و نوکته‌بازو شیعرسوار خزی پی نه‌گه‌یاندبی! (۱)

له‌په‌نای نهم خاله‌یاندای به‌سه‌ر شتیکی دیکه‌دا ناروم و پیوستی به‌روونکردنه‌وه هه‌یه. ماموستا خه‌زنده‌دار نه‌لی: (له پیس نهم هاتته‌ی بو به‌غدا‌یه‌ی، هیچ شعیریک له شیخ رهاوه نه‌بیستره‌وه، ده‌باره‌ی موفیتی

(۱) پروانه موفیتی زه‌هاوی، نووسه‌ری شیخ محمدی خال ۱۲۷۳ هـ - ۱۹۵۳ م چاپخانه‌ی معارف، به‌غدا، ل: ۱۹.

زه‌هاویی..) ئەم قسه - جگه له‌وهی داپرشته‌که‌یشی دهسکاری کردنی ده‌ویتی - قسه‌ی که‌سیکه که خۆی هاوچه‌رخ و هاوکۆر و کۆمه‌لی شیخ رەزا بوویت و شه‌وو رۆژ به‌جی نه‌هیشتی و ناگای له وردو درستی قسه‌و باسی بوویت، ئەگینا چۆن له عاستی پیاویکدا که دیوانی شیعی به ده‌ستخه‌تی خۆی له به‌رده‌ستا نه‌بیته‌و، یان که به ناگاداریی خۆی کۆکرا بیته‌وه نه‌گه‌یشتی به ئیمه‌و، به‌لکو پاش هه‌ول و کۆششی پیریک شار‌زاو ئەدیبه‌و پسیۆر بۆ کۆکردنه‌وه‌ی شیعه‌کانی هیشتا که‌س نه‌توانی به‌متانه‌وه بلی: نیوه‌ی شیعی شیخ رەزا کۆکراوته‌وه! چۆن ده‌توانری حوکمی وا بدریت که شیخ رەزا ئەوه‌ی گوتوه و ئەوه‌ی نه‌گوتوه؟! ئەمه‌یش که گوتمان ته‌نها بۆ شیعه‌و به‌ره‌می شیخ رەزا نییه‌و به‌لکو بۆ تیکرای شاعیرانی کۆنانه‌و، به‌لگه‌ی ئەمه‌یش ئەوه‌یه کام که‌له شاعیرمان، که ئیمه بلیین باسترین هه‌ول بۆ کۆکردنه‌وه‌ی دیوانه‌که‌ی دراوه زۆری پی نه‌چوه له پر له‌م لاو له‌ولاوه شیعی بلانه‌کراوه‌یان نه‌دۆزراره‌ته‌وه؟ ئەمه‌یش دیارده‌یه‌که ناوبه‌ناو له گۆقارو رۆژنامه‌کانماندا ناوینسانی (پارچه‌یک شیعی بلانه‌کراوه‌ی ...)مان پیشان ده‌دات.

۲- هانتی موفیتی زه‌هاویی بۆ به‌غدا؛ هانتی شیخ رەزا بۆ به‌غدا:

هەر به هۆی خۆماندونه‌کردن و سه‌ر پینی وتاره‌که‌ی ده‌زانم که مامۆستا خه‌زنه‌دار که‌وتوته هه‌له‌ی وا زه‌قه‌وه که لیژمدا راستی ده‌که‌ینه‌وه؛ چونکه ئەگه‌ر لاپه‌ره‌کانی هەر سه‌رچاوه‌یه‌کی میروویی یان ئەده‌بی هه‌ل‌دایه‌ته‌وه که باسی موفیتی زه‌هاویان کردبێ زۆر زوو بۆی ده‌رده‌که‌وت موفیتی زه‌هاویی که‌ی هاتومه به‌غدا، چه‌ند سال تیاژیاوه‌و، که‌ی کۆچی دوایی کردوه‌و، دواییش که خۆی - خه‌زنه‌دار - ده‌نوسی شیخ رەزا سالی (۱۳۱۸)ی کۆچی به‌رامبه‌ر به‌ سالی ۱۹۰۰ی له‌ دایک بوون هاته به‌غدا... نه‌ده‌هات موفیتی زه‌هاویی زیندوبکاته‌وه‌و بیکا به هه‌ول و دۆستی به‌غدا شیخ رەزا؛ چونکه موفیتی زه‌هاویی سالی (۱۳۰۸)ی کۆچی واته - به‌گۆیره‌ی نووسینه‌که‌ی مامۆستا خه‌زنه‌دار - (۱۰) سال پیش هانتی بۆ به‌غدا مالتاواپی له‌م جیهانه کردوه، نیتر چۆن مامۆستا خه‌زنه‌دار ده‌بنوسی (...) له پیش هانتی بۆ به‌غدا ئاشنایی و دۆستایه‌تی له‌گه‌ل موفیتی زه‌هاویدا

نه‌بوهو... دواتریش بنووسی: (شیخ رها له‌گهل ئهم هه‌جوه توندوتیزانه‌ی موفتی‌ی زه‌هاویی و جه‌میلی کوپری که به [جمیل صدقی الزهاوی] ناسراوه، له ههر دوکیانه‌وه دوور نه‌بوهو هه‌میشه له دیواخاندا یه‌کتریان گرتوه)!!

چوارهم: ده‌بی له پێشدا ئامازه بو ئه‌وه بکه‌م له لاپه‌ره‌ی یه‌که‌می وتاره‌که‌ی مامۆستا خه‌زنهداردا که‌وتن و له بیر چوونیک - رهنکه له کاتی چاپدا بووبی - رووی داوه ئه‌وه‌یش بوته هۆی ئالۆزکانی به‌شیک‌ی وتاره‌که. دوا‌ی ئهمه ده‌لیم: مامۆستا خه‌زنهدار به‌شیک‌ی وتاره‌که‌ی بو هۆی وتتی شیعه‌که‌ی شیخ رها (مالی موفتی له‌م‌به‌ره...) ته‌رخان کردوه، که من دوورو نزیک له وتاره‌که‌مدا به‌لای ئهم مه‌به‌سته‌دا نه‌چوم و، به‌لگه‌ی ئه‌وه‌م به‌ده‌سته‌وه نه‌بوه چ شیخ رهاو چ موفتی زه‌هاویی شیعه‌کانیان به‌چ بوونه‌یه‌که‌وه وتوه. ئه‌وه له شیعه‌که‌ی موفتییه‌وه ده‌رده‌که‌ویت که شیعه‌کانی له به‌خدا یان به به‌خدادا گرتوه. به‌لام له شیعه‌که‌ی شیخ رهاوه هیچ ده‌رناکه‌ویت و، ته‌نها که‌رکوک نییه که روبرار دوولته‌تی کردییت و، ئه‌مبه‌ره‌وبه‌ری بو دروست کردییت. گه‌لی له شارو شاروچکه و دیهاته‌کانی کوردستان، به هۆی جو‌غرافیاو هه‌لکه‌وتی ناوچه‌که‌وه، روبرار دووکه‌رتی کردون و، ده‌کری، که مونسه‌به نه‌زانرا، شیعه‌کانی شیخ رها به‌سه‌ر ههر شاریکی ئه‌مبه‌ره‌وبه‌راویدا بپه‌ریت که تیایدا گوترا‌ی.

وتاره‌که‌ی مامۆستا خه‌زنهدار ده‌مه‌ته‌قیی زیاتر هه‌لده‌گریت، به‌لام به‌وه‌نده ده‌سه‌بردار ده‌بم و پێش کۆتایی هینان به وتاره‌که‌م ده‌لیم: با ره‌خنه‌و نووسینمان بو دیفاع له زه‌لام و ناوچه نه‌بییت و، مه‌به‌ستمان دۆزینه‌وه‌ی رووی راستی و خزمه‌تکردنی ئه‌ده‌ب بییت و^(۱)، ئه‌گه‌ر شیخ رها مانا مه‌به‌ست له زه‌هاویی یان له یه‌کیکی دیکه وه‌ریگریت کابه که چ نابییت و، نمونه‌ی ئهم کاره له ئه‌ده‌بی گه‌لان و، ئه‌ده‌بی کوردیش له‌پال ئه‌واندا،

(۱) له به‌رگی چواره‌می که‌شکۆلی که‌له پووری ئه‌ده‌بی کوردیدا نمونه گه‌لی مانا مه‌به‌ست له‌به‌ک وه‌ریگرتن و کی به‌رگی و لاسایی کردنه‌وه‌ی شاعیرانی کوردم خسته‌ته به‌رچاوو ده‌ستی خوینهرانی نازیز.

ئەوئەندە زۆرە لە ژماردن نایەت و، شیخ رەزایش ئەووی باسمان کرد یەكەم جاری نییە و، مامۆستا خەزەندەدار رووبەرۆوی دیوانی (قائانی) دەكەمەوہ تاخۆی حەكەم بیئت. (۱)

دوو دانراوی مامۆستا طاھیری مائی

(۷۹)

ماموستای باسی ئەم جارەمان مامۆستا و زانیەکی کوردە کە شتیکی کەم دەربارە ی ژیا نی نووسراوہ و، باسی ئەوہیش کراوہ کە کتییی باش و شیعو بەرھەمی زۆری ھەبوہ، بەلام بە ماوہیەکی کەم دوا ی کۆچی دوا ی مامۆستا خۆی بەرھەمە نایابەکانی بوونەتە خۆراکی ئاگرو (۲)، خۆلەمیسی دەم با ی شەمالیشیان لی بەجی ئەماوہ!

رەنگە مامۆستامان لە ژیا نی خۆیدا دلی لیبدا بی کە روژی لە روژان بەری رەنجی ژیا نی و، زادە ی ھەست و بیری بەو کارەساتە دەپرات، بو یە بیری لەوہ کردوہتەوہ نوسخە ی دیکە ی بەرھەمەکانی. ئەوی بو ی لوایبیت. بگە یەنی تە شوینگە لی وەھا کە مەتر دوورە بە لاو زیاتر لە ئەمان و سەلامەتی یەوہ نزیک بن. دیارە یەکی ک لە شوینانە ی بە بیریدا ھا تە بنەمالە ی (خادم السجادة) و کتییخانە کە ی ئەو و، نزیک لە (سجاده) و بەرما لی پیرۆزی پیغەمەرەوہ بوہو، گومانە کە ییشی جیگە ی خۆی بوہ و، ئەوہ تا دبینین پاش ئەوہ ی بەرھەمەکانی. وەك گوتمان. سووتان و بوون بە بابوردە ی شەمال. لیرە دا نوسخە ی ئەو بەرھەمانە ماوہتەوہ کە خۆی بو ی نار دوون دوا ی ئەوہیش ئەم دەستخەتە لە بنەمالە ی (خادم السجادة) وە وەك باسی دەکەین. بارگە ی گواستوہتەوہ لە (دارصدام للمخطوطات) لەنگەری گرتوہ،

(۱) لە ژمارە ۵۹ ی (رەنگین) دا با لۆبوہتەوہ.

(۲) مامۆستا ئەنوہ مائی لە کتییی (الاکراد فی بەدینان) دا باسی ئەوہ دەکات کە دانراوہکانی ئەم مامۆستا و مامۆستا طاھای برای برای سالی ۱۳۴۳ ک ۱۹۴۲ ز بە دەستی ئینگلیز لە گوندی مائی سووتینان. پروانە کتییی ناوبرا و ل: ۲۰۹.

به لام نیتر هیچ دهر باره ی بهر همه مکانی دیکه ی نازانین و، به دوری ناگرین بیرى له وه کردیته وه که بهر همه مکانی دیکه ییشی بهو شیوه بو شوینانی دیکه ناردبی و، له وانه یسه لییان رزگار بو بییت و پاریرابن و له مه و لا سه ره لبدن، نیسته له گهل هیوای نه ودا ئەم بوچوونه مان دروست بییت و، بتوانین له مه و لا سوور اخیکی بهر همه مکانی دیکه ی ئەم ماموستا بکهین، ئەم دستخه ته به خوینهرانی نازیز دهناسینین و نموونه یه که له هونراوه کانیشی دهخهینه روو.

باسیگی دستخه ته که:

ئەم دستخه ته ییش یه کیکه له دستخه ته ههتیوو نایاب و که موینه کانی زانیانی کوردو، له وانه یه هوی مانه وه دهر باز بوونی له چنگی به لاو کاره ساتی رزگار نهو بی که دانه ره که ی به خه تی خوئی نووسخه یه کی پاکنوس کردوه به دیاری ناردو یه تی بو شیخ ره قیقی (خادم السجاده) له کهر کووگ و، نهویش له کتیبخانه که ی خویدا پاراز توو یه تی، تا دوا قوناعی گه یه وه ئەم کتیبخانه (دار صدام للمخطوطات) و له زیر ژماره ی (۳۵۷۱۰) دا له نگره ی گرتوه.

ئەم دستخه ته دوو کتیبه:

یه که م: هونراوه ی (التبصرة النحویة) که دانراوی ماموستا (ضیاء الدین محمد طاهر المائی) ه و، ماموستا له شیوه ی (الفیه) دا به هونراوه ئەم کتیبه ی له نه حوی عهره بییدا داناوه و، خوینهری شاره زایش که هه ندیک به وردی سه رنجی شیوازی ماموستا بدات شوین په نجه و تیشکی بیرى بیئوشی به هونراوه که وه ده بیینی. ئەم هونراوه (۷۳) لاپه ره ی له دستخه ته که گرتوه ته وه. ماموستا له سالی (۱۳۰۷) دا له دانانی بوته وه وه، ئەم نووسخه ییشی له سالی (۱۳۱۵) دا پاکنوس کردوه — وه که گوتم — دواى نووسینه وه ی پیشکهش به بنه مائه ی (خادم السجاده) ی کردوه.

دوم: کتیبی (التذکره) یه له (عیلمی صه رف) دا ئەم کتیبه ییش تا لاپه ره (۱۲۸) ی دستخه ته که ی گرتوه ته وه سالی (۱۳۱۴) له وه رزی رستان و کاتی بارینی به فرو باراندا له گوندی مائی له پاکنوس کردنی بوته وه.

تیگره ی دستخه ته که (۱۳۲) لاپه ره یه و له سه ره تاو کوئی

دهستخه ته كه وه به خه تی (خادم السجادة) ههندي شيعرى توركيى و فارسى نووسراوه.

ئهمه يش دهقى بيشكه شكر دنى دهستخه ته كه يه به (خادم السجادة):
{ في هذا المجلد عرض حال، و يليه كتاب التبصرة النحوية، و يليه كتاب التذكرة في علم الصرف أهديت لكم يا سيدي ويا رفيقي الشفيق تذكرة لدايكم لدى فتح صندوق السجادة الشريفة - على صاحبها الصلاة والسلام - و المامول ان تدرّسوا في نسختي النحو و الصرف لكل من يلزم لخدمتكم، و ان تحثوا الناس على كتابتهما و قراءتهما إجراء للشوا ب و انتشار الفائدة. ايدكم الله تعالى و نفع المسلمين بكم.

مؤلف الكتاب : ضياء الدين طاهر المائي
له سه ره تاى كتيبي (التبصرة النحوية) وه تاوا دهلى:

بسم الله الرحمن الرحيم

احمد ربي بمدى الايام
ولا يفى حمدي بالانعام
وكيف لا احمد من علمني
ماكنت لم اعلم وقد اكرمني
بخدمة الطلاب للعلوم
وهي اجل الكسب والرسوم
وكيف لا احمد مفتخرا
بها ومنها نلت ما لن تحصرا
من دركي المسائل الشرعية
والنكت المضيفة النحوية
والصرف، والمنطق، والبيان
والبحث، والآداب، والميزان
كذا المعاني، والبديع النامي
كذا اصول الفقه، والكلام
كذا الرياضيات في المعقول،
وسائر الفروع والاصول

لكن حمدي قاصر ولا يفني
به بياني مع فرط الكلف
وكيف لا احمد مولاي على
ما نلته في قريتي من العلى
له كوثايشدا دهليت:

ختمت تاليفي بفضل الله في
تقليدي للشهم الامام الحنفي
ضارع ان اكون ممن يحشر
في جمعه والله فضلاً يغفر
لمن يشا بمن يشا واني
لذت بهم يا رب فاعف عني
بجاههم فانك اهل المغفرة
والعفو قد يطمع عند المقدرة

قد وقع الفراغ من تاليف كتابي التبصرة بعون من له الفضل والمغفرة
في ضحوة يوم الاربعاء السادس والعشرين من شهر الله المبارك ذي الحجة
من شهور سنة الف وثلاثمائة من بعد سبع خلت من هجرة - من - له العز
والشرف، عليه افضل الصلاة والسلام. تحديداً في ١٣١٥ يوم الجمعة ثالث
شهر جمادي الآخرة. اه من الموت!

دواى نه مەيش (تقریظ) به بالأبرينيكي دهرويش (محمد الممدوحى
الفقيرى العباسى) نه م كتيبه به (١٠) بهيت نووسراوه. دواى نه مەيش كتيبه
صهرفه كهى ديٓت و نه مە كوثاييه كهيه تي:

(يقول المؤلف الفقير الراجي عفو ربه القدير ضياء الدين محمد
طاهر بن المولى الشهير عبد الرحمن افندي المائي البروراي العمادي
البيدري عفى عنه وعن والديه ومشايخه الملك الباري اللطيف الهادي: قد
استراحت بناني من استتساخ بياني في علم الاشتقاق بعون الخلاق يوم
الجمعة وهو اليوم الثاني من رمضان الواقع من شهور سنة الف وثلاثمائة
واربعة عشر من هجرة النبي العنناني في مسجد قرية مائي في وقت الشتاء
لدي نزول الثلوج والامطار. ختم الله بالسعادة اجالنا وأنالنا بفضله آمالنا

وحررت مینِیْضاً لهذِه الاوراق فی منزلی من بیْتی فی یوم الاحد سنه (۱۳۱۵) من هجرة من منه العز والشرف. علیه الصلاة والسلام إلى یوم القیام.)

ئهم کتیبه ییشیان له لاپره (۱۲۸) دا کوْتایی دیت و، بهمه ییش ده ستخته ته که ته و او ده بیْت.

ئهم ماموستا سالی (۱۳۳۳ک)، (۱۹۱۵ز) کوچی دوایی کردوه (۱)

بنه ماله ی عیمادی

(۸۰)

ئه گهر بهاتایه و له مه و پیس - وهك باسی چین و طه به قاتی زانایانی شافیعی و حنه فی و صوفیی... و کراوه - ناوو باسی بنه ماله زاناکانی کورد بنووسرایه و، ههر که سه و بنه ماله ییش به پیی خوئی شوین و پایه ی دیاری بکرایه.. ئه و ئیسته خاوه نی ده میان و بگره صه دان رسته ی زی پرنی ئه و تو ده بووین مایه ی شانازی گهل و ئه و خاکه ییش بن که ئه و زانایانه ی له سه ر په روه رده بوه. به لام جاریکی دیکه ییش جیگه ی داخ و مایه ی په ژاره و چه پوک بهرانا کیستان و هه ناسه ی سارد هه لکیستانه که ئهم لایه نه گه و ره و به بایه خه ی میژووی گه له که مان، وهك لایه نه کانی دیکه ی، بی ئه وه ی هیچی بو بکری پوو کاوه ته وه و، ئه سنیزه ی له ناسوی زانسته وه هه له اته و بی ئه وه ی که س له تیشکی پرشنگداری به هر مه ند بیْت کشاوه و ئاوا بوه!

له دامینی ده ستخته ته کان و په راویزی کتیبه جورا و جوره کانی ناو کوردوستاندا گه لی جار ناوی ماموستایه ک ده بینین چهن پشتی خوئی تومار ده کات و، دنووسیْت مه لا فلانی کورپی مه لا فلانی کورپی... به و جوره مه لای کورپی مه لا دنووسیْت، جاریکی دیکه ییش به داخه وه - جگه له ناوه کانیان که ئه وانیش نازانین چون له کاره ساتی رهش رزگاریان بوه.. شتیکی دیکه یان ده رباره نازانین و، مه گهر خوایش خوئی بزانی جگه له ناوی

(۱) له ژماره ۱۸۰۲ ی روژی ۲۷-۱۰-۱۹۹۳ ی روژنامه ی هاوکاریدا بلوکراوه ته وه.

ئەو مەلاو کورپە مەلایانە چەند زنجیرە ناوی وەهاو، شوینەواری چەند
بنەمالە ی زانایان بو یە کجاری بووبنە خوۆراکی مشک و مورانە، یان بە
کلپە ی ناگری ناحەزان و نەزانان و دوژمنان بووبنە خوۆلە میش ؟!

یەکیک لەو بابەتانە ی کە لە میسکمدایە و دەمەوی ئەگەر باس و بابەتی
باشم دەربارە ی دەست بکەوی شتیکی بو بکەم.. بابەتی بنەمالە ی زانیاران و
زانایانی کورده و، ورده — ورده خەریکی کۆکردنەوہ ی کەرەستەم، وەک
بەرکول لەم ھەلەدا خوینەرانی ئازیز لە بنەمالە یەک ناگادار دەکەم — کە بە
پیی ناگاداریی من — لە سەرچاوە کوردییەکاندا شتیکی ئەوتوی لەسەر
نەنووسراوہ.

بەلام لە پێشدا دەمەوی بە لای خالیکیدا تیپەر نەکەم پێش ئەوہ ی
خوینەری لی ناگادار بکەمەوہ، خالەکەش ئەوہ یە زیاتر لە باسی بنەمالە ی
زاناکاندا بیر بو لای ئەوہ دەچیت کە پیاوانی ئەو بنەمالە پشتا و پشت و
کوپرا و کوپ مەلاو مەلازادە بوون و ئیتر کەمتر بیر بو لای کەسانی دیکە
دەچیت. کەچی لە زنجیرە ناوی ئەم بنەمالەدا ئەوہمان بو دەردەکەوی کە
ئەم بنەمالە بە دریزی و پانیی - عمودی و افقی - بنەمالە ی زاناو مەلاو مەلا
چاک و موفیتی و کورپە موفیتی بوون و، بەشی ولاتیکی مەلاو زانایان لی
کەوتوہتەوہ.

شتیکی دیکەش لیردا دەخەمەوہ بیری خوینەران و جارگەلی دیکەش
باسیم کردوہ ئەوہ یە کە لەوانە یە ئەم بنەمالانە ئەگەر ھەر لە کوردستاندا
بمایەن و کوچ و باریان بەرەو ھەندەران یەک نەنایە ئیستە کەس باسی
نەکردایەن و، وەک گەلی لە بنەمالەکانی دیکە شوینیان کویر ببواہتەوہ.
بەلام ئەمان پاش ئەوہ ی کوردستانیان بەجی ھیستوہ لە ھەلب و شام
گیرساو نەتەوہ، ئیتر ئەستیرەیان لە ئاسمانی زانستدا درەوشاوەتەوہ و، وەک
رۆژی رووناک جیھانیان رووناک کردوہتەوہ، خەلک لە زانست و بیرو
ھۆشیان بەھرمەند بوون و، ئەو رووناکی و پرشنگ و پرتەوہ ئەستیرە ی
بنەمالەکە ی لە ئاوبوون پاراستوہ تا لەسەر لاپەرەکانی میژوو ناویان بە
رێزموہ تومار کراوہ.

شتیکی دیکەش لەم ورده سەرنجانە کە جیگە ی خوہتی لیردا وەبیری

خوینهری بیننه وه ئه وهیه له کات و شوینیکا که نووسینی کوردیی نه بوه و، زانیانی بی باسی نه ته وه رهگزو، بی سهرکردنه وه له وهی که به چ زمانیک دنووسن، خزمهتی زانیاری و ئانیان کردوه... دهیان و صه دان زانای گه ره وه به ناوبانگ له ژیر سییه ری سیامالی فراوانی ئیسلامدا خزمه تیان کردوه و، له ده ریای زانیارییه فراوانه ئیسلامیه کاندان بوون. به لام جاری و هه بوه ئه و زانیانه شانازیان به ناوی خاک و ولاتی خوینانه وه کردوه و، ئه و شانازیکردنه یان چوه ته پله یه ک که ههر کاتی ناوی خوین له دوا نووسین و کتیب و فه تو اکانیانه وه بردبی ناوی خاک و ولاته که ی خوین له گه ل ناوه که ی خویندا تومار کردوه و، ته نانه ت جاری و هه بوه ناوه که ی خوین له په نای ناوی شوینه که یاندا شاراره ته وه و، وه ک بلئی، ناوی شوین و زیده که یان جیگه ی ناوی باو باپیری گرتوونه ته وه، وه ک: بیتوشیی، ئامییدی، جزیری، باتهی... ئه م بنه ماله ییش که باسی ده که یین پیروزی ناوی ئاوو خاکه که یان ناوی بنه ماله که یانی زینده بو پاراستووین و، ئیمه ییش له په نای چیاو کیوی سهر که شی ئه و زیده دا ئه وان، یان باو باپیرانیان تی دا په روره ده بوه، یادیان ده که یینه وه و، هیوادارین له په نای ئه م یاده دا ریگه ی جیگه ی خوین له رزی بنه ماله ی زانیانی کورددا بگرته بهر (۱).

ئه م بنه ماله (بنه ماله ی عیمادی) یه من پیزانم جگه له وه ی ماموستا ئه مین زه کی له (مشاهیر الكرد) ه که یدا هه ندیکی له سهر نووسیون له سهر چاوه کانی لای خو ماندا به ده می یه که وه ناوی زاناکانیان نه براوه. ئه مه ییش که من لیرده باسی ده که م مانای وانییه ناوی سهرجه می زانیانی ئه و بنه ماله یه. ته نه ئه وه نه ده یه یه کی که له ماموستایانی ئه و بنه ماله یه باسی ئه وه ی کردوه ئیجازه ی دهر سوته وه و ریوایه تکرندی شهرحی کتیبی (الهدایه) ی له کی وکی وهرگرتوه و، ئیتر ئه و مه بهستی ناو نووسکردنی زانیانی

(۱) بنه مالکانی هه یه ده ری و سنه یی و قهرده اغیش له و خیزانه زانیاریانه که به شیکی باش له شوینه واریان له (دار صدام للمخطوطات) دا جیگیر بوه و، به لکو بتوانم شتیکیان بو بکه م. ئیسته که سهرگه رمی چاپی ئه م بهرگه ی ئه م کتیبه م سهرگه رمی کو کردنه وه ی زانیارییم له سهر شوینه واره کانی هه یه ده رییه کان و، زانیارییم له سهر زاناکانیان کو کردومه ته وه و، به یارمه تی خودا له بهرگی چواره می ئه م کتیبه دا بلاوده بیته وه.

خیزانه که بیان نه بووه، له هۆلی ئه وهدا نه بووه ریزو پلهو پایه ی بنه ماله که ی دهر بخت، ههر وهك زور نزیکه چه ندین که له زانای دیکه بیان هه بووبی له بهر ئه وه ی پیوه نندیان به باسه که ی ئه مه وه نه بووه ئه م ناوی نه هیان. له گه ل ئه وه ی شدا ئه م کورته نووسینه ی ئه م ماموستا تیشک و رووناکیه کی باش ده خاته سه ر ناوو پله ی زانایانی ئه و بنه ماله یه و، باسه که ییش خوی له خویدا هاندهری ئه وه یه خاوه ن مه به ست زیاترو باستر شوین پی و شوین ناو هه لگریت و ئه نجامی ره ساو ته سه لتر به ده ست به یئیت، به تاییه تی که بزاین زور به ی ئه م ماموستایانه و، ئه وانه ی دیکه ییش که لیهدا ناویان نه هاتوه، به هۆی ئه وه وه پله ی به رزیان بووه، له گه وه شاره کانی شامدا زیاون و، له کووری زانایاندا شوینی بالایان بووه به ره م و به سه ره اتیان هه موویشی نه بی به شیکی زوری پاریزراوه و، ته نیا کوکردنه وه و به به ته ندیی ده ویت .

له م بوارو دهر فته تی ئیره ی شدا ئه م نووسینه ی ماموستا حامیدی عیمادی وهك خوی ده که ی به به لگی و تاره که مان و، ده مانه وی خوی نه ری ئازیزیش چه رده یه كه له گه ل باسی ئه م بنه ماله به رزه دا له زمانی یه کیک له که له زاناکانیانه وه بزوی و، نووسینه که ی ئه و راستترین سه رچاوه و رووناکترین ناوی نه یه ی مه به سه ته که مانه .

ئه م باسه ییش له کو تایی به رگی نۆیه می شه رحی کتیبی (اله دایه) ی عینی وه به خه ت و موری ماموستا حامیدی عیمادی نووسراوه و، ئه م ده سه ته ییش به شیکه له چه ند به رگی کتیبی ناوبراو که کاتی خوی له ده ستی ماموستای ناوبراودا بوون و ئیسته له کتیبخانه ی (دار صدام للمخطوطات) دا به ژماره کانی (۳۵۶۱۲) و (۳۵۶۰۹) و (۳۵۶۲۶) ... پاریزراون .

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي لا تصلح المحامد إلا له والصلاة والسلام على سيدنا محمد الذي ختم به الرسالة، وعلى اله الاطهار، وأصحابه والأنصار.

وبعد:

فقد أنهت قراءتنا (!) في مدرستنا السليمانية إلى هنا مع مطالعة الكفاية، والنهاية، ومراجع الدراية، والعناية، وسعدي چلبی، وغاية البيان، وتكملة ابن

الهام، وتكملة البحر لابن نجيم، والزيلعي، وشرح التتوير للعلاي وغير ذلك... نهار الخميس سادس عشر من رجب سنة ستين ومائة والـف. وأروي هذا الشرح مع المتن وبقية الشروح عن عمي المرحوم شيخ الاسلام محمد العمادي، وهو يرويه عن والدي المرحوم شيخ الاسلام علي العمادي، وانا ارويه (ايضاً) عن والدي لكن بالاجازة العامة، وهو يرويه عن والده وعميه مشايخ الاسلام المرحومين: عماد الدين، وشهاب الدين، وابراهيم العماديين، وهم يروونه عن والدهم شيخ الاسلام المحقق العلامة عبد الرحمن العمادي، وهو عن والده المرحوم شيخ الإسلام العلامة عماد الدين العمادي وهو عن الشيخين الإمامين الشيخ زين الدين ابن سلطان شارح الكنز....

كتبه العبد الفقير حامد العمادي المدرس بالمدرسة السلطانية السليمانية والمفتي بدمشق الشام المحمية عفي عنه وغفر له. (١)

دوا بهدواي نووسين و بلاووبونه وهى ئەم وتاره ناوى چه ند مامۆستاي عيمادىي و دانراوه كانيانم له (دار صدام للمخطوطات) دا دۆزيوه ته وه و ناو نووسكر دنيان لهم دهر فه ته دا بى سوود نبييه:

١- ئەحمەدى كورپى سەيد ئەحمەدى عيمادىي دانەرى:

أ - المسألة الشعرية فى الفلك (٢٠٢٤٧ د.ص).

ب - شرح رسالة عرب سينا فى الحساب (٧٩٠٥ د.ص).

شايانى باسه يه كه ميان به خه تى محه مەدى (كوزلنكى) سالى ١٢٢٩ نووسراوه ته وه. به لام دوهميان سالى (١٠٨٩) به دهستى عهلى سورانيي نووسراوه ته وه.

٢- ئەبو سعوىدى عيمادىي دانەرى:

أ - قانون نامه (١١٥٥٤/٤ د.ص) و (٢/١٢٢٣٩).

ب - دانراويكى فيقه به توركيى.

ج - فرائض ابي السعود ١/١٢٢٣٩

له دهستخه تى ژماره (١٢٠٤٢ د.ص) شدا سالى كۆچى دوايى به ٩٨٢ دانراوه.

٣- مفتي الفريقيين وبركة الخافقين عبد الرحمن افندي العمادي بجلق

دمشق الشام. دانهری: (الروضة الريا في زيارة من دفن بداريا) (۱۱۵۷۱ د.ص)

دهستخه تیک و کومهلی زانا

(۸۱)

گهلی جار باسی ئه ووم کردوه ئه گهر بمانهوی به شوین ژیان و به سهر هات و رابوردوی زانیانی پیسووماندا بگه پین و، به هیوای ئه وه بین سهره هه و دایه که دست بخهین و دهستی پیوه بگرین و به ریگه ییدا بگه یینه سهرچاوه و بنه وانی سهر بوردیان.. ئه وه دهستخه ته کۆنه کانی کوردستان.. راسته و خو یان لابه لاو بی مه به ست، یه کیکن له باشتین ده ستگیرو پینوما ییکه ر بو ئه م مه به سته. ههروه ها له م ماوه دا به به لگه وه ئه م باس و خواسته م سه لماندوه. ئه م جار هیش به به لگه یه کی گه وره وه چراوک دده مه ده ست ری بو ارانی سهر ریگه ی دۆزینه وه ی میژروی گه وره پیاوان و زاناو ناودارانی کورد، تا بتوانن درن به شه وه زهنگی ریگه ی کاروانه که بدن و. له بهر رۆشنایی ئه و تیشکانه دا - با که میش بن - وردو دروست ههنگاو هه لنین و ریگه بگرنه بهر.

به لگه که دهستخه تیکه - وه که به کورته باسیک ناوه رۆکه که ی دهرده خهین - کۆمه لیک زاناو فهقی و مه لای کورده واریی له نووسینه وه ییدا به شدار بیان کردوه و، ناوی چه ند مامۆستا و شوینیان بر دوه له سهرچاوه کانی به رده ستماندا. یان ناوی هه چ کامیکیان نه هاتوه. یان ئه گهر هاتینیش لیردا دروستترو ره وانترن و، ده تانزی له ریگه ی ئه م سهرچاوه وه خو ئه گهر سهرچاوه ی تریشی ده ست بکه وی ئه وه باشتر - ناوی چه ن دین زاناو ببورژینر یته وه و، هه یچ نه بی، کات و سهرده می ژانیان و مامۆستا و فهقییان دیاری بکری.

جیگه ی سهرنج له م دهستخه ته دا ئه وه یه ئه و مامۆستا و فهقی و، نووسه ره وانه له نووسینه وه ی دهستخه ته که دا به شدار بیان کردوه یه که و دوان نین و، وا پیده چیت ئه و کتیبانه ی له دهستخه ته که دا نیسته یه کیان گرتوه پیشت ر جیا - جیا بووبن و دوا یی یه کخرابن. به هه ر حال هه ر چۆن ریک که وتبن و

یهکیان گرتبی ئیسته زنجیرهیهکی زیرین له ناوو میثرووی ژیانی چه ند
 ماموستایهک پیکنین، یان له میثرووی تومار کراوماندا باسیان نییه یان
 ئەگەر باسیکیان هه بی ئەوا ئەمانه ی ئیره رووناکیی بی تهپ وتوزو ته مومر
 له ئاسوی سهراوه ی دروست و بی گومانه وه دهخه نه سهرا باسهکان و، به
 زانیاری نوئ دهوله مه ندیان دهکن.

جگه له مانه ییش له م تاله دهزووانه وه که ریگه ی رووناکمان بو
 ده دوزنه وه، ههنگاو به رهو قوناغی باشترو بواری ره ساتر دهنریت و،
 له وانیه شتگهلی وا بدوزینه وه مایه ی شادیی و کامه رانیی میروونوسان و،
 شاگه شکه بوونی شهیدایانی ئەم جوړه بابتهانه بن، با له م بهر کوته دا ئەم
 زانیاریانه وهک خویان تومار بکهین و چاوه پروانی روژانی داهاتوویش بین
 بزانیان چییان بو هه لگرتووین.

باسیگی دهسته خه ته که:

ئەم دهسته خه ته بریتیه له کومه ئیک دانراوی جوړاوجووری فارسیی و
 عه ره بیی و، له گه ل دانراوه کانییدا ناو به ناو له پهراویرو ئەم لاولادا گهلی
 شتی به بایه خ نووسراون، ئەکۆشم له م هه له دا به کورتیی خوینه ری ئازیز
 له ناوه روکه که ی ئاگادار بکه م.

له سهرا لاپه ره ی یه که می بهیته کی کوردی شیخ رهزای تاله بانی نووسراوه :

سلیمانی ئە من نالیئم هه تانه وهک کونی بیچوو!

هه تانه وهک له سهرا بهرگی شه قایق جی سمی نا هوو

دوای ئەمه کتییی (الاسطرلاب) ی (بهاء الدین العاملی) دیت و له

لاپه ره (۷) دا کۆتایی دیت و ئاوا نووسراوه:

(فقد استراح انامل اقل الطلاب من استساخه (!) رساله الاسطرلاب

لعون الملك الوهاب، نرجو منه ان لا ينقلنا من طريق الصواب .. الشهير

بالمزنوي الثاني المعروف بالآلاني المحتاج الى معرفة الأحد الصمد المدعو

المسمى بمحمد في سنة ۱۳۰۵ في مدينة كركوك. لاله الا الله).

دوای ئەمه ییش کتییی بیست بابی ئوسطورلابی (نصیر الدین الطوسی)

دیت و له لاپه ره (۳۶) دا کۆتایی دیت و، له لاپه ره (۳۷) دا کتییی عه ره بیی

باسی ئاله تی ئوسطورلاب دیت و له لاپه ره (۳۹) دا کۆتایی دیت و، هه ره له و

لاپه‌ره‌دا کتییکی عهره‌بیی (عبد الرحمن الحسینی الجزری) ده‌ست پیده‌کات که تهرجه‌مه‌ی کتییکی فارسیی کردوه بو عهره‌بیی بو مصطه‌فا پاشایه‌کی داناوه، به‌لام به‌اخه‌وه ئەم کتییه پیش ته‌واو بوونی- نازانین له‌بهر چ هویه‌ک - له لاپه‌ره (۴۲) دا بچراوه و، کۆتاییه‌که‌ی دیار نییه، له لاپه‌ره (۴۴) وه کتییی توحفه‌ی حاته‌می، ئەمیش ههر له‌باسی ئوسطور لایب و ئەستیره‌ناسیدا، به فارسیی ده‌ست پیده‌کات و، له لاپه‌ره (۶۳) دا ئەم به‌یته‌ی مه‌وله‌وی نووسراوه:

بیگرن بیدزن کلکی هه‌لیاچن

له ده‌س صاحیبی ههرگیز دهرناچن

فرمایش مولانا عبد الرحیم المشهور بالمعدوم

له لاپه‌ره (۸۰) دا ئەم کتییه ته‌واو ده‌بیته و ئاوا له کۆتاییه‌که‌یه‌وه نووسراوه:
(قد تم بيد احقر العباد واحوجهم موسى بن عيسى ليلة الاربعاء لاجل استادي ملا محمد مزناوي ادام الله... ونفعنا الله ببركاته. در وقت كه روزی بصحرا رفته بودیم از تقدیر ربانی كه سنك بر پای حقیر افتاده بود از انچه خسته و معلول در حجره افتاده بودم)

دواى ئەمه و چه‌ند لاپه‌ره‌ی دیکه‌ی باسی ئەستیره‌ناسی، چه‌ند نامه‌و نووسراوی مامۆستایه‌کی کورد - که بۆم ساغ نه‌بووه کیی - به عهره‌بیی و فارسیی دیته و، ئەمه‌یش تا لاپه‌ره (۱۰۲) ده‌گریته‌وه.

له لاپه‌ره (۱۰۴) وه (شرح نخبه‌ الفکر) ده‌ست پیده‌کات و له لاپه‌ره (۱۵۷) دا کۆتایی دیته و نووسه‌ره‌وه‌که‌ی ئەمه‌ی نووسیه‌وه:

(قد وقع الفراغ من تحرير هذه النسخة المسماة بنخبه الفكر، بقلم خادم الفقهاء وغبار اقدام النجباء يوسف المجرم، للفاضل الكامل المشهد أعني به حدقة انسان الفضائل، ونور حديقة احسان الفاضل المؤيد بأطاف الخالق المنان الممجد المزناوي المشفق محمد. لازل فوائده للطالبين الراغبين، ووقفهم توفيقاً لديه أمين يا مجيب السائلين) (۱۳۰۵).

وا اسفا، و اسفا، و اسف

عمر عزیزم زبیت شد تلف

دواى ئەمه‌یش له لاپه‌ره (۱۵۸) وه کتییی (خلق الاعمال) دیته ئەمیش له

لاپه‌ره (۱۶۴) دا کۆتایی دیت و، نووسه‌ره وه‌که‌ی ئاواى نووسیوه:
 (تمت الرسالة بحمد الله وحسن توفيقه والصلاة والسلام على حبيبه
 محمد صلى الله عليه وسلم في سنة ۱۳۰۳ يوم الخميس في ۳۰ شعبان، من
 يد الفقير المملو من المساوي محمد الشهير بالمزناوي، في بلدة كركوك
 بمدرسة شاه غازي لاله الا الله محمد رسول الله).

دواى ئەمەيش له لاپه‌ره (۱۶۵) وه تا لاپه‌ره (۱۷۱) وه لامى چه‌ند
 پرسيارىك به عه‌ره‌بى نووسراوه، كه وه لامه‌كان له لايهن ماموستا شيخ
 عه‌بدولقادري موهاجيره‌وه دراونه‌ته‌وه.

له لاپه‌ره (۱۷۴) وه تا لاپه‌ره (۱۷۶) ناميلكه‌ى (جوزئى ئيختيار) ى
 موفتئى زه‌هاوئى ديت و، نووسه‌ره وه‌که‌ى له كۆتاييدا نووسیويه:

(صورت تسويد پزيرفت اين رساله مسما برسالة جزء اختيار كه تاليف و
 تحرير فرموده فاضل اوان و، وحيد زمان جناب مفتى بغداد مولوى
 زه‌هاوى افندى ست، از دست مذب غريب محمد المزنى در ولايتى كركوك
 (۱۷) شعبان المعظم در تاريخ هزار سه صد سه . اللهم صل على محمد واله
 اجمعين. در غايت تعجيل نوشته شد زيرا نسخه مزبور عليها نسخه غير بود
 بر سرى ما استاده بودند كه از ما اخذ بنما يندو برند. والسلام)

له‌م لاپه‌ره‌دا ماموستاي مه‌زناوئى شيعرى چه‌ند شاعيرئى فارس و
 كوردى له باره‌ى جه‌برو ئيختياره‌وه كۆ كرده‌ته‌وه، له‌وانه حافظ و. مه‌لا
 مه‌حمودى مه‌زناوئى و، نالئى و خانائى قوبادئى...

دواى ئەمەيش كئيبئى (الملل والنحل) ى (ابن حجر) ديت و، ئەمەيش له
 لاپه‌ره (۱۹۳) دا كۆتايى ديت و، ئەمەيش هه‌ر له شارى كه‌ركوك
 نووسراوه‌ته‌وه، به‌لام نووسه‌ره وه‌که‌ى ناوى خوئى نه نووسیوه، له دواى
 ئەمەيشه‌وه تا لاپه‌ره (۲۰۰) هه‌ندئى نامه‌وشتى هه‌مه‌چيزه ديت و، دواى
 ئەمەيش كئيبئى (الهيئه السنیه فى الهيئه السنیه) ديت و تا لاپه‌ره (۲۲۷)
 ده‌گرئته‌وه و ئەمەيش به‌دهستى مه‌لا محهمه‌دى مه‌زناوئى نووسراوه‌ته‌وه و،
 ئەمەيش دوا كئيبئى ئەم ده‌سته‌ته‌يه كه به ژماره (۳۶۳۵۶) له كئيبخانه‌ى
 (دار صدام للمخطوطات) دا پاريزراوه.

به پيوستى ده‌زانم له كۆتايى ئەم كورته باسه‌دا لا له يه‌ك دوو ماموستاي

ناو باسه که بکه مه وه.

یه که م: مامۆستا مه لا محمه دی مه زناوی برای مامۆستا مه لا
مه محمودی مه زناوییه و، تانیسته له هیچ سه رچاوه یه کی لای خۆماندا هیچم
ده ربارهی نه دیوه و، به گویره ی نه وه ی فه قییان کتییان بو نووسیوه ته وه
مه لاچاکی سه رده می خۆی بوه.

دوهم: یوسف مه جمهر شاعیریکی کورده و، به ره می له که شکۆله کاندای
هه یه و، له (دار صدام للمخطوطات) دا چهند دانراویکی هه یه و وتاریکم
له سه ر نووسیوه به یارمه تی خودا له م کتییهدا ده بیینی.

سییه م: مووسای کوری عیسا که لیژهدا ناوی وه ک نووسه ره وه هاتوه،
له ده سته خته ژماره (۳۶۳۸۳) یشدانای هاتوه و، له ویدا کتییی (رسالة
الوضع) ی مامۆستا مه لا نه بو به کری میررۆسته می بو مه لا عه بدولکه ریم
ناویک نووسیوه ته وه و، له کۆتاییه وه نووسیویه:

یا حه ق به حاجه ت نه حمه د موختار

به خشی مووسا عاصی عیسیان بار (۱)

تتمیم المرام) و مه لا مه محمودی مه زناوی

(۸۲)

له وتاری پيشودا ناوی (مه لا محمه دی مه زناوی) م هیئاو، گوتم تا
ئیسته له سه رچاوه کانی به رده ستماندانای نه هیئراوه، هه ر وه ها ناوی هه ندی
فه قی و مامۆستایشم نووسی که به ریژه وه ناویان هیئاوو. هه ر دوا به دوا ی
نه وه ریگه م له م ده سته خته که وت که ئیسته تیشکیکی بچروکی ده خه مه سه رو
به ئیوه ی نازیزی ده ناسینم.

گرنگی نه م ده سته خته له دوو رووه وه یه:

یه که م: دانراوی مامۆستایه کی مه زنی کورده و، تانیسته ییش چاپ
نه کراوه و، دوا پاکنووس و، رای دامه زراوی دانهره له سه ر دوا

پیداچونه‌وهی کتیبه‌که و، نه‌گهر نه‌م نوسخه تاکه نوسخه‌ی ئاوا پوختی نه‌و کتیبه نه‌بیته، نه‌وا یه‌کیکه له نوسخه هه‌ره نایاب وکه موینه‌کانی؛ چونکه نووسه‌روهه‌که‌ی له‌م سه‌ری تائه‌و سه‌ری به‌ده‌رس لای دانه‌ره‌که‌ی خویندوه‌و راو حاشیه‌وی‌بوچوونی نه‌وی له‌سه‌ری نووسیوه.

لی‌ده‌دا جیگه‌ی خویه‌تی باسی نه‌وه بکه‌ین که ماموستا مه‌لا - عبد‌الکریمی مدرس - نه‌فه‌رمویته: شیخی موهاجیر که دانه‌ری نه‌م کتیبه‌یه که باسی ده‌که‌ین سی‌جار شه‌رحی له ته‌ه‌ذیب کردوه (قدیم). (جدید). (اجد) هه‌رچه‌ن (اجد) هه‌که‌یان زور به‌سوودتره. (جدید) هه‌که‌یان زیاتر له‌ناو خه‌لکدا بلا‌و بوته‌وه.

حه‌زره‌تی کاک نه‌حه‌مه‌دی شیخ له‌باره‌ی نه‌م دیارده‌وه له شیخ عه‌بدولقادری پرسیه‌وه، نه‌ویش له وه‌لامیدا فه‌رموویه‌تی: (قوربان وا نه‌زانم که ئیخلاصم له دانانی نه‌م جه‌دیده‌دا زورتر بووبی) (۱)

دووم: له‌م ده‌سته‌خته‌وه چه‌ند زانیارییه‌کی واوه‌رده‌گرین لی‌ده‌دا نه‌بی نه‌بیستراون و، جیگه‌ی خویه‌تی تو‌ماریان بکه‌ین و له له‌ناوچوون رزگاریان بکه‌ین. له‌وانه:

أ - نووسه‌روهه‌ی نه‌م ده‌سته‌خته - ماموستا مه‌لا مه‌حمودی مه‌زناوی - نازناوی شیعی هه‌بوه و، نازناوه‌که‌ی (ه‌یجری) یه هه‌رچه‌ند له‌م ده‌سته‌خته‌دا شیعی نه‌م ماموستا نه‌نووسراوه، له‌ده‌سته‌خته‌ی ژماره (۳۶۳۵۶) داشیعی فارسی هه‌یه‌وه له‌ده‌سته‌خته‌ی ژماره (۳۶۴۲۹) دا شیعی عه‌ره‌بی هه‌یه.

ب - به‌وردی می‌زووی دانانی کتیبه‌که‌وه ته‌مه‌نی دانه‌ری له‌وکاته‌دا دیاری کردوه، که هه‌ر یه‌که‌یان له شوین و بابه‌تی خویدا سوودی تاییه‌تی خو‌ی هه‌یه‌وه له‌م روه‌وه نووسیویه:

(قد صححت و ختمت و تعلمت و قرأت هذه النسخة الشريفة لدى الشارح الفاضل دام فيضه وبركته في يوم الجمعة في ۲۶ شهر جمادى الاولى في سنة ۱۲۹۴. وانا الحقير تراب اقدام الطلاب محمود المزنوي.

(ختم: عبده محمود الهجري)

سالت عن مولانا واستاذنا دام بركته في اول محرم الحرام في سنة

(۱) پروانه بنه‌ماله‌ی زانیان. ل: ۱۴۲

۱۲۹۵: ما عدد سن عمر کم الشریف؟ اجاب: نال عمری فی الشوال البارح من سنة ۱۲۹۴ اربعة (۱) وثمانین سنة. وكان تألیفه لهذا الشرح فی سنة ۱۲۹۲. و اجازنی بتعلیم هذا الكتاب للمستحقین الراغبین من الطلاب لدی تکمیله عنده و ختمه و الصلاة والسلام علی سیدنا محمد وآله أجمعین).

هه ره لم لاپه ردها که نه م ورده نووسینانه مان لی و مرگرت و دوا لاپه ره ی کتیبه که یه، نووسینیکی ماموستای مه زناوی هیه نووسینی لی ردها بیسود نییه:

(الحمد لله الذي منَّ علی العبد الفقیر بكتابة الكتاب المسمى بتتمیم المرام مع مبحث الامامة تنمة لشرح المتن بالتمام، من تقریب المرام فی شرح تهذیب الکلام، کلاهما للفاضل الكامل البارح الوارح الشارح الفرید الوحید، استاذ الكل فی الكل، سیدی وسندی لازال سحاب عاطفته مروبا لریاض التحقیقات، فی مظاهر العلوم الدینیة، ومالیا بدرر التدیقات لأصداق أذهان طالبي الرسوم یقینیة، ولا برح جهة المسلمین من نور شمس علمه فی فلك الحقائق بسواد الغبرات مشدوة مهدیة، وشرنمة کواكب الطاغین الغاوین من اشعة ذاته مخفیة ومنفیة، جزاك الله یا تاج الکرام بما وشحت تهذیب الکلام، سقیة الدین رحراح یقین، سقاك الله فی دار السلام. جزاك الحق فی دنیا بعفو، و فی العقبی بحور فی الخیام.. عبد القادر التختی بشری لكم بالفوز فی هول القیام، شربت الراح من کاس النبی. بفضل الرب من حسن الختام. و الصلاة والسلام علی خیر الانام، فی یوم الاربعاء فی ۲۷ ربیع الاول فی سنة ۱۲۹۴. وانا الحقیقیر الكاتب محمود المزناوی. وفقنی یارب...)

ج- له دوا لاپه ره ی دهسته ته که دا میژووی کوچی دوا یی ماموستا مه لا مه محمودی خواهه رزاد نووسراوه و سالی (۱۲۹۳) بوئو میژوه دیاری کراوه. به لام نه مه هه له یه و به گویره ی دهسته ته کانی دیکه له سالی ۱۳۱۸ یشدا له زیاندا بوه.

باسیگی دهسته ته که:

نه م دهسته ته ۲۰۹ په ره - واته ۴۱۸ لاپه ره - یه هه مووی به خه تی مه لا مه محمودی مه زناوییه.

کتیبه که ناوی (تتمیم المرام) و، نووسه ره وه هه مووی به دهرس لای ماموستای موهاجیری دانهری کتیبه که خویندوه. به لام به داخه وه له

سه‌رمتاوه - دواى لاپه‌ره‌ی یه‌که‌م تا په‌ره‌ی (۲۰) واته چل لاپه‌ره‌ی که‌وتوه .
نوسه‌ره‌وه‌که‌ی له‌گه‌لی^۱ جیگه‌دا شهرح و حاشیه‌ی دانه‌رو، خوی و،
ماموستا (ابن الحاج) ی به‌سه‌ر کتیه‌که‌وه نوسیهوه .

دواى ته‌واو بوونی کتیه‌که‌ له‌ل: ۲۸۷ وه باسی ئیمامه‌تی خراوته‌سه‌ر .
له‌ دوا لاپه‌ره‌یشدا - دواى ئه‌وه‌ی هه‌ندی^۲ بابه‌ت به‌فارسی له‌سه‌ر جه‌برو
ئیختیار نوسراوه‌ دوایش هه‌ندی^۳ شیعی هه‌مه‌چیزه‌ نوسراوه - میژووی کۆچی
دواى مه‌لامه‌حمودی خواهه‌رزاده‌ سالی ۱۲۹۳ دا نوسراوه‌ وه‌ له‌ ۲۶ ی
مانگی‌دا بوه‌ که‌ نوسراوه‌ به‌لام بوه‌ به‌ ژیر پینه‌وه . ئه‌م ده‌سته‌ته‌ به‌ ژماره
(۳۶۳۳۸) له‌ کتیه‌خانه‌ی (دارصدام للمخطوطات) دا پارێزراوه‌ (۱) .

دوا به‌ دواى نووسینی ئه‌م وتاره‌ له‌ کتیه‌خانه‌ی (دار صدام للخطوطات) دا
چه‌ند ده‌سته‌ته‌ی دیکه‌م دۆزییه‌وه‌ یان به‌ خه‌تی ماموستای مه‌زناوی خۆیین،
یان بو ئه‌و نوسراونه‌ته‌وه‌، یان به‌ جوړیک پپوه‌ندیان پپوه‌هیه‌وه‌، بو
زانیی شتی^۴ له‌ ژيانی به‌سوودن، وا لیره‌دا ده‌یانفوسین:

۱- ۲۶۶۴ به‌ خه‌تی خۆیه‌تی و هه‌ندی^۵ شیعی عه‌ره‌بیی و فارسی
خۆیشی تیداوه‌ وه‌ شوینی‌دا نوسیه‌یه‌: (کاتبه‌ المزناوی ، یقرأ للتأهل):

[ای طاق جوت کننده طاقان]

جووتم بکه [بسمیری] سه‌روی قامه‌تی

شه‌و بی ئه‌نیس و روژ جه‌لیسی عه‌وامی خه‌لق

به‌بی^۶ عه‌ ذابی قه‌برو حسابی قیامه‌تی

۲- ۳۵۶۹۸ تیا‌یدا‌یه‌ که‌ سالی ۱۳۱۳ ماموستای مه‌زناوی له‌ که‌رکوک

(مدرس) بوه‌ .

۳- ۳۶۴۲۹ چه‌ند به‌یتیکی ماموستای مه‌زناوی تیداوه‌ .

۴- ۲۵۰۳۸ ده‌سته‌ته‌ی کتیه‌ی (نفس الصفیحه) یه‌ ماموستامان سالی

۱۳۱۸ نوسیه‌یه‌ته‌وه‌ .

۵- ۲۶۶۴ یش ده‌سته‌ته‌ی دیکه‌یه‌ ماموستامان سالی ۱۳۱۴ ک

نوسیه‌یه‌ته‌وه‌ .

(۱) له‌ ژماره‌ ۱۸۳۴ ی رۆژی ۱۶-۱۱-۱۹۹۳ ی رۆژنامه‌ی هاوکریدا بلا‌بوه‌ته‌وه‌ .

حاشیه‌ی مه‌لا عومهری جه‌لیی مائی

(۸۳)

له نه‌لقه‌ی ژماره (۷۰) ی نه‌م زنجیره و تارهدا باسی ضیائه‌دین محمهد طاهیری مائیم کردو، کتیییکیم به خوینه‌ران ناساند که بو‌ی لوابوو پیش کاره‌ساتی سووتاندنی کتییخانه‌ی بنه‌ماله‌که‌یان بگاته لای بنه‌ماله‌ی (خادم السجادة) و له‌وی بیاریرری، تا دوا قو‌ناغ له کتییخانه‌ی (دار صدام للخطوط) دا له‌نگه‌ری گرتوه، دوا ی نه‌وه ریگه‌م له کتییکی ماموستایه‌کی دیکه له بنه‌ماله‌ی مائی که‌وت، که نه‌م کتیی‌هیش به گویره‌ی نه‌و سه‌رچاوانه‌ی له ده‌ستان تا ئیسته که‌س باسی نه‌کردوه و ناوی نه‌بیسراوه.

کتیی‌هکه به (حاشیه‌ی جه‌لیی) له‌سه‌ر ریساله‌ی حیسابی به‌هادینی عامیلیی ناسراوه، ماموستا نه‌نوه مائیش که شتیکی که‌می له سه‌ر نه‌م ماموستا و به‌رهمه‌کانی نووسیوه باسی نه‌م کتیی‌ه‌ی نه‌کردوه، دیاره ناوی کتیی‌ه‌که‌ی نه‌بیستوه و هیچی دهر باره نه‌زانئوه. (۱)

باسیگی ده‌ستخه‌ته‌که:

نه‌م ده‌ستخه‌ته (۱۴۶) لاپه‌ریه و، ناوی نووسه‌ره‌وه‌ی تیدا نییه و، میژووی نووسینه‌وه‌ی دیاریی نه‌کراوه. نووسه‌ره‌وه‌که‌ی زور خوینده‌وار نه‌بوه، هه‌له‌ی له نووسینه‌وه‌که‌یدا کردوه. به گویره‌ی شیوه‌ی نووسینه‌وه‌و جو‌ری کاغزی ده‌ستخه‌ته‌که‌ی تمه‌نی ده‌ستخه‌ته‌که‌ی له (۲۰۰) سال تیده‌په‌ریت.

نه‌م کتیی‌ه دانراوی ماموستا مه‌لا عومهری مائی جه‌لییه. نووسه‌ره‌وه‌ی ده‌ستخه‌ته‌که‌ی ناوی باوکی نه‌نووسیوه، هه‌ندی شوینی به سپیتی بو پرداوه. به گویره‌ی کتیی‌ه‌که‌ی ماموستا نه‌نوه مائی ده‌بی باوکی ناوی نه‌حمه‌دی کو‌ری محمهد بی‌ت و، ماوه‌یه‌ک له گوندی (جه‌ل) مه‌لا بوه، له پاشا گه‌راوته‌وه گوندی به‌رواریی بال‌او له‌وی به نه‌خوشی تاعون کوچی دوا یی کردوه، نه‌و دوا پیاوی بنه‌ماله‌ی مائی پی‌سو بوه. ئیتر له‌مه زیاتر هیچ دهر باره‌ی زیان و چاره‌نوسی به‌رهمه‌کانی نازانین.

نه‌وه‌ی له دانراوه‌که‌یه‌وه دهرده‌که‌وی نه‌وه‌یه نه‌م ماموستا مه‌زنه

ماموستایه کی به توانا بوه و. که له زانای سهردهم و چهرخی خوئی بوه و، هاورئی و وینهی کهم بوه و، به سهختی گلهیی له باری خویندن و خوینه واریی ئه و چهرخه کردوه. هر بو نمونهی توانا و دهسته لاتی له زمانی عهره بیدا بیسود نییه ئه گهر چه ند دیریکی پیشه کیی کتیبه که بگوینه وه ئیره.

(اما بعد فيقول الفقير الى الله الغنى عمر بن الشهير بالمائي والجلي :
 إني رسمت فيما مضى من ايام التحصيل واثاء التدريس والتعطيل،
 تعليقات على المواضع المشككة، وتنبيهات على رموز المباحث المعضلة، من
 الرسالة البهائية في الحساب المشهورة فيما بين اولي الالباب. وكنت في
 ابتداء الزمان الى هذا الآن شغوفاً بجمعها وترتيبها، ونضدها وتركيبها، فكم
 عزمت فانقض العزم، وتقدمت فتاخر الفهم، اذ انا في زمان صار الجهل فيه
 مشهوراً، والعلم كان لم يكن شيئاً مذكوراً. درست المعالم وعفت آثارها،
 وارتفعت المجاهل وانتقدت نارها، العالم فيه مطروح على الطرق، والجاهل
 محمول على الحق. لو قلت أعصيت اعين الزمان لما كذبت، او غيرت ادوار
 الفلك عن صمت .. لما تجنيت! ولكن عذرت دهري، ونبذت فعلته وراء
 ظهري، حين عاينت شؤون الامثال، وشاهدت الاقران على اسوأ الحال.
 فاشتغلت بمباحث تلك الرسالة . معلقاً بما يليق... المقالة. فالتمس مني بعض
 المترددين الي المشتغلين بقراءتها لدي ان اجمعها تدوينا لتكون لهم تبصرة
 وتذكيراً، واذا اريد جمعها مع تصرف الحال، وتشتت البال، وتراكم افواج
 الكلال وتلاطم امواج الاملال. فاستعين بالله المتعال، وشرعت في المقال) .

ئهمم تهنه بو نمونهی توانا و زانیاری ماموستای مائی له زمانی
 عهره بیدا هیئایه وه، ئاشکرایشه که توانای باشی له حساب و ریاضیاتا نه بووبی
 خوئی له و بابته و حاشیه له سهرکردنی کتیبی (رسالة الحساب) نه داوه. ئه وه
 باسی کتیب و دانراوه کانی دیکهیشی له و لاره بوهستی و، وهک ئهمهیش که
 ئیسته ئیمه ناویمان خسته ناو ناوان له وانیه چه ن دین دانراوی دیکه ی
 هه بووبی و، یان هر به یه کجاری له ناوچووبن، یان هیشتا له شوینی
 چه پ و په نادا مابنه وه و چاوه پروانی بووژاندنه وه و رزگارکردن بن.

دهبی ئه وهیش له بیر نه کهین باوک و باپیره ی ئهم ماموستایش - وهک گه لی

له مامۆستایانی دیکه‌ی کوردوستان - مه‌لاو مه‌لازاده بوون، واته به بنه‌چه مه‌لاو به بنه‌ماله زانیار بوون و، دیاره زانیاری حساب و ریاضیاتیش بایه‌خیک‌ی تاییه‌تی لای زانیانی ئهم بنه‌ماله هه‌بوه؛ چونکه ده‌بینین باپیری مامۆستایشمان حاشیه و شهرحی له سهر ریساله‌ی حسابی به هادینی عامیلی هه‌یه .
ئهم دستخه‌ته له کتییخانه‌ی (دار صدام للخطوط) دا به ژماره (۳۷۳۹۴) پارێزراره. (۱)

دوای بلاو بوونه‌وه‌ی ئهم وتاره له (دار صدام للخطوط) دا چه‌ند نوسخه‌ی دی ئهم دانراوه و دانراوی دیکه‌ی مامۆستای (جه‌لی) م دۆزییه‌وه و دواتریش به شیئهی چاوم به هه‌ندی سه‌رچاوه‌دا گیرایه‌وه که پیشت پیاواندا نه‌گه‌ر ابووم، نه‌جامی ئهو پشکنینه به کورتیی لیڤه‌دا تۆمار ده‌که‌م:

یه‌که‌م: له فیه‌ره‌ستی کتییخانه‌ی ئه‌وقافی به‌غدادا - به‌رگی چواره‌م -
ئه‌مانه ده‌بینین:

۱- شرح الرسالة الحنفية ص: ۹۳

۲- شرح الخلاصة رمه‌زانی کورپی ئه‌بو هوره‌یره‌ی قادریی
[له‌وانه‌یه رمه‌زانی کورپی ئه‌بو هوره‌یره‌ی جزیری بیټ]. ص: ۱۱۰.

۳- شرح الربع المجيب ليحيى بن محمد الخطاب.

له فیه‌ره‌ستی کتییخانه‌ی ئه‌وقافی (موصل) یشدا ئه‌مانه ده‌بینین:

به‌رگی دووهم:

۱- حاشية على شرح الرسالة الحنفية.

۲- حاشية على البهائية في الحساب. ص: ۹۴

۳- شرح الرسالة البهائية في الحساب ص: ۳۱۷

به‌رگی سێیه‌م:

۱- حاشية على حاشية ميرابي الفتح. ص: ۱۵۷

۲- حاشية على البهائية في الحساب ص: ۱۷۵

۳- شرح البهائية في الحساب. ص: ۱۹۸.

بهرگی بینجهم :

۱- حاشیة على الحاشية الفتحية في الآداب ص: ۲۴۱

لیژهدا سه رنج بو ئهوه راده کیشم مامۆستایان (سالم عبد الرزاق) و(د. عبد الله الجبوری) سالی ۱۱۲۲ یان بو کۆچی دواپی ئهم مامۆستا داناوه، ئیتر نازانم کامیان له کامیانی وهرگرتوه، یان ههر دوکیان له کییان وهرگرتوه؟ به دووری نازانم میژرووی کۆچی دواپی یه کیکی دی له بنه ماله ی (جلی) یان دیبیت و نووسی بیبتیان و دواپی له سه ری رۆیشتین؛ چونکه وهك من له دستخه ته کانی (دار صدام للمخطوطات) دا بۆم دهرکه وتوه ئهم مامۆستا گهلی پيش ئهو میژروه مامۆستا بوهو دهرسی گوتوته وه، ئیتر نازانم که زور به ته مهن بووبی و تا ئهو میژروه ژیا بیبت .

لیژهدا ئهوه نابویرم که ناوی ئهم مامۆستاو باوکیشی، که مه لا چاک بوهو دانراوی ههیه له ناو بنه ماله ی جهلیزاده ی کۆیه دا - وهك مامۆستا مه لا عبدالکریمی مدرس له بنه ماله ی زانیاراندا نووسیویه - نه هاتوه. ئیتر نازانم له شوینی دیکه دا هاتیبت یان ئه مانه یش بنه ماله یه کی دی بن .

ته علیقاتی (ابن الرسول)

(۸۴)

له هه لادانه وه ی لاپه ره کانی میژروه وه، له سه یرکردن و پیداپوونه وه ی زنجیره ی ناوی کتیب و به ره مه ی زانیانه وه بۆمان دهرده که وه ی به خته وه رترین مامۆستاو کتیبی کوردیی ئهو مامۆستاو کتیبه ن، به هه ر شیویه که بیبت، بۆیان لوابی له کوردستان دهر باز بووبن و، ریگه یان که وتیبیه مه درسه و کتیبخانه گه وه کانی شاران و ولاتانی جیهانه وه، ئیتر ئهمه خۆی په ساپۆرتی ئه وان بوهو، هیچی دیکه یان نه ویستوه بو ئه وه ی له رزی پیسه وه و به رزترین و دیاریترینی ره ف و شوینی ئهو مه درسه و کتیبخانه دا جیگه ی شیاوی خۆیان بگرن. به پیچه وانه یسه وه گه لی زانی مه زن و شاکاری که موینه یان له خاکی کوردستاندا هه لکه وتوون و، وهك گه وه ره ی شه وچراو ئه ستیره ی به یان دره وشاونه ته وه و، ده ور و به ری

خویان رووناك كردوته وه، قوتایی و مامۆستایان له زانیاری و ههست و بیریان به هره مه‌ند بوون. به لام به بۆنه‌ی كه ناركه وتویی و دووری له ئاوه‌دانی و شارستانییه‌تی جیهانی كوردستان و، نه‌بوونی هۆی راگه‌یاندن و ئاگادار كردنه‌وه‌ی گورج و گۆل، له لایه‌كه‌وه، دنیانه‌ویستی و گۆشه‌گیری و كه‌مه‌تر خه‌می مامۆستایانیش له لایه‌کی دیکه‌وه.. هه‌ر به‌ كۆچی دوا‌یی كردنی ئه‌و مامۆستایانه‌و، گه‌رانه‌وه‌یان بۆ ناو سکی دایکیان — خاکی كوردستان — ناویشیان له‌گه‌ل خۆیاندا ئه‌سپه‌رده‌ی خاك كراوه‌و، نه‌ كه‌س هه‌چی ده‌ر باره‌ نووسیون و، نه‌ ناوو شو‌ره‌تیا‌ن ماوه‌ته‌وه. جاری وایش هه‌بوه ئه‌گه‌ر خۆیان نه‌وه‌ی مه‌لاو خوینده‌ واریان نه‌بووبی كه به‌ ته‌نگی به‌ ره‌هم و پاشماوه‌ی زانیاریانه‌وه‌ بووبن، ئه‌وا هه‌ر زوو، ره‌نگه‌ كفنه‌كه‌یان زه‌رد نه‌بووبی! كتیبه‌كانیشیان یان فری درابنه‌ تا‌قی ناو مزگه‌وته‌كانه‌وه‌ و چاوه‌پێی چاره‌ نووسی خۆیان بن، یان ریگه‌ی ناو خسن و گومه‌زی قه‌برستانه‌كانیان پی گیرابیته‌ به‌رو، ئه‌وانیش وه‌ك خاوه‌ن و دانه‌ره‌كانیان جاریکی دیکه‌ بووبنه‌وه‌ به‌ خۆل و چووبنه‌وه‌ باوه‌شی دایکیان. خو ئه‌گه‌ر نه‌وه‌ی خوینده‌وارو به‌ ته‌نگه‌وه‌ هاتووی ئه‌و بابه‌تانه‌یشیان بووبی ئه‌وا به‌ر هه‌مه‌كانیان ماوه‌یه‌ك له‌ كوردستاندا ماونه‌ته‌وه‌و، دوا‌یی هه‌ر له‌ به‌ر ئه‌و هۆیا‌نه‌ی باس‌مان كردن ده‌نگیان به‌ هه‌چ لایه‌كدا نه‌گه‌یشتوه‌ و كارساتیك له‌و كارساته‌ فره‌و بی شو‌مارانه‌ی كوردستانیان بۆریك كه‌وتوه‌و، بوونه‌ته‌ خۆراکی گری‌رق و كینه‌و نه‌زانیی.

هه‌رچه‌ند ئه‌م بابه‌ته‌، له‌ گیانی خۆیدا، بۆ ئه‌وانه‌ی ئاگیان له‌ میژووی زانیانی كورد و رو‌شنیری كوردستان هه‌بی، به‌لگه‌ نه‌ویسته‌، دیاریی ئه‌م جاره‌مان ده‌كه‌ین به‌ به‌لگه‌ی ئه‌م مه‌به‌سته‌.

مامۆستایه‌كمان هه‌یه‌ یه‌كێگه‌ له‌ گه‌وره‌زانیانی كوردستان و مامۆستای موفتیی زه‌هاویی بووه‌، خاوه‌نی چه‌ندین به‌ره‌می نایاب بووه‌، له‌ هه‌ندی له‌ سه‌رچاوه‌كاندا ناوی هه‌ندی له‌ به‌ره‌مه‌كانی هاتوون و شتیکی كه‌میشیان به‌ چاپ گه‌یبوه‌، ئه‌مه‌یش به‌ بۆنه‌ی ئه‌وه‌وه‌ بوه‌ ئه‌م مامۆستا ئاره‌زووی سه‌فه‌رو زیاره‌تی پیاوچاكان و دیداری مامۆستایانی بووه‌، ریگه‌ی كه‌وتوته‌ به‌ خداو، لای داود پاشا ناسراوه‌و، به‌ره‌مه‌كانی ناوبانگیان ده‌ر كرده‌و، لییانی به‌

دیاری پیشکشی داود پاشا کرده و، له کتیبخانه که ی ئه ودا جیکه ی خویان گرتوه و، له ویوه بلابوونه ته وه.

یه کیگ له بهر همه قه به کانی — ماموستامان — له قه وارهداو، وردو به پیرو بالآ له بابته ی خویدا (تعلیقات) یه تی به سهر (حواشی) عه بدولحه کیمه وه. ئەم کتیبه پتر له (۴۸۰) لاپه ره یه و، به خه تیگی وردی جوان نووسراوته وه و، ئەم نوسخه ی ئیسته له ده ستدایه و، له کتیبخانه ی (دار صدام للخطوط) دا به ژماره (۳۷۲۱۲) هه لگیراوه .. (ابو الهدی عیسی صفاء الدین القادری النقشبندی البندیجی) سالی (۱۲۵۸) به (عبد الفتاح الحاج سعید الشواف) ی نووسیوته وه، به لام دیاره دوا ی کتیبه کانی ئەم ماموستایش هه راج کراون و بینه ماله ی مه صرف له مه زادخانه دا کړیویانه و، له گه ل کتیبه کانی ئه واندا ریگه ی «دار صدام للمخطوطات» ی گرتوته بهر.

ئوه ی شایانی نووسین و وتته ئه وه یه ماموستامان — وهک گوتمان — ئەم کتیبه ی به دیاری پیشکشی داود پاشا کرده و، ئەمه ییش هه ندیک له نووسینی پیشکشی شکر دنه که :

(ثم إنه - أي داود پاشا م.ع.ق - اشار إلي من محض خلقه الكريم بإرسال بعض تعليقاتي الواقع في الزمان القديم على حواشي المحقق المدقق عبد الحكيم، فلما لم يكن قابلاً لأن يقع عليه نظره المستقيم، ولم يكن بد من امتثال إشارته الذي هو من الواجبات، إذ هو لم يزل يشرفني بالمراقبة والالتفات، وبطلاقة الوجه وضروب الحسنات، والعطيات، وكل ما أسعى من مقابلة المكارم الطاهرات قليلًا بالنسبة إلى الأيادي الزاكيات الناميات.. استأنفت التأمل معلقاً عليها بعض التعليقات، أرجو من الله أن تكون كاشفة للمشكلات والمعضلات، ودرجت فيها بعض ما كتبت في سالف الزمان، وطرحت بعضه في زوايا الهجران والنسيان، فإن وقع ما رسمته من ذلك الجنب في حيز القبول، فهو غاية الممتنى ونهاية السؤل والمأمول، ومنه استمداد التوفيق للتحقيق والتوثيق، وهو حسب من يتوكل عليه بالأذعان والتصديق. سنة ۱۲۴۴)

دیاره ئەم نوسخه ی بهردهستی ئیمه له بهر ئەو نوسخه نووسراوته وه که به دیاری نار دوویه بو داود پاشا، یان له بهر نوسخه و نوسخه گه لیک که له بهر

ئەو نووسراونەتەوہ.

ئەم نوسخە جگە لەوہی کہ شاکاریکی بابەتی خوئی و، شوینەواریکی بە بایەخی مامۆستایەکی مەزنی گەلی کوردە، چەند سوودی دیکەیشی ھەییە؛ لەوانە:

یەکەم: دەزانین مامۆستا کە ی ئەم کتیبە ی داناوہ.

دووم: مامۆستا لە چ سەردەمی کدا سەردانی شاری بەغداد کردوہ.

شایانی باسە ئەم مامۆستامان کہ بە (ابن الرسول) ناسراوہ و ناوی محەمەدی کوپی رەسوولی زەکییە، زیاتر بە مامۆستای ریاضیات و فەلەکیات ناسراوہ تا بابەت و زانیارییەکانی ترو، موفتیی زەھاوی کہ قوتایی پیگەیشتووی (ابن الرسول) بوہ ناوای دەربارە ی فەرموہ:

(إن العلوم الرياضية كانت كرهة بيد أستاذنا ابن الرسول يقلبها كيف يشاء). مامۆستامان لە ریاضیات و فەلەک و ھەندەسەدا چەندین حاشیە و دانراوی بەنرخێ داناوہ، بەلام بەداخوہ ئیستا شتیکی ئەوتۆیان دەربارە نازانری. (۱) دوا ی بلۆبوونەوہی وتارەکە و پیدچوونەوہیەکی وردی دیکە چەند دەستخەتییکی دیکە و کۆمەلێ زانیارییم دەربارە ی ئەم مامۆستا و بنەمالەکە ی دەست کەوت لەوانە:

۱- سێ نوسخە ی دیکە ی ئەم کتیبە کہ بە ژمارەکانی ۱۹۸۰، ۱۹۷۹، ۳۹۱۹، لە (د،ص) دا پارێزراون لە کۆتایی نوسخە ی (۳۹۱۹) ھوہ نووسراوہ: (قد وقع الفراغ من تميق هذه الحاشية الشريفة وتدوينها بعون العليم العلام، ومساعدة النبي الفخام - عليه الصلاة والسلام - على نسخة نسخت من نسخة محشيها سكنه الله في اعلى الجنان، المنسوبة الى مجمع البحرين المنقول والمعقول، ومعدن الكنزين الفروع والاصول، العالم العامل، والفاضل الكامل نحرير اوانه وعلامة زمانه، ها هو الذي صار به صاوجبلاغ محسودا بعد ان كان حاسدا، وكان العلم به موجودا بعد ان كان فاقدا، هو ابو عبد الله محمد الشهيد بالطاعون في ... ومائتين وسبعة واربعين مضت من السنين والايام، بن الفاضل المرحوم الشهير الشهير بملا رسول الصاوجبلاغي الحفيد لافضل المتأخرين وزبدة المتقدمين خلاصة

(۱) لە ژمارە ۱۸۴۵ ی رۆژی ۱-۱۲-۱۹۹۳ ی رۆژنامە ی ھاوکاریدا بلۆ کراوہتەوہ.

الخلف، وزبده السلف، مولانا رسول الزكي على الحاشية الواقعة على عبد الحكيم السیالكوتي [المتمة] لحاشية عبد الغفور المتعلقة بشرح الضیائیة) له همیشهوه دهرئه کهوی که ماموستا ئینور هسول سالی ۱۲۴۷ به تعاون شه هید بوه.

ههروه ها ئه و نووسه ره وه به پریره بوی روون کردوینه ته وه که دوو ره سوولی زه کی بوون و، ئه محه مدهی ئینو ره سوول ه کوپی دوهمیانه و، له دهسته تی ژماره ۲۸۴۰۶ هوه دهرده که ویت که ره سوولی به که م له سالی ۱۰۸۰ دا له سابلاغ مه درسه ی بوه و له وی مدرس بوه.

۲- نوسخه یه کی دیکه ی ئه م کتیبه له کتیبخانه ی ئه وقافی به خدادا هه یه و، له وی دا سالی ۱۲۴۳ بو والیی به خدای داناه. (۱) .. (۲)

مه لا حسه ینی خه لاطیی و دانراویکی

(۸۵)

ئه لقه ی ئه م جاره ی وتاره که مان لا له ماموستایه کی مه زنی دیرینی گه لی کورد ده کاته وه، که شه ره فخان ی بدلیسی له شه ره فنا مه که یدا ناوی بردوه، ئیتز باس له دانراو به ره همی نه کراوه و، من پییزانم دوا ی ئه وه یش که س باسی له کتیب و دانراوی نه کرده و، واته ئه م به ره همه یه که م به ره همی ئه م ماموستایه ناوی بکه ویت ه ناوان و خوینه ران ناوی بیسن.

ئه م کتیبه ی ماموستا له عیلمی (جفر) دایه و، ئیمه له م هه له داو به باسکردنی ئه م کتیبه نامانه وی بانگه واز بو بووراندنه وه و زیندو کردنه وه ی ئه و جوړه زانیاریه بکه یین و، خه لکی بو هان بده یین، به لام وه که مه سه له که ده لیت، له وه زیاتر شک نابه یین و، بو کلولی ئیمه یش له به ره هم و دانراوی ئه م ماموستایه - که خوا ده یزانی چی که و چهند به ره همی دیکه ی بووبیت - هه ر

(۱) پروانه ۱۳۷ ی بهرگی دوهمی فیه رهستی ئه وقافی به خداد.

(۲) دوا تریش برای به نرخم کاک زین نه قشبه ندیی وتی: روژی ۱۹۹۸/۱۱/۲۷

دانیه کی چاپکراوی ئه م کتیبه م دیوه که سالی (۱۲۴۴) له (استانه) چاپکراوه.

ئەمەى بە ئیمە گەبیووە، ئەمە ئاویئەیهکە سووچیک لە تواناو زانیاریی مامۆستای ئەخلاطیمان بو دەرەخات کە لە شەرەفنامەدا ئاوی لەسەر نووسراو:

(یەك لەوانە سەید حوسینی ئەخلاتی) یە. کە هەم شیخ و هەم مە لا بوە، لە (جەفری جامع) زانیدا لە دنیا دا ناوبانگی هەبوە: بە زەبری جەفر زانیویە کە چەنگیزخان پەیدا دەبی و، ئیران و تووران تیکدەداو، هەر پیشەکیی بەر لەوە بین دوازدە هەزار مالى خزم و دۆست و پەپەرەوانی شوین خوی داوہ نیشتمانیان جی هیستووە و چوونە میصر و تا چەنگی چەنگیزی مەرگ بەرگی ژینی لی دادری هەر لەوی بو، ئیستاش گومبەزی پیرۆزی لەوی جیگەى نیازانەو، لە میصر گەرەکیك هەیه تاخی ئەخلاتیانی ناوہ (شەرەفنامە ۶۶۶). لێرەشدا جاریکی دیکە دینیووە سەر باسی ئەو دەرچوون لە کوردستان و گەیشتە گەرە شارانی جیهان هوی زیندەمانی ناوی ئەو زانایانە بوە ئەو کۆچەیان کردووە، لەوانەیه ئەگەر مامۆستای ئەخلاتیشمان ئەو رەوہ هەزار بییە ئەه کردایەت ئاوا ناوی ئەپاریزرایەت.

باسیگی دەستخەتەكە:

ئەم دەستخەتە لە (دار صدام للمخطوطات) دا بە ژمارە (۳۷۳۷۷) پارێزراوہ و بریتییە، لە کۆمەلێك دانراوی جەفر و (تسخیر الافلاك) و شتی دیکە بەم شیوہ:

یەكەم کتیب ناوی (حل وقوانین جفر جامه) و لە لاپەرە یەكەوہ تا لاپەرە (۹۸) دەگریتەوہ و، لەویدا بی تەواو بوون دەبچریت و کتیبی (جامع التسخیر) ی (سراج الدین سكاکی) دیت و، ئەمیش تا لاپەرە (۱۱۵) دەگریتەوہ و، لەویدا ئەم کتیبیەى مامۆستا مە لا حسەینی ئەخلاتی دیت کە باسی دەکەین و، ئەم کتیبیەیش تا لاپەرە (۱۱۷) دەگریتەوہ و، لەویوہ باسیك دیت بە ناوی فەصلی لە کتیبی (دەدار محمود شراری) کە ناوی (جامع الفوائد فى حصول المطلوب و المقاصد) یان (سفر ادم) ە، دواى ئەو ناونیشانی (سفر ادم) دیت و، نازانم ئەمە هەر لەسەر کتیبەكەى مامۆستای ئەخلاتیەى یان نا. ئەمەیش تا لاپەرە (۱۳۴) دەگریتەوہ و، لەویوہ چەند هەلبزار دەیهك بە هەلبەست لە کتیبی (خواجە محمود دەدار) دیت، ئەمەیش تا لاپەرە (۱۴۰)

ده پروات، دوا بهدوای ئەمه بی ناوی کەس هەندی دوعاو دەرمان دەنوسیو، تا لاپەرە (۱۴۷) دە پروات و، لەویش بەدواوە گزوگیا و نەبات دیت و، بە هەلبەست باسی گیایەك دیت کە بەقسە ی (افلاطون) ناوی (اکسیر اعظم) ه. ئەمەیش تا لاپەرە (۱۴۹) دەخایەنیت. دوا ی ئەمانە دوو بابەتی دیکە، یان باشتربلین دوو کتییی ناتەواو دین، یەکەمیان بە عەرەبی و دوهمیان بە فارسییەو، ئەمانەیش هەر لە بابەتی جەفردان.

دەستخەتە کە ناوی نووسەرەوێ بەسەرەوێ نییەو، میژووی نووسینەویشی دیار نییە، یان نووسەرەوێ زۆر نەخویندەوار بوە، یان ئەو نوسخە ی ئەم لەبەری نووسیوەتەو پوخت و باش نەبوە و هەلە ی زۆر بوە، چونکە لە کاتی خویندەنەویدا هەلە ی ئاشکرای زۆر بەتایبەتی لە عەرەبییەکانیدا دەبینریت و، ئەمە لەکە یەکی ئاشکرایە بە دەستخەتە کەو، هەر چۆن ببیت ئەمە یادکردنەوێکی مامۆستایەکی مەزنی کوردمانە و، بەلکو لەمە و لا نوسخە ی باشترو، بەر هەمی دیکە ی دەر بکەویت و، ئیمەیش چاکتر یاد ی بکەینەو، لایەنگەلی نادیار یی لە ژبانی روون بکەینەو.

کتیبە کە ی مامۆستای ئەخلاتی:

ئەم کتیبە ی مامۆستا کە لە لاپەرە (۱۱۵) ی دەستخەتە کەو دەست پێدەکات لاپەرە ی یەکەمی و نیوێ لاپەرە ی دوومی بە فارسییە و، دوا ی ئەو پێشەکییەکی عەرەبی بەم شیو دەست پێدەکات:

(بسم الله الرحمن الرحيم)

الحمد لله الذي كشف عليا رموز الغرائب بفيضه المعين، وسرعنا [!] طريق الشك والضلالة بجله المتين، وسقانا في هواجر الطلب بسرير العجايب من ينابيع فيض اليقين، والصلاة والسلام بمحمد مهبط آيات [!] المبين ومعدد اعداد غرايز المسلمين والمؤمنين، وقوى بتأسيس العلم والحكته [!] بتضعيف آثار الدين، واله الذين تمازج بساقل اقدامهم روح العليين، وقصر من وصف السنة الواصفين، فاجعلنا يا رب من أشياعهم وأتباعهم إنك أرحم الراحمين. أما بعد...

دوا ی ئەمه بە فارسیی دەست پێدەکات و باسی ئەو دەکات ئەم کتیبە ی لەسەر داوا ی محەمەدی کوری داناو.

لهمهوه دهردهکەوی^۱ که مامۆستامان کورپکی بوه بهو ناوهو ماوهیهکی باشی لهریگهی خویندندا بهسەر بردوهو، پلهی زانیاریی بهرز بوتهوه تا گهیهوته ئهوه دم لهو جۆره بابته و زانیارییه وردو سهختانه بدات. ئیتر هیچی کهی دهرباره نازانین و، نازانین ئه‌میش وهک باوکی کهله‌پیاو و گهوره مه‌لاو زانای سه‌ردهمی خووی بوه یان نا. (۱)

که‌شکۆلی تالانیی

(۸۶)

چهند جار باسی ئه‌وه‌م کردوه ئه‌ده‌ب‌دۆست و دلسۆزانی سامانی که‌له‌پووری کوردیی بی^۱ ئه‌وه‌ی بینیمین، یان پیوه‌ندیم پیوه‌کردبن، ههر به‌وه‌ندی کۆششیمان له‌ سه‌ر لاپه‌ره‌ی کتیب و رۆژنامه و گوڤاره‌کان دیوه، دلسۆزیی خویان پیشان داوه‌و، به‌لگه‌ی ئه‌و دلسۆزییه‌یشیان ناردنێ ده‌ستخه‌ت و که‌شکۆل و بابته‌ی نایابی که‌له‌پووریی بوه، له‌گه‌ل نامه‌ی دهربرینی هه‌ستی دلسۆزیداو، منیش له‌ عاستی خۆمه‌وه نامه‌کانیانم وه‌ک به‌نرخترین دیاریی دۆستی نه‌دیته‌وه‌لگرتوه‌و، له‌ میانێ نووسین و باسی بابته‌کاندا ستایشی خویان و دیارییه‌کانیانم کردوه.

دیاریی ئه‌م جارم شیوه‌یه‌کی دیکه‌ی هه‌یه. دلسۆزیی و ئه‌ده‌ب‌دۆستیکی کورد وتی: ئه‌لقه‌کانی پرۆژهی ده‌ستخه‌ته‌ کوردیه‌کان ده‌خوینمه‌وه‌و، زۆرم پی^۱ خۆشن و، گه‌لی به‌سوودن. منیش ده‌ستخه‌تیکم لایه‌ ناوی چهند شاعیریکی تێدایه‌ ئه‌گه‌ر ئاره‌زووت هه‌یه ده‌یده‌مه‌ لات باسی بکه‌و، زانیت به‌سووده سوودی لی^۱ وهر بگره. ئه‌م مامۆستا مه‌زنه له‌گه‌ل ئه‌وه‌دا ئه‌م مافه به‌نه‌رخه‌ی خووی دامی^۱ وتی: پیویست نا‌کا هیچ باسیکی من بکه‌یت، منیش له‌گه‌ل سوپاسیکی زۆردا پیشنیا‌ره‌که‌بیم په‌سه‌ند کردو، پاش ماوه‌یه‌ک ده‌ستخه‌ته‌که‌ی بو^۱ هی‌نام.

ده‌ستخه‌ته‌که‌م سه‌یر کردو، چهند جار چاوم پیداکیراو، ئه‌مه‌سه‌ره‌وسه‌ریم

(۱) له ژماره ۱۸۴۹ ی رۆژی ۷-۱۲-۱۹۹۳ ی رۆژنامه‌ی هاوکاریدا ب‌لا‌کراوه‌ته‌وه.

کرد. له ئەنجامدا بۆم دەرکەوت، ئەمەش پاشماوەی بەشیکێ دیکە ی گەنجینە و سامانی کە لە پووری ئەدەبیمانەو، جیگە ی خۆیتە ی له ناو دەستخەت و سەرچاوە کوردییەکاندا جیگە ی خۆی بدرییت، بۆیە لەم ئەلقە ی پرۆژە ی دەستخەتە کوردییەکاندا بە خۆینەرانی نازیزی دەناسینم.

لەم کەشکۆلەدا ناوو بەرھەمی چەند شاعیری ناسراوو ناوداری کورد ھەیە، لە ناو ئەوانیشدا ناوی شاعیرێک ھاتووە من پێ بزاتم. تا ئێستە نە ناوو نە بەرھەمی لە ھیچ سەرچاوەیەکی بەر دەستماندا نە ھاتووە. ئەم شاعیرە نازناوی (تالانی) بۆ خۆی ھەڵبژاردووە و پارچە یەکی شیعری بەو ناوہووە لە کەشکۆلە کەدا ھەیە، بۆیە ھەم کەشکۆلە کەم بە ناوی ئەوہووە ناوانو ھەم پارچە شیعەرە کە ی ئەویشم کرد بە دیاریی ئەم جارە.

بۆ ئەمەو لایش بۆ ھەرباس و بابەتیک سوود لەم کەشکۆلە وەر بگرم بە ناوی (تالانی) نامازە ی بۆ دەکەم.

پاسیکی دەستخەتە کە:

ئەم دەستخەتە قەوارە کە ی بچکۆلە و درێژکۆلە یەو، لە سەر شیوہ ی بە یاض نووسراو تەوہو، پێوانە کە ی (٤ × ٧ سم) ٥. تیکرا (١٢٨) لاپەرہ یە، شیعری فارسی و کوردی و عەرەبی کۆمەلێ لە شاعیرانی کورد و فارسی تێدایە. ئەمەش کور تە ی ناوەرۆکی دەستخەتە کە یە:

لاپەرہ ٢ (مخمس شفائی)

لاپەرہ ٤ (بھارستان شیخ شھاب - علیہ الرحمة -)

ئەمە بە ھارییە بە ناو بانگە کە ی شیخ شھابی کاکۆ زە کەریایە تا لاپەرہ (٨) (سی) بەیتی تێدایە و لەو لاپەرہ دا بە ناتەواوی دەبچرێ و لە لاپەرہ (٤٥) دا پاشماوہ کە ی سەر ھەل دەدا و لەو ئیش (٢٠) بەیتی دیکە ی دەنووسریت.

لاپەرہ (٩) پارچە یەکی شیعری (حافظ).

لاپەرہ (١٠) پارچە یەکی شیعری عەرەبی

لە لاپەرہ (١١) دا کۆتایی پارچە یەکی شیعری کوردی (خەستە) دیت و دوا ی ئەوہ پارچە یەکی دیکە شیعری ھەمان شاعیر دیت و تا لاپەرہ ١٣ دەگریتەوہ. دوا ی ئەوہ پارچە یەکی شیعری گۆرانی - ھەورامی - بی ناوی کەس دیت و، لەوانە یە ھەر شیعری خەستە بیت.

دوای نهوه تا لاپهړه (۱۸) شیعری تیکه لآوی فارسیی دیت و، له ویوه
زنجیره ی جزوبه ندی لاپهړه کان هه له وگه پراو بوته ته وه و، لاپهړه ۱۸ و ۱۹
یش پارچه یه ک شیعری کوردیی بی ناوی که سیان تیډایه.

له لاپهړه (۲۰) هوه شیعری فارسیی حافظو شیخی سه عدیی و ئه میر
خوسره وو... تیډایه و ئه مانه تا لاپهړه ۳۴ دهگر نه وه.

له لاپهړه (۳۵) دا پارچه یه ک شیعری گورانیی نووسراوه.

له لاپهړه (۳۶) دا پارچه یه ک شیعری کوردیی له زیر ناوی (غزل
کردی ساده) دا نووسراوه.

له لاپهړه (۳۷) هوه شیعری فارسیی جوړاو جوړی تیډایه و ئه م شاعرانه
تا لاپهړه ۴۵ دهگر نه وه، له ویوه هوه بوگوتم - پاشماوه ی شاعره کانی شیخ
شه ابی کاکو زه که ریای تیډایه.

لاپهړه (۴۸) پارچه یه ک شیعری فارسیی سه عدیی تیډایه.

له لاپهړه (۴۹) دا پارچه یه ک پینج خسته کیی کوردیی دهست پیډه کات و
له لاپهړه (۵۰) به دواوه بچرانیکی دیکه دیت و پارچه یه ک شیعری کوردیی
تیډا دهقرتیت و لاپهړه (۵۱) سهره تای شاعرگه لیکی فارسییه که تا لاپهړه
(۵۶) دهگریته وه.

لاپهړه (۵۶) سهره تای پارچه یه ک شیعری تورکیی بی ناوی که س
تیډایه و تا لاپهړه (۵۸) دهگریته وه.

له لاپهړه (۵۹) وه شیعری فارسیی دهست پیډه کاته وه و تا لاپهړه (۷۴)
دهگریته وه.

لاپهړه (۷۵) یش سهره تای پارچه یه ک شیعری کوردییه به ناونیشانی
(غزل گورانیی صیدی) و ئه م شاعرانه تا لاپهړه (۷۷) دهگر نه وه.

لاپهړه (۷۷) و (۷۸) یش پارچه یه ک شیعری (عصمت) یان تیډایه.

له لاپهړه (۷۹) یشدا شیعری کوردیی خسته دیت و، دوو پارچه
شیعری کرمانجی خواروو - سورانیی - و پارچه یه ک شیعری گورانیی تیډایه
تا لاپهړه (۸۳) دهگر نه وه و له ویوه شاعره کان ده بچرین و په ریه ک له بنه وه
پراوه.

له لاپهړه (۸۴) وه شیعری فارسیی و عهره بیی مه ولانا خالد دین و تا

لاپه‌ره (۹۰) ده‌گر نه‌وه. دواى ئه‌وه‌یش شیعرى سه‌عدیى دیت و تا لاپه‌ره (۹۳) ده‌گریته‌وه..

له لاپه‌ره (۹۳) وه شیعرى کوردیى شیخ مسته‌فا ناویک دیت و تا لاپه‌ره (۱۰۴) ده‌گریته‌وه.

لاپه‌ره (۱۰۵) پارچه‌یه‌ک شیعرى (حافظ) ه.

لاپه‌ره (۱۰۶) بی‌ناوى کهس به شیعرى کوردیى گورانیى شاعیریک ده‌ست پی‌ده‌کات و تا لاپه‌ره (۱۰۸) ده‌روات. دواى ئه‌وه پی‌نج خسته‌کیى کاریزی دیت و تا لاپه‌ره (۱۱۱) ده‌خایینى.

له لاپه‌ره (۱۱۳) وه شیعرى خه‌سته ده‌ست پی‌ده‌کاته‌وه و تا لاپه‌ره (۱۱۵) ده‌گریته‌وه و، له‌ویوه پارچه‌یه‌ک شیعرى نالیى دیت و، دواى ئه‌وه له لاپه‌ره (۱۱۶) وه شیعرى خه‌سته ده‌ست پی‌ده‌کاته‌وه و تا لاپه‌ره (۱۱۷) ده‌گریته‌وه.

له لاپه‌ره (۱۱۸) وه شیعرى شاعیریکی کورد به نازناوى (تالانیى) دیت و له لاپه‌ره (۱۱۹) دا پی‌نج خسته‌کیى له‌سه‌ر شیعرى ره‌نجووری دیت و تا لاپه‌ره (۱۲۲) ده‌گریته‌وه. لاپه‌ره (۱۲۳) و (۲۴) شیعرى سه‌عدیى و حافظ پریان ده‌کاته‌وه.

له لاپه‌ره (۱۲۶) دا شیعرى مه‌ولانا مسته‌فا دیت که ره‌نگه بیسارانى بی‌ت و، دواى ئه‌م شیعرانه کۆتایى ده‌سته‌ته‌که دیت و، به‌داخه‌وه له سه‌رتاسه‌رى ده‌سته‌ته‌که‌دا نه‌ ناوى کهس ده‌بینین که بلی من ئه‌م که شکۆله، یان به‌شى له‌م که شکۆله‌م نووسیه‌ته‌وه و، نه‌ میژوویه‌کیش بو نووسینه‌وه‌که‌ی دیاریى کراوه.

ئه‌وه‌ی به‌ روونیى له‌ ده‌سته‌ته‌که‌وه درده‌که‌وى ئه‌ویه که به‌ لای که‌مه‌وه سى کهس به‌شدار بیان له نووسینه‌وه‌یدا کردوه.

ده‌سته‌ته‌که‌ ناوى به‌رکه‌وتوه‌و گه‌لی جیگه‌ی به‌ هو‌ی نم و ته‌ریی و به‌یه‌که‌وه نووسانى په‌رکه‌کانییه‌وه و شه‌کان تیکه‌ لاو بوون و، له‌ گه‌لی جیگه‌دا باش ناخوینزیته‌وه.

ئه‌مه‌یش جگه‌ له‌وه‌ی ده‌سته‌ته‌که‌ - کاتى خو‌ی - شیرازه‌ی پساوه‌ و چاک کراوه‌ته‌وه و له‌ چاک‌کردنه‌وه‌که‌یدا چه‌ند شوینی شپ‌رزه‌ بووه‌ و پاش و پیش

کهوتتی تیدادرست بوه.

دهستخه ته که کۆنهو به گویره ی خه تی یه که م که سیان ته مه نی له (۱۵۰) سال
که متر نییه و رهنکه زیاتریش بیّت، به لام ئه وانه ی دیکه دواتر لییان زیاد
کردوه.

تالانی

ئه ی عه زیزم به نده ی توّم ئه ز غولامی حهلقه گوّش
ئه ز له بوّ دینی جه مالت پیّم نه ماوه عه قلّ و هوّش
دلّ له بوّ دینت عه زیزم هه ر وه کوو نار هاته جوّش
سه رده دا هه ر دم ده روونم بانگو هاوار و خو روّش
مه ست و هه یران بووم به چاوان میثلی مه ستی باده نوّش

* * * * *

به ناگری عیشت - گوّله نداما! - ئه واسووت خه رمه نم
سه نگه راشی توّ ئه زم ئه ی شیرین شاهی ئه رمه نم
غه م له شانم بار بوه عیشق هاته تهوقی گه رده نم
غه مزه وونازان (تواز!) کر دمت هه یران و خه موّش

* * * * *

ئه ی نیهالی سه روی بوستانی ئیره م زوّر (نازه نین!)
بیّت به قوربانت زلیّخا هه م گوّله ندا (می چین!) (۱)
مه ره می ده ردی دلّانی هه م شهوق و نووری سه رزه مین
سایه بانّت بیّ له سه ر شاهبالی جیبریلی ئه مین
چی ده بیّ ره میّ بکه ی توّ ئه ی بو تی زوننار به دوّش!؟

* * * * *

ده رده دارو ناته وان و عاشق و سه ودا سه رم
توّ بت و ئه ز بته رست (بالله) له بوّ تو کافر م
گه ر چه دوورم ئه ز له تو لیکن به دلّ هه ر حازرم

(۱) به گویره ی ئه وه که شه یره کان پینج خسته کین ئه م کوّپه یان نا ته واوه و، ده بوو
ئه مه یش وه ک ئه وان بوایه ت.

نیم نیگامی^۱ تو دهکە ی جانا بهویش هەر شاکیرم
یارو یاوەر پیّم دەلین: (تالانی) تو غەم بیوش^(۱)! (۲)

هونراوه ی (الخبیه)

(۸۷)

سەرچاوهکانی (الأعلام) و (هدیه العارفين) و، ماموستا بابا مەردووخ و ماموستا مەلا عەبدوڵکەریمی لە مەر خۆیشمان لەو دوو سەرچاوهوه باسی ماموستا مەلا خەلیلی کوری مەلا حسەینی سعرتیی عومەریی شافیعیی دەکەن و، دەلین سالی (۱۱۶۷) لە دایک بوە و، سالی (۱۲۵۹) ک کۆچی دوایی کردو، پیاویکی بەرێزو، ماموستایەکی زانا بوە و، تەمەنیکی بە خۆیندن و دەر سگوتتەو و کتییدانانەو بەسەر بردو و، ئەم کتییانەیش لە دانراوهکانی ئەون:

۱- الغصون من مقولات أرباب الفنون

۲- تاسیس قواعد العقائد

۳- تبصرة القلوب من كلام علام الغيوب

۴- اصول الحديث

۵- شرح الشاطبية

۶- شرح الهمزية

نیتر باس لە دانراوی دیکە ی ئەم ماموستانییە و، وەک ئەو وایە، هەموو ئەو ماموستایانەیش زانیارییەکانیان لە یەک سەرچاوه هەلگۆستییت و، هیچی دیکەیان دەست نەکەوتییت.

ئەنجامی گەشت و گیلّی سەرۆمڕم بە ناو دەستخەتەکانی (دار صدام للمخطوطات) دا شتیکی نویم دەر بارە ی بەر هەمە ناو نەبیستراوهکانی ئەم

(۱) لێرەدا قەرخی دەست خەتەکه پراوه و، ئەو دوو شوینەم بە گومانەو پڕ کردو؛

چونکه بەر دراوییهکه کەوتوون و، نوسخە ی دیکەیش نەبوو لە بەری تەواو بکەین.

(۲) لە ژماره ۱۸۶۱ ی رۆژی ۲۵-۱۲-۱۹۹۳ ی هاوکاریدا بلۆکراو تەو.

مامۆستا بهرپیره دەست کەوت، بۆ ئەوە دەشین وەك چەپكە گوڵێك بیانكەم بەدیاریی دەستم بۆ گەنجینهی میژرووی ئەدەب و زانیاریی و ناودارانێ کورد، بە هیوای ئەوەی لەمەولایش زانیاریی و بەرھەم و شتی دیکەمان دەر بارەئێ ئەم مامۆستا بەرپیرهیش دەست بکەوێت و، بە کاوەخۆو بە ھەستیکی دلسۆزانەو ھە جاریکی دیکە میژرووی ژبانی ئەمیش تۆمار بکریتەو، ھەندیک لە ریزی پیسیاوی خۆی بدرییت.

ھەر لەناو کتییەکانی (دار صدام للمخطوطات) دا کتییکی دیکەئێ ئەم مامۆستام بە ناوی (رسالة المغفوات) وە دوزییەو ھە بەژمارە (۳۵۵۷۶) ھەلگیراوە، ویستم لەم ھەلەدا باسیکی ئەویش بکەم، بەلام دەستخەتەكە - لەم کاتەدا - لە دەستدانەبوو، ئیستە ھەر ئەوەندەم پێ کرا ناو ژمارەئێ پارازتەكەئێ بخەمە روو، بەلكو لەمەولا لەگەل زانیاریی و کتییی دیکەیدا زیاتری لەسەر بنووسم.

لیرەدا سەرھەتاو کۆتایی نامیلکەئێ (الخبیة) دەخەینە روو، وەك نموونەئێکی توانا زانیاریی مامۆستای سعرتی.

سەرھەتاكەئێ:

منظومة الخبية في علم البحث والمناظرة تالیف خليل بن حسين الأسردي العمري الشافعي المتوفي سنة ۱۲۵۹ھ .

هذه خبیه ملا خلیل بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين
 الحمد لله الجليل المنه (!) على اختيار العقل للعطية
 ثم الصلاة منه كالتحية على الذي قد فاق في السجیه
 والآن ثم صحبه النجیه خیر الرضی كالرحمة العلیة
 وبعد: أستعين في خبیه قواعد البحث بها محویة
 يحتاجها أولو النهی الذکیة في البحث والمکاسب العلمیه
 تصونهم عن ذلة الردیة تعلق بهم لذروة العلیة.

ئەمەیش کۆتایی ئەم نامیلکەئێ:

واخب على هذا بجدٍ علك تحظو اذا مارمت غير ذلك
 لو لم اكن اخاف من املاككم لكنت بالجميع آتياً لكم
 والحمد للباري على توفيقنا ازكى صلاته على حبيبنا

* * *

لیژدا نامیلکه که کۆتایی دیت و، میژووی نووسینه وه، ناوی نووسه ره وهی پیوه نییه.

باسیگی دهستخه ته که:

ئهم دهستخه ته (۱۰) لاپه ره یه و، وا دیاره بهشیک بوه له دهستخه تیکی گه وره و، دهستی چه پهلای چلیسی پاره په رست وای لیکردوه. وهک گوتمان ناوی کهس و میژووی نووسینه وهی پیوه نییه. (۸) لاپه ره ی نامیلکه که ی تیدا نووسراوه ته وه. دوو لاپه ره که ی دی دوو جار سه ره تای عه قیده یه کی کوردیی شیوه ی کرمانجیی ژووروویان - بی ناوی کهس - تیدا نووسراوه. هه لاپه ره یه کی دهستخه ته که (۱۳) بهیتی تیدایه و، قهواره ی لاپه ره کان (۴۲۰ اسم) ه.

ئهم دهستخه ته له (دار صدام للمخطوطات) دا به ژماره (۳۵۵۹۳) پارێزراره.

مه لا مهحموودی سورانیی و دائراویگی

(۸۸)

له پیناوی دۆزینه وه و تۆمارکردنی زیاتری ناو و بهر هه می مامۆستایانی کوردماندا، ئه و مامۆستایانه ی که له رۆژانی دیرینی پرله نه بوونی و، ژبانی سهخت و دژوارو، دووری له زۆریه ی که ره سه و پیوستیی ساده ی نووسین و تۆمارکردندا، وهک مۆم سووتان و بوون به چرای روونکردنه وه ی ریگی چین و ئه وهکانی دوا ی خۆیان و، نیسته و دوا ی ئیمه ییش له بهر ئه و تیشک و رووناکیبه دا که له وانه وه بۆمان هاتوه ریازی زانین و زانستی ئیوه پیره و دهکه بین... دمه و ی ناو به ناو هه جار ی لا له یه کیگ له و سه ربازه گو مناوانه بکه مه وه، که تا نیسته نووسه رانی میژووی ئه ده بی کوردیی و گه وره پیاوان و ناو دارانی کورد په بیان پی نه بردوون و، ناوی خۆیان و بهر هه مه کانیا ن له ژیر ته پ و تۆزی له بیر چوونه و هدا و له بهر هه ره شه ی له ناو چوونی یه کجاریدا له دوا. گیان و دوا هه ناسه دا به چاوه روانیی دهستی دلسۆزو هیمه ته ی له خۆبوردوانه ی رزگار که رانی بهر هه م و شوینه واری

نهوانه وه، دهژین.

دیاریی ئەم جارەمان ناوو بەرھەمی مامۆستایەکی بەگۆیرە ی پشکنین و گەڕانی خۆم و ئەو سەرچاوانە ی لەبەر دەستمان تا ئێستە هیچی دەربارە نەنووسراوە، ئەویش (مامۆستا مەلامەحمودی سۆرانی) یە کە دانراوە کەیشی ئەم کتیبە یە لێرەدا باسی دەکەین.

باسیگی دەستخەتە کە:

ئەم دەستخەتە کە لە (دار صدام للمخطوطات) دا بە ژمارە (۳۷۲۴۸) هەڵگیراوە و سی کتیبی تێدایە یە کەم:

۱- (تعلیم المتعلم لطریقة التعلیم) ئەم کتیبە لە لاپەرە یە کە وه تا لاپەرە (۹۰) ی دەستخەتە کە ی گرتووە وه. لە کۆتاییدا نووسراوە:

(تم الكتاب بعون الملك الوهاب في يد الحقير الفقير مصطفى بن احمد بن مام صوفي بن عمر بن محمد عباس النلباسي نسبا، الشافعي مذهبا، المحمدي دينا اللهم اغفر لنا ولابائنا ولامهاتنا آمین... (۱۲۳۴).)

۲- کتیبی (بداية الهداية) ی ئیمامی غەزالییە: ئەمەیش (۱۲) پەرە یە و، ناتەواوە، لە دوا ی ئەو شوینە وه کە لێی بچراوە، ئەم کتیبە دەست پێدەکات کە باسی دەکەین و دەمانەوی ناوی خۆی و دانەرە کە ی بخەینە ناو ناوان.

۳- کتیبی کە لە عەقائیدا دانراوی مەلامەحمودی (صهرانی - سۆرانی) یە. دانەر لە پێشەکییە کە یدا ناوی کتیبە کە ی نەبردوه، واتە ناوی بۆ دانەناوه، هەر دەلی (رسالة فی العقيدة) جا با بۆ زیاتر روونکردنە وه ی باسە کە دەقی پێشەکییە کە ی دانەر بنووسین:

(وبعد: فقد جمعت رسالة في العقيدة ولقد ما كنت (!) لانتقا من اهل هذه الطريقة انا اقل الخليفة، بل اللاشي في الحقيقة {محمود الصهراني} طالب عناية الرباني {!} جعلتها هدية الى الصاحب الذي يصاحبه الاقبال والكرم، المخنوم الاعظم، دستور الاكابر في العالم، أخذ زمام العدل والهدى، راحم الفقراء وأهل النقى، رافع قدر العلماء الى غاية القصوى، نور السيادة في جبهته ظاهر، قهر اعداء الدين في جبهته باهر، وهو المختص بالنفس القدسية، الفائز بالرياسة الانسية، ظل الله على الانام، لازال آثار معاليه على صفحات الايام، وبسط اطناب دولته بأوتاد الخلود والدوام أعني به... ..)

پاشا، پسر الله مراره کیف یشاء، و یحصل مقاصد آماله ویتماشى، یرحم الله عبداً قال آمین و متن العلم بعواطف الشفاعة متین).

ئهم نامیلکه (۷) لاپه‌رهبه‌و، به کۆتاییهاتی ئهم نامیلکه‌یش ده‌ستخه‌ته‌که کۆتایی دیت. له کۆتاییه‌که‌یه‌وه نووسراوه که له سالی (۱۲۲۳) دا نووسراوته‌وه و، ناوی نووسه‌ره‌مه‌که‌ی دیاری‌ی نه‌کراوه و، جیاوازی‌شی له‌گه‌ل خه‌تی (مسته‌فای بلباسی) نووسه‌ره‌وه‌ی دوو کتیبه‌که‌ی دیکه‌دا هه‌یه‌و، میژووی ئهم کۆنتریشه و، دیاره له جزوبه‌ندکردنه‌وه‌دا یه‌ک خراون و پاش و بیس رووی داوه.

ئه‌وه‌ی لیژمدا ده‌بی بگوتری ئه‌وه‌یه:

یه‌که‌م: بیسه‌کیی کتیبه‌که هه‌له‌ی زمان و لاوازی‌ی داپرستی تیدا‌یه‌و، نازانین هه‌ر خۆی وا بوه و ئه‌وه توانای دانهره‌که‌ی بوه یان له ریگه‌ی نووسینه‌وه و ده‌ستاو‌ده‌ست پیکردنییه‌وه ئه‌وه رووی داوه؟

دووم: نووسه‌ره‌وه - به ئاره‌زووی خۆی - له کاتی نووسینه‌وه‌دا ناوی ئه‌و پاشای نه‌نووسیوه که مامۆستا مه‌لا مه‌حمود کتیبه‌که‌ی بیسه‌کش کردوه، سائیتر ئه‌مه له‌به‌ر ئه‌وه‌بی نووسه‌ره‌وه‌ی کتیبه‌که‌ی خۆشی له ناوو چاره‌ی ئه‌و پادشا نه‌هاتییت، یان هه‌ر ئه‌و جووره کاره‌ی به‌لاوه‌ په‌سه‌ند نه‌بووبییت، قه‌له‌می خۆی له‌و شیوه (مامه‌حه‌میی یه) پاراستییت. به‌هه‌ر حال به‌م کاره‌ی هه‌لیکی باشی له کیس نیمه‌داوه، ئه‌وه‌یش ئه‌وه‌یه ئه‌گه‌ر وای نه‌کردایه و به‌سه‌ر ئه‌و ناوه‌دا نه‌پۆشتایه ئه‌وا نیمه‌سه‌رده‌می ژبانی پاشاکه‌مان ده‌زانی و له‌و‌یشه‌وه چهرخ و سه‌رده‌می مامۆستای دانهری کتیبه‌که‌مان ده‌زانی و، ده‌ساگیرسین و رووناکییه‌که‌مان بۆ سوڤراخکردنی سه‌رده‌می ژبانی و میژوویی و به‌ره‌مه‌ی دیکه‌ی به‌ده‌سته‌وه‌ ده‌بوو، به‌لام نیسته‌ ده‌بی چاوه‌پروانی ئه‌وه‌ بین که له لایه‌که‌وه‌ شتیکی دیکه‌مان بۆ ده‌ربکه‌وییت! (۱)

زایجه ی صالحی ئیبنوئادهم و چهند دانراویگی دیکه ی

(۸۹)

مامؤستا مه لا محهمدی ناسراو به (ابن ادم) ئه وزانا مه زنه ی گهلی کورد که له ژیانی خویدا پتر له (۱۰۰) کتیب و نامیلکه ی له زانیارییه جوراوجوره کاندا داناوه و، بلیمه تیی و توانای له زانیارییه کانی سه رده می خویدا به جوریک بوه که و تراوه: ئه گهر هرچی ئه و زانیارییه هه ن هه موویان له ناو بچن و شوینه واریان نه میئی ئیبنوئادهم ده توانی له لای خوویه وه سه ر له نوی هه موویان بنووسیته وه (۱).

ئه وه ی جیگه ی داخ و ناسوری سه خته ئه وه یه له کۆنه وه بایه خیکی باش به زانیاریی و دانراوه کانی ئه م مامؤستا نه دراوه و، تا ئه م دواییه ش جگه له چهند کورته باس و پهراویزی ئه م و ئه و ئه م مامؤستا به نه ناسراوی لای چینی ئه م سه رده مه ماوه ته وه.

مامؤستا رهشید ئه حمهد رهشید عیمادی بروانامه ی ماجستیژی به ناوی (ابن آدم و جهوده النحویة) له سه ر ئه م مامؤستا نووسیوه، به لام به داخه وه وه ک پیویست و به گویره ی ئه وه ی شیاوی ئه م مامؤستایه، مامؤستا رهشید

(۱) به سه بو ریژو پله ی زانیاریی مامؤستامان ئه وه نده که شیخ مه عرووفی نۆدی یی له سه رده می ژیانی خویدا کتیبی ئه وی کرده به هه لبه ست و به م جوره ی بیذا هه لداوه:

فهذه ارجوزة منها ارتوی

واردها انظم فیها ما حوی

کتاب تحریر البلاغة الذي

سنه مشرق وعرفه شذي

مؤلف العلامة السميدي

بحر العلوم اللوزعي الاوزعي

نجم الهدی محمد بن آدم

فاضت علیه البرکات دائما

وهو کتاب لم یکن یستغنی

عن مثله طالب هذا الفن..

ئەواندە سەرکەوتوو نەبوو. (١)

پیشتریش مامۆستا (زبیر بلال اسماعیل) وتاریکی باشی لەسەر نووسیو. بە گۆیرە میچەك چەرخانی خۆی هەولێ دا شتیك دەر بارە ی دانراوەکانی بکات. (٢)

لە هەندێ کەسیشم بیستوو کە دانراوەکانی ئەم مامۆستا مەزنە لای نەوو پاشماوی بێنەمالە کە ی ماون، ئیستە لە (دیانا) ن. بە لām ئەمە هەر بیستوو، خۆم هیچیانم نەدیوو. بۆیە ناتوانم شتیکیان دەر بارە بلیم.

بە لām دەمەوی منیش بە دەستە بارە یەکی بچکۆلە بە سداریی لە هەلدانەوی لاپەرە یە ک لە لاپەرەکانی مێژووی زانیاری مامۆستا ئینونادەمدا بکەم، و ناوی دانراویك لە دانراوەکانی کە - من پێ بزانی - تا ئیستە باسی نەکرانو بە مەو و ناوان و، خۆینەری ئەمروو مێژووی زانیاری زانیانی کورد لە شوین و ناوەرۆکی ناگادار بکەم (٣).

ئەم نامیکە باسی دەکەین نامیکە یەکی بچکۆلە ی (١٢) لاپەرە ییەو. باران و دلۆپەو باش هەلنەگیراوی و کە مەترخەمی لە گە لاکردنی بەشی خۆیان پێ کردوو، چوار دەورە کە ی پواوو باش ناخوینرێتەو.

ناوەرۆکە کە ی باسی زانیاری یە ک دەکات کە ئیستە بەو شیوە ی ئەوسا باوی نەماوو، ئەو کاتە ی کتیبە کە ی تیدا دانراوو هەموو کە سی خۆ ی لی نەداوو. تاکە - تاکە مەلاو زانی یە کی - یە کی ئەسی بیری خۆیان لە مەیدانیدا تاوداوو. ئەم نامیکە ئەو دەگە یە نی مامۆستامان ویستوو یە تی لە هەموو زانیاری یە کانی سەردەمی خۆیدا - باوو نابوو - جی دەستی دیار بییت و، شوینە وار بە جی بیییت، خواش دەزانی چی دیکە ی کردوو و چی لە ناوچوو.

(١) پروانە: ابن آدم و جهوده النحویة، تالیف: رشید احمد رشید العمادی، (رسالة ماجستیر) ١٤١٠هـ - ١٩٨٩م

(٢) پروانە: زبیر بلال اسماعیل، محمد ابن ادم البالکی، مجلة المجمع العلمی الکردی، المجلد الخامس، سنة ١٩٧٧، مطبعة المجمع العلمی الکردی. بغداد. ص: ٤٥٠.

(٣) ئەو کەسانە ی باسی ئینونادە میان کردوو باسیان لە چە ند کتیب و شەرح و نامیکە ی لە عیلمی (فلك) دا کردوو. ئەگەر ئەم نامیکە ی ئیمە باسی دەکەین یە کیك لە وانە بییت، ئەوا ئیمە لێردا ناوی ئەو نامیکە مان زانیوو، شوینی نوسخە کە یشمان دیاری کردوو.

ئەم نامیلکە بە ژمارە (۲۴۹۶) لە کتییخانەیی (دار صدام للمخطوطات) دا هەلگیراوە، دەمەوی چیم پی بکری شتیکی لە پێشەکیی و کۆتایی نامیلکە کە وە بگۆیژمە وە ئیڕە.

مامۆستا لەسەرەتای نامیلکە کە وە دەلی:

بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين رب تمم بالخیر حمد بی حد مر خدایرا که کسی نرە پکنە دانتش نەبرد راه. وئای بی عدد مر یزدانیرا که بر معرفش ساخت ادله روشن چون افتاب برسال و ماہ ازکی الصلوات وابهی التحیات بران سروریست که خدای جل شانە نەهاد بر دائرە عالم شاه. وبر انجم آل واصحابش که هر یک جدولي است از بحر حکمتش بی اشتباه.

وبعد: چننن گوید حقیر محتاج الی الغنی رب العالم محمد المشهور بین الخلائق باین آدم، حماهما الله عن الآفات، بحرمة سید السادات: چون امیر مکرم وارث السیف والقلم، اشرف الامراء حسباً ونسباً، واکملهم خلقاً وادباً، واصفاهم بهجة وبهاء، وابهاهم نزاهة وصفاء، ناشر الخیر والاحسان، باسط الامن والامان، واضع میزان العدل والانصاف، قانع بنیان المیل والاعتساف (امیر صالح بیگ) خلد الله شمس اقباله نائبة عن الزوال، واقمار دولته ثابتة على الكمال ما ثبت نجم على الافلاك الدائرة، ونبت نجم على البسيط الساهرة، اللهم انصر اولیاءه. واخذل اعداءه. وامدد ظلال رافته على كافة الانام مدى اللیالی والایام بالنبی و آله الکرام.

پاش هەندی باسی ئەوەی کە خیرۆ بیژی ئەم میرە رزاو بەسەر زانایان و پیاوچاکان دا دەنووسی:

لاسیما مع این داعی داشته نظر بگوشە شفقت وشیو.. مکرمت زیاده علی الاقران والامثال لائق و مناسب، بلکه لازم و واجب چنان دیدم که زائجه نافعە خاص و عام در معرفه شهور اعوام، مغنیه جمیع روژها جدیده و قدیمه طبع نمایم، تحفة لحضرتە البهیة و خدمة لسدته السنیه، لازالت ملجا للافاضل، وملاذا للامثال، که همین مطبوع قلب همان است.

دوای ئەوە دیت باسی ئەوە دەکات کە کتییە کە ی لە پێشەکییە ک و سی (باب) بیکهاتوه.

دەستخەتە کە (۱۲) لاپەرە یە یە ک دائیرە و یازده جەدو له. له هەر

لاپه‌ره‌یه‌کدا هه‌ندی‌ک ش‌ه‌رح و لیکدانه‌وه‌ی له‌سه‌ر نووسراوه. له‌ کۆتاییدا نووسراوه:

هذا اخر ما اردنا في شرح الزائجة الصالحية، والمرجو من الخلان و
خلص الاخوان ان ينظروا اليها بعين اللطف والاحسان، وان يدرأوا السيئات
بالحسنات فاني لمعترف، وللدنايا لمقترف. الحمد لله على الاتمام. والصلاة
على خير الانام. وعلى اله ازمة الاسلام. تمت يوم الجمعة التاسع من
رمضان سنة ۱۱۹۷ من الهجرة.

له‌دوا‌ی ئه‌مه‌وه‌ روبا‌عیه‌کی فارسی‌ی نووسیه‌وه‌ که‌ دیاره‌ شی‌عری
ئیی‌نوئاده‌م خویه‌تی به‌لام باش بۆم نه‌خوینرایه‌وه‌.

ده‌میی‌تیه‌وه‌ ئه‌وه‌ که‌ زانیان مامۆستا ئیی‌نوئاده‌م ئه‌م کتیبه‌ی - وه‌ک پیشه‌ی
هه‌ندی له‌ مامۆستایانی ئه‌وه‌ سه‌رده‌مه‌ - کردوه‌ به‌ دیاری‌ی و پیشک‌ه‌ش به‌
ئه‌میر صالحیکی کردوه‌، زۆریشی به‌ شان و بالی ئه‌وه‌ میره‌دا گۆتوه‌وه‌
که‌ یاندوو‌یه‌تیه‌ پله‌یه‌ک شی‌اوی ئه‌وه‌ بی‌ت ئه‌وه‌ کتیبه‌ی پیشک‌ه‌ش بکات، به‌لام
ئه‌وه‌ میره‌ کییه‌؟ به‌ گویره‌ی ئه‌وه‌ سه‌رچاوانه‌ی به‌رده‌ستمان که‌ باس له‌ می‌رو
ناودارانی کورد ده‌که‌ن، به‌ پی‌ی ئه‌وه‌ی من بۆم کراو که‌ پام ناوی ئه‌م میره‌م
ده‌ست نه‌که‌وت و نازانم له‌ کوی میر بوه‌. دیاره‌ که‌ له‌ سه‌رده‌می دانانی
کتیبه‌که‌دا بوه‌. ده‌بی به‌سه‌ر ئه‌وه‌یشدا نه‌رۆین مامۆستمان که‌ ئه‌م ته‌قویمه‌ی
بۆ زانیکی‌کات و وه‌زی کوردستان داناوه‌ ناوی دوان له‌ مانگه‌کانی و
به‌کار هی‌ناوه‌ که‌ کورد به‌کاریان دینن و. له‌باتی (مایس). (گولان) و، له‌باتی
(اب)، (طه‌باخی) به‌کار هی‌ناوه‌.

بیجگه‌ له‌م ده‌ستخه‌ته‌یش که‌ باس‌مان کرد له‌ کتیبخانه‌ی ناوبراودا چه‌ند
دانراویکی دیکی ئه‌م مامۆستا مه‌زنه‌ هه‌ن، ئه‌وه‌ دانراوانه‌ که‌م تا زۆر، له‌وه‌
سه‌رچاوانه‌دا باسی ئیی‌نوئاده‌میان کردوه‌ ناویان هاتوه‌. ئه‌گه‌ر له‌م ده‌رفه‌ته‌دا
خوینهر رینومایی بکه‌ین بۆ شوینه‌کانیان ره‌نگه‌ بی‌سوود نه‌بی‌ت و، بۆ ئه‌وه‌
که‌ سه‌انه‌یش له‌مه‌ولا له‌سه‌ر ئه‌م مامۆستا ئه‌نووسن بارسووکی و
ریگه‌کورت‌ه‌که‌ره‌وه‌ ده‌بی‌ت:

۱- مجالس النوامیس لعرائس الفرادیس : ئه‌م کتیبه‌ چه‌ند باب‌ه‌تیکی وه‌ک
عه‌قائیدو شه‌رع و ئامۆزگاری و .. تاد تیا کۆکراوه‌ته‌وه‌، ئه‌م نوسخه‌ سالی

(۱۲۳۱) به خه تی دانهر نیئونادهم نووسراوته وه. له پيشدا لای نافع
ئه فهندی مه صرف بووه، دوايي به ژماره (۳۷۲۴۲) له «دارصدام
للمخطوطات» دا ئارامی گرتوه.

ئه مه کتیبه ییش وه ک زوربه ی کتیبه کانی دیکه تهر بووه هه ندی له
لاپه ره کانی شورراونه ته وه.

۲- مصباح الوصول الى تهذيب الاصول :

ئه مه کتیبی یه که می ناو ده ستخته تی ژماره (۳۷۲۴۵) ی (دارصدام
للمخطوطات) ه، به خه تی دانهره که یه تی و، به م کتیبه شه رحی کتیبی
دیکه ی خو ی ده کات که ناوی (منهاج الوصول الى علم الاصول) ه و له
کو تاییه که یدا ده فهر موی:

احمد الله كما.. التهذيب أي تهذيب الاصول كاصله منهاج الوصول الى
علم الاصول بشآبيب الحكمة والنوال وليت اليه طباع الطلبة من ارباب
الفطنة واصحاب الكمال.

تم التهذيب تاليفا وتحريرا بين سرقات التدريس في تسعة ايام، اولها
السبت واخرها الاحد السابع والعشرون من جمادي الاولى من سنة الف
ومائة وستة من هجرة خير البرية، عليه وآله افضل الصلاة والتحية سنة
۱۲۰۶ وتم الشرح يوم الاثنين التاسع والعشرين من شعبان سنة ۱۲۱۱.
سبحان ربك رب العزة عما يصفون وسلام على المرسلين والحمد لله رب
العالمين.

ئه مه ییش وه که ده ستخته ته که ی پيشه وه له ناوو چه مه که ی ... رزگاری
نه بووه، له کو تاییه که یه وه هه ندی زانیاری به زمانی فارسی نووسراون،
به لام جگه له تهر بوونه که ی سووچیکیشی در اووه سوودی لی وه رناگیری.
ئه وه ی لی ده خوینریته وه میژووی ۱۲۰۸ و ۱۲۱۱ و ناوی ئه حمه دو
مه حموودیکه.

۳- هه ره له م ده ستخته ته دا و به هه مان خه ت دوا به دواي ئه مه نامیله که ی

ماموستامان، بی ئه وه ی ناوی بلی هاتوه، ئه مه ییش سه ره تا که یه تی:
(اما بعد فيقول الفقير الى الله محمد ابن آدم بن عبد الله: انه قد اشتهر
بين الانام من الخواص والعوام اسولة مالت الى اجوبتها الفحول، وتاهت

فیه‌ا العقول، فاردت تقریر الجواب، و تحریر الصواب علی وجه مقبول یؤم، و سبیلہ مسبول یعم، انه ولی کل مامول و مسئول، توکلت علیه و هو حسب من یتوکل علیه)

ئەم نامیلکە یە هەشت لاپەرە یە و وە لأمی پینج پرسیار ی تیدایە بە بی میژووی نووسینە وە بەم جوړه کوټایی دیت:

فان اردت مزید تحقیق لهذا المقام فارجع الی (منهاج معارف السالکین شرح معراج عوارف العارفين)

ئەم دەستخەتە یەش هەر لە ریگە ی بنه مآله ی (مصرف) هوه گە یو هتە (دارصدام للمخطوطات) و ماموستا نافع ی مەصرف لە پیشه کی ئەم دەستخەتە داسی لاپەرە ی لە سەر ژیان و دانراوه کانی ئیبنوئادەم بە (چاپ) نووسیوه و، باسی:

أ - مجالس النوامیس

ب - (الواسطیة و شرحها) ئەکات لە سەر ئەمە نووسیویه:

(وهي قصيدة باللغة العربية، سماها المؤلف بالواسطیة ثم قام بشرحها.

کتب بخط المؤلف ایضا)

ج - رسالة في الناسخ و المنسوخ تالیف و خط ابن آدم. بیجگە لە مانە یەش

باسی چەند کتیی دیکە دەکات کە بە خەتی (ابن آدم) نووسراو نەتە وە.

هەر وەها لە ناو دەستخەتە کانی (نافع افندی مصرف) دا ژمارە کانی:

(۳۷۲۴۳) و (۳۷۲۴۴) یەش بە شیکن لەوانە ی بە خەتی ماموستامان

ئیبنوئادەم و رەنگە هەندیکیشیان دانراوی خو ی بن.

دانراویکی عیسیای بەنده نیجیی

(۹۰)

گەلی جار لە سەر چاوه ی باسی ناو و میژووی ناو داران و زانایاندا ناوی

دانراو و بەر هەمی ئەو زانایانە یەش دەخویننە وە، بە لام بە زوری هەر

ناو کانه و ئیتر نازانری ئەو کتیبانە لە کوین و، چاره نووسیان چی بوە.

دۆزینە وە ی هەر یه کیگ لەو کتیبانە و دیاری کردنی شوینیان و ناساندنیان

به خوینهران تیشک خسته سهر لایه نیکی پر بایه خی میژووی ئه دهب و زانیاری کوردهو، ریگه خوشکردنیشه بو کوردنه وه یه کخستی سامانی که له پووری کوردیی و، برینی قوناغیکی باشه له سهر ریگه ی بوژاندنه وه و لیکۆلینه وه ی ئه و بهر هه مانه ی جیگه ی سوودو شیای لیکۆلینه وه ن.

له ئه لقه ی ئه م جاره ی ئه م زنجیره وتارده لاله کتیپکی مامۆستایه کی مه زنی کورد ده که پینه وه که له میژووی ناودارانی کورددا - وه ک پیویست - لاله خوی و بهر هه مه کانی نه کراوته وه (۱)، سهر چاوه کانی دیکه ش سهر پیی لایان له م مامۆستا کردوته وه، شتیکی که میان له سهر نووسیوه . لیرمه دهستی خوینهری نازیز ده گرین و پیگه وه سهر له دانراویکی ئه م مامۆستایه دمه دین .

خۆشه ختانه له م کتیپه دا هه ندی شتیش له سهر ژیا نی مامۆستا نووسراوه لیرمه نه بی له سهر چاوه کانی دیکه دا باسیان لی نه کراوه، به گویره ی ماوه ی ئیره کورته ی ئه و زانیاریانه ش ده خه ی نه بهر چاوی خوینهرانی به پریز .

دهر باره ی کتیپه که :

ئه م کتیپه ده سته ته تکی (۶۱۷) لاپه ریه یه، به خه تکی جوان نووسراوته وه، ههر لاپه ره ی (۱۹) دپری تیپه یه، پیوانه که ی (۱۳ × ۲۰ سم) له کتیپخانه ی (دارصدام للمخطوطات) دا به ژماره ی (۱۳۱۹) هه لگیراوه . ناو نیسانه که ی به م جوړه نووسراوه :

ترجم الوجوه والاعیان المدفونین فی بغداد وما یلیها من البلدان
تعریب وتالیف : عیسی صفاء الدین البندنجی
المتوفی سنة ۱۲۸۳ هـ

(۱) مامۆستا مه لاجه میلی رۆژه یانی له وتاره کهیدا که له سهر (به ندهنجی یه کان) نووسیویه باسی ئه م مامۆستا و ناوی ئه م کتیپه ی برده و، باسی ئه وه شی نووسیوه که نوسخه یه که له کتیپخانه ی ئه و قافدا هه یه، ئیتر باسی ژماره که ی که پیی هه لگیراوه نه کراوه . ههروه ها باسی ئه م نوسخه شی نه کرده که ئیمه باسی ده کهین، دیاره ناگی لی نه به . پروانه : (گۆقاری کۆری زانیاری عیراق ده سته ی کورد، بهرگی حه وته م، ۱۹۸۰، بندنجین (مندی) فی التاریخ قدیما و حدیثا، ص : ۳۷۶).

لہ لاپہرہیہ کی دیکھیدا بہ ناونیشانی (فائیدہ) ئەمہ نووسراوہ:
ئەم کتیبہ (تەعریب) وەرگپرراوی کتیبی (جامع الانوار فی مناقب
الاخیار) ە بو عەرەبیی. نوسخەییہ کی تورکیی ئەم کتیبہ لہ مؤزەخانە
(بەریتانیایە لہ لہندەن). کتیبہ کە دانراوی نەظمی زادە مورتەضا
ئەفەندییە.

لە کتیبی (مخطوطات الموصل) ی د. داود چەلەبیدا باسی تەعریبی
دیکە ھەییە کە سەبید ئەحمەدی کوری سەبید حامیدی فەخری زادە
کردووپیەتی. ئەم نوسخە ئەوہییە کە (ف. کرنکو) لہ گوٹاری (لغة العرب)
۷:۲۹۸ دا باسی کردوہ.

(لە لیکۆلینەوہکانی یە عقوب سەرکیس، بەغداد، ۲۲ ئازاری ۱۹۲۹).

لەسەر لاپہرہیہ کی دیکە دەستخەتە کە نووسراوہ: نوسخەییہ کی دیکە ی
ئەم کتیبہ لای خوالیخۆشبو محەمەد تەوفیقی بەندەنیجی بوو کە ۲۸ ی
شوباتی ۱۹۴۳ ز کوچی دواپی کرد.

کتیبہ کە وەک لہ ناونیشانی کە یەوہ دەر دەکەوی بو میٹروی ژانی ئەو
زاناو گەرەو پیاوچاک و ناودارانە تەرخان کراوہ کە لەشاری بەغداو
دەورو بەریدا بە خاک سپیراون و، نزیکە ی (۲۰۰) کەسی گرتوہتەو، بە
تەرجمە ی (نەبی یوشع) و (ذوالکفل) و عەلی کوری ئەبو طالیب و،
حەزرتی حەسینی کوری و، سەلمان و، حوزەیفەو... دەستی پیکردوہ، لہ
ناوداران دەدوی تا لہ کوٹاییدا دیتە سەر بابا فەخر وەلیی و، شیخ حەمزەو،
شیخ جەمیل و، محەمەد چەرکین و، شیخ صەندەل و، ئەبو سەیفەین.

ناکری لہ وتاریکی وا کە مەودادا لا لہ ھەموو لایەنەکانی دەستخەتیکی
(۶۰۰) لاپہرہیی بکەینەوہ، بە لام دەکری بەسەر لایەنیکی بە بایەخ و گرنگی
کتیبہ کەدا نەرۆین. ئەوہیش ئەوہییە وەرگپری ئەم کتیبہ نەھاتوہ وشە بە
وشەو دپر بە دپر کتیبہ کە ی (نظمی زادە) لہ تورکییەوہ بکات بە عەرەبیی.
بە لکو — وەک لہ پێشەکیە کەیدا دەفەر مویت — ریگە ی بەخوی داوہ
زانباریەکانی ناو کتیبہ کە تاوتوو بکات و، کەوو بیژنگیان بکات و مرۆرو
زریزانەو دەغەلیان لی لا ببات و بە زانیاریی زیادە لہ لای خۆیەوہ
بەرگیکی نوی بە بەری کتیبہ کەدا بکات.

ئەویش که نابی پشگوی بخریت ئەوہیہ مامۆستای بەندەنجیی لە زمانی عەرەبیدا شاسوار بوو، ئەو شیواز و زمانە کتیبەکە ی پی نووسیوہ زمانی زانیەکی بە توانای وایە رستەو وشەکانی زمانی عەرەبیی ھەموویان دەستەمۆی بیرو قەلەمی بوون و، چۆنی ویستی وای داپشتوون و، کورت دەستی و، بیر تەسکی و، زمان لاوازیی شتانیکن لە فەرھەنگی رەنجی ئەم مامۆستادا پەنا نادرین.

دوای ئەمانەیش دەبی ئاور لە روویەکی دیکە ی ناو ئەم دەستخەتە بەہینەوہ، چونکہ ئەم رویش شیوہ روکاریکی کەمۆینە بە ژبانی وەرگی پری کتیبەکە دەدات. مامۆستایەک کە بەداخەوہ ناوی خۆی نەبردوہ —دیارە ھاوچەرخ مامۆستای بەندەنجیی بوہ — وردو جوان و وەستایانە ھەر لە پەنجە ی پیوہ تا تەوقی سەری مامۆستای بەندەنجیی، وەک نیگار کیشکی بە توانا جمگە - جمگە و، دیمەن - دیمەن بە نووکی قەلەم و، تەعبیری ناسک بو نەخشان دووین و یەکیک بیەوی وینە ی مامۆستامان بو بکیشی و رەنگ و قەلافەت و دیمەنی مامۆستامان بخاتە بەرچاو بەیەک خویندنەوی وردی ئەو نووسراوہ یان ئیمە دەباتەوہ بو سەردەمی ئەو، یان ئەومان بە رەنگ و بەرگی ئەو چاخەوہ دەخاتە بەرچاو.

ھەر ئەو مامۆستا بەرپزە کە دینە سەر ئەوہی لە رەنگ و روالەت و لەش و لارەوہ بگویریتەوہ، بو خو و رەوشت و، توانا و زانیاری و... مامۆستای بەندەنجیی، لەو لایەنانەیش شتیکمان بو بدویت، قەلەمە رەنگینەکە ی دەخاتە گەر و مامۆستامان لە چلەپۆپە ی رەوشت و بەرزترین پلە ی زانیاری و، لیھاتووی و، دەھەندەیی و، پیاوچاکی و، میوانداریتی و، نازایەتی و، سۆراچاکی و، دەست راستی و... دا بوہ، ئەگەر بمانەوی کورتەیک لە باسی دەربارە ی ئەم لایەنانە ی دوایی بخەینە روو دەلیین: مامۆستای بەندەنجیی (زۆر وریاو زیرەک بوہ، قسە پەوان و حازر بە دەست بوہ، رۆح سووک و ژیرو کارامە بوہ، رەوشتی لە بای بەیان ناسکتر بوہ، خۆشەویست و، گو ی رایەل و، کەم دوو و، بەرپزۆ بی فیزو، قسەزان و نیکتە بازو سواعبەتچی بوہ. خاوەنی بیرو حافیظە یەکی بەتین و، ھۆنراوہ ی ناسک و، پەخشانی بالۆ، ئینشا و نووسین لە زمانگەلی غەریب و نامۆدا

بوهو، زمانه‌کانی: عه‌ره‌بیی و، فارسیی و، تورکیی و، کوردیی و، فەرهنسیی زانیوه و، له هه‌موویشیاندا خه‌تی جوان و خو‌ش بوه. ئی‌سک سووک و، ئەندام قشت‌بوه. له نه‌حوو، صه‌رف و، مه‌نطیق و، شه‌رع و، ئو‌صوول و، هه‌دیث و، ته‌فسیرو، ته‌ئریخ و... عالم و زانا بوه، شی‌عرو مه‌ته‌لی له‌به‌ر بوه، پی‌او چا‌ک و له‌خوداترس و، خاوه‌ن ته‌ریقه و خوداپه‌رستی و... بوه که‌سی نی‌گه‌ران نه‌کردوه و، جنیو فرۆش و رووگرژ نه‌بوه. روو‌خو‌ش و دل‌ساف بوه. به نه‌پینی چا‌که‌ی کرده، نو‌یژی جه‌ماعه‌ت و قورئان خو‌یندن و ویردو شه‌ونویزو ته‌سیحاتی ته‌رک نه‌کردوه. داراو ده‌وله‌مه‌ندو خاوه‌ن باخ و زه‌وی و زارو دارایی بوه...

به‌لام به‌داخه‌وه ئەم مامۆستا به‌پریزه ده‌رباره‌ی سه‌ره‌تای ژیا‌نی مامۆستای به‌نده‌نیجیی شتیکی ئەوتوی بو‌ نه‌نووسیوین و، میثرووی له‌ دایکبوون و مامۆستا شوینی خو‌یندنی نازانین(۱).

مامۆستایه‌کی عه‌دالایی و دانراویکی

(۹۱)

هه‌ندی جار له‌ملاولاه باس ده‌کریت و، ده‌بیستم که‌سانی وا هه‌ن به‌ شیوه‌یه‌کی وا ئەپرواننه ئەم پرۆزه که ده‌کری به‌ جو‌ریکی دیکه ئەنجام به‌دریت، یان هه‌ر کاره‌که خو‌ی بایه‌خیکی ئەوتوی نییه و، ده‌گونجی خه‌ریکبوون به‌ بابه‌تیکی دیکه‌وه سوودمه‌ندتر بی‌ت.

ئهم قسه‌وه قسه‌لوکانه ئەگه‌ر له‌ نیازو به‌روای پاکه‌وه به‌کرین ئەوه زور له‌ ساده‌یی و که‌م ئاگاداریی له‌ کارو کۆشش و ره‌نجی گه‌لانی دیکه‌وه، سه‌ر ده‌رده‌که‌ن و، نازانن خه‌لکی تاچ ئەندازه‌یه‌ک بایه‌خیان به‌ که‌له‌پوورو پاشماوه‌ی ئەده‌بیی و رو‌شنییری و زانیاریه‌ جوراو جو‌ره‌کان داوه. ئاگایان له‌ هه‌مو فیه‌ره‌ست و بیلوگرافیای جیا-جیاو ره‌نگاو ره‌نگه‌ نییه بو‌ سه‌دان کتییخانه‌ی تالیه‌تی و گشتیی و جیهانیی کراون و، هه‌ر په‌ره‌ کۆنیکی له‌

(۱) له ژماره ۱۸۷۹ ی روژی ۱-۲۲-۱۹۹۴ ی هاوکاریدا بلۆکراوه‌ته‌وه.

سووچیگی کتیخانیهك له کتیخانیهكانی جیهاندا هه بیته له سهری نووسراوه، شوینی دیاری کراره و، دهوانری ههوالی بزانیته.

بیجگه له مهیش سهرومپ زانایان و پسیپوران خهریکن و شهویان داوهته دم روژ و، به شیوهی زانستی و له بهرانبهری چه ندىن نوسخه ی جورا و جوردا له و پاشماوانه دهکۆلنهوه و چاپ و بلاویان دهکهنهوه، کتیخانیه میژووی زانیاری گهل و ولاتیان پی دهوله مه ند دهکهن و، هه رچیش له م بارانه وه نه نجام ده دریت مانگ به مانگ بلاوکراوه یان له سه رده رده چیت و، کتیخانیه کانی جیهان و، دهزگا رو شنبیرییه کان زانیاری و بلاوکراوه له گهل یه کدی نالشت دهکهن و، دهزانن مانگانه و سالانه چی نوی دهکهنه ویته بازارو بهرچاوی خوینه ران.

ئیمه یهك كه تا ئیسته له م بواره دا ههنگاومان نه ناییت و نه زانین چیمان ههیه و، چیمان ماوه، دهبی چی بکهین و چی بلین؟ گومان له وه دا نیه هه ر رو شنبیریك بیه ویت ناوی خو ی و گه له که ی و زانایانی ولاته که ی زینه د بپاریزرین دهبی چی پی بکریت دریغی له دوزینه وه و بوژاندنه وه ی ناوو بهر هه می مامۆستایانی هاو نیشتمان و هاو زمانیدا نه کات.

ئیمه له جیهانی رو شنبیری ئه مپرو دا گهل ی جار - ته نانه ت لای خویشمان - نه بینن کتیپك چاپ ده کریت و، به هه زاران دانه ی لی بلاوده بیته وه، که چی کتیبه که تازه گه یه وته بازار له گوشارو روژنامه و دهزگاکانی دیکه ی راگه یان دنه وه باسی ده کریت و خه لکی لی ناگادار ده کریته وه، له گهل ئه وه ی شدا کتیبه که به هو ی چاپ کردنیه وه له له ناوچوون رزگار بوه و زینه د هپاریزریت. ئه ی بوچی دهبی ئه مه بو کتیپك دوا ی گه ران و پشکنین و هه زار زه حمه ت و ده ردی سه ری دانه یه کی له سووچیگی کتیخانیه که دا بدوزریته وه، تا ئیسته ییش خاوه نی خو ی ناگای له ه یچ باسیکی نه بیته، زور نزیکه له ناوچوونیش بیت.. ئه گه ر به چه ند دیریکی روژنامه یه کی ژماره که م باسی بکریت ئه وا ئه و باسه به زور بزانیته؟ ئه مه ییش ئه گه ر به شیکی دی له کۆلی رو شنبیری ئه م گه له نه بیته شتیکی دیکه نیه!

له م ئه لقه ی زنجیره و تاره که ماندا هه وار ده به یه له لای کتیپ و دانراویک و مامۆستایه ك که له سه رچاوه کانی به رده ستی مندا ه یچیان ده رباره

نابینریت و، لهوانهیه ئەمەیش ئیمە لیرەدا باسی دەکەین تاکە نوسخە ی ئەو کتیبە بیټ لە چنگی چەپۆکی زەمانە رزگاری بووبیټ و، ئەمە دوا هەل و ماوە بیټ بۆ ئەوەی ئەم مامۆستا بەرپزە ناوی بکەوێتە ناونوان و ریگی چوونە ناو سەرچاوەکانی میژوو بگریټە بەر.

ئەم کتیبە ی لە بەردەستماندا یەو دەستمایە ی باسە کە مانە جگە لەوە ی مامۆستای دانەری لە پێشەکی کتیبە کەیدا ناوی خۆ ی و باوکی و، ئەو شوینە ی تیایدا بوە، یان تیایدا هاتو تە جیھانە وە. دەنوو سی شتیکی دیکە مان نادا بە دەستە وە، لە رووی میژوو ی نووسینە وە ی دەستخە تە کە یشە وە، کە دەستخە تی دانەر خۆ ی نییە، ئەگە ی نە ئەنجامی ئەوە ی مامۆستامان لە دەور و بەری سالی (۱۲۱۵ ک) دا ژیاو، ئەگەر بلین دەستخە تە کە لە سەر دەمی ژیا ی دانەر خۆیدا نووسراو تە وە، خۆ ئەگەر دەستخە تە کە دوا ی ژیا ی دانەر کە ی نووسرا بیټە وە، ئەو ئەشکرایە کە دانەر پێش ئەو میژو و ژیا وە، بە لگی دیکە مان لە دەستدا نییە بزانی بەر چ صە دەو سەر دەمیکی پێش ئەو میژو و دەکەوێت. ئیمە یش لەم دەرفە تە دا زیاتر لەوە ی کردو مانە هیچی دیکە مان بۆ نە کراو، چاوە روان بین بە لکو!!

باسیکی دەستخە تە کە:

ئەم دەستخە تە لە (دار صدام للمخطوطات) دا بە ژمارە (۳۱۴۷) هە لگیرا وە.

لە سەر هاتو (فیهرست) بۆ کتیبە کە نووسرا وە، بە گوێرە ی ئەو فیهرستە (۶۳) بابە و، گە لی شتی جوړاو جوړی کو کردو تە وە، لهوانە عەقائید: باسی ذات و صیفات ی خوداو، قورئان و، تەورات و، ئینجیل و، زەبوور و... لەو ح و، کورسی و، (روح القدس) و... نەفس و شەیتان و... تا لە بابی شەصتە ما دیتە سەر (الانسان الکامل واتە محمد ﷺ) دوا ییش دیتە سەر باسی کتیبە کە و دە لی:

(اما بعد فيقول العبد الضعيف الظمان الى زلال كوثر فيض فضل الرباني حسن بن علي العبدلاني، عاملهم الله تعالى بلطفه العميم، الصمداني: اني قد التقطت هذ(!) الفرائد العجيبة، والفوائد الغريبة، من الكتاب المسمى بالانسان الكامل في معرفة الاواخر والاوائل، للامام الهمام والخبير الفهام،

المولى الاعظم والدستور المكرم، مولانا عبد الكريم الجبلي المفخم، عامله الله بكرمه الاتمّ الاعم. وسميته بعين الانسان في علم ما يكون وما كان. والله أسأل أن يلهمني معاني تلك الاشارات، ورموز تلك العبارات، ولا يجعل حظي قراءة الرسوم وكتابة الحروف والكلمات، بفضله وكرمه وانفاس منشأ (!) الكتاب وهو الموفق للسداد والملمه للصواب).

کتیبه که (۲۰۰) لاپه رهیه ک ده بییت و، باش هه لئه گهیراوه و، وهک نه وه وایه له ناو صندوق و تا قدا نمى کیشابییت و ئاوى هه لمزى بییت و، به و بونه وه هه ندیکى ته پر بوه، نووسه ره وه که یشى زور خوینه وارو شاره زانه بوه و، دهنگه دهنگه هه له ی نووسینه وه ی هه یه. کو تایی کتیبه که یشى بهم جو ره هیناوه:

(قد وقع الفراغ منه على يد احقر العباد صاحب الذنوب بلا اعداد، احمد ابن زلفي ابن محمد ابن قمر ابن علي ابن مصطفى ابن ابراهيم غفر الله لهم اجمعين في يوم الاحد ۲۳ شهر شوال سنة ۱۲۱۵ في بلد الكركوك لله الحمد والمنه) (۱)

لامیه ی زهینه لعابیدینی گورانیی

(۹۲)

حه ز ده که م له سه ره تای نه م نه لقه ی نه م زنجیره و تاره دا سه ره نجی خوینهری ئازیز بو نه وه رابکیشم که به گویره ی ناگداربی و پشکنین و گهران و بولوانم نه مه وی، به گویره ی توانا، زیاتر بو لای نه و کتیبانه بچم و، سه ره له باسی نه و ماموستایانه بدهم تا ئیسته یان ههر هیچیان له سه ره نه نووسراوه، یان نه گهر نووسرابییتیش نه وه نده که م و بی پرشته له عاستی پله و توانای ماموستاکان و دانراوه کانیناندا نییه. له بهر نه وه یش ئیمه له م بواره دا باسی بهرهم و دانراوی ماموستایانی کورد و ژیانى خاوه نه کانینان ده که یین، پیودان و کیش و ترازوومان بو مه به سه ته که زیاتر سه ره چاوه کوردییه کانه، ههر چه ند به گویره ی ده ست که وتن و بولوان سه ره له

(۱) له ژماره ۱۸۸۲ ی روژی ۱۲-۱-۱۹۹۴ ی هاوکاریدا بلاوکاراوه ته وه.

سەرچاوه‌کانی دیکه‌یش دده‌ین و سوودیان لی وهرده‌گرین. به لام وه‌گوتم، زیاتر نه‌وه ئه‌که‌ین به‌ده‌ستکه‌لاو کیژی باسه‌که بو سەرچاوه کوردیه‌کانی به‌رده‌ستمان ده‌گه‌رینینه‌وه‌و به پیی بوون و نه‌بوونی باسی له‌واندا پریاری ناسراویی و نه‌ناسراویی فلان کتیب یان فلان ماموستا دده‌ین و، هه‌لسه‌نگاندن و نووسینی له‌سەر ده‌که‌ین. چونکه ئیمه مه‌به‌ستمان خه‌مخواردن و ده‌وله‌م‌ه‌ندکردنی کتیبخانه‌ی کوردیی و میژووی ناوداران و زانایانی کورده.

که ده‌یشلیم سەرچاوه کوردیه‌کان مه‌به‌ستم - زیاتر - نه‌و کتیبخانه‌یه ده‌ست ئیمه ده‌که‌ون و له‌سەر بابه‌ته‌کانی نه‌ده‌ب و میژووی کوردن، چونکه واده‌بیت و تار له گوڤارو رۆژنامه‌کاندا له‌سەر ناوداریک یان به‌ره‌میکی نووسراوه من ئاگام لیی نییه و، منیش له‌لایه‌کی دیکه‌وه ریگه‌م له‌باس و به‌ره‌میکی - به‌لای منه‌وه - نه‌به‌یسترای ده‌که‌ویت و له‌سەری دهنووسم.

له‌م وتاردا سەر له‌ده‌ستخه‌تیکی عه‌ره‌بیی دده‌ین که کۆمه‌لی دانراوی له‌خۆ گرتوه، له‌ناو دانراوه‌کاندا پارچه‌یه‌ک شیعری عه‌ره‌بیی هه‌یه له‌سەری نووسراوه:

(لامیه‌ الگورانی - زین العابدین افندی الگورانی)

بو ئه‌م ناوه‌و ئه‌م دانراوه سەرچاوه‌کانی لای خۆم و چه‌ند سەرچاوه‌ی دیکه‌یش گه‌رام و نه‌گه‌یشتمه‌ نه‌جامیکی نه‌وتۆ. ته‌نها لای ماموستا بابا مه‌ردۆخ له‌مه‌شاهیره‌که‌یدا ناوی (زین العابدین جعفر برزنجی) هه‌یه که زانایه‌کی مه‌زنی کورد بوه و، له‌ شاری مه‌دینه‌دا ژیاوه و، له‌ ده‌وروبه‌ری سالی (۱۱۷۷، ۱۱۷۹، ۱۱۸۴) دا کۆچی دوایی کردوه و، نه‌وه‌ی له‌ ژینامه‌که‌یدا زۆر زه‌قه‌ نه‌وه‌یه ئه‌م ماموستا ده‌ستیکی بالایی له‌ زمانی عه‌ره‌بیدا بوه‌و، به‌ (ابن الفارض) ی سەرده‌می خۆی ناسراوه و، چه‌ند دانراوی به‌زمانی عه‌ره‌بیی هه‌بوه له‌وانه:

۱- قصة المولد النبوی. یه‌کیک له‌ نه‌وه‌کانی شه‌رحی لی کردوه و سالی ۱۳۰۷ له‌ میصر چاپ کراوه.

۲- قصة المعراج.

۳- مناقب السيد حمزة، و مناقب عبدالقادر الگیلانی، و مناقب احمد بن علوان.

- ۴- جالیة الكدر باسماء اصحاب سيد البشر.
- ۵- الشقائق الاترجية في مناقب الاشراف البرزنجية.
- ۶- البرد العاجل باجابة الشيخ محمد غافل.
- ۷- عقد الجوهر في مولد النبي الازهر.

به لّام به ته و او بی روون نییه ئەم دوو مامۆستا یه کێک بن، ئەوه منده ههیه ههر دوکیان ناویان (زین العابدین) هو، ههر دوکیان کوردن و، له عهره ببیدا دهستیکی بالایان هه بوه. ئەوهی که گومان دێلێته وه ئەوهیه ناوی (زین العابدین) ی گۆرائی نووسراوه و بهس و، ناوی باوک و کهسی نه نووسراوه و، ئێمهش لێرما خوینهری نازیز لهم بهرهمه ئاگادار دهکهن، به هیوای ئەوهی له مهولا زیاتر دهبارهی خۆی و خاوهنی روون ببێته وه.

به لّام ئەوهی لێرما زیاتر جیگه ی بایهخه و دهیی باسی بکریت بهرزیی زمان و شیوه ی داپشتی (چامه) پارچه شیعره کهیه، به جۆریک دهنوانین به هاوتاو هاوشانی (لامیه العجم) ی (عمید الدین الطغرایی) - ئەگهر لهو بهر زرتی دانهنیین - دابنن. ههر له بهر ئەمهش وهک طوغرائی له گهل ئەومدا لامیه که ی خۆی به زمانی عهره بیی داناوه و بیی دهلی (لامیه العجم) ئێمهش بیجگه له (لامیه الگۆرائی) ناوی (لامیه الکرد) بو ئەم شاکاره هه لده بزیرین و، هیواداریشن ئەگهر شتیکی زیاترمان دهباره ی شاعیر و پارچه شیعره که ی دهست بکهویت - پشت به خدا - له شوینی باش و له باردا ئەم پاشماوه نایابه ی ئەم مامۆستا مهزنه ی کورد بخهینه پال سامانی که له پووری گه له که مان.

باسیگی دهستخه ته که:

ئەم دهستخه ته له (دار صدام للمخطوطات) دا به ژماره (۲۶۶۰) هه لگه راوه و، دهستخه تکی گه ره به و، چوارده کتیب و ناملیکه و هۆنراوی جۆراوجۆری تێدایه، په که میان هه ندی شیعرو نامۆزگاریی شیخ عه بدولقادی گه یلانی تێدایه. دوهمیان ئەم شیعرا نه یه که باسیان دهکهن و، شیعری مامۆستا زهینه له عابدینی گۆرائیه، ئەم شیعرا نه وهک له ناوه که یانه وه ئاشکرا یه (لامیه) ن، واته قافیه ی شیعره کان بیته لامه و، هه موویان له سه ر ئەو قافیه ده پۆن و، شیعره کان به زمانیکی عهره بیی بالآ نووسراون و، به

له خۆرابینیکی که موینهوه گوتراون و شاعیر به توانایهکی واوه که هاوتای خۆی نهبنی داوای کییهرکی و موسابهقهی شاعرگوتن و ماناو وشهی جوان دهربرین دهکات و، خۆی به تاکه سوار و گوفرینی مهیدان دهرانی و وهک گوتم له (لامیه العجم) که متر نیه.

ئهم شاعرانه (۱۱) لاپهره له دستخهته که دهگر نهوهو، شاعرهکان تیکرا (۷۶) بهیتن. له کۆتاییدا نه ناوی کهس و نه میژووی نووسینهوهی دستخهته که نووسراوه. به لام له شوینهکانی دیکه چهند ناویک دهبنرین. له وانه ناوی (حمزه علی افندی - سهرانی -) که کتیبه که له مهوقوفاتی ئهمه. له داوی کتیبیکانهوه نووسراوه:

(تمت علی افقر الوری الی الملك اللطیف، رسول بن علی بن رسول بن علی!) ئهم خهتهو ئهو خهتهی شاعرهکانی له مهر ماموستای گورانی پی نووسراوتهوه له یهک دهچن. له داوی کتیبیکی دیکهوه نووسراوه: (تمت بعون الله الملك الوهاب علی يد الفقیر الحقیر المذنب الذلیل محمد افضل لاهوری سنة احد! وثلاثین ومایة و الف فی شهر شعبان المبارک...)

له شوینیکی دیکه یشدا نووسراوه: (تمت القصیده علی يد عبد الله الضعیف فی بلاد بغداد الشریف.) (۱)

مه لاه بدوللای شیخ مه موودیان و شهرحه ئیستیعاره که ی

(۹۳)

زور جار باسی ئهوم کردوه که مه گهر هر خودا خۆی بزانی چهند زانای خاوهن پلهو پایهی بهرزو زانیاریی که موینهی ئهم گهله بی ناز سهریان نابیتهوه، داوی خۆشیان که سییک نهبوه خه میان بخوات و، به چهند لاپهریهک، یان چهند دیریک یادیان تومار بکات و، زوریشی بهخایاندوه داوی خۆیان بهرهم و کتیب و پاشماوهکانیان بوونهته خۆراکی مشک و مورانه، یان له ناوگرو بلیسهی ئاگری نه زانان یان دوزمن و

(۱) له ژماره ۱۸۹۰ ی رۆژی ۶-۲-۱۹۹۴ ی هاوکاریدا بلوکراوتهوه.

ناحەزاندای بون به خو له میس.

به لام ئەم جارە سەر له مامۆستایەك دەدەین- من پێ بزانی- یەك دانراو زیاتری نەبۆه كەچی لە ریگە ی ئەو دانراویەو ریگەوتووتە سەرچاوە میروویبەکان و ناوی تۆمار کراوە.

ئەم مامۆستا بە مەلا (عەبدوللای شیخ مەموودیان) ناسراوە، هەر بەو ناوێشەووە لە سەرچاوە عەرەبییەکاندا شتیکی کەمی لەسەر نووسراوە. ویستم لەم هەلەدا هەول بەدم و شتیکی زیاتری لەسەر بنوسم، زۆر گەرەم و گەلیکیش هەوالم پرسی، چەند شتیکی وەهام کو کردووە بۆ ئەو بەشێن تۆمار بکری.

یەكەم: لە (دارصدام للمخطوطات) دا گەلی نوسخە ی کتیبە کە ی هەییە دەکری لەبەر روئناوی ئەو نوسخانەدا تیشکیك بخەینە سەر سەردەمی ژیاوی و هەندیک پلە ی زانیاری بزانی.

دووم: دەربارە ی ژیاو و ناوو شوین و بەسەرھاتی لە مامۆستا شیخ مەمەدی بالیسانیم پرسی - خوا عەفوی کات -، ئەویش چەند سەرگۆزەشتەو زانیاری دەربارە ی دەزانی - مالی ئاوا بیئ - بە نووسراوی دانیه دەستم، منیش لیژدا بۆ میروو تۆماریان دەکەم و، دوا یی ئەو ی لە دەستخەتەکان وەردەگیری دەیانخەمە پال زانیارییەکانی مامۆستای بالیسانی.

ئەوانە ی مامۆستای بالیسانی نوسیونی ئەمانەن:

● کە لە شەقلۆه بۆ رەواندووژ دەجیت پینج شەس کیلۆمەتر ئەرویت ئەگەیتە ئاوێك پێ ئەلین: (سەرھتای بیلان) لەویوہ بۆ دەستەرست ریگایەك ئەروا بۆ دوئی (زینەتیر) دووکیلۆمەتر ئەرویت ئەگەیتە دیبەك، ئەم زاتە لەم دیبە لە دایك بوە، ئەو دیبە ناوی دیی شیخ مەحمودیان بوە، دوا یی ناوہکە ی سووک کراوە بوە بە دیی شیخ مەموودیان.

مەلا عەبدوللای لە خزمەت مەلا ئەبووبەکری میررۆستەمی لە گوندی (سارکە) - کە دیبەكە کە لە خەریفان بۆ رانیە ئەجیت ئەکەویتە پشت ریگە - خویندوویەتی. رۆژیک مەلا ئەبووبەکر ئەبیی مەلا عەبدوللای بەدم پیکەنینەوہ قسە لەگەل کچەکە ی ئەکات. وای بۆ دەرئەکەویت کە حەزیاو

لهیه که به مه لائن ئەلی: مه لا عەبدوﻟﻻ کچی ئیمە ی ماره کردوه؟ مه لائن ئەلی: ناوەﻟﻻ، چۆن ئەگەر ماره ی بکات تۆ بو ی ماره ناکهیت؟ ئەلی: ئەدی چۆن به حەرامی قسه ی بە دەم پیکه نین پیکه وه ئەکه ن؟ ئەدی ئەوه حەرام نییه؟ جا به مه لا عەبدوﻟﻻ دەﻟﯿت: روﻟه تۆ کچی منت ماره کردوه؟ ئەلی: ناوەﻟﻻ قوربان. ئەلی: ئەدی چۆن به حەرامی قسه ی له گهﻟ ئەکهیت؟ حەز ئەکهیت لیت ماره بکه؟ ئەلی: بهﻟی. جا لیبی ماره ئەکات و ئەلی جا روﻟه ئیسته حەﻻﻟه و قسه ی له گهﻟ بکه. دوابی کچه ده گوێزیته وه ده بی به مه لای شیخ مه موودیان و ئیجازه یش هەر لای مامۆستای خەزوری وەر ده گریت.

• مه لا عەبدوﻟﻻ ئەچیته ئەسته موﻟ بو لای سولتان بو ئەوه به راتی بو بپریته وه، سولتانیش حەواله ی لای (شیخ الاسلام) ی ده کات که ئیمتیحانی بکات. (شیخ الاسلام) کتیبکی بی ئەدا.

ئەلی: ئەم کتیبه بخوینەر وه و پاشان وەر ده بو م واته بکه.

مه لا عەبدوﻟﻻ کتیبه که ئەبات شهوی یه که م نازانی بیخوینیته وه، شهوی دووم ئەزانی بیخوینیته وه، شهوی سییه م واته ی تی ئەگات، به یانی دیته لای (شیخ الاسلام) و بو ی واته ئەکات و. شیخو لئیسﻻم ئەلی: ئەو کتیبه هیچ کهس واته ی نه زانیوه من و تۆ نه بی، بهﻻم من به شهویک زانیم تۆ به سی شهو، جا به راتی بو ئەپر نه وه.

• پاش ئەوه مامۆستا له ئیمتیحان دەر ده چیت و به راتی بو ئەپر نه وه، له ئەسته موﻟ به مو ده ریس دایته مه زرین و، ده سته لیاسیک و عه بابیکی خهﻻت ئەکه ن، که عه باکه له بهر ئەکا ئەلی: به خوا ئەم لیچکه عه بایه له سه ر گووفه کی شیخ مه موودیان نه خشیت هیچ تامی نییه! هه رچه ند هه وﻟی له گهﻟ ئەده ن به ند نابیت و ئەگه ریته وه شیخ مه موودیان.

• مه لا عەبدوﻟﻻ زور به دین بو وه، که نوێزی کردوه له قورئان خویندن و روکووع و سوچه دا زور ماوه ته وه، شهویک کاروانیک که بو باليسان ده چیت، ریبی ده که ویته شیخ مه موودیان، به یانی کاروان بار ده کات، یه کی که له کاروانیه کان به هاوړیکانی ئەلی: ئیوه پرۆن من ئەچم نوێزی به یانی له مزگه وت ئەکه م و، دوابی پیتان ئەگه مه وه. که ئەچیت بو مزگه وت له پێش سوچه دا ئەگات به جه ماعه تا، مامۆستازور له سوچه دا

دهمینیتتهوه، کابرا نویژمهکی ئه بریت و ئه پروا هوار ئه کات: ئه لئی: ئه ی خه لکی شیخ مه موودیان ماموستا ددانی له چه سیری مزگهوت گیربوه، پرۆن بوی دهریینن ئه گهر نا ناتوانی ههستیتهوه!

• دهگیرنهوه ماموستا مه لا عه بدوللا نامهیهك بو شیخی بیاره دهنوسیته و داوای لئی ئه کات تهریقته تی بداتی، شیخ وه لایمی ئه داته وه و ئه لئی:

ماموستا تهریقته بو په پیره وهی شه ریه ته ته تویش له زانایی به شه ریه ته و په پیره ویی زو له من باشتری، جا من تهریقته چوون بدهم به تو؟ تو ئه بی من رابه ری بکهیت و ئاموزگاریم بفرمووی.

• ئه م ذاته له پاش خویندن ته واوکردنی و گه رانه وهی له ئهسته موول ههر له شیخ مه موودیان ژیاوه تا وهفاتی کردوه.

وهك گوتمان ئه م ماموستا له ریگه ی یهك دانراوییه وه له ولاتی خو مان و سه رچاوه بیانییه كاندا ناسراوه، ئه و دانراوه ییش شه رحی (الاستعارة والوضع) ی ماموستا مه لا ئه بوبه کری میروسته میی خه زووری بوه. ئه م دانراوه له یه کیک له دهسته ته کانی (دارصدام للمخطوطات) دا که به ژماره (۳۶۶۸۷) هه گیره ناوی (روضه الانکباء فی شرح الاستعارة) ی بو دانراوه.

وا دهر ده که وی ئه م کتیبه له کوردستاندا زور ناسراو بوه و، خویندنی باو بوه و، فه قییان بایه خیکی زوریان پیداه؛ چونکه به دهیان نوسخه ی ههر له (دارصدام للمخطوطات) دا هه یه، رهنکه له زور شوینی دیکه ییش نوسخه ی هه بیته و، وهك له بهرگی پینجه می (مخطوطات مكتبة الاوقاف المركزية فی السليمانية) دا نووسراوه له ویس چهنه ن نوسخه ی هه یه، له سه ر نوسخه یه کیان نووسراوه. به گویره ی کتیبه ی فیه ره سه ته که. که سالی (۱۲۲۰) نووسراوته وه، به لام ئاسکرایه ئه وه هه له یه، سا یان هه له ی چاپ یان هه له ی نووسه ره مویه.

ههر بو نموونه ییش لی ره دا ژماره ی هه لایک له نوسخه کانی (دار صدام للمخطوطات) ده خه یینه به رده ستی خوینه ری ئازیز: (۱۱۹۶۶، ۱۱۵۶۵، ۱۱۹۶۴، ۱۱۹۶۵، ۳۲۴۸۱، ۳۳۵۱۴، ۳۳۵۲۰، ۳۵۲۸۱، ۳۶۴۰۲، ۳۶۴۳۸، ۳۶۶۸۷، ۳۶۴۸۱ و...) چه ن دین نوسخه ی دیکه ییش. شایانی باسه نووسه ره وهی ئه م نوسخانه هه موو به ریژیکی زوره وه ناوی ئه م ماموستا به پیره دهبه ن و، به یه کیک له گه وه زاناکانی کوردی داده نین.

له (معجم المؤلفین) و سه رچاوه عه ره بییه كاندا ئاوا ی له سه ر

نووسراوه، عهبدوئلائی مهحمودی کوردیی، بهرپزیکه، له شوینهوارهکانیهتی (رسالة فی علم البيان)، له کۆتایی مانگی (جمادی الاولی) ی سالی (۲۵۵ک) دا له دانانی بوتهوه.

لهم دهرفتهدهمهوی وهک یادگارو بو میروویش شتیگ له کۆتایی و ناوی نووسرهوهی دهستهتهکان تۆمار بکه.

له کۆتایی نوسخه ی (۱۱۹۶۵) وه نووسراوه -بی باسی سال- :
(تمت از دست محمد امین کینک رشی لاجل عزیزی ملا شریف مریوانی)
له نوسخه ی (۳۶۴۳۸) دا که ههر ئه و لاپه رهیشی ماوه نووسراوه:
(قد تمت الرسالة المسمى (!) بشرح الوضع لمولانا المدرس ملا عبد الله، وقد وقع الفراغ من تحريرها في يوم الثاني من عيد الاضحى وقت العصر بيد احقر الطلاب محمد طه بن عباس سنة ۱۲۹۴ آه في سند شيخ شمس الدين اسكنه الله الجنة. أمين)

له کۆتایی نوسخه ی (۳۶۶۸۷) دا نووسراوه:
(قد راح (!) انامل احقر الطلاب واحوجهم الى عفو الملك الوهاب عبد الفتاح الشواني، اسعده في الدارين الملك السبحاني، بجاه سيد الانساني (!) صلى عليه وسلم ربنا الرحماني، من كتابة هذا الكتاب المشهور بشرح الاستعارة للفاضل المحقق والامعي المدقق الملا عبد الله المشهور بشيخ مومندي حين اذان العصر في بلدة اربيل، في خانقاه مولانا خالد عليه رحمة الملك الماجد، سنة الف وثلاثمائة وثمانية (!) من هجرة خير البشر عليه صلاة الملك الاكبر.)

شایانی باسه له سه ر لاپه ره ی یه که می ئه م نوسخه به قه له میکی تازه نووسراوه (شرح الاستعارة المسمى بروضة الانكباء) به لام به گویره ی نوسخه کانی دیکه هه له یه و، له هه ندی نوسخه دا شه رحی ئیستیعاره که ناوی (بیان البيان) ه، وهک له م دهقه ی خواره ودها که له کۆتایی نوسخه ی (۳۳۵۲۰) دایه نووسراوه ده خوینییه وه:

(تمت الكتاب المسمى ببيان البيان للشيخ ممودي، وهو عبد الله المحمودي بن خضر، من سكان اراضي الحرير، وهو طرف من اعلى اربيل واسفل رواندز، كاتبه عبد الله بن عمر بن رسول سورچی، في خدمة

جناب الفاضل ملا حسینی هرکی الساکن فی قریة میرزا رستم. فی سنة الف وثلثمائة واربع وعشرين من هجرة النبي - (ﷺ) -.

له کۆتایی نوسخه ی (۳۳۵۱۴) دا نووسراوه:

(تمت الكتاب بعون الملك الوهاب المسمى بشر الوضع لمولانا عبد الله الشيخ ممووندي على يد احقر الطلاب و خادم الطلاب عزيز تيماري، غفر الله لي ولوالدي ولجميع المسلمين آمين بجاه سيد المرسلين. في سنة ۱۳۴۲، في خدمة استاذ مدقيق (!) ومولانا المحقق ملا توفيق في شهر كويسنجق في مسجد پلك).

ئه گهر ئه م باسه به بهر يه وه بوايه دهق زياتر بوو، زۆریشيان سوودی جيا - جيا - هه ر يه كه به گويژه يی - ده به خشی. به لام - جاری - به مه نده ده ست هه لده گرين. ئه وه نده هه يه يه كه دوو خال هه ن له دهقه كان وه رده گيرين پيوستيان به ئامازه بوکردن هه يه:

يه كه م: به گويژه ي يه كيگ له دهقه كان ماموستا مه لا عه بدوللا باوكي * ناوی (خضر) بوه. ئه م ناوه له و سه رچاوانه دا، باسی مه لا عه بدوللايان كردوه نابيريت.

دوهم: دانراوه كانی ماموستا مه لا عه بدوللا يه كه كتیب نيه و دوانه، يه كه ميان (بيان البيان) ه كه شه رحی ئيستيعاره يه. دوهميان (شرح رساله الوضع).

سنيهم: كۆنترين ده قيان سالی (۱۲۹۴ ك) و پيش ئه و ميزوه بوه، هيشتا ده قی ديكه م نه دۆز يوه ته وه.

چوارهم: به گويژه ي هه ندى له دهقه كان له باتی شيخ (مه موودی) شيخ (مه مووندى) نووسراوه. (۱)

شهرحی سه عدوللای مه لا ئه حمه دی گهره ویی

(۹۴)

به یارمه تیی خودا له ریگهی ئه م پرۆزه بچکۆله وه توانیومانه ناوی دهیان کتییی جواوجووری مامۆستایانی کورد بخهینه بهر باس و چاوی خوینهران، که گه لیکیان له سه رچاوه کانی میژووی ئه ده ب و زانیاریی چاپکراوی کوردیی و عهره بیی سه ر به ئه ده ب و میژووی کوردا باسی خویان و دانهره کانیان نه کراوه .

ئه لقه ی ئه م جاره ی وتاره که مان بو باسی کتییی یه کیگ له و مامۆستایانه داناوه که تانیسته . به پیی ناگاداریی من . نه مامۆستاو نه کتییه که هیچیان له سه ر نه نووسراوه و ، ئه مه یه که م جاره . له م سه رده مه دا - ناویان ببری ت . بویه ش ده لیم له م سه رده مه دا ، گومان له وه دانییه له سه رده می خویدا ناوی له گه لی کۆرو کۆمه ل و مزگه وت و قوتابخانه دا ده نگی داوه ته وه . به لگه ش زۆریی نوسخه ی دانراوه که یه که له پشکنینیکی که مه دا توانیومه (۴) نوسخه ی لی ده ست بخه م .

ئه م مامۆستا خه لکی گوندی (گهره وانان) ی (ئه وسا) سه ر به ناوچه ی (حه ریر) بوه و ، به (گهره ویی) ناسراوه و ، له مه و ، له وه ی که له ده ستخه ته کانه وه وهرده گیری شتی زیاترمان ده ست نه که وتوه و ، جاری به مه ده سه بردار ده بین ، به لکو له مه ولا شتی دیکه ی له سه ر بزانیان .

باسیگی ده ستخه ته که :

وه ک گوتمان ئه م مامۆستا خوی و دانراوه کانی له سه رچاوه کانی به رده ستماندا ناویان نه هاتوه و باسیان نه کراوه . واته له ریگهی ئه و سه رچاوانه وه تروسکاییه ک نابینین درن به و تاریکاییه بدات له ریگهی میژووی ژبانی مامۆستاماندا دروست بوه ، ته نها ریگه یه ک بو هه لگراندنی هه ندی زانیاریی نوسخه کانی دانراوه که ی مامۆستامانه .

له یه کیگ له ده ستخه ته کانییدا که له (دارصدام للمخطوطات) دا به ژماره (۳۶۱۲۳) هه لگراوه هه ندی شت وهرده گرین . با له پیشدا باسیگی ده ستخه ته که بکه یین :

ئه م ده ستخه ته (۸۳) لاپه ریه و به خه تیکی وردو ، تائه ندازیگ

خوشخوین نووسراووتهوه، سهره تاکیه ی ناوایه:

(الحمد لله الذي زين تراكيب العرب بزينة الاعراب. والصلاة والسلام على افضل من نطق بالصواب، وعلى آله وصحبه المتأدبين بخير الآداب. اما بعد: فيقول العبد الفقير الى مولاه القدير احمد بن محمد الساكن بأراضي (حرير): لما رايت وفور رغبة المحصلين المتعلمين على تعلم شرح العوامل للفاضل الملقب بسعد الدين، وكان مع وجازة نظمه... دواى ئەوه ههندی باسی کتیبه که دهکات و باسی ئەوه دهکات که بیویستی به شهرحیک ههیه ئەفه رموی:

(فشمريت عن ساق الجد لتقرير لطائفه، وبعثني صدق الهمة نحو تقرير مقاصده، فجمعت ما يذلل صعاب عباراته الأبية، ويسهل سبيل الوصول الى فوائد كنوزه الخافية..)

ئیتر باسی ئەوه ناکات ئەو شهرحه ی ئەو کردوویه تی ناوی چیه، واته ناویکی تاییه تی بو کتیبه که دانه ناوهو، هه ر به ناوی شهرحه (سعد الله) یان (سعد الدين) ده ناسری.

له کۆتایی ئەم نوسخه وه نووسراوه:

(الحمد لله الذي منّ علينا بالاتمام، والصلاة والسلام على رسوله خير الانام، وعلى اله الاعلام، وصحبه ائمة اهل الاسلام. تمت كتابة هذه الحواشي الواقعة على سعد الله صغير (!) المنسوبة الى مولانا احمد بن محمد بن داود، غفر الله لنا ولهم، بيد احقر الطلاب داود بن محمد لاجل أخ المشفق الحقيق الملا عبد الله، ابن الملا جرجيس الحنفي الراجي الى عفو الملك الوثيق، في يوم يك شنبه في ۲۳ محرم في سنة ۱۲۹۵...)

لهو دهقه ی دواپیه وه چه ند شتی جیگه ی باپه خمان دهست دهکه ویت: به کهم: ناوی ماموستای دانهر خو ی و باوکی و باپییری: ئەحمه دی کورپی محمه دی، کورپی داود.

دووم: نووسه ره وه که ناوی داودی کورپی محمه ده دیاره هاوپی و هاوه ل و ره فیه فهقی یا ره فیه مه لای مه لا عه بدوللای کورپی مه لا جهرجیس بوه.

سپیه م: که ئەم نوسخه له سالی (۱۲۹۵) دا نووسرایته وه بی گومان پیش

ئەو میژرەو و ئەو سالە دانراوە، دەبی لەپیش ئەو سەر دەمە میژرودا بو
هەوایی دیکە ی بگەڕین.

جگە لەوەیش نووسەرەو ناوی (مەولانا) کە مایە ی ریزکی زیاده ی، بو
دانەری کتیبە کە داناو.

نوسخە ی دووم:

ئەو نوسخە ییش نوسخە یەکی کۆنە و بە خەتییکی خو ش نووسراوە تەو،
سەرەتا و کۆتایی تەواوە، بە لام بە داخەو دەستییکی چەپە ل لە کۆتایی
دەستخە تە کەو شتیکی دا پۆشیو لەو دەچی ناوی نووسەرەو و میژروی
نووسینەو ی بی ت. بەم رەفتارە بە دەیش یادی ئەو نووسەرەو بە ریزەو،
سەر دەمی ژانی و، کاتی نووسینەو ی کتیبە کە مان لە کیس چو.

بە لام هەندی حاشیە بە سەر کتیبە کەو نووسراون، نووسەرەو لە دوای
حاشیە کانیشەو ناوی خو ی نووسیو، کە چی ئەو دەستە چەپە ل ئەوانە ییش
نە بواردو، زۆریانی لە گە ل شتی دیکە دا کورژاندو تەو. ئەو هەندی کە
ماو تەو دە زانی ناوی موصطە فای (خوشتی) یا (خوشتی) بو.

دەستخە تە کە بە ژمارە (۳۶۶۸۲) لە کتیبخانە ی (دار صدام
للمخطوطات) دا هە لگیراوە.

نوسخە ی سێیەم:

ئەو ی لەم نوسخە دا جیگە ی سەر نجه ئەو یە پەرە ی یە کە می بە خەتییکی
هەندی کۆن نووسراوە تەو، دوای ئەو بە خەتییکی دیکە تەواو
کراوە، میژروی تەواو کردنە کە سالی (۱۲۸۷) ه. ئەم نوسخە لە (دار صدام
للمخطوطات) دا بە ژمارە (۱۵۵۴۰) هە لگیراوە.

زانیارییەکی نو بی ش لەم نوسخە دا هە یە کە لە نوسخە کانی دیکە دا نابینزی؟
نووسەرەو ی ئەم نوسخە ناوا کۆتایی بە نووسینەو کە هیناوە:

(تمت!) الكتاب المسمى بملا احمد كروي على يد الحقيير الفقير عبد
القادر بن نستقي، مبارك باد، سنة (۱۲۸۷) ئەو مان بو دەر دە خات کە
مە لا ئەحمەد (کرو ی - گەرەویی) بو.

نوسخە ی چوارەم:

ئەم نوسخە ییش کە لە (دار صدام للمخطوطات) دا بە ژمارە (۱۶۲۹۱)

هه‌لگیراوه نوسخه‌یه‌کی ته‌واوهو، باش هه‌لگیراوه و سه‌ره‌تاو کۆتایی به ته‌واویی ماوه. به‌لام له کۆتاییدا ده‌ستیکی چه‌په‌ل هه‌ولئ ئه‌وه‌ی داوه ناوی نووسه‌ره‌وه‌که‌ی کویژ بکاته‌وهو، ره‌نجی ئه‌و خویننه‌وارو نووسه‌ره‌وه به‌پریزه نابینا بخاته به‌رده‌ست، به‌لام شوکور به ئه‌نجام نه‌گه‌ییوه و توانیمان دواي پاککردنه‌وه‌ی شویننه‌واری چه‌په‌لئیه‌که کووژینراوه‌که بخویننه‌وه‌و، ئه‌مه‌یش کۆتایی ده‌ستخه‌ته‌که‌یه:

(...تمت الكتاب!) المسمى بملا احمد الكروي على يد اضعف العباد المرجو من رحمة الملك الوهاب احمد بن ملا عثمان بن ملا محمود المفتي سنة ۱۳۱۴) نووسینی ژماره‌ی (۲) ه‌که‌ی به (۲) ده‌چیت و به (۳) ش ده‌چیت جا ئه‌گهر (۲) بیټ ئه‌وا ئه‌مه کۆنترین نوسخه‌یه‌و، له‌مه‌وه ده‌چین بو ئه‌وه ئه‌م مامۆستامان - مه‌لا ئه‌حمه‌دی گه‌ره‌ویی - له زانیانی پيش صه‌ده‌ی سیازده بووبیت، ئیتر ده‌بی چاوه‌پروانی زانیاری دیکه بین بزانیان داهاتوو چی ده‌رده‌خات.

دانراویکی دیکه:

ئه‌م وتاره‌م به‌و شیوه‌ی که نووسراوه ئاماده کرابوو هه‌ر ئه‌وه‌ی مابوو سه‌ره بو بلا‌بوونه‌وه بگریټ، له کاتی گه‌ران به ناو کتیبه‌کانی (دار صدام للمخطوطات) و پشکنینی ده‌ستخه‌ته‌کاندا ریگه‌م له ده‌ستخه‌تیک که‌وت کۆمه‌لێک دانراوی تیدا بوو، له‌ناو ئه‌و دانراوانه‌دا دانراویکی بچکۆله سه‌رنجی راکیشام. دانراوه‌که سی لاپه‌ره‌یه له سه‌رووی لاپه‌ره‌ی یه‌که‌میه‌وه نووسراوه:

(هذا من تحقیقات و تدقیقات احمد افندي بن داود افندي الكروي الكردي).

دیاره ئه‌م نووسه‌ره‌وه به‌پریزه ناوی باوکی مامۆستامانی - که محمه‌ده - بواردوه.

ئه‌م ده‌ستخه‌ته دانراویکی دیکه‌ی مامۆستای گه‌ره‌ویییه‌و ناوی (الاستعارة) یه. ئه‌وه‌ی که شتیکی نوی و پر بایه‌خه‌و له‌م کتیبه‌وه ده‌ستمان که‌وت ئه‌وه‌یه نووسه‌ره‌وه به‌پریزه‌که له کۆتایی کتیبه‌که‌وه نووسویه:

بهمه‌یش هه‌ندیك له تاریکایی سه‌رده‌می ژینایی دانهر لاده‌چیت و، ده‌زانین له کو‌تایی سه‌ده‌ی یازدهو سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی دوازده‌دا زینده‌گیی کردوه، به‌لکو له‌مه‌ولا زیاترمان بو ررون ببیته‌وه.

ده‌سته‌ته‌که به ژماره (۴۴۳۸) پارێزراره‌وه، به‌ده‌ستی (عبدالله المدرس الداغستانی بن عبد الکریم افندی) له سالی (۱۲۶۳) دا نووسراوه‌ته‌وه. (۱)

دوو دانراوی ماموستا مه‌حموودی شیخانیی مه‌ده‌نیی

(۹۵)

له کاتی‌که‌وه ئاینی پیروزی ئیسلام بلأوبه‌ته‌وه‌و، تیشکی بآلی به‌سه‌ر زور ناوچه‌ی جیهاندا کی‌شاهه، خویندن و فیروونی ریازی ئیسلام و زانایارییه جو‌راو جو‌ره‌کان له بره‌وو په‌ره‌سه‌ندن‌دا بوون و، له‌هه‌ر ناوچه‌یه‌کی‌شدا چه‌ندین زانای مه‌زن و پایه‌به‌رزو به‌توانا هه‌لکه‌وتون و، له سه‌رده‌م و ده‌وروبه‌ری خو‌یان و، بگره جیهانی‌شدا، ده‌نگیان داوه‌ته‌وه‌و، زوری‌شیان بوه بو خویندن و، ده‌رس‌گوتته‌وه‌یش زور له‌شارو ولات و شوینه‌گه‌وره‌و خویندنگا دیارییه‌کانی ئه‌و سه‌رده‌مه‌ چوون و، به‌مه‌یش زیاتر ده‌رکه‌وتون و ناسراون.

له‌ری‌گه‌ی ئه‌م گه‌شت و گوزارو جیهان‌گه‌رییه‌دا گه‌لیک له‌و زانایانه‌ ناواتی گه‌وره‌یان ئه‌وه‌ بوه‌ بگه‌نه‌ شاره‌ پیروژه‌کانی مه‌که‌کو مه‌دینه‌و، له‌وی‌دا به‌خوداپه‌رستی و ده‌رس‌گوتته‌وه‌و خویندنه‌وه‌ خه‌ریک‌بن و، زوربه‌یشیان دواناواتیان ئه‌وه‌ بوه‌ که‌ هه‌رله‌و شوینه‌ پیروژانه‌دا گیان‌بسیپرن و خاکی ئه‌وی بی‌به‌گه‌کو و مه‌زاری هه‌میشه‌بیان. (۲)

(۱) له‌ژماره ۱۹۰۳ ی رۆژی ۲۶-۲-۱۹۹۴ ی هاوکاریدا بلأوکراوه‌ته‌وه.

(۲) ئه‌وه‌تا ماموستا مه‌لا شیخی کورپی صوفی ئیلیاس - وه‌که‌له‌ نه‌لقه‌ی (۷۵) ی ئه‌م زنجیره‌وتاره‌دا بلأومان کرده‌وه - ده‌قه‌رموی:

(... الفقير المحتاج الى عفو ربه الغني، العبد الحقير الشهير بملا شيخ بن صوفي إلياس الكردي الأرموي الأشنوي المدني، أعني الكردي عشيرة وقبيلة، و الأرموي مولدا ومعندا، والأشنوي منشا وموطنا، (المدني مسكنا ومدفنا - ان شاء الله تعالى ! -)

ئەم ئاوات و ئارەزوویش تاییەت بە چین و گەلیکەوہ نہبوەو، تاییەتمەندی خەلکی ولاتیک یان زمانیک نہبوەو، ھەموو موسولمانانی جیھان بۆیان ھەبوە بچنە ئەم مەیدانە پیرۆزەوہو، لەکیبەرکی و موناڤەسە ی بەدەستھینانی پلە و شوینی بالای ئەو جیگا پیرۆزانەدا بەشداریی بکەن و، زۆر لەم کەسانە لە میژووی زانیاریدا نازناوی (مەککی) یان (مەدەنی) یان (امام الحرمین) یان بەدەست ھیناوەو، دوایی بەو ناوانەوہ ناسراون و، دوای خۆیشیان وەك جیگە ی شانازی و ھیوای ریزو پلە ی بەرز ی بارەگای خودا ئەو ناوەیان بۆ ماوەتەوہو، لییان نہبوەتەوہ.

زانیانی گەلی کوردیش - لە ھەر شوین و بەشیکی کوردستانەوہ بووبیت - خۆیان بۆ ئەم مەیدانە پیرۆزە کوتاوەو، لەرزو کۆمەلە ی پیئەوہ ی کیبەرکیکەدا بوون، بەزۆریش پلە ی بەرزو پیئەوہ ی مەدینە، یان مەککە، یان ھەردو لایان (امام الحرمین) بەرەندە ی ئەوان بوہو، تادوا قوناعی ژینیشیان لەو ی بوون و گلکۆ ی پیرۆزیشیان لەویبە.

خۆزگە یەکیک بۆ پروانامە ی خویندنی بالا، یان ھەربۆ خۆی و خزمەتی زانیانی گەلەکە ی، پرۆژە ی ئەو زانا کوردانە ی چوونەتە مەککە و مەدینە ی دەگرتە دەست و، ناوو میژووو بەرھەمیانی کۆدە کردەوہ لە سەری دەنووسین و، بەمەیش لایەکی میژووی زانیانی روون دە کردەوہ.

وہك گوتم زانیانی کوردیش چوونەتە ئەو مەیدانە و شوپرەسواری ناو سوارانی جیھان بوون و، میژووی ناودارانی جیھان ناوی ھەندیکیانی بۆ پاراستووین و، بە ناوی خاک و گەلەکە شیشیانەوہ شتیگ دەربارەیان نووسراوہ، رەنگە زۆریشیان ھەبی خۆی باسی ئەوہ ی ئەنووسیبوە کە کورد بوہ - و دیارە بەرھەمی کوردیشی نہبوە - و نازناوی مەککی یان مەدەنی پیوہ لکاوہ، پاش ماوہیەك بۆ یەكجاریی لە گەل و ولاتەکە ی خۆی داپراوہ و، بی ناز کەوتوہتە سەر لاپەرەکانی میژوو، یان بوہ بە جیگە ی نازو خۆپیوہ بەرز کردنەوہ ی گەلانی دیکە.

لەم ھەلەدا ناوی مامۆستایەکی کورد دەخەینە پال ناوی زانیانی دیکە، ئەم مامۆستا بە گوێزە ی گەران و پشکنینی من - جگە لەوہ ی لە سەرچاوہ

کووردیه‌کانی به‌رده‌ستماندا ناوی نه‌هاتوه و باسی نه‌کراوه - له‌سه‌رچاوه
 عه‌ره‌بیه‌کانی وه‌ک (کشف‌الظنون) و (هدیه‌العارفین) و (معجم‌المؤلفین) شدا
 ناویم نه‌دۆزبیه‌وه. واته‌ئمه‌یه‌که‌م جاره‌به‌پیی ناگاداریی و گه‌پانی من،
 ناوی ئەم‌مامۆستا له‌میژووی ئەم‌سه‌رده‌مه‌ی زانیانی کورددا بیٔ و، ناوی
 له‌میژوودا تو‌مار بکریٔ.

منیش که‌لی‌رده‌ا باسی ده‌که‌م و شتی له‌سه‌ر ده‌نوسم زانیارییه‌کی زۆرم
 ده‌رباره‌ی پی‌نییه‌ و، ئەوه‌ی ریگی بو‌کردمه‌وه له‌ده‌رگای باسه‌که‌ی بده‌م
 ده‌ستخه‌تی‌ک بوو که‌له‌مه‌ولا باسی ده‌که‌ین.

ئوه‌ونده له‌ده‌ستخه‌ته‌که‌وه‌رده‌گیری که‌مامۆستای باسه‌که‌مان پیش‌سالی
 (۱۱۵۲ک) ژیاوه‌و، ناوی خو‌ی و باوکی و باپیری‌شی له‌ده‌ستخه‌ته‌که‌دا
 نو‌سراوه‌و، له‌کوردستانیشدا خه‌لکی ناوچه‌ی (شیخان) بوه، به‌لام‌نایش‌زانین
 کام‌له‌(شیخان)ه‌کانه، هه‌روه‌ها له‌قسه‌ی خو‌ی و قسه‌ی نو‌وسه‌روه‌ی
 ده‌ستخه‌ته‌که‌پیشه‌وه‌ده‌زانین که، جگه‌له‌م‌ده‌ستخه‌ته‌ی باسی ده‌که‌ین، چه‌ندین
 دانراوی دیکه‌ی هه‌بوه.

باسیکی ده‌ستخه‌ته‌که:

ئهم‌ده‌ستخه‌ته‌که‌له‌«دارصدام‌للمخطوطات» دا‌به‌ژماره‌(۱۲۶۷۰)
 هه‌لگیراوه‌و تی‌ک‌رای ده‌ستخه‌ته‌که‌(۲۲۲) لاپه‌ره‌یه، بریتیه‌یه‌له‌دوو‌دانراوی
 مامۆستای مه‌زنی کورد‌سه‌ید مه‌حموودی کورپی سه‌ید مه‌مه‌دی کورپی
 سه‌ید‌عه‌لی شافیعی قادری شیخانی کوردیی مه‌ده‌نیی.

دانراوی یه‌که‌م:

له‌سه‌ر لاپه‌ره‌ی یه‌که‌می ئەم‌دانراوه‌نو‌وسراوه:

«الباقيات‌الصالحات، تألیف‌الامام‌العالم‌العلامة‌قدوة‌المحققين، ومربي‌المريدين، وعمدة‌السالكين، ذي‌التألیفات‌العديدة، والخصال‌الحميدة: السيد‌محمود‌الكردي ثم‌المدني‌الشافعي‌القادري - رحمه‌الله -».

هه‌ر له‌سه‌ر ئەم‌لاپه‌ره‌به‌خه‌تی‌کی دیکه‌نو‌وسراوه:

«قد‌تملکت‌هذا‌الکتاب‌الشريف‌بالشراء‌الشرعي‌من‌متروکات‌السيد‌احمد‌الملا‌ياسين‌وولده‌السيد‌عبد‌الرزاق. وانا‌الفقير‌اليه‌- عز‌شأنه‌- السيد‌عبد‌اللطف‌نجل‌المرحوم‌السيد‌عبد‌الرحمن‌افندي‌الملا‌عبد‌الله‌{العاني}»

مسکنا. ۱۰ ربيع الثانية (۳۰۹) «.

دانه‌ر دواى پيشه‌کيه‌ک که بو کتیبه‌که‌ی نووسيوه نه‌فه‌رموى:
له‌به‌ر خه‌ويک که ديم کتیبه‌که‌م ناونا (قرة العين) دواى هه‌ر له‌و
پيشه‌کيه‌دا ده‌لى: له‌ ريوایه‌تیکی دیکه‌دا هه‌ر له‌و شه‌وه‌دا به‌ ئیشاره‌ی پیغه‌مه‌ر -
- ناوم نا: «الباقیات الصالحات، (وماليه!) الارضين والسماوات، واحسن
التوسلات إلى مرضاة الله ورسوله احمد المختار - عليه دوام صلاة الله في
الحياة وبعد الممات»

ناونیشانى کتیبه‌که‌ ناوه‌رۆکه‌که‌ی ده‌رده‌خات، به‌لام ئه‌وه‌ی دواى
ناونیشانه‌که‌ی هاتوه‌ ئه‌وه‌ ده‌رده‌خات که مامۆستامان جگه‌ له‌مانه‌ دانراوى
دیکه‌پیشى هه‌یه‌ چونکه‌ ده‌فه‌رموى:

«ثم اني ارجو من الله الكريم ان يكون هذا التاليف وسائر تاليفاتي
خالصا لوجه الله تعالى، لايمازج فيها رياء وسمعة».

به‌لام ئه‌و دانراوانه‌ی دیکه‌ی چين؟ له‌ کوبن؟ چه‌ندن؟ چۆن؟
ئهم دانراوه‌يان تا لاپه‌ره (۱۸۶) له‌ ده‌سته‌ته‌که‌ ده‌گریته‌وه، له‌وي‌دا به‌م
جو‌ره‌ کو‌تايى ديت:

(وقد تم الكتاب بعون الله الملك الوهاب في نهار الجمعة المبارك (۲۲)
شهر محرم الحرام افتتاح (۱۱۵۲) على يد العبد الفقير محمد بن يوسف عفا
الله عنهما آمين، آمين، آمين!)

ئهم ذاته بايه‌خيکی زوری به‌ نووسينه‌وه‌ی ده‌سته‌ته‌که‌ داوه‌و، لاپه‌ره‌ی
یه‌که‌می نه‌خشانده‌وه‌و به‌ ئاوی ته‌لا ره‌نگی کردوه‌. دواى له‌ کتیبه‌که‌دا ناوی
خودا و پیغه‌مه‌ر - دروودی خودای له‌سه‌ر بییت - و گه‌لى سه‌رباس و
ناونیشانى به‌ مه‌ره‌که‌بی سوور جیا کردوه‌ته‌وه‌.

دانراوی دوهم:

له‌سه‌ر لاپه‌ره‌ی یه‌که‌می ئهم کتیبه‌ نووسراوه‌:
«كتاب كفاية المؤمنين تاليف العالم العلامة السيد محمود ابن السيد
محمد ابن السيد علي الشافعي القادري الشبخاني الكردي، ثم المدني قدس الله
سره العزيز».

مامۆستا له‌ پيشه‌کيه‌ی ئهم کتیبه‌ياندا ده‌فه‌رموى:

قد طلب مني بعض الصالحين ان اؤلف كتابا اذكر فيه انكار الصباح والمساء، الواردة لدفع الآفات والعايات وسائر البليات، الخارجة من الارضين والنازلة من السماوات، فلبيتّه بعد الاستخارة مرارا، ثم شرعت في انتخاب تلك الاذكار والادعية والاوراد).

دوايي دهفهرموى: (وب كفاية المؤمنين) سميت الكتاب، وب (ختام المسك) و(عروة الوثقى) ايضا).

ئهم كتيبه تا كوتاي دهستخه ته كه دهگريته وهو به خه تي هه مان نووسه ره وهويهو، هه مان شيويه زهركه فتكاريي و نه خشاندن و ورده كاريي بهكار هيئاوه و له ماويه كي كه ميشدا ته واوي كردوه چونكه نووسيويه:

(تم هذا الكتاب وهو كفاية المؤمنين بعون الله وحسن توفيقه في صبيحة نهار الاربعاء سابع وعشرين يوما خلت من شهر محرم الحرام افتتاح سنة (۱۱۵۲) اثنين وخمسين ومائة والى يد العبد الفقير العاجز الحقير محمد ابن يوسف، غفر الله له ولوالديه وللمسلمين اجمعين بحرمة سيد المرسلين ﷺ).

هه ره وهه له دهستخه ته دا به شيويه كي جوان و وهستاينه ويئه ي ميحرايي مزگه وتي بيغه مهرو گوړی پيروزی خوئی و نه بو به كرو عومه ر — خودايان لي رازي بي — كراوه، به ناوي زيږيش زهركه فت كراوه. ئهم جوړه ويئه له ده لائيليكيشدا هه ره له (دارصدام للمخطوطات) دي، ده لائيله كه له دوا جarda - بي ميژووي سال — ناوو ئيجازه ي (صبغة الله) ي كويي بيوه بوو كه جاريكي ديكه يش له م زنجيره وتارده ناوي هاتوه. (۱)

دانراويكي مه لا عه لي سورانيي

(۹۶)

له سه ره ده ميكي گه لي كوئه وه له ناو زاناياندا ئه وه باو بوه زانايه ك كتيبيكي باشي له بابه تيكي نايابدا نووسيوه، دياره ئه و كاته يش چاپ و

(۱) له ژماره ۱۹۰۸ ي روژي ۵-۳-۱۹۹۴ ي هاوكاريدا بلاوكرامه ته وه.

بلاوکردنه وه نه بوهو، دانهری کتیپیش یه کیك له ئاواته كانی ئه وه یه ئه وه زانیاری و بابته تانه ی له دووتوی بهرگی کتیپه که پیدایه جیگه ی کردوونه وه بگن به خوینه ران و، کتیپه که پشی له گه وره ترین شوین و ده بهری جیهاندا بلاویته وه. دواى ئه مه رهنکه دانهر هیواى پارو و ده رانه تیك له دانراوه که یه وه بکات. جا دانهرانی کتیپ له و سه رده مه دیرینه دا بیران له وه کردوه ته وه - بو گه یاندنی کتیپه کانیا ن به شوینی ئاواتیان - پاش لیوونه وه له دانانی، نوسخه یه کی پوخت و جوانی لی بنووسنه وه و، به پیسه کییه کی بلاو - وه که ده لین - به (ئاب و تاب) مه پیسه که ش به پاشایان خه لیفه یان میرو کار به ده ستی ناوچه که ی بگن و، به مه یش کتیپه که یان له لایه که وه ده که ویته سه ر زاری زانایان و قوتابییان و، ناوبانگی بلاوده بیته وه، له لایه کی دیکه ی شه وه کتیپه که له کتیپخانه ی گه وره ی میرو پاشادا له نگر ده گریته و، به باشی ده پاریریت و، داواکارانی شی به ئاسانی ده ستیان پیایدا ده گات. زیاد له مانه هه موویشی گه لی جار خه لات و به راتی باش بو ماموستای دانهر ده پررایه وه و به هوی دانراوه که یه وه نانی ده که وته رو نه وه و به خو شیی گوزه رانی ده برده سه ر.

زانایانی کوردیش - وه کوو له گه لی بوارو مه یاندا شان به شانی زانایانی جیهان و به پی ئه وان (ئه گه ر لیان پیس نه که وتین) جوو لاون و هه نگاو یان ناوه - له م مه یانده ی شدا شوینه واریا ن هه یه و، شوین ده ستیان دیاره و، له وتاره کانی پیسووی ئه م پرور هیشدا نمونه ده بی نریته و (۱)، نمونه ی دیکه یش زورن نه گه ر گشتیان بخزینه روو. ئه م بابته یش نه گه ر پیاو ی خو ی هه بیته و، که سی له خو بو ردوو چاکی مه ردانه ی لی بکا به لادا و، دلسوزانه کار بکات له واته یه شتی زور نایاب بدوزیته وه.

لیره ی شدا وه ک ئاوات و داوا یه که ده لینم: خو زگه یه کیکی کارامه، یان نه گه ر بگری، کو مه لیکی پسپورو شاره زا کیومالیکی ناو کتیپه که کانی کتیپخانه گه وره و. بچوو که کانی تورکیایان بگردایه و، سو راخی پاشما وه و شوینه واری مه لایانی کوردیان بگردایه و، به شوین قولاخیاندا بگه رایه ن و،

(۱) له ئەلقەى ژماره (۶۵) ی ئەم زنجیره وتارەدا بە ناوی (تحفة السلطان) مه نمونه ی

نهنجامی ههول و کۆشسه کهیشیان بکردایه به دیارییهکی گهوره، که بیگومان که لیبکی گهورهی له کتیبخانهی میژوو و نهدهبی کوردیدا پرده کردهوه. چونکه به هوی نهوهوه نهو شوینانه ماوهیهکی زۆر پایتهختی خه لافهتی ئیسلامی بوون و، له هه موو لایه که وه زانایان و گهوره ناودارانی جیهان روویان تی کردوون و، زانایانی کوردیش له وان دوانه که وتوون و، که روویشیان کردۆته نهو باره گایانه به دهستی قورس و کۆلی رهنگینه وه نهبی نهروویشتون و، باشتین دیاریش بهرو رهنجی نایابی بیرو هۆشیان بوه که له قالبی کتیبی جوراوجۆردا کردوویانه به دیاریی دهستیان و، دیاره دوایش نهو دیارییانه له گهنجینهی نهو خهلیفه و سولتان و میراندا پارێزراون و، له نهنجامدا له کتیبخانهکانی - ئیستهی - نهو شوینانه نارامیان گرتوه. به لام به زۆری بی نازن و، خاوهن و کس و کاریان ههوالیکان لیان نییه.

نهگه ر بیته و نه کاره نهنجام بدریته - هه رچه ند زۆری دهویته به لام کاری کرده نییه و کاری نیه نه کریته - نهوا نهنجام و دهستکه وته که ی مهگه ر هه ر خودا بزانیته چهنده گهوره ده بیته و، چهندی سوود ده بیته؛ چونکه نه م کتیبخانه (دار صدام للمخطوطات) که من به ته نیا بالی توانیومه به به شی که میدا بگه م و بگه ریم و نهو هه موو شته م دیوه که دیومه .. وهک به چکه ی نهو کتیبخانه نهی نهوی وایه. چونکه نه م کتیبخانه نزیکه ی (۴۰) هه زار دهسته تی تی دایه، به لام کتیبخانهکانی نهوی دهسته ته کانیان خویان ده دن له (۲۶۰) هه زار دانه و، دهسته ته کانێ ئیره به شیکی کوردستان ده گرنه وه و هینهکانی نهوی - نهک هه ر کوردستان - سه رانسه ری جیهانی ئیسلام ده گرنه وه.

نه مه م وهک ئاواتیک و داوایهک درکاند و هیوادارم، زووبی یان درهنگ، نهو ئاواته بیته دی و، خاوهنی نهو دانراوانه ریژی خویان لی بگیری و بچنه رزی زاناو ناودارانی گه له که یان و جیهانیش.

له م هه له دا ده مه وی لا له به ره مه میکی مامۆستایه کی کورد بکه مه وه، که پاش نه وه ی له کوردستاندا به ژیا نی کوله مه رگی ماوه یه کی به سه ر بر دوه و، هه ر هه زاری به شی بوه، سه ری خو ی هه لگرتوه و، رووی کردوه ته هه نده ران و، له نه سه ته موولی پایتهختی خه لافه تی ئیسلامی گیرسا وه ته وه و، له وی که وته ته هۆلی دۆزینه وه ی ریگه یه ک شتیکی پی بچریت و، هه ندیک باری ژیا نی باش بیته. جا با نهو بیسه کییه بخوینینه وه

که خوی باسی ژبانی خوی و نهنجامی کاره که ی تیادا دهکات:
 (أما بعد: فيقول الفقير الى الملك الهادي الشيخ علي بن عبد الله
 السهراني الحسين آبادي: إني منذ ما ولدت اسكن في مكان قفر، ولا اتألف
 إلا بكل فاقة وفقر، فابتليت وقد قصرت يدي عن كل نائل، فطوفت بلاد
 العراق لطلب الرزق، فما حصلت إلا على كد اليمين وعرق الجبين، حتى
 رغبت في غارب الغربية، وركبت على ركاب الكربة، فاتيت حتى وصلت
 الى (قسطنطينية) المحمية، وقد كنت قديما اسمع أن فيها كل منية وبغية،
 فتفحصت من اشكو اليه حالي، وهو يسد خلتي ويريحني عن كلالتي،
 فاخبروني بأن الوزير الأعظم، وعين أعيان الملك والملة هو الحسن في
 خلقه وخلقه، الكريم في جوده وهمته، المكرم بماله وقلمه، منفذ احكام السيف
 والقلم، مجدد رسوم الجود والكرم. صاحب الدولة العثمانية، وقائد الكتائب
 المنصورة السلطانية، الغازي المجاهد في الله، والسيف المسلول على اعداء
 الله. اعني به يوسف باشا يسر الله له ما يريد ويشاء، وقد كنت وقت مطالعة
 تفسير البيضاوي قد علقت عليه بعض الحواشي، وكشفت عنه شيئا من
 الغواشي، واجتيت من افنان الفنون ثمرات، واستنبطت من اعماق العلوم
 رشحات، ومقصودي منها إفادة الحال لا عرض الكمال، وانما اشكو بثي
 وحزني الى الله، لا نطلب التوفيق ولا نستعين الا إياه).

دياره بهو شيوه نهو كتيبه ي پيشكه شي نهو وه زيرو صدرى نه عظمه
 كردوه، به لام ناته واويهك له دواواي قسه كه دا درده كه وي ت و، نه وه يش
 به كارى نووسه ره وهى دهستخه ته كه ده زانم. چونكه نووسه ره وه كه -دياره -
 گهلى نه خوينه وار بوهو، هه لهى زهق و سه يري له نووسينه وه كه يدا كردوه،
 له گشتى سه رنجراكيستر نه وه به وشهى عه ره بيه به رينووسى كورديه نووسيهو.
 نه وه يش كه نابى له م بواره دا ببويريت نه وه به ماموستايانمان خويان بو
 باسى گران و، بابه تى وردى چه ند توى ولو كوتاوهو، ويستويانه لهو روه وه
 زانيارى خويان بنوينن. (نه فسيري به يضاوي) يه كيكه لهو بابه تانه و،
 زانايانى كوردو غه يري كورديش چه ندين حاشيهو نه عليقتيان به سه ره وه كردوه و،
 ماموستا مه لا على سورانيى -كه نه م باسهى ده رباره ده نووسين - له سه ر نهو
 ريبازه رويشتوه و، له ريگه نهو نه فسيره وه له پايته خدا خوى ده رختوه.

باسیکی دهستهتهکه:

ئهم دهستهته که له (دار صدام للمخطوطات) دا به ژماره (۲۵۲۷) هه لگراوه (۶۰) لاپرهیهو، لاپرهی (۱۵) دیری تیدایه، واته حاشیهیه لهسه بهشیکی کهمی تهفسیرهکه. له کووتایشدا نووسراوه: (تم بعض التعليقات على البيضاوي للشيخ السهراني). ئیتر هیچ دهربارهی کاتی نووسینهوهو ناوی نووسه رهوهی نه نووسراوه. ههروهها هیچی دیکه پشمان دهربارهی ژیان و بهسه هاتی ماموستای سورانیه دهسته نه کهوت، ئه وهنده هیه له گهرانه وهمانه وه بو سه ردهمی (صدر اعظمی) یوسف پاشا که له نیوان سالی (۱۲۰۰-۱۲۲۳) دا بوه ده توانین بلین ماموستامان له صدهی دوازدهدا له دایک بوهو، له صدهی سیازدهدا کوچی دواپی کردوه. (۱)

درة الأنفاسی ههکاری

(۹۷)

له ئه لقهی ئهم جارهی ئهم پرۆژهدا ناوی ماموستایهکی دیرینی کورد لهو ماموستا گومانوانه تو مار دهکهین که - وادیاره - میروونوسانی جیهانیی په بیان به سهرو سو راختی خوئی و به رهه م و دانراوه کانی نه بر دوه و، زاناکانی خویشمان به تهنگیه وه نه هاتون و، ئه مپیش له م ناوه دا - وه که دهیان و صه دان زانای دیکه - خه ریکه بو یه کجاریی تروسکایی ریگه ی دۆزینه وهی شتیگ له بهسه هات و دانراوه کانی کپ ببینه وهو، بو هه مپیشه یی ناویشی - وه که خوئی - سه ربنیته وه.

ئیمه له م دهر فته دا ته نها ئه وه مان به دهسته وهیه که ماموستایه که به ناوی خوئی و باوکی و شوین و زیدی ئه سلپییه وه به میرووی ئهم سه رده مه ی کورد بسپیرین و، هه والی به گوئی پسپوران و به ته نگه وه هاتوانی ئهم بابه تانه دا بدهین به لکو زیاتری دهر باره بزانیته.

ئهم هه والانه م له دهسته ته تی ژماره (۲۵۹۴) ی (دار صدم

للمخطوطات) دا چنگ کهوت. ئەم دەستخەتە دانراویکی ئەم مامۆستا مەزنە ی گەلی کوردەو تا ئیستە - وەك گوتمان - میترووی گەلەکە ی لیی بی ناگایە. لیردا هەول دەدم لە رووی دەستخەتەکە یەو شتیك دەر بارە ی پیناسە بکەم: بیس هەموو شتیك ئەو دەزانی و دوو بارە ییشی دەکەینەووە کە ئەم مامۆستایە ییش مامۆستایەکی کوردی ئاوارە ی و لاتانە و، تەنھا بەو نەندە ی کە ناوی خۆ ی لە پال ناوی زی دو شوینی سەرەتای ژیان و هاتنە دنیا یدا - کە (هەکاری) یە - داناو دەتوانین لەم بوارە دا یادی بکەینەووە، ئەگەر ئەو نەبوایە، وەك دەیان و صدان زانی دیکە ی گومناوی کورد نەمان دەزانی ئەمیش خەلکی کو بیەو لە کو بیەو هاتووە، چۆن ریگە ی کەوتووە تە حەلەب. هەر وەها لە دەستخەتەکەووە بو مان دەر دەکەوێ ئەم مامۆستا لە سالی (۸۳۷) ی کو چیدا لە ژیاندا بوە، بەلام ئەو روون نییە چ سالیك لە دا یك بوەو کە ی کوچی دوا یی کردووە؟

ئەوێ کە تو زیك باسە کە لە گوماندا ناهیلیتەووە ئەو یە کە لە کو تایی دەستخەتەکەووە نووسراو و، نووسینی ئەو دەقە وەك خۆ ی لیردا کاریکی پیویستە:

(الحمد لله و سلام على عباده الذين اصطفى)

وبعد: فقد قرأ الولد النجيب المحصل المشغل، ذي (!) الهمة العالية اسماعيل بن شيخ رسول بن إسماعيل جميع هذا الكتاب، وهو كتاب (درة الانفاس في المواعظ والأدب للناس) تاليف الشيخ الامام الفاضل، ذي الهمة العالية، ابي عبد الله الحسين [بن!] سبل البر ابراهيم على مؤلفه المشار اليه اعلاه، في مجالس آخرها يوم السبت سابع شهر شعبان المحرم سنة سبع وثلاثين وثمانمائة. قاله علي ابن المؤلف المشار اليه اعلاه باذن مؤلفه. والحمد لله).

لە سەر ووی ئەمە ی شەووە نووسراو و:

(اجزت له. كتبه مؤلفه).

بە گو ی رە ی ئەمە ی رابورد دە بی مامۆستای هەکاری، دانەری ئەم کتیبە لە سالی (۸۳۷) دا لە ژیاندا بوویت.

هەر وەها بە پیی ئەو دەقە مامۆستامان کو ریکی بوەو ئەو کو پرە ناوی

(عەلی) بوە خویندەوار بوە، بەلام لەوە زیاترمان لە دەستدانییە. ئەویش کە لە دەستخەتەکەو بە روونی دەست دەکەوێت ئەویشە مامۆستای هەکاری مامۆستایەکی پابەر بوە، لە ئاوارەیدا شوینی بەرزو خویندنگای بالای بە شایستیی خۆی بو خۆی بچریوە، کتییی خۆی بەدەرس تیدا گوتەتووە و، ئیجازە ی بە مەلاو فەقیان داوە.

تو بلی وەک لە سەرچاوەکانی بەردەستی ئیمەدا باسی نییەو هیچ لەسەر ژانی نەنوسراوە، لە رزی ئەو مامۆستا و مەلایانەیشدا لە حەلەبدا بوون یان لە مزگەوتی (القرنالی) دا دەرسیان گوتەتووە شتیکی لەسەر نەنوسراپیت؟

دەبی بەسەر ئەویشدا نەرۆین کە ئەو کورە (ئیسماعیل کوری شیخ رەسول کوری ئیسماعیل) ناوە - بە گوێرە ناوەکە - مەلایەکی کورد بوە، بەلام - دووبارە - ئەویش لە کوی ژیاوە؟ چی بەسەر هاتو؟ پلە ی زانیاری گەپووە چی؟؟ ئەمانەیش هیچیان دەر بارە نازانریت و، با جاری بو ئەمەیش، چاوەروان بین.

لابەلا لەم دەستخەتەدا ئەویش تۆمار کراوە کە ئیمامی غەزالی یەکیکە لەوانە ی دوا ی مردن و لە جیهان دەرچوونیان قسەیان کردووە، سالی کۆچی دواپیشی سالی (۵۰۶) و، لە (طوس) ئەسپەردە ی خاک کراوە.

باسیکی دەستخەتەکە:

ئەم دەستخەتە کە لە پاشماوە ی کتییەکانی مەلا (صابیر بن حافظ ملا محمد) و لە (دارصدام للمخطوطات) دا بە ژمارە (۲۵۹۴) هەلگیراوە بریتییە لە هەشتاوی سێ پەرەو، بە خەتیکی باشی خوشخوین نووسراوەتووە، لە زۆر جیگەدا سەر و بۆری بو کراوە. بەلام ناوی نووسەرەووەو میشروی نووسینەووە ی دیار نییە.

کتییەکە تەرخان کراوە بو هەندی بابەتی ئاینیی و نامۆزگاریی و، هەموویشی هەلزاردە یە لە کتییی (احیاء علوم الدین) ی ئیمامی غەزالی. لە پەرە ی هەژدەدا ناوی پریکی تی دەکەوێت و لە لاپەرە نۆز دەدا دەست پێدەکاتەووە و، دەلی:

(من احیاء علوم الدین)

بسم الله الرحمن الرحيم

وصلی الله علی سیدنا محمد وآله. هذه نَبْدٌ جمعتها من جزء من احياء علوم الدين..)

کۆتاییه کهیشی ئەو هیه که بیستر له دەم و دەستی مه لا علی کۆری مامۆستای هه کارییه وه گواستمانه وه ئیره. (۱)

دەستخەتیکی مه لا یوسفی عه قراوی

(۹۸)

له ئەنجامی ئەو گهراڤان و پشکنینه سهرو مپرهی دەستخه ته کانی (دار صدام للمخطوطات) دا بابتهی جوړاو جوړو، زانیاریی هه مه پرهنگ و، ناوگه لی نه بیستراو و کهم بهر بای گوئی که وتووی وام لی ری ده که ویت لهو شویناندا نه بی یان هر باسیان نییه، یان نه گهر بیشی، یان باسه که ی ئیره ته و او که ری باسه کانی دیکه یه، یان رهنگ و رواله تیکی تازهو، تام و چیریکی خوشتریان پی ده به خشی و، ئەمان و ئەوان دەست له ملانی یه کتر دهن و، کاریکی نوی و، باریکی له بار بو لایه نی ئەو شته دروست ده کهن که ده خریته بهر تیشکی لی کۆلینه وه.

دیاریی ئەمجاره مان دەستخه تیکی کۆنی مامۆستایانی کوردو، له وه ده چی - وه که له مه و لا باسی ده که یین - کاتی خوی کۆمه له دانراویکی گه وره بوو بیته و، کونه بابته و باسی جیا جیاو، کانگای زانیاریی فره پرهنگ و بابته بوو بیته و، به لام به هوی ئەو وه سپرزه بوه و شیرازه ی پساوه رهنگه زۆری لی له ناو چوو بیته و، به وه بیش زیانیکی گه وره له میژووی ئەدهب و زانیاریی کورد که وتیته.

هه رچۆن بیته ئەوه ی ماوه ته وه بایی ئەوه نده ده بیته لی ره دا له عاستیدا بوه ستین و به خوینه رانی بناسیین و، میژووی ناودارانی کوردی پی ده و له مه ند بکه یین.

(۱) له ژماره ۱۹۲۱ ی رۆزی ۲۹-۳-۱۹۹۴ ی هاوکاریدا بلاکراوه ته وه.

باسیگی دهسختهتهکه:

ئهم دهسختهته (۴۶) لاپه‌ره‌یهو سه‌ره‌تاکه‌ی ناته‌واوه‌و، شه‌ش لاپه‌ره‌ی کۆتایی کتیییک هه‌یه‌و، وا دیاره دهسختهته‌که کاتی خۆی کۆمه‌لیک دانراوی تیدا بووییت‌و، له‌به‌ر باش‌رانه‌گیراویی شیرازه‌که‌ی پساییت‌و، به‌شیکی - که نازانین زۆر بوه یان کهم - له‌ناو چووپییت. دوا‌ی ئه‌و ناته‌واویییه سه‌ره‌تای نامیلکه‌یه‌ک دیت که ناویکی ئاشکرای نییه‌و نایشزانری کی دایناوه، ئه‌وه‌نده‌ی ده‌رباره‌ی دانراوو ناوی دانه‌ره‌که تیدایه:

(اما بعد فهذه منبهات على الاستعداد ليوم الميعاد، وضعها - يان وصفها. الصفي المقتدي للنصح والوداد، سلام الله عليه في الحياة والممات إلى يوم التناد. قال جامعها وهو صاحب الخليل كافي الكفريات بالرأي: ان من الحكمة)

ئهم نامیلکه تا لاپه‌ره (۳۶) ی دهسختهته‌که ده‌گریته‌وه‌و، له‌ویدا به‌م جو‌ره کۆتایی دیت:

(الحمد لله على الاتمام، والصلاة والسلام على خير الانام، وآله البررة الكرام. سوده يوسف العقروي لاجل اخ العزيز ملا حسين في سنة ۱۲۸۴) دوا‌ی ئه‌مه لاپه‌ره‌یه‌ک دوعا دیت. دوا به‌دوا‌ی ئه‌مه‌یش سه‌ر‌باسیگی دی به ناو‌نیشانی: (بيان تفصيل مداخل الشيطان الى القب) دیت‌و، ئه‌مه‌یش تا لاپه‌ره (۴۰) ده‌گریته‌وه‌و، له‌ویدا پسان‌و بچ‌ران ده‌رده‌که‌وییت‌و، دوا‌ی ئه‌و لاپه‌ره‌یه‌کی تر دیت وه‌ک دووپاتبوونه‌وه‌ی سه‌ره‌تای ئه‌و باسه‌ بییت‌ وایه.

له لاپه‌ره (۴۲) یشدا سه‌ره‌تای ئیجازه‌نامه‌یه‌کی ته‌ریقه‌ت دیت‌و، له‌م ئیجازه‌نامه‌دا ناوی دووسی گه‌وره پیاوو ناوداری سه‌رده‌می خۆیانی کوردمان به‌رچاو ده‌که‌وییت. بو ئه‌وه‌ی ئه‌و هه‌نده زانیارییه بخه‌ینه به‌ر چاوی خۆینه‌ران و به‌ره‌و لاپه‌ره‌کانی میژوویش ریگه‌یان بو بگریته‌وه‌و جیگه‌ی مه‌به‌ستی باسه‌که وه‌ک خۆی ده‌گو‌یزینه‌وه‌ ئیره:

(اما بعد حمد الله القائل : واما بنعمة ربك فحدث : ومما من الله تعالى علي من جملة نعمه التي لا تحصى، اني تشرفت بالدخول في سلسلة مبايعة السادات الاولياء اهل الاصطفاء - رضي الله عنهم ونفعنا بهم و مواجدهم في الدارين آمين - في الطريقة المنسوبة إلى قطب الوجود الشيخ محي الدين

ابو (!) محمد عبد القادر الجبلی - رضي الله عنه وعنا به في الدارين أمين - . وانا ابن ثلاثة عشر (!) سنة في اخر شهر شعبان الذي من شهور سنة الف ومائة وخمسين في محروسة (كوي صنجقا) من اعمال بغداد من بلاد الاكراد، وذلك على يد شيخي ومرشدي وحيد الزمان، نور الاوان، ولي الله العارف المحقق المرشد الكامل صاحب الخوارق والعبادات والكرامات المتواترة، ابو صالح (!) المشهور بدرويش مصطفي الكردي - قدس سره، رضي الله عنه وسقى مرقده غيث الرحمة والرضوان ونفعنا به في الدارين اللهم آمين - ابن الحاجي عبد النبي البلباسي الكردي - رحمه ربه...)

ئهمهيش دهروا تا زنجيرهی رستهی ئهوشیخ و پیاوچاكانه كه يهك له دواى يهك ئيجازهی تهريقهتیان به يهك داوه و لهيهك وهرگرتوه، تهواو دهبيت له كوٽايی رستهكهوه دهليٽ:

(والفقير الراجي الدعاء طه ابن يحيى بن سليمان ابن محمد الكردي الخوشناوي الماموي، ختم الله له بالايمان و لكل المسلمين اجمعين آمين.)

ئهووی دهبيٽ ناماژهی بوٽ بکريٽ ئهوهيه وادياره ئهم دهستهته له کتیبی (احياء علوم الدين) ی ئیمامی غهزالیی وهرگیراوه و، سه رچاوهی سه رهکیی باسهکانی دانراوهکانی ئیمامی غهزالییه. وهك وتم ناوی کتیبهکهی - كه سه رهتاو كوٽايی ماوه - به تهواوی نازانريٽ، به لام به خهتيکی تازه له سه ر کارتونیک که دهستهتهکهی تیٽ خراوه نووسراوه (الاستعداد ليوم الميعاد).

دوا بهشی دهستهتهکهيش ئهو ئيجازهی تهريقهتهيه طاهای کورپی يهحيای کورپی سولهيمانی کورپی محهمهدی کورديی خوٽناويی مهئموومی - یان مامومی - له ئهبو صالح دهرويش مصطهفای کورپی حاجی (عبد النبي) بلباسی کورديی وهرگرتوه. ئيتر ئهم پیاوانه کيٽن و؟ به سه رهاتيان چی بوه؟ ئهو سه رچاوه کتیبانهی له دهستی ئیهمه دان و باس له میژووی زانایان و ناودارانی کورد دهکن، هيچيان ده ربارهی ئهم که سانه تيٽدا نييه که له م دهستهتهدا ناويان هاتوه، واته ئهمانهيش دهچنه رزی ئهو زاناو گهوره پیاوانهوه بوٽ يهکه م جار، له م سه ردهمه دا، له ريگه ی ئهم پرورژه وه ناويان دهکهويٽه ناو ناوان و ريگه یان بوٽ خوٽ دهکريٽ له مه ولا بچنه ناو ئهو کتیب و بيليوگرافيانه وه بوٽ میژووی زانایانی کورد داده نرين و ريگ دهخريٽ.

مايهوه ئهوه كه بزانیين ئهه دهستهته به دهستی مهلا یوسفی عهقراوی
سالی (۱۲۸۴ك) له بهر خاتری مهلا حهسین به خهتیکی خوش و سهرو بو
بو کراو نووسراوهتهوه، ئیستهیش به ژماره (۴۷۷۹) له کتیبخانهی
(دارصدام للمخطوطات) دا پاریزراوه. (۱)

قولاخی که شکوئلیک

(۹۹)

پێسترنیش باسی ئهوهه کردوه که تا ئیسته دیوانی هیچ کام له شاعیرانی
کوئمان به دهستهتهی خوئی دهسته نهکهوتوه و، ئهوه دیوانانهی تا ئیسته
لیکۆلینهوهیان لهسهه کراوه، یان بی لیکۆلینهوه چاپ کراون، هیچیان له بهر
نوسخهئێههلی و لهسهه نوسخهئێههلی شاعیر نهنووسراونهتهوه،
لیکۆلینهوهیان لهسهه نهکراوه. نهک ههه ئهه به لکو نایشوانین بلین دیوانی
تهواوی یهکیک لهو شاعیرانهمان دهسته کهوتوه و، دیوانهکهی به تهواوی -
بی ئهوهی هیچ له بهر ههه مکهانی لهناوچوو بیت - له دهسته دایه. بویه ههه
ههولیک بدربیت و، ههه سوواخی بکریت و، ههه قولاخ و شوینهواری له
بههههه و شاعیران بدۆزریتهوه بهردیکی تازهیه دهخریته سهه ساختمان و
کووشکی شاعیران و، یاریده دهریکی تره دهچپته پال که رهسته کانی
لیکۆلینهوهی بهر ههه می شاعیران.

لهه رهوهه لهه دهرفهتهه خوینهه رانی نازیز له پاشماوهی که شکوئلیک
ئاگادار دهکه مهوه، که رهنگه کاتی خوئی که شکوئلیکی رهنگین و که موینه
بووبیت و، شاعیری نایابی گهلی له شاعیرانی کوردی له ئامیز گرتبیت، به لام
به هوئی ئهوهه بایهخی باش به هه لگرتتی نههراوهه، که مهتره خه می له
پاراستیدا کراوه بهشی زۆری لهناوچوهه، ته نهها قولاخیکی ماوهتهوه و له
ئاسوی ئهه به شهوه که ماوه یادیکی ئهه شوینهواره خاوهن نادیاره بکهینهوه.
به لام پێش ئهوهی باسیکی دهستهته که بکهه دههوی لا له دوو رووی

(۱) له ژماره ۱۹۲۸ی روژی ۹-۴-۱۹۹۴ی هاوکاریدا بلاوکراوهتهوه.

دهسته ته که بکه مه وه :

یه که م: ئەم دهسته ته پاشماوه ی کتییخانه ی بنه ماله ی بریفکییه و، ئەو بنه ماله کتییخانه یه کی پر له دهسته ته ی نایابیان هه بوهو، به شیکی له (دارصدام للمخطوطات) دا جیگیر بوون و له بهر و دوای ئەم دهسته ته وه که باسی ده که یین پارێزراون.

دوهم: لەم دهسته ته دا چه ند نمونه یه کی هه ولی سه ره تاییی بو رینووسی کوردیی ده بینریت و، ئەگەر میژروی نووسینه وه که ی بزانی ت ده کری به هندی به راورد شتیکی ده رباره ی قوناغیکی ره وتی رینووسی زمانی کوردیی له گه ل بکری ت و، له و یه ک دوو به ی ته شدا له باسی دهسته ته که دا به نمونه ده یانه ی نه مه وه هه ولی دده م به رینووسه که ی خوی ئەو چه ند به ی ته بنووسمه وه.

باسیکی دهسته ته که :

ئەم دهسته ته که له (دارصدام للمخطوطات) دا به ژماره (۴۸۹۷) پارێزراوه پاشماوه ی دهسته تیکی کۆنی ناوچه ی کوردستانه و به دهستی خوینه واریکی کورد نووسراوه ته وه، ئیتر له مه زیاتر شتیکی دی ده رباره ی شوین و سالی نووسینه وه ناوی نووسه ره وه ی نازانین. هه ره ها نایشزانین وهختی خوی قه واره که ی چه ند بوهو له چه ند لاپه ره پیکهاته وه. هه ولی دده م لیڤه دا ئەوه ی که ماوه به خوینه رانی ئازیزی بناسینم و، به کورتیی له ناوه رۆکه که ی ناگاداریان بکه م :

سه ره تا که ی به پارچه یه ک شیعری عه ره بیی ده ست پیده کات و نازانری شیعری کبیه و له کۆتاییه که یه وه نووسراوه :

(تمت القصيدة المسماة بطنطرايي ، في مسجد، عند اسفل السوق)

دوای ئەمه غه زه لیکی فارسیی شاعیری ک به ناوی (فدای) دیت. له پاش ئەمیش پارچه یه ک شیعری (خسرو) دیت.

دوای ئەمه و سه ره تا ی لاپه ره (۵) شیعری (جامی) نووسراوه و، ئەم شیعرا نه ی جامیی تا لاپه ره (۷) ده خایه نی ت و له و لاپه ره دا شیعری (حافظ) نووسراوه، دوای ئەمه میش نووسراوه (مخمس کلام ناصح) ئەمه میش لاپه ره (۸) ی گرتوه ته وه، سه ره تا ی لاپه ره (۹) یش به سه رباسی (مخمس

کلامی... بر خسرو) دست پیډهکات و، هر لهو لاپه‌رهدا دواى نهو شيعرانه نووسراوه: (شيخ احمد فرمايد) که دهبی نه‌مه شيعری مه‌لاى جزيری بیټ، به لام دوا بهیتی نه‌م پارچه شيعره، که به زمانى فارسىيه، نازناوى (جامى) تیدايه. لاپه‌ره (۱۰) یش شيعری (جامى) يه و له لاپه‌ره (۱۱) دا کوټایى دیت و، هر لهو لاپه‌رهدا نووسراوه: (شيخ احمد فرمايد) و دواى نه‌م ناویشانه پارچه شيعریکی مه‌لاى جزيری دهست پیډهکات و نه‌مه سهره‌تاکه‌یه‌تی:

پر مکه اسراف د قتلا مباح سفك دم العاشق ما لا يباح

نه‌م پارچه نو بهیته و له لاپه‌ره (۱۲) یشدا سهره‌تای پارچه‌یه‌ک شيعری دیکه‌ی مه‌لا دیت و به خه‌تیکی کال نووسراوه و تهر بووه باش ناخوینریته‌وهو، نه‌مه سهره‌تاکه‌یه‌تی:

بحسن احسن التقويم...

له کوټایى لاپه‌ره (۱۳) دا نووسراوه:

(تمام شد ملمع حضرت شيخ احمد جزري بحمد الله وتوفيقه)

سهره‌تای لاپه‌ره (۱۴) ش هر شيعری مه‌لاى جزيریيه و نه‌مه

سهره‌تاکه‌یه‌تی:

اسمى ته به مکتوب و ديوان قدما حرفك قلم علم بنقوم رقم‌دا

نه‌م پارچه‌یش (۱۰) بهیته و، هر لهو لاپه‌رهدا کوټایى دیت و، به دواى نه‌مه‌دا پارچه‌یه‌ک شيعری فارسى (کمال) نووسراوه، تا لاپه‌ره (۱۵) ده‌گریته‌وهو، دواى نه‌م پارچه‌یه‌ک شيعری فارسى (سعدى) نووسراوه و، له لاپه‌ره (۱۶) دا ته‌واو ده‌بیټ و، پارچه‌یه‌ک شيعری فارسى (فداى) دیت. لاپه‌ره (۱۷) سهره‌تای پارچه‌یه‌ک شيعری (سلیم) و دواى نه‌وه‌یش پارچه‌یه‌ک شيعری فارسى به ناوى (غریب) نووسراوه، سهره‌تای لاپه‌ره (۱۸) یش شيعری (خیاط) ناویکه و، دواى نه‌وه‌یش جاريکی دی شيعری مه‌لاى جزيری دیته‌وهو، نه‌مه سهره‌تاکه‌یه‌تی:

مه لهو فنجان لسر دسته کو مه‌تابا هلال ابرو

نماین من دمرآة میا صافا زلال ابرو

نه‌م پارچه (۱۶) بهیته و له لاپه‌ره (۱۹) دا کوټایى دیت و پارچه‌یه‌کی

دیکه شیعری مه لا دیت و ئەمه سەرەتاکە یەتی:

ملامه لکردنا دلبر ژ نو صد بوسه مابن دین

دما از دی نجازم ژی دبی دین ته فوق العین (!)

ئەم پارچەیش (۷) بەیتەو، کۆتاییەکی کۆتایی لاپەرە (۱۹) یە.

سەرەتای لاپەرە (۲۰) یش پارچەیک شیعەرە بە نازناوی (حسن) و بە
دوای ئەو دا دوا پارچە شیعەرەکانی مه لای جزیری له دەستخەتەدا دیت و،
ئەم پارچانە سەرەتاکەیان ئەمە یە:

سر وحدت ژ ازل گرتیه حتی بابد

واحدك فرده بذاتي خونین چو عدد

ئەم پارچە چوار دە بەیتە. له لاپەرە (۲۱) دا بە دوای ئەم پارچەدا ئەم

پارچە ی خوارەو دیت و ئیتر دوای ئەو دەستخەتە که دپراو:

فلکا اطلس و سرگشته دجاما مه حبابه

موج ددتن قلزم عشق مه لسر دست غرابه

ئەم پارچەیش (۱۵) بەیتە و، له دوایەو نووسراو (وله) واتە هەر

شیعری مه لای بە شویندا دیت. (۱)

دەستخەتی مه لا ئەبو بکراغا

(۱۰۰)

ئەم پرۆژە ی ماوەیەکی دەستم داوەتی و سەرگرمی کارکردنم تیایدا،
بەشی هەر زۆری ئەلقەکانی رابوردووی زانیاریگەلی نەوازەو، بابەتی
باسنەکراو، بوخچە ی نەکراو بوون، بەلام هەندێ ئەلقەیان له رووی
زانیاری چروپرو، بابەتی که موینه وە زیدە بایەخ و جیاوازی تاییه تیان
هەبوە. ئەم ئەلقەیش یەکیکە لهو ئەلقانە ی نمونە ی (ئەلقە ی ونبوو) یان
بەشیک له قوناغیکی له بیرکراوی میزروی ئەدەب و زانیاری گەلی کوردی
گرتووە خوێ.

(۱) له ژمارە ۱۹۳۳ ی رۆژی ۱۶-۴-۱۹۹۴ ی هاوکاریدا بلۆکراوئەو.

لهم ئەلقەدا دەستخەتییکی کەموینیە بە خوینیەران دەناسینیین کە دەکری له رووی ئەم دەستخەتەو پەردە لە رووی ناوو سەر دەمی ژیانی چەند مامۆستاو ناودارانی کورد هەلبەدەینەو، کە تانیستە لە سەرچاوەکانی ئەدەب و میزووی کورددا باسیان نییە و، ئەمە یەکەم جارە ناویان دەبری. وەك له ریگەیی ئەم دەستخەتەو هەگەل هەندی بەرھەمی کوردیی مامۆستایەکی کورددا ئاشنایەتەو کە تانیستە پەیی بە شوینی بوونیان نەبراو، خاوەن مەبەستان و بە تەنگەو هاتوونی ئەم بابەتە لێی بی تاگان. دەستخەتەك، وەك بە دریزی باسی دەکەین، (۲۵) کتیب و نامیلکەیی تێدایە، هەموویان بە دەستی مەلا یوسفی کوری مەلا سەعدیی نووسراونەتەو، هەموویشیان بو ناغایەك نووسراونەتەو کە ناوی ئەبوبەکری کوری جوانمەر دە. دوا نووسینەو دەستخەتەك چەند کەس کاریان تێدا کردو، ناوەرۆکەکی هەگەل ئەسلە لەبەر نووسراوەکاندا بەراورد کرا، دوایش ئەبوبەکر ناغا لە دوا هەموویانەو - یەکە یەکە - نووسیویە کە تیا خویندو.

ئەویش کە جیگەیی بایەخەو دەبی لەبیر نەکری ئەم دەستخەتە کە (۴۵۸) لاپەرە زیاترە لە ماوەی کەمتر لە سالیکیدا نووسراوەتەو، مەلا یوسفی شارەزاو خەتخۆش و وردەکار لە دوا زور لە کتیبەکانەو سالی نووسینەو - کە سالی ۱۱۸۴ ه - نووسیو. ئەو جیگەیی داخە شوینی نووسینەو کە نەنووسیو، ئەگەر وا نەبوا یەگەلی بە بایەختەر دەبوو و زور شت کە نیستە نازانین، دەزانان.

بەگورتیی ئەو نەو نەو ماوەی ئێرە هەبیت باسی ئەو شتانە دەکەین تانیستە - بە پیی تاگاداری من - باسیان نەکراوە و تۆمار نەکراون:

۱- ئەم پیاو کە ناوی ئەبوبەکر ناغایە و، ناغایەکی وا بوە حەزی لە خویندن بو، زانای گەورە وەك شیخ قەسیمی کوری شیخ ئەحمەدی تەختەیی کتیبی بو بەراورد کردو، چەند جار بە خاوەنی (شیرو قەلەم) ناویان بردو، ئەویش ئەو هەموو بابەتەیی بە دەرس خویندو. دەبی کی بی؟ لە چ ناوچە یە کدا میرو ناغاو فەرمانزەوا بو؟

۲- مامۆستا مەلا عەبدوڵلایەك، کە ناوی مەلا عەبدوڵلای مەجنووب

بوہو، ئەبو بەکر ئاغا کتییی تەجریدی موحەقیقی طوسی لە لا خویندووە و، به مەولاناوی بردووە دەبی کی بی؟ لە کوی زیای بی؟ کە ی و لە کوی کۆچی دوایی کردی؟

۳- مامۆستا شیخ وەسیمی یە کەمی تەختەیی، بە گوێرە ی ئەو هی مامۆستا بابا مەردۆخ لە مەشاهیرە کەیدا باسی کردووە و، زانیارییەکانیشی لە میژووی بنەمألە ی مەردۆخ وەرگرتووە.. (۲۲) کتیب و نامیلکە ی لە زانیارییە جوړاو جوړەکاندا داناو، (۱۰) لەو دانراوانە بە زمانی کوردین، کەچی ئیمە لەم دەستخەتە ی مامۆستا مە لا یوسفدا چەند هۆنراو هی مامۆستا شیخ وەسیم لە چەند بابەتدا دەبینین و هیچیان لەوانە نین مامۆستا بابا مەردۆخ باسی کردوون، واتە چەند نامیلکە و دانراوی دیکە ی ئەم مامۆستایەش دەدۆزینە وەو، دەخرینە پال دانراوەکانی دیکە ی و، تیشکیکی رووناکتر ئاراستە ی میژووی ئە دەبی کوردیی دەگریت.

باسیگی دەستخەتە کە :

ئەم دەستخەتە کە لە کتیبخانە ی (دارصدام للمخطوطات) دا بە ژمارە (۵۰۷۸) هەلگیراوە، دەستخەتیکی کە موینە ی نایابە و، کاتی خۆی جاریک شەر بوەو، دوایی جزو بەند کراو تە وەو باش پارێزراو. دەستخەتە کە (۲۵) کتیب و نامیلکە ی جوړاو جوړی تێدایەو، ناوی کۆمەڵێک زاناو مامۆستا و چەند میژووی جیا جیاو بابەتی بە سوودی تێدایە. وایرەدا هەول دەدەین و رده و رده هەندی لەو بابەتە ناو بەرین.

جا با و رده و رده بە ناو دەستخەتە کەدا بگەڕین و بە گوێرە ی ماو هی ئێرە بە خوینەرانی بناسین :

یە کەم بابەت لە دەستخەتە کەدا کتیبیکی ناتەواو دیت، دوای ئەو لە لاپەرە (۱۰) وە مەتتی شافیە ی (ابن الحاجب) دیت و، تا لاپەرە (۶۲) دەگریتە وەو، لە سووچیکی دوا لاپەرە ی شافیە کە وە نووسراو (بلغ، قرأت فیه، ابا بکر).

سەرەتای لاپەرە (۶۳) مەتتی کافیە ی (ابن الحاجب) هە ئەمەیش تا لاپەرە (۱۱۱) دەخائینیت و نووسراو کە لە میژووی (۱۱۸۴) دا نووسراو تە وەو. هەر لەو سألەدا بەراورد کراو، ناوی ئەبو بەکریش لە

سووچیکیدا ههیه.

لاپه‌ره (۱۱۱) یش مه‌رثیه‌ی ئیمام حسه‌ینه به زمانی فارسیی.
له لاپه‌ره (۱۱۲) یشه‌وه مه‌تنی (وضع) ی (قاضي عضد الدین) ده‌ست
پی‌ده‌کات و، ئەمه‌یش له لاپه‌ره (۱۱۴) و هه‌ر له سالی (۱۱۸۴) دا ته‌واو
بوو، له سووچیکی لاپه‌ره‌که‌دا نووسراوه: (تمت المقابلة حسب امر العالیشان،
وهو عين الاعیان، سمي اكبر العشرة المبشرة شاننا، واعظم الخفاء مرتبة
ومحلا. الحقير تراب اقدام المشايخ).

له لاپه‌ره (۱۱۶) وه مه‌تنی ته‌لخیص دی‌ت و تا لاپه‌ره (۲۱۰)
ده‌گریته‌وه و له‌وی‌دا نووسراوه: (تمت الكتاب بعون الملك الوهاب، بجهة
حاجي ابا بكر اغا قلبي نمود، كمتري يوسف ابن ملا سعدي (۱۱۸۴)).
له‌م لاپه‌ره‌دا شتیکی جیگه‌ی سه‌رنج ده‌بینری ئەویش ئەوه‌یه مامۆستا
مه‌لامه‌مه‌د قه‌سیمی كورپی مامۆستا مه‌لا ئەحمه‌دی ته‌ختی موقابه‌له‌و
به‌راوردی بۆ ئەبویه‌كر ئاغا كرده‌و ئاواي نووسیوه:

(تم القبال بحسن توفيق الملك المتعال، برسم الصاحب الاكرم، وَاغاي
المفخم، محب اهل العلم، صاحب السيف والقلم، الا وهو ابو بكر العالیشان،
وفقه الملك المنان. الحقير محمد قسيم بن احمد التختي (۱۱۸۴).

هه‌ر وه‌ها له سووچیکی ئەم لاپه‌ره‌وه نووسراوه (بلغ وقراه فيه ابوبكر)
له لاپه‌ره (۲۱۱) یشه‌وه (المسائل الهندية) ده‌ست پی‌ده‌کات و، له لاپه‌ره
(۲۱۲) دا له‌گه‌ل نووسینه‌که‌ی (بلغ مقابلة وقرات فيه، ابوبكر) ته‌واو ده‌بی‌ت.
له لاپه‌ره (۲۱۴) یشه‌وه (تهذيب الكلام في تحرير المنطق والكلام)
ده‌ست پی‌ده‌کات و له (۲۲۴) دا به هه‌مان كه‌لیشه‌وه ته‌واو ده‌بی‌ت و،
لاپه‌ره‌کانی (۲۲۵ و ۲۲۶) یش چهند هه‌لبه‌ستیکی فارسین.

دواي ئەمانه‌یش له یه‌ك لاپه‌ره‌دا (متن الاداب المشهور بالرسالة
الحنفية) دی‌ت و، می‌زروی نووسینه‌وه‌که‌ی (۵) ی ره‌جه‌بی سالی (۱۱۸۴) و
موقابه‌له‌و باسی خویندنی ئەبویه‌كری تیدا‌یه.

دواي ئەوه‌یش کتیبی (اصول الفقه) ی جلال الدین السبکی دی‌ت و تا
لاپه‌ره (۲۳۶) ده‌خایه‌نی‌ت.

له لاپه‌ره (۲۳۷) یشه‌وه (متن كتاب قاضي لاري) ده‌ست پی‌ده‌کات و، تا

لاپهړه (۲۸۹) دهگریتهوه و نه‌میش هر له سالی (۱۱۸۴) داته‌واو بوهو باسی موقابه‌له‌و خویندنی نه‌بویه‌کریشی تڼدایه.

دواى نه‌میش په‌ریه‌کی فارسیی پزیشکیی نه‌بو‌علی سینا دیت.
لاپهړه (۲۳۹) یش سه‌ره‌تای (رسالة الحساب) ی به‌هادینی عامیلیه‌و، له لاپهړه (۳۳۳) دا ته‌واو ده‌بیټ‌و، له کوټاییه‌که‌یدا نووسراوه:

(تمت الكتاب بعون الملك الوهاب، بجهة صاحبی ام ابا بكر آغا قلمي نمود. كمتريں عباد الله يوسف ابن ملا سعدي ۱۱۸۴) هه‌روه‌ها دواى نه‌میش له سووچه‌وه باسی موقابه‌له‌و خویندنی نه‌بویه‌کر هه‌یه.

له لاپهړه (۳۳۴) یشه‌وه (تشریح الافلاك) ی (بهاء الدين العاملى) دیت‌و تا (۳۵۹) دهگریته‌وه.

لاپه‌ره‌کانی (۳۶۰ و ۳۶۱) پارچه‌یه‌ک شیعری فارسییه.

لاپه‌ره (۳۶۴) ش باسیکی پزیشکییه.

لاپه‌ره (۳۶۵) سه‌ره‌تای کتبیی (التجريد) ی (طوسی) یه‌و نه‌میش له لاپه‌ره (۴۰۷) داته‌واو ده‌بیټ‌و، هر هه‌مان می‌زوو هه‌مان باس‌و شیوه‌کانی پی‌سووی پی‌ویه.

له لاپه‌ره (۴۰۹) یشه‌وه تا لاپه‌ره (۴۱۳) مه‌تتی عه‌قائیدی مه‌لا جه‌لاله.
له لاپه‌ره (۴۱۴) یشه‌وه تا (۴۲۵) مه‌تتی عه‌قائیدی مه‌لا سه‌عه‌ده و نه‌میش هر هه‌مان شیوه‌و می‌زووی پی‌ویه.

له لاپه‌ره (۴۲۶) وه چند هونراوه‌ی زانیاریی ماموستا شیخ محه‌مه‌د وه‌سیمی ته‌خته‌یی ده‌ست پی‌ده‌کات‌و، نه‌م هونراوانه له‌بابه‌تی خویندا و له می‌زووی نه‌ده‌بی کوردیشدا بایه‌خیکی زوریان هه‌یه‌و، له‌م شوینده‌دا ماوه‌ی بلا‌وکرده‌وه‌میان نییه‌و، به هیوام له دهر‌فه‌تیکی دیکه‌دا شتیکیان بو‌بکه‌م. نه‌و هونراوانه بریتین له:

۱- بیان اسامی علوم الاخرین

۲- بیان علوم شرعیة از علوم اخرین.

۳- بیان علوم اولین که فلسفشان گویند.

۴- فروع ریاضی

۵- اسامی طبیعیات

۶- فروع الحکمة

۷- علوم حکمت عملی

۸- بیان علوم فلسفی در چند مسئله علوم اسلامیة مخالفند

۹- بیان آنچه کفر است از مسائل فلسفی و تهافت ایشان.

۱۰- اخلاق

۱۱- انواع حکمت هفت است

۱۲- انواع شجاعت یازده است

۱۳- انواع عفت دوازده اند

ئو هؤنراوانه بهو جوړه ی سهرمه بهش کراون و تیکرایان (۱۰۴)
بهیتن و، ناونیشانه کانم وهك خوځیان نووسی و، له کوټایانوه نووسراوه:

(تمام شد اخلاقها از گفتهء مرحوم جنت مکان شیخ محمد وسیم
تختوی (۱۱۸۴) دوا به دوا ی ئم هؤنراوه له لاپره (۴۳۲) وه کتیبی
(الزوراء ی (جلال الدین ی الدوانی) دهست پیډهکات و تا (۴۴۲)
دهخایه نیټ و، ئه میش وهك شوینهکانی رابوردوو باسی موقابه له و خویندنی
ئهبوبه کری پیویه.

له لاپره (۴۴۳) دا هؤنراوه ی عوامیلی جورجانی به فارسی له دوو
لاپره دا نووسراوه.

دوا ی ئه ویش له لاپره (۴۴۹) وه هندی بابته تی عه قائید له کتیبی
(الانوار) وه رگراوه و تا (۴۵۳) دهخایه نیټ.

دوا بهشی ئم دهستخه ته رهنگینه کتیبی که له عیلمی (وفق) دابه ناوی
(سهام الریط) وه، دانراوی (محمد الفاسی المغربی) یه.

وهك گوتم هؤنراوهکانی ماموستا شیخ محمهد وهسیم له (۱۰۰) بهیت
پترن و، لیكدانه وهو له سهر نووسینیشیان دهوټ، بویه ماوه نییه لیردها
بلاویان بکهینه وه، به لام ههرچون بیټ نمونه یان لی وهردهگرین:

اخلاق از گفتهء شیخ محمد وسیم - قدس سره -

حیکمهت و عیفتهت و شهجاعت و عدل

(اصل الاخلاق) ن یهك تا وه چهارم

فهر عیشیان هه نی فره بشنه وه

جه يهك تاكو چل (والله يعلم)
 ئەرهل عيىادەت، ئىخلاصەن دووم
 سىمىن دوعا، شوكرەن چەھارەم
 پەنجەمىن سەبەرن، شەشەم ھەن رەضا
 ھەفتەم تەوەكول، ھەيا ھەن ھەشتەم
 نۆھەمىن عىققەت، دەھەمىن ئەدەب
 عالی ھىممەتىي واچە يازدەھەم
 دواز دەمىن عەزمەن، سىزدەم جەددو جەھد
 چاردەھەم ئەبات، عدالەت پازدەم. (۱)

(تفصيل الجرجانى) ى مەلا على شىخانىي

(۱۰۱)

له ئەلقەي ئەم جارەيشدا دەگەریمەو ھە سەر باسى ئەو ريگە تاريك و شەو زەنگو ئەنگوستە لەچاوەي لە بەردەمي ئەوانەدايە دەيانەوي شتيك بو ميژووي ئەدەب و زانياري گەلي كورد بکەن و، کون و کەليئي زورو زەبەندەي قوناغەکانی بەسەر بکەنەو و، چييان بو گرتن و پپرکردنەو ھيان پي بکري بيکەن. نمونە ھيئانەو بو تاريك و نتيكي ئەو ريگە ماندوبووني ناويت و، کاتي وا ھەيە نمونەکان - دواي لي وردبوونەو ھيان - خوينەر و پروکاس دەکەن و، ئەگەر زور و رەبەرزو پروا بەھيژ نەبي لەوانەيە دوش دابميئي و ھيواپراو بييت و بلييت:

رويشتن بەم ريگەدا جگە لە ماندوبووني ريپوارەکانی شتيكي ديکەي لي ھەئناو ھريت!

بازور سەرتان نەئيشييم و توزيك لەگەل يەكيك لەو نمونانەدا کات بەرينە سەر. کتيبي (تەصرifi مەلا على) لەناو ماموستاو خوينەواران و خويندنگاکانی کوردستاندا بوو بوو بە کتيبي - بەزاراوەي ئەمپرو - (مەنھەجي) و، فەقي دواي خەتمی قورئانی پيروزو خويندنی چەند کتيبە

(۱) لە ژمارە ۱۹۳۹ی رۆژی ۲۴-۴-۱۹۹۴ی ھاوکاریدا بڵاوکر اوئەو.

وردهیهك، عوامیلهكان و ئونمووندهج و ئیظهارى دهخویند، دواى خویندنى ئیظهار قوناغى خویندنى تهصریفى مهلا على بوو، رهنگه مهلا یان کۆلکه مهلا نهبووبى له کوردستاندا نهو کتیبهى نه خویندبى و، دواى خویشى، نهگهر بووبى به موسته عید، بهدەرس نهیگویتیبهوه.

واته نهگهر نهئین ههزاران نوسخهى لى نووسراوتهوه، نهوه بى سى و دوو دهئین صهدان نوسخهى لى نووسراوتهوه، دوايش مامۆستایان (فرج الله ذكى الكردى) و (محمى الدين صبرى النعمى) كه ریگهیان كهوته قاهیره، لهگهڵ چاپخانهو چاپمهنبى شارهزابوون و، بۆیان كرا شتیك له شوینهوارى زانیانى گهلهكهیان به چاپ بگهیهنن.. یهكێك لهو کتیبهانى به لایانهوه جیگهى بایهخ بوو، بۆ نهوهیان ههلبژارد پيش صهدان بهرهمى دیکه ریگهى چاپخانه بگریته بهر کتیبهى (تهصریفى مهلا على) بوولهگهڵ قزلبجى و قهراخى و حاشیهدا چاپیان کردو بلاویان کردهوه.

باشه نهم کتیبه راسته ناوى تهصریفى مهلا علىیه؟ دانهرهكهى كهى زیاره؟ له كوی زیاره؟ كى شتیكى دهربارهى نووسیوه؟ كهى كۆچى دواى کرده؟ تهنه ههه نهو کتیبهى داناوه؟ نهمانه و چهند پرسىاری دیکهیشمان له بهردهمدان، به وهلامدانهوهى ههندیکیان نمونهى تاریكى ریگای دۆزینهوهى زیان و بهرهمى مامۆستایانى کۆنى کوردمان دهست دهکەویت. له نهجامى گهپانم بهناو کتیبخانهى (دار صدام للمخطوطات) دار ریگه له دهستخهتیک كهوت وهلامى ههندى لهم پرسىارانهى تیداوه و، زۆرى نهخایاند هههلهو گهشت و گیلهم بهناو دهستخهتهکاندا نوسخهیهكى دیکهیشم دۆزییهوهو، ههردوکیان نوسخهیهكى تهواوى کتیبهى مامۆستا مهلا على شیخانى ئوشنهویى - شنۆیى - پیکدینن. جا لیروه سهه به دهروازهى وهلامى پرسىارهکاندا دهکەین.

۱- نهو کتیبهى كه سالههاى ساله له کوردستاندا دنووسریتهوهو به دهرس دهخوینریت و دهگوتریتهوه و به ناوى (تهصریفى مهلا على) یهوه ناوبانگى دهر کرده .. ناوى (تهصریفى مهلا على) نییهو، مامۆستا خۆى بهدم و قهلهمى خۆى لهو دهستخهتهدا كه باسى دهکەین دهلی:

(كما سمیت التصریف تکمیل الزنجانى). واته نهو کتیبهى ناوى

ته صریفی مه لا علی نییه و ناوی (تکمیل الزنجانی) یه .

۲- ماموستای شنویمان جگه له و کتیبه‌ی که له عیلمی صهرفدایه کتیبه‌ی که بایه‌خی زانایانه‌ی له زانیاری نه‌خودا به ناوی (تفصیل الجرجانی) یه وه داناو، به لام دیاره ئه‌م وه کتیبه صهرفه‌که‌ی - هه‌رچه‌ند ئه‌می دوا ی ئه‌ویش داناو - نه‌که‌وتوته ناوان و ناوبانگی دهر نه‌کردوه، به‌ختی یار نه‌بوه، له پیچ و په‌نای له بیرچووندا ماوه‌ته‌وه .

۳- ئه‌م ماموستا به‌ریزه نه‌نانه‌ت له و کاته‌یشدا (تکمیل الزنجانی) ه‌که‌ی له قاهیره چاپ کراوه شتیکی دهر باره نه‌زانراوه، پیسه‌کی و باسیک دهر باره‌ی دانهری کتیبه‌که نه‌نووسراوه، ئه‌وه‌نده‌ی من ده‌ستم پیایدا گه‌یی بیته و گه‌رابم له هیچ سه‌رچاوه‌یه‌کی به‌رده‌سماندا - که‌م تا زور - هیچی له‌سه‌ر نه‌نووسراوه .

لیزه به‌دواوه به‌کورتیی باسیکی هه‌ردوو ده‌سته‌ته‌که ده‌که‌بین و، ئه‌وه‌ی بو ئیره بلوی لییان و هه‌ر ده‌گرین و له‌سه‌ریان ده‌نووسین و، شنگه‌لیکی دیکه، وه‌ک هه‌لسه‌نگاندنی کتیبه‌که‌و، زانیینی پله‌ی مه‌لایه‌تی ماموستا له روانگی کتیبه‌که‌یه‌وه، سوودهر گرتتی له کتیبه‌کانی پیش‌خوی و، زانیینی سه‌رده‌می ژیانی له ریگه‌ی ئه‌و کتیبه‌نه‌وه ... چه‌ند شتی دیکه‌یش به‌کات و شوینی خویان ده‌سپیرین .

باسیکی ده‌سته‌ته‌کان:

ده‌سته‌ته‌ی یه‌که‌م: ئه‌م ده‌سته‌ته‌ که له (دار صدام للمخطوطات) دا به ژماره (۴۸۱۸) پاریزراوه ده‌سته‌ته‌تیکی کونه و هه‌ندیک شپرو و په‌ر و دلۆپه خواردوو و نم کیشاوه، په‌ره‌ی یه‌که‌می ماوه، دوا ی په‌ره‌ی یه‌که‌می په‌ره‌یه‌ک که‌وتوه . تیچ‌رای ئه‌م ده‌سته‌ته‌ (۱۴۹) لاپه‌ره‌یه، نووسه‌روه‌که‌ی ناوی عزیزی (عبد...) ه له سالی (۱۱۸۱) دا نووسیویه‌تییه‌وه و ئه‌م به‌یته‌ له پیش لاپه‌ره‌ی یه‌که‌مه‌وه، که کۆتایی کتیبه‌ی (ته‌صریفی مه‌لا‌علی) یه ده‌خوینییه‌وه:

تمام شد کتابم بنام صمد که هجرت هزارو یک هشتاو صد
ده‌سته‌ته‌که هه‌ر لاپه‌ره‌ی (۱۲) دیری تیداوه و پیوانه‌ی هه‌ر لاپه‌ره‌یه‌کی
(۲۰×۱۴ سم) ه .

نوسخه‌ی دووم : ئەم دەستخەتەش بە ژماره (٤٩٩٦) له (دار صدام للمخطوطات) دا هه‌لگیراوه، دووباره نوسخه‌یه‌کی کۆنه‌و، ئەمیش باش هه‌لنه‌گیراوه و تهر بوه‌و لێی کوژاوه‌ته‌وه، له سه‌ره‌تاكه‌شیه‌وه په‌رپه‌یه‌کی كه‌وتوه. ئەم دەستخەتە بچکۆله‌یه‌و، بیوانه‌که‌ی (١٥×١ سم) و هه‌ر لاپه‌رپه‌یه‌کی (١٥) دێری تێدایه. که ئەم کتێبه‌ش ته‌واو ده‌بی‌ت دەستخەتە‌که سه‌ره‌تای کتێبێکی عولومی قورئان و ته‌جویدی ماموستا مه‌لا حسه‌ینی کوری عثماني به فارسی تێدایه، به‌لام کتێبه‌که ناته‌واوه.

نووسه‌روه‌ی ئەم دەستخەتە‌یان نه‌ ناوی خو‌ی و نه‌ سالی نووسینه‌وه‌ی دەستخەتە‌که‌ی نه‌ نووسیوه. وادیاره‌ دوایی دەستخەتە‌که‌ که‌وتوه‌ته‌ لای زه‌لامیکی دیکه‌و، لابه‌لا له‌ په‌راویزه‌وه هه‌ندی شتی نووسیوه‌و، چه‌ند میروویه‌کیان تێدایه‌ لیان‌ه‌وه‌ ئەوه‌مان ده‌ست‌ده‌که‌وی که‌ دەستخەتە‌که‌ پێش ئەو میروه‌ نووسراوه‌ته‌وه. له‌وانه‌شیه‌ ئەو میرووانه‌ له‌ هیچ شوینیکی دیکه‌دا به‌و جو‌ره‌ ده‌ست نه‌که‌ون‌و، یه‌که‌ یه‌که‌ و تیک‌پرايش، بو‌بابه‌تی خو‌یان سوودی زو‌ریان هه‌یه، بو‌یه‌وام به‌باش زانی ئەو ده‌قه میروویان‌ه به‌ گوێره‌ی به‌رو دواو زنجیره‌ی لاپه‌ره‌کان وه‌ک خو‌یان بی‌گو‌رین و ده‌سکاری بنوسم.

به‌سه‌ر ئەوه‌شدا نارۆم ئەم زه‌لامه‌ دوومه‌ کۆلکه‌ مه‌لاو نیمچه‌ خوینده‌وار بوه‌و، عه‌ره‌بیه‌که‌ی شه‌ق و شه‌ره، جا با پیکه‌وه بزانی ئەم ماموستا چی بو‌ تو‌مار کردوین؟

(وقع الغلاء الاول في سنة إحدى ومائة بعد الالف من الهجرة. وقع قتل حمزة بيبك الشيرازي وملك آغا في سنة مائة وإحدى عشر بعد الالف من الهجرة. وجاء المطر الكثير ويقولون ماء الاسود في سنة ستة ومائة بعد الالف من الهجرة.)

(وقع قتال مهدي الكاذب من الداسنية في سنة سبعة عشر ومائة بعد الالف. ووقع قتال الكوشي في سنة خمسة وخمسين ومائة بعد الالف. وجاء التهماس إلى ولايتنا في سنة ستة وخمسين بعد الالف والمائة.)

(تاريخ وفاة ملك خليل في بامرنا في سنة خمسة وستين ومائة بعد الالف.)
(ووقع قتال {كابنيرك!} في سنة تسعة عشر و مائة بعد الالف من

الهجرة

(جاء بيرام بيك مرة الاولى الى طلب حكومة العمادية في سنة ثمانية وستين ومائة بعد الالف.)

(تاريخ مجيئه!) بيرام بيك إلى الحكومة في المرة الثانية مع الببات في سنة اثنين وثمانين ومائة بعد الالف.)

(ووقع حرب اهل الموصل مع اهل العمادية في قرية (باعدر) في سنة خمسة وستين ومائة بعد الالف من الهجرة.)

(ووقع طاعون العام والقحط العام في سنة احدى وسبعين ومائة بعد الالف من الهجرة النبوية.)

(ووقع هدم قسبة (بيطنور) وسنة التي جاء سيد خان بيك على جبل {...شواء!} في سنة ثمانية وثلاثين ومائة بعد الالف من الهجرة.)

(تاريخ طاعون كه بهرام {بناقيلا!} رفته في سنة اثني وخمسين ومائة بعد الالف.)

(ووقع قتل المرحوم زبيد بيك في سنة اربعة وعشرين ومائة بعد الالف.)

(ووقع حرب بهدينان و بوهران كه شيخ حسين آغا قتل شده في سنة اربع وخمسين ومائة بعد الالف.)

(ووقع قتل قرية سيميل في سنة ستة وعشرين ومائة بعد الالف من الهجرة النبوية.)

(تاريخ ولادة عبد الله بن ملا احمد في سنة تسعة وستين ومائة بعد الالف)

(وتاريخ ولادة عبد الرحيم في سنة ثلاثة وسبعين ومائة بعد الالف) له شويينكيذا ناوى (حاجى ابراهيم) هاتوه، له شويينكى ديكهدا نووسراوه: (كاتبها حاجى فى راس العمادية فى شهر شعبان يوم الاربعاء بعد اذان الظهر. آه، آه، آه، آه، الف آه من الموت وحالاته). به لام به داخوه ئهم جاره سألهمه نه نووسيوه.

وهك نووسيمان دهستخه ته كان يه كيكيان دواى لاپه روى يه كه م په ريه كى له ناو چوه، دوه ميشيان لاپه روى يه كه مى له ناو چوه، به لام به ههردوكيان

نوسخه‌یه‌کی ته‌واو پیکده‌هین و، وایش به باش ده‌زانم ده‌قی سه‌ره‌تای کتیبه‌که بخمه پیس چاوی خوینه‌ری نازیز؛ چونکه نه‌مه‌پیش خوی له خویدا بایه‌خیکی گه‌وره‌ی هه‌یه. ماموستای شنۆیی ئاوا ده‌ست پیده‌کات:

بسم الله الرحمن الرحيم

(الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على رسوله محمد وآله اجمعين.)

اما بعد : فيقول الطامع في اللطف الرباني، علي بن الشيخ حامد الشبخاني: لما صنعت كتابا في علم الصرف مشتملا على كتاب الزنجاني مع تبديلات دافعة للاشكال والتكليف، وزيادات لازمة للمبتدي، بل للمستعد الكثيف.. اردت ان يكون مني في علم النحو ايضا تذكرة للطالبين مع ضيق مجالي عن الاتيان، لاختلال حالي بموانع من تمام التفصيل والبيان، فاختلست آفات متفرقة من الزمان، لشرح العوامل مع اعرابه وتوضيحه على وجه الاتقان، وسميته (تفصيل الجرجاني)، كما سميت التصريف تكميل الزنجاني، والله هو الوكيل وعليه الاعتماد والتعويل).

دوابه‌دوای ئەمه شەش نوسخە‌ی ئەم کتیبە‌م دۆزبێه‌وه‌و، ب‌رای ب‌ه‌نرخ ماموستا مه‌لا صالحی هۆرینییم رینوما‌یی کردو کتیبه‌که‌ی کرد ب‌ه نامە‌ی ماجستێرو سالی ۱۹۹۸ ب‌روانامە‌ی پێ‌وه‌رگرت. (۱)

چپای قه‌واله‌و قه‌واله‌ی (أمیر المؤمنین)

(۱۰۲)

له سه‌ردانی‌کدا بو‌ مالی ماموستایه‌کی خزمان له دانیشتی‌کدا وتی: ب‌راده‌ری‌کم ده‌لی: که شکۆ‌لی‌کم لایه، بو‌ت دینم. منیش وتم: جاکوا نیسته له‌م هه‌له‌دا چاوی‌کم به‌و که شکۆ‌له بکه‌وتایه؟ به‌لی چووین بو‌ لای و بو‌ی گه‌ر این به‌لام زه‌لامه‌که له ماله‌وه نه‌بوو و نه‌مانتوانی بی‌بینین.

(۱) له ژماره ۱۹۴۵ ی رۆژی ۱-۵-۱۹۹۴ ی هاوکاریدا بلاوکراوه‌ته‌وه.

وهك بلیی هیواپراو بووم که چی دوی سی چوار رۆژ کاتیکم زانی ماموستا خوی کرد به مالداو وتی: که شکۆله کهم بو هینایت و، توروه که یه کی دایه دهستم. که کردمه وه بینیم سی لوله تواری دریزی تیدایه.

پیش نه وهی لوله کان بکه مه وه و بزنام چین وتی: ئهم شته سه رگۆزه شته و چیرۆکیکی ههیه و دهستی به گیرانه وهی چیرۆکه که کرد بهم شیوهی خواره وه:

ئهو پیاوه چند سالیك له مه و پیش بو راو ریگی که وتوته چیا یه که له پستی ژاله ناوه وه، له کاتی گهشت و گیل به دوی نیچیردا بزنه کیوییه کی دیوه و شویی که وتوه و، بزنه کیوی روهی کردوته شوینیکی سهخت و هه لدری و، ئهمیش شویی که وتوه تا خوی کردوه به کونه ساخیدا. برای راوچیشان له شویی نه بوته وه به دوایدا خوی کردوه به کونه شاخه که دا، که دهچینه ژوره وه دهبینی نه شکه وتیکی گه وره ی به رزی پچاوپچه، هه رچه ند ده گه پری نیچیره که ی نادۆزیته وه. له پر که سهیری بنمیچی نه شکه وته که دهکات سندووقیکی گه وره دهبینی، که سندووقه که داده گری دهروانی زور قایم هه لگیراوه و بزمار ریژ کراوه و، هه رچه ند دهکات بو ی ناکریته وه، بو یه ناچار ده بی سندووقه که بشکینی، که دهیشکینی دهبینی له ناو سندووقه که دا سندووقیکی دیکه هه یه، کاتی سندووقی دووم دهکاته وه دهبینی کۆمه لیک شتی تیدایه، دهبینی له وانه: بهر مال و، کلاو و، جل و بهرگ و... له گه ل نه وانه ی شدا کۆمه لیک دهسته تی جو راو جو ری تیدا ده بی.

کاکای راوچیمان له باتی بزنه کیوی به کۆمه لیک دهسته خت و جله کۆنه وه ده گه ریته وه، به لام به بۆنه ی نه وه وه خوی خوینده واریکی وه ها نابی بزانی ناوه روکی نووسراوه کان چین لای ئهم و نه و باسیان دهکات، هاو رییه کی خوینه وارو شاره زای ده بی، که باسه که ی لی ده بیسیته ده چی شته کان ده بینی و، نییان ده که وهی کۆمه لی دهسته تیان لی هه لده گری و، هه ل به دهست دینی و له بن هه نگلیان ده نی و سنوور ده به زینی و، خوی و دهسته ته کان ناودیو ده بن و، له وهی به پارهی کی مشه یان ده فرو شیت و، به گیر فانی گه رمه وه روو له هه نده ران دهکات!

که ماموستا ئهم به سه رهاته ی بو گیرامه وه من له سه ر سه فەر بووم و

بەبەر یەو نەبوو زیاتر لە باسەکە بکۆلمەو و بەچمە بنەوانی رووداوەکە، هەر ئەوەندەم پێکرا وتم: تا ئەمەش کە ماوێ لە دەم و چنگی گورگی کە لە پوور زواری بوو، گورگیکی دیکە ی لێ پەیدا نەبوو، بە فۆتۆ وینە ی بگرمەو و، نوسخە یەکی لای خۆم بیاریزم و، ئەمە تەنیا شتێک بوو تۆنیم لەو هەلەدا کردم.

ئێستەیش!

کە ئەم باسە دەگیرمەو — ئەگەر خۆیشم جەمسەری باسەکە و نمونە یەکی قەوڵە کەم لە دەستدا نەبوایەت و راستگۆیی مامۆستا کەیش پالپشتی گیرانەو کە نەبوایە — لەوانە یە سەر تاسەری باسەکە بە بەسەر هاتێک لە بەسەر هاتە فرەو باوێ ئەفسانە ییە کانی ناو کوردستان دا بنریت. بە لām — وەك گوتم — بەرمال و کلا و جل و بەرگە کانی بە کۆنیی و پواویی لای کاکای راوچین و، خۆشی لە سایە ی خوداوە زیندوو و بە پێی خۆی دەگەرێ و بە زاری بەسەر هاتە کە دەگیریتەو.

چیم بۆ ئەم باسە کرد؟

کە لە سەفەر گەرمەو و کەوتەو و سەر خۆم و بە شینە یی سەرنجی دەستخە تە کانم دا وتم: با هەندی زیاتر دەر بارە ی ناوچە کە بیرسم. یە کەم وە لāmی سەرنجراکیش ئەو بوو کە ئەو چیا ی دەکەوینە پشتی ژاڵە ناو وە — دیارە کاکای راوچیمان سندووقە کە ی لەو ی دیووە تەو — پێ دەلین (کە ژری قەوڵە) ئیتر شتێکی ئەوتۆم دەست نەکەوت و ماوێ یە کیش چاوە پروانی وە لāmی پرسیارو زانیاری نوێ بووم و، لەبەر ئەو هیش و تارە کەم دواخست و تا ئێستە هیوا براو بووم ئەم باسەم هەنگرت، بە لām جاری با ئەم بەرکۆڵە لەم باسە بکەین و لەمە زیاتر چاوە پروان نەبین.

باسیکی تۆمارە کان:

وەك گوتم مامۆستا سی لۆولە تۆماری بۆ هینابووم و منیش کە وینەم گرتەو و نەمئە زانی ناوهرۆکیان چیهو، باسی چی دەکەن و، کە ی نووسراو نەو و، کێ نووسیونیەو... بە لām کاتی بە شینە یی دامنە بەر بای سەرنج و بەراوردکردن هەرزوو بۆم دەرکەوت کە هەرسێکیان یەك بابەت و یەك شتن و، سی نوسخەن و لە کاتگەلی جیا جیادا نووسراو نەتەو و،

ئەوێ زیاتر یەکیان دەخات ئەوێ هەر سیکیان لۆولە کراون و دراوئەتە دەم یەك و تۆمار ئاسا هەلگیراون. پیاوانی یەکیان دەگاتە دوو مەتر و نیو لەسەر باری دریزی، ناوەرۆکەکیان شتیکی مەزەبەیی ئاینییە و، هیچ باسیکی دەربارە ی ئەو ناوچە کە تیادا بوە، یان هەر شوینیکی دیکە ی کوردستان تێدا نییە. دوانیان میژووی نووسینەوێان پیاو نییە، بەلام لە کۆتایی یەکیانەوێ نووسراوێ:

(فی ششم ماه شوال المکرم سنه ۱۰۴۳ تمت)

دوانەکی دیکە کە میژوویان پیاو نییە کۆنتر دیارن و یەکیان جاریکی دیکە لە پشتهوێ بە کاغەز تازە کراوئەوێ، پستی تیگیراوئەوێ.

لە دامینی ئەم بەرکۆلەدا ئەوێ وەبیر دینینەوێ کە ئەمە یەکەم جار نییە شتی وا لە ئەشکەوتەکانی کوردستاندا دەدۆزینەوێ و، ئەوێ بۆ (۸۰) سالیکی لەمەو بەر لە ئەشکەوتیکی لە ئەشکەوتەکانی هەوراماندا لەناو گۆزە یەك هەرزندا نووسراویکی کۆن کە بە خەتی میخیی - بزمازی نووسراوێ دەدۆزینەوێ، دەگاتە خزمەت شیخی بیارە، بەلام بە داخەوێ دوایی ئەویش بە هۆی زەلامیکی هەلپەرستەوێ ئاوارە ی هەندران دەبیئ، دوایی ئەوئەوێ دەربارە دەزانن کە قەوالە ی رەزو باخیکی بوە، واتە وەك بەلگی تاپۆی ئەم سەردەمە ئەوێ تێدا چەسپینراوێ کە ئەو باخە باخی ئەو کەسە یە.

بەلام بە داخەوێ ئەمانە ی کە لەم رووداوێ دەستکەوتوون و دوایی پەرتەوازە و ئاوارە ی ئەویدیوی سنوور بوون، نازانن لە کوی گیرساوئەوێ، لە چ کتیبخانە ی کدا ئارامیان گرتوێ، بە چ شیوێ و زمانیک نووسراوئەوێ، ناوەرۆکیان چییە؟ ئەمەیش ئەگەر هەر لەناوئە چوو بیئ، یان لە ناو نەبرائیئ، کات و ماوێ زۆری دەویئ تا دلسۆزان سۆراخی ئەکەن و ئەچنە بنەوانی.

جا با بەم چاوێروانییەوێ دەست لەم بەرکۆلە کورئە هەلبگرین و بزانیان روژانی داهاوئو چیمان پیشان دەدەن؟ (۱)

داهاتوو ده‌بین بزانیان به‌لکو به به‌لگه‌ی راست و دروست و گومانبر باسه‌که‌مان بو یه‌کالا ببینه‌وه، هه‌ردوو لای راو بوچوون یه‌کلا ببینه‌وه. ئەو مامۆستا - (مامۆستا مه‌لا محمه‌دی خه‌تی) یه‌که‌هه‌ر له ده‌رچوونی (میرانی سووران) ی خوالیخۆشبوو حوسه‌ین حوزنی موکریانیه‌وه تا نیسته‌سه‌ی جوړاو جوړ له‌سه‌ر فتواکه‌ی و جه‌نگه‌که‌ی پاشای کوړه‌وه ده‌وله‌تی عوثمایی ده‌کریت و، دوو رای جیاو دژبه‌یه‌ک له‌سه‌ر مه‌سه‌له‌که‌هه‌ن و، ئیمه‌ لیږه‌دا ناچینه‌ ناو ئەو باسه‌و - وه‌ک گوتم - چاوه‌روانی داهاتوو ده‌که‌ین.

ده‌ستخه‌ته‌که - وه‌ک له‌مه‌ولا باسی ده‌که‌ین - سی دانراوی تیډایه‌ دوانیان دانراوی دوو مامۆستای کوردن که یه‌که‌میان دانراوی ئەحمه‌دی کوړی هه‌یده‌ره‌وه، ئەم مامۆستا یه‌کیکه‌ له‌ چه‌ندین زانای گه‌وره‌ی بنه‌مائه‌ی هه‌یده‌ری که هه‌ر یه‌که‌یان چه‌ندین کتیب و حاشیه‌و ته‌علیقاتی به‌سه‌ر کتیبه‌ ئاینیه‌کان - به‌ تابه‌تی عه‌قلیه‌کان - وه‌هه‌یه‌وه، وه‌خته‌ بلیم نوسه‌یان له ژماره‌ نایه‌ت و، بو‌خویان بابه‌تی چه‌ند پخوانامه‌ی که‌موینه‌ن ئەگه‌ر که‌سی بی‌خویان له‌ قه‌ره‌ بدات. له‌ باسی ده‌ستخه‌ته‌که‌دا سه‌ره‌تای کتیبه‌که‌وه‌ ناوه‌رۆکه‌که‌ی له‌ قسه‌ی دانه‌ره‌که‌ی وه‌رده‌گرین.

کتیبه‌ دووم: کتیبی مامۆستا مه‌لا محمه‌دی خه‌تی‌یه. له‌ کتیبی (عنوان المجد) ی ئیبراهیم فه‌صیحی هه‌یده‌ریدا ئیشاره‌ بو‌کتیبیکی عه‌جابیی مامۆستای خه‌تی له‌ که‌لامدا هه‌یه‌، ره‌نگه‌ ئەم کتیبه‌ بیته‌ که‌ باسی ده‌که‌ین. ئەوه‌یش زیاتر بایه‌خ به‌م کتیبه‌ ده‌دات - که‌ ئەوه‌یش لیږه‌ به‌ دواوه‌ سه‌ره‌تاو کو‌تابیه‌که‌ی ده‌خه‌ینه‌ روو - ئەوه‌یه‌ ئەم دانراوه‌ به‌ده‌ستخه‌تی مامۆستای خه‌تی خۆیه‌تی و نوسه‌یه‌کی جوان و پوخت و باش پارێزراره‌وه.

باسیکی ده‌ستخه‌ته‌که‌:

ئهم ده‌ستخه‌ته‌ که‌ له «دارصدام للمخطوطات» دا به‌ ژماره‌ (۵۱۲۲) پارێزراره‌ تیکرا (۲۳۰) لاپه‌ره‌یه‌ و، بریتیه‌ له (۳) کتیب:

یه‌که‌میان: کتیبی (منهاج) ی (ابی عبد الله ناصر الدین البیضاوی) ه‌ له‌ عیلمی (اصول‌الفرقه) داو، ئەم کتیبه‌ له‌ سه‌ره‌تاوه‌ تا لاپه‌ره‌ (۷۸) ده‌خایه‌نیته‌ و، له‌ویدا بی‌ ئەوه‌ی کتیبه‌که‌ ته‌واو بیته‌ بچرانیک په‌یدا بوه‌.

كُتَيْبِي نووم : دواي ئەم بچرانه دەستی بپگردوهو، بریتیه له تهعلیقات و تهحقیقاتی ئەحمەدی کۆری حەیدەری کوردیی حەیدەریی. باله نووسینی مامۆستای حەیدەریی خۆیەوه باسی کُتیبەکهی بخوینێهوه:

(وبعد فهذه تعليقات بل تنبيهات على تحقیقات مختفیه في صفحات شرح العقائد العضديه، للعلامة المحقق، والنحریر المدقق، برهان الحكمة، وسند المعرفة، قبة الكلام، وكعبة المرام، افضل المتأخرين وامل المتبحرين، جلال الملة والدين، محمد بن اسعد الصديقي الدواني روح الله روحه، وزاد في اعلى غرف الجنان فتوحه. الفها احوج الخلق الى الله الغني احمد بن حيدر الكردي الحسين آبادي، ايضاها لکنوز اشاراته، وتبياناً لرموز عباراته، ومحاکمة بين ما وقع للناظرين في تحقيق معضلاته، مع تحقيق المقام، في تنقيح المرام، بحيث يكشف عن وجوه فرايده اللثام، ويظهر عن اصداف عباراته درر الفوائد، ويستخرج عن ابهام الكلمات غرر المقاصد، فجاءت بحمد الله حاوية لنتائج افكار المتقدمين والمتأخرين...)

ئەم کُتیبە تا لاپەرە (١٧٨) ی دەستخەتەکه دەخایەنیت و لەویدا بی نیشانەیهکی کۆتایی و ناوی نووسەرەوهو، مِثْرَوِي نووسینەوه تەواو دەبیت. لەلاپەرە (١٨٨) وه کُتیبی مامۆستا مەلا محەمەدی خەتی دەست بێدەکات و ئەمە - دواي حەمد و ئەناو سه لوات - سەرەتا که یه تی:

(وبعد فقد كنت في ابان الامر وعنفوان العمر اسرح النظر في العلوم، طلبا لازهارها وانوارها، وافتش الكتب والفنون كشفا لاستارها عن اسرارها، فحين رايت مسألة من مسائل علم الكلام الذي هو اساس الشرائع والاحكام، اعني مسألة علم الله المحتاجة الى الدقة والامعان، أدق ما يرغب فيه الطلبة من اخوان الزمان.. حداني ذلك الى نظم فرائد، وضم درر عوائد، لحل ملغزها، وتبيين معضلها، وتحرير مبادئها، حسب ما يراد ولا يزداد، وتقرير دلائلها بحيث لا تضاد ولا تصاد، فجاء بحمد الله رسالة انيقة، وللدقائق حامية رقيقة.. جعلتها تحفة لوالي لواء العدل بالاتفاق... فيها هو للمسلمين خليفة، ولافشاء مراسم دين الرسول ذريعة، سمي داود النبي، وهب له من المآرب ما هو اعلى وسنى. جعله الله قطبا يدور عليه الفرقدان، مادام قطب السماء مدرارا يدور عليه الفرقدان (اراد بهما الولدين السنديين: يوسف

بیك، وحسن بیك. منه) ورتبته على مقدمة ومقصد (... ئەمهیش تا لاپەرە (۲۳۰) دەخایه نییت و لهویدا بهم جوړه کووتای دیت: (۱)
«قد استراح انمل الحقیر محمد الخطی ذی التقصیر، خلصه الحق عن السعیر بحرمة نبيه البشیر، عن تسوید نبذة من السطور، وفقه الرب الى الحق الغفور، ملخصا مسألة من الكلام، باحثة عن علم خالق الانام في شهر رمضان الذي انزل فيه القرآن، سنة ۱۲۲۴»

دانراویکی دیکه ی (یوسف الاصم)

(۱۰۴)

خۆم به بهخته وەر دوزانم و مایه ی شانازیشمه که یه کهم کهس بووم له نووسه رانی کورد گه وزی زانایاری نویم خسته سهر خه رمانی ژیان و به ره می زانایه کی گه و ره ی خه منه خوراوی کورد، ئەویش مامۆستای ناودارو ناسراو له ناو دهسته ته کانی ولاتی کورده واریدا (یوسف الاصم) بوو.

لهو یه کهم جارهدا نامازهم بوئه وه کرد که دهسته ته کانی کوردستان پرن له حاشیه و ته علیقاتی (یوسف الاصم) و کهم دهسته ته هه یه له کووتایی حاشیه کانی وه ناوی ئەم مامۆستا نه بینریت. به لام له وه زیاتر شتیکی ئەوتوی دهر باره نازانری و، ئەوهیش میروونوسانی بیانیی بویان کردوه شتیکی ساده و بی بناغو پر له هه له یه.

له ئەلقه ی (۲۹) ی ئەم زنجیره وتاره ی شیدا شتیکی دیکه م بو ته فسیره که ی (منقول التفاسیر) کردو هه ندی له نوسخه کانییم به خوینه ران ناسان. به لام سوپاس بو خودا وادیاره تاسهر ئەم زانا به نه ناسراوی نامینیته وه و، ورده به ره مه کانی سهر هه لده دن و، زه مینه ی ئەوه خووش ده بیته شتی باشی بو بگریته و، هه ندیک له وریزه ی که شیاویه تی و به هوی که مته ر خه میی نه وه کانی گه له که یه وه بو ی ره وانه بینراوه، پیی بدریته وه و، له و پله دا که

شیاویه تی ناوی دابنریّت.

ئه وهتا دهبنین پیس ئیمه مامۆستایه کی کورد ههستی به زۆری و پرزو
 بلاوی حاشیه کانی (یوسف الاصم) کردوه و، هاتوه، وهک خۆی دهفه رموی،
 بو ئه وهی ئه و حاشیانه له ناو نه چن و رووی راستییان نه شیویّت.. کۆی
 کردونه ته وه و - دیاره ئه مه هه موو حاشیه و ته علیقاته کانی نییه - کتیبکی لی
 پیکهیّان و، تا ئیسته من بزائم باسی نه کراوه و ناوی نه براوه و، له م
 ده رفه ته دا ده یکه یین به دیاریی ئه م جاره ی پرۆژه که مان و، وهک هه موو
 جاریک، به گویره ی ده ره تانی ئیره به خوینه رانی ده ناسینی:
 ئه مه ییش سه ره تای کتیه که یه:

بسم الله الرحمن الرحيم

(الحمد لله الذي وفق الانسان لتكميل الامور وصرف الهمم، وخصه
 بضبط الاشياء بالعلم والحفظ والقلم. والصلاة والسلام على رسوله محمد
 الجامع بين العلوم والحكم. وعلى آله واصحابه الذين هم مصابيح الظلم.
 اما بعد: فلما كانت الحواشي المنسوبة إلى العالم العامل والفاضل
 الكامل، القطب الرباني والعارف الصمداني، مولانا يوسف الاصم رحمه
 الملك الاعلم، الواقعة على عصام الدين ادخله الله في اعلى عليين، على
 الكتب متفرقة، والاذهان إليها متشوقة، وقد اختلط بعض العبارات مع الفاظها
 الفصيحة، ولم يفرق الاسقام من معانيها الصحيحة.. اردت ان اجعلها مدونة
 تسهила للطلاب، ورجاء ان تصير ذخرا لي في يوم الحساب. وانا الفقير الى
 الله الهادي، عبيد الله بن صبغة الله الكردي الحسين آبادي، وهو حسبي
 ونعم الوكيل، وعليه اعتمادي والتعويل)

وهك ده توانين ئه م کتیه بو (یوسف الاصم) دابنیین ده یشتوانین بو مامۆستا
 عوبه یدوللای حه یده ری دابنیین؛ چونکه هه رچه نده حاشیه کان هه موویان هی
 (یوسف الاصم) ن ئه م هاتوه ئه رکی کۆ کردنه وه و یه کخستن و ری کخستیانی له
 ئه ستۆ گرتوه.

باسیگی ده ستخه ته که:

ئه م ده ستخه ته که له (دار صدام للمخطوطات) دا به ژماره (۵۱۲۱)
 پارێزراوه (۹۲) لاپه ره یه و، هه ر لاپه ره ی - بیجگه له په راویژ - (۱۹) دیّری

تیدایه . به قهلهمی رهنگینی محهمهدی بهرزنجیی (عیونی) له سالی (۱۲۶۰) دا نووسراوتهوه و، نووسرهوهی بهرپرژ لهم بارهوه له دوا لاپهردا نووسیویه:
 (تمت الحاشية المنسوبة الى المولى المكرم والامام المفخم نعني به يوسف الاصم، بعون الملك الاعلم على يد اضعف العباد، واحقرهم الى الله يوم التتاد، المحتاج الى شفاعته سيد البشر، في يوم الحساب و المحشر، محمد الملقب ب (عيوني) بين الاحبة، ادام الله بنيي وبينهم المحبة، باسكتاب جناب زبدة اولي الالباب، المستشار المؤتمن بين الاحباب، لازال كاتما للاسرار، وخاتما للامور المهمة بلا افتاء وإظهار اعني به (كاكه احمد) (۱) متعنا الله بطول بقائه في رابع وعشرين من شهر شوال سنة (۱۲۶۰) گر بهم برزده بين...)

ئهم نووسرهوه بهرپرژه جگه لهوهی خهتیکی خوئی شهبووه، زور به وردهکارییوه کتیبهکهی نووسیوهتهوه، دهستی شیعوو بیروی ناسکیشی ههبووه، ناوبهناو شیعی کوردیی خوئی له پهراویزهوه به رهنگیکی سوورو، خهتیکی جوان نووسیوه و، ههول ددهین لیژدها شیعرهکانی تومار بکهین:

چاوهکهم تا کهی برپرژی ئهشکی خوینی سوویرو سوور؟
 روچهکهم تا کهی بچیری دهردی سهختی تهلخ و شوور؟

* * *

کهم بوو عومرم، وهخته بمرم، هوش و سهبرم پی نهما
 لاوهکه بهم لاوه جاری، لاوهکه، مایهی سـروور!

* * *

چاوهکهم بهوشهکری.. لیوهت چاوهکهم ساچاوهکه
 نهك ولاتی چول بکا طوفانهکهی (فار التور)

* * *

بو گولی رهنگینی روت و بو دلی سهنگینی خووت
 لیم [دهسینی!] دل به لوظف و رای دهکیشی لیم به زور

* * *

هەر لهسه ر هەر تا کهمه ر هاوایتمه بهر مهددی نهظه ر
بی وهفاو بی مهیل و بی باکیی نهبی، نهمدی قوصوور

* * *

خاکی ده رگای ئاستانه ی تۆم نهگه ر بی دهست کهوی
نامهوی جهنات و نههار، نامهوی حورو قوصوور

* * *

وهنه تا ئاته شبازی سه ربازی موژه ی [چاو... من!]
ئاگری بهردا له عالم (احرقت مافی الصدور)

* * *

تیری غه مزه و، شیر ی نه برۆ و، خه نه جهر ی موژگانه کهت
قه ط دیلن داخۆ به خۆت روئیشی بی فینته و فوتوور!

* * *

نادری نه خباری زاری یاری چاو بیمار
ناکری ئیظهاری نه سراری جه ریده ی سه ر به مو ر

* * *

له م خه یالی خالی خالی و

ئهم بهیته - که به هوی برینی کاتی جزوبه ندهوه بیته کانی قرتاوه
ناتوانری بخوینرینه وه - دوا بهیتی کوردیی ئهم نووسه ره وه به پریره یه له م
دهسته ته داو بهیته کان ناو به ناو به سه ر لاپه ره کاندا - هه ر لاپه ره ی به ییتیک -
دابش کراون و، له دوا ی هه ر بهیتی له و به ییتانه ی شه وه نووسیویه (لکاتبه).
ئهم نووسه ره وه به پریره، وه ک گوتمان، زۆر ورده کار بوه و، به و خه ته
جوانه ی گه لی شتی بو تۆمار کردووین و، ناو به ناویش به کوردیی
ده رده لی خو ی ده ر پر یوه وه ک:

(حیدر بن احمد بن حیدر. کتبه عیونی قور به سه ری ده ر به ده ر، له
فیراقی دل به ر، له به ر [سکژ!] موژه ی خه نه جهر له جگه ر کاره که ر).
(رسول السورچی - سو ده عیونی. خاک به سه رو رووت و قووت و
فه رتووت و جگه ر سووتا له تاوی هه تاوی قور پیوه دراو)
(رسول. کتبه عیونی، ببخداد از ده ر بی بنیاد)

(رسول السورچی، نمقه عیونی، زهمانی نه جیب پاشا)
لهم دهسته تدها حاشیهی کۆمهلیک له گهوره زاناکانی کورد
دهخوینینهوه، ئەوهی جیگهی بایهخه ئەوهیه مامۆستای نووسه ره وه مان
ههندی شتی نایابی نووسیوه، با ناوی ههندی له خاوهن حاشیهکان
بخوینینهوه، تا بزانی چى نووسیوه:

علي بن حامد الشیخانی

رسول الذکی

هذا ما افادني استادي ملا رسول الذكي. خان احمد سوسي.

احمد بن حيدر.

جامی الحسینی.

لیردها بهسهر ئەوهدا نارۆم که گومانم بو ئەوه دهچیت که ئەم (جامی
الحسینی) ه شیخ جامی باپیری نووسه ری ئەم وتاره بییت. چونکه چه ند
زانایهکی جامی ناومان ههیه. وهك مهولانا جامی خاوهنی (الفوائد الضیائیة) و
(جامی الجوری) و (جامی الحسینی) جا (جامی الحسینی) شیخ جامی باپیره
گه وره مه که له سالهکانی (۱۱۲۰) و دواى ئەو ساله وه خه ریکی خویندن
بووه شوینه واری زانایانه لی بهجی ماوه. وهك له وتاری (الشیخ عبد الله
الخریانی من خلال مخطوطات مکتبته) دا ستیکم لهسهر نووسیوه (۱).

محمد بن رسول الذکی

أبن عمر محمود السوسي

رسول السورچی

علي بن رسول الذکی

عبد الله بن حيدر

کتبیت ههه الحاشیه بخت (یوسف الاصم). له گه لی جیگه دا باسی ئەوه
ئەکات که حاشیه که ی له خه تی (یوسف الاصم) خو ی وهرگرتوه.

زين الدين ... چهند که سی دیکهیش.

بهکورتی لیردها ئەوهنده دهلیین: له ریگهی تۆمار کردنی ئەم ناوانه وه

ناسراوی ئەم مامۆستایە ی گەلی کوردو ناوبانگی لە جیهاندا ئەوەندە گەورە بوە ناوی لە ھەموو کۆرپێکدا و، باسی بەسەر ھەموو زاریکەوہ بوەو، نووسەرەن و زانایانی بەناوبانگ لەسەر رییازی و، میژرووی ژبانی و، بەرھەمەکانی نووسراوہ و کتییی جۆراو جۆریان نووسیوہ و، دەتوانین بڵین - ئەگەر نەڵین یەکەم زانای کوردی سەرھەمی خۆیتە بەو فراوانییە لەسەری نووسرابی - لە زری پێشەوہی ئەو زانایانەوہیە کە بە دریزی لەسەریان نووسراوہ و، زوو پێش لەناوچوونی بەرھەم و شوینەواریان لایان لی کراوہتەوہو بە تیر و تەسەلی لەسەریان نووسراوہ.

بەلام لەگەڵ ئەوہیشدا ھیشتا ھەر لایەنی وا ھەیە ماییتی لەسەری بنووسری و، ئیمە لەم دەرفەتە کورتەدا لا لەیەک لایەن دەکەینەوہ ئەویش (دیوانی مەولانا خالید) . ئەم دیوانە لە میژوہوہ بایەخی پێدراوہو، یەکیکە لەچاپکراوہ کۆنەکانی کتییخانە ی کوردیی و، پیاوی کارامەو، خویندەواری ئیھاتوو لە بواری لە چاپدانیدا کاریان کردوہ. دوا جاریش مامۆستامان مامۆستا مەلا عەبدولکەریمی مودەرپیس - خودا دەست بە بآیەوہ بگریت و تەمەنی پیرۆزی دریز کات - بە یارمەتی کاک محەمەدی کوری دیوانەکیان لە قالیکی ریک و پیک و پوخت و لە چوار چۆوی لیکۆلینەوہیەکی بە کاوہ خۆدا بلاو کردوہو و، بو ئەم کارەیش پشنتیان بە چەند نوسخە ی چاپ و دەستخەت بەستوہ، بەلام من دوا ی ئەوہی ماوہیەک بە کتییخانە ی (دار صدام للمخطوطات) دا گەرام و کتییم ئەمدیوہو دیو کرد چەند نوسخە دەستخەتی ئەم دیوانەم دۆزیوہو، کە کاتی خۆی مامۆستا پیی نەزانیون. پاش ھەلسەنگاندن و بەراوردکردنیان لەگەڵ چاپەکە ی مامۆستادا بۆم دەرکەوت گەلی جیاوازی بە بایەخ لە نیوان دەستخەتەکان و چاپەکەدا ھەیەو، دەگری سەر لە نو ی جاریکی دیکە لە رووی ئەم دەستخەتەوہ پیاچوونەوہیەکی ورد لەسەر دیوانەکە ی بگریت.

لەم ھەلەداخوینەری ئازیز بو لای دەستخەتەکان رینومایی دەکەم و، شیعەرە بلاونەکراوہ کوردییەکان و ھەندی جیاوازی سەرکەیی و ئاشکرایش دەخەمە روو، ئەو دوا ی بو ئەوانە بەجی دێلم کە بیانەوی لەمەولا شان بەدەنە ژیر ئەو پیدچوونەوہ یان لیکۆلینەوہ نوییە.

لیرهدا به رز ئەو دیوانانه دەسنیشان دەکەم که تا ئیستە لەو کتیبخانەدا دۆزیومنەوه و ورده باسیکیشیان - به گویرهی دەرەتانی ئەم شوینە - لەسەر دەنووسم و، بەراوردکردن و لیکۆلینەوهی وردیش بو کەس و شویینی خووی بەجی دێلم.

نوسخە یەكەم: دەستخەتی ژماره (۲۰۵۱۶) ی (دار صدام للمخطوطات) ۵، ئەم نوسخە کاتی خووی یەکیک لە نوسخە نایابەکانی ئەم دیوانە بوە بەلام - بە داخووە - باش نەپاریزراووە و تەپ بوەو، لە زۆر جیگەدا تەپیی و نم ئەمبەرەو بەریان کردووە هەندی پەرەیان نووساندووە بە یەكەو، بە هووی ئەووە نووسینە که شیواووە و باش ناخوینریتەو، لەو نوسخانە ی بەر دەستما ئەمە لە هەموویان زیاتری تێدایە، لە گەلی روووە لە زۆریان ریکترە، بەلام وا پێدەچی نووسەرەو هەکە یان کوردیی نەزانووە، یان بە ئارەزوو خووی لە شیعەرە کوردییەکان لاداو. پاش بەراوردیکی گورج و سەرپیی بووم دەرکەوت گەلی پارچەو چوار خستەکی و، تاکي وا هەیه که لەم نوسخەدا هەن و لە چاپەکەو نوسخەکانی دیکەدا نین. ئەو زیادانەش بە زۆریی فارسین و، تاکیکی عەرەبیان تێدایە که ئەمە یە (۱)

لقد غلظت في هذا المقام لا ابدى الوجه لكي الآلام

لەم نوسخەدا بەم شیوەی خواریوە کۆتایی بە دیوانی مەولانا خالید هاتو:

«تمام شد دیوان قطب العارفين، و غوث الواصلين، امام المحققين، برهان المدققين، سلطان الاولياء، محبوب الاصفياء، حاج الحرمين، غوث الثقلين، جان فداي سيد الكونين، الشيخ خالد ذي الجناحين، حضرت مولانا - قدس الله سره و افاض علينا بركاته - بر دست فقير پر تقصير، المقر بالذنب الكثير عبد الوهاب بن ملا عبد الجليل در دار الدولة، اسلامبول، در خانهء حاجي حسين افندي في سنة ۱۲۷۶»

دەستخەتی ژماره ۲۶۷۷۶ ییش نوسخە یەکی زۆر نایابە و سالی ۱۲۴۰ نووسراو تەو و بو لیکۆلینەو هەکە موینە یە.

(۱) ئەم بەیتە لە نوسخە ی (۱۸۱۹۳) ییشدا هەیه، بەلام لەو ی لەباتی (لکی الآلام) نووسراو (لکی لا الام)

نوسخه‌ی دوهم: ده‌ستخه‌تی ژماره (۱۸۱۹۳)ی کتیبخانه‌ی (دار صدام للمخطوطات) نوسخه‌یه‌کی دیکه‌ی دیوانی مه‌ولانا خالیده، ئەم نوسخه‌یه له پرووی میژروهه له هه‌موو ئەو نوسخانه‌ی تا ئیسته من دۆزیومنه‌وه‌و باسیان ده‌که‌م تازه‌تره‌.. وادیاره کاتی خو‌ی له‌به‌ر نوسخه‌ی ته‌واو نووسراوه‌ته‌وه، بۆیه به‌شیکی زۆری دیوانی مه‌ولانای گرتوه‌ته خو‌ی. به‌لام به‌داخه‌وه نووسه‌ره‌که‌ی هه‌له‌ی زۆری له نووسینه‌وه‌ی شیعره‌کاندا کردوه‌و، رهنگه ئەمه له‌وه‌وه رووی دابی که نوسخه ئەصلیه‌که‌ی باش نه‌خوینرابیته‌وه. ئەم نوسخه سالی ۱۳۳۸ی ک به‌خه‌تی عه‌بدولحه‌میدی عه‌سکه‌ریی نووسراوه‌ته‌وه.

مامۆستا عه‌بدولحه‌مید زۆر به‌ته‌نگ کاره‌که‌یه‌وه هاتوه، ویستویه‌تی دیوانیکی تیرو ته‌سه‌ل و ری‌ک و پی‌ک بنووسیته‌وه‌و، هیچ شیعری مه‌ولانا نه‌بویری، ته‌نانه‌ت که پاشان پارچه‌یه‌ک شیعری مه‌ولانا له (په‌یام)دا بلاوکراوه‌ته‌وه ئەم هاتوه ده‌قه‌که‌ی له گۆقاره‌که کردوه‌ته‌وه و له‌دیوانه‌که‌ی لای خویدا چه‌سپاندویه.

ئەم ده‌ستخه‌ته چه‌ند پارچه چوارخسته‌کیی و تاکی زیاده‌ی تیدایه که له دیوانه چاپه‌که‌دا نین و بۆ لی‌کوئینه‌وه‌ی دیوانی داهاتووی مه‌ولانا ده‌توانری سوودی باشی لی‌وه‌ر بگیری.

نوسخه‌ی سبیه‌م: ئەم نوسخه کۆنترین نوسخه‌ی ده‌ستخه‌تی دیوانی مه‌ولانا خالیده که تا ئیسته ده‌ست من که‌وتیبت؛ ئەم نوسخه سالی (۱۲۶۴)ی کۆچی به‌خه‌تی عه‌بدولقادری کوری محمه‌د نووسراوه‌ته‌وه. ئەم نوسخه‌یه‌کی‌که له نوسخه هه‌ره نایابه‌کانی دیوانی مه‌ولانا خالیدو، جوان ری‌ک خراوه‌و، به‌خه‌تیکی جوان نووسراوه‌ته‌وه‌و، زۆر به‌ی دیوانی مه‌ولانای تیدایه‌و، جگه له‌وه‌یش چه‌ند پارچه‌و چوارخسته‌کیی و تاکی زیاده‌ی تیدایه‌و، سه‌رچاوه‌یه‌کی پربایه‌خی که‌موینه‌یه بۆ لی‌کوئینه‌وه‌ی دیوانی مه‌ولانا خالید.

ئوه‌ی جیگه‌ی داخه ئەوه‌یه ئەم ده‌ستخه‌ته باش هه‌لنه‌گیراوه‌و وه‌ک پیویست نه‌پاریزراوه. بۆیه ده‌بینین له‌گه‌لی جیگه‌دا له‌ناوه‌وه‌و دهره‌وه په‌ره‌ی دپراوه‌و په‌رپووت بوه.

ئەم نوسخە لە دەستخەتیکدايە که لە ژیر ژماره (۱۷۳۵۳) ی (دار صدام للمخطوطات) دا پارێزراره، ئەم دەستخەتە جگە لە دیوانی مهولانا خالید کۆمەڵیک نامە ی جۆراو جۆری به زمانی فارسیی تێدایە که ناوهرۆکه کهیان له چەند رووداویکی ناو کوردستان دەدوین.

هەر وه هاچەند پارچه شیعی (ئەمین) ناویکی به زمانی کوردیی تێدایە، به هیوام وه که به شیکی که شکۆلی که له پوور ئاماده ی بکه م. جگە له مانەیش دیوانی (فریشتە) ناویکی به زمانی فارسیی تێدایه و، نازانم ئەم شاعیره کورده یان فارسه. ههروه ها نوسخه یه کی دیکه ی ئەم دیوانه - واته دیوانی فریشتە - له پال نوسخه ی (۲۰۵۱۶) ی دیوانی مهولانا خالیدا ههیه.

نوسخه ی چوارهم : دەستخەتی ژماره (۴۹۰۵) ه، ئەم دەستخەتە نوسخه یه کی کۆنی چاکی دیوانی مهولانا خالیدی گرتوه ته خو ی، به لام به داخوه ئەمیش باش هه لئه گیراره و په رپووت بوه و دلوپه و دۆرنج و دووکه ل سپرزه یان کردوه. ئەوه ی له م نوسخه دا زیاتر جیگه ی سه رنج و بایه خه هه ندی جیاوازیی و مونسه باته که تیایدا هه ن و له نوسخه کانی دیکه دا نابینرین. ئەمەیش پوخته ی ئەو جیاوازیانیه یه :

• له سه ر پارچه ی

(این بارگاه کیست که از عرش برتر است) نووسراوه :

(قصیده در مدح امام رضا - ﷺ -)

• له سه ر پارچه ی

(ساربانان رحم کن بر آرزومندان زار) نووسراوه :

(در تتبع هفت بند مولانا جامی - قدس الله سره السامی -).

• له سه ر پارچه ی

(کرد ازین سرگشته اندوه کین) نووسراوه :

(قصیده در مدح باغ [باقله!] عبدالان - حرسه الله من الحدثان -).

• له سه ر پارچه ی

(بی گل گشت در فضل بهاری ...) نووسراوه :

(في مرثية سيد عبد الكريم البرزنجي)

• له سه ر پارچه ی

(گرچه در صورت ذرات جهان جلوه‌گری) نووسراوه :
(وله قصیده قطب بسطامی - قدس الله سره السامی -).

• له‌سهر پارچه‌ی

(از روم تا بهند گرفتیم جان بکف) نووسراوه :
(قصیده علی ابواشرف).

ئهم نوسخه ناته‌واوه و پیس ته‌واو بوونی له ناته‌واوییه‌که‌یشیدا چه‌ند غزه‌لیکی (فیراقیی) دیت و، نازانم ئهم شاعیره کورده یان فارسه. ئهم نوسخه شیعی کوردیی تیدا نییه.

نوسخه‌ی پینجه‌م : ئهم نوسخه ده‌ستخه‌تی ژماره (۴۹۷۴) ی کتیبخانه‌ی (دار صدام للمخطوطات) هه، نوسخه‌یه‌کی پوخت و جوانه‌و، کاتی خو‌ی به ریک و پیکی نووسراوه‌ته‌وه، به‌لام ئهمیش باش هه‌لنه‌گیراوه و په‌رپووت بوه‌و سه‌ره‌تا‌که‌ی نه‌ماوه و، ئهمه کو‌تاییه‌که‌یه‌تی :

(بعون عنایت باری و توفیق لطف کردگاری ام این دیوان طراوت بنیان که از گفتار چون در شهوار زیور بخش طریقه‌ء علیه نقش‌بندیه مولانا خالد - ایدنا الله بانفاسه الشریفه - در روز فیروز یکشنبه پنج یا ششم شهر صفر سنه هزار و دویست و شصت و شش از هجرت سالار عرب محمد المصطفی - اختتام پذیرفت {سر!} دست درمانده تیه ضلالت و سررشته‌ء بیابان گناه و فضاحت عبد الحلیم ابن الشیخ احمد الشوشی - لطف الله بهما امین - الحمد لله علی نعمه الاختتام والصلاة والسلام علی خیر الانام برحمتک یا ارحم الراحمین سنه ۱۲۶۶).

نوسخه‌ی شه‌شهم : ئهم نوسخه ده‌ستخه‌تی ژماره (۱۸۷۲۲) ی (دار صدام للمخطوطات) هه، یه‌کیکه له نوسخه‌نا‌یابه‌کانی ئهم دیوانه و، به خه‌تیکی خو‌شخوین نووسراوه‌ته‌وه. به‌لام ئهمیش باش هه‌لنه‌گیراوه و ته‌ر بوه‌و، له ناوه‌راسته‌وه ئه‌ندازیکی - که نازانین چه‌نده - لی‌که‌وتوه. ئهمیش چه‌ند تا‌ک و پارچه‌ی فارسیی تیدایه که له دیوانه‌که‌دا نین و ئه‌وه‌ی که ماوه‌ته‌وه شیعی کوردیی و عه‌ره‌بیی تیدا نییه.

ئهم نوسخه‌یش چه‌ند جیاوازیی تیدایه و، هوی و تتی چه‌ند پارچه‌یه‌ک له شیعه‌کانی لی نووسراوه. لی‌ردها هه‌ندیکیان ده‌خه‌ینه به‌ر چاوی خوینه‌ری نازیز.

• له سه‌ره‌تاوه‌ئهمه نووسراوه که له چاپه‌که‌ی ماموستای موده‌رپیشدا هه‌یه :

مدهوش صهبای خودبینی و مغروری خالد کردی شهره زوری تتبع حضرت کامیاب لذة ناکامی مولانا نور الدین عبد الرحمن جامی کرده در هفت بند خود میگوید.

• لهسه پارچه ی :

(عجائب نشاه زین دامن کهسار می اید) نووسراوه :

(در هنگام که اشعه قبه گنبد سید ابرار چون برق لامع بر دیده اشکبار هویدا گردید این قصیده را در رشته تحریر کشیده).

• لهسه پارچه ی :

(از روم تا بهند گرفتیم جان یکف) نووسراوه :

(در مدح سید ابو علی شرف گفته شده)

* لهسه پارچه ی :

(گوش باید کرد از این سرگشته اندوهگین) نووسراوه (این قصیده فارسی در وقت تحصیل علم ظاهری با جمعی از فقهای عبدالان رفته بهند انشاء فرموده بودند)

هر وهها لهسه زور له تاکه کان ناوی نهو کهسانه نووسراوه که وهک مهتل بهیته کان به ناویانه وه دانراوه.

ئه م نوسخه میزرووی نووسینه وهی تیدا نیه وه کو تائیدا نووسراوه :

(تمت شد دیوان مولانا خالد - روحی فداه والجنة ماواه - از دست بیچاره حزین عبد الله مکین لأجل روح شیرین وروان خسته دیرین طه بن محمد امین محب الفقراء والمساكين جعلهما الله من المنجین فی يوم الدين بحرمة محمد وآله اجمعین وجعلنا الله جيرانا فی الجنة ساکنین)

نوسخه ی هه وه م : دهسخته تی ژماره (۳۵۸۰۹) ی (دارصدام للمخطوطات) نوسخه یه کی دیکه ی ئه م دیوانه یه . ئه م نوسخه ته واوه و سه ره تاو کو تایی ماوه به لام شیعی کوردی تیدا نییه و، شیعی عه ره بیی که م تیدا یه . ده باره ی مونسه به ی وتی شیعه کانیش شتیکی ئه وتوی تیدا نییه ، لهسه پارچه ی : (دهید از من خبر انشاه خوبان را به پنهانی) نووسراوه به خه تیگی نوی : (در بحث شیخ عبد الله الدهلوی)

ئه م نوسخه یش له ته ربوون و شیرزه بی و که مته رخه میگردن له

هه لگرتیدا بی بهش نه بوه.

له کو تاییه کهیدا نووسراوه :

(تمت الكتاب بعون الملك الوهاب از يد حقير سراپا تقصير اقل العباد در حالت معزولی و در قریه منوس (!) هر که خواند وی طمع دارم زانگه من بندهء گنه کارم.

فی ۲۹ شهر ذوالقعدة... سنة ۱۲۹۲)

نووسه ره وه لهم نووسینه دا ناوی خوئی بواردوه. له خوار ئەمه شیه وه به خه تیکی نوی سی دیری لابه لا نووسراوه، به لام دهستیکی چه پهل رهشی کردوه ته وه، ته نها (امام قریه سولاف آه من الموت...) یک ماوه.

نوسخه ی هه شته م: دهسته تی ژماره (۲۳۹۰۲) ی کتیخانه ی (دار صدام للمخطوطات)، پاشماوه ی دیوانیکی نایابی دیکه ی مه ولانا خالیده. ئەم نوسخه به ته رتیبی پینه کانی ئەلف و بی ریکراوه و تا پیتی (دال) ی تیدییه، له وی به دواوه له ناوچوه. ئەم نوسخه پیش جیاوازی و زانیارییه کی ئەوتوی تیدا نییه که له نوسخه کانی دیکه دا نه بی.

نوسخه ی ئویه م: ئەم نوسخه پیش به شیگه له دهسته تی (۲۰۹۰۹) ی (دار صدام للمخطوطات) و، بریتیه له پاشماوه ی نوسخه یه کی نایابی دیوانی مه ولانا خالد که به داخه وه دوا ی ته ریوونی و شیرزه بوونی پینه کراوه ته وه و، بی گویدان به ریکهستی به دروستی، جزوبه ند کراوه ته وه و، ئەوه ی که ماوه ته وه به شیگی له سه ره وه تیدا چوه و، دوا یی به پینه کراوی و بی ئەوه ی هیچی تیدا بنووسریته وه ماوه ته وه.

نوسخه ی نه هه م: دهسته تی ژماره (۲۰۰۴۷) ی (دار صدام للمخطوطات) یش نوسخه یه کی دیکه ی دیوانی مه ولانا خالیده، ئەم نوسخه یه به خه تیکی جوان نووسراوه ته وه به لام پیش ئەوه ی ته وای بکات دهستی لی هه لگرتوه، له وه به شهیدا که نووسراوه ته وه یه ک دوو مونسه به ی وتی شیعه کان هه یه لیژده دا تو ماریان ده که یین :

* له سه ر پارچه ی :

(عجائب نشأء زين دامن كهسار مي آيد) نووسراوه :

(در هنگام که در اشعهء گنبد سید الابرار چون برق لامع بر دیدهء

اشکبار هویداو اشکار گردیده این قصیدهء در رشته تحریر کشید).

* لهسه ر پارچه ی :

(از روم تا بهند ... جان بگف) ش نووسراوه :

(در مدح شاه ابو علی شرف فرماید) .

ئهم نوسخه میژووی نووسینه وهی تیڈا نییه، ههروه ها شیعی کوردیی و
عه ره بییشی تیڈا نییه. پیس دهستیگردنی دیوانه که له به کهم لاپه ریدئا ئهم دوو
به یته کوردییه هه یه: (۱)

زوقی بو حه بسی دلم شه هری (سبیر) ه به مه نهل

که به قانونی مه سیحا دزو عاصیی ده بنی

مه مکه که ی تورته وه کوو جووته ئه ناری نه ورهس

ده پیری گهر له پیری دهستی به قایم بده نی!

نوسخه ی یازده هه م : دهسته تی ژماره (۲۱۳۵۰) ی (دار صدام

للمخطوطات) پاشماوه ی دیوانیکی مه ولانا خالیده که له هه موو نوسخه کانی
دیکه زیاتر شپرزه بوه و، زوری لی له ناوچوه و، ئه وهیش که له دهست
ته ربوون و که مته رکه می رزگاری بوه شتیکی وای تیا نیه که له
نوسخه کانی دیکه دا نه بی. ئهم نوسخه خراوته پال که شکوئلیکی فارسیی که
ئه حمه دی کوری مه لا محمه دی ره وانزبی نووسیویه تیه وه. هیچ کامیکیان
میژووی نووسینه وه یان تیڈا نیه .

له وه دا بووم له نووسینه وه ی ئهم وتاره بیه وه و، بارگه و بنه ی لی

بیچمه وه له پر له کاتی گهراندا به ناو دهسته ته کانی (دار صدام

للمخطوطات) دا - ریج له دهسته تی ژماره (۳۵۰۹۲) کهوت که هه ندی به

وردیی سه رنجیم دا بووم ده رکهوت ئه مهیش نووسخه یه کی دیکه ی دیوانی

مه ولانا خالیده و، ئهم نوسخه له نوسخه کانی دیکه هه موویان کوئتره و،

دیوانیکی پوختی سه ربه خوویه و، له گه لی روه وه جیگه ی سوودو بایه خی

تاییه تییه و، ده کری له کاتی لیگولینه وه ی تازه ی دیوانی مه ولانا خالیدا به

یه کی له نوسخه سه ره کییه کان دابنریت.

لیره دا شیوه و زنجیره ی وتاره کهم نه گووری و هه رچوونی بو هات وام

(۱) ئهم دوو فه رده شیعی (ئه ده ب) مصباح ال دیوانه .

داناو، ئەم نوسخەم ناو نا.

نوسخەى دوازدههەم: ئەو باسى مونا سەباتانەى لە نوسخەکانى دیکەدا هەن بەشیکیان لەم نوسخەيشدا هەن. لە بەراوردیکى سەرپیدا بۆم دەرکەوت ئەم نوسخە شیعەرى کوردیى تیدا نییه و، پارچەکانى دیکەيش هەموویان لێردا نین و لەوانەى هەى وههائيش هەبى لێردا چنگ بکەوى و لە هەموو نوسخەکانى دیکەدا نەبى.

لە کۆتایى ئەم نوسخەيشهوه نووسراوه:

«این نسخه بدیع در روز جمعه عید الاضحی از دست این بنده روسیا مراد ولد محمد ولد احمد مشهور بقرش آبادی از طایفه زرده صورت اتمام در اختتام یافت در مسجد قصبه اشني مشهور (کرخور) در سال تجریمات اهالی اوشنی بدست حاکم تبریز (۱۲۵۲)»

بەم ئەندازە دەست لەم باسە هەلەگرم و، کۆتایى بە تۆمارکردنى نوسخەکانى دیوانى مەولانا خالید دەهینم، بەلام لێرهيشدا دەبى ئەوهم لە بیر نەچیت کە ئەم نوسخانەم ناو نووس کردووە ئەمانە هەموو نوسخە دەستخەتەکانى دیوانى مەولانا خالید نین، بەلکو لەوانەى چەندین نوسخەى دیکە مابن کە هیشتا رییان پى نەبرابى. هیوادارم بەمە توانییتم کلیلى دەرگای لیکۆلینەوهیهکى زانستیانهم داویتە دەست پسپۆرو شەپدایانى ئەم جۆره کارانەو، ریگەى دورم بۆ نزیک کردبەهوه و، چاوه‌روانى لیکۆلینەوهیهکى نویی سەرجه‌مى شیعەکانى مەولانا خالید بین.

لەم هەلەدا شیعەرە کوردییه بۆلۆنه‌کراوه‌کان و پارچەیهک شیعەرى فارسیی ده‌کەین بە دیاریی ئەم جارەمان.

جمع از ارباب هر یکی رباعی بلفظ گورانی بطریق (تجاهل العارف) انشاء فرمودند(۱)... نقطه‌ه خال محبوب را بوجه تردود، گاهی بمشک خطاؤ، بارى بعنبر ساراؤ، دفعه‌ه به بنفشه‌ه زبیا میدادند، حقیر در عقب این رباعی نبشت:

(۱) وام به باشتر زانى که ئەم ده‌قانه وهك خۆيان بگۆيرمه‌وه نيرەو، لەبەر ئەوه‌يش سوودى ئەم جۆره کارانە بۆ چینیکی تاييه‌تتیه تەرجه‌م‌کردنمانم بە کوردیى بە پيوست نەزانى.

(۱)

کاتب ته‌قریر به‌یان نوقطه‌ی شه‌ک یه‌عنی ده‌هانش نم‌بو مه‌دره‌ک
خال خورده‌ریز گونای نه‌وخه‌طان خه‌طان ئه‌ر و اچان پیش میشک خه‌طان (۱)

(۲)

طالبیان بزبان صوحوف به (شیت) دا
مه‌نسوخ مه‌حوبی چوو په‌ی (ئیدریس) دا
صوحوف ئیبراهیم (برقبط) نوورین
ئاخریا موسا یه‌عنی ئاخریین
فه‌رماوا سه‌ییید (اخرا الزمان)
جه ته‌ورات وه‌حید (دافع النیران)
مازه {تو پاکن!} جه ته‌وراتهن هم
(حمیطا) و (زبور، حامی الحرم)
(اکیلا) جه‌زا مدو به ئیحسان
عه‌ریز وانانش ده‌عوای ته‌رسایان
زه‌بووریا مه‌حموود وانان زه‌که‌ریا
(حه‌یقووق به‌هائیل) جه‌گردین ئه‌علا
یا حه‌ق پیش کردن نوورانی سه‌ما
هم تار (قلطا طاب طاب جمیعا!)
جه ئینجیل ئامان ئه‌وه‌ل جیا‌که‌ر
به ئه‌طله‌س جه‌ح‌ق دووم پاک‌گه‌وه‌ر

(۱) ئه‌مه‌ده‌قه به‌ گویره‌ی ده‌ستخه‌تی ژماره (۱۷۳۵۳) ی (دار صدام للمخطوطات)
نووسراوه‌ته‌وه، له‌ نوسخه‌ی (۱۸۱۹۳) ی‌شدا هه‌یه‌و، هه‌ندی جیا‌وازییان له‌ نیواندا
هه‌یه‌و، وا دیاره جیا‌وازییه‌کان له‌ هه‌له‌ی نووسه‌ره‌وه‌وه‌ روویان داوه. یه‌کیک له‌و
جیا‌وازییانه ئه‌وه‌یه له‌ باتی (مه‌بو) (نمی بود) نووسراوه. هه‌روه‌ها له‌و نوسخه‌دا ئه‌م دوو
به‌یته به‌ جیا‌جیا نووسراون و له‌باتی چوار خسته‌کیی به‌ تاك دانراون، به‌لام ئه‌وه‌تا لیژده‌ا
به‌و شیوه‌ی که له‌ سه‌ره‌وه نووسراوه به‌ چوار خسته‌کیی دانراوه، هه‌رچه‌ند ریپازی
چوار خسته‌کیی تیا په‌په‌روه‌ویی نه‌کراوه.

هه‌ر وه‌ها له‌ نوسخه‌ی (۲۰۵۱۶) ی‌شدا وه‌ک نوسخه‌ی (۱۸۱۹۳) نووسراوه.

سییه موحیطهن به جوزو به کول
بستانه تهمام یه کسان و به دل (۱)

۲-۱

طالیشا بزورگ چه صوحوف (شیس) دا
{مشقح!} مهحمود جه (ئیدریس) دا
صوحوف ئیبراهیم (بهرقیطا) نورین
ئاخریا موسا یه عنی ئاخرین
فرمانا سهیید (اخر الزمان)
جه تهورات نهعهد (دافع النیران)
مازماز پاک پاک جه تهوراتهن هم
(حمیطا) زه بوور (حامی الحرم) ین هم
(اکیلا) جهزا مدو به ئیحسان
(عهزیز) وانانش دعورا ته رسان
زربابا مهحمود وانان (زه کهریا)
(حه یقوق به هائیل) جه گردین نه علا
جه ئینجیل ئامان نهو جیاگیر
باطین جه حهق دم پاک گه وهر
سییه موحیطهن به جوزو به کول
بستان تهمام بکیانه وه دل (۲)

(۱) نه پارچه شیعه له نوسخه (۱۸۱۹۳) وهرگیراوه، هه رنه پارچه له نوسخه ی
(۱۷۳۵۳) یشدا ههیه، به لام جیاوازیان زوربوو، بویه ههردوو نوسخه کهم به جیا جیا،
به گویره ی بوچوونی خووم، نوسیه وه، نه وهیش روونه که نه پارچه شیعه چهنده وشه و
زاراوهیه کی گرتوته خوئی که ماناو مه به ستیان ئاشکرانییه و، وادیاره وشه ی (ئارامی) ن
و منیش هه ندیکیانم به گومانه وه نوسی.

(۲) له بهراورد کردنی نه دوو دهقه وه نه وه مان بو ئاشکرا ده بیته که بوونی چهنده
نوسخه ی جیا جیا چ هه ورکیان ههیه له لیکۆلینه وه ی دهقی کۆندا، ده بیته وهیش نه بویرین
که نه دهقه، له گه ل بوونی دوو نوسخه ی شیدا هیشتا وه ک پیویست راست نه کراوه ته وه و
زوری به به ره وه ماوه.

(۳)

ای نفس خسیس بی دیانت
سرمایهء حیل و خیانت
غدار لئیم بی مروت
مردود اهالی فتوت
سرحلقهء ناخداشناسان
سالار سپاه ناسپاسان
شیرازهء دفتر مفاسد
سوداگر هر متاع کاسد
سر دفتر خیل زشت رویان
رخ زردکن سفید رویان
سرچشمهء عجب خودنمایی
شاهنشاه ملک بیوفایی
سلطان سریر کید تلبیس
گنچور حزانهای ابلیس
عجوبهء عالم دورویی
نوباوهی باغ یاوه گووی
دیوانهء خودپسند مفتون
مرآت کمال دیو ملعون
هادی طریقهء ضلالت
منشی صحیفهء جهالت
عطار دکان خودفروش
گه اهرمنی، گهی سرورش
گه شاهی و گه گدا و گه میر
گه رندی و گه مرید و گه پیر
معمار قصور روسیاهی
عیابه قلم رو تباهی

مخمور شراب شہوت کین
تردامن، سگ سرشت، بی دین! (۱) .. (۲)

القواعد الرسمية) ی شیخ عومہری قہرہ داغی

(۱۰۶)

ماموستا مہلا عہدولکھری می مودہ پریس لہ کتیبی بنہ مالہ ی زانیاراندا
دہربارہ ی شیخ عومہری قہرہ داغی دہ قہر موی:

(... کاتی کہ مہولانا خالیدی نہ قشبنندی مندال بوہو، باوکی مردوہ بہ
ناموژگاری شیخ عومہر رویشتوہ بو خویندن و خہریکی خویندن بوہ تا
بوہ بہو پیاوہ ہلگہ وتوہ. وہ پاش ٹوہ مہولانا خالید چوہ بو ہیندستان و لہ
خزمہ تی شیخ عہدوللای دہلیدا ریباری نہ قشبنندی وەرگرت و، ہاتہ وہ بو
کورستان.. ٹہم شیخ عومہری ماموستایہ تہریقتی لی وەرگرت و، لہ
خزمہ تیدا سلووکی کرد، تانہ نجام بوو بہ خہلیفہ ی مہولانا. ماموستا شیخ
عومہر لہ مہلایہ تیہ وہ بوو بہ مہلاو مورشید بہ مہ عنای کہ لیمہ و، بہ
ظاہیرو باطین تہ علیم و تہریبہ ی موسولمانانی ٹہ کرد. تا لہ قہرہ داغدا لہ
جیہان دہر چووو، لہ گردی گوہزی نیڑا) (۳) ... (۴)

ماموستا مہلا عہدولکھری می لہ کتیبی (علمائونا فی خمة العلم والدين) شدا
ٹہم باسہ ی نووسیوہ، بہ لام لہ ہیچ لایہ کدا دہربارہ ی سالانی لہ دایکبوون و
کوچی دواپی، یان بہرہم و دانراوی ماموستا شیخ عومہر ہیچی

(۱) ٹہم پارچہ فارسییہ دہ قہ کہ ی لہ دہستخہ تی (۱۷۳۵۳) وەرگیراوہو، لہ چہند
نوسخہ ی دیکہ ی شدا لہ گہل جیاواز بیہ کی کہمدا مہ یہ.

(۲) لہ ژمارہ ۱۷۴ سالی ۱۹۹۴ ی بہ یاندا بلاوکر اوہ تہوہ.

(۳) پروانہ: مہلا عہدولکھری می مدرس، بنہ مالہ ی زانیاران، چاپخانہ ی شہ فقیق، چاپی
یہ کہم، ۱۴۰۴ک، ۱۹۸۴ز، ل: ۱۴۹.

(۴) پروانہ: علمائونا فی خدمة العلم والدين. عبد الکریم محمد المدرس، دار الحریة
للطباعة ۱۴۰۳ھ، ۱۹۸۳م، ص: ۴۰۸.

نەنوسییو، دیارە ھەر ئەوەندە دەست کەوتو. لە گەڕانم بە ناو کتییەکانی (دار صدام للمخطوطات) دا دانراویکی ئەم مامۆستا مەزنەم دۆزییەو، لەم دەرفەتەدا ھەول دەدم بە خوینەری نازیزی بناسینم و، ئەم کتییەش ریگە ی خۆی بۆ ناو بەرھەمی زانایانی کورد بگریتە بەر و، تۆزیکیش رووناکیی نوێ بخاتە سەر ژبانی ئەم مامۆستا مەزنە ی گەلی کورد.

باسیکی دەستخەتەگە :

ئەم دەستخەتە گە لە (دار صدام للمخطوطات) دا بە ژمارە (۵۴۰۴) پارێزراوہ بریتییە لە چەند کتیب بەم شیوہ :

یەكەم : (القواعد الرسمية) دانراوی مامۆستا شیخ عومەری کوری مامۆستا شیخ عەبدوللە طیف . ئەم دانراوہیان زیاتر مەبەستمانە لەم وتارەدا ھەندێ تیشکی بخەینە سەر و، لایەنیکی ریزگرتن لە قورئانی پیروۆز و بایەخدان بە نووسینەوہی لە لایەن گەورە و میرانی کوردستانەوہ بخەینەوہ یادی میزووی نوێ.

مامۆستا شیخ عومەر لە سەرھتای کتییەگەیداو لە ھۆی دانانیدا دەفەرموی :

چونکہ خەلگی ویلايەتی بابان لە میران و ناوداران و گەورەپیاوان و پیاو ماقوولان زۆر خیرخوا بوون و حەزیان لە چاکە بوە، بە تاییەتی نووسینەوہ و بۆنووسینەوہی قورئان گە چاکترین شتیگە ئینس و جین-مرۆ پەریی -بایەخی پی بدن و لەبەر ئەوہیش رەسم و شیوہی نووسینەوہی قورئانی پیروۆز بە پێچەوانە ی شیوہ نووسینەوہی حەزرتی عوتمان خودا ئلی رازی بی - لە یەك واو و یەك ئەلف و غەیری ئەوانە ... - نادرست و حەرام و ناپەوایە، وەك بەیھەقیی لە (شعب الایمان) دا دەفەرموی : ھەرکەسی قورئانیکی نووسییەوہ ئەبی پەپرەویی ئەو شیوہ و پیتانە بکات گە ئەو قورئانەیان پی نووسیوہتەوہ و، نابی لەو ریبازە لابادات و ھیچ لەوہ بگۆری گە ئەوان پیاوان نووسیوہ . چونکہ ئەوان لە ئیمە زانتر و، دل و زمان راستتر بوون و، ئەمانەتیان لە ئیمە گەورەتر و زیاتر بوە، نابی خۆمان لەوان بە زانتر بزانیین .. لەبەر ئەوہ پییوستە نووسەرەوہکانی فەرمایشتەکانی خودا بە گوێرە ی رەسمی موصحەفی عوثمایی قورئان

بنووسنه وه تاله پاداشی نووسینه وه که یان بی بهش نه بن و، خاوهن قورئانه کانیش له رهنجه که یاندا بی باره نه بن و، له بهر ئه وه ش بهرانبه ری رسمی قورئان به رسمی ئیمامی عوئمان به بی زانیاری و وریایی و شاره زایی باش له توانادا نییه.. له بهر ئه مانه، ئه م هه ژاری بیچاره ی لاوازه، عومهری کوری شیخ عه بدولله طیف، ویستم به گویره ی توانا کتیبیک به ناوی (القواعد الرسمیه) بنووسم تا خیرخوایان رینومایی بکه م تا - به یارمه تیی خودا - له خویندنه وه ی ئه و کتیبیه سوودمه ند بن ..

ئه م کتیبیه به خه تیکی زور جوانی رهش و سوور به زمانی فارسیی نووسراوه ته وه و تیکرا (۴۱) لاپه ره به و لاپه ره ی (۱۳) دپیری تیدایه و چوار چیوه که ی به ئاوی ته لا زه که هفت کراوه .

پیوانه که ی (۴×۲۰ اسم) ه، به داخه وه نووسه ره وه که ی ناوی خو ی و سالی و شوینی نووسینه وه ی نه نووسیوه . به لام به گویره ی کاغه زو شیوه ی نووسینه وه که ی ته مه نی خو ی له (۱۵۰) سال دهدات .

دوا ی ئه مه کتیبی (طاش کوبری زاده) له سه ر موقه ددیمه ی شیخ محمه دی کوری محمه دی جه زه ری دیت. ئه میش له عولوومی قورئان و ته جویدو رسمی قورئاندا یه و (۱۴۰) لاپه ره به و هه مووی به خه تی ماموستا شیخ عومهری قه ره داغییه و، له کو تاییه وه ئاوی نووسیوه :

(قد تم الكتاب بعون الملك الوهاب في ليل الخميس، في ثامن عشر في شهر شعبان المعظم، في سنة ۱۳۱۷ بید الحقیق عمر ابن الشیخ محمد امین القره داغی، بامر استاذه وعمه الشیخ عبد الرحمن الذي فاق في التقى على الاقران).

دوا ی ئه مه ش نامیلکه ی (کفایة التجويد) دیت، ئه مه ش هونراوه یه کی فارسییه له دوو لاپه ره دا. دوا لاپه ره ش کو مه لی میترووی ماره برینی کچان و کوران و، باسی ئه ندازه ی ماره یی و ماوه یی و شتی دیکه شی تیدایه .

دهستخه ته که موری (مکتبه المدرس الشیخ مصطفی الشیخ معروف القره داغی) پیوه یه. (۱)

دهستخه تیك و كومه ئيك زانیاری میزووی

(۱۰۷)

چهند جار باسی ئه ووم کردوه که ههندی جار نووسه ره وهی دهستخه ته کان لایه لای و بی مونسه به زانیاری میزووی و بابه تی جورا و جور له سه لاپه ره کانی دهستخه ته که و کۆتایی کتیبه کان یان حاشیه کان تۆمار دهکن، ئه گهر بی و ئه وانه کۆبکرینه وه و، بابه تبه ندی بکرین وه که سه رچاوه یه کی دروست و جیگه ی متمانه سوودیکی باش ده به خشن. لیره دا ئه وهنده دهخمه سه ر ئه و قسه که ئه و زانیاریانه دوو جورن:

یه که میان: نووسه ره وه که خۆی ئاگاداری رووداوو به سه رهاته که بوو شته که ی به چاوی خۆی دیوه و، وه که ده لئین، وه که (شاهیدی عه یان) باسه که دنووسی و، هه ندی جار کات و روژ و مانگ و سال و شوین و شیوه ی روودانه که یش به وردی تۆمار ده کات و، ئه م جوره زانیاریانه له سه رووی هه موو بابه ته کانه وه ن و جیگه ی متمانه یه کی باشن.

دوه میان: ئه وه یه نووسه ره وه که له ملاو له و لاو له دهستخه ت و په نا کتیبا ندا میزووی جورا و جور و به رو دواو سالانی له یه که دوور ده بی نی ت و، یان وه کو خۆیان ده یان نووسیته وه، یان ئه م ریکیان ده خات و با شتر ده یان نووسیته وه. له دهستخه تی ئه م جار ه ماندا کومه لی زانیاری له جور ی دووم ده خه ینه به رده ستی خوی نه ری نازیز به هیوا ی ئه وه ی سوودی خۆی هه بی ت.

۱۱۳۴

تسفیر اصفهان

۱۱۳۶

تسفیر همدان

۱۱۴۵

محاصرة بغداد

۱۱۹۸

قتل محمود پاشا بیان

۱۱۹۹

فوت مراد خان

۱۱۰۰

طاعون بزرگ

۱۱۷۱

طاعون ثانی امام سلیمان پاشا

۱۱۸۷

طاعون ثالث

۱۲۱۴

طاعون رابع

۱۲۴۶

طاعون خامس

۱۱۲۶	فوت عثمان پادشاه ببان
۱۲۰۵	آمدن سلیمان پادشاه بغداد بر سر طیمور شاه
۱۱۹۴	زلزله تبریز
۱۱۲۶	وفاة شیخ اسماعیل عبدالان
۱۱۵۷	وفاة شیخ عبد الله پسرش
۱۱۶۶	فتح سنجار
۱۱۵۵	قونباد کرکوک
۱۱۴۸	جلوس نادر شاه
۱۱۹۳	فوت کریم خان
۱۲۱۷	فوت ابراهیم پادشاه ببان در موصل
۱۲۱۲	قتل محمد پاشاه کوی بدست عبد الرحمن پادشاه
۱۲۲۰	شکست عبد الرحمن پادشاه وزیر در بازیان
۱۲۳۷	قتل محمد عیسی اغا در کوی
؟	تعمیری سورهء کوی
۱۲۲۲	قتل علی پاشا وزیر
۱۲۲۲	فوت سلطان سلیم اسلانبول
۱۲۲۸	وفاه عبد الرحمن پادشاه
۱۲۲۵	اچقلای کوی
۱۲۱۹	موت سلیمان پادشاه پسر ابراهیم پادشاه
۱۱۱۰	شکست سلیمان بیك ببه

له دوا لاپهرهیشدا نهمانه نووسراون :

تاریخ آمدن اسماعیل پادشای غازی - رحمه الله - ۱۳۰۴

تاریخ قحطي ۱۲۹۷

تأریخ قتل سلطان عبد العزيز - رحمه الله - ۱۲۹۴

لهو میرووانه‌ی سهره‌ودا یه‌ک دوو شوینیانم به‌گومانه‌وه نووسی‌و،
 رهنه‌گه هه‌له‌ی نووسره‌وه بیٚت. وه‌ک دیٚره‌کانی یه‌که‌م و دوهم له‌وانه‌یه له‌باتی
 تسفیر (تسخیر) بن. له‌سه‌ر ته‌عمیری شوورای کۆیه‌یش هیچ نه‌نووسراوه‌و،
 وه‌ک نووسره‌وه‌که له‌بیری کردبی‌وایه.

باسیگی ده‌ستخه‌ته‌که :

ئهم ده‌ستخه‌ته تیڤرا - بیجگه‌له ناواخن و زه‌وائید - ۱۵۰ لاپه‌ریه و، لاپه‌ری (۹) دیڤو زیاتریشی تیدایه و، پیوانه‌که‌ی (۲۰×۱۵)ه، کتیبه‌که شهرحی (دوانی) له‌سه‌ر (تهذیب المنطق)ه، به دوو که‌س نووسیویانه‌ته‌وه و له کۆتاییه‌وه ئاویان نووسیوه :

(تمت . قد وقع الفراغ من تسويد الشرح المحقق الدواني على متن التهذيب التفتازاني . على يدين الاضعفين!) من العباد عبد القادر الساجبلاغي، وصابر النازنيني . في ليلة الاربعاء في شهر سفر في شهر كو، در مسجد كبير في سنة ۱۳۲۶ . اللهم اغفر لمن دعا للكاتبين بالمغفرة والرضوان . آمين...)

ده‌ستخه‌ته‌که به حاشیه‌ی زۆر خوښ کراوه‌و، زۆری حاشیه‌کان حاشیه‌ی مامۆستایانی کوردن ، له کۆتایی حاشیه‌کانیشه‌وه گه‌لی ناو نووسراون و، له‌وانه‌یه هه‌ندیکیان سوودی میرۆویان هه‌بی له‌وانه :

کتبه السيد احمد لاجل اخيه ملا فتاح

البرهاني كتبه في يوم قتل ملا حسن.. برهاني با ملا قادر بيتوشي في شهر ساوجبلاغ

محمد شريف الالبجي

کتبه في جمعة قتل ملا حسن برهان في شهر ساوجبلاغ، ومسجد افتادن في شهر بانه بر سر سيد احمد وازی هردو فی یوم دو شنبه بعد از نماز عصر .

(کاتبه صابر النازنيني في شهر كركوك في وقت الفجر ۱۳۲۶ .

حرره الفقير الحقيير صابر بن عبد الرحمن بن ملا عزيز بن ملا احمد بن ملا احمد بن ملا عثمان بن ملا احمد الكروي .

له‌مه‌وه ده‌رده‌که‌وی که ئهم (صابیری نازه‌نینی)یه له نه‌وه‌ی مامۆستا مه‌لا نه‌مه‌دی گه‌ره‌وییه که له نه‌لقه‌ی (۸۵)ی ئهم زنجیره و تاره‌دا ده‌رباره‌ی خۆی و کتیبه‌که‌ی شتی‌کمان نووسی .

ئهم ده‌ستخه‌ته له (دار صدام للمخطوطات)دا به ژماره (۵۲۲۳)

دهستخه تیگی دیکه و کومه لئی زانیاری میزووی دیکه

(۱۰۸)

له نه لقه ی پیسووی ئەم زنجیره وتارەدا چەند زانیاری و سال و میزووی کوچی دوایی چەند میرو گەورەو ناودارانی کوردو، روودانی چەند کارەساتی میزووی جیا جیام لە دەستخه تیگه وه گواسته وه ناو وتارە که . هەر دوا بەدوای ئەو دەستخه تیگی دیکه م دوژییه وه کومه لیگی دیکه ی میزوو لەو بابەتانه ی پیسووی تیدا بوو بو ئەو هی ئەو زانیاریانه ییش بچنه پال ئەوانی پیسوو و له گه ل ئەواندا سوودی خویمان ببه خشن، لەم دەر فەتەدا دەیانخه یه بهرچاوی خوینه رانی نازیز و شهیدایانی ئەم جوړه بابەتانه .

دەمەوی لیڤەدا، به کورتیی ئاماژە بۆ یه ک خال بکه م ئەویش ئەو هیه لەم زانیاریانه دا - به هەردوو به شه که یه وه - ئەو نووسەر وه به پریژانه تەنها کارەسات و رووداوی خەماویی و تەماویی و پڕ دەر دو خەفە تیان بو تو مار کردوین و، هەر باسی کوشتارو شهرو تاعوون و دەر دو مهینه تیی میرانی کوردیان بو گیراوینه ته وه ! گوايه هه موو میزووی گه لی کورد هەر ئاوا پڕ بوه له که سهرو ناخو شیی و، روویه کی گه ش و پڕ شن گداری وای تیدا نه بوه لایه ر مەکانی میزووی پی برا زینی نه وه، یان ئەو نووسەر وه به پریژانه - له بهر هەر هۆیه ک - لایه نی ناخو شیی و کوشت و کوشتار زیاتر سه رنجیان راکیشاون و به لایه نه وه شیاوی تو مار کردن بوون؟

وفات عبد الرحمن پاشا و حکومت محمود پاشا پسر ۱۲۲۷

رفتن محمود پاشا بانقاق داود پاشا به بغداد ۱۲۳۱

وقوع طاعون سیم در سلیمانیه در ایام حکومت ابراهیم پاشا ۱۲۱۳

حکومت خالد پاشا پسر احمد پاشا دفعه اول ۱۲۲۰

رفتن فتحعلی سلطانه به بانه و کشتن احمد سلطان بدست او وشکست

لشکر سقر ۱۲۳۵

(۱) له ژماره ۱۹۷۶ ی روژی ۲۲-۶-۱۹۹۴ ی هاوکاریدا بلاوکراوته وه.

- ۱۱۳۰ محاصره بغداد
 ۱۱۴۵ قتل خانه پاشا
 ۱۱۵۵ رفتن خالد پاشا بروم
 ۱۱۵۶ وفات خالد پاشا
 ۱۱۶۰ قتل نادر شاه، جلوس عادل شاه
 ۱۱۶۱ فوت عادل شاه، حکومت ابراهیم پادشاه
 ۱۱۶۲ فوت ابراهیم پادشاه
 ۱۱۶۳ شکست حسن علی خان
 ۱۱۶۴ قتل حسن علی خان
 ۱۱۶۰ قتل عثمان پاشا و قوچ پاشا
 ۱۱۶۷ کشته شدن محمد علی سلطان بانه
 ۱۱۷۱ قتل سلیم پاشا در بغداد
 ۱۱۷۱ وقوع طاعون اول سلیمان پاشا
 ۱۱۷۵ قتل محمد پاشا خانه پاشا
 ۱۱۷۶ شکست سلیمان پاشا در نارین
 ۱۱۷۷ قتل الیاس اغا
 ۱۱۷۸ قتل سلیمان پاشا
 ۱۱۸۰ قتل خضر اغا
 ۱۱۸۷ وقوع طاعون ثانی
 شکست محمد پاشا بدست احمد پاشا و حسن علی مراد خان و آمدن شفی
 خان
 ۱۱۸۸
 ۱۱۸۹ کشته شدن خالد بیگ پسر سلیمان پاشا در مندلی
 ۱۱۹۱ وفات عبد الله پاشا زهاب در شیراز
 ۱۱۹۲ شکست محمد پاشا بدست احمد پاشا و حبس او
 ۱۱۹۲ وفات احمد پاشا
 ۱۱۹۴ قتل محمد پاشا عمر پاشا بدست محمود پاشا
 ۱۱۹۷ عزل محمود پاشا و حکومت ابراهیم پاشا پسر احمد پاشا
 کشته شدن محمود پاشا در مکرری و قتل و عام بلباس در

مراغه وکشتن عباس قلی خان، و بنا نهادن شهر سلیمانیه در ایام	
حکومت ابراهیم پاشا	۱۱۹۹
حکومت عثمان پاشا	۱۲۰۱
عزل عثمان پاشا حکومت ابراهیم پاشا دفعه دوم	۱۲۳۰
وفات عثمان پادشا در بغداد و ایالت عبد الرحمن پاشا و عزل ابراهیم	
پاشا	۱۲۰۴
عزل خسرو خان و دیوانه شدن در طهران	۱۲۴۰

باسیگی ده‌ستخه‌ته‌که :

ئهم ده‌ستخه‌ته که له «دارصدام للمخطوطات» دا به ژماره (۵۶۸۹) پاریژراوه، چاکتر وایه پیی بلیین (ئهم به شه له ده‌ستخه‌تیک) چونکه به ده‌ستخه‌ته‌که‌وه دیاره که کاتی خوئی به‌شیک بوه له ده‌ستخه‌تیک گه‌وره و چه‌ندین کتیب و بابه‌تی جیا جیا ی گرتوه‌ته خوئی، به لام ده‌ستی چه‌پهل و ته‌ماعارو بی به‌زه‌بی [...]! - له‌بهر چه‌ند په‌نجاییه‌ک - ورگی ئهم گه‌نجینه که‌موینه‌ی‌دریوه‌وه، پارچه پارچه‌ی کرده‌وه، مه‌گهر ههر خودا بزانی کراوه به چه‌ند پارچه‌وه، ئه‌مه‌ی باسی ده‌که‌ین به‌شیکه له‌وه ده‌ستخه‌ته‌وه، (۲۴) لاپه‌ریه و، لاپه‌ره‌ی یه‌که‌می به لی‌کدانه‌وه‌ی چامه‌که‌ی زوه‌هیری کوری ئه‌بی سه‌لما ده‌ست پی‌ده‌کات، که له نیوان روشنبیران و بابه‌ته روشنبیری‌ه‌کاندا به قه‌صیده‌ی (بانت سعاد) ناسراوه. پیش چامه‌که چه‌ند به‌یتیک بو بوجه‌یر نووسراوه. لی‌کدانه‌وه‌که به زمانی فارسییه و نازانم کی لی‌کدانه‌وه‌که‌ی نووسیوه. ئهم لی‌کدانه‌وه (۱۷) لاپه‌ره‌ی له ده‌ستخه‌ته‌که گرتوه‌ته‌وه.

دوای ئه‌مه چه‌ند فه‌رمایشتیکی نیمامی عه‌لی دیت و، ئه‌مانیش به زمانی فارسی لی‌کدانه‌وه‌یان له‌سه‌ر نووسراوه و، تا لاپه‌ره‌ی پیش دوا لاپه‌ره ده‌گر نه‌وه و له‌ویدا به‌م جو‌ره کو‌تایی دیت:

«اللهم اغفر زمرات الالفاظ، وسقطات الالفاظ، وهفوات اللسان، وشهوات الجنان. تمت الكلمات الطيبات وعبادات المباركات العلية العلوية، على نبينا وقائلها الصلاة والسلام والتحية، وروح الله روح مترجمها في

ئیتیر نووسه ره وه نه ناوی خۆی و، نه شوینی نووسینه وه و، نه ناوی ئه و مامۆستای که تهرجه مه ی کردوه. نووسیوه و، نه شتیکیشی دهر باره ی ئه وه بۆ روون کردووینه ته وه که ئه و زانیاریی و میژوانه ی له کی یان له چ سه رچاوه یه ک وهر گرتوه .

میزووی نووسینه وه ی ئه م دهسته خه ته له وه ی بیشو و کۆنتره و سه ده سالیکیان بهینه و، له هه ندی له و بابه تانه دا که له هه ردوو لادا هه ن که مێک جیاوازیی هه یه، وه ک ده بینین بۆ کوشتی مه حموود پاشا له یه که مدا سالی ۱۱۹۸ دانراوه و له دوهمدا سالی ۱۱۹۹. له یه که مدا تاعوونی دوهمی (امام) سوله یمان پادشا به سالی ۱۱۷۱ دانراوه که چی له دوهمدا تاعوونی یه که م ئه و ساله ی بۆ دانراوه .^(۱)

(تحفة الوزير) ی مه لا ئه بوبه کر

(۱۰۹)

ئه وه ی که ئیسته له سه ر لایه ره کانی هه ندی له گو قارو روژنامه کان ده بینری، ناوی (وشه ی بچر بچر) یان شتی له و نزیکه ی بۆ به کار ده هیتریت جوریکه له مه ته ل و به عه ره بیی (لغز) و (معمی) ی پی ده لێن، زاده ی بیرى ئه م سه رده مه نییه، ئه مه له ده میک کۆنه وه له ناو خوینه ران و کۆری زانیاندا باو بوه و، ماده ی تاقیکردنه وه و، بابه تی زانیی راده ی زیره کیی قوتایی و خویندکاران بوه و، کاتی پشوودان و ده مه ته قی و زاخاوی میسکی پی پر کراوته وه .

که م دهسته خه تی ناو حوجره و مزگه وته کانی ناو کوردستانیش به رچاو ده که ویت له سه ره تاو کۆتایی و قه راخ و بیجاخه کانییه وه رسته ی (معمی باسم...) یان هه ر (باسم...) ئه بینری. ئه م مه ته لانه به زۆری به فارسیی بوون و، له شیوه ی یه ک به ییت و دوو به ییتا بوون و، هه موو که س بۆی بوه مه ته ل دروست بکات و بیخاته ناو ناوان و، له خه لکی پرسی، زۆر جاریش

(۱) له ژماره ۱۹۸۷ ی روژی ۲۲-۶-۱۹۹۴ ی هاوکاریدا بلاو کراوته وه .

ئەو مەتەلەنە بى ناوی كەس تۆمار كراون و خاوەنپان نەزانراوە. كەم وایش بوە كە مەتەلەكە نووسراوە شیوەی حەل و ھەلھێنانەكەى لەگەڵدا تۆمار كرابیت.

بەلام جارى وایش بوە زانیەك لە مەتەلى خۆى و خەلكى ديكە كئيبكى گەورە يان بچووكى بېگھيناوہ و، بە ناوی ئەوہوہ ناسراوە. دەتوانين لە ناو مامۆستايانى كورددا مامۆستا مەلا عەبدوللای بېتوشىي بە نمونە ياد بکەينەوہ كە كئيبى (تحف الخلان لاشحاذ الاذهان) ى بە زمانى عەرەبىي داناوہ، ھەرہوہا لەگەل مامۆستا شېخ مەعرووفى نۆدىي پيدا مەتەليان بە شيعرى عەرەبىي لە يەكترى پرسىوہ. نالىي مەتەلى بە شيعرى كوردىي گوتوہ، ليرەدا لە ھۆلى ناوونوسکردنى ئەو مامۆستايانەدا نين لەم مەيدانەدا كئيبیان داناوہ و شيعريان گوتوہ، چونكە ئەم بابەتە زۆرى دەوييت و، ئەو مامۆستايانەيش ژمارەى خويان و بەرھەمى ئەم بابەتەيان لەوہ زۆرتەرە ئاوا لەم جۆرە نووسينانەدا بيئە نووسين و ژماردن و تۆمارکردن.

ليرەدا چەند مامۆستايەكى كورد - كە بە ناگادارىي من ھىچيان بو نەكراوہ و شتيان دەر بارە ئەنووسراوہ - ھيئاميانە ناو ئەم باسە.

لەمەيشەوہ دەبى سەرى لە بەرھەمەكانى مامۆستايەكى مەزنى ديرين بەدين؛ چونكە باسەكەمان لە سەزچاوہى ئەوہوہ بە ئيمە گەبىوہ، ئەو مەلايش (مامۆستا مەلا عەبدورەحمانى جامى) يە، ئەم مامۆستا بەرپرە لە مەيدانى مەتەل و موعەمادا دووسى كئيبى داناوہ، بەلام بە داخەوہ (د.اسامە طە الرفاعى) كە ليكولينەوہى لەسەر كئيبى (الفوائد الضيائية) ى شېخ عەبدورەحمانى جامىي نووسىي ناوى ھىچ كام لەو كئيبانەى نەزانىوہو، ھەر ئەوئەندەى باس كردوہ كە يەك دوو كئيبى لەو بابەتەدا ھەيە.

جا ئەوہى ئيمە بەم باسەوہ گرى دەدات و جەمسەرى باسەكان بە يەكەوہ تەريب دەدات، ئەوہيە مامۆستايەكى كورد كە ناوى ئەبوبەكرى كورپى مەحموودە ھاتوہ بە زمانى فارسىي ئەو كئيبىي شىخى جامىي كە ئەويش بە زمانى فارسىيە شەرح كردوہ. لە ريگەى ئەم نووسينەوہ ناوى كئيبەكەى بو روون كردووينەتەوہ و، دەفەرموى:

كئيبى (حلية الحلل) ى (مەولانا عەبدورەحمانى جامى) م دى و، بە

خویندنه‌وی شه‌رفیاب بووم، دیم کتییکی ناسک و که‌موینه‌یه و...
 دواى ئەمه مامۆستا مه‌لا ئەبۆبه‌کر له‌سه‌ر پێشه‌کی کتییه‌که‌ی
 ده‌روات و ده‌فه‌رموی: ویستم شه‌رحیکی ئەم کتییه‌ بکه‌م و ئەم میوه‌ تازه
 بکه‌مه سه‌ر سینی ره‌واج، به‌ ناوی وه‌زیری‌که‌وه‌ که‌ ناوبانگی به
 به‌خسندهبی و ریزی ئەو و... به‌م شیوه‌ له‌سه‌ر ستایش کردنی وه‌زیر
 ده‌روات، به‌لام به‌ داخه‌وه‌ له‌ تاومۆی ئەم پیاوه‌ندان و ستایشه‌دا پیش
 ناوبردنی وه‌زیره‌که‌ - که‌ له‌وانه‌بوو ئەگه‌ر ناویمان بزانییه‌ له‌ ریگی
 ئەوه‌وه‌ هه‌ندی شتمان ده‌رباره‌ی دانه‌ره‌که‌ بزانییه‌ - بچرانیک رووی داوه‌و،
 ماوه‌یه‌ک دواى ئەوه‌ ده‌فه‌رموی: که‌ ویستم بچم بو (دار الخلفه) ی به‌غداو
 ئەم قاچه‌ کوله‌ی خۆم که‌ ناویمانا (تحفة‌ الوزیر) بیه‌مه‌ ئەو کۆری ریزی
 سوله‌یمان شیوه‌و، چونکه‌ له‌وه‌ زیاتر هیچم به‌ ده‌سته‌وه‌ نه‌بوو، کردم به
 دیاریی ده‌ستم...

ئوه‌ی له‌ یه‌که‌م چاوپیداخساندنی ده‌ستخه‌ته‌که‌وه‌ ده‌ست ده‌که‌ویت و،
 خوینەر یه‌که‌ن ده‌ردو هه‌ستی پیده‌کات زمان پاروایی و بالا‌ده‌ستی و،
 بیرتیری مامۆستا مه‌لا ئەبۆبه‌کره‌و، به‌ زمانیکی وا ده‌دوی و ده‌نوسی که
 کتییه‌که‌ی له‌ رزی پێشه‌وه‌ی گه‌لی کتییدا جیگه‌ی خوی ده‌کاته‌وه‌.

بابه‌تی کتییه‌که‌یش بابه‌تی‌که‌ پبویستی به‌ زیره‌کی و شاره‌زایی و
 ناگاداریی له‌ زور بابه‌تدا هه‌یه‌و، ئەمه‌یش خوی به‌لگه‌ی ئەوه‌یه‌ که‌ مامۆستا
 مه‌لا ئەبۆبه‌کر زاناو شاره‌زا و خوینه‌واریکی لیها‌توو بوه‌، به‌لام به‌ داخه‌وه‌
 له‌مه‌نده‌ زیاتر هیچی ده‌رباره‌ نازانین و، نازانین که‌ی و له‌ کوی ژیاوه‌و،
 لای کی‌ خویندوو‌یه‌و، که‌ی کۆچی دوا‌یی کردوه‌؟ ... به‌لکو داها‌توو شتی
 نوی و بابه‌تی باشی ده‌رباره‌ی له‌ ژیر په‌رده‌ی نه‌ینیدا بو هه‌لگرتین.

ئەم کتییه‌ یه‌کی‌که‌ له‌ ده‌یان کتییی نایاب و که‌موینه‌ی کتییخانه‌ی بنه‌ماله‌ی
 سه‌نوی - عه‌بدوله‌مجیدی سه‌هی - که‌ به‌ دیاریی پێشه‌که‌شی کتییخانه‌ی (دار
 صدام للمخطوطات) کراون و، ئەم ده‌ستخه‌ته‌ له‌ ژیر ژماره‌ (۵۷۸۷) دا
 پارێزراوه‌. ده‌ستخه‌ته‌که‌ (۲۵۴) لاپه‌ره‌یه‌و پیاونه‌که‌ی (۱۵×۲۱) هه‌ر
 لاپه‌ره‌یه‌کی (۸) دپیری تیدا‌یه‌، عومه‌ر ناویک به‌ خه‌تیکی زور جوان
 نووسیویه‌تی‌وه‌، به‌لام به‌ داخه‌وه‌ له‌وه‌ زیاتر که‌ وتوو‌یه‌تی ناوم عومه‌ره‌،

خوی پی نه ناساندوون. با لیژهدا کۆتایی ده‌ستخه‌ته‌که وه‌ک خوی توّمار بکه‌ین :

(تمت الكتاب بعون ملك الوهاب در روز دو شنبه دوازده‌هه‌م ماه ربیع الاول از سنه هزار و دوصه‌دو پنجاو پنج از هجرت حضرت خیر الانام - ﷺ - بجهت سرکار ذو الاقتدار صاحبی میری جلیل الشان دولت هم عنان عبد القادر پاشا خلف مرحوم خلد اشیان ابراهیم پاشای بابان، از ید عمر که یکی بود از زمرهء چاکران آن استان فیض نشان رفیع بنیان مرقوم گردید ان شاء الله مبارک باد سنه ۱۲۵۵) (۱)

دانراویکی دیکه‌ی مامۆستا یوسف جان

(۱۱۰)

له نه‌لقه‌ی (۶۳) ی ئەم زنجیره وتاره‌دا که له ژماره (۱۷۴۱) ی روژی ۶-۷-۱۹۹۳ ی هاوکاریدا بلۆکرایه‌وه (۲)، باسی کتییکی مامۆستا مه‌لا یوسف جانی کوری مامۆستا مه‌لا ئەبو به‌کری موصه‌نیفم کرد، که پیشتر له هه‌چ سه‌رچاوه‌یه‌کدا باسیم نه‌بیستوو. دوا به‌دوای ئەوه و له‌م روژانه‌دا هه‌ر له کتییخانه‌ی (دارصدام للمخطوطات) دا ده‌ستخه‌تیکی بچکۆ له‌م دی، دوای سه‌رنجدان و خویندنه‌وه‌ی پیشه‌کیه‌که‌ی به‌ ناوی ئەو کتییبه‌دا (اعلان التصریف) بۆم ده‌رکه‌وت ئەم کتییبه‌یش دانراوی مامۆستا (یوسف جان) ه. واته‌ وا جاری ناوی دوو دانراوی ئەم مامۆستامان زانی و، شوینی ده‌سته‌کووتی نوسخه‌پیشانیان دیاری کرد.

جگه‌ له‌م زانیارییه‌ نوویییه‌ ده‌رباره‌ی مامۆستا یوسف جان ده‌مه‌وی یه‌ک دوو خالی دیکه‌یش روون بکه‌مه‌وه :

ئەم کتییبه‌ باسی ده‌که‌ین موخته‌سه‌ری کتییی (التکمیل) ه، ئەم (التکمیل) ه، دانراوی مامۆستا مه‌لا ئیبراهیمی شارانیی مه‌ده‌نییه‌. ئەم

(۱) له ژماره ۱۹۹۳ ی روژی ۱۷-۷-۱۹۹۴ ی هاوکاریدا بلۆکراوه‌توو.

(۲) بروانه لاپه‌ره ۳۴۱ ی بهرگی یه‌که‌می ئەم کتییبه .

ماموستا مه لائیراھیمه به هوی ئه وه وه له کوردستان هه لکه نراوه و، له شویئیکی وه ک مه دینه ی پیروزدا گیر ساوته وه و، ههر له ویش جیگیر بوه و، دوا رۆزانی ژانی له وی به سه بر دوه و، کۆچی دوایشی له وی بوه، ئه وه نده به ژانییه وه ماندوو نابین و، به ئاسانی سه رچاوه ی باسی ژانیمان ده ست ده که ویت و، ده توانین ناوی هه ندی له کتیب و دانراوه کانیشی، که ژماره یان له سه د زیاتره، بزانی و، رۆژ و مانگ و سالی کۆچی دوایشی به روونی دیاری کران.

له ژانی ماموستای شارانییه وه شتی ک ده رباره ی ژانی ماموستا مه لا (یوسف جان) ده زانین؛ چونکه ماموستا یوسف جان که ناوی ماموستای شارانی ده بات ئاوا ده فهرمویت :

(الجامع الشيخ ابراهيم الشهراني ادام الله بركة انفاسه بطول بقائه..)
واته ئه م دوو ماموستا هاوچه رخی یه ک بوون و له یه ک سه رده مدا ژیاون. ئه ویش سه ده ی یازده ی کۆچییه.

له م کتیبیه وه پیوه ندیه کی گهرم و به تین و نزیک له نیوان ماموستای شارانی و ماموستا یوسف جاندا هه ست ده کریت و، له وانه یه له نیوان زۆر ماموستای دیکه شدا و ابوویت.

ئه وه ی لیرده نايزانین ئه وه یه ئایا ماموستا یوسف جان خوی چوته مه دینه ی پیروزو له وی دانراوه کانی ماموستای شارانی دیوه و نوسخه ی له بهر گرتوونه ته وه، یان له ریگه ی قوتایی و ماموستا و حاجیان و هاشوک ره وه، ههر له ژانی ماموستای شارانی خویدا نوسخه ی کتیبه که ی گه یه وته کوردستان و ماموستایان خویندوو یانه و له سه ریان نووسیوه؟

دوا ی ئه وه که ئه وه ده ستخه ته بچکۆ له م به وردی سه یر کردو، له هه ندی لایه نی ورد بوومه وه بیرم که وته وه که بیستر نوسخه یه کی دیکه ی ئه م کتیبه م دیوه، گه رام ئه ویشم دۆزییه وه، لیرده باسیکی کورته هه ردوو نوسخه که ده نووسم :

باسیکی ده ستخه تی یه که م :

ئه م ده ستخه ته که له (دارصدام للمخطوطات) دا به ژماره (۵۷۵۲) پارێزراوه دوو کتیبی تیدا یه. یه که میان (مختصر تکلمة التصريف) ی

دانراوی ماموستا یوسف جانی کوری ماموستا مه لا نه بویه کوری موصه ننیفه که به شیکه باسه که مانه. نه م کتیبه له سه ره تای ده سته که وهیه تا یه ک پیره پیش کو تایی.

دومه میان: نامیلکه یه کی بچکوله یه له باسی ظهرفدا، نه م نامیلکه یه ک پیره و چوار پینج دیره.

ده سته که تیکرا (۳۶) لاپه ریه، لاپه ریه (۲۱) دیری تیدایه، قه واره که ی بچوکه و پیوانه که ی (۱۴ × ۱۰ سم) ه سه ره تاکه ی ئوا ده ست پیده کات:

(اما بعد: لما اطلع المبتدئون علی (إعلال التصریف) الذی شرحته، کلفوا وترددوا إلي ان اختصر ابواب تکملة التصریف الذی جمعها الجامع الشیخ ابراهیم الشهرانی - ادام الله برکة انفاسه بطول بقائه - مع توضیح ما هو المقصود منه.. بدأت به مستعینا بالله علی إتمامه، وان یغفر لی بغفرانه. انه هو الغفور الودود)

له کو تایی نه م کتیبه وه نووسراوه:

(تم هذه النسخة التکمیل، بعون الملك الجلیل، علی يد العبد الذلیل)
نیتر ناوی نووسره وه و سالی نووسینه وه نه نووسراوه، به لام له دوا ی نامیلکه ی (الظرف) وه - که نه ویش هر هه مان خه تی کتیبه که ی التکمیل - ه نه مه نووسراوه:

(تم الظرف بعون الملك الوهاب، علی يد اقل الطلاب، محمد صادق بن محمد بن احمد، بن حیدر، فی قصبه سنندج، فی ما هل سنة ۱۲۰۶)

نوسخه ی دووم:

نه م نوسخه یش دیاره کاتی خوی به شیک بوه له ده سته تیکی گه وره و چه ند کتیبه کی تیدا نووسراوه ته وه، به لام دهستی چه په لی ته ماعکار و پوله کی نه م به شه ی له ها وه له کانی داپریوه و، نیسته به ژماره (۳۵۹۴) له (دارصدام للمخطوطات) دا پاریزراوه. نه م نوسخه نوسخه یه کی پوخته و سه ره تاو کو تایی ته واوه و، تیکرا (۲۷) لاپه ریه وه، هر لاپه ریه ی (۱۵) دیری تیدایه و، پیوانه که ی (۲۲ × ۱۵ سم) ه . نووسره وه که ی له کو تاییه وه نه مه ی نووسیوه:

(الحمد لله على الاتمام والصلاة والسلام على رسول الانام، وعلى اله البررة الكرام. قد تم هذه (!) الكتاب المسمى بتكملة، بيد الحقير الغريق في العصيان ابراهيم ابن سيد اسماعيل الساكن في ولاية المكريان. اللهم اغفر لهما ولو لوالديهما بحرمة سيد ولد عدنان. في مدرسة شقلاوة ، بيوم السبت، لدى خدمة استادي ملا سلطان - ادام الله عمره بعزة القرآن - في سنة الف ومائتين وتسعون وواحد (!)

اين كتاب نويشته شد لاجل برادر عزيز فقه محمد ميرروستمي.)

له لايه كيه وه نووسراوه :

(ملكته بالشرء الشرعي وانا الحقير ادنى الاكراد عبد الله بن محمد امين اللهم اغفر لهما الملك المعين امين.)

دواى ئەمەيش نووسراوه :

(ثم انتقل الى نوبة محمد شريف بن ملا عثمان بن ملا عبد الكريم الزنگه ژانى اربيل سنة ۱۳۵۲ هجرية) .. ئەمەيش دوا دەستە ئەم کتیبە دیویەتی و لەویوه هاتوته (دارصدام للمخطوطات).

نوا وتە :

لەم دەرفەتەدا کە باسی دانراویکی کورپیکی مامۆستا مە لائەبۆبە کرى موصەننێف دەکەم دەمەوی یەك دوو زانیاری نوێ بخەمە پال ئەم وتارە کە - من پێ بزانیان - پێستەر باسیان نەکراوه و لە سەرچاوه کانی بەر دەستماندا لایان لی نەکراوه تەوه :

یەگەم : ئەوهی لە سەرچاوه کانی بەر دەستماندا دەربارەى نەوهی مامۆستا مە لائەبۆبە کرى موصەننێف نووسراوه ئەوهیه ئەو مامۆستا بەرپێزە چوار کورپی لی بەجی ماوه کە ناویان : عەبدولکەهریم و، یوسف جان و، مەحمود جان و، محەمەدە. بەلام من لە (دار صدام للمخطوطات) دا دوو دەستخەتی گەورەم دی بە ژمارە کانی (۱/۵۰۸۹) و (۲/۵۰۸۹) هەردوکیان بە خەتی کورپیکی پێنجەمی مامۆستا مە لائەبۆبە کرى و ئەو کورپە ناوی (عبد الغفار) بوە و لە سالانی (۱۰۲۵) و (۱۰۳۰) دا لە مەدینەى مونه ووهره ئەو کتیبانەى نووسیوه تەوه .

دوهم : لە دەستخەتی ژمارە (۵۵۸۳) دا - بە قەلەمیکی تازه -

نووسراوه که مامۆستا مه‌لا ئەبۆبه‌کر له‌سالی (۹۰۴) دا کوچی دوايي کردوه. ئەمەيش له‌گه‌ل ئەوه‌دا که له‌سه‌رچاوه‌کانی به‌رده‌ستماندا سالی (۱۰۱۴) بو کوچی دوايي دانراوه جياوازه.

سپیه‌م: له‌سه‌رچاوه‌کاندا باسی ئەوه‌هه‌یه‌که مامۆستا مه‌لا ئیبراهیمی شارانیی لای مامۆستا مه‌لا عه‌بدوکه‌ریمی کوپری مامۆستا مه‌لا ئەبۆبه‌کری موصه‌ننێف خویندوویه‌تی، له‌ولایشه‌وه -وه‌ك له‌م وتاره‌دا ده‌بیینی -یوسف جانی کوپری مامۆستای موصه‌ننێف کتییی مامۆستای شارانیی کورت کردوه‌ته‌وه.

له‌ دواي نووسینی ئەم وتاره‌وه تا ئاماده‌کردنی له‌ ناو ئەم کتییه‌دا چه‌ند ژماره‌ی دیکه‌ی ئەم دانراوه‌ی مامۆستا یوسف جانم دۆزیه‌وه که ئەمه ژماره‌کانی‌هتی: ۱۷۸۸۱، ۱۶۵۰۹، ۲۲۴۹۲، ۱۸۳۶۴، ۱۵۹۴۱، ۱۶۰۵۶، ۱۶۵۰۹، ۱۹۹۷۲، ۱۹۹۱۹، ۱۷۳۸۷، ۱۷۵۶۰، ۱۶۰۱۲، ۱۵۶۵۵، ۲۵۳۵۱، ۲۶۵۱۶، ۳۹۸۱۸ (۱).

هه‌ندیك له‌ دانراوه‌کانی مامۆستای شارانیی

(۱۱۱)

یه‌کێك له‌و مامۆستا کوردانه‌ی که له‌ کوردستانی چه‌په‌ك و دووره‌ده‌ست و دوور له‌ ریگه‌و بان و دنگ و باسی ئەو سه‌رده‌مه‌ ده‌رباز بوه‌و، له‌ شوینیکی دیار و بالای جیهاندا جیگیر بوه‌و، به‌و بۆنه‌یشه‌وه ناوو میژووی ژیان و به‌ر هه‌مه‌کانی تا ئەندازیك پارێزراون. مامۆستا مه‌لا ئیبراهیمی کوپری هه‌سه‌نی شارانیی گۆرانییه.

ئەم مامۆستا مه‌زنه‌ له‌گه‌ل ئەو ریزو پله‌و پایه‌ به‌رزه‌یدا که به‌ شاره‌زایی و توانا و لیها توویی خوئی پیی گه‌یشه‌وه -لای ئیمه‌- شتیکی باش و به‌ پێر له‌سه‌ر ژیان و گه‌ران و سه‌ره‌تای خویندنی و مامۆستایانی و شتی تریش... له‌ به‌رده‌ستدا نییه‌. نازانم خوئی له‌سه‌ر ژیان خوی شتیکی نووسیی، یان که له‌ مه‌دینه‌ی پیروژ دواڕۆزانی ژیان به‌سه‌ر بردوه‌و، هه‌ر

(۱) ئەم وتاره‌ له‌ ژماره‌ ۲۰۰۱ ی رۆژی ۳۰-۷-۱۹۹۴ ی هاوکاریدا بلۆکراوه‌ته‌وه.

لهویش کۆچی دوایی کردوه و، له گۆرستانی (به قیغ) به خاک سپیرراوه، دوور نییه لهوێ شتیکی باشی بۆ کرابییت و له دهستی ئیهدا نه بییت و، بهم ولاته نه گهیبیی.

سه رچاوه گهوره کانی بهردهستی ئیمه وهك (معجم المؤلفین) و (الاعلام) و (هدية العارفين) و (كشف الظنون) و (سلك الدرر) و (البدر الطالع) و (مشاهير الكرد) و (علمائنا في خدمة العلم والدين) بایهخی زۆریان به دانراوه کانی داوه، کهچی ئهوانیش له گهل ئهوهدا ئهئین له صهد دانراو زیاتری بوه، ناوی (۲۴) له دانراوه کانییان بردوه، لهو (۲۴) یش (الاعلام) باسی ئهوهی کردوه که (امداد ذوی الاستعداد لسلك السداد) ی لایه و (الامم لأیقاظ الهمم) ش چاپ کراوه، ئیتر باسیکی ئهوتو له شوین و بابهتی دانراوه کانی دیکه ی نه کراوه و، زۆریان دهر باره نازانریت. له ئهنجامی گهشت و گیلیم بهناو دهسته ته کانی (دارصدام للمخطوطات) دا نوسهخی ههندی له دانراوه کانییم دهستیشان کردوه و، له ریگه ی ئهوه دهسته تهانه ی شهوه ههندی ک زانیاریی - من پی بزائم - نه نووسراوی لای ئیهمه یهک خسته وه، بۆ ئهوه دهشین وهک شارویهکی گورج له باخچه ی ژیان و به ره می مامۆستای گۆرانیدا بیانکه م به دیاریی ئهم جارهمان و پیسکه شی خوینه رانی نازیزی بکه م.

له ئهلقه ی ژماره (۹۹) ی ئهم زنجیره وتارهدا باسی دانراویکی مامۆستا یوسف جانی کوری مامۆستا مه لا ئه بوبه کری موصه ننیفم کرد، ئهوه دانراوه ی ئه ویش کتییی (مختصر التکمیل) ی دانراوی مامۆستا مه لا ئیبراهیمی گۆرانیی بوو، له ویدا نه مزانیی که مامۆستای گۆرانیی (التکمیل) که ی له کوی داناوه و به گومانه وه شتیکم نووسی، به لام دوابه دوای ئه وه ریم له چه ند دانراویکی مامۆستای گۆرانیی که وت ئه وه گومانه ی ئه ویش لاده بن و، هه ندی شتی نویش دهر باره ی دانراوه کانی و ژیانیشی دهن به دهسته وه و، به دیاری کردنی شوینه کانی شیان ریگه بۆ لیکۆ له ره وان دهر باره ی ژیان و به ره مه کانی خو ش و له بار ده کهن و به بر وای پته ویشه وه ئه وه ده لیم: ئهم کتیانه ی من لیژمدا ناو نووسیان ده که م دوکتییی مامۆستای گۆرانیی نین و، له وانه یه شتی زۆری دیکه بدۆزینه وه، به لام جاری با ئهم

شارو بکەین بە دیاریی ئەم ئەلقە ی پرۆژەکەمان.

کۆمەڵە دانراوی گۆرانیی :

ئەم ناوەمان بۆ دەستخەتێک هەلبژارد کە لە (دار صدام للمخطوطات) دا بە ژمارە (۳۱۰۳۶) پارێزراوە؛ چونکە ئەم دەستخەتە بۆ دانراوی مامۆستای گۆرانیی تەرخان کراوە و بەشی کەسی دیکە ی تێدا نییە.

ئەم دەستخەتە (۱۱۶) لاپەرەیه، هەر لاپەرە ی (۱۵) دێری تێدایە. بێوانەکە ی (۱۵×۱۸ سم) ه، تیکرا بە خەتی محەمەد نوورەدینی ئەرزەنبیەو، لە ساڵی (۱۳۴۹) دا لە بەر نوسخەیک کە بە ژمارە (۱۴۴۰) لە کتێبخانە ی سولتان عەبدولحەمیدی یەکەمدا هەلگیراوە، نووسیویەتیەو. پێش ئەو ی بچمە سەر ژماردنی کتێبخانە و ناونوسکردنیان ئەو دەووپات ئەکەمەو، خۆزگە کۆمەل و کۆرپیک یان چەند کەسیکی جیا - جیا دەکەوتتە کیومال و پشکنینی کتێبخانەکانی تورکیا و شوینەوارو بەرھەمی مامۆستایانی کوردیان بۆ دەدۆزینەو!

ئەم دەستخەتە ئەم کتێبانە ی مامۆستای گۆرانیی گرتۆتە خۆ ی :

- ۱- (مسلك التعريف بتحقيق التكليف) ئەم کتێبە لە لاپەرە یەکەو تا لاپەرە (۲۶) ی گرتۆتەو.
- ۲- (اسعاف الحنيف لسلوك مسلك التعريف) ئەمەیش لە لاپەرە (۲۷) تا لاپەرە (۳۵) ی گرتۆتەو.
- ۳- (مشروع الورد إلى مطلع الجود) ئەمەیش لە لاپەرە (۳۶) وە تا لاپەرە (۵۰) ی گرتۆتەو.
- ۴- (إبداء النعمة في تحقيق سبق الرحمة) ئەم کتێبە لە لاپەرە (۵۱) وە تا لاپەرە (۶۳) ی دەستخەتەکە یە.
- ۵- (جلاء النظرفي بقاء التنزيه مع التجلي في الصور) ئەمەیش لە لاپەرە (۶۴) وە تا لاپەرە (۶۸) ه.
- ۶- (كشف المستور في جواب سؤال عبد الشكور) ئەم کتێبەیش لە لاپەرە (۶۹) وە تا لاپەرە (۷۲) دەگریتەو.
- ۷- (التوصيل الى ان علم الله بالاشياء از لا على التفصيل) ئەم کتێبەیش لە لاپەرە (۷۳) وە تا لاپەرە (۷۶) دەگریتەو.

۸- (شموس الفكر المنفذة عن ظلمات الجبر والقدر) ئەم نامیلکەیش لە لاپەرە (۷۷) وە تا لاپەرە (۸۳) دەگریتەوہ.

۹- (جلاء الانظار بتحرير الجبر في الاختيار) ئەم کتیبەیش لە لاپەرە (۸۴) وە تا لاپەرە (۱۱۲) ی دەستخەتەکە دەگریتەوہ.

لە لاپەرە (۱۱۳) وە تا کۆتایی دەستخەتەکەیش چەند حاشیەو باسیکی بی دیاریکردنی تەواوی ناوی خاوەنیان نووسراون و، لە لاپەرە (۱۱۶) دا دەستخەتەکە کۆتایی دیت.

ئەم دانراوانە ی مامۆستا لە کات و شوینی جیا جیادا نووسراون و لەم روەیشەوہ بایەخیکی تایبەتی هەیه و، دەتوانری لە رووی نووسینەکانی کۆتایی ئەم نامیلکانەوہ تیشکیکی روون ئاراستە ی سووچیکی میرووی زانی مامۆستای گۆرانیی بگریت و، لەم روەوہ دەگری دوا میرووی نووسینی مامۆستا لەم دەستخەتەدا کە سالی (۱۰۹۴) هوهك نووسراوه :

« قال شيخنا المؤلف - نفع الله به وفسح الله مد بصره في حقيقة الحقائق :- اتفق الفراغ من تسويده في مثل يوم حصول السؤال وهو اليوم السادس والعشرين (!) من جمادي الآخرة مع آذان الظهر ، من يوم الثلاثاء سنة اربعة وتسعين و الف ، وذلك بمنزلي بظاهر المدينة المنورة على خير ساكنها افضل الصلاة والسلام عدد خلق الله بدوام ملك الله العلام والحمد لله رب العالمين» لەگەل کۆنترین میرووی نووسینیدا - کە لە دەستی ئیمەدايە- بەراورد بکەین و، بەمەیش بۆمان دەردەکەوی مامۆستامان نزیکە ی نیو صەدە - ئەگەر زیاتریش نەبی - خەریکی کتیبیدانان و سەرگەرمی وەلامدانەوہ ی پرساری موسولمانان بوە . هەر وەها لەم روەیشەوہ دەزانین - ئەگەر میرووی لەدایکبونەکە ی کە سالی ۱۰۲۵ ی بو دانراوہ دروست بیئت - مامۆستای گۆرانیی لە تەمەنی ۲۵ سالیدا گەر وەمە لاو مە لاچاکی ناوچە ی خۆی بوە، کتیبی چاکی داناوہ و، کتیبەکەیشی لەسەر ئاستیکی فراوان بلۆبووتەوہ . چونکە لە کۆتایی کتیبی (التکمیل) کەیدا - وەک لەمە و لا دیت - دەفەر موی لە سالی (۱۰۵۱) دا دایناوہ.

هەر لە ریگە ی ئەم کات و شوین نووسینە ی مامۆستاوہ بۆمان روون دەبیتەوہ مامۆستامان پیش تەشریفردنی بۆ مەدینە ی پیروژ لە (میهرەبان -

مه‌ریوان) بوه و له‌وی خه‌ریکی ده‌رسوته‌وه و کتیبدانان بوه.

❁ ایقاظ القوابل :

باسی ده‌ستخه‌ته‌که :

ئهم ده‌ستخه‌ته که به ژماره (٤٩٥٧) له (دارصدام للمخطوطات) دا
هه‌لگیراوه ده‌ستخه‌تیکی کۆنی گه‌وره‌یه (٥٤٠) لاپه‌ره زیاتره، نووسه‌ره‌وه
به‌رێزه‌که‌ی له چه‌ند سالۆ چه‌ند شارا نووسیویه‌تی‌وه، به‌لام به‌داخه‌وه
ده‌ستیکی چه‌په‌ل کۆله‌ورزی جه‌ه‌نم‌ناسا له دوو جیگه‌دان‌او‌ی
نووسه‌ره‌وه‌که‌ی ره‌ش کردوه‌ته‌وه. له شوینی‌کدا نووسیویه :

(وكان الفراغ من تميقة يوم ٢٨ رمضان المبارك في بلدة البصرة سنة
١١٤٤).

له سه‌ره‌تای ئهم کتیبه‌یشه‌وه نووسیویه :

(هذه رسالة ايقاض (!) القوابل تاليف الامام الهمام الشيخ ابراهيم بن
الكردي الگوراني ثم المدني)

له کۆتایشیه و نووسیویه :

(قال المؤلف - كان الله له في الدارين - تم تسويده وقت الضحى من
يوم السبت، سنة تسع وثمانين والـف. وقد فرغت كتابة هذه الرسالة الشريفة
ثاني محرم الحرام، سنة ١١٥٤ في بلدة سعرت ونقلت من نسخة نقلت عن
خط المؤلف نفعا الله به آمين)

❁ فه‌تا‌وا‌ی شیخی شارانی :

له پارچه‌یه‌کی ده‌ستخه‌تی‌کدا که ده‌ستی چه‌په‌لی پوله‌کی و پارچه‌په‌رست
به‌ش به‌شی کردوه و له دایکه‌که‌ی دابریوه ئهمه نووسراوه :

(هذه نبذة منتخبة من مبسوطات فتوى العالم (!) المدينة الشيخ ابراهيم
الشهراني رحمة الله عليه رحمة واسعة...)

له کۆتایی ئهم به‌شه‌وه که له (دارصدام للمخطوطات) دا به‌ژماره
(٣٢٨٢) پارێزراره نووسراوه :

(حرره مصطفى في سيزدهم رمضان في قرية قريب باربل.)

التكميل :

ئهم کتیبه به‌کیکه له کتیبه‌به‌ناوبانگه‌کانی مامۆستای شارانی و، دیاره

هەر له سهردهمی خۆیدا ناوبانگی دهرکردوهو، فهقی به دهرس لای خۆی خویندوو یانه و، گهیشتوویشته کوردستان و، فهقی و مه لایانی کورد بایه خیکی زۆریان پێداوه و، گهلی نوسخه ی له کوردستاندا هه بوه . لیژهدا هه ندیک له و نوسخانه به خوینه رانی نازیز ده ناسینین:

دهستخه تی ژماره (۱۲۱۳) ی (دارصدام للمخطوطات) به کیگه له نوسخه نایابه کانی ئەم کتییو، له سه ره تاکه یه وه نووسراوه:

(کتاب التکمیل للشیخ الجلیل النورانی الشیخ ابراهیم الشارانی سلمه الله تعالی آمین)

به مه دا دیاره ئەم نوسخه له سهردهمی ژیا نی ماموستای شارانیی خۆیدا نووسراوه ته وه . ئەم دهستخه ته (۷۵) لاپه ره یه و هەر لاپه ره ی (۱۵) دیپری تێدایه و بیوانه که ی (۹×۱۵ سم) ه .

(ولیکن هذا آخر الكلام، والحمد لله الموفق العلام، والصلاة والسلام على سيد الانام ومصباح الظلام وعلى اله واصحابه الكرام ما تعاقبت الليالي والايام، وتكررت الشهور والاعوام، وقد وفقنا الله لإتمامه يوم الجمعة قبيل العصر ۱۸ صفر المظفر ۲۶ نيسان سنة ۳ بلخ من الهجرة النبوية. على صاحبها افضل الصلاة والسلام، في (مهربان) صانها الله من آفات الزمان، مع نوف الحال، وتشتت البال، وتمام الاشتغال بساير الاشغال، والله الموفق على احسن الاحوال، والحمد لله وحده والصلاة والسلام على النبي محمد ﷺ وآله خيراً. تم وكمل والحمد لله وحده. نقلها افقر عباد الله واحوجهم اليه اسماعيل الالوسي من نسخة شيوخه وبركته الشیخ عبد الحق التهامي الیامني، وقرأها عليه. وشيخه نقلها وقرأها على يد الشیخ الفاضل المصنف شیخه الشیخ ابراهیم بن حسن الشهرانی. اطال الله بقاءه آمین ثم آمین).

نوسخه یه کی دی:

ئەم نوسخه دوا کتیی ناو کۆمه لیک دهستخه ته که تیکرا (۱۱) دانراوی جوړاو جوړی تێدایه . ئەم دانراوه (۲۲) لاپه ره یه . هەر لاپه ره ی (۲۴) دیپره . بیوانه که ی (۱۴×۲۰ سم) ه .

سه ره تاو کۆتاییه که ی وه ک نوسخه که ی دی وایه، لیژهدا که می جیاوازی له کۆتاییه که دا هه یه بۆیه لیژهدا دهیخه یه روو:

(والحمد لله الموفق العلام والصلاة والسلام على سيد الانام ومصباح الظلام. وعلى اله واصحابه الكرام ما تعاقبت الليالي والايام، وتكررت الشهور والاعوام. وقد وقع الفراغ لمؤلفه يوم الجمعة قبيل العصر ثمان عشر صفر المظفر ست وعشرين نيسان سنة ١٠٥١ من الهجرة النبوية في (مهربان) صانها الله تعالى من آفات الزمان. وقع الفراغ من تسويد هذه الرسالة المسماة بتكميل التعريف للتصريف على يد افقر الطلاب احمد بن محمد سورچی).

نهم کۆمهله هه مووی به خه تی نهم مامۆستای سوورچییه نییه. دهسته ته که به ژماره (٢٦٤٣) له (دار صدام للمخطوطات) دا پارێزراره.

رد المتین عن الشيخ محی الدین :

نهم کتیبه ییش که به ژماره (٣/١٠٤١٦) له (دار صدام للمخطوطات) دا پارێزراره یه کیکه له دهیان دانراوی مامۆستا مه لائبراهیمی شارانی و، له سه ره تا که یه وه ناوا نووسراوه :

(کتاب الرد المتین عن الشيخ محی الدین، للعلامة الشيخ ابراهیم المدني رحمة الله علیه، وهو ملا ابراهیم الگورانی. نفعنا الله به آمین).

کتیبه که (٢٩) لاپه ره یه، هه لاپه ره ی (١٩) دپری تیدایه، بیوانه که ی (٢١×١٤ سم) ه.

له کۆتاییه که یه یه وه نهم نووسراوه :

« قال المؤلف - ايده الله ونفع به - : تم تسويده ضحوة يوم السبت، ثامن

محرم الحرام، مفتح سنة ثلاث وتسعين والف، بمنزلي ظاهر المدينة المنورة، على ساكنها افضل الصلاة والسلام، عدد خلق الله بدوام ملك الله العلام . والحمد لله رب العالمين. وكان الفراغ من تحرير هذه النسخة يوم الاربعاء من غرة جمادي الاول، من سنة اربعين ومائتين والف، على يد العبد الفقير محمد الحبار الموصلی . »

دهسته ته که بیجگه له کتیبه چه ند کتیب و قه صیده و نامیلکه ی جورا و جوری تیدایه و، چه ند که س له نووسینه وه یاندا به شارییان کردوه.

مطلع الجود بتحقیق التنزیه فی وحدة الوجود :

نهم کتیبه به ژماره (٢/٣٨١٠) له (دار صدام للمخطوطات) دا پارێزراره و،

(۵۰) لاپه‌په‌یه و، هه‌ر لاپه‌په‌یه (۲۵) دێڤری تێڤایه. بێوانه‌که‌ی (۱۴×۲۱سم) ه.

له‌سه‌ر لاپه‌په‌یه‌ی یه‌که‌می نووسراوه:

«مطلع الجود بتحقیق التزیه فی وحدة الوجود، بتحریر شیخنا الامام

قدوة التحقیق عبد الله ابراهیم بن حسن الكردي الكورانی الشهرزوري

الشهراني ثم المدني، كان الله له عنه فيما له، وبلغه آماله آمین»

کئییکی نایابی بابته‌ی خۆیه‌تی له‌ عه‌قائیدا وه‌ له‌ کۆتاییه‌وه‌ نووسراوه:

«قال المؤلف - كان الله له في الدارين ومتع المسلمين بطول حياته - :

تم تسويده صباح يوم الاثنين ۲۲ من ذي الحجة الحرام سنة ۱۰۸۸ بمنزلي

بظاهر المدينة المنورة على خير ساكنها افضل الصلاة والسلام، عدد خلق

الله بدوام الله الملك العلام . انتهى . وتمت هذه النسخة المباركة على يد

احقر عباد الله وافقرهم إلى غفران الله، واحوجهم الى دعاء الاخوان محمد

ابن محمد الافغاني ضحوة يوم الاثنين ۳ شعبان المكرم لآخيه وحببيه في

الله الشيخ احمد بن المرحوم محمد العلام... ثم المدني.. بالمدينة الشريفة

بديار العترة بقرب المسجد النبوي، على مشرفه افضل الصلاة والسلام»^(۱)

له‌ دوا‌ی نووسینی ئەم باسه‌ وه‌ک وتارو بلا‌بوونه‌وه‌ی له‌ هاوکاریدا له‌

ئه‌نجامی گه‌ران و پشکینیی کئییخانه‌و ده‌سته‌ته‌کاندا گه‌لی زانیاریی نو‌ی و

ناوی دانراوی مامۆستای شارانیم دۆزیوه‌ته‌وه‌، بو‌ ئه‌وه‌ی لی‌رده‌ا جی‌گه‌ی

خۆیان بگرن به‌ کورتیی تو‌ماریان ده‌که‌م:

یه‌کی‌ک له‌و کئییانه‌ی له‌ کوردستاندا زۆر باو بو‌ه‌و نو‌سخه‌یشی زۆر

هاتوه‌ته‌ (دارصدام للمخطوطات) کئییی (تکمیل التصریف) یان (تکملة

التصریف) ه‌ ئه‌م ژمارانه‌ هه‌ندیکن له‌و نو‌سخانه‌:

۱- ۱۹۱۱حه‌ینی کوری خضر سالی ۱۱۹۹ له‌ گوندی چۆمان

نووسییوه‌تیه‌وه‌.

۲- ۱۵۹۱۱حه‌دی کوری ئیسماعیلی کوری ئه‌یووبی کوری

ئیسماعیل نووسییوه‌تیه‌وه‌.

۳- ۱۵۳۴۸حه‌یوسف جانی کوری مامۆستا مه‌لا ئه‌بو‌به‌کری

(۱) له‌ ژماره‌ ۲۱۱ی رۆژی ۱۵-۸-۱۹۹۴ی هاوکاریدا بلا‌وکراوه‌ته‌وه‌.

موصه ننیف - وهك پیشتر باسماں کرد - ئەم کتییەى كورت کردوه ته وه و ناوی ناوه (مختصر ابواب تكملة التصريف) و ئەمیش نوسخەى زۆره له وانه : ۲۲۹۶۸، ۲۰۲۶۳، ۱۳۶۸۲، ۳۵۹۴ .

۴- دانراویکی دیکەى مامۆستای شارانیى (تکمیل الجرجانی) یه که به ژماره ۸/۱۱۵۷۸ له (دار صدام للمخطوطات) دا پارێزراره . به لام مامۆستا مه لاهەلى شىخانىي خاوهنى (تصريف ملا على) ش كتيبيكى بهم ناوه وه ههيه نازانم ههچ پيوه ندييهك له نيوانياندا ههيه يان نا؟

۵- الاسفار عن اصل استخراج اعمال الليل والنهار، له «دار صدام للمخطوطات» دا به ژماره ۱۴۵۰۳ پارێزراره .

۶- فتوايهكى دهريارهى رافزيبى و يه زيديي - چوار دانه يم جگه له و دانه ي باسم كرد - ديوه بهم ژمارانه له (دار صدام للمخطوطات) دا پارێزرارون . ۲۶۰۵۴، ۷/۳۹۶۱۷، ۱/۲۶۲۹

۷- ايقاظ القوايل . جگه له و نوسخەى باسماں كرد دو نوسخەى ديشى بهم ژمارانه له (دار صدام للمخطوطات) دا پارێزرارون : ۱۹۳۶۷، ۱۵۱۶۵ .

۸- تنبيه العقول على تنزيه الصوفية عن اعتقاد التجسيم والعينية والاتحاد والحلول . (۱۳۵۰۳) .

۹- رسالة في الجزء الاختيار . (۹۱۴۴) .

ئيجازهى شىخ ئيبراھيمي شارانيى كه له شىخ سولتاني كورپى شىخ ئەحمەدى (مزاحى قاهيرى) وه رگرتوه .

جگه له مانه يش سى دانراوى مامۆستای شارانيم له کتییخانهى ئەوقافى مه رکه زيبى به غادا دۆزيبه وه بهم ناوو ژمارانه :

۱۰- جلاء الانظار بتحرير الجبر في الاختيار، له کۆتايى ئەم کتییەيشه وه ناوی کۆمه لێک له دانراوه کانی ههيه (۶۴۵۶) .

۱۱- (۱۷) کتیب و نامیلکهى مامۆستا له دهسته ختى ژماره (۶۶۸۴) دا پارێزراره .

۱۲- حاشیهى مامۆستا شارانيى له سه ر (النخبة) (۱۳۵۶۵) .

ئهمانهى نووسيمانن ئەو کتییانهن كه نوسخه يان ههيه و خۆم ديومن . سه رچاوه کانی ديش باسى کۆمه لێک دانراوى دييان کردوه، ئەمانه ي

خواره وه هه نديكيانن :

- ١- الاعلان بدفع التناقض في صورة الاعيان.
- ٢- اعمال الفكر والروايات في شرح حديث انما الاعمال بالنيات.
- ٣- اقتفاء الآثار.
- ٤- ايقاظ القوايل للتقرب بالنوافل.
- ٥- تكميل التعريف لكتاب في التصريف.
- ٦- التوصيل الى ان علم الله بالاشياء ادل على التفصيل.
- ٧- جلاء الانظار بتحريير الجبر والاختيار.
- ٨- جلاء النظر في بقاء التنزيه مع التجمع في الصور.
- ٩- الجوابات الغراوية عن المسائل الجاوية الجهرية.
- ١٠- الجواب العتيد لمسألة اول واجب ومسألة التقليد.
- ١١- الجواب الكافي عن مسألة احاطة علم المخلوق بالغير متناهي.
- ١٢- الجواب المشكور عن السؤال المنظور.
- ١٣- شوارق الانوار في المسلك المختار.
- ١٤- قصد السبيل الى توحيد الحق الوكيل.
- ١٥- القول الجلي في تحقيق قول الامام زين الدين ابن علي.
- ١٦- القول المتين في مسألة التكوين.
- ١٧- لوامع اللآلي في الاربعين العوالي.
- ١٨- المتممة للمسألة المهمة.
- ١٩- مد الفيئ في تقرير ليس كمثله شئ.
- ٢٠- مسالك الابرار الى احاديث النبي المختار.
- ٢١- مسلك الاعتدال الى غاية خلق الاعمال.
- ٢٢- المسلك الجلي في حكم شطح الولي.
- ٢٣- المسلك القريب الى سؤالات الحبيب.
- ٢٤- المسلك المختار في اول صادر من الواجب بالاختيار.
- ٢٥- نبراس الايناس بأجوبة سؤالات اهل الفاس.
- ٢٦- رسالة في تفسير يكاد زيتها يضيئ.
- ٢٧- رسالة من ادرك الامام.

ئەم ناوانە لە:

۱. كشف الظنون.
۲. ذیل كشف الظنون.
۳. هدیة العارفین.
۴. معجم المؤلفین.
۵. الاعلام... سەرچاوهكانی دیکه وەرگیراون.

فهرائضی ئوشنهوی

(۱۱۲)

گهلی جار باسی ئەوهم کردوه که زۆر زۆر له زانایانی کورد به هۆی چهپهکی و دوور له شارستانییهتی و نهبوونی کوردستان لهسەر ریگه هاتوچۆی کاروانی جیهاندا، کهس پێی نهزانیون و ناویان نهزانراوه و هەر دواى خۆیشیان -یان له گهه خۆیاندا - بهرهم و شوینه واره کانیشیان ئەسپهردهی خاك بوون و، ئیتر بۆ هههمیشهی سهر له خۆیان و بهرهمیان نراوتهوه. دیاره بهخته وهر و ناسراوانیشیان ئەوانه بوون بۆیان لوابی له کوردستان دهرچووبن و ئەستیرهیان له جیهانی رۆشنیری و زانیاری جیهان و ناسمانی گهلانی ناسراوو خواپیداوی جیهاندا درهوشاییتهوه. ئیتر لهو ریگهوه ئەگەر زانایان پیگهیاندهی ئەوه زانراوه، مامۆستای ئەو زانا پیگهینراوه کی بوه. کتیبیان دانابی ئەوا کتیبیان له کتیبخانه گهوره و ناودارهکاندا جیگهیان بوتهوه، نوسخه ی زۆریان له بهر ئوسراوتهوه و بلاو بوونهتهوه و پارێزراون.

له ئەلقه ی ئەم جارهدا یادی مامۆستایهکی مهزنی دیرینی کورد دهکهبهوه که ماوهیهکی کهم له زیدی خۆی ترازاووه، دهمیکی کهم له بهغادا ئەستیره ی درهوشاوهتهوه و کتیبیکیشی داناووه، کتیبهکه ی بوته بابهتی سوودی فهقی و مهلایان و به دهرز خویزراوه، دواتریش مامۆستاو که له مهلایان شهرحیان لی کردوه.

ئەم مامۆستا بهرپزیه بهو بۆنهوه ئەو ماوه له زیدی خۆی دهرباز بووه،

لہ کۆری زانایانی جیہاندا ناسراوہ، ناوی بہ سہر فرازیی و سہر بہرزیی چوہتہ رزی زاناو ناودارانی جیہانہوہ، سہر چاوہکان یہک لہ یہک ناوو باسیان و ہرگرتوہ و، گہورہ سہر چاوہ میژوو بیہکانی جیہان لاپہرہکانی خویان بہ ژیان و ناوی بہرہمی رازاندوہتہوہ، بہ لام بہ داخہوہ نہوہی لای ئەوان ہہیہو نووسراوہ شتیکی ئەوتو نیہہ تینویتی بشکیینی و زاخوی دل و دہروون بداتہوہ، چونکہ مامۆستامان ژیانی ئاوارہیی و دووری با پیریش بووی لہ خوشیی و شکۆمہندی پی بہسہر نہبراوہ و کہلکہلہی ناو خاک و نیشتیمان و دۆستان و ہاوہ لانی سہری لی داوہ بارگہی سووکی، کہ بریتی بوہ لہ بوخچہو گۆپال و چہند کتیبیک، سہری نہری شان ناوہو ولات خوت بگرہو ہاتم!

نیتر بہم گہرانہوہیشی ئەستیرہی ناوو شورہتی کشاوہو ئاوا بوہو، کہ لہ زیدی خۆیداو لہ ناو دۆست و ہاوہ لانیدا مائناوایی لہ جیہان کردوہو، بہ یہکجاری سہری ناوہتہوہ، کہس یادیکی نہکردوہتہوہ و باسیکی دہربارہی نہنووسیوہو، شتیکی لہ ژیانی تۆمار نہکردوہ، دواي ئەو ماوہی ژیانی ئاوارہییہ ہیچی دہربارہ نازانین، بۆیہ لیژدا ئەو چہردہی ژیانی کہ لہ سیبہری ئاوارہبییدا بۆی نووسراوہ۔ وەك لہ سہر چاوہکانیادیہ۔ دہخہینہ روو، دواتریش باسیکی دانراوہکہ دہکہین :

یہکیك لہو باسانہی دہربارہی ئەم مامۆستا تۆمار کراوہ نیشانہی گہورہیی و دەستپاکیی و ئەمانہتی کہموینہی مامۆستای شنۆیی دہردہخات، دہگیزیتہوہ مامۆستا کہ لہ بہغداوہ دہگہریتہوہ بۆ شنۆ۔ ساہەر چۆن دہبیٹ۔ قہلہمیکی ہاورپیہکی دہکہویتہ لای تادہچییتہوہ شنۆ پیی نازانی، کہ لەوی پیی دہزانی ریگہی بہغدا دہگہریتہوہ بہر نہبہر خاتری ئەو قہلہمہ، کہ ئاشکرایشہ پارکہرو شیفہرزی دوامودیل نہبوہ، بیگومان قہلہمی جوریک لہ جورہکانی قامیش بوہ، بہو جورہ ئەمانہتہکہ دہگہیہنیتہوہ بہ خاوہنہکہی! دہربارہی سالی لہدایکبوونی ئەم مامۆستا بہر یژہ ہیچ نہنووسراوہ، ہەر وہا قوناغہکانی خویندن و ژبانیشی، تہنہا ئەوہندہ نووسراوہ کہ ناوی: عہدولعہزیزی کوری عہلی کوری عہدولعہزیز بوہو، بہ (ابوالفضل) ناوبراوہ لہسہر

ریبازی شافیعی، بوه، کتیبی به ناوی (الکفایه) له فرائیضدا داناوه، لای
ئهبو ئیسحاقی شیرازی خویندووویهتی و ماوهیهک له به غذا خهریکی
خوینن بوه، دواپی گهراوتهوه بو شئوو له سالی (۵۵۰ک) دا له جیهان
دهرچوه.

ئهم نووسراوو باسانهیش بهلگهیهکی وایان له سهر نییه تهسکینی به دل
بگهیهنی، رهنکه له ووه که ئهبو ئیسحاقی شیرازی ماموستای بوه ههنی
شتی بو نووسرابی، به لام به هوئی جیهانی دهستخت و گهنجینهی
نهپشکنراوی سامانی که له پووری ئابینییهوه هیواپراو نهبووین و، چاوهروانی
نهوه دهبین له داهاتوودا شتی زیاتر بدوزینهوه.

❁ (انوار البهیة شرح فرائض الاشنهية)

ئهم ناوهی سهروههیش له پراویزی دهستختی (۵۰۵۶) دا نووسراوه و،
دیاره ئهم کتیبهیش، واته ئهم شهرحهیش، له سهر فرائیضی ماموستای
شنوی نووسراوه، به لام هیشتا ئهم کتیبه خویم نهدیوه.

❁ دهستختی (المواهب السنیه) ئهم کتیبه که له (دارصدام للمخطوطات)
دا به ژماره (۵۲۰۹) پارێزراوه (۲۳۰) لاپه‌رهیه، ههر لاپه‌رهی (۱۷)
دیزی تیڤایه، بیوانهکهی (۱۴×۲۰ سم) ه، ناوی (المواهب السنیه فی شرح
الاشنهية) دانراوی (الشیخ الامام العلامة بدر الدین، محمد ابن الشیخ تقی
الدین الامام، قاضی القضاة، تقی الدین ابی بکر ابن قاضی شهبة) یه.

ئهم کتیبه شهرحی کتیبی (الکفایة) ی ماموستا عه بدولعه زیزی شنوی
دهکات و، با بزانی ماموستا به دره دین محمه د به چ شیوهیهک باسی
ماموستای شنوی دهکات :

«وبعد فهذا کتاب الکفایة فی الفرائض للشیخ عبد العزیز الاشنهية تلمیذ
الشیخ ابی اسحاق الشیرازی. من انفع المؤلفات واصنع المصنفات فی هذا
الفن علی مذهب خیر الائمة محمد بن ادريس الشافعي — رض — فاستخرت
الله تعالی فی اتحاف خاطبیه وانصاف طالبيه. بوضع شرح علیه یرتفع عن
الاملال وینحط عن الاطناب المخل، وسميته بالمواهب السنیه فی شرح
الاشنهية والله اسأل ان یرشدنا الی افضل ما یعتمد، ویسدننا الی اعدل ما
یعتقد، وان یجعلہ خالصا لوجهه الکریم وان ینفع به مؤلفه والناظر فیه انه

هو السميع العليم آمین»

دهستخه ته که کۆنهو به یه کیك له دهستخه ته کۆنهکان دهژ میزیت و، باش و پوخت هه لگیراوه و، سه ره تاو کۆتایی ماوه، به لام به داخه وه نووسه ره وه که ی نه ناوی خوئی و نه میزووی نووسینه وه که ی نه نویسه وه، به لام به دوو خه تی جیاواز له کۆتایی دهستخه ته که وه دوو میزوو نووسراوه:

یه که میان: میزووی له دایکبوونی عه بدولکه هریم ناویکه که له میزووی (۱۲) ی ره مه زانی سالی (۱۱۱۴) ک دا بوه.

نوه میان: وه قفنامه یه که له لایهن مه لاهه سن (الحيطي) وه که سالی (۱۲۳۱) کتیبه که ی کرده به وه قف به مهرجی نه وه له شاری موصل ده ره نه چیت. به لام بیگومان دهستخه ته که زور له پیش هه ردوو میزووه که وه نووسراوه ته وه.

لیرده له باسی مامۆستای شنۆبیدا باسی ئەم کتیبه مان کرد، چونکه لهو سه رچاوانه ی به رده ستماندا ته نها ناوی دانراوه که ی براوه، ئیتر باسی چاپکردنی یان شوینی بوون و دهستکه وتی نییه و، به هیوای ئەوه م بگهینه نوسخه ی دانراوه که ی مامۆستا خوئی و، شوین و ناویشانی دهست بخه ین، تا ئەو کاته به م نه ندازه دهستبه ردار ده بین. (۱)

مه نالیی شاعیریکی گه وره ی نه ناسراوی کورده

(۱۱۳)

دهستخه تی ژماره (۶۴۰۴) ی (دار صدام للمخطوطات) دیوانی شاعیریکی به ده بختی کورده و، من بزائم له هیچ سه رچاوه یه کی به رده ستی ئیمه داو، له میزووی نه ده ب و نه دبیانی کوردا ناوی نه هاتوه و باسی نه کراوه، ئیتر نازاتم - به هژی نه وه وه چه ند زمانی زانیوه - له رزی نه دبیانی گه لانی دراوسیماندا ناوی هاتبی.

بۆ کۆلۆنی ئەم شاعیره دیوانه که یشی به ته واوی کۆنه کراوه ته وه و به

(۱) نه ژماره ۲۰۱۵ ی رۆژی ۲۲-۸-۱۹۹۴ ی هاوکاریدا بلاو کراوه ته وه.

شپرزهی و شپروشۆلی گه یه دهسته دهست یه کپک و - وا پیده چیت یه عقوب
سه رکیس بیت - باش بوه فریای که وتوه و نه وهی له دیوانه - له بنه رتا -
ناته و او هکه ی ماوه ته وه جار یکی دیکه جزو بهندی کردوه ته وه و، نه و به شهی
له له ناوچوون رزگار کردوه .

هه ول ددهین چاویکی خیرا به دیوانه کهیدا بگپرین و، له رووی
دیوانه کهیه وه نه وه ندهی ده کری و، لیرهدا ماوهی هه یه، به خوینه رانی
نازیزی بناسین و، به لگه و سه رچاوه شیعره کانی خووی و هه ندیک
زانیا ریه که له دیوانه کهیدا هاتون .

به وه باشه خواو پرسان له سه ره تای دیوانه کهیدا - نه و به شهی که ماوه -
ئاوا بنه چه ی خویمان بو دهنوسی :

قال متحسا

أفلا ينظرون سطورة و جدي ؟

إذ ابو بكر المصنف جدي

لا يكادون يفقهون حدي

قائلاً كنت في سروري وحدي

به لام دهر باره ی ناوی خووی و باو باپیری و شوینی، شتیکی نه وتو
نازانین . ته نها له سه ره تای پارچه شیعی کدا دهلی :

سید عبد الله المالی والله يدري بحالي

به گویره ی نه مه رهنه ناوی (عهبدو لالا) بو بییت .

له ده ورو به ری موصلدا ژیاوه و، شیعی له داشورین و ستایشی زور
که سی نه و ناوچه دا وتوه .

نه وهی له هه مووی روونتر له دیوانه کهیه وه وهرده گیری نه وه یه،
زمانه کانی عه ره بیی و، فارسیی و، تورکیی و، کوردیی زانیوه و، شیعی به
هه ر چوار زمانه که گوتوه و، جاری وایش هه یه له یه ک پارچه شیعردا هه ر
چوار زمانه که ی به کار هیئاوه، بو یه بو لیکۆلینه وه ی دیوانه که ی ده بی یا
زه لامی چوار زمان زان خه ریکی بیت، یان لیژنه ی چوار قوولی بو ری ک
بخریت .

هه روه ها نه وه یه شی روونه دهستیکی بالاو زمانیکی تیژو بی گریی له

شعیری گالته جارپی و داشوریندا هه‌بووه، ئەم بابەتە بەشیکی باشی له دیوانەکی گرتووتەوه.

که دەیشلین شاعیریکی بەدبەخت بوو، مەبەستمان ئەویە له ژیانیدا تلیاک کیش و بی بەند و باو بووو، کوشتەیی دەستی ئەو دەرەدە کوشتە بووو، هەر بەویش سەری ناووتەوه، لەویش ناچیت خاوەنی مال و خیزان بووبیت و، باسی ئەوو وەجەیی له دیوانەکیدانابینیت.

هەشتا سالیکی تەمەنی بەسەر بردوو، له کۆتایی مانگی (ذی القعدة) ی سالی (۱۱۹۸) ی کۆچیدا بوو یەكجاری چاوی له یهك ناوو، له گۆرستانی (باب الصغیر) له لای راستی ریگه‌که‌وه له خزمت (نەبی یونس) دا ئەسپەرەدی خاک کراوه.

وا لیژدا هه‌ول ددهم چهند نموونه‌یهك له شیعره‌کانی بخرمه روو، سهرتا پارچه‌یهك شیعری که به زاراه‌ی شه‌به‌ك گوتویه‌تی دهنوسم و، له‌به‌ر ئەوه‌ی شارەزایی باشم لەم زاراه‌دا نییه ئەو شیعرا‌نه به رینوسه‌که‌ی خۆی دهنوسم نه‌وه‌ك له هینانه‌وه سەر رینوسی کوردیدا هه‌له‌ی تی بکه‌ویت و، مەبەست له دەست بدا :

شه‌به‌کانه :

ملیمی وات بما دلبر وا تمده بسلی
رهنمون ره توشحنه ماوه مه‌لا علی
سوسی اصل و وطن رایض یگران مَحَن
واله بچه و زن جالب قط جبالی
بر شیا صبر قرارم، بریا مرحمتی
اکوره گوره بما پیر بکره جام ملی
مبتلایم بغمت کشت مزانو هوزی
چه خه‌لیفه، چه خدر علكه، چه عبد الله قولى
گر همه یار ویرین از دل اکاه و حزین
بزبان (شیکی) باچه و (مآلی) غزلی

* * * * *

هەر دوا به دواى ئەمەیش ئەم چوارینە کوردییە نووسراوه، ئەمیش

هەر به رینووسی دستخه ته که تو مار ده که یین :
 کانای دیار نینا شوخ بریفکانی
 هاتن بسوق و بازار خلق (کلی رمانی)
 اورو قوی دلریشم ، بطاقت تشویشم
 وکی ملا درویشم ، قط حال مانزانی
 هەر له و لاپه رهدا ده لئی :

مژکو بمژده امد ای کیر سست برخیز
 خایه شوده روانه بقون و مضرط و طیز

* * * * *

ئه گهر بیشمانه وی هه ندی له بابته و مه بهسته شیعرییه کانای ورد
 بینه وه ، ئه وا ده بینای ئه گهر - نه لیین بابته نیه ئه م خووی لی نه دابی - که م
 بابته هه یه بوارد بیتی و شتیکی بو نه کردبی و ، شیعری تیدا نه گو تبی ، هەر
 له بابته تی داشورین و گالته جارایی و نوکته بازیه وه بیگره تا ستایش و
 پارانه وه و بابته تی ئاینی .

یه کیک له وانه ی مه نالی شیعری پیدا و توون ماموستا مه لا
 صبیغه توللای حه یده ریه که ئاوی پیدا و تووه :

لقد صدقوا بما قالوا اصابه ارى نجواى اريدام العصابه
 ارید والد استجاغی ان افشو ولكن (صبغة الله) ما اجابه

له شوینیکی دیکه یشدا ئاوی دهر باره ی وتوه :

گردی بگرد مجلس فنجان رابگردان

از قهوه های رنگین پرکن بده بیاران

اول (بصبغة الله) ان جوی فضل و اکاه

دیگر بده (مالی) ختن لبیت او لیکان

ئه وه ییش له م دستخه ته دا ده بینریت که زه لامیکی دیکه به دستخه ته که دا
 چوه ته وه و کیسی شیعره کانای به هه واو مه قام دیاری کردوه و ، له سه ر هەر
 پارچه یه ک هه واو مه قامی شیعره کانای نووسیوه ، وه ک : مه قامی (اصفهانای) و
 (چارگاه) و (حجازی) و (منصوری) و (حسینی) و (سیگاه) و (راست) و
 (نسابور - زنکله) و ... تاد .

به لّام ئەم پیدّاچوونەوه تا سەر نەبوه و، له لایەرە (۳۵) بەدواوه ئەم کاره نابینریت.

هەر له دیوانەکه یهوه دەر دکهویت که کۆچی دوایی ئەم شاعیرە کاری کردو ته سەر دۆست و ناسراوانی و لاواندوویانە تهوهو، نمونە ی ئەو لاواندەوه له دیوانەکه ییدا ههیه، به لّام به داخهوه ناوی ئەو شاعیرەم نەزانی که لاواندەوه که ی بۆ نووسیوه.

ههروهها له دیوانەکه وه دەزانی که زه لامیک خۆی بۆ کۆکردنەوه ی دیوانەکه ی ته یار کردوه و، ماوه یه که ی بۆ ته رخا ن کردوه و، له ملو لاو له ده می ئەم و ئەو شاعیرەکانی کۆکردو ته وه. به لّام به داخه وه به هۆی که وتن و له ناوچوونی به شیکێ ده ستخه ته که وه زانی نی ناوی نووسه ره وه که یشمان له کیس چوه، نایش زانی ن نووسه ره وه که ی چ نه ته وه و چ تیره و چ کاره بوه. هه رچه ند به زۆری گومانمان بۆ ئەوه ده چیت ئەو نووسه ره وه به رپێزه کورد بوو بیت؛ چونکه ئەگه ر کورد نه بوایه ت خۆی له نووسینه وه ی شاعیرە کوردییه کان لاده دا. ده بی ئەوه یش له بیر نه که ی ن ئەو نووسه ره وه به رپێزه که م که م هه له ی له نووسینه وه که ییدا کردوه و، جاری وایش هه یه شاعیری له نووسینه وه دا دووپات کردو ته وه.

ئەگه ر جاریکی دیکه یش ئاو پ له شیوازی نووسین و ژیا ن مه ئالیی بده ی نه وه ده توانین بلیین شیخ ره زای تاله بانیی له داشۆرین و گالته جاریی و، نه جمه دین مه لایش له ره به ندیی و گوینه دان به ژیا نندا نمونە ی دوو قوتایی (مه ئالی) ن، ئیتر نازانم که سیان هیجیا ن ده رباره ی ژیا نی زانی وه، یان شتیکیان له شاعیر و به ره می دیوه و بیستوه یان نا ؟

ده بی ئەوه یش له بیر نه که ی ن که شاعیرمان جگه له نازناوی (مه ئالیی) نازناوی (عه بدی) شی به کار هیئا وه، ئیتر نازانی ن هه ردو نازناوه که ی به یه که وه به کار هیئا وه یان یه کیکیان له پێشدا و دوایی ئەوی دیکه یان، ئەگه ر وایش بی نازانی ن کامیا نی بۆ دوا جار به نازناوی خۆی هه لێژاردوه؛ چونکه دیوانه که ی له سه ر بنه رته ی حورووفی هیجا ریگ خراوه و، گو ی به لایه نی میزووی - له کاتی ریکخستی پارچه شاعیرەکاندا - نه در اوه .

دوا وته یش: کۆکه ره وه ی دیوانه که وه ک باسی کردوه هه ستی به وه

کردوه ههمو شیعرهکانی شاعیری چنگ نهکهوتوه، لهوه دهچیت چاوهروانی
 نهوه بووبیت شیعری دیکه‌ی دهست بکه‌ویت بویه له لاپه‌ره (۴۶) تا (۵۰)
 دهستخه‌ته‌که‌ی به سپیتی برداوه و هیچی تیدا نه‌نوسیه. دهستخه‌ته‌که‌یش
 -نهوه‌ی که ماوه- (۲۴۸) لاپه‌ریه‌و، لاپه‌ره‌ی (۱۱) دیری تیدایه‌و،
 بیوانه‌که‌ی (۱۵×۲۰سم) ه.

هیوادارم بهم ناساندنه هانی شه‌یدایانی ئەم بابته و پسیپورانی ئەم
 مه‌یدانه‌م دابیت بو نهوه‌ی به‌رهمی ئەم شاعیره -وه‌ک قوناغیکی دیرینی
 کاروانی ئەده‌بی کوردی- ببوورینه‌وه و، خستیکی زیرین بخه‌نه سه‌ر
 کۆشک و ته‌لاری ئەده‌بی کوردی. (۱)
 دوا‌یی بۆم دهرکه‌وت له دهستخه‌تی ژماره (۱۸۲۴۵) شدا ناوی مه‌ئالیی هاتوه.

غەریبی شاعیریکی گەوردی نه‌ناسراوی کورده

(۱۱۴)

گه‌لی جار که باسی شاعیرانی کوردو دیوانه‌کانیان و نوسخه‌ی
 دهستخه‌تی شیعره‌کانیانم کردوه، باسی نه‌وه‌م کردوه که تا ئیسته دیوانی
 شاعیریکی (کۆنمان) مان به ته‌واویی و به دهستخه‌تی خۆی، یان له‌به‌ر
 دهستخه‌تی خۆی نووسراوه کۆکراوه، دهست نه‌که‌وتوه. له په‌نای ئەمه‌یشدا
 ئاماژه بو نهوه کردوه که مه‌گه‌ر هه‌ر خودا بزانیته چهند دیوان و کتیب و
 به‌رهمی نایابی زاناو شاعیرانمان له‌ناو چووین.

به‌لام وا دیاره رۆژی‌ک له رۆژان بگه‌ین به ئاواتی نه‌وه‌ی دیوانی
 شاعیریکی کۆنمان به دهستخه‌تی خۆی دهست بکه‌ویت. هه‌ر له پال
 نه‌وه‌یشدا به‌لگه‌ی فراوانی زانی سامانی له‌ناوچوومان چنگ بکه‌ویت.

بۆ ئەم مه‌به‌سته سه‌ریک له دهستخه‌تی ژماره (۸۱۵۵) ی (دارصدام
 للمخطوطات) دده‌ین که (۱۶۳) لاپه‌ریه‌و، له شیوه‌ی (به‌یاض) دا
 نووسراوه‌ته‌وه‌و، هه‌ر لاپه‌ره‌ی (۱۴) دیری تیدایه‌و بیوانه‌که‌ی
 (۲۲×۱۱سم) ه.

(۱) له ژماره ۳۰۵ ی رۆژی ۳۱-۷-۱۹۹۴ ی پاشکۆی عیراقدی بلۆکراوه‌ته‌وه.

ئەم دەستخەتە بەرھەمی رەنجی شاعیریکی گەورە کوردە کە - من بزائەم - تا ئیستە باسی نەکران و میژوی ئەدەبی کوردیی لێی بی ئاگایە. بە داخەو ئەم دەستخەتە باش نەپاریزراوە و سەرەتاو کۆتایی نەماوە، لە ناوەرەستیشیوە لە یەک دوو جیگەدا لێی کەوتووە، هەندیکیشی بە موس و چەقۆ براروە و لێی کرانەتەووە.

ئەوێ لێی وەرەگیری ئەوێ لە نیوان سالاھکانی (۱۲۴۳-۱۲۳۷ک) دا نووسراوەتەووە. مامۆستای نووسەرەووە شاعیر ناوبەناو میژوی نووسینەووە کە یادداشت دەکات، بەلام نازانین لە چ ناوچە کەدا ژیاوە، لە کوی کەشکۆلە کە ی نووسیوەتەووە.

لەم دەرفەتەدا - ئەوێ نێرە هەلبگریت - ئەم شاعیرە بە خۆینەران و میژوی ئەدەبی کوردیی دەناسین، بەلام بە لیکۆلینەوێهەکی بە کاوێخۆی دیوانە کە ی دەکری گەلی لایەنی نەزانراو لە ژبانی شاعیریش و شاعیرانی دیکە ی کوردیش بزائین و، خستیکێ زیڕین بخریتە سەر کۆشک و تەلاری ئەدەبی کوردیی.

بەداخەو لەبەر لەناوچوونی سەرەتاو کۆتایی دەستخەتە کە گەلی شتمان لە کیس چووە، لەوانە نازانین شاعیرمان ناوی چیبە و خەلکی کوی بوە، بەس بە ریبازی کۆن لە دوا بەیتی شیعرەکانیدا (غەریب) و (غەریبی) بو نازناوی شیعی بەکار دیئی، هەندی جاریش لەگەڵ ئەوێدا کە دەنوسی (المحرره) واتە: ئەو شیعرانە شیعی نووسەرەووە کە یین، ژمارە ی (۹۲) دادەنی، یەک جاریش ناوی (یونس) ی نووسیوە، بەلام بە گوێرە ی حسابی ئەبجد (یونس) زۆر لە (۹۲) زیاترە.

هەرچۆن هەبی ئەوێدا دەزانین نازناوی غەریبی بووە، بەلکو لەمەولا زیاتری دەر بارە بدۆزینەووە.

غەریبی - بە گوێرە ی دەستخەتە کە ی - غەریبی و فارسی و کوردیی - بە هەردوو شیوە کرمانجی کە ی - زانیوە، خۆی شاعیری شیوە ی کرمانجی ژوورو بوە. جگە لەوێش کە شاعیر بوە خەتی زۆر خۆش بوە، بگرە خۆشنووسیش بوە.

شتیکێ دیکە ییش لە رەنج و کوشی ئەم مامۆستا بەرێزەدا زۆر جیگە ی

بایه‌خه، ئەوە‌یش ئەوە‌یه هه‌وئێ داوه ئاگاداری شاعیرانی کورد بێت و، به‌ره‌می هه‌مه‌جۆر و شیوه جیا جیای گه‌رماوگه‌رمی تازه له‌ گه‌ل به‌ره‌می کۆنی شاعیراندا له‌ ده‌سته‌ته‌ رهنگین و که‌موینه‌که‌یدا ئامیته‌ بکات. ئە‌وه‌تا ده‌بینین ئاگاداری به‌ره‌می مه‌ولانا خالید بوه‌، کات و شوینی گوته‌ی شیعه‌کانی‌شی زانیوه‌، تو‌ماری کردوون و، ئە‌و باس و باب‌ه‌تانه‌ی‌شی له‌ ده‌سته‌ته‌کانی دیوانی مه‌ولانا خالید و دیوانه‌ چاپه‌کانی‌شیدا نابینین.

هه‌روه‌ها ئاگای له‌ به‌ره‌می مامۆستا مه‌لا عومه‌ری رهنجووری بوه‌ و نمونه‌ی شیعه‌ی شیوه‌ی کرمانجی خوارووی ئە‌م مامۆستای بو‌ تو‌مار کردوین. شایانی باسه‌ من کاتی خو‌ی ئە‌و شیعه‌رانه‌م له‌ که‌شکو‌لی که‌له‌پووری ئە‌ده‌بی کوردیی و، دواتریش له‌ دیوانی رهنجووریدا بلۆکرده‌ته‌وه‌.(^۱)

هه‌ر له‌م ده‌سته‌ته‌وه‌ بو‌مان ده‌رده‌که‌وت که‌ غه‌ریبی شاعیریکی به‌ تواناو بلیمه‌ت و هه‌لکه‌وتوو بوه‌، په‌لی بو‌ ئە‌وه‌ کوتاوه‌ له‌ رزی که‌له‌ شاعیره‌ ناوداره‌کانی جیهاندا جیگه‌ی خو‌ی بگری، له‌ ده‌سته‌ته‌که‌یدا ده‌بینین پینچ خسته‌کیی له‌سه‌ر شیعه‌ی شاعیرانی وه‌ک: حافظ و جامی و هلالی و، سعدی و، صائب و، همایون و، خیالی و... له‌ شاعیرانی کوردیشدا مه‌لای جزیری و، مه‌ولانا خالید و... نووسیه‌ و شانی له‌ شانایان داوه‌.

وه‌ک له‌ ریگه‌ی ئە‌م ده‌سته‌ته‌وه‌ شتیکی نو‌ی ده‌زانی تا ئیسته‌ به‌ سه‌ر لیکۆله‌روانی ئە‌ده‌بی کوردیدا تێپه‌ریوه‌، یان بیریان بو‌ی نه‌چوه‌، ئە‌و‌یش ئە‌وه‌یه تا ئیسته‌ ناوی (په‌رته‌ و به‌گی هه‌کاری) و هاتوه‌ که‌ (په‌رته‌) ناوی شاعیر خو‌یه‌تی و جگه‌ له‌وه‌ ناوی دیکه‌ی نه‌بوه‌. به‌لام له‌م ده‌سته‌ته‌دا مامۆستا غه‌ریبی پینچ خسته‌کیی له‌سه‌ر پارچه‌یه‌ک شیعه‌ر نووسیه‌ و، له‌سه‌ری نووسیه‌: (لراقمه‌ بر غزل مصطفی بیگ حکاری) له‌ دوا به‌یتیشدا نازناوی (په‌رته‌) هاتوه‌ واته‌ (هه‌کاری) و (په‌رته‌) ی پیشوومان مصطه‌فا به‌گی ده‌چیته‌ سه‌رو، بو‌مان ده‌رده‌که‌وی که‌ مصطه‌فا به‌گ ناوی راستیی شاعیره‌ و (په‌رته‌) نازناوی شاعیره‌.

(^۱) دیوانی رهنجووری، لاپه‌ره‌: ۲۳۱، هه‌روه‌ها که‌شکو‌لی که‌له‌پووری ئە‌ده‌بی کوردیی،

هر لهم دهستهتهی ماموستای غه‌رییدا جگه له خه‌تخوشی و خامه رهنگینی شاعیر لایه‌نیکی دیکه‌ی بلیمه‌تی شاعیر ده‌بینین، ئەویش بریتیه له هه‌ول و کوششی سه‌ره‌تایی غه‌رییبی بو هه‌ندی نیشانه‌ی سه‌ره‌تایی رینووسی کوردیی و، ده‌رده‌که‌وی شاعیرمان بو چاره‌سه‌ریکی کیشه‌ی رینووسی کوردیی گه‌راوه و، هه‌ولێ داوه هه‌نگاو له‌سه‌ر ئەو ریگه‌ بنیت و، به‌شی خوێ تیخسته. له‌م ده‌رفه‌ته‌دا پارچه‌ پینج‌خسته‌کییه‌کی غه‌رییبی له‌سه‌ر شیعره‌کانی مصطه‌فا به‌گ به‌ رینووسه‌که‌ی خوێ ده‌خمه‌ به‌ر چاوی خوینه‌ران، تا به‌ تیریک دووسی نیشان بپیکین؛ له‌ لایه‌که‌وه‌ شیعری بلاونه‌کراوه‌ی ئەو دوو شاعیره‌ زیندوو ده‌که‌ینه‌وه‌، له‌ لایه‌کی دیکه‌وه‌ ناوی پرتو ده‌ده‌خه‌ین و به‌ مصطه‌فا به‌گ بانگ به‌ گویدا‌ده‌دین و. له‌و لایشه‌وه‌ لیکۆله‌ره‌وان له‌ ده‌قه‌که‌وه‌ - که به‌ رینووسی ده‌سته‌ته‌که‌یه - هه‌ولێ سه‌ره‌تایی غه‌رییبی له‌ بواری رینووسی کوردیدا ده‌بینن.

بلاو‌کردنه‌وه‌ی ده‌قه‌که‌یش به‌ رینووسه‌که‌ی خوێ له‌به‌ر ئەوه‌یه‌ ئەم کاره‌ی من پێشکه‌ش‌کردنی‌بابه‌ته‌که‌یه‌ بو لیکۆلینه‌وه‌ و، له‌ رووی ده‌قه‌که‌یشه‌وه‌ شاره‌زایان باشت‌ر ده‌توانن له‌ شیعره‌کان ورد بنه‌وه‌ و له‌ هیانه‌وه‌یدا بو رینووسی باوی کوردیی ناگاداری بو‌چوونی نووسه‌ره‌وه‌ی ئەسلی بن و، له‌به‌ر رۆشنایی شیوه‌و زاراوه‌کانی کرمانجیی ژوورو‌دا باشت‌ر بگه‌نه‌ ئەنجامی راست و دروست و، شیعره‌کان له‌و ده‌قه‌وه‌ نزیک بنوسنه‌وه‌ که‌ شاعیر پێی گوته‌، چونکه‌ رونه‌ شاعیریک یان نووسه‌ریک یان هه‌ر زه‌لامیکی کورد (۲۰۰) سال پێش ئیسته‌ وه‌ک ئیسته‌ی ئیمه‌ نه‌دواوه‌، زمانی کوردییه‌که‌ی جیاوازیی زوری له‌گه‌ل زمانی ئیسته‌ی ئیمه‌دا هه‌بوه‌ و، له‌به‌ر ئەوه‌یش ئەو رینووسه‌ی کۆن پێی نووسراوه‌ گه‌لی شیوه‌ هه‌له‌گریت و، جیگه‌ی ئیجتیه‌ادی زۆره‌ و، له‌وانه‌ نیبه‌ به‌ ئاسانی - به‌تاییه‌تی بو‌یه‌کی‌کیش شاره‌زای ئەو زاراوه‌ نه‌بی که‌ ده‌قه‌که‌ی پی نووسراوه‌ - ده‌قه‌که‌ وه‌ک پبویست راست بکریته‌وه‌، بویه‌ بوونی ده‌قه‌که‌ به‌ رینووسه‌که‌ی که‌ پێی نووسراوه‌، یارمه‌تیده‌ریکی باشی لیکۆلینه‌وه‌ و ئیجتیه‌ادی ئەوانه‌ ده‌بیته‌وه‌ی باشت‌ر بگه‌نه‌ بنج و بنه‌وانی بابته‌که‌.

جگه‌ له‌مانه‌یش بیرم بو شتیکی دیکه‌ ده‌چیت و، گومانم له‌ باسیگ هه‌یه

درکاندنی لیژدا به پیوست دهرانم. وهک دهبینی لهه کهشکوۆلهی
 بهردهستماندا ناوی دهیان شاعیر نووسراوه و، بهرهمیانی تیدا تۆمار
 کراوه. ههندیکیان شاعیری ناوداری فارس یان کوردن، بهلام ئهوانی
 دیکهیان ناسراو نین و، شیعیشیان به فارسبییه، گومانم بو ئهوه دهچیت -
 ئهگهر گشتیشیان کورد نهبن - ههندیکیان کورد بن، بهلام یان ههر شیعیان به
 کوردیی نهگوتوه، یان لیژداو به پیی ناگاداریی نیمه شیعی کوردییان نهگوتوه.
 لهه دهرفتهدا ناوهروۆکی دستخهتهکه و پارچه پینج خستهکییهکهی
 غهریبیی و مصطفا بهگی ههکاریی دهخهینه بهردهستی خوینهی نازیز .

شایانی باسه مامۆستا عهبدوهرهقیب یوسف له ژماره (۱۱۹) ی سالی
 ۱۹۸۸ ی گوڤاری روڤشیری نویدا دوو پارچه شیعی به ناوی (غوربی)
 یان (غورویی) بلاوکردوهتهوه و وا دیاره ئهوه شاعیره ههر ئهم (غهریبی)
 یه لهمهپ ئیرهیهو، به یارمهتی خودا له دهرفتهکی دیکهدا، دهربارهی ئهم
 شاعیره کوردانهی لهه دستخهتهدان و، ئهوانهی مامۆستا عهبدوهرهقیب
 باسی کردوون و، چهند شاعیری دیکه ی کوردیش، به دریزی دهنوسم و
 چهند خالی پربایهخ روون دهکهمهوه.

مامۆستا غهریبیی له دستخهته رهنگینهکهیدا جگه لهوهی بهشیك له
 بهرهمهکانی خۆی بو پاراستووین، چهند شاعیری کوردیشی پی ناساندووین، که
 له سهراچاوهکانی لای نیمهدا ناویان نهبراووه باسیان نهکراوه.

بو ناگاداریی خوینهرانی بهرپرو بو لاکردنهوهیش له سووچیکی
 کوڤشی مامۆستا غهریبیی لیژدا کورتهیهکی ناوهروۆکی دستخهتهکه
 دهخهینه روو :

لاپه ره	بابهت
۱	شاهیدی
۲	شاهی
۳	شاهیدی
۵	لراقمه
۶	مخمس زخمی بر غزل حسن
۷	رباعی جامی

حافظ	۸
لراقمه بر غزل شیخ احمد	۱۰
وله بر غزل شیخ احمد جزیری	۱۲
متفرقات	۱۴
لراقمه	۱۶
(لیره‌دا که‌وتن هه‌یه‌و نازانین چه‌نده)	۲۰
غهریبیی	۲۱
غهریبیی	۴۰
لراقمه	۵۸
مخمس لراقم الحروف	۶۳
لراقمه بر غزل جامی	۶۵
وله بر غزل جامی	۶۶
(لیره‌یشدا که‌وتن هه‌یه)	۶۸
غهریبیی (کوردیی)	۶۹
لراقمه بر غزل جامی	۷۰
لراقمه بر غزل جامی	۷۲
جامی	۷۳
لراقمه بر غزل مصطفی بیگ حکاری (کوردیی)	۷۴
لراقمه بر غزل هلالی	۷۶
لراقمه بر غزل حضرة مولانا (دیاره مه‌ولانا خالیده)	۷۸
حضرة مولانا	۷۹
لراقم الخط بر غزل همایون	۸۰
وله بر غزل حافظ	۸۲
مخمس حالت بر غزل حافظ	۸۴
لکاتبه بر غزل هلالی	۸۵
لراقمه بر دوییت	۸۷
لراقمه بر غزل جامی	۸۸

مخمس رهنجووری	۹۲
سعدی	۹۴
مخمس لایقی	۹۵
شبلی	۹۶
لراقم الحروف	۹۷
مخمس سید بر غزل صائب	۹۹
رباعی ، رباعی	۱۰۰
وحشی فرماید	۱۰۱
مخمس جدیدی بر غزل	۱۰۲
غهریبی	۱۰۳
رباعی ، رباعی	۱۰۵
مخمس شفایی بر غزل خیالی	۱۰۶
غهریبی	۱۰۷
ترجیعات سعدی	۱۰۸
ممدس وحشی	۱۱۸
در تاریخ وفات شیخ سعدی برای شیخ عبد الرحمن گفته	۱۲۱
جامی	۱۲۲
مخمس صادق بر غزل صائب	۱۲۳
صادق فرماید (لیژهدا که وتن ههیه)	۱۲۶
مخمس نره بر غزل حافظ	۱۲۷
مخمس خلیفه بر غزل حافظ	۱۲۹
رباعی جامی	۱۳۰
مخمس سید بر مستزاد کمال	۱۳۱
رباعی	۱۳۳
رباعی	۱۳۴
وله ایضا	۱۳۵
مخمس وحشی	۱۴۱

حسن فرماید	۱۴۲
آزری فرماید	۱۴۳
حافظ	۱۴۴
قانع ابن حیدر (کوردیی و تیگه لآو)	۱۴۶
حافظ فرماید	۱۴۷
ورندی	۱۴۸
لمحرره (کوردیی)	۱۴۷
لراقمه الفقیر ۹۲ بر غزل....	۱۴۹
حضرة مولانا (خالد) در قندهار فرموده	۱۵۰
وله در هندستان فرموده	۱۵۱
لراقم الخط	۱۵۱
سهودایی فرماید (کوردیی)	۱۵۳
مخمس شفایی	۱۵۴
سیفی فرماید	۱۵۵
کلیم فرماید	۱۵۶
سیفی فرماید (کوردیی)	۱۵۷
مفتونی فرماید	۱۵۸
رباعی جامی	۱۵۸
لراقمه الفقیر (علی ید اضعف العباد الحقیر الفقیر یونس رحمة الله علیه ۱۲۳۷)	۱۵۹
مخمس حسامی بر غزل خواجوی کرمانجی	۱۶۰
شوکت فرماید	۱۶۲
لراقمه الفقیر ۹۲.	۱۶۳

لراقمه بر غزل مصطفی بیگ حکاری
عجائب دلبره او شوخ و اسمر
ژ عشقا وی بوین مجنون و ابتر

دصوژیت جرك و میلاکی دکت کر
حجی دی صورت دلدار دلبر
نمایه لی نکفتن پیت واخکر
* * * * *

پریشانم عجب ایرو لچرخی
بایشانم ژدل ایرو لچرخی
قوی حیرانم از ایرو لچرخی
کو شکوا لی نکن ایرو لچرخی
نهن یکفرد ژی دلخوش سراسر
* * * * *

عجب صهتینه ام جورا زمانی
فراقا دلبران مندی عیانی
مه بوری عمرو چو وقت جوانی
ژ بخت بد وصال یار جانی
د سالیدا نبو جارك میسر
* * * * *

نظر که جارکی شوقا شمالی
طلب که کافکی نوقا وصالی
به بینه لذتا خمرا پیالی
بنوشه بادهیا جاما جهمالی
ژ اول سرخوشین تا روز محشر
* * * * *

یقین مسکن رهقییان بونه کلزار
نمان کلشن بوون شیلان کلین پار
ژ چار اطراف پر جین لی کرن خار
د کلزار جهان بو بلالی ژار
ژ خاران بو کلان پاوانه یکسر
* * * * *

دو افعی رنك رشتو زن سرزلف
دو هندو مست جانسوزن سرزلف
دو جادو سحر اموزن سر زلف
ژ باد صبح آلوزن سر زلف
ویا مستن ژ بهنا مسك از فر
* * * * *

زنانم اچپیه دردی هناقان
مه نینه صبرو راحت وقت وكافان
(غریبی) ام کتین وان بندو داقان
یقین (پرتو) نظر کر بو لچاقان
کوما مسته وکی مخمورو ابتر

شایانی باسه دوو شاعیری دیکه مان ههیه نازناوی شاعیریان (غریبی)
یهو، له ژماره (۱۰۹) ی (رهنگین) دا شتیکم ده باره نووسیون. (۱)

قانع شاعیریکی نه ناسراوی کورده

(۱۱۵)

له وتاریکی پیسوومدا که له رۆژنامه ی هاوکاریدا بلأوبوه تهوه باسی
ئهوهم کردوه (فهرهنگی نازناوی شاعیرانی کورد) کاریکی گه وره و
پیویسته و، تا ئیسته نه کراوه و، له وانیه تا زیاتر دوا بکه ویت ئالۆزی و
تیگه لیبی زیاتر روو له دیوانی شاعیران بکات و، ئیمرو بی یا سبه ی ده بی
ئهو کاره هر بکریت و، نه کری مایه ی زیانیکی قه ربوونه کراوه یه . بۆیه
ئهم جار هیش له په نای باسی ئهم شاعیرهدا داواکه م تازه ده که مه وه و، رووی
دهم ده که مه وه دلسوزان و، خه مخۆرانی شیعو شاعیرانی کورد، به لکو چاکی
مهردانه ی لی بکه ن به لاداو، قۆلی هیممه تی بۆ هه لمالن و شتیك بو ئهم
بابه ته نه کراوه بکه ن.

(۱) له ژماره ۲۰۲۳ ی رۆژی ۳-۹-۱۹۹۳ ی هاوکاریدا بلأوکراوه تهوه.

ناوی قانیع وهك شاعیریکی کۆنی کورد، که له دهستهختی ۲۰۰ - ۳۰۰ لهمه و بهردا شیعی نووسرابینه وهو، شاعیری ناسراویشمان قانیع که لای ههموان دیارو ناسراوه، گرنگیی فهرههنگی نازناوی شاعیرانی کورد باشتی دهسهلمینی و لهم دهرفته هاناوی قانیعی کۆن دهخهینه پيش ناوی قانیعی لهمه پر خۆمانه وهو، پارچهیهك شیعی شیعی دهخهینه بهرچاوی خوینه رانی نازیزو، نه وهندهمان دهستهکته وتوه له یهکیک له دهستهکتهکاندا (قانع بن حیدر) و جگه له وهیش که دهستهکتهکان به لای کهمییه وه بو میزروی (۳۰۰) سالییک لهمه و بهر دهگه پرینه وه شتیکی دیکه مان له بهر دهستدا نییه .

خۆشبهختانه ئەم پارچه شیعه له دوو دهستهختدا ههیه :

یهکه م : کهشکۆلی جزیری که له (دار صدام للمخطوطات) دا به ژماره (۲۲۰۳۲) پاریزراوه و، له لاپه ره ۲۲۷ ی بهرگی یهکه می ئەم کتیبه دا باسی کراوه .

دووم : کهشکۆلی غه ربیی که له (دار صدام للمخطوطات) دا به ژماره (۸۱۵۵) پاریزراوه ، شتیکم دهر باره ی نووسیوه .

لێردها شیعه کانم به گویره ی کهشکۆلی جزیری نووسیوه و جیاوازییه سه رهکییهکانی کهشکۆلی غه ربییشم له پهراویزه وه به نیشانه ی (ع) تۆمار کردوه .

قانع بن حیدر

في دلي شوق الی رخساره
ان اكم روزا اپد في داره
زلفه الطرار ياشب صد دلا
اذ يکند السیر کرد عزاره
لا يکشت الرند چیز (۱) غیران
لا ییرس الیار عن بیماره
سازت الاسمان آتش آهنا
دُرت تا من ذوق بوس کناره (۲)
دلبري عیاره لا تکمنوا (۳)
ماکس قد خشندت من کاره
شدت سالات خراب الآرزو

غنچة ماچدت (۴) من کلزاره
 کل نغز الکاز هست للنکار
 الوفی مادت (۵) من کرداره
 عن طیبب جست درمان الوفات
 کفت ما تخهد فمن کفتاره (۶)
 بهتر من آب خضر رهبر (۷)
 شربت من لعل شکر باره
 لا ینبد (۸) الخلق من خامتهم
 خواهد المنصور من برداره
 عیش (قانیج) یا حبیبی دائماً
 فرسدت (۹) من بخت
 ناهواره

جیاوازییه کانی نوسخه ی غه ربیبی:

- ۱- چیز (غ) چیزاً.
- ۲- ئەم بهیته تهنها له دهستخه تی ژماره (۲۲۰۳۲) دا ههیه.
- ۳- ئەم بهیته له که شکۆلی غه ربیبیدا بهیتی چهوته مه. دلبری (غ) دلبری.
- ۴- ئەم بهیته له (غ) دا بهیتی چواره مه. ماچدت (غ) ماچت.
- ۵- الوفی مادت (غ) الوفا ماددت.
- ۶- ئەم بهیته له (غ) بهیتی پینجه مه. الوفات (غ) الوفا. تخهد (غ) تخمد.
- ۷- ئەم بهیته له (غ) بهیتی ههشته مه. وهبر (غ) رهبر.
- ۸- ئەم بهیته له (غ) بهیتی نووه مه. لاینبد (غ) تاینبد. خامتهم (غ) خامتهم.
- ۹- فرسدت (غ) فرسدت.

قورئانه دهستخه ته که ی مه لا ئیبراهیمی مه روی^۷

(۱۱۶)

له ئەلقه ی ژماره (۹۵) ی (بهره و پرۆژه ی دهستخه ته کوردییه کان) دا
 له قه له می مامۆستا شیخ عومه ری کوری شیخ عه بدوله طیفی گه وره ی

قهردهاغییه وه نمونیههکی بایهخپیدانی مامۆستا و زانیانی گهلی کوردمان له سهردهمی بابانییهکاندا به قورئانی پیروۆ نووسینهوهی گیرایهوه، ئهوهبوو مامۆستای قهردهاغیی له بهشیکی قسهکانیدا قهرمووبووی :

(چونکه خهکی ویلایهتی بابان له میران و ناوداران و گهورهپیوان و پیاماقوولان زور خیرخوا بوون و حهزیان له چاکه بووه، به تاییهتی نووسینهوهو بو نووسینهوهی قورئان که چاکترین شتی که ئینس و جین - مروو پهری - بایهخی پیدهن له بهر ئهوهیش رهسم و شیوهی نووسینهوهی قورئانی پیروۆ به پیچهوانهی شیوه نووسینهوهی حهزرتی عوتمان - خودا لئی رازی بی - ۰۰) (۱)

ئهمه ئاوییههکی بالاروانی سووچیکی ئهوه بایهخپیدانهی قورئانی پیروۆ له کوردوستاندا. کتییخانهی (دارصدام للمخطوطات) یش لهناو ئهوه صدان قورئانه دهستهته جوړاو جوړه دا که پاراستوونی قورئانیکی پیروۆی دهستهتهی مامۆستایهکی مهزنی کوردی تیدایه، به دهمی بیستومه بو یهکی له میرهکانی بابانی نووسیوهتهوه، به لام پیش ئهوهی مامۆستا تهوای بکات میرهکه کوچی دوایی کردوه.

ههرچون بیته ئهم قورئانهیش بهو شیوه نایابهی پیی نووسراوتهوه و، لیرهدا شتیکی له سهردهنوسین، بهلگهی گهیشتی ئهوه بایهخپیدانهیه به چلهپۆپهیی توانای ئهوه سهردهمهو، له گهل ئهوهیشدا بهلگهی بلیمهتی و لیها تووی مامۆستایانی کورده لهم بواریشدا، وهک گهلی بواری دیکه.

پیش ئهوهی بیمه سهه باسی دهستهتهکه و شیوهی نووسینهوهکهی به کورتیی ئهوهنده دهلیم : ئهم شیوه نووسینهوه لایه نیکی موعجزیهیی و له تواناو وزهیی ئادهمیزادبهدهری ماناو مه بهست و شیوه و رسمیی قورئانی پیروۆ دردهخات و، به ئاشکرا به ههموو کهس دهلیت : کی دهتوانی - خوانه بی - کاری وا بکات !؟

ئهم قورئانه به شیوهیهک نووسراوتهوه ئه گهر یهکیکی بیهوی نامهیهکی سادهی دووسی لاپهرهیی بنووسیتهوه ناتوانی، بی تیگچوونی ماناو مه بهست

(۱) مامۆستای قهردهاغیی دوایی دهفرمویت : بو ئهوهی ئهوه خهکه له خزمه تکرندی قورئانی پیروۆ و نووسینهوهیدا به ههلهدا نه چن هاتم کتییی (القواعد الرسمیه) م دانا.

کاری واکات. که چپی له قورئانیکی (۴۸۰) لاپه‌ره‌بییدا ئه‌و نه‌خس و شیوه‌و هونه‌ره بیوینه پیره‌ویی ده‌کریت!

باسیگی ده‌ستخه‌ته‌که :

ئهم قورئانه ده‌ستخه‌ته که ئیستا به ژماره (۵۶۵۵) له کتییخانه‌ی (دار صدام للمخطوطات) دا پاریزراوه. ماموستا مه‌لا ئیبراهیمی کوری عه‌بدوئلای (موروی-مه‌روی) له سالی (۱۲۰۳ک) دا له نووسینه‌وه‌ی بو‌ه‌ته‌وه‌و، دوا ده‌ست پی‌ش ئه‌وه‌ی بگاته «دارصدام للمخطوطات»، دیو‌یه‌تی، ده‌ستی خوالیخوشبوو شیخ مصطه‌فای خال بوو.

ئهم ده‌ستخه‌ته هه‌ر لاپه‌ره‌ی (۱۵) دی‌ری تی‌دایه‌و، به‌خه‌تیگی جوان نووسراوه‌ته‌وه‌و، دوو لاپه‌ره‌ی یه‌که‌م و دوهمی زه‌رکه‌فت و نه‌خس کراوه. له‌م قورئانه ده‌ستخه‌ته‌دا جگه‌ له جوان نووسینه‌وه‌و نه‌خس و نیگارکه‌ی، ئه‌وه‌ی جیگه‌ی سه‌رسوپرمانه، شیوه‌ نووسینه‌وه‌و ری‌کخستی دی‌رو وشه‌کانی هه‌موو لاپه‌ره‌کانیه‌تی تا کۆتایی ده‌ستخه‌ته‌که به‌م شیوه‌ : هه‌ر لاپه‌ره‌یه‌ک پا‌زده دی‌ری تی‌دا نووسراوه. سه‌ره‌تای دی‌ری یه‌که‌می هه‌ر لاپه‌ره‌یه‌ک چ حه‌رفی‌ک بی‌ت دوادی‌ری به‌هه‌مان حه‌رف ده‌ست پی‌ده‌کات. سه‌ره‌تای دوهم دی‌ر چ حه‌رفی‌ک بی‌ت سه‌ره‌تای دی‌ری پی‌ش دوادی‌ر هه‌ر له‌و لاپه‌ره‌دا به‌و حه‌رفه‌ ده‌ست پی‌ده‌کات. به‌و شیوه‌ ده‌روات تا ده‌چته‌ سه‌ر دی‌ری هه‌شته‌م به‌و شیوه‌، واته‌ دی‌ری یه‌که‌م له‌گه‌ل دوادی‌رو، دی‌ری دوهم له‌گه‌ل دوهم دی‌ری خواره‌وه - که به‌ره‌و سه‌ره‌وه حسابی بکه‌یت - و سی‌یه‌م له‌گه‌ل سی‌یه‌م و چواره‌م له‌گه‌ل چواره‌م ... تا سه‌ر دی‌ری هه‌شته‌م، که ده‌گاته دی‌ری هه‌شته‌م ئه‌و دی‌ره به‌ چ حه‌رفی‌ک ده‌ست پی‌ بکات دی‌ری هه‌شته‌می لاپه‌ره‌که‌ی به‌رانبه‌ری به‌هه‌مان حه‌رف ده‌ست پی‌ ده‌کات و، ئهم شیوه‌ تا کۆتایی قورئانه‌که پیره‌ویی کراوه‌و، جگه‌ له‌مه‌یش کۆتایی هه‌موو لاپه‌ره‌یه‌ک کۆتایی ئایه‌ته‌و، سه‌ره‌تای هه‌موو لاپه‌ره‌یه‌ک سه‌ره‌تای ئایه‌تیکی تازه‌یه.

ماموستا مه‌لا ئیبراهیم جگه‌ له‌وه‌ی ئه‌و هونه‌ره که‌موینه، یان بیوینه‌ی، له‌ نووسینه‌وه‌ی سه‌رانسه‌ری قورئانه‌که‌دا پیره‌ویی کردوه‌و، ورده‌کاریه‌کی زۆر وردی وه‌ستایانه‌ و هونه‌ر مه‌ندانه‌یشی تی‌داره‌چاو کردوه‌، به‌ جو‌ری‌ک تا لی‌ی ورد بیته‌وه‌و، بیر له‌ هونه‌ره‌که‌ی بکه‌یته‌وه‌ پله‌ی تواناو زیره‌کیی ئه‌و

پیاووت لابهرزتر و بهریرتر دهبیت.

بو نمونه نهو حهرفانهی سهرهتای دیرهکان که لهگهل حهرفهکانی دیکهدا هونهری نهخشی لاپهرهکان تهواو دهکن ههموویان به مهرهکهبی سوور نووسراون، دیرهکانی که ریکهوتی سهرهتای جزمهکانن به ههمان شیوه به مهرهکهبی سوور جیاکراونهتهوه. چوارچیوهی لاپهرهکان و کوتایی نایهتهکان - که نهستیرهیان بو دانراوه - به ئاوی تهلا نهخشیراون.

به کورتیی نههم دستخهته نایهتیکی موعجیزهی قورئانه و، نمونهیهکی کهموینهی شوینهواری ماموستایهکی خوشنوس و هونهرمندی گهلی کوردی موسولمانه.

خۆزگه دهمان بینی نههم شاکاره نایابه وهك خوی و به رهنهگهکانی خوی چاپیکی هونهری دهکراو، چاوی شهیدایانی نههم جوره بابته و نهوینداری بهرزی قورئانی پیروزی پی روون دهبوهوه. (۱)

دیوانی بیسارانی و بنه ماله ی قهره داغیی

(۱۱۷)

وهك چهند جاری گوتومه په بیردن به جیهانی پان و بهرینی دستخهت و کتییی کۆن و، پشکنینی کون و کهلینهکانی کاریکی ئاسان نییهو، دۆزینهوهی هر دستخهتیگ لهوانهیه دۆزینهوهی شیوازو ریباریکی نوی بی له باری، یا له چهند باریکی نهو جیهانه بی پهیهو. هر له بهر نهمهیش هرچهند لهم روهوه بگوتریت و بنوسریت هیستا هر فرهی به بهرهوه ماوه.

دهستخهتی نههم جارهمان نمونهیهکی ئاشکراو بهلگه نهویستی نههم بوچوونهیه وهك له مه و لا له باسی دستخهته کهدا، به کورتیی دهیبینی، به گهشتیکی خیرا بهم دستخهتهدا لهوانهیه چهن دین باس و خواست و بابتهت بیته پیش بهم شیوه لیردا نه بی نه تیبیی و بیریشت بوی نهچووبی. دستخهتی نههم جارهمان که له (دارصدام للمخطوطات) دا به ژماره

(۱) له ژماره (۷۰) ی گوئاری (رهنگین) دا بلوکراوتهوه.

(۷۲۱۹) پاریزراوه و پیوانه‌که‌ی (۲۰×۱۴سم) بهری رهنج و شه‌ونخوونی چند زانیه‌کی بلیمه‌تی بنه‌ماله‌ی قهره‌داغی مه‌ردوخییه و، ده‌کری پیش گه‌لی شت ده‌سته‌ته‌که تو‌مارگه و لاپره‌گه‌لیکی نه‌زانراو و له‌بیرکراوی نه‌و بنه‌ماله‌ی له دم و ده‌ستی خو‌یانه‌وه لی وهر‌بگیریت. بو زیاده ناگاداریی له‌م باس و خواستانه پیویستمان به گه‌ستیگه به ناو ده‌سته‌ته‌که‌دا.

باسیگی ده‌سته‌ته‌که :

ئه‌م ده‌سته‌ته‌تیش بهری رهنجیگی بی پایانی چند نووسهره‌وه و ماموستای کورده و، بابته‌تیکی که‌موینه‌ی گه‌نجینه‌ی کتیخانه‌ی کوردییه، به‌لام به‌داخه‌وه، ئه‌میش وه‌ك زور له‌و به‌رهمه‌نیاب و نه‌وازانه چه‌واشه‌ی چه‌پگه‌رد کرده‌هاتی خو‌ی پی کرده‌وه، له به‌رده‌لبه‌ردو، گونداو گوندو، شاره‌و شاره‌و، ده‌ستاوده‌ستا زوری دیوه‌و فره‌ی به‌سه‌ر هاتوه.

ئه‌وه‌ی زور زه‌ق و روونه‌و له شوینه‌واری ده‌ردیسه‌ریی و به‌سه‌ر هاتی رۆزگار‌وه پییه‌وه دیاره ئه‌وه‌یه جارێک - ئه‌گه‌ر زیاتریش نه‌بیته - به‌شیگی زوری له هه‌ردوو سه‌ره‌وه له‌ناو چه‌وه و، ماموستایه‌کی دیکه - خودا پاداشتی بداته‌وه - هاتوه سه‌ر له‌نوی له هه‌ردوو لاکه‌یه‌وه ناته‌واویه‌کانی به‌سه‌ر گرتوه‌ته‌وه و ته‌واوی کرده‌ته‌وه، به‌لام هه‌رچۆن بی به‌وه له‌ناوچه‌ونه‌ی یه‌که‌م ناوی نووسه‌ره‌وه‌که‌ی یه‌که‌م و سه‌رده‌می نووسینه‌وه‌که‌یمان له‌کیس چه‌وه و، هیوا بر‌اوی ئه‌وه بووین یادیک له‌و ماموستا به‌ریزه‌ بکه‌ینه‌وه، که به‌راستی خه‌تی خو‌ش بوه‌و، له نووسینه‌وه‌دا له ماموستای دوهم وه‌ستاتر بوه‌.

ده‌سته‌ته‌که تیکرا (۲۰۸) لاپه‌ریه. له رووی ناوه‌روکه‌وه یه‌کیگه له‌وه ده‌سته‌ته‌تانه‌ی ده‌یان و زیاتریش نوسخه‌ی له کتیخانه‌کانی کوردستاندا هه‌به‌وه، له لیساوی نه‌وانه‌بیشه‌وه ده‌یان دانه‌ی گه‌بیوه‌ته کتیخانه‌ی (دار‌صدام للمخطوطات) و، کتیبه‌که له عیلمی مه‌نطیقه‌دایه و، حاشیه‌ی (سید) ه له‌سه‌ر (الرسالة الشمسية فی القواعد المنطقية).

بایه‌خی ده‌سته‌ته‌که له‌و ناوه‌روکه‌دا نییه‌و، وه‌ك گوتمان، له‌و بابته‌مان هه‌ر زور زوره. به‌لام که‌زیاتر سه‌رنجی ئه‌ملاولا و په‌راویزه‌کانی ده‌سته‌ته‌که ده‌هین گه‌لی بایه‌خی دیکه‌ی تیدا‌یه‌و، زانیاریی و بابته‌تی وای تیدا‌یه له‌وه‌دا نه‌بی له شوینی دیکه‌دا چنگ ناکه‌ون. وا له‌م ده‌رفه‌ته‌دا ئه‌وه‌نده‌ی

ئیره هه‌لبگریت به کورتیی له‌سه‌ری ده‌نوسین.

یه‌که‌م: بایه‌خی سه‌ره‌کیی ئەم دەستخه‌ته ئەوه‌یه نووسه‌ره‌وه‌ی دووم جگه له‌وه‌ی له زور شویندا ناوی باو باییری خوی بو تومار کردوین، له په‌راویزه‌وه به خه‌تیکی جوان به‌شیکی باشی دیوانی بیسارانیی بو تومار کردوین و، بۆ لیکۆلینه‌وه‌ی نویی دیوانی بیسارانیی به‌شیکی باشی شیعره‌کانی ئەم شاعیره مه‌زنه‌ی کوردمان له نوسخه‌یه‌کی کوندا له به‌رده‌ستا ده‌بیئت. به‌لام به داخه‌وه مامۆستا نووسه‌ره‌وه شیعره‌کانی زور له قه‌راخ و بیجاخه‌وه نووسیوه‌ته‌وه و دووکه‌ل و دۆرنج و دلۆپه گه‌لی شوینیان کوژاندوته‌وه و هه‌ندی شوینیشی دراهو، پواوه، به تایبه‌تی له هه‌ندی شویندا که به مه‌ره‌که‌بی سوور نووسیویه ئەوانه هه‌ر یه‌کجار له که‌لک که‌وتوون. (دواتر دیمه‌وه سه‌ر باسی دیوانه‌که).

دووم: ناوی ئەو که‌سانه‌ی له‌م دەستخه‌ته‌دا شتیکیان نووسیوه. په‌راویزه‌کانی ئەم دەستخه‌ته ناوی چه‌ند نووسه‌ره‌وه و شوینی نووسینه‌وه‌یان بۆ پاراستوین و، یادی مامۆستا و نووسه‌ره‌وه‌کانیان، هه‌رچه‌ند هه‌ندیکیان باش ناخوینرینه‌وه، زینده بو پاراستوین. وه‌ک:

(نمقه الحقیق عبد الصمد، بن الشیخ عثمان، بن الشیخ عبد اللطیف الیوم الذي ابتداء بهذا الكتاب، وهو يوم الاربعاء ... بعد العاشر من رمضان المبارك ۱۲۳۵).

(نمقه عبد اللطیف يوم الابتداء بهذا الكتاب ۱۱۶۵).

دیاره ئەم (عبد اللطیف) ه باییری مامۆستا شیخ (عبد الصمد) ی پیسوه و به بنه‌ماله مه‌لاو مه‌لازاده بوون.

(علي بن شیخ محمود في قصبه سقضا!) ئەم عه‌لییه بو جاری دووم ده‌ستخه‌ته‌که‌ی به‌سه‌رگرتوه‌ته‌وه.

(ابراهیم شمیرانی)

(علي بن شیخ محمود في بلدة سقضا، حين جلس عندي رال بيك، وبهرام بيك) (زبیره احمد بن ... الشیخ عبد اللطیف ۱۲۱۶ وقت الابتداء بهذا الكتاب). دیاره ئەم ئەحمه‌ده‌یش یه‌کیکی دیکه‌یه له زانایانی ئەو بنه‌ماله‌و، ئەمیش به ده‌وری خوی له‌م کتیبه‌دا خویندوویه.

هر نه نهحمده له شوینیکی دیکه‌دا دهلی: (احمد ۱۲۱۶ حین القراءه
فی قرية نفت)

له شوینیکی دیکه‌دا (عبد الصمد) ئاوا ناوی باواییری خوئی هه‌ده‌دا:
(حرره عبد الصمد، بن الشیخ عثمان، بن الشیخ عبد اللطیف، بن الشیخ
معروف، بن الشیخ عبد اللطیف، بن الشیخ حسن، بن الشیخ شمس الدین، بن
الشیخ عبد الغفار. اللهم اغفر لي ولهم آمین بقرية طويلة يوم... من
رمضان ۱۲۳۵).

جاریکی دیکه‌ده‌لی شیخ مه‌حمود ئاوا ناوی خوئی نووسیوه:
(حرره علي بن شیخ محمود، بن شیخ حسن، بن شیخ شمس الدین، بن
شیخ عبد الغفار، بن مولانا گشایش بن...) له پال ئه‌مه‌یشا به مه‌ره‌که‌بی
سوور میزووی (۱۰۹۱) نووسراوه.

یه‌کیک له‌م به‌یته جوانانه که له‌م ده‌سته‌ته‌دا ده‌خوینریته‌وه و نازانم هی
بیسارانییه یان نا ئه‌مه‌یه:

ئه‌ر وینه‌ی دارا دارا بی جه گشت
ئاخر چه خاکت هر مکه‌ران خشت
له شوینیکی دیکه‌دا نووسراوه:

(حرره علي لاجل عبد اللطيف حسب الفرمودة)
ئه‌مه‌ی رابورد گولبزیریک بو له‌و ناوو زانیاریانه‌ی له‌م ده‌سته‌ته
به‌نرخه‌دا جیگه‌یان کراوه‌ته‌وه.

له کاکله‌و پوخته‌ی ناو میژوه‌کانه‌وه بو‌مان دهر‌ده‌که‌وی ئه‌م ده‌سته‌ته
ده‌سته‌ته‌ی بنه‌ماله‌ی قهره‌داغی - مه‌ردو‌خیه‌کان بو‌ه‌و، به‌ ده‌ستی زانایانی
ئه‌و بنه‌ماله‌ نووسراوه‌ته‌وه‌و، چه‌ندین کورو باوک تیااندا خویندوه‌و،
شوینه‌وارو شوین ده‌ستی خویان تیدا به‌ یادگار به‌جی هیشته‌وه.
ده‌سته‌ته‌که‌ پيش نه‌وه‌ی بو دواجار له‌ به‌خدا له‌نگه‌ر بگریته‌، سه‌قرو،
ته‌ویله‌و، قهره‌داغ و... دیوه.

وه‌ک گوتم زور په‌رپووت و بی سه‌روبه‌رو تیکه‌لاو بو‌ه‌و، زور بی
نازانه‌یش بازرگانانی که‌له‌پوور به‌ نرخ‌ی پیاز که‌متر فرۆشتوویانه‌و،
دواییش که‌ گه‌بیه‌ته (دارصدام للمخطوطات) ده‌ستیکی دلسوزو شاره‌زای بو

نهره خساوه، به هه له وگيرايوي و پارچه پارچه يي و تیکه لاوي هه لگيرابوو، کار به وه باش بو له شوينه دا به نه مانه ته وه پاريزرا بوو، به يه ک دوو روژ توانيم شتيکي له گه ل بگه م و سه رو به ري بگرمه وهو، لاپه ره کاني بگه مه وه شوينه کاني خويان. خوشبه ختانه هه موويم خسته وه شويني خو، جگه له قهراخ و بيجاخه کاني شتيکي نه وتوي لي له ناو نه چوو بوو، دوا لاپه ره ي دواي نووسينه وه ي جاري دوهمي ماوه و نه هه نده زانياريبه م لي هه لکران :

(وقع الفراغ عن تسويد هذه الحاشية الشريفة الواقعة على حاشية السيد، وهي من تصانيف افضل المتأخرين... بعدد اوراق كتابه من الحور... وغفر لكانته جميع الذنوب علي بن الشيخ محمود بن الشيخ حسن في... في شهر الصفر ختم... الظفر ومضى منه ١٨ في يوم الجمعة، في وقت ... بلدة سقز، وبالکوراني: سياهکو، في حجرة مولانا احمد، در انوقت شمس در برج حمل و ماه در برج قوس بود وبيست و چهار فارسية بود في سنة ١٠٩٠).

له پهراويژه وه نووسيويه:

(في ساعة عطارد) هه ره ها له سووچيکي ديکه وه نووسيويه:

(لاجل عمي اعزي الشيخ احمد لطيف بن الشيخ حسن از واسطه اين

هرکس ...)

بهم شيوه دهست له په ره هه لگيرانه وه ي نه م دهستخه ته نايابه هه لده گرین و، وه ک بايه خيکي سييه م سه رنج بو نه ده بدوستي و شه يدايي نه ده ب و هونه ري ره سه ني ماموستاياني کون و، به تايبه تي زاناياني نه و بنه ماله راده کيشين که ديواني شيعريان له پهراويزي کتبيکي ناوا بي پيوه نديي به نه ده به وه نووسيوه و، پشتاو پشت لبيان زياد کرده، له مه وه زور روونه که ويستويانه کاتي ميشکيان به ليکدانه وه ي سه لب و ثجاب و حه مليه و شه رتيه ي مه نطيقه وه ماندوو بووييت، به نه ده بي سازگاري خو ماللي و ره سه ن ميشکيان زاخاو به نه وه، قوناغي وچانيان له سه ر تابلوي به هاري و، به نده ني چيا سه رکه شه کان بوه که شيعره کاني شاعيري گه وره مان بي سارانيي جوانترين ناوينه ي جيهاننار او دنياوينيان بوه.

به لام بييش نه وه ي نه م دهستخه ته به مه وه دهست لپير سراواني

کتیخانەکهو، له شویئی ئەمانی خۆیدا ئارام بگریتهوه، دەمەویـ وەك بەئینم دا - چاویکی خیرا به شیعرەکاندا بگیرمەوه، بەلام جیگە ی داخه که شاعیریکی وەك بیسارانینی که جیگە ی ئەو هەموو پرێزو بایهخه بوه، هیستا دیوانەکه ی به لیگۆلینەوهیهکی پوختهوه چاپ نەکرا بیته و سەرجه می شیعرەکانی - ئەوانه ی لەناو نەچووبن - هیستا به تهواوی کۆنەکرا بیتهوه. (۱)
 من لیژەدا ماوه ی بهراورد کردنیشم له گەل بەشه چاپکراوه که ی دیوانی بیسارانینی مامۆستا (کیومرث) دا نییه. زیاد له مه ئەویش به شیکی که می له دیوانه که چاپ کردوه، ناتوانین لیژەدا حوکمی تهواوی به سەر ئەو شیعرانەدا بەهین که له م دەستخه تەدان ئایا بلاوکراونه تهوه یان نا، ئەم هه لسه نگاندن و بهراورده کات و شویئی له مه زیاتری دهویت، له م دەر فته دا ته نهاسه ره تای هه ندی له پارچه شیعرەکانی ناو دەستخه ته که دهخهینه بهر چاوی خوینەران و، دوا ییش پارچه شیعره ناسک و ناوداره که ی بیسارانینی که کاتی خۆی خوا لی خوشبوو پیره میرد به شیعر کردوویه به سۆرانیی ده که یین به چه که گۆلی دهستان و به دیاریی پیشکەشی ئیوه ی نازیزی ده که یین وەك له م دەستخه ته دایه .

وهختی نهوسوهیل نهخشیش...
 مزانم وهی دهست...
 * * * * *

شمس الדיن گریبا
 دل ئیمشه و چون شه م تا بهرؤ گریبا
 * * * * *

چراخم نامان
 نامانهت فهرزن نامان سه د نامان

(۱) شایانی باسه دوا به دوا ی بلاو بوونه ی ئەم وتاره بیستم مامۆستا ئەنوه ی سۆلتانیی خهریکی بلاو کردنه وه ی که شکۆلێکه که به شیکی زۆری دیوانی (بیسارانینی) تێدایه و، ئیمه ییش دهقی ئەم وتاره هه ندی له شیعرەکانمان بو ناردو، دوا یی به نامه ناگاداری کردینه وه که که شکۆله که ی چاپ کردوه و، نوسخه ییشی بو ناردو یین به لام هیستا به دهستان نه گه یشتوه .

* * * * *

یاران رای طه و اف
روی دل که ردش عزم رای طه و اف

* * * * *

ثامانت ناما ... شادمانیمه
لوانت...

* * * * *

تا مه جاز نیهن حه قیق نمه بو
بی مه جاز حه قیق ته حقیق نمه بو

* * * * *

زمانان خالی
... دوور جه یاران زمانان خالی

* * * * *

چراخ نهر ساتی دوور گنوجه تو
نمانو شه لدا بوینو نه و رو

* * * * *

مه و لام نه زمانان
چیش که روو جه دهست هه وال نه زمانان؟

* * * * *

باد هر جایی
باد بی مه کان هه و...

* * * * *

چراخ جگهرم
چراخ صهد پاره ن بی تو جگهرم

* * * * *

یوسف دارایی
جه خه زینه ی خه م ته مام دارایی

* * * * *

مهولام سهنگ نیهن
دل چ ون نهسوچو...
* * * * *

جه دووره رایوی
(رووم نو وطن بی امان...)
* * * * *

یاران کون دلبره؟
کون صهبرو نارام کون دل کون دلبره؟
* * * * *

مهولام پییم حالی...
مهولام دوور جه تو پییم یاوا (حالی)
* * * * *

چراخ نه مهردم ...
ساکه من بی تو زیام نه مهردم
* * * * *

چراخ کس پهی کس
جهی رهنگ کهی کیشان جهفا کس پهی کس؟
* * * * *

یاران بهی دنییا...
که سیو چون کهرو وهفا بهی دنییا
* * * * *

... چنور چهنی گول
عزم رای ویصال توشانهن نه دل
* * * * *

یهک گولده ستیی
ئامان چه بههشت یهک گولده ستیی
* * * * *

دییم جه می گولی ...
به قه طاره وه دییم جه می گولی
* * * * *

چراخه می گولان ...
ئه ر بدیو بینو من وه رووی گولان
* * * * *

میرزام وه هاره ...
صوبح دهم وه شهن فصل وه هاره
* * * * *

وهی من دهر دهر
وهی من سایبا (یکی و دهر دار)
* * * * *

شای سو سهن خالان
مایه ریحانان شای سو سهن خالان
* * * * *

هایبهن پهیدا ...
نیشانهی وه هار هایبهن پهیدا
* * * * *

نه سهه ر بهندان
هه ر گول خه ندانی نه سهه ر بهندان
* * * * *

وه لگ گول ری زهن ...
جه مین جه خاصی وه لگ گول ری زهن
* * * * *

(فرد): (اپسه) نه ده لیل نه ده سته لاتهن
دهر هه ر خه یالهن دایم جه لاتهن
* * * * *

نهوسه ویل باخه ————— ان...

دیسان مایه رهنګ ئاوهر د ئه و باخان

* * * * *

زامه ————— دار دهر دان ...

من گۆنه کوشته ی زامدار دهر دان

* * * * *

کاتی دهست له نووسینی سهره تای پارچه شيعره کانی دیوانی بیسارانیی
 ناو دهسته ته که هه لده گرم دهمه وی به سهر ئه ودا نه روم — به گویره ی
 ئه وه ی به راوردیکی سهرینی نیوان چاپه که و دهسته ته که م بوخوم کرد—
 دیوانی ناو دهسته ته که نوسخه یه کی پوخت و راسته و ، کونترین نوسخه ی
 دیوانه که یه من پی بزانه — تانیسته هه والی زانرابی؛ چونکه ته مه نی
 دهسته ته که له (۳۰۰) سال پتره و ، نووسره وه که یشی گۆلکه مه لاو نیمچه
 خوینده وار نه بوه و ، خاوه نی هه ست و ذوق و ئه ده بدوست بوه و ، مه به ستی
 بوه شيعره کانی به راستی بنووسینه وه و ، دواایش به ده ست ماموستایانی
 دیکه وه بوه و به سهر شيعره کاندا چوونه ته وه و ، راستیان کردوونه ته وه .

له م پارچه شيعره هیشدا که لیږه دا بلاوی ده که ینه وه ، به به راوردکردنی
 له گه ل چاپه که دا دهر ده که وی که دهسته ته که زیادیشی تیدا یه و راستریشه .

..... چنوور چهنی گول

عهزم رای ویصال توشانه ن نه دل

چنوور چه سهرکو، وه نه وشه چه شه م

گول چه گولستان وه هه م بیهن چه م

یهك یهك چهنی هه م ماجه راشانه ن

خه یال ویصال تو سه ودا (شانه ن!)

واتشان : دهر دین! بهندی فلانی

تو صاحبب هالی، هه م هال مزانی

چون هال زانه نی بکه رو کاری

بیاوی به وه صل ئه و دل بهر جاری

چراخ یا هه رسیم به ستن به دهسته

جه دهسته دهسته‌ی به زگار به‌سته
 هر سیم یا ناوهرد چوَن خاکساران
 هر یهك وایه‌ی وی به چه مواران
 چنور په‌ی زولفت په شیو هالشن
 وه‌نوشه سه‌واد خال خه‌یالشن
 گول په‌ی جه‌مینت مسوچو چون شه‌م
 جه دوریت نیسته‌ن نه باش خار خه‌م
 صاحب مایه‌نی بلند بو پایه‌ت
 با وایه گیران هر یهك... (۱)

سه‌ودایی و جودایی دوو شاعیری نه‌ناسراوی کوردن

(۱۱۸)

له‌و شاعیره کوردانه‌ی که ناویان نه‌چوته‌ه ناو میژووی نه‌ده‌بی
 کوردیبه‌وه‌و، خوینه‌رانی نه‌مرو به ناویان ناشنا نین‌و، شتیکی نه‌وتویان
 دهرباره نازانن، دوو شاعیری کوردن که نازناویان (سه‌ودایی) و
 (جودایی) یه‌یه‌که‌میان ماموستا عه‌بدولر‌ه‌قیب یوسف له‌کتییی (دیوانا
 کرمانجی) دا باسی کردوه‌و یه‌ک پارچه شیعریشی بلا‌وکردوه‌ته‌وه. نه‌ویش
 له‌وه زیاتر هیچی دهرباره نه‌زانیه‌ه.

که‌شکۆلی جزیریی که به ژماره (۲۲۰۳۲) له‌کتیخانه‌ی (دار‌صدام
 للمخطوطات) دا پاریزراوه پارچه‌یه‌ک شیعری نه‌م دوو شاعیره‌ی بو‌پاراستووین،
 پارچه شیعره‌که له‌بنه‌ر‌ه‌تا شیعری (جودایی) یه‌و (سه‌ودایی)، کردویه به‌پینج
 خسته‌کیی. له‌مه‌وه‌گومان بو‌نه‌وه ده‌چی جودایی پيش سه‌ودایی بو‌ویی، وه‌ک
 نه‌ویش به‌دوور نازانریت که هاوه‌ل و هاوچه‌رخ‌ی یه‌ک بو‌وین.
 نیمه‌یش له‌مه‌مان - دهرباره‌یان - زیاتر له‌ده‌ستدا نییه‌و (۲)، به‌هیوای

(۱) له‌ژماره ۲۰۲۹ ی‌روژی ۱۱-۹-۱۹۹۴ ی‌هاوکاریدا بلا‌وکراوته‌وه.

(۲) له‌لاپه‌ره (۳۴۹) ی‌بهرگی یه‌که‌می نه‌م کتیبه‌دا باسی کتییی (کفایه‌الاسلام) م‌کرد
 که دانه‌رکه‌ی جگه له‌وه‌ی نازناوی (سه‌ودایی) نووسیوو هیچی دیمان دهرباره‌ی

ههول و کۆشش و پشکینی ئەمهولا بهلکو - ئەگەر شوینەواری دیکهیان ماییت - شتی تریان دەر باره بدۆزینهوه.

دهبی ئەوهیش بلیم جگه لهوهی خۆم باش شارەزای شیوهی کرمانجیی ژوو روو نیم و، دهستخهتهکهیش کۆنه و یهك نوسخهیشه.. نووسهرهوهکهی خهتخۆش نییه و، وهك نووسهرهوهی ئەصلی کهشکۆلهکه بایهخی به نووسینهوهکهی نهداوه، بۆیه گهلی جیگهی پارچه شیعهرهکهم به گومانهوه وهك خۆی روونوس کرد، بهلام ههرحۆن بیت رزگار کردنی بهم شیوه له هیستتهوهی بۆ چاوه‌پروانی چاره‌نووسیکی نه‌زانراو چاکتره.

مخمس سوڤای جدای (۱)

کس نییه ایرو خبرکا خزم غمخوار دمن
تاد هاوار ایمه بنی یارو وفادار دمن
من نوی کس پی بزانی غیر سردار دمن
هرکسی ایرو به بینی چاوی خونباری دمن
او دزانی نکتە و اقوال اسرار دمن

* * * * *

مذهب عشقی قدیمه کی دشی تاویل بکا
هرکسی سرژیوه پی چی کردنی شیربل بکا
کر بیان وی حدیثی جاهلیک مجمل بکا
بانگ بکن پیڕ خراباتی مکر او حل بکا
واعظ مفتی نزانن بیت اشعار دمن

* * * * *

واعظ مفتی امن دیتن خرامان چون و مال
وانکو زانی بون پشیمای خوش خوشم هانتن و مال

نه‌زانی، به‌لام نیسته ده‌توانین بلین: زۆر نزیکه ئەم (سه‌وادی) یه‌ی ئێره هه‌مان سه‌وادیی ئەوی بیت و، هه‌ردووکیان یه‌ك که‌س بن.

(۱) ئەم ناو‌نیشانه هه‌ر وا نووسراوه به‌لام له که‌شکۆله‌کان دا بۆ ئەم جۆره ده‌نوسن (مخمس سوڤای بر غزل جدای).

وان تضرع کرد من خوندم لبو وان حسب و حال
کعبه و بتخانه هر دومان له اسراران بطل
هر لوی روژا بنا بون دار دیوار دمن

* * * * *

هنون ورن خلقو له دو من شارزای جاده ایم
سالک راه حقیقت پیروی دل ساده ایم
میخورو مستم اکر (مداح اصلی!) زاده ایم
از کو ایر سرخوشم خلقو نه مست باده ایم
کس نزانسی وی سر الا مکر یاری دمن

* * * * *

او او ی سر دزانسی ایکو یاری کشت بی
یا بخونای حبیبی دست بازو رشتبی
یا مکر یکسر بادهء دست ژ عقلی شتبی
یاخو سیلوی جنونی عقل دین را مشتبی
ورنه هر عاقل نیه واقف بکفتار دمن

* * * * *

چند بدل سوزی دبیم ای زاهد بد آب کل
جارکی بادهء وهخوه جرکی می هل کر بمل
تا نبی یاویک دنیو یاران ژ خودبینی خجل
زاهدا کردی ریای پاک بکه از جان ودل
تا بیبی آوال کردی کوچ کوچ باری دمن

* * * * *

من هیه باغیک ژارکانی د عشقی پر اصول
دایما طیر تی د خونین هر بیانک کول کول
هرکسی جیران مه لی تا ابد نابی ملول
من باستادی لبو وی بلبلی کردم قبول
دایما کل هر دسورن باغ گلزار دمن

* * * * *

هر کسی سړیک ددلدا تی نکا هرکز عیان
او له خلقی تی وشیری هر وکی پنهان جان
ناصیحی روژا ازل او سر لېو وی کرد بیان
درد (دمان!) د عشقی تی ددلدا کی نهان
هنون نزانن قیمتی بفروشنه دردار دمن

* * * * *

چند زمان عمرم بغفلت بی (عشقی!) رابوار
من بنادانی تلف کرد چو لاست من روزگار
شکر منت پاش وان عشقی ددلدا کرت قرار
باغکم چاکرد له اسراران د عشق میوه دار
پرس بکا ایرو طریق سوق بازار دمن

* * *

رمز سری عارفان روژا ازل پنهان کری
کی دشیتن ژی خبردا یا بروح جان کری
هنون میژن مفلسه او عیشقی ویران کری
کر قماش (خویمن!) عاشقی نیشان کری
بار بکم عالم دبیین بیر ژ قنطار دمن

* * *

تاجران کرتن دکانو ربح رغبت قط نما
معدن الماس لعلان قدر و حرمت قط نما
او همو ویک را کسادن وان خو عزت قط نما
گوهری گوهر فروشان قدر و قیمت قط نما
دروونی ایرو دکان لعلو مروار دمن

* * *

حرفکه کر ژی د عشقی از ببینم بی اختیار
من بسر تی یا کو منصور نسیمی رابوار
خوش نیه وی نکتهء پر کفرو دین کم آشکار

بی ادب زورن کلو نابی بییژم هی هوار
ورنه خالی نین ژ سری کار کردار دمن

* * *

خو له من حرمی بجاریک یار دبی حیریم ژوی (!)
چند شوه یک وی دنالی دنک له رنک دنکی کوی
چند شوم احیا کرنی دایم دکل وی پیش روی
مرغ شبخوانی بهاری نیوشوی ناکا خوی
کی اوی دیتن وها ای بانک هاوار دمن

* * *

مایل عشقی دپی هرکز نیی ناموس عار
کر بخوانی ور برانی قط نکازینی چه جار
دلبرا شیرین کلام دایم ادن قول قرار
ای دبی از عاشقی توم تی جفا کا اختیار
عاشقی من تی نه پیچی سر ژ آزار دمن

* * *

(ربی ارنی) کی د طوریدا دبی موسی خوچو
کی دکا سر سیمای (!) خیوی (او ادنی) خوچو
کی امن مجنون دکا جاریک بیی لیلا خوچو
مردو صد ساله زندوکی (!) دکا عیسی خوچو
دلبری کردن هلانی لعل خونباری دمن

* * *

کر دسوزندا دلو قیمی ها دغم فرسای تو
یا دعلم ساحراندا فردبی همتای تو
یا د عشقیدا کرتک مجنون بی پروای تو
وی بشفتت کوته امن دیوانه کو موسای تو
صد امانت که خدا زر (!) هردو رشمار دمن

* * *

من بحق کو دلبری دلدار وی زلفی تومه
 وی جوابدا کو مبی رسوای وی زلفی تومه
 ..شبه (سودای) بدل شیدای وی زلفی تومه
 ای دبی از جان دل سودای وی زلفی تومه
 چون (جدای) تی بکیشه درد بیکار دمن

دوا به دواي بلاو بوونه‌وهی وتاره‌که له که شکۆلی غه‌ریبیدا پارچه‌یه‌کی
 دیکه شیعی مامۆستا (سه‌ودایی) م دۆزییه‌وه، نه‌ویشم خسته پال پارچه‌که‌ی
 دی، نه‌میشیان پینج خسته‌کییه به‌لام باسی نه‌وه‌ی نه‌کردوه له‌سه‌ر شیعی
 خو‌یه‌تی یان له‌سه‌ر شیعی شاعیریکی دیکه‌یه. (۱)... (۲)
 نه‌مه‌یش ده‌قی شیعه‌کان به ریئوسه‌که‌ی (غه‌ریبی):

سودایی فرماید

ای سهی قلبی ثمن را ز غرض صاف بکه
 بس تو تیرا غضبی بر فمه پرتاف بکه
 خلقی بس قر بکه جانا وهره انصاف بکه
 چند بکی قتل غریبان، بسه اسراف بکه
 پادشاهم! فمه‌را مرحمتی راف بکه
 کس بحال مه نبی پیرو صبی شیخ و شباب
 دوری صهت و تیک جرك و دلم بونه کباب
 نه بوصلی بکه شادی نه بهجری ده عذاب
 چند دنالی و دلی عاشق و سرمست و خراپ
 ای حبیبم فمه‌را قصه‌ه اعراف بکه
 من [نجف کرته!] حبیبی خو بلطف و بادب
 مشکاک من هیه ای سرور سالار عرب
 کافران جه دجنانی نیه لو مامه عجب

(۱) شایانی باسه له به‌یا ضیگی لای خو‌مدا که ناوی (ابراهیم) م لی ناوه پارچه‌یه‌ک
 شیعر به هه‌مان شیوه قافیوه ناوه‌رۆک هه‌یه‌وه، له‌وی له ژیر ناوی (عه‌لی حه‌ریری)
 نه‌ویش له‌م به‌رگه‌دا ده‌بیینی.

(۲) له ژماره ۲۰۲۹ ی رۆژی ۱۱-۹-۱۹۹۴ ی هاوکاریدا بلاوکراوته‌وه.

زلف و خالین ته لعارض دگرن از چه سبب
 گوته من: رابه! سوالی تو ژ کشاف بکه
 دانبی ظن کفارن توبیوشاک رشی
 خال هندو بچنه زلف بلال حبشی
 مه و زانی بو ژ آثار رسول قرشی
 عبدگستاخه بلال لو دجنانی دمشی
 بسینهء خو ژ همی وهم و شکان صاف بکه
 من دقشی عرض بکم حال لکل پیرهنی
 عرض و حالی بنفوسین و زحف دا بدنی
 دل سودازده محبوسه دچاها زقنی
 چند (سودایی) دنالی و دبی قی سخنی
 بس بمحبوس و اسیران عضب و لاق بکه

شایانی باسه پارچه شیعی (مخمس سودایی له سهر شیعی جودایی)
 له که شکۆلی ئیبراهیمدا به ناوی عهلی ههریرییه وه تۆمار کراوه، به لام وا
 پیذهچی هه له بیټ و ناته و اویش دیاره له بهر ئه وهی جیاوازی نیوان ئیره و
 ئه وی زۆره و ئه ویش له باسی عهلی ههریرییدا بلاو کراوه ته وه، وه ک خوئی
 هیستمه وه، بهم ئیشاره دهسبهردار بووم.

رهمه زان ئاغای جزیری شاعیریگی نه ناسراوی کورده

(۱۱۹)

له ناو ئه و شاعیرانه دا که به شیوهی کرمانجی ژووروو شیعیریان
 وتوهو، دیاره کاتی خوئی خاوهنی دیوان و دهفته ری ئه شعاریان بوون و، به
 بۆنه ی که مته رخه میکردنی نه وه کانی دوا ی ئه وان له پاراستن و
 بووژاندنه وه ی بهر هه مه کانیاندا .. شوینه واریان له ناو چوه و، ناویان کویر
 بوته وه و، به دهگمه ن له په نا کتیب و ناو که شکۆله نایاب و که موینه کاندا تاکه
 - تاکه شیعو بهر هه میان له چنگ مۆته که ی له ناو چوون رزگار بوه .. له ناو
 ئه واندا شاعیری کمان هه یه به ناوی (رهمه زان ئاغای)

له دیوانی مه‌لای جزیرییدا شاعیریك به ناوی رهمه‌زان هه‌یه كه (تسدیس) ی شیعی مه‌لای كردوه، ئه‌و شاعیره له‌ویدا به بوتانیی ناوی براوه، له كه‌شكوژی جزیرییدا كه له (دارصدام‌للمخطوطات) دا به ژماره (۲۲۰۳۲) پارێزراره له‌سه‌ری نووسراوه (رمضان ناغا) و له دوا به‌ییتیشدا شاعیر ده‌لی: (رمضان جزیری) له‌وه به‌ولاوه شتیگی دهر‌باره نازانین و، ده‌مه‌وی له‌م هه‌له‌دا ناوی بخمه ناو ناوان و، ئه‌و پارچه شیعره‌یشی به رینووسكه‌ی خۆی پیشكه‌شی لیکۆله‌ره‌وان و شه‌یدایانی ئه‌م بابته‌هه‌م، به‌لكو له‌مه‌ولایش شتی زیاتری دهر‌باره بزانیان.

لیزهدا ئه‌وه‌نده ده‌لییم: ده‌سته‌هه‌ته‌كه به‌هۆی شربوونی و له‌ناو‌چوونی به‌شیکیه‌وه میژووی نووسینه‌وه‌ی دیار نییه‌و، گو‌مانم بو ئه‌وه ده‌چیته‌ (۲۵۰) تا (۳۰۰) سال له‌مه‌وییش نووسرا‌یینه‌وه‌.

رمضان ناغا

نالیا بی دوبرینین جگری بی نمکه
ته ژدل اشك بکلدن بصری بی نمکه
بی محل بت وره ای دل نه بنال و نه بکن
صوت بلبل نه د وقتی سحری بی نمکه
مه به بزما کو صراحی و قدح همدم یک
شیشیا پر ژ نیات و شکری بی نمکه
اشنایی مده ناچنس، تصور که به بین
ته دکل زاغ سپه کبک دری بی نمکه
قصر زرین کوتژی حور فرشته بگری
ایک ناچنس هییتن لدری بی نمکه
بخبت ما خبری خوش نه دکل کس ندری
نخل خورما کو بدت تلخ بری بی نمکه
باغ پر لاله وکل همچو کلستان ارم
بی نه‌الا قد دلجوی پری بی نمکه
ای کومو یک ژ بدن مابیت بی اتش عشق
ژ بن پای اوی تا بسری بی نمکه

مه فکر اه رقیبی نه ژدل صهتیه لو
 نعریا وی وکویا پیره‌گری بی نمکه
 شوخی و مستی مخصوص همه ساده روان
 ای ته دلدا هبتن میر سری بی نمکه
 بوریا و نمدا کهنه نسر یک تو بیوش
 لی بسر شال سیه‌دا مطری بی نمکه
 هکه جارك سرطان راست بریفه برتن
 هر وهکی ژی دروین یک خبری بی نمکه
 چیهی کر تو دکل مرد نه چیت بگری
 منجلا صفر بزربفت دری بی نمکه
 عمل چاک ژ خائن هکه صادر به بتن
 وکی نقل و بزو چرخا بقری بی نمکه
 پند ناصح لکھین جاهل کمره مه مزیح
 حلقک زیر بهاون ثگری بی نمکه
 او جوانی کو لطبعی کهنان دا مه فکر
 هر وکی ره سپی پور لسری بی نمکه^(۱)

* * * * *

ژ کریمی حسدو بخل مخالف دنمین
 ژ خسیسان کرم نان دری بی نمکه
 شجرا باغ تکلم جه رنک میوه ددت
 نه بوی ژی مه ده گس خام خوری بی نمکه
 حاکم خورده و نا جنس مدبر مه پصن
 تیغ حکمش بکرت قیمه بری بی نمکه
 قصد در چیته عدم حوت بخورت ته نه غم
 لی دبیری همه شب نیلفری بی نمکه

(۱) نووساره‌وهی دستخه‌ته‌که لی‌ده‌دا شوینی به‌یتگی به بویشی به‌جی هیستوه رهنکه
 بوئی نه‌خوینرا بیته‌وه و چاوه‌روانی نه‌وهی کردبی ته‌واوی بکا.

راست کوی ژ خوه تلخست لنگ عالم کچ
تکو شیعرا (رمضان جزری) بی نمکه (۱)

چهند بابہ تیگی میژووی له دستخه تیگدا

(۱۲۰)

له ناو ئه و دستخه تانه ی که لاهه کی و بی مه بهست و بی ئه وه ی بو ئه و
بابه ته ته رخان کرابن کومه لی زانیاری میژووی که شکول ئاساو بی
ریکخستن گرتیته خو ی، دستخه تیگ له (دار صدام للمخطوطات) دا به
ژماره (۶۳۲۸) پاریزراوه، وه ک دواتریش باسی ده کهین، ئه م دستخه ته له
لایه ن کۆلکه مه لاهو نیمچه خوینه واریکه وه نووسراوته وه و، نووسه ره وه
لابه لاهه گه لی جیگه دا له په راویزی لاپه ره کاندای میژووی له دایکبوون و،
کوچی دواپی و، گرتی شارو قه لاهو، دامه زراندن و له کارخستی میرو
فه رمانبه ران و، گرانی و قات و قری و، نرخ ی شت ومه ک و، چه ندین بابه تی
دیکه ی تو مار کردوه.

نازانین ئه م ماموستا نووسه ره وه له کوی ژیاوه و خه لکی چ ناوچه یه ک
بوه. به لام وا پیده چی ت کورد بوو بی ت و، له ده ورو به ری (سنجار) دا ژیا بی ت.
هه رچون بی ت ئه و بابه تانه ی له دستخه ته که دا کوی کردو نه ته وه —
گشتیشیان نه بی ت — زورریان بو شوینی خویان جیگه ی سوودن و، لی ره دا
گولبزی ریکیان ده کهین و، به زوری، وه ک خویان له م ده رفه ته دا
ده یانخه یه رو.

* قتل سلیمان پاشا حاکم قره جولان في عصر علي باشا والي بغداد
۱۱۷۶ هـ.

* سافر امین پاشا حاکم الی دیاربکر سنة ۱۱۸۳، وفيها اخذ قلعة
(هتما!) وهدموها وفيها وقعت فتنة في اورفة.

* جاء حسن پاشا الی (سنجار) سنة ۱۱۳۷ هـ.

* جاء طهماز الی الموصل لما اخذ کرکوک ثاني مرة ۱۱۵۶ هـ.

* قتل عثمان پاشا واخیه قوج باشا الکردی، قتلہ سلیمان باشا سنه ۱۱۹۴.

* جاء سلیمان پاشا والی بغداد الی (سنجار) وحاصرها واخذها سنه ۱۱۶۶ اوائل شهر شعبان.

وهك گوتمان ئەم نووسەر وه كۆلكه مه لا و نیمچه خوینهار بووه، نه قه و اعیدی عه ره بی و نه ئیملا ی عه ره بی باش زانیوه. له لاپه ره (۷۸) ی ده سنه ته که دا رووداویکی سالی ۱۱۷۰ ده گپرتیه وه که له شاری موصلدا رووی داوه و، رووداوه که شتیکی سه یرو نانا سایی بوه، به لام به زمانیکی عه ره بی شق و شر توماری کردوه له بهر نه وه به زمانه که ی خو ی نه منووسی و ته نها پوخته که ی به کوردی ده خه مه روو:

له سالی ۱۱۷۰ دا له شاری موصل شتیکی سه رسو په نه رمان بینیی. روژی جومعه ریکه وتی شه شه می مانگی (ربیع الاول) سه رمایه کی گه وه رووی دا، شه ته که بهستی، پرده که شکا، هه ر گه مییه ک که وته شوینیک، بارو بارگه و که رو و شتر به سه ر ناوه که دا ده پویشتن، به فر به سه ر ناوه که وه وهك گردی لیه اتبوو، له (عین کبریت) وه تا (یارمجه) بوو بوو به یه ک پارچه، بیست روژ مایه وه، روژی بیستی مانگی (ربیع الاخر) و روژی له دایکبوونی گاوران (!) خودا بارانیکی گه وه ری نارد، به فره که ی شکان، گه مییه کان که وته وه گه پ، خه لک له شه ته وه به فریان هاورد له مالاندا شاردیانه وه. فه رمان بهر ئەمین پاشای کوری حسه ین پاشا بوو. گرانییه کی گه وه رووی دا، کپین و فروشتن که م بوو، زو ری هه ژاران گوشتی که رو سه گیان خوارد؛ چونکه له موصله وه تا شامو دیار به کر کولله کشت و کالی خوارد. گرانییه کی زو ر گه وه بوو، خه لک گه نم و جو یان له که رکووک و ده ور به ری عه جه م و قه ره جولان (رهنگه قه لاچوالان بیټ) وه نه هیئا بو موصل. ته غاری گه نم به (۳۵) رو می و، جو به (۲۷) رو می و، مه نی برنج به (۱۲) رو می... بوو.

ئەم مامۆستایه — وهك گوتم — بهو زمانه شق و شره گه لی میژووی جو راو جو ری نووسیوه، هه ندیکیان پیوه ندییان به ئیمه وه نییه و، هه ندیکیشیان رهنگه سوودیکی وایان نه بیټ، له وانه مامۆستا میژووی ژنه یانی خو ی

نووسیوه و، له سالی ۱۱۶۴ وە که سالی ژنەینانە که یەتی تا سالی ۱۲۰۹ (۱۲) مندالی - نیرومی - ی بوە و، میژوہکانیانی دیاری کردوہ، بەلام نازانین ئەو مندالانە بەچی بوون و چ دەوریکیان لە ژيانا گیراوه. .جا ئیمە ئەو میژوانەمان بوارد، چەند شوینیکی جیگە ی مەبەستمان لی گولبزیڕ کردو، لیڕەشدا هەندیکی دیکە دەبینی :

○ توفی المرحوم ملاطاهافي شهر ذی الحجہ فی ۱۱۴۸. رەنگە ئەم مەلا طاهایا بۆکی ئەم مامۆستای نووسەرەوہ بیٔت.

○ وقع الطاعون في بلد الموصل سنة الف ومائة واحدى وخمسين.

○ وايضا وقع الطاعون في بلد الموصل سنة الف ومائة وستة

وثمانين، وکان کثیرا مات، تعداد عدد مائة الف وثمانية عشر الف!

○ راح حسين پاشا الى العمادية.

پاسیکی دەستخەتەکە :

ئەم دەستخەتە کە لە (دارصدام للمخطوطات) دا بە ژمارە (۶۳۲۸) پارێزراوە (۱۴۹) لاپەرە یەو، چەند کتیب و نامیلکە ی تێدایە، دیارە کاتی خۆی باش هەلنەگیراوە و شیرزە بوەو شیرازەکە ی پساوہ و دوا یی جاریکی دیکە جزوبەند کراوەتەوہ. رەنگە تیکراکەیشی لە پاشماوہ ی دووسی دەستخەت کۆکرا بیٔتەوہ. تا لاپەرە (۷۲) ی پاشماوہ ی کتیبەکە لە ئەستێرەناسیدا. لە لاپەرە (۷۳) وە تا لاپەرە (۷۹) یش کۆمەلێک بابەتی جیا جیا ی میژووی تێدایە. لە لاپەرە (۸۰) وە تا لاپەرە (۱۲۱) پاشماوہ ی کتیبکی میژووی یە بە حسابی حەرف و دەرھینانی چاکی و خراپی سألەکان لەناو ژمارە ی حەرفەکان و، لە کۆتایی ئەم کتیبەوہ نووسراوہ:

(تمت بعون الله وحسن توفيقه على يد الضعيف محمود غفر الله له

ولوالبديه).

لە لاپەرە (۱۲۲) وە تا لاپەرە (۱۲۷) چەند بابەتیکی جیا جیا ی تیاہ لە لاپەرە (۱۲۷) وە سەرەتای کتیبەکە بە ناو نیشانی (تيجان العنوان) دانراوی شیخ ئەحمەدی کوری شیخ عەبدوڕزاقی مەغریبییە. ئەم کتیبەیش کە بە هەلبەستی عەرەبییە لە لاپەرە (۱۴۲) دا بی ناوی کەس و میژووی نووسینەوہ تەواو دەبیٔت. لە دوا ی ئەمەیشەوہ تا کۆتایی دەستخەتەکە چەند

بابه تیگی دوغایی و میژووی تیدایه. له لاپه ره (۱۴۶) دا نووسراوه (نقمه
(۱) العبد الفقير بالذنب والتقصير ملا عبد الفتاح (بن ملا طاهّا) .
وادیاره ئەو میژوو و بابته جوراوجورانە کاری ئەم مه لا
عه بدولفه تاحه بن و ئەمیش وا دیاره کوری ئەو مه لا طاهایه بیته که له
سالی (۱۱۴۸) دا کۆچی دوایی کردوه. (۱)

دهستخهتی مه لا عه بدوللای (ابن المؤمن)

(۱۲۱)

جیهانی دهستخهت و، دنیای کتییی کۆن مهیدانیکه تا لییکۆلریته وه
زیاتر هه لدهگریته، تا به وردیی سه رنجی بدری باشته درده که وی که
دهبی له سه رخوتر کاری بو بگری و، کارامانه تر هه لسوکه وتی له گه ل
بگریته و، ئەو که سه ی بواری به و مهیدانه دا رۆیی نابی چاوه پروانی ئەوه
بیته. ئەگه ر بیه ویت شوین دهستی دیار بیته. زوو له و مهیدانه در باز بیته:
چونکه هه ر کتیییک بو خۆی زاده ی بیرو هه ستیکی جیاوازه و، هه ر کۆمه له
کتیییک به ری رنجی چه ند مامۆستا و زاناو نووسه ره وه یه. که میش وا ریگ
دهکه ویت ئەم په پره ویی ئەوی کرد بیته، یان زور جار وا ده بیته هه ر که س
هه رچی به لاوه باش بوو بیته و بیری بۆلای چیی چوو بیته ئەوه ی بو
خۆی په پره ویی کردوه و، شوینه وارو نه خسو نیگارو ئاسه وار ی له سه ر
کۆشک و قه لای رۆشنیری جیهانی به جی هیسته و.

ئەم جاره هه وار ده به یه لای دهستخه تیک خاونه که ی نه ک به
نووسینه وه ی ته نها خۆی، به لکو له نووسینه وه و رنجی چه ند نووسه رو
مامۆستای پیس خۆیشی دهستخه تیکی ره نگینی که شکۆل ئاسای یه ک
خسته و، به و کاره یش. که دیاره دوا ی ئەوه بوه هه ندیک له و دهستخه تانه
گه ییونه ته لیواری مردن و نزیک ی له ناو چوون بوونه ته وه. چه ند به ره م و
شوینه وار یکی رزگار کردوه.

ئەوه ی جیگه ی سه رنجه له م دهستخه ته دا ئەوه یه ئەم مامۆستا به رپیره

(۱) له ژماره ۲۰۳۴ ی رۆژی ۱۸-۹-۱۹۹۴ ی هاوکاریدا بلۆکراومه وه.

گوئی به بابهت بهندی و کات و سهردهم نه داوه، هاتوه له وانه ی دهستی
پایانا گه یوه ئەم کۆمه له ی له مه و لا باسی ده کهین یه ک خستوه .

وهک ده بینین لهم کۆمه له دا بابه ته کانی : دوعاو، سه له وات و، ته جویدو،
ئه ده ب و، به لاغه و، پیا هه لدان و، شیوه ن و، ستایش و.. ده بینرین. ههروه ها
بابه ته کان هی یه ک چهرخ و سهردهم نین و، له ساله کانی (۱۱۹۹) وه تا
سالی (۱۳۰۳) و دهو رو بهری ئه وهی شی تی دایه .

باسیکی دهسته ته کهه :

ئه م دهسته ته که له (دار صدام للمخطوطات) دا به ژماره (۷۳۳۳)
پاریژراوه (۳۰۶) لاپه ره یه و، چهند کتیب و نامیلکه و بابته ی جوړاو جوړی
گرتوته خو ی و، له م ده رفه ته دا به گه شتیگی گورج و خیرا به ناو
لاپه ره کانیدا به خوینه رانی نازیزی ده ناسینین .

یه که م کتیبی ناو ئەم دهسته ته ناوی (وسيلة الوصول الى حضرة
الرسول) و، ناوی دانهره که ی نه براوه و له کۆتاییدا نووسراوه :
(کتبه عبد القادر الحزني در کمال عجز لاجل صوفي داود غفر الله
لهما سنة ۱۱۹۹).

ئه م کتیبه صه د لاپه ره ی دهسته ته که ی گرتوته وه .
کتیبی دوهم ناوی (القواعد المقررة والفوائد المحررة) له عیلمی
ته جویدو قیراناتایه، ئەم کتیبه دانراوی (محمد بن قاسم بن اسماعیل
البقری بلدا الشافعی مذهبا، الازهری وطنا) ه .

ئه م کتیبه له لاپه ره (۱۱۹) دا بی نیشانه ی ته و او بوون کۆتایی پی
هیژراوه، هه ر له و لاپه ره دا قه صیده یه کی ئیما می شافیعی نووسراوه .
دوای ئەمه (حزب النصر) ی به زمانی تورکی و به چاپکراوی تی دا
جیکراوه ته وه . ئەمه ییش تا لاپه ره (۱۳۵) ی گرتوته وه . له (۱۳۷) شه وه تا
(۱۹۵) (مکتوب) ه که له وانیه له مه کتو و بانه کانی کاک ئەحمه د بی ت . ئەم
کتیبه به فارسی و به عه ره بییه . کۆتاییه که ی هیچی تی دا نه نووسراوه .

دوای ئەمه دوو سی په ره دوعای تی دایه که به پیچه وانه ی لاپه ره کانی
کتیبه که وه نووسراون . دوای ئەمه شیوه ی لاپه ره کان وهک خو ی لی دیته وه
به (وردیوم الجمعة لابن ادهم) دهست پی ده کاته وه و، دوو لاپه ره یه و، له

لاپه‌ره (۲۰۱) دا نو سراوه: (کتبه الحزین عبد الله المؤذن في جامع الكبير باربیل).

دوای ئەمەیش چەند بابەتیکی مەکتوباتی ئیمامی رەببانییە، تا لاپه‌ره (۲۱۲) و بە خەتی هەمان نووسەرەوه نووسیویەتی:

(تمت الرسالة لاحدى وعشرين من شهر شوال المكرم من شهر سنة اثنتين وثلاثمائة بعد الالف على افقر العباد، عبدالله بن محمد المؤذن الاربلي من احقر خدام عتبة العلية الحسامية قدس سره. وروحنا فداء ۱۳۰۳).

هەر دوابه‌دوای ئەمەیش چەند بەشیکی دیکەى مەکتوباتی ئیمامی رەببانیی بە خەتی هەمان نووسەرەوه نووسراوه، دوای ئەمەیش لە لاپه‌ره (۲۳۵) وه سیلسیله‌ی ئەقشەبەندی نووسراوه.

لە لاپه‌ره (۲۳۹) وه تا لاپه‌ره (۲۴۶) یش یه‌ك پارچه شیعره له ستایشی شیخی حیسامه‌دینا. دوای ئەویش پارچه‌یه‌ك شیعر له ستایشی حەزرتی عەلی‌دایە، دوای ئەمیش مامۆستا مەلا عەبدوڵلای مۆئەذین کەشکۆل ئاسا دەستخەتە‌کەى بە چەند بابەتی جوړاوجوړی تەصەوف و مەکتوبات و شیعرى چەند کەسێک ئاخذیوه.

لەو بابەتانه له لاپه‌ره (۲۸۷) دا نووسراوه:

(للفاضل الكامل الملا عبد الله الدشي في ستایش حضرة شيخنا حسام الدين قدس سره ، وروحنا فداء).

لە لاپه‌ره (۲۸۸) وه چەند پارچه شیعرى لەحمەدى كۆرى تێدایه كه شیاوی لیکۆلینه‌وه‌ن و بو کۆکردنه‌وه و یه‌كخستى دیوانى ئەحمەدى كۆر جیگەى سوودن و نابى پستگوى بخرین.

ئەم شیعرانه (۱۰) لاپه‌ره‌ن.

لاپه‌ره‌کانی (۲۹۸) و (۲۹۹) یش پارچه‌یه‌ك شیعرى شیخ عەبدوهرەمانى كۆرى شیخ عوسمانه. شیعره‌کانیش به زمانى فارسین.

لە لاپه‌ره (۳۰۰) وه چەند نامۆزگارییه‌كى شیخ عوسمانى سیراجه دینی به زمانى فارسى تێدایه.

شایه‌نى له‌بیرنه‌کردنه که له لاپه‌ره (۲۹۶) دا نووسراوه:

(سنیدم از جناب شیخ احمد قدس سره. فرمود: پرسیدم از شیخ عثمان

از احمد کور، فرمود: عاشق وولی بوده)
 له لاپه‌ره (۳۰۳) دا چوار خسته‌کبیه‌کی شیخ ره‌زای به زمانی فارسیی
 تیداوه، پیس شیعره‌کانیش هوی وتی شیعره‌کان و تراوه و بهم شیوه‌یه:
 (روباعی شیخ رضا افندی در ستایش شیخنا حسام الدین قدس سره،
 در وقت نماز عه‌جناب شیخ عمر با ان حضرة فدوی):

مکن بهانه که من پیرم و حریف جوان
 منم سزاواری مشیخت بعلت پیری
 بهیچ نحو عمر صرفه از علی نبرد
 نه همچو وصف حقیقی است عدل تقدیری^(۱)

به‌هاری شاعیری نه‌ناسراوی کورده

(۱۲۲)

له ناو نهو شاعیرانه‌دا که-من پی بزائم- تا ئیستا له سه‌رچاوه‌کانی
 لای ئیمه‌دا باسیان نه‌کراوه‌و، روشنبیرانی ئهم سه‌رده‌مه ناویان
 نه‌بیستون، شاعیری‌کمان هه‌یه به ناوی (به‌هاری) که شکولی جزیری که
 ده‌سته‌تی ژماره (۲۲۰۳۲) ی (دارصدام‌للمخطوطات) ه‌یه‌ک پارچه
 شیعری تیگه‌لاوی له کوردیی و عه‌ره‌ببی و فارسیی ئهم شاعیره‌ی بو
 پاراستووین، ئیتر له‌وه زیاتر هیچ له ده‌ستدا نییه و، ناوی و شوین و
 سه‌رده‌می ژیان و .. جاری له‌پستی په‌رده‌ی نادیاربیه‌وه‌ن، ئه‌وه‌نده له
 شیعره‌کانه‌وه و مرده‌گیری شاعیر له دوا به‌یتیدا به له‌خو‌رپه‌رمونه‌وه
 باسی خو‌ی ده‌کات و، خو‌ی به تاقانه‌ی جیهان له رووی شیعره‌وه داده‌نییت.
 ئاشکرایه که‌سیک ئاوا باسی خو‌ی بکات ده‌بی خو‌ونه‌ی دیوان و ده‌فته‌ری
 ئه‌شعاری خو‌ی بووبییت و، له که‌له شاعیرانی ئه‌و چه‌رخ و سه‌رده‌مه
 ژمیررابییت که تیدا ژیاوه. به‌لام دیوانی کوا؟! شیعره‌کانی چیان لیها‌توه؟ با
 جاری چاوه‌روان بین به‌لکو!!

(۱) له ژماره ۲۰۴۱ ی رۆژی ۲۷-۹-۱۹۹۴ ی هاوکاریدا بلوکراره‌ته‌وه.

بیهاری راست

جیدت برك العیش من بستانه
 فارغامن محرم مثل خزانه
 مارك الخامی یید فی طبعنا
 اکبیتی نار شمع روانه
 فی کلونا مثل قمري طوقه
 بنده شذو السرو روانه
 قد زدت فی سینتی پی درپیا
 نارك الغمزات من چشمانه
 لیس چیز غیر بوس والکنار
 یخهد المشتاق من جانانه
 باز چشم الیازم فی الشکار
 شهیر الیرواز من مژگانه
 رگنا لوپردت لاتعجبوا فی دستانه
 دیدته والتیغ فی دستانه
 مایک یید هد الیکم قلبه
 لاینومد فی الهوی من جانه
 لیس لی کار یشد مقبوله
 چشمنایا فی جودبی پایانه
 صاریکتایا (بهاری) فی الجهان
 من نزاکت لفظ نظم روانه (۱)

دهقی مامه له یه کی کون به زمانی کوردیی

(۱۲۳)

دۆزینه وهی یه که م قوناغی سه ره تای کاروانی رو شنیری کوردیی - به
 شیعو په خشانیه وه - یه کی که له و بابته تانه ی تا ئیسته زوری دهمه ته قی

(۱) له ژماره ۲۰۳۶ ی رۆژی ۲۰-۹-۱۹۹۴ ی هاوکاریدا بلو کراوه ته وه .

لهسەر کراوه، فره ههول له ریگهیدا دراوه، بهلام هیشتا شتیکی نهوتو
 نهکراوه کارهکهی یهکسهره کردبیتهوه رهنکه زوړیشی بهدمهوه مابیت.
 له نیوان شیعو پهخسانی هونهریدا بابهتیک له کاروانی روشنبیریدا
 ههیه و چهند جاری باسی کراوه و نمونهی خراوته رو، نهویش بابهتی
 نووسینی کیتاب و عهزره و حال و پوخته و کورتهی روودای دادگاو
 فهرمانهکانی میریبه.

من بهش به حالی خوّم لهم بابهتانه گشتیانا بهسداریم کردوه به
 گوپړه ی نهوهی دهستم کهوتوه و، نمونهی جوړاو جوړیانم خستوته رو و،
 هندی لایه نیشم به نمورنه ی نایاب و بهلگه ی کهموینه دهوله مهند کردوه (۱)
 لهم دهرهفته یشتا دهتیکی بلآونه کراوه و باسلینه کراوی کوئی تهمنه
 نزیکي هفتا سال دهخمه پال بابهتهکانی پیشوو، به هیوای نهوهی
 لهمه یشهوه تیشکیکی دیکه رووناکیی بخینه سهر باسهکان و یارمه تیدر
 بیت بو لیکولینهوهی نههولا.

نهم دهقه وهک لیردا وهک خوی دهیبینی کوتایی پیهینانی مامه لهیهکی
 رهنه له نیوان نهحمدهی کوری عهبدو لای ناسراو لهو سهردهمه دا — به
 (عهبه ی خه جیلان) و مه لا محمه دی کوری مه لا صالحی کوری مه لا
 مصطه فادا کراوه، دویی نهحمدهی کوری عه به خه جیلان چل روپیهی
 رههنه که ی وهرگر توهتهوه و مامه لهکه کوتایی پی هاتوه.

رههنه که لهسهر خانوویهک یوه له پال مزگهوتی خانه قادا له گهره کی
 سهرشقام و نهوهی تیدا نیبه کام خانه قابه: خانه قای مه ولانا خالد، یان
 خانه قای حاجی مه لا علی که ههر دوکیان دهکونه سهرشقام؟

نهم دهقه لهم روهوه بایه خیکی نهوتوی بو میژووی روشنبیری
 کوردیی نهماوه، بهلام لهو روهوه که دهقه که لهو سهردهمه دا به زمانی
 کوردیی نووسراوه و، زور دهقی مامه لهی لهو جوړه ههر لهو سهردهمه دا
 به تورکی و فارسی نووسراون، بایه خیکی زوری ههیه و دهچیته قالبی

(۱) دهتوانم: (تذکره العوام) یان بهیتی نهوهل و ناخرو، مه هدی نامه و، بهرگهکانی
 که شکوئی که له پوری نههیبی کوردیی و، چه ندین دهق و بهلگه نامه ی جوړاو جوړ که،
 ناو بهناو، له گوشارو روزنامه کاندایا بلآوم کردوونهتهوه.. به نمونه بهینمهوه.

دهقه کۆنه کوردیبه‌کانه‌وه که بو مامه‌له‌و کاری ره‌سمیی رۆژانه‌ی هاوولاتیانی ئه‌و سه‌رده‌مه به‌کار هیئراون.

له‌به‌ر ئه‌و بایه‌خه‌ی که گوتمان بو ئه‌وه‌یش ئه‌م ده‌قه‌یش وه‌ک چه‌ندین ده‌قی دیکه که بوون و له‌ناوچوون، له‌ناو نه‌چی لیڤه‌دا بی ده‌سکاریی کردن ده‌هیئینه‌وه سه‌ر ریئووسی کوردیی ئیسته‌و، پیسکه‌شی بابه‌تی به‌لگه‌نامه‌ی کوردیی ده‌که‌ین:

به‌قی به‌لگه‌نامه‌که:

و- /- ۴۰

ته‌نها چل روییه

من که ئه‌حمه‌دی کورپی عه‌بدو‌للاً، که به (عه‌به‌ی خه‌جیلان) مه‌شهوره، خه‌لقی گه‌ره‌کی گۆیژه‌م، به‌م نه‌وعه ئیقرارو ئیعتیراف نه‌که‌م که ئه‌و خانوه که له گه‌ره‌کی سه‌رشه‌قام واقیعه‌و، مه‌حدووده به‌ ته‌ره‌فیکی خانه‌قاو، لای راستی کۆلان و، پیشی ئابده‌ست خانه‌کانی خانه‌قاو، وه‌ هی مه‌لا صالحی کورپی مه‌لا مصطه‌فایه‌و له مه‌لا محمه‌دی کورپی به‌ ره‌هنم گرتبو.. ئه‌وا مه‌بله‌غی به‌ده‌لی ره‌هن که عیبارته‌ له چل روییه وهرمگرت و هیچ چه‌قیکم به‌سه‌ریه‌وه نه‌ماوه‌و، له‌به‌ر ئه‌وه ئه‌م سه‌نه‌ده‌م (لای الحاجه) دایه‌ ده‌ستی.

(عن اقرار) ئه‌حمه‌دی کورپی عه‌بدو‌للاً خه‌لقی محله‌ی گۆیژه.

[پوولی مالیه ۳۱- تشرین اول ۱۹۲۷]

مه‌رقووم له حوزووری ئیمه‌دا ئیقراری به‌ موندهره‌جاتی سه‌نه‌دی

کرد ۳۱-۱۰-۲۷ ..

شاهید

حاجی توفیق ئه‌فه‌ندیی زاده.

(الشاهد)

مه‌ولوود سه‌گ کۆژ.

(الشاهد)

سه‌عید زه‌کیی.

(الشاهد) ئه‌حمه‌دی حاجی سه‌عیدی قادر اغا

(الشاهد)

شیخ ئەحمەدی عەرزە حال نووس. (۱)

چەند خشتیک بۆ سەر ئاسەواری کۆشکی شیعری

(عەلی حەریری)

(۱۲۴)

لەو تەوی خولیای کۆکردنەووی کە لە پووری ئەدەبی کوردیی کەوتو تە سەرم ئەمەوئ بە گۆیرەوی توانا باسو بەر هەم و لە سەرنووسین دەربارە کە لە شاعیرانی کورد کۆکەمەووە، تا بۆم بکری دەمەوئ چی دەربارە هەر یەکیک لەو شاعیرانە نووسراو بە جیا تۆماری بکەم و، لە کاتی خۆیدا لە بەردەستما بییت.

دواشتیک کە دەربارە شاعیری مەزنی کورد (عەلی حەریری) خویندەمەو ئەو وتارە یوو کە د. مارف خەزەندار لە گۆڤاری رۆشنیری نویدا بڵاوی کردو تەووە. ئەم وتارەم خویندەووە و لە هەندئ روووە هەلمسەنگاندو، لە گەل چەند بابەتیک لەوانەدا کە لای خۆم تۆمارم کردوون بەراورد کردو (۲)، دواتر لە رووی چەند دەستخەتیکەو کە لە (دارصدام للمخطوطات) دا دۆزیومنەووە شیعەرەکانی ناو وتارە کە د. مارف خویندەووە. لە ئەنجامدا چەند تییینی و زانیارییەکی نویم لە لا کۆبوووە بۆ ئەو دەشین وەك خشتیکی نوئ بیانخەمە سەر ئاسەواری کۆشکی بەر هەمی عەلی حەریری.

یەکەم: لە وتاریکدا کە کاتی خوئ لە ژمارە (۳۴) ی پاشکۆی (عیراق) دا بڵاوم کردبوووە و، د. مارف باسی نەکردووە، دەرگای ئەو

(۱) لە ژمارە (۷۱) ی (رەنگین) دا بڵاوکراو تەووە.

(۲) بڕوانە: گۆڤاری رۆشنیری نوئ، ژمارە ۱۲۸، سالی ۱۹۹۲، د. مارف خەزەندار، عەلی هەریری یەکەمین شاعیری رینیسانسی ئەدەبی کوردییە لە باکو ری کوردستاندا.

باسەم خستوه سەرپشت که ئایا (عەلی حەریری) و (عەلی عاشق) یەك شاعیرن یان دوو کەس و دوو شاعیرن؟ (۱) ئەو کاتە لە پەنای هەندی بەلگەو بۆچوونی جوراوجوردا تاي ترازووی ئەووم سەنگین کردبوو که هەردووکیان یەك کەس و یەك شاعیرن. بەلام لەم دواییانەدا چەند پارچە شیعری (عەلی عاشق) و (عەلی حەریری) م لە یەك کەشکۆلدا دی — هەرچەند هەموو کەشکۆلەکە یەك دەست و یەك دەستخەت نییە — که هەر یەکیان ناوی خۆی بە جیا لەسەر شیعەرەکە ی نووسرابوو، ئەمە وای لی کردم که ئەم جارەیان ئەو تاي ترازووە سووک بەم و، بە لای رای دوومدا لارەسەنگی بەمەوه و، جاریکی دیکە سەرنجی پەسپۆران بۆ ئەم مەبەستە رابکێشم و، ئەوانە ی که ئە دەستخەت و کەشکۆلەکانی لای مندا بۆ عەلی عاشق دانراون و ناوی ئەویان بەسەرەوهیە بە جیا دیاریی بەم و، دوایی بەرهمەکانی عەلی حەریرییش بۆ ئەو بنوسم.

لەم بواردا پەنجە بۆ یەك دور سەرچاوە رادەکێشم که د. مارف باسی نەکردوون:

یەکەمیان: توحفە ی مظفریە یە که بەیتێکی عەلی عاشقی تێدایە و، بەشێک لەو بەیتە پارچە ی (بەخیر هاتی.. ئێرە یە که بە ناوی عەلی حەریریە وه بلاوکراو ئەوه.. (۲)

دوومیان: گۆقاری گە لاویژد که هەمان پارچە ی سەرەوه ی بی دەستکاریکردن تێدایە، بەلام لەویدا شاھۆ ناویک دەلی: (۳) عەلی عاشق شاعیریکی کۆنی موکریانە، ئەم شاعرانە ی لە کتیبی عالمیکی ئەوروپاییان بەرچاوم کەوت و نووسیمەوه.

(۱) پروانە پاشکۆ ی عیراق، ژمارە: ۳، شوباتی سالی ۱۹۸۰، عەلی عاشق و عەلی حەریری و ئاسۆیەکی رووناکتر. محەمەد عەلی قەرەداغی.

(۲) پروانە تحفە، مظفریە بە زمانی کوردی موکری، گەرداری ئۆسکارمان، بەرلین ۱۹۰۵. پێشەکی و ساخکردنەوه و هێنانەوه سەر رینۆوسی کوردی هیمن موکریانی، بەشی دووم، بەغداد ۱۹۷۵ چاپخانە ی کۆری زانیاری کورد.

(۳) پروانە: کەشکۆلی کە لە پووری ئەدەبی کوردی، محەمەد عەلی قەرەداغی، بەرگی یەکەم سالی ۱۹۸۰، چاپخانە ی الحوادث، بەغداد، ل: ۱۲۷.

سڀیه میان : پاشکۆی عیراق (۱).

چوارمیان : که شکۆلی که له پووری ئه ده بی کوردیی (۲)

دوای ئه مانه دیمه سهر باسی ئه و دهسته تانه ی که لای خوُم هه ن،
یان له کتییخانه ی «دارصدام للمخطوطات» دا دۆزیومنه وه و تا نیسته
سوودیان لی وهر نه گیر وه .

۱- پارچه ی (به خیر هاتی ..)

ئه م پارچه له که شکۆلی که له پووری ئه ده بی کوردیی (۳) به ناوی
عه لی عاشقه وه توُمار کراوه .

ههروه ها له بهرگی یه که می دهسته تی که شکۆلستاندا ئه م پارچه شیعه
بو عه لی عاشق دانراوه .

۲- پارچه ی (گهر وان ببینن ناری عیشق) ئه م پارچه ییش له
ههردوو سه رچاوه ی پیسوودا بو عه لی عاشق دانراوه . ههروه ها له
دهسته تی (۲۲۰۳۲) ی (دارصدام للمخطوطات) دا .

۳- پارچه ی (هری شیخ مریدان ..)

ئه م پارچه ییش له دهسته تی ژماره (۲۲۰۳۲) ی (دارصدام
للمخطوطات) دا بو عه لی عاشق توُمار کراوه .

۴- پارچه شیعه فارسییه که ییش بو عه لی عاشق نووسراوه .

ئه و پارچه شیعرانه ییش که به ناوی عه لی ههریرییه وه توُمار کراون
ئه مانه ن :

۱- پارچه ی (کسی نییه ایرو ..)

ئه م پارچه له (که شکۆلی برایم) دا که له لای خوُمه وه له م وتاره دا
شتیکم ده باره ی نووسیوه ، بو عه لی ههریری دانهراوه ، ئه مه یه که م
جاریشه که بلاو ده کربته وه .

۲- پارچه ی (دیسان ژنو عشقا بری) له دهسته تی ژماره
(۲۴۰۴۹) ی (دارصدام للمخطوطات) دا به ناوی (عه لی ههریری) وه

(۱) پاشکۆی عیراق ژماره ۳۴ .

(۲) که شکۆلی که له پووری ئه ده بی کوردیی . بهرگی یه که م .

(۳) سه رچاوه ی پیسوو ل : ۱۲۷ .

نووسراوه به لّام له دستخهتی ژماره (۲۲۲۵۳) ی هه مان کتییخانه دا ته نها له سه ری نووسراوه (شیخ علی فرماید) له که شکوئی برایی له مه ر خویشمدا له ژیر ناوی (عهلی هه ریری) دا دانراوه.

۳- پارچه ی (دلی محزون کفارت بیت)

ئهم پارچه له دستخه ته کانی (۲۲۰۳۲) و (۲۴۰۴۹) ی کتییخانه ی (دارصدام للمخطوطات) و که شکوئی برایمدا بوّ عهلی حه ریری نووسراوه.

۴- پارچه ی (کرون به بین نار عشق) له دستخه تی ژماره (۲۲۰۳۲) دا بوّ عهلی حه ریری دانراوه.

دوای ئه وه که ناوی ئه و سه رچاوانه م برد که به ره می شاعیرمان - عهلی ... یان تیّدا توّمار کراوه، باسیکی کورتی ئه و سه رچاوانه ده که م که ئه م به ره هه مانه یان تیّدایه:

۱- بهرگی دوومی که شکوستان؛

له (که شکوئی که له پووری ئه ده بی کوردیی) دا (') سووکه باسیکی بهرگی یه که می ئه م سه رچاوه م کردوه و، بهرگی دوومیشی هه ر به ره نجی ماموئینتا حه مه بوّر جزو به ند کراوه، دوای بی نه کردن و ریگخته وه ی، له سه ر شیوه ی بهرگی یه که مه و، ئه م بهرگه (۳۱۸) لاپه ره یه و که شکوّل ئاسا به ره می کوّمه لیک له شاعیرانی کوّنمانی گرتوه ته خو ی.

۲- که شکوئی محمه د مه سیحا که دستخه تی ژماره (۲۴۰۴۹) ی (دارصدام للمخطوطات) ه و له لاپه ره (۲۰۰) ی بهرگی یه که می ئه م کتییبه دا باسی کراوه.

۳- که شکوئی جزیری که دستخه تی ژماره (۲۲۰۳۲) ی (دارصدام للمخطوطات) و له لاپه ره (۲۲۷) ی بهرگی یه که مدا له سه ری نووسراوه.

۴- که شکوئی برایم:

ئهم که شکووله دستخه تی کتییخانه ی خوّمه و لیّردا به کورتیی به خوینه رانی ده ناسیتم:

له ناو ئه و دستخه ت و که شکووله کوّن و شه ره و پیره و پارچه پارچانه دا

(۱) له بهرگی سیه می که شکوئی که له پووری ئه ده بی کوردیی، ل: ۱۴، چاپخانه ی (دار الحریه سالی ۱۴۰۷ ک ۹۸۶ از به غذا) دا باسی ئه م دستخه ته کراوه

که له مامۆستاو دۆست و روښنیرو ئهدهب دۆستانهوه به دیاریی بۆم هاتوون، یان خۆم له سلاولهولا کۆم کردوونهتهوه، دهستهختیکی شپرم ههیه ئهوهنده شپره چهند جار دهستم داوهتی لاپهڤه دیاریی بکه م و ژماره بخمه سه ر لاپهڤه کانی به لام که لکیان نه بوه و، جیگه ی ساغی نه بوه شتی له سه ر بنووسم و، هه ر که دهست دهدهیته لایه کی ده بیینی داده پزی و لئی هه لده وهری! به کورتیی چهند بییت شپرو و په زیاتر هه لده گریت! ناوه روکی ئه م دهسته خته وه ک زۆریه ی دهسته خته کۆنه کان فارسیی و تورکیی و عه ره بیی و کوردیی، به شه کوردییه که ی شیوه ی کرمانجیی و ژوروه، تا ئیسته هه یچ له باره ی ئه م دهسته خته وه نه کردوه.

بۆ ئه م وتاره که دهستم دا کۆکردنه وه ی بابه ت و گه ران به شوین سه رچاوه دا وتم: با سه ریکیش له م شپره ی لای خۆم بدهم. دوا ی ئه وه ی که به وردیی سه رنجیم دا ده بینم سه رچاوه یه کی که موینه ی ئه م بابه ته ی منه و سی پارچه شیعیی عه لی هه ریری تیایه که هه ر یه که یان له شوینی خۆیدا باسی ده که م.

باسیکی دهسته خته که:

ئه م دهسته خته به یاضیکی دریز کۆله یه و کۆن و شپرو و په و، سووتان و، دۆرنج و، ته ربوون و، مشک و مۆرانه و، دهستی نه شارزا و، که مته رخه می له گه لاکردنی.. هه موویان به شی خۆیان پی کردوه و، ئه وه ی که ماوه ته وه - وه ک گوتم - هه ر دهستی دهدهیتی داده پزی و لئی هه لده وهری. ئه وه ی که هه یه و ماوه له م دهسته خته به لگه ی شوینه واریکی به بایه خ و دیرینی چهند شاعیریکی کۆنی کوردی شیوه ی کرمانجیی ژوروه ی تیایه.

ئه وه ی که ماوه (۱۵۰) لاپهڤه یه ک ده بییت و، میژووی نووسینه وه ی نازانری و، هه مووی یه ک خه ته و خۆشبه ختانه له شوینی کدا ئه مه نووسراوه: (کاتبه و مالکه ابراهیم بن سید احمد البیسکر ..) ئه م وشه ی دوا یی لئی قرتاوه و هه لده گری (البیسکی) بییت، وه ک هه لده گری (البیسکی) وشتی دیکه یش بییت، شاره زای ئه و ناوچه نیم و ئه م ناوه نه بیستوه بۆیه به گومانه وه هه یستمه وه تا بزانی چۆن ده بی.

ئه م دهسته خته وه ک وتم، شیعیی چهند شاعیریکی عه ره ب و فارس و

تورکی تېډایه. دواى نهوانهیش ناو بهناو شیعرى ئەم شاعیره کوردانهى تېډایه:
۱- مه لا حسهین له شوینیکدا نووسراوه : (مخمس ملا حسین بر غزل

جلال)

- ۲- میم و حی .
- ۳- شیخ ئەحمەد .
- ۴- عەلى هەریری .
- ۵- ئەحمەدی خانىی .
- ۶- باتەیی .
- ۷- شەمسەدینی ئەخلاقىی .
- ۸- ماجین .
- ۹- طاها .

ناوى شاعیریكى دیکهى کوردی تېډایه له بهر پواویى شوینهکەى بۆم
نه خوینرايه وه .

لەم باسه و له هەر شوینیکى دیکه دا که سوود لەم سەرچاوه وه برگرم به
ناوى (که شکۆلى برايم) هوه ناوى دینم .

دواى ئەم کورته باسهى دەستخه تهکان باس دیته سەر نه وه که لەم
دەرفه ته دا چۆن سوود لەم سەرچاوانه وه برگرم؟ ئەگەر بيم لیڤه دا هەر
پارچه يه که لهوانه ی لای خۆم له گه ل هه موو پارچه چاپکراوه کاندئا . که هەر
یه که یان چه ند جار چاپ کراوه . به راورد بکه م و جیاوازییه کانیا ن بنووسم ،
ئهو نه که وتاریک به لکو ناملیکه يه که یان سووکه کتیبیکى ده وى ، بۆیه
ئهو م هه لپژارد ته نها جیاوازیی ئهو سەرچاوانه دیاریی بکه م که تا ئیسته
باسیا ن نه کراوه و خوینهرى ئەمرو شاره زایان نین . بۆ ئەمه یش ده قى
نوسخه ده ستخه ته کانی لای خۆم به ریئوسه کو نه که ده نووسمه وه ، وه
باسم کردوه ، ئەگەر له نوسخه يه که زیاتریشم لایو به جیا له په راویزه وه
جیاوازییه کانیا ن ده نووسم .

له بلاوکردنه وه ی شیعره کانیشدا ئهو ریبازم گرته بهر که هاتم یه که م
جار ئەم پارچه شیعره م بلاوکردوه که ، به گویره ی ناگاداریی من ، تا
ئیسته بلاونه کراوه ته وه و ئەمه یه که م جاره ئەم پارچه به ناوى عەلى
هەریرییه وه رووناکى بىنى . ئەم پارچه (کس نیه ایرو) له که شکۆله که ی

برایمدایه و ئەملاولاکە ی دراوو پواوه و، لەبێشدا بیرم لەوه کردووه که هەرچەند بەبێتکی بوو نموونە بنووسمەوه و، ئەوهی زۆری لی لەناو چوه ببویرم تا نوسخەیهکی دی دەست دەکەوێت، بەلام دواایی وتم خوا دەیزانی ئەوه که ی دەبێت و، ئەوانەیه تا ئەو کاتە ئەمەیش لەدەستدا نەمیئیت، لەبەر ئەوه رام هاتە سەر ئەوه که هەمووی بنووسمەوه و، هەر شوینیکی دراوو کهوتو خالی لەباتی دابنیم، جا ئەگەر ئەم پارچەت وەک ببووست نەهاتە بەر چاوو بە دروستیی بووت نەخوینرایهوه، ئەوه دەر دەکە ی ئەوهیه که باسمان کرد.

دواي ئەمە پارچە بلۆکراوهکان، پاش ئەوانیش پارچەپهکی فارسی که له کهشکۆلستاندایه و ئەویش، من پێ بزاتم، تا ئیسته بلۆنەکراوتهوه و ئەمە یهکەم جاره رووناکی چاپ دەبینی، له دامینی ئەم باسهشدا ئەو پارچە شیعره بەسەر دکه مەوه که د. مازف به شیعری عەلی حەریری داناوه و، له گەل بەگەدا راو بوو چوونی خۆمی لەسەر دەر دهبیرم. بەلام دقه که ی وەک لای منه لێردا بلۆناکه مەوه و هەلی دەرگرم بوو دەر فەتکی دی تا له گەل شیعری یهک دوو شاعیری دیکه ی نەبیسراوو که م بەر هەم بلۆکراوهدا که شاعیری شیوهی کرمانجی ژوو روون و بەر هەمیان له دستخه تهکانی لای مندا ههیه .. بلۆی بکه مەوه.

بوو ئەم دەقانه م بەم رینووسه نووسیهوه؟

هەر که سیك چەند دەقیکی کۆنی کوردیی به رینووسی کۆن نووسراوهی دبییت و تۆزیک به وردیی سەرنجی دابن و هەولێ خویندنهوهی دابن، یان له گەل ئەو دەقانهدا پاش نووسینهوهیان به رینووسی کوردیی بهراوردی کردبن.. بۆی دەر دکهوی که هەر وشه و رسته یهک لهو دەقانهدا دهرکری به چەند شیوه جوور بخوینرێتهوه و، دۆزینهوهی شیوه و جووری راست له ناویاندا ئەرکی سەرشان و باری بیر ی لیکۆلەر ههیه (۱).

(۱) پروانه : دیوانی وهفایی، میرزا عەبدوپهحیمی سابلاخینی، لیکۆلینهوهی محەمهەد عەلی قەرەداغیی، چاپی یهکەم، ۱۹۷۸، چاپخانهی کۆری زانیاری کورد، به‌غدا،

ئەمە بۆ گەلی دەق وایه . بهلام بۆ دەقیك كه تەمەنی خۆی بدات له (۴۰۰) سال و دەستخەتی شاعیر خۆیمان له بەردەستا نەبیّت و ، تەنانەت دەستخەتی ئەو سەردەمەیش له دەستا نەبیّت و ، رەوتی گۆرانکاریی شیواز و فۆنەتیك و قوئاغەکانی ئال و گۆریك كه بەسەر ئەو شیوه و زاراوانەدا هاتون نەزانری و ، تەنانەت به تەواویی روون نەبی خاوەنی دەقەكه سەر به چ ناوچەیهکی کوردستان بوە ، به شیوهی کام ناوچە و هۆزو تیرە ی شیعری وتوو . سەرباری هەموویشیان دەستاو دەست بیکردن و نووسینەوهی چەند جاری دەقەکان و ، گۆرین و دەستکاریکردن (۱) له لایەن نووسەرەوه کانه و هەلەکردن و نەشارەزایی و نیمچە خوینەواریی نووسەرەوهی دەقەکان ئەوەندە تر گریکۆلە ی ئەو رینووسە کۆنەیان ئالۆز کردی ، ئەبی ئیمە ی نووسەری ئەمڕۆ كه به پیوانی ئەمڕۆ - گەلی جار - به زمانی ئەمڕۆ ، ئەو دەقانه بخوینینەوه چی له عاستی ئەو دەقانهدا بکەین؟

کاتی دەستم دا ئەم وتارە و ئەم دەقە کۆنانەم له بەردەستا بوو دەتوانیی بەوهی خۆم پیم دەکری و ، لهبەر روشنایی ئەو دەقە چاپکراوانە ی که له بەردەستان و ، به یارمەتی مامۆستانیان و شارەزایانی شیوهی کرمانجیی ژوو روو بيم - وهك پشتر کردوومه - ئەم دەقانه بهیئەوه سەر رینووسی ئیستە ی کوردیی (۲) ، بهلام گومانم له وەدا نییه که نەم دەتوانی ئەم دەقانه وهك دەلین (له صەدا صەد) به راستیی بینمەوه سەر ئەم رینووسە ؛ چونکه وهك گوتم ئەو هەموو کۆسپە و چەندین کۆسپی دی که ناوم نەبردن له ریگە ی ئەم کارەدان . ئەمە له لایەکه وه .

له لایەکی دیکەیشەوه مەبەستم له نووسینی ئەم وتارە و نووسینەوهی ئەم دەقانهدا ئەوهیه که کەرستە ی راست و دروست بخەمه بەردەستی

(۱) بۆ نمونە که سەیری هەندی له جیاوازیی نوسخەکانی پارچە ی (هەری شیخ) بکەین دەبینین هەندی جار : نووسن (لی) و هەندی جار (ژی) یان (بسر) له گەل (بسر) داو (اوی) و (پوی) ... دیارە شاعیر هەر جۆریکیانی گوتوو بنووس ئەو جۆرەکانی دیکە ی هیناوتە گۆری .

(۲) بڕوانه : که شکۆلی کهله پووری ئەدەبی کوردیی ، بهرگی یه کهم ، ل : ۱۲۷ .

لیکۆلەرەوان و، هەول بۆم دێن بە تاریکی میتزوی ژیان و بەر هەمی ئەم شاعیرانە بۆم و، تروسکە رووناکییەك بۆم بە دەست لیکۆلەرەوانی ئەمە و لاو. . لە بەر ئەمە و لە بەر ئەویش کە ئەم شیعراوە بۆ سەرانسەری خۆینەران نانوسرین و هیشتا لە قوناعی ساغکردنەو لیکۆلینەو هەدان و لەوانە یە تا قمی یان چینیکی تاییەت سوودیان لی وەر بگرن، وام بە چاک زانیی هەر بە رینوسی ناو دەستخەتە کە (۱) دەقەکان بۆم بە بەر دەستی پسیۆپران و، ماوەی بیرکردنەو و هەلسەنگاندن بەوانیش بۆم، ئەوانیش بتوانن بە دەوری خویان - بەش بە حالی خویان - لە رووی دەقەکانەو و هاو بەشیی ئیمە بگەن لە ئەرکی دۆزینەو و رووی راست و درووستیی دەقەکاندا، ئەوسا چۆن کراو بۆ کی لوا بەشی خۆی تیخات و کاروانە کە بگەینەنە دوا قوناع.

بۆ ئەم مەبەستە ئەگەر هەر یەك دەقەم لە بەر دەستدا بووبی ئەوا دەقە کەم بە رینوسی کە ی خۆی نووسیوە تەو و، باس و ناویشانی سەرچاوە کە ییشیم نەبوار دوه. خو ئەگەر لە دەستخەتی زیاتریشدا بووبیت ئەوا کام لەو دەستخەتانەم بەباش زانی بی بە ئەصل و بنکە ی پارچە کەم داناو و لەسەر وە نووسیومەو جیاوازیی نوسخەکانی دیکە ییشم لە خوار وە - هەر بە رینوسی دەستخەتە کە - نووسیوه.

لیژەدا بەسەر باسی ئەو هەدا نارۆم کە کاتی خۆی لە ژمارە (۳۴) ی پاشکۆی عیراق - ئەو وتارە ی کە پیشتەر باسم کرد - دا پارچە یەك شیعەرم بۆ یە کەم جار بە ناوی عەلی عاشقەو بەلاو کردەو، بەلام لە بەر ئەو ی کە دەستخەتە کە ییم ون کردەو لیژەدا ئەو پارچە شیعەرم نەنووسیوه، بەمەندە ناگادار کردنەو ی خۆینەری نازیز دەستبەردار بووم.

(۱) تەننەت ئەگەر بارودۆخی چاپ ریگە بدات دەمەوی ئەو سەر و بۆرە ییش کە بۆیان کراو و هەك خویان لەسەر وشەکان دایانینیم، تا لیکۆلەرەو لە عاستی ئەوانە ییشدا زیاتر ناگاداری ئالوگۆرپیک بییت کە بەسەر شیوه و زار وەکانی زمانە کە دا هاتوون. بەلام بە داخ وەو ریگەری تیپی چاپخانە بە دەنگمەو نەهات و سەر و بۆرەکانی قووت داو، ئەو هەلە ی کە یسی لیکۆلەرەو داو، لیکۆلەرەو بی ناگاداریی لەو سەر و بۆرە ناگاتە نەنجامی تەواو.

پارچەى (خەلقینە وەرن ببینن)
شیعری صادقە یاز شیعری عەلى حەریرییه؟
کە نالی دەفەرموی:

لە جگەر گۆشەیی شیعرم مەدە مەعنای خراب
بى خەطا کەس نییه راضی کە لە ئەولادی درى (۱)

هەندیک لە شانازی کردنی شاعیر - هەر شاعیریک بى - بە بەرھەمی
خۆیەو دەردەبەری و دیارە کە شاعیر مەعنا لیدانەوێ خراب لە شیعریکی
بەلیدان لە جگەر گۆشەى لە قەلەم بەدا، دەبى هەلگرتی شاکاریکی لە
بەردەستی و، دەرھینانی ئە دیوانی و، بەخشینی بە یەکیکی دیکە بى پرس و
راکردن بەم.. بە چى دابنى؟ بى گومان ئەگەر ئیئە بلین ئەمە وەك
هەلگرتی رۆلەى کۆریەى بەناز پەرورەدەکراو لە بەردەست و داوینی
دایکی و باوکی و فریدانیە بەردەستی بى بەزەیی باوەژن و باوە پیارە وایە،
رەنگە نالی لە ئیئەیش ریز بیت و مانای وا بو ئەم کارە دابنیت بە بیرى
ئیئەدا نەیت.

جا دووریش نییه ئەگەر بلین دۆزینەوێ جگەرکۆشەى ئاوارەو
نازادکردنی لە کۆیلەیتى و دەرھینانی لە ژیر چەپۆکی باوەژن و،
جینووپرتەو بۆلەى باوە پیارەو. خستتەو ئە ناز و داوینی دایکی دلسۆز و
باوکی جگەرھەلقراو مانای لەمە ناسکتر هەلبگری.. لەم روانگەو
لایەك لەو پارچە شیعەرە دەکەمەوہ کە ماموستا عەبدورەقیب یوسف بۆ
صادق ناویکی داناو. بەلام مەرف خەزەندار داویەتیە پال عەلى
ھەریری. دەبى لێردا ئەو پرسیارە بکەین کە د(۲). مەرف پشت بە چ
بەلگەیکە ئەم پارچە شیعەرەى لە صادق سەندوہتەوہ و داویەتیە پال عەلى
حەریری؟ ھەرچى وکو عەبدورەقیب یوسف پشت بە دەستخەتیکی کۆن

(۱) پڕوانە: دیوانی نالی، مەلا خدرى ئەحمەدى شاوہیسی مکایەلى. لیکۆلینەوہ و
لیکدانەوہى مەلا عبد الکریمی مەرس و فاتح عبد الکریم، محمدى مەلا کریم
پیاچوہتەوہ، چاپخانە کۆری زانیاری کورد، بەغدا، ۱۹۷۶، ل ۶۵۳.

(۲) پڕوانە: دیوانا کرمانجی، عبد ائرقیب یوسف، مطبعة الاداب فى النجف الاشرف،

که ئیشاره‌ی بو شوینته‌که‌ی کردوه شیعره‌که‌ی به ناوی (صادق) هوه
بلاوکردوته‌وه و دوا به‌یتیش — به یاسای شیعی کۆن — پالپشتی راکه‌ی
عه‌بدوره‌قیب ده‌کات. که‌چی د. مارف بی ده‌ستتیشانکردنی سه‌رچاوه‌یه‌ک
یان راو قسه‌ی که‌سیک ده‌لی:

(ده‌بی به‌ندی دوا‌یی به‌م جوړه بخوینرینه‌وه:

چه‌ند بیژی عه‌لی سادیق ژئه‌س‌رارو دقایق

ژوان وه‌سفی دلایق ژحوسنا یا ده‌لاله

ئیتیر وشه‌ی (صادق) به‌مانای راست گۆ هاتوه نه‌وه‌کو ناوی که‌س

یا شاعیریگ بی..)

من لیژهدا ئه‌وه‌نده ده‌خمه‌پال راکه‌ی عه‌بدوره‌قیب که
ده‌ستخه‌تیگ له‌کتیبخانه‌ی «دار صدام للمخطوطات» دا (۱) هه‌یه ئه‌م پارچه
شیعره‌ی تیدایه و له‌سه‌ره‌تای شیعره‌که‌وه نووسراوه (گفتار صادق) و دوا
به‌یتیش که‌ ناوی شاعیری تیدایه به‌م جوړه‌یه:

دی چند به‌بیژی (صادق) ژأس‌رار دقائق

اقان وصفیت ته‌لائق ژحسنا یا دلاله

جگه له‌مه‌یش له‌ده‌ستخه‌تی (۲۲۰۳۲) دا پارچه‌یه‌ک شیعی فارسیی

نووسراوه و له‌پیشیه‌وه نووسراوه: (ه‌ذا من کتاب دیوان صادق عمادی)

له‌مه‌یشه‌وه ده‌رده‌که‌وی که‌ صادق خاوه‌ن دیوانیش بوه.

شایانی باسه - خوالیخوشبوو - صادق بهاء الدین ده‌رباره‌ی صادق یان

ده‌رباره‌ی ئه‌م پارچه شیعره که‌ شیعی عه‌لی حه‌ریری بیته، هیچی

نه‌وتوه و، هه‌روه‌ها شتیکی تازه‌ی ده‌رباره‌ی به‌ره‌می عه‌لی حه‌ریری له

کتیبه‌که‌یدا نه‌نوووسیوه (۲).

(۱) پروانه: ده‌ستخه‌تی ژماره (۲۴۰۴۹) ی (دار صدام للمخطوطات)، ل: ۱۱۲.

(۲) پروانه: هۆزانشانیته‌ کورد، دانان و تویراندنا صادق بهاء الدین ئامیدی چاپا

یه‌کی. چاپخانه‌ی کزری زانیاری عیراق، به‌غدا، ۱۹۸۰، ل: ۲۲۲.

علی هریری فرماید (۱)

- ۱ -

کس نیسه ایرو خبر ...
داتهو رامه بین یوارو ...
من نیت کس پی بزانیست ...
هر کس ایرو بینت چشم ...
..... جه زانن بیست ...

* * *

قیمه کس نشی تاویل بکت
..ژی سبخت کردن شیریل بکت
...بیاناقی حدیثی جاهلک مجمل بکت
... بکن پیری خراباتی مکر او حل بکت
... نکتهء دوان قول و گفتاری دمن

* * *

... او مفتی امن دین و خرامان چونه مال
کوزانی بون پشیمان خوش خوشم تیمه ثبال
... ن تضرع کرامن خوندن ژ بووان حسب و حال
... و بدخانه مان هر دو ژ اسرارم بطل
وی روزی بنابون دارو دیواری دمن

* * * * * *

... ورن خلقو لدو من شاره زای جاده نم
سالکی راه حقیقت پیرقی دل سادئم
می خورم مستم مکر مداح اصلی زائدئم
... وایرو سرخوشم خلقونه مستی بادئم
کس نزانیست قی سری الامکریاری دمن

(۱) نهم پارچه له که شکولی برابرم و هر گیر او و ته نهها له ویذا دهستم که وتوه و، وهک گوتم
نهمه به کهم جاره بلأوده کرتیره. دهپی نهویش له بیر نه کهم که له دوا بهیت و به ندیدا
نازناوی شاعیر نییه و پارچه شیعره کهیش به گویره ی که شکو له که ناته او نییه.

* * * * *

قی سری نزانیت ایك و یاری كشت بی
...خوسیلایا جنونی عقل و دین راشتی
ن مکر یکسر بیادی دست ژ عقلی شوشتی
ن بخوناوی حبیبی دست و بازو رشتی
...نهر عاقل نزانن بیت و اشعاری دمن

* * * * *

هرکس سرک لبالبی وی نکت هرکز عیان
او لخلق دی قشیریت هر وهکی پنهان جان
ناصر روزا ازل او سر ژ بو من کرییان
دردو درمانی د عشقی وی تالدا کن عیان
کس نزانیت کو بفروشتین ادراری دمن

* * * * *

باغبانم چ اسراری ژ عشقا پر وصول
دائما طیر تی دخونن هر به بانك کولکول
هرکس حیرانی من بی تا ابد...ست ملول
از به استادی لبووی بلبلی..
دائما کل هر دصوسن دباغ و کلزار دمن

* * *

چندبه دلصرژی دبیم ای زاهد پر آب وکل
چارکی بادی شه خوجرکی می هلگر به مل
تامکه یارک ژ نیف یارا ژ خوبینی خجل
زاهدی کردی ریای پاک بکی از جان و دل
دا بیی دوآل کردی کوچ کوچ باری دمن

* * *

چند زمان عمرم به مستی من به عشقی رابوار
من به نادانی تلف کر چو ژ دست من روزگار
شکر لله پاش وی عشق تالدا کرت قرار

باغبانم چه ژ اسراری ژ عشقی میبودار
آداره طوبای دیین شاخک ژوسن داری من

* * *

آی توی شابندری عشقی آی پر نور بها
تا تو دانی قیمت و قدری قماش خوش بها
وهرنه او بنده ژ توزایک ژ خونه دبو رها
خواجاء عشق او متاع چی دقینن پر بها
س بکن ایرو ژ دکان و سوق و بازاری دمن

* * *

تاجرا کرتن دکان و ربج و رغبت قط نما
...ن الماس لعلان قدر و قیمت قط نما
...وهمولسریک کساد بون وان خو عزت قط نما
کوهر و کوهر فروشان قدر و حرمت قط نما
نه دایرو دکان و لعل و مرواری دمن (*)

* * *

کفتار شیخ علی حریری - رحمه الله -

- ۲ -

دلی محزون کفارت بیت
که ایشت تاز مهمان تیت
به مزکینی بشارت بیت
که مهمان جان جانان تیت

* * *

که مهمان جان جانانه
لسر چشمی مه مهمانه

(*) دوایی بوم دهرکهوت ثم پارچه شیعی (سهوایی) و (جودایی) یه، وهک پیشتر
رابورد، به لام له بهر ئه وهی جیاوازی نیوان نوسخه کان زور بوون لییره دا وهک
نوسخه یه کی دووهم هیستمه وه.

به مالا جملهء خانه
که شاهی جملهء خان تیت
* * *

ورای شاهیدی شیرین
ژ عشقاته دل ئیخسیرین
بجان منزل کهی میرین
طلب کارین که سلطان تیت
* * *

طلب کارین دل آرائیم
مدیم یارین بوی شائیم
لبژنا عرعرین دائیم
سیه مار لی به جولان تیت (۱)
* * *

سیه ماران کر سیران
کو خاص عام بیون حیران

(۱) ئەم پارچه شیعره له دوو دستخهت وەرگیراوه و به هەردوو دستخهتهکه پارچهکه ته‌واو ده‌ی. دستخهتی یه‌که‌م. که به بنکه‌و نوسخه‌ی سه‌ره‌کیی دامان نا - دستخهتی ژماره (۲۴۰۴۹) و. دستخهتی دوهم دستخهتی ژماره (۲۲۰۳۲) ی کتبخانه‌ی (دار صدام للمخطوطات) ن.

له دستخهتی یه‌که‌مدا له بهیتی یه‌که‌مه‌وه تا ئەو کۆپله هه‌یه که سه‌ره‌تاکه‌ی (بدخشانان) ه. دستخهتی دوهم له بهیتی (که مهمان جان جانان) مه‌وه تا کۆتایی پارچه‌که‌ی نێدایه. نوسخه‌ی یه‌که‌م کۆنتره‌و به خه‌تیکی زۆر جوان و خوشخوین = نووسراوته‌وه و سه‌رو بۆری بۆ کراوه. نوسخه‌ی دوهمیش - ئەو ئەندازه‌ی که له نوسخه‌ی یه‌که‌مدا هه‌یه - کۆتو مت له‌وه‌ده‌چیت و گومان بۆ ئەوه ده‌چیت یه‌کیکیان له‌به‌ر ئەوی تریان نووسرابێته‌وه. به‌لام نوسخه‌ی دوهم له‌وه‌ ئەندازه‌ی دوا‌ییدا که تنه‌ها له‌مه‌دا هه‌یه چهند جیگه‌یه‌که‌م به‌باشیی بۆ نه‌خوینرا‌یه‌وه.

لجوتی شبهت جیران
لجیران عنبر افشان تیت

* * *

دو زلفیت عنبر افشانن
دو لعلیت شکرستانن
عقیق در مرجانن
لحوضان آب حیوان تیت

* * *

عجیب برکه مراری تی
لسد قوس طاری تی
سیه پنجین خماری تی
ژ مخموران دو اصلان تیت

* * *

ژ مخموران تو مخموری
بجی هیشت عقربا ژوری
طوفا بیت معموری
لبرجان خون بسیران تیت

* * *

عقارب هات بیجد هات
لوی برجا زبرجد هات
قُبالا قوس اسود هات
لطلبی ماه تابان تیت

* * *

لهیفاً کوچرین کامل
فه اهلانرا نه هیشتین دل
وجملهدا صفین سنبل
لهندا فی گلستان تیت

* * *

کلس — تانا خدارس — ته
لچار اطراف دلان خوسته
بنفشون — نیرکزا مس — ته
جنسری لعل ریحان تیت

* * *

ریاحین سوسن وردن
ورستی احمدرو زردن
(شیخ علی) غریب فردن
هرو صد جار د افغان تیت

* * *

ژ افغانان نمایم تیر
به بینه شر دوا صلح دیر
دعاکوی تو از بیقیر
حتا ققاصدی جان تیت

* * *

به بینه رو شمالینی
ور هنداف بالینی
ژ دست آهان نالینی
چه رنک فریاد ژ عثمان تیت

* * *

بفریاد به هاواره
ژ دست آهان من اوکاره
مه لازم بنده ژاره
ژ سیدی چه فرمان تیت

* * *

سیدی حق نظر قیرا
ته اقلیمان عالم کیرا

قطارا کوهمران قیرا
ژ نیف کارا بدخشان تیت (۱)

* * *

بدخشانان کو کوهردا
بقنطار نختیان زردا
دلالت دین اکبردا
ژ اقلیمی هندستان بیت

* * *

خراج کر کشوری هندی
لکشمیر چاقرشی جندی
لمحبوسا سمرقندی
هزار رنک تحفه احسان تیت

* * *

هزار رنک تحفه نادر
هر سال ژ نو بکن حاضر
تبریز و خراسان تیت (۲)

* * *

(۱) نوسخه‌ی یه‌که‌م لیژدا کۆتایی دیت، به‌لام ده‌بی نه‌وه بلیم که نه‌م نات‌ه‌واوییه به هۆی نات‌ه‌واوی نوسخه‌که‌وه نییه له نه‌سلا، به‌لکو کاتی خۆی نوسخه‌که‌ی ته‌واو بو‌وه و، شیرازه‌که‌ی پساوه و جزو‌به‌نده‌که‌ی تیگ چوه، که هاتون جاریکی دیکه چاکیان کرده‌ته‌وه و جزو‌ه‌کانیان به‌که خستوه‌ته‌وه به هه‌له ریکیان خستوه‌ته‌وه و پاش و پیش رووی داوه، له‌مه‌وه هه‌ندیکی هه‌ر تیا چوه، کۆتایی نه‌م پارچه به‌ر له‌ناو‌چوه‌کان که‌وتوه.

وه‌گ گوتم لیژه به‌ داوه تا کۆتایی پارچه شیره‌که - که ده‌به‌نده - له‌به‌ر نوسخه‌ی دوهم ته‌واوی ده‌که‌ین و نه‌م ده‌به‌نده یه‌که‌م جار به‌لوده‌به‌نه‌وه.

(۲) نه‌م به‌نده هه‌ر وا سی خست بوو، دیاره خستیک - نه‌گه‌ر زیاتر نه‌که‌وتییت - که‌وتوه.

خراج اصفهان دیسا
ژ خوا جان خالی مان کیسه
ژ بو شوخاکو بلقیسه
قماشى کز به تومان تیت

* * *

قماشى کز بصد زیری
تبریر ناپری چهری
خبر چو حاکی ژیری
لریو بار بسیران تیت

* * *

دوردی هان حریر قومه
ژ زیف زیر کر کومه
خبر چو حاکی رومه
په ک...ی خر جیاوان تیت

* * *

امر وی هات ژ خندکاری
لرومی حکمی کر جاری
خدا جانزکیان باری
لمصرید متاوان تیت

* * *

لحلب شوشی دند تیت
تکل ابا فرح مند تیت
لبو شاهی دشاهاں تیت^(۱)

* * *

تو شاهی جملهء شاهی
بحق اسم الله

(۱) ئەم بەنډه‌بیش هەر وا ناتە‌راو بوو.

نکی منعم لدرکاهی
کو او مجنون اسان تیت

* * *

حریری (کرچی حیرانه
لمدحی ته شش ازمانه
دعاکوو سناخوانه
حتا قاصدی جان تیت

* * *

.....

علی حریری راست

۲- (۱)

دیسان ژ نو عشقا بری (۲)
پراندر و نسم اتشه (۳)

زلفا مزین عنبری (۴)
دعوا تکل (۵) خالار شه

* * *

(۱) ئەم پارچه له سی سەرچاوه‌دا هه‌یه :

یه‌که‌م : ده‌ست‌خه‌تی ژماره (۲۴۰۴۹) که کردمان به بنکه‌ی سه‌ره‌کیی.

دوهم : که‌شکوژی برایم.

سێیه‌م : که‌شکوژی (ئه‌حمه‌دی براله) که له ژیر ژماره (۲۲۲۵۳) ی‌کتیخانه‌ی (دار

صدام للمخطوطات) دایه.

لێره‌دا جیاوازییه‌کان دهنوسم و بو که‌شکوژی برایم (ب) و بو که‌شکوژی ئه‌حمه‌دی براله

(ا) داده‌نیم.

(۲) بری (ا) برین.

(۳) پراندر و نسم (آب) بردا درونم آتسا.

(۴) عنبری (ا) عنبرین.

(۵) تکل (ا) دکل

خالا لایم دلر قـا (۱)
 صد روح جانم (۲) بن (۳) فدا
 صوتم کلو چوم (۴) تی نما
 ترکم کرن (۵) عقـا و هـشه

* * *

عقا و هـشم بـون اسـیر
 دینا (۶) کو که که تیتـه بیر
 دیم شـبهتی بدرا (۷) منـیر
 زلفا ژ وردی بین (۸) خوشـه

* * *

وردان ژ نیف زلفان درین (۹)
 شعلا بنفشی تی (۱۰) ورین (۱۱)
 بالـا و قـدا عـر عـریـن (۱۲)
 هژیان لسـر ماری (۱۳) رشـه

* * *

(۱) خالا... (آ) خالا ژدیمـا دلربا.

(۲) جانم (آ) جانت

(۳) بن (ب) بون

(۴) چوم (آ) چم

(۵) کرن (آ) کردن

(۶) دینا (ب) دنیا

(۷) بدرا (آ) بدری

(۸) بین .. (آ) زلفان ژوردا بو خوشا (ب) بهن

(۹) وردان .. (ب) زلفاژنو بیدا (آ) وردا ژناو زلفان

(۱۰) شعلا .. (آ) شعله بنفشه تیک ورین. شایانی نووسینه له نوشخه ی (آ) دا خشتیکی

زیاده لهم بهندهدا بهم شیوه: سوراو اسپاو پی کرین، ههیه.

(۱۱) تی ورین (ب) تیوری

(۱۲) عر عرین (ب) عر عری

(۱۳) هژیان ... (آ) هژیان اسر مارشا.

دیسان حی تیت (۱) ته چیت
 اخیای امواتان ته چیت (۲)
 وجهان مدام (۳) نور ژی ته چیت
 دیم شبهت شمعاً کشه

* * *

شمعاً شبهت تانان (۴) اوه
 وردا کلس تانان اوه
 سرته بس تانان (۵) اوه
 شوخا (حریری) (۶) دل کشه

* * *

عجیب لطیف جندیه
 ازمان نزان (۷) رومیه
 آکه ژ عشقبازان نیه (۸)
 مست خمار سرخوشه

* * *

سرخوش جامی (۹) شربتی
 دیم شبه شمعاً ظلمتی

(۱) دیسان (آ) هرچاک حی دتوچیت.

(۲) امواتان .. (آب) امواتا دبیت.

(۳) وجهان (آ) هنیه بمدیم نور ژدچیت

(۴) شمعاً (آ) شمع شبستان.

(۵) سرته (آ) سروژ بستانان .. (ب) ... لوا تبستانان.

(۶) شوخا .. (آ) شوخ حبیب دل کشا (ب) شوخ و حریرا.

(۷) ازمان (آ) از زبان (ب) ازمان و زاریت.

(۸) آکه (آ) اکای ژ عشقان نیه

(۹) جامی (آب) لجامی.

حوریا تباغی (۱) جنتی
سردار چندین مهوشه

* * *

مهوش کو وستان صف بصف
او هاته در مصری تکف (۲)
وان کوت (علیو) (۳) لاتخف
مهپه مردنی قوی خوشه (۴)

شیخ علی حریری فرماید

۴-۰ (۵)

کرون به بینن نار عشق
تینوله بوم زاری دکن
هرکس بزانی حال عشق
بخیل دشواری دکن

* * *

بحال عشق بخیل دبن
هر دم بدم ذلیل دبن
بی راه بی دلیل دبن
هر کسب غمخواری دکن

* * *

ون بار بکن غمی دزور
له حسرتاودی دسور

(۱) حوریا . (ا) حور ژباغا.

(۲) او (ب) کچ هاته در مسرور کف.

(۳) وان (ا) وی کوت علی یا لاتخف (ب) وی علی ولاتخف.

(۴) مه ... (ا) من کویمردنه خو خوشا (ب) وی بمرناخوم خوشه.

(۵) نهم پارچه تهنها له دستخهتی ژماره (۲۲۰۳۲) ی کتیخانهی (دار صدام للمخطوطات) دا دست کهوت به گویرهی نهو دستخهته لیره دا نووسیمان.

چاوی درش بسکی له زور
هنی ژبر تاری دکن

* * *

.. شریف زلف تین له سر
رنکین دبن شمس قمر
ر شمار له جسمی تینه در
ژ عرعران یاری دکن

* * *

خوش عرعر و شمشاد قد
مم سوژه دل دست به کبد
داد داد داد داد
چاوان چخماری دکن

* * *

جوتی خمار از بوم هدف
تفسیر دکن صنع صدف
روژا عمل هر چار طرف
به مسك تاتاری دکن

* * *

بسکی له روژی کردنه کوم
جام می هینا لبوم
اوی دکر د لازم وه خوم
مستی ژ من جاری دکن

* * *

مستی شرابی قند لبیم
اسیر بندی وی شویم
کر وصف اندی از بیم
ونی ترک هشیاری دکن

* * *

هشم جوین مائیم بی هس
هر دم بدم لو تیمه خوش
میران قوی نوق و خروش
[نپشه]! دخن کاری دکن

* * *

نپشه وانم دنو کرم
خدمت دکن کرد عجم
مزید عشقی دم بدم
به نقشی جباری دکن

* * *

نقش نکار ناقشان
صف دیوان چاوشان
هی هی له جوتی پادشان
عجبا چه سرداری دکن

* * *

سردار شاه رونقان
معجزو رمزا بلقان
(علیو) مبیژه احمقان
بازار انکاری دکن

من کلام علی عاشق

۴- (۱)

پریزادی بخیر هاتی
اسرچاو دمن شالان

(۱) ئەم پارچەیش تەنھا لە بەرگی یەکەمی کەشکۆڵستاندا دەست کەوت و وەک لە
سەرەوه نووسیمان ئەم نوسخەدا بە ناوی (علی عاشق) هوه نووسراوه، ئێمەیش وەک
خۆی روونوسمان کرد.

بچم زانی کتوی هاتی
بدنک طوق و خر خالان

* * *

بدنک بازن و زندان
هرچند من کت هزار چندان
نت هیشت عقل عقلمندان
اتوم چاتری لاولان

* * *

اتوم چاتری له ایلی
یوسف لکل زلیخای
ممو زین هر تک همتای
بزلفانت ک مردم تالان

* * *

لسپای زلفان بوچ ناترسی
شیرین احوالان دپرسی
مبارک بی لتو کرسی
رونی کوی بدیره عبدالان

* * *

رونی کوی بدیره وی بیته
دو وجهت وهک چرای زیتیه
دسوتی مجاس میتیه
هروک پوشی لکندالان

* * *

نه ققنس بوم نه پروا بوم
دخوم صد سویند جدا نابم
کر خزیم بم قط تیر نابم
لدیدار خطو خالان

* * *

لیدیارت دی حزین کم
مردم هندی روحی تین کم
کسر بوم جاریکیت بین کم
خدانه چیت و دسمالان

* * *

خدانه چیت جبهت بو
دیدار تووم بقسمت بو
خراج ارض ... بو
بخطو خال و اشکالان

* * *

بخطو خال و سایهء تو
جهان جمله عطای تو
دکیشم خاک پای تو
هروک زیربم تقالان

* * *

من نه زیرم من نه زیوم
کبو چیشتم نه بو شیوم
بصد هو یا کردت کیوم
خدانه دوشک و پالان

* * *

خدانی تووم سراسر کرد
بزلفت هیوی ستر کرد
دل من و توی ویکرا بند کرد
بعید و یژن صد سالان

* * *

بعید و جیژن و سایهء من
اول عید و امان من

عزیزو نوجواو من
در قیمت کران من (۱)
کس و کارم بیت بون تالان

* * *

اول کس و کارم اتوی
طیب و درمانم اتوی
کر توم هبی بسم اتوی
لکنچ و مال و پاتالان

* * *

لکنچ و مال قازانجم
کساسم صاحب رنجم
لبازاران کوهر سنجم
خبردارم بمو حالان

* * *

خبردارم بمعبودی
دلیم راسته لسیر جودی
پشیمان نییم لمقصودی
بسررم هات ام روزکاره
لسوری چرخ دواره (۲)

* * *

بسررم هات ل (برواری)
وای کوت ب (علی) هزاری
توبهء بکه بیکجاری
بلکو رزکار بهبی شالان

(۱) ئەم بەندە خستێکی زیاده.

(۲) ئەم بەندەش خستێکی زیاده و، لەوه دەچیت ئەم خستە ی دوایی وەك نوسخەبەکی دی نووسرا بێت.

عہلی عاشق

- ۵- (۱)

ہری (۲) شیخ مریدان کو دبیژم (۳) قط وناکم از
 اکر روحم دکن غارت ژبادی توبہ ناکم از
 بلا ساقی می بینی (۴) بنوشم ازو (۵) یاران را
 دکر بی (۶) جملہ سالوسان دری کوپان روان کم (۷) از
 ہچی شملک لسر پی چاو لچک لفکہ لی (۸) بردا
 اکر سنکی دخو راکا (۹) دبی صاحب سواکم از
 مکن باور بسر کسکان اکر شاشی لنوری بی (۱۰)
 دکل کزیی (۱۱) دیت کافر دبیژی (۱۲) اصلی پاکم از
 بسر (۱۳) کسکان مکن باور دجهلیدا دبن کافر
 دبین از شیخ صنعانم (۱۴) بجارک قطب چاکم از

(۱) تہم پارچہ لہ دستختہی ژمارہ (۲۲۰۳۲) دا لہ ژیر ناوی (عہلی عاشق) دا
 نووسراوہ. بہ لآم لہ (کہشکوئی برائیم) دا لہ ژیر ناوی (عہلی ہریری) دا نووسراوہ.
 وا لیرہدا جیاوازیہکانی کہشکوئی برائیم دہنوسین.

(۲) ہری (ب) ہیچ

(۳) دبیژم (ب) دبیزن.

(۴) بینی (ب) بینت.

(۵) ویاران (ب) ژ یاران.

(۶) دکر بی (ب) ژکربا.

(۷) روان (ب) روا.

(۸) لی (ب) زی

(۹) دخو.. (ب) دنیف راکت.

(۱۰) مکن... (ب) مکن باور ژ سر کسکی اگر شاشک ژنوربت.

(۱۱) کزیی (ب) کنبی.

(۱۲) دبیزی (ب) دبیزت.

(۱۳) بسر (ب) ژسر.

(۱۴) صنعانم (ب) صافیہ.

هچی سرکسکی دبین هن بسودای سری ژاکه (۱)
 اکر وارث دکن دعوی جوابی دی اداکم از
 اوی شیر سقا کردی لدست دکرم لمیدانی (۲)
 بسر کسکان دجرینیم (علی) ژیک دی غزاکم از (۳)

* * *

پارچه شیعیکی فارسیی عهلی عاشق

لهو سهرچاوانهدا که له بهرهستدان و تا نیسته دهربارهی عهلی
 ههریری یان عهلی عاشق شتیان تیدا تومار کراوه و بلاوکراره تهوه
 بهرهمی فارسیی ئەم شاعیره نه بینراوه. به لام له بهرگی دوهمی دهسته تی
 که شکوستاندا که له کتیخاننه بچکوله کهی نووسه ری ئەم وتارهدایه
 پارچه یه که شیعی فارسیی ههیه که بیلال ناویک سالی (۱۳۲۳)
 نووسیویه تهوه له سهره وهی نووسیویه (من کلام علی عاشق) جا وهک گوتم
 چونکه تا نیسته گومان له وهدا ههیه که ئەم دور ناوه یه که کس بن له م
 دهرفته دا ئەم پارچه فارسییه بو یه که م جار بلاوده که مه وه، تا ئەمیش له
 رزی بهرهمه کانی ئەم شاعیره دا جیگه ی خوی بدریتی.

من کلام علی عاشق

- ۶ -

ای عاقـلان بدانند
 دل از جهـان رهـانند
 در زیـر آسـمانند
 اینجا مقام ما نیست

* * *

انها که در جهانند
 در رفتنی عیانند

(۱) هچی..(ب) هچ سررش دبینن هون سر ژیکن بسودای
 (۲) اوی..(ب) پوی شیری سقا کردی بدرینیم لمیدانی.
 (۳) بسر... (ب) بسالوسان دی جربینم (علی) مهدی عزاکم از.

آز غفلت این ندانند
اینجا مقام ما نیست

* * *

بگذار این جهانرا
این سود این زیانرا
این دشمن عیانرا
اینجا مقام ما نیست

* * *

بربند دست بارت
رفت از دنیا قرات
اینست رهگذارت
اینجا مقام ما نیست

* * *

در خوردو خواب ماندی
دوران عمر راندی
اینرا مگر نخواندی
اینجا مقام ما نیست

* * *

انها که حق پرسند
از دام نفس رسند
بتها همه شکستند
اینجا مقام ما نیست

* * *

دنیای دون مردار
بر کرکان تو بگذار
از جمله شو تو بیزار
اینجا مقام ما نیست

* * *

ای غافلان دل کور
کشیتد مسرت و مغرور
یاد آوریدان کور
اینجا مقام ما نیست

* * *

اکنون (علی) چو مردان
رو از جهان بگردان
این عمر نیست چندان
اینجا مقام ما نیست (۱).

* * *

موجازه کانی مه لا گیچکه ی هونیر

(۱۲۵)

له وتاری (نیجازه نامه کان به لگه گهلی میژووی زانایانی گه له کانینان)
دا نووسیومه ده لیم :

(ئو نیجازه نامه له و سهرده مه دا ئو سووده یان لی بینراوه و، به و
مه به ستانه که باس کران دراون به ماموستایان، به لام له م سهرده مه ی
ئیمه دا ئه گهر ئو نیجازه نامه هه موویان یان به شیکیان له ده ستدا بوایه ن
ئو کومه لیک به لگه نامه ی میژووی و امان له ده ستدا ده بوو بتوانیت له
روویانه وه به سهرهات و سهرده می ژیان و، ماموستا و فه قیانیان و... گهلی
ستی دیکه یش بزانیان و، میژوویه کی پوخت و دروستی ئو زانایانه
بنوسیونه وه...)

هر له و وتاره دا لام له چهند نیجازه نامه ی ماموستایانی کورد
کرده وه نموونه یشم لی وهرگرتن.

له م ماوه یشدا له کتیبخانه ی (دار صدام للمخطوطات) دا ریگم له
ده ستخه تیک کهوت له دوالا په ریدا ماموستا مه لا ئه بو به کری ناسراو به (مه لا

(۱) له ژماره ۱۳۴ ی روشنبیری نوی دا بلاکراوه ته وه .

گیچکەى هەولێر ناوی (۵۸) مامۆستای نووسێوه که خۆى ئیجازەى عیلمیى پێداون و، بە تەرتیبى سائەکانیشیان میژووی ئیجازە پێدانهکانى تۆمار کردووە.

لە یەك دوو سەرچاوەى چاپدا شتیك له میژووی ژيانى ئەم مامۆستا بەرپێزە نووسراوە، بەلام کەسیان بەلای ئەم بابەتەدا نەچوون و، هیچ کامیان ناوی ئیجازەپێدان و موزازەکانى ئەم مامۆستایان نەبردووە و، بپروایش ناکەم لەسەرچاوەى دیکەدا وا بە ریکیى نووسرابن و، رەنگە ئەمەیش تاکە نوسخەى ئەو زانیاریانە بێت و، نووسراوەکەیش بە دەستخەتى مامۆستای بەرپێز خۆیەتى و، ناوی کۆمەلێک مامۆستای پارچەکانى کوردستانى تێدایە و، هیچ نەبى میژووی ئیجازەوەرگرتتى گشتیان بە دروستى دەزانين و، ناویان دەخەینە سەر لاپەرەى میژوو .. بۆیە تۆمارکردنى ئەم لاپەرە لێرەدا وەك خۆى تۆمارکردن و رزگارکردنى لاپەرەیهكى نایاب و بۆیۆنەى میژووی زانایانى کوردە و، دەکرى ئەمە بى بە کلیلى باس و لیکۆلینەوهى ژيان و بەسەرھاتى ناوداران و، جیگەى ریزلینان لەو مامۆستایانە و، ئەمەیش نمونەى یەکیکە لەو کەلک و سوودە بى ژمارانەى کە لە ئیجازەنامەکان و، ناوی مەلاو مامۆستای ئیجازەدەر و ئیجازەپێدراووە دەست دەکەون و، سوود گەلى دیکەیشى فرەن و، لە هەنگاو و قوناغەکانى لیکۆلینەوهدا چراوکی دەستى لیکۆلەرەوان و ریبوار و سەربازى سەر ئەم رێگە پیرۆزە دەبن.

ئیمە لێرەدا تەنھا دەرفەتى ئەوهمان هەیه ناوەکان وەك مامۆستا مەلا گیچکە نووسیونى بخەینە روو، ئیتەر ئەو باس و لیکدانەووە بەراوردانەى دەکرى لە روویانەووە بکریت، ئەخەینە ئەستۆى نەووە بەتەنگەووەهاتووەکانى گەلەکەمان.

هذه مراتب اسماء الاشخاص الذين استجازوا عن الفقير، فاجزتهم

بعون الملك القدير. (وهو ملا افندي اربيلي) :

۱۳۰۹

۱- الملا محمد البرجمي

۳۱۰

۲- الملا يوسف السليمانى

۳۱۱

۳- الملا حسن القلعه رسول سيني

۳۱۲

۴- الملا عبد الفتاح الخطي

- ۳۱۳ ۵- الملا عبد العزيز الديرزي
 ۳۱۲ ۶- الملا سعيد القزى
 ۳۱۳ ۷- الملا احمد القمقلعي
 ۳۱۴ ۸- الملا ابراهيم البييتسي
 ۳۱۴ ۹- الملا سعيد السهيلي
 ۳۱۴ ۱۰- الملا شيخ عارف الاثنوي
 ۳۱۴ ۱۱- الملا رشيد البكائي
 ۳۱۴ ۱۲- الملا عبد الله المريواني
 ۳۱۶ ۱۳- الملا سعيد النهري
 ۳۱۶ ۱۴- الملا محمد امين الدوشيواني
 ۳۱۶ ۱۵- الملا ابراهيم الشبولوكي
 ۳۱۶ ۱۶- الملا احمد الوردي
 ۳۱۶ ۱۷- الملا خضر بن السيد كمال
 ۳۱۷ ۱۸- الملا عبد السلام الباشور
 ۳۱۸ ۱۹- الملا محمد امين السورسوري
 ۳۱۸ ۲۰- الملا طه الشقلابادي
 ۳۱۸ ۲۱- الملا عبد الله الامام خلي
 ۳۱۸ ۲۲- الملا طه الكاينجي
 ۳۱۸ ۲۳- الملا محمد الباراسني
 ۳۱۸ ۲۴- الملا حسن الرازاني
 ۳۱۹ ۲۵- الملا محمد الهيرويي
 ۳۲۰ ۲۶- الملا اسماعيل القسني
 ۳۲۰ ۲۷- الملا طاهر الكركوكي
 ۳۲۰ ۲۸- الملا طاهر الشيخ وتماني
 ۳۲۳ ۲۹- الملا احمد النالوسي الاثنوي
 ۳۲۳ ۳۰- الملا محمد البادي
 ۳۲۳ ۳۱- الملا مصطفى الكوركوسكي
 ۳۲۴ ۳۲- الملا هيبه الله افندي العقراوي

- ۳۲۴ - ۳۳. الملا سعید الاشنوي
 ۳۲۵ - ۳۴. الملا عبد الله المكرياتي
 ۳۲۷ - ۳۵. الملا عبد الفتاح الشواني
 ۳۲۷ - ۳۶. الملا علي الشاويسي
 ۳۲۸ - ۳۷. الملا عبد الرحمن السنكوري
 ۳۲۸ - ۳۸. الملا عثمان الخدرملي
 ۳۲۸ - ۳۹. الملا ابراهيم الياراني
 ۳۳۰ - ۴۰. الملا محمد تاج الدين الطالشي
 ۳۳۱ - ۴۱. الملا عبد الله البرهاني
 ۳۳۲ - ۴۲. الملا عبد القادر المزوري
 ۳۳۳ - ۴۳. الملا اسماعيل الباني
 ۳۳۴ - ۴۴. الملا محمد صادق الصدر ابادي
 ۳۴۱ - ۴۵. الشيخ عارف الطالشي
 ۳۴۱ - ۴۶. الملا محمد الباقرتي
 ۳۴۲ - ۴۷. الملا صالح الكوزه پانكي
 ۳۴۳ - ۴۸. الملا احمد الباني
 ۳۴۳ - ۴۹. الملا عبد الله الشنغي
 ۳۴۴ - ۵۰. الملا شيخ مصطفى الهرشمي
 ۳۴۵ - ۵۱. الملا اسماعيل الجديد
 ۳۴۵ - ۵۲. الملا محمد المخموري
 ۳۴۵ - ۵۳. الملا محمد صادق الشقلابادي
 ۳۴۶ - ۵۴. الملا محمد طيب الدوشيواني
 ۳۴۷ - ۵۵. الملا محمد سعيد الباشتيبي السباني
 ۳۴۸ - ۵۶. الملا حسين ملا عمري
 ۳۴۸ - ۵۷. الملا عبيد الصالحي
 ۱۳۴۹هـ - ۵۸. الملا سيد اسماعيل پسر حاجي سيد احمد

پاسيگی ده ستخه ته که :

ئه ده ستخه ته که له (دار صدام للمخطوطات) دا به ژماره (۷۸۲۶)

پاریزراوه چهند بابته تی له خوگر توه لهوانه :

۱- قهصیده ی هومه زییه که سه ره تاکه ی ئاوايه :

(کیف ترقی رقیك الانبیاء

یا سماء ما طاولتها سماء !!)

له کوئایشیه وه نووسراوه :

(تمت القصيدة المسماة بام القرى على يد حقیق الفقیر محمد ابن سید

علي غفر الله له ولوالديه اجمعین آمین. کتبت لاجلي)

۲- شهرحی قهصیده ی بوردییه له کوئایی ئەمه ی شه وه نووسراوه :

(قد وقع الفراغ من تسويد هذا الشرح الموشح من التفتيح و التحقیق

. لجلال الدين المحلي الشافعي المدقق، على برده المدیح، للشيخ العالم الفاضل

المحقق ابي عبد الله محمد، بن حماد، بن محسن، بن عبد الله، على يد احقر

العباد واحوجهم الى عفو الاله وشفاعة جده محمد بن السيد علي، بن السيد

الياس، ابن السيد عبد الكريم، ابن السيد خسرو، ابن السيد ابراهيم، ابن السيد

عيسى، ابن ابراهيم الحسينيين. غفر الله لنا ولهم اجمعین آمین يا معین. في

يوم الاحدى وعشرين شهر صفر المظفر ۱۲۲۶).

دهستخه ته که (۱۲۸) لاپه ره یه وه، لاپه ره ی (۱۱) دیری تیدایه. بیوانه که ی

(۱۶×۲۱،۵) ه. وه که دهر که وت هه مووی به خه تی محمه دی سه یید

عه لییه وه، له سالی (۱۲۲۶) دا نووسیویه تیه وه. (۱)

جاریگی دیکه ییش له گهل^۶ دانراوه کانی ماموستای

عه بده لانیدا

(۱۲۶)

له ئەلقه ی ژماره (۹۱) ی ئەم زنجیره وتاره دا به ناویشانی

(ماموستایه کی) عه بده لانیی و (دانراویکی) باسی کتیبیکم کرد که له (دار

صدام للمخطوطات) دا به ژماره (۳۱۴۷) پاریزراوه وه، ئەو کاته هیچی

(۱) له ژماره ۲۰۴۵ ی رۆژی ۳-۱۰-۱۹۹۴ ی هاوکاریدا بلۆکراوه ته وه .

دیکه دهر باره‌ی دانراوی ئەم مامۆستایه - جگه لهو کتیبه - نه‌دهزانی و گومانم بو ئەوه ده‌چوو ئەوه به‌که‌م هه‌وال و دوا‌هه‌وال بی‌ت له باره‌ی ئەو مامۆستاوه بزانی‌ت و، له‌بهر ئەمه‌یش بوو ئەو کاته نووسیم : (له‌وانه‌یه ئەمه‌یش ئیمه لی‌ردها باسی ده‌که‌ین تاکه نوسخه‌ی ئەو کتیبه‌ی بی‌ت له چنگی چه‌پۆکی زه‌مانه رزگاری بوو بی‌ت و، ئەمه دوا هه‌ل و ماوه بی‌ت بوو ئەوه‌ی ئەم مامۆستا به‌پێره ناوی بکه‌ویته ناو ناوان و، ریگه‌ی چوونه ناو سه‌رچاوه‌کانی می‌زوو بگرینه‌ به‌ر).

به‌لام وا دیاره ریگه‌ی دیکه زۆر ماون و له‌وانه‌یه له‌مه‌ولایش زۆر زیاترمان بوو دهر بکه‌ویت :

چونکه له‌ ماوه‌ی دوا‌ی نووسینی ئەو وتاره‌وه تانیسته‌ چه‌ند بابه‌تی تازه‌و زانیاریی نه‌وازم ده‌ست که‌وت و تیشکی روونتر ده‌ده‌ن به‌ ریگه‌ی می‌زووی ژیا‌نی و، چاکتر پله‌ی خوینده‌واری و قه‌واره‌ی دانراوی به‌ره‌مه‌کانی دیاری ده‌که‌ن و له‌ ناو رزی مامۆستا و هاوه‌لانی‌شدا با‌شتر ده‌ناسریت . ئەو زانیاریانه‌یش هه‌ر له‌ ریگه‌ی دانراو و کتیبه‌کانی مامۆستای عه‌بدالانیی خو‌یه‌وه ده‌ستمان ده‌که‌ون و خو‌شبه‌ختانه کۆمه‌لیک دانراوی مامۆستمان به‌ ده‌ستخه‌تی خو‌ی ده‌ستکه‌وت، له‌م ده‌ستخه‌تانه‌یشه‌وه سه‌رده‌می ژیا‌ن و ناوی با‌وباییری مامۆستمان له‌ ده‌م و ده‌ست و قه‌له‌می خو‌یه‌وه که‌ جیگه‌ی با‌وه‌ر و دروست‌ترین سه‌رچاوه‌ی ئەم جو‌ره‌بابه‌ته‌ن .. ده‌ست ئەکه‌ویت، هه‌نگاوگه‌لیکی باش بوو قوناغیکی می‌زووی ژیا‌نی ئەم مامۆستا به‌پێره‌یش ده‌نرین و، هی‌وای زیاتریش له‌ ده‌روونماندا بوو گه‌لی با‌س و خواستی به‌بیردا نه‌هاتوو چه‌که‌ره‌ ده‌که‌ن و، به‌و هی‌واوه‌ ده‌ژین رو‌ژ به‌ رو‌ژ زانیاریی تازه‌و، کتیب و بابه‌تی نه‌بیسراو بدۆزینه‌وه‌و، کو‌شکی می‌زووی ناودارانمان رازاوه‌ترو قه‌شه‌نگتر بل‌ند بکه‌ینه‌وه .

با به‌و هی‌واوه‌ پێشه‌کیی یه‌ک دوو خستی زی‌رین بکه‌ینه‌ سه‌ر ئاسه‌واری ئەم مامۆستا و چاوه‌روانی زیاترو جوانتریش بین :

۱- ده‌ستخه‌تی ژماره (۷۵۶۷) که (۱۲۸) لاپه‌ره‌یه‌و پێوانه‌که‌ی (۱۶×۲۱،۵) و (۱۱س) له (دار صدام للمخطوطات) دا پارێزراوه‌ کلێلی با‌سگه‌لیکی نه‌زانراو و بی‌وینه‌یه ده‌ستمان ده‌که‌ویت :

چونکه سی دانراوی مامۆستای عه‌بدالانیی به‌ خه‌تی خو‌ی گرتۆته‌ دوو

توییی.

یه که میان : به داخه وه سه ره تا که ی ناته واوه و، خو شبه ختانه کو تاییه که ی
ئو ناته واوییه - تا ئه ندازیک - قه ره بوو ده کاته وه، ئه وه تا ماموستا ئاوا
کو تایی پی هیئاوه :

(هذا اخر ما انتهى من انتخاب ما ورد من كلام الامام علي كرم الله
وجهه وقد وقع الفراغ من تسويده على يد جامع الحروف والكلمات، العبد
المذنب، منبع الذنوب و الخطيئات، حسن بن علي بن رسول العبد الانبي،
عاملهم الله بلطفه الرباني، في شهر ربيع الاخر سنة الف ومائتين وسبع من
الهجرة النبوية، عليه السلام)

دوه میان : (کتییی الکوکب العالی المنتخب من کلام الامام الغزالی) یه.

ئهم کتیییه بریتییه له تهرجه مه ی کتیییکی غه زالی له فارسییه وه بو
عه ربیی و کتیییه که ییش چه ند ناموژگار بییه که که ئیمامی غه زالی ناردووییه
بو (عین القضاة الهمدانی) و کو تایی کتیییه که ییشی ئاوا هیئاوه :

(هذا اخر ما انتهى اليه من تعريب الرسالة، على يد العبد الفقير المعرب
حسن بن علي بن رسول العبداني، في سنة ستة ومائتين والف من الهجرة.
وصلى الله على سيدنا محمد واله وصحبه اجمعين.)

سییه میان : کتیییکی به ناوی (الدرة البيضاء والياقوتة الحمراء) له باره ی
ناوه رو که که ییه وه دانهر ده فهرموئی :

(اما بعد فيقول العبد الفقير الى نعم مولاه القدير حسن بن علي بن
رسول العبداني، اقامه الله على النهج القويم والصراف الرباني : هذه زبدة
فرائد من احاديث المصطفى، ونبذة فوائد من آثار علي المرتضى، قد
احتوت على امور دين الاسلام، ومحاسن الاخلاق من الامر والنهي
والاحكام. وقد جمعتهما من الكتب المعتمدة، والرسائل المشتهرة، وقد رتبتهما
على ترتيب حروف الهجاء، واشرت بالحاء الى الحديث وبالراء الى الاثر
حذرا من الالتباس، وسميتها بالدرة)

له کو تاییه که ییشیه وه ئه مه ی ئووسیوه :

(هذا اخر ما انتهى من جمع الاحاديث المصطفوية و المقالات الحيدرية
بحمد الله تعالى ومنه، على يد جامع الكلمات حسن سنة ۱۲۰۶).

له م دستخه ته وه بو مان دهرده که وه ماموستامان :

۱- له سالانی ۱۲۰۶ و ئه وه دهور و بهر ده له ژياندا بو وه، ئه وه کاته
 ههره تی مه لایه تی و جو شی توان و وزه ی بیرو زانیاری بوه .
 ۲- ئه وه کتیبانه ی له دووسی سالداناوه و، له مه شوه بیرمان بو ئه وه
 ده چیت ماموستامان له ته مهنی پیرو و زیدا دانراوی دیکه ی زور دانابی .
 لیردها پیس ئه وه ی قوناغ بو لای باسی دانراویکی دیکه ی ماموستای
 عه بدالانی بگویرمه وه سه رنجی خوینه ری ئازیز بو لای دوو خال
 راده کیشم :

یه که م : ماموستامان ههرچهند کتیبی زوری داناو وه، به گوپرو جو شیکی
 گهرمه وه سه رگه می نووسین به زمانی عه ره بی بوه .. زمانه عه ره بیه که ی
 زور پاراونیه وه، نووسینه که ی بی قورت و گری نییه و، له نووسین به
 زمانی عه ره بیدا زمانی مشت و مال نه بو وه، لاوازی و ده ست کورتی له
 نووسین و دارشتی عه ره بیدا له هندی جیگه دا به نووسینه کانیه ره ده بینریت .
 دوهم : ئه وه ی ئیسته باوه ده گو تری (عه بدالان - عه ودالان) به
 سه رده م و نووسینه وه یه و، په ندی (پیازی عه ودالان خواردنی هه یه و بردنی
 نییه) ش به سه ر زارانه وه ده گو تری و ده گو تری ته وه . به لام ماموستامان له
 نووسینه کانی دا (عه دالان - عه بده لانی) به کار دینی و، نازانین کاتی خو ی
 وابوه و دوایی وه ک ئیسته - عه ودالان - ی لی هاتوه یان هه ردوو شیوه که
 به کار هیئراوه ؟ هه ره ناو کتیبه کانی (دار صدام للمخطوطات) دا دوو
 نوسخه ی دیکه ی کتیبی (عین الانسان الکامل) یان (عین الانسان فی ما یكون
 وما کان) م دوزیه وه، له بهر ئه وه ی له ئه لقه ی پیسودا که ئامازم بو کرد،
 باسی ئەم کتیبه م کرد لیردها ته نها ژماره کانیان دهنووسم که ئەمانه ن :

۳۱۲۲۱، ۵۸۴۱ واته له گه ل ۱۵۳۱۴۷ بوون به سی نوسخه .

ههروه ها دانراویکی دیکه ی ماموستامان له هه مان کتیبخانه دا

دوزیه وه و، لیردها باسیکی کورتی ده که یین :

- (قطر الغیث فی شرح مقدمه ابی اللیث) ئەمه ش یه کیکی دیکه یه له
 دانراوه کانی ماموستای عه بدالانی و له (دار صدام للمخطوطات) دا به ژماره
 (۵۹۴۴) پارێزراوه و، (۷۳۰) لاپه ره یه و، هه ره لاپه ره ی (۱۱) دیپری
 تیدا یه و، پێوانه که ی (۲۲×۱۶) ئەم کتیبه له عه قانی دا یه و، ئەمه ش هه ره له

سالی (۱۲۰۷) دا دانراوهو، به خهتی دانهرهکه یهوه له سه ره تاوه ئاوا باسی هوی دانانی دهکات:

(اما بعد فيقول العبد المفقر الى فيض علم الرباني، حسن بن علي بن رسول بن يوسف بن عثمان العبدلاني: لما كانت المقدمة المنسوبة الى الامام الكامل: والعالم العامل، الفاضل الاوحدي المشهور بابي الليث السمرقندي - رضي الله عنه وارضاه، وانه ما ربه ومناه - حاوية مع ايجازها، للمسائل الحجية والاحكام الغريبة المتعلقة بالصلاة والايمان، والدين والشريعة والاسلام والاحسان.. غير انه قد لعبت بها ايدي النسخ بتقديم بعض مسائلها عن بعض، والتاخير والزيادة والنقصان والتكرير.. فاحببت اصلاح ذلك بتوفيق العليم الخبير، فوضعت عليها شرحا لطيف المباني، كثير المعاني، مذلا من الفاظها صعابها، ومكشفا من معانيها نقابها، محل المشكلات، ومسهل العضلات؛ مصحح ما تقدم منها، وما تاخر وما زيد عليها وما قد تكرر، فجاء بحمد الله واضح الدلالة والبرهان، وباهر الحجج مشيد الاركان. وسميته قطر الغيث شرح مقدمة ابي ليث..)

له گهل ئه وهدا لهم ئه لقهدا هه ندی زانیاری تازو نایابمان دهر باره ی ماموستای عه بدا لانی بلوکرده وه، هیشتا زورمان ماوه و زورترمان دهوی تا بگهینه نه نجامی کورته یه کی ژبانی ئه ماموستا، چونکه تا ئیستا نازانین ئه ماموستا له کوی ژباوه؟ چه ند شوین گه پراوه؟ دوا قوناغی ژبانی کوی بوه؟ که ی کۆچی دواپی کردوه؟ ئه م کتیبانه ی دانراوی گه نجیی و سه ره تای نووسین، یان به ره ه می پیری و پیش مالتاواپی له ژبانن و... چه ندین شتی دیکه ییش!! (۱)

دهردین شاعیریکی نه ناسراوی کورده

(۱۲۷)

له ژماره (۴۷) ی پاشکۆی عیراقی مانگی ئابی سالی ۱۹۸۲ دا وتاریکم به ناو نیشانی (دهردین شاعیریکی نه ناسراوی کورده) بلوکرده وه، نموونه یه کیش له شیعریم - که به زاراهوی سورانیی بوو - بلوکرده وه...

(۱) له ژماره ۲۰۵۳ ی رۆژی ۱۵-۱۰-۱۹۹۴ ی هاوکاریدا بلوکرده وه.

ماموستا عه بدوره قیب یوسفیش له ژماره (۱۱۹) ی سالی (۱۹۸۸) ئ
گوفاری کارواندا نموونه ی شیعری شاعیریکی شیوهی کرمانجی ژووروی
به ناوی (دردی) بلاوکر دوه ته وه.

له م ماوهیشدا له کتیخانهی (دار صدام للمخطوطات) دا ریم له
دهستخه تی ژماره (۹۴۸۰) کهوت، که شیعری کوردیی دوو شاعیری
کوردیی تیدایه یه کیکیان نازناوی (دردین) ی بو خوی هه لئزاردوه و،
شعیرهکانی به شیوهی گورانین، کهواته وای سی نازناوی-یان یه ک نازناوی-
سی شاعیرمان به سی زاراوهی جیا جیا له بهردهستدایه، جا دهبی
ههرسیکیان به ریکهوت، یان بو لاسایی کردنه وه ئه و نازناوهیان بو
شعیرهکانیان هه لئزاردییت؟ جاری وه لامیکی رونی ئه م پرسیارانه مان له
دهستدایه، به لکو دوزینه وهی که شکۆل و بابتهی زیاتری قوناغهکانی میژووی
ئه دهبی کوردیی وه لامی ئه م پرسیارانه و پرسیارگه لی دیکه شیان بو هه لگرتین.

به لام ئه وهنده وه بیرری خوینه ری تازیز دینمه وه که رهنجووریی باسی
دوو دردین نازناوی کردوه یه کیکیانی به (عزیز دردین) و ئه وینانی به
(یوسف دردین) له یه ک جیاکر دوه ته وه، جا نازانین ئه م دهر دینه ی ئیره
دهبی یه کیکی له و دوانه بییت، یان دهر دینی سییه م و چواره میشیان هه بییت؟
له گه ل ئه م بیرخسته ته وه دا ئه و دوو به یته ی رهنجووریش تومار ده که یین به
هیوای ئه وه ی سوودی خوی بیه خشییت (۱):

(عزیز دردین) محمه مد عیسا بهگ

حاجی تیه کۆ فقه قی عه لی له ک

مه لا نور عه لی (یوسف دردین)

شافی وه لی خان کاربزیی حه زین

وهک له وتاره که ی (پاشکۆ) یشدا گوتم له مه ی شه وه دهر ده که و ی که ئه م
قوناغه ی شیعری شیوه ی سووانیی- به م دهر دین ناوه - ده گه پریته وه بو
سه رده می پیش نالیی و، هه رچه ند له وانیه ئه و دهر دینانه یه کیکیان یا
هه ردوکیان هاوچه رخی رهنجووریی بووبن، له وانیه هه ردووکیشیان یان

(۱) پروانه دیوانی رهنجووریی، نیکۆلینه وه ی محمه مد عه لی قه رده اغیی، چاپی یه که م،

یه کیکیان زور پش شاعیری زهنگنه رهنجووری بووبن و، ئه و کاتیش
قوناغی شعیری شیوهی سورانی جی پی له کاروانسه رای کوندا ده بیته.
به لام هه ربه هیواین به لکو ئاوا ورده ورده له ملاو له ولا جه مسه ری
بابهت بدوزینه وه و زانیاری کوبکهینه وه.

پش ئه وهی نمونهی شعیری ئه م شاعیره پیشکەش بکه م ده مه وی
سه رنج بو لایه نیکی رابکیشم که جاری دیکه پش باسم کردوه.

ئه وهی وه ک دیاردهیه کی ئاشکرا له شعیری شاعیرانی شیوهی گورانیدا
به دیی ده کریت ئه وهیه ئه و شاعیرانه به زوری - هه ولیان داوه یه کیه تی
بابهت (وحدة الموضوع) له شیعره کانیاندا هه بیته و، بو ئه م کارهیش ئه و
کاته بابهتی سیاسی و نیستیمانی له ئارادا نه بوه و، بابته ئاینی و،
دلاری و، شیوه و پیا هه لدان و، راوشکار و، گول و میوه و، دیمه نی
سروشت و، جوانی شاخ و چیا و میر غوزار و، به هاری رهنگاوهرنگی
کوردستان و... چهند بابته کی دیکه له ئارادا بوون و، وا بوه ئه و بابته تانه
بوونه ته مهیدانی کیه رکی و پیشبرکی شاعیران و، دهیان شاعیر له یه ک
بابهتدا ئه سپی خویان تاوداوه.

وايش بوه شاعیری بیرتیرو بلیمهت هه بوه ئه و جوغزو مه رزه ی
به زانده و به رز فریوه و بابته تی وای داهیناوه شاعیرانی دی په بیان پی
نه برده (دهردین) ی شاعیریش له و شاعیره به رز فریو بیرتیژانه یه، ئه وه تا
له و پارچه شیعرا نه دا پیشکەستانی ده که ین بابته کی داهیناوه - من بزانه - له
دیوانی شاعیرانی ترماندا نه بینراوه.

دهردین هاتوه سی دوژمنی ئاسوده یی دل و ئارامی له شی ئاده میزادی
کردوه به پاریزه رو به رگریکه ر له دوژمنی سه ره کیی و هه ره گه وری
گیانی ئاده میزاد: هیناویه تی (به دب ه ختی) و (غه م) و (هه جر) ی
کۆکرده ته وه و هه رسیکیانی کردوه به گژ نه جه ل و ئاکامدا و، توانیوانه به
هه رسیکیان ماوه یه ک زامنی گیانی دهردین بکه ن و، ئه و ماوه ئاکامی دوا
بخه ن و، ئه میش له پاداش و سوپاسگوزاری ئه و کاره دا ئه وان کردوویانه - با
له بهر ئه وهیش بی زیاتر جه زه به ی عومری بدن - - بوه به به نده ی ئه لقه
له گوی و له قسه ده رنه چوویان!

باسیگی ده‌ستخه‌ته‌که :

نهم ده‌ستخه‌ته که له (دار صدام للمخطوطات) دا به ژماره (۹۴۸۰) پارێزراوه و، نئیسته (۳۴۹) لاپه‌ره‌یه، پاشماوه‌ی چهند ده‌ستخه‌تیگی جیا جیا به که له کاتگه‌لی جیا جیا داو به ده‌ستی چهند که سیک نووسراونه‌ته‌وه، دیاره دلسۆزیکه پاشماوه‌ی شوینه‌واری زانایان هاتوه - دوا‌ی ئه‌وه‌ی چیان به‌سه‌ر هاتوه .. هاتوه - کو‌ی کردوونه‌ته‌وه و جزو به‌ندی کردوونه‌ته‌وه و، له ده‌ست له‌ناو چوون رزگاری کردوون، و لیره‌دا به کورتیه‌ی باسیگی ناوهرۆکه‌که‌ی ده‌که‌م :

له لاپه‌ره‌یه‌که‌وه تا لاپه‌ره (۱۶۰) باسی پزیشکی و به‌تایلی ئازهل ده‌کات به‌لام سه‌رمتاو کۆتایی دیار نییه و ناته‌واوه و نازانین کی دایناوه و که‌ی نووسراوه‌ته‌وه.

له لاپه‌ره (۱۶۱) دا نووسراوه (سلسله حصره مولانا خالد) ئه‌مه‌یش هه‌ر نهم لاپه‌ره‌یه و دوا‌ی له لاپه‌ره (۲۱۳) دا جاریکی دی هه‌مان سه‌رمتاو ناو‌نیشان دیته‌وه و، له لاپه‌ره (۲۲۱) دا ته‌واو ده‌بیته. ئه‌مانه هه‌موو په‌خشان و شیعی فارسیین.

ئه‌وه‌ی له گشتی زیاتر جیگه‌ی بایه‌خ و مه‌به‌ستی ئیمه‌یه ئه‌وه‌یه له لاپه‌ره (۲۳۲) وه تا لاپه‌ره (۲۳۹) چهند پارچه شیعیکی کوردیه‌ی شیوه‌ی گۆرانیی تیدا‌یه و دیاره پاشماوه‌ی دیوان و شوینه‌واری شیعیان بی و، به گویره‌ی ئاگاداریی من تا نئیسته ناویان و شیعیان له میژووی ئه‌ده‌بی کوردیدا نه‌هاتوه، له‌م وتاره‌دا نمونه‌ی شیعی یه‌کیان - که (ده‌ردین) ه - بێشکه‌ش ده‌که‌ین.

له لاپه‌ره (۲۳۹) وه تا لاپه‌ره (۲۹۰) هه‌مه‌چیزه‌ی فارسیی له شیعو دوعا و شتی دی تیدا‌یه. دوا‌ی ئه‌وانه‌یش کتیبه‌ی (تحفة العشاق) ی ده‌رویش خه‌لیلی (المولی) دیت و تا لاپه‌ره (۳۴۹) ده‌خایه‌نیته و، له‌ویدا بی ئه‌وه‌ی کتیبه‌که ته‌واو بیته ده‌ستخه‌ته‌که ده‌پریته‌وه.

ئه‌وه‌نده هه‌یه ئه‌و خه‌ته‌ی شیعه کوردیه‌کانی پی نووسراوه‌ته‌وه له کۆتاییه‌که‌یدا ناوی نووسه‌ره‌وه و سالی نووسینه‌وه‌که‌ی نووسراوه به‌لام ده‌ستیگی چه‌پهل ناوی نووسه‌ره‌وه‌که‌ی کوورژاندوه‌ته‌وه، به‌وه باشه سالی

نووسینه وه که ی نه سپریوه ته وه که سالی (۱۲۵۱) ی کۆچییه، واته ئه دوو شاعیره کورده پيش ئه و چهرخه له ژياندا بوون ئیتر که ی بوه و؟ له کوی بوون؟ جاری با چاره پروان بین به لکو!!

- ۱ -

نیمشه و به گۆش بیم ئه جهل نه رووی بهخت
 ئه حوالتش په رسا جه به دب بهختی بهخت
 (به دب بهختی) و (هیجران) خیزان چه نی (غم)
 جه رووی غه مخواریی هه رسه شان وه هه م
 ئامان وه ته عجیل هه رسه وینه ی باد
 واتن: (یا اجل) چیشته موراد؟
 واتن: مه ر جه کۆن شه ی دای مننه ت بار
 راست بو اچه پیم به عیشق جه بیار؟
 واتن: (یا اجل) مه پرسه خه بهر
 ئه و کهس تو ماچی خهسته ن زام خه ته ر
 ئیستید عام نی دهن ده ستمان وه دامه ن^(۱)
 به ریش وه ده ست هه رسه مان ضامه ن
 ئه جهل من به ده ست هه رسه شان سپهرد
 جه خه وف خودا موراجه عه ت که رد
 نی شان ژهنده ن کۆس کیشان (منادی!)
 کیاسته ن وه جهخت ئاوه رده ن شادیی
 کوشتشانه وه په ری قوربانم
 که رده ن ته صه ددوق روچ ره وانم
 من ئه و شه رته م بو وه فا که رده ن جه م
 که مه ر بوه نی و پیه ی خدمه ت غه م
 ویم که رده ن به عه بد (به دب بهختی) و (هیجران)
 ئه وان واچۆن ده رد من واچووم گیان

(۱) لیژمه دا هه ندیک به بۆشی بره دراوه.

شهرت بو تا نه ورپو نه جهل جه نووه
 به یو دووباره خبه ره په رسووه
 (دهردین) ویش به عهد (به دبه ختی) وانو
 جه لای (هیجر) و (غم) ئی خلاص بنمانو^(۱)

-۲-

ئهری دانندهی پشت په ردهی غیب
 نه ققاش نه قسبه ند ئوستاد (لاریب)
 ئهی به ندهی ضه عیف هیجرانکیش دهرد
 جه قه تره ی مه نیی ئافه ریده ت که رد
 به ته ئیید تو نه په رده ی عه دم
 نه عه رصه ی وجود ئاوه رده ن قه دم
 جه مائیده ی جوود کارخانه ی غیب
 قووت زینده گیم مکه ردی نه صیب
 مه که رده م مه عاش پادشای شاهان
 تا عومرم وه صونع صه د سال یاوان
 جه خاص و نا خاص تو ره هنومام بی
 فاتیح ئه بواب موشکول گوشام بی
 جه (یوم الالست) تا وه رو ی مه حشر
 هر چه مکه روون، ده هه نده ی داوهر
 جه (یوم الازل) به صه دای [سریر!]
 خاص و که ست من تو که رده ن ته حریر
 نه قشهن جه نگین، مه شهوورهن نه عام
 ئافه ریده ی تو م ئهر صه د رووسیم
 ئیسه یا صنایع ئه رض و سه ماوات
 شوومیی تاله ی من مه علومهن جه لات
 نه راد نه ردباز گه ردوون که چ که رد
 وستهن نه چاره م سه تگ سیای سه رد

(۱) له ژماره ۲۰۵۷ ی روژی ۱۹-۱۰-۱۹۹۴ ی هاوکاریدا بلوکراووته وه.

نه شوومی دهر وان خه ریک دهر دم
 ئومید به نه جات کارخانه ی فردم
 مورید قودره توم بگیرو دست
 وهر نه من نامه ی نا ئومیدیم ههست
 قه تره ی جه دهر یای لوظف عه میمت
 ره حمی جه ئایه ی ئیسم عه ظیمت
 بدر به ئینعام به نده ی که مته رین
 به نه صصی ئایه ی (اجر المحسنین)
 (دردین) ئومیدش به کارخانه ی تون
 وهر نه جه مه خلوق ته مام رهنجه پرون

شیته شاعیری نه ناسراوی کورده

(۱۲۸)

له نه لقه ی پیسووی نه م زنجیره وتارهدا (۱) باسی شاعیری نه ناسراوی
 کورد (دردین) م کردو باسی نهو دهسته ته م کرد که شیعری شاعیری
 شیوه ی گورانیی دهر دینی تیدایه .

له هه مان دهسته ته چنده پارچه شاعیری شاعیری دیکه ی شیوه ی
 گورانیی هه یه که نازنای (شیته) و (کاکه شیته) ی له شیعره کانیدا
 به کار هیناوه .

به گویره ی ئاگاداریی من نه م شاعیره ییش تا ئیسته له سه رچاوه کانی
 نه ده بی کوردیدا ناوی نه هاتوه و به ره هه می بلاوکر اونه ته وه .

منیش جگه لهو شیعرا نه ی که له دهسته ته ی ژماره (۹۴۸۰) ی
 کتیبخانه ی (دار صدام للمخطوطات) دا دوزیومنه ته وه، له وتاری پیسوودا
 باسی ناوه روکی دهسته ته که م کرد. شتیکی دیم له دهسته تا نییه و، له م هه له دا

(۱) مه به سم زنجیره وتاریکه که به هیوا بووم به ناوی شاعیری نه ناسراوی کورده وه
 بلاوی بکه مه وه. چنده نه لقه یه کم به ژماره ی تاییه تی لی بلاوکرده وه، دوایی خسته مه ناو
 نه م کتیبه و زنجیره ی ئیرم دایی.

نمونه‌ی شیعره‌کانی ده‌خه‌مه پیش چاوی خوینه‌رانی نازیز، به هیوای
 نه‌وه‌ی له‌مه‌ولا زیاتری دهر باره بدۆزینه‌وه.

- ۱ -

ریژه ریژه بای چون ریژه‌ی پاره
 وهس بگنه نه شوڻ نه فس ئەمماره
 خه‌وف که‌ره‌جه بیم باز خواس‌فهردا
 په‌ری به‌خت ویت بدهر به سه‌ردا
 وهس باوهر نه‌ویر یاد هر جاران
 وهس بکه‌ر خه‌یال خال نازداران
 موینی عیزرائیل ناما‌جه سه‌ردا
 ره‌خت مه‌رگ ناوهرد که‌ردش وه به‌ردا
 ئەمجار موینی قه‌بر سیان جیت
 مده‌ی به‌سه‌ردا په‌ری به‌خت ویت
 ماچی: چیشم که‌رد دل‌ه‌ی هه‌رزه‌که‌ر
 گوڤ نه‌دام به‌حرف (شیته) ی ئاه سه‌در

- ۲ -

دل نازداران

هه‌رچه‌ند بنیسی جه‌لای نازداران
 صوحبه‌ت بکه‌ری با خاترداران
 با نه‌شوڻ نه‌ویر کارساز کاران
 خوداو پیغه‌مه‌ر نه‌شو نه‌ویرت
 فکری دهر وه نیکر فه‌رمووده‌ی پیرت
 دنیا‌بی وه‌فان به‌س‌بی وه‌فا‌به‌ر
 وه‌سه‌ن وه‌س مایل جه‌ورو جه‌فا‌به‌ر
 نه‌ظه‌ربه‌پاکی بکه‌ره‌ئه‌ی دل
 تا فه‌ردا نه‌قه‌بر نه‌مانی خه‌ریک (!)
 په‌ند (کاکه‌ شیته) دل‌ه‌ی هیجران بار
 با نه‌شوڻ نه‌ویر به‌شق کردگار

- ۳ -

تانه مدان لیئت ...
ئهی دلّهی بهدبخت تانه مدان لیئت
ویر دنیائی، ماچان، مهندهن پیئت
بده به سهردا پهری بهخت ویئت
وهس بگنه نه شوّن نهفس نافهرجام
وهس تهقالا دهر پهری نهوق و کام
تا کهی مکهری یاد ههر سالان؟
تا کهی منیشی با سوّسن خالان؟

- ۴ -

فهلهك بهردهنم ...
راستهن سهجدهی گهر تهرسا بهردهنم
مهی پهناى مهسجید مینبهر وهردهنم
تهجدید مهذهب عیسا کهردهنم
فهتوای بهرهمهن گهرتهنم نه گوّش
دینم دان به مهی جه لای مهیفرؤش
گهرتهنم نه دوّش خهرقهی روهبانان
کیشانم جارووب فهرش بتخانان
بهلیّ یه گشت فهصلّ تاوانیم بیهن
وادهی سهرمهستی جهوانیم بیهن
ئیسه ها جه گشت پهشیمانم بهرد
وادهی پیریمهن جهوانیم ویهرد

- ۵ -

یارهب کهردهنم ...
گونای بیّ حیساب بیّ حد کهردهنم
سوجهده وه بتان صهنههم بهردهنم
گوّش به قهول و وهعظ ئیبلیس کهردهنم
فهتوای روهبانان مهذهب عیسا

گهرتهنم نهومر چون شیخ تهرسا
 بهستهنم زوننار منیچ چون صهنعان
 ئیسته تهوبهه بۆ صد تهوبهه ئامان
 ئیسته ها جه گشت یاییم په شیمان
 وادهی پیریمهن جه وانیم لوان
 جه وانیم لوا پیری سهردا لیم
 خهیلی شهرمهندهم جه کردار ویم
 وادهی پیریمهن صد هزار تهوبه
 جه گشت رای خراب ئهی دنیا تهوبه
 یاره به حاجهت ئایات قورئان
 ببه خسه (شیتته) ئهر صد روسیان .. (۱)

بهرکولیک له ژانی ماموستا مه لا عومهری عهسکه ریی

(۱۲۹)

ئه گهر ئاوریک له شیوهی خویندنی کۆن بدهینه وه و، بمانه وی بزانیان
 خویندکار چۆن له شوینیکه وه چوه بۆ شوینیک و، چۆن له قوتابخانه یه که وه
 گواستوو یه ته وه بۆ قوتابخانه یه کی دیکه، ده بینین له و سهرده مه دا مه رزو
 سنور له ریگهی قوتابیدا نه بوه و، چۆنی ویستی خویندوو یه تی و، بۆ
 کویش ئاره زووی بووی چوه. ههر له بهر ئه مه یشه دهیان ماموستای
 خۆمان ده بینین به خویندنه وه گه یونه ته گه وره شارانی وه که مه که و، مه دینه
 و، قودس و، دیمه شق و، حه له ب و، قاهیره و... تادو له وشارانه یشدا - گه لی
 جار - بوون به پیشه وای گه وره مزگه وتان و گه وره مه دره سه کان و تاقه
 سواری ئه و مهیدانانه بوون.

فهقی و قوتابی له م جیهان گهردییه ی به دوا ی خویندندا بار سووک و بی
 ئه رک بوه و، که له شوینیکه وه چوه بۆ شوینیک هه موو کۆل و باره که ی
 بوخچه یه که بوه کتیب و که ره سه ی خویندنه که ی تیدا بوه و، ئه وه ی که

(۱) له ژماره ۲۰۵۴ ی رۆژی ۱۶-۱۰-۱۹۹۴ ی هاوکاریدا بلاوکراره ته وه.

هممیشه هاوری سەفەری بوەو لە هیچ شوینیك بەجی نەهیشتوہ ئەو کتییانە ی بوە کہ بە زۆری خۆی نووسیونیہ تیەوہ - کەرەسە ی خویندنی بوون و، کاتی وایش ھەبوہ - بی ئەو ی خویشی ھەستی پی بکا - تۆمارگە ی ژیان ی بوون. دوایش کہ ئەو فەقی لەشار ی یا لە گوندیکدا گۆپالی فری داوہو نیشتە جی بوہ، ھەولی داوہ کتییەکان ی زۆتر بکات و، سەرچاوہ ی بیرو خویندن و دەرسوتتەوہ ی فراوان بکات.

ئەم کتییخانە تاییەتیانە - بە زۆری - دوای ماوہیەک - کەم یا زۆر - یان لەناوچوون یان پەرتەوازە بوون و، بووون بەسەر بەشی مالان و کتییخانەکان ی دیکە. بەمەیش سەرچاوہیەکی بیویئە ی میژووی ژیان و بەسەر ھاتی مامۆستایانی کۆنمان لەکیس چوہو، دواتر و سکە ی هیوای دۆزینەوہ ی ئەو میژوہمان لە دەست دەر چوہو، هیوا بپراوی ئەوہ بووین بتوانین شتیکی راست و دروستیان بۆ بکەین.

لەم وتارە کورتەدا دەمەوی لە ریگە ی پاشماوہ ی کتییخانە ی مامۆستایەکی کوردەوہ، ئەو مامۆستا - کہ بە داخەرە لە میژووی زانیان و ناودارانی کورددا لای لی نەکراوہ تەوہ - بە میژووی زانیانی کورد بناسینم و، لەبەر رووناکیی ئەو کتییانەدا لە شوینەواری لە لەناوچوون رزگار بووی نمونە ی ئەو زیانە بخەمە روو کہ لە میژوومان کەوتوہ.

ئەم کتییانە ی لیژدا بەسەریان دەکەینەوہ و نمونەیان لی وەر دەگرین، پاشماوہ ی کتییخانە ی (مامۆستا مەلا عومەری عەسکەری) ن و، ئەم مامۆستا من بزائم تا ئیستە، کەم تا زۆر هیچی لەسەر نەنووسراوہ و، ئەمە یەکەم جارە ناوی ئەکەوئیتە ناو ناوان و، منیش لیژدا جگە لە پاشماوہ ی دەستخەتکانی شتیکی دیکەم بە دەستەوہ نییە. بەلام بەوہ باشە لە دەستخەتەکاندا - مامۆستا مەلا عومەر - بە وردیی میژووی شوین و سالاھەکانی نووسیوہ و، لەم روہوہ ئەمانە تا ئیستە راستترین و باشترین سەرچاوہن بۆ دۆزینەوہ و دیاریکردنی ھەندی لە قوئاغەکانی خویندن و ژیان ی مامۆستامان. لەم دەرفتە کورتەدا ئەو نەدەمان پی دەکری ھەنگاو بە ھەنگاو دی بە دی و شار بە شار لە یەکەم قوئاغەوہ - کہ دەست ئیمە کەوتوہ - لە خزمەت مامۆستادا بین و، بە گوێرە ی تەرتیبی میژووی سالاھەکان چیمان دۆزیوہ تەوہ

وهك خۆی و به زمانهكهی كه پیی نووسیوه .. بخرینه بهردهستی خوینهران و، بهرچاوی میژوونوسان و بهتهنگهوههاتوانی ئەم جووره بابته، بهلكو لهمهولایش زیاترمان دهست بکهویت و، بتوانین فراوانتر لهسهر ژيانی بنووسین .

پیش ئەوهی دهست بدهینه تۆمارکردنی دهقهکان ئەگەر بمانهوی به لیکدانهوه ههولیک بو دیاریکردنی سهردهمی لهدایکبوونی مامۆستامان بدهین ئەوا به گویرهی کۆنترین دهستهتی که سالی ۱۲۲۷ نووسیویهتییهوه و لهو کاتهدا - دیاره - فهقی بوه و بهلگهی (۴۰) سال ژيانی دواي ئەو میژووهیشمان له دهستدایه دهتوانین سالانی (۱۲۰۷ تا - ۱۲۱۰) و ئەو دهوروبهره بو سالی له دایکبوونی دابنیین. میژووی کۆچی دوايشی دهکهویته دواي سالی (۱۲۶۷).

نیستهیش پیکهوه دهقهکان دهخوینینهوه و ژماره ی دهستهتهکانیش له پال دهقهکاندا - وهك له (دار صدام للمخطوطات) دا پارێزراون - تۆمار دهکهین :

(تمت بيد عمر . وقد تم كتاب شرح مغني على يد احقر العباد عمر ابن حيدر، ابن ميرزا علي في يوم الجمعة في شهر جمادي الاخر في سنة الف ومائتين وعشرين مع سبعة في قرية كاريزه، من ناحية شوان في خدمة العم. اللهم اغفر لي ولهم. (۵۱۱۹)).

ئەم دهستهته (۷۱۲) لاپهريهوه، حاشيهی زۆری بهسهروهيه و، ههمووی به خهتی مهلا عومەر خۆيهتی و، له چهند جیگهدا هاوار لهدهست دووری له شیخ مصطهفايهك دهخوینینهوه. ههروهها لهچهند شوینیشدا باسی ئەوه دهکات که له لای مامی بوه، دیاره مامی مهلاو خوینهوار بوه، بهلام ههچی دهباره نازانین.

(تم الكتاب المسمى بموصل الطلاب بعون الملك الوهاب بيد عمر بن حيدر، بن ميرزا علي بن استاد محمد - غفر الله لهم - في بلد سليمانیه، في مسجد درجزير (رهنگه دهزگهزین بی) في شهرجمادي الاخر ۱۲۳۲).

له سهرهتای ئەم دهستهتهیشهوه له دواي حاشیهکهوه نووسراوه :

(حررته في قصبه ساوجبلاغ في (۱۲۳۴). (۵۰۹۱))

ئهمهیش (۱۶۴) لاپهريهوه ههمووی به خهتی خویهتی.

(تمت كتابة الحاشية المنسوبة الى مولانا محمد بن حسين الواقعة على الحاشية المسماة باسم مصنفه وهو امير ابو الفتح، الكاشفة لرسالة الحنفية في علم الاداب بيد اقل الطلاب عمر بن حيدر بن ميرزا علي بن استاد محمد بنا، في قسبة ساوجبلاغ في يوم ثاني عشر من شهر الرجب في (۱۲۳۵). (۵۱۶۵)) ئەمەيش (۹۸) لاپەرەيه و هەمووی بە خەتی خۆيەتی. له كۆتايی دەستخەتی (۵۱۷۳) يشەوه كه دەستخەتییکی بە بايەخە بو ژيانی ئەم مامۆستا نووسراوه:

(تمت الحاشية المسماة باسم مصنفه، وهو مير ابو الفتح الواقعة على الرسالة الحنفية بتوفيق الله واستعانته، في يوم ثامن عشر من شهر الرجب بيد اقل العباد واضعفهم عمر بن حيدر بن ميرزا علي بن استاد محمد، في قسبة ساوجبلاغ، في مدرسة مولانا عبد الله... في سنة ۱۲۳۵).

هەر لەم دەستخەتەدا سێ چوار کتییی دیکە ی نووسراوه ی ئەم مامۆستاهەبیین کە هەموویان لەو سألەدا و لەو شوینەدا نووسراونەتەوه و، بەلگە ی سەر و مری و گەزم و گوری ئەم مامۆستامان لە خویندنیادا، وهك هەندێ حاشیە تییدا دەبینن لە كەر كووك و شوینانی دیکەدا نووسراونەتەوه، له كۆتايی هەندێ حاشیەوه نووسیویه (حرره عمر بن حيدر في قرية (ولزی) من ناحية (بالک) في سنه ۱۲۳۵).

ئەم دەستخەتە بايەخیکی تايبەتی هەيه بو ژيانی ئەم مامۆستا و حاشیە ی زۆری بەسەر هوه نووسیوه کە لەکات و شوینی جیا جیادا نووسیونی و، لەم دەرفەتەدا هەر ئەوهەندە ی بەر دەکەوێت. بەلام پيش ئەوهيش دەستی لی هەلگرین و چاو لە عاستی دوا لاپەرەيدا هەلپیرین، شتیك تۆمار دەکەین کە بەلگە یهکی میثرووی و نامە یهکی کەموینە یه ئەویش ئیجاز نامە ی شیخ مە عرووفی نویدی یه کە داویە بە مامۆستا مە لا عومەر و ئەمە دەقە کە یه تی: (اجزت عالي الجناب، اخي الملا عمر، بتلاوة القرآن على مذهب عاصم برواية حفص عنه، وبدلائل الخيرات، وبحزب الامام النووي، وبحزب البحر، وحزب البر للقطب ابي حسن الشاذلي، وبالذور الاعلى للشيخ الاكبر محيي الدين، وبإقراء دروس علوم الدين، وآلاتها وإفادتها للمحصلين، وبأذكار الصباح والمساء، وسائر الانكار المطلقة والمخصوصة

بالأوقات والأحوال، واجزته ایضا ان یجیز بها من رآه اهلا لذلك.
 هذا ما قاله بفمه وكتبه بقلمه العبد الفقیر الملهوف محمد الشهر
 بمعروف في اليوم الثالث عشر من شهر ربیع الآخر من شهور سنة ثلاث
 واربعين ومئتين والـف).

له خوار ئەمەیشەوہ له کۆتایی حاشیەکهوہ نووسیویە:

(حررتە فی بلد اربیل سنە ۱۲۵۱).

له دەستخەتی ژمارە (۵۱۶۰) دا ئەمە دەخوینیئەوہ:

(تمت هذه النسخة المسماة بعصام الدين الوضع بعد اذان عصر يوم
 الجمعة السادس عشر من شهر ربیع الاول، في الف ومائتين وستة وثلاثين
 سنة من هجرة سيدنا، محمد، بيد احقر العباد عمر بن حيدر بن ميرزا علي،
 في خانقاه المسمى بدار العلم)

ئەم دەستخەتەيش (۱۴۰) لاپەرەيهو حاشیەو زهوائیدی زوریشی تێدایە.

له کۆتایی دەستخەتی (۵۰۶۴) وە نوسراوہ:

(...الفقير المحتاج الى الملك الصمد عمر بن حيدر بن ميرزا علي بن
 محمد، غفر الله لهم بجاه حبيبه يوم المحشر، في بلدة كركوك في آخر شهر
 صفر، بعد شفائي عن المرض والخطر، في الف ومائتين وثلاثين مع ثمانية
 من السنين، وقت ذهاب محمود پاشا الى جانب شهرزاده تبريز.)

ئەم دەستخەتە (۵۴۴) لاپەرەيهو هەمووی بە خەتی خوێهتێو، گەلی

حاشیەي سالی (۱۲۳۳) و ئەو دەورو بەرەي بە سەرەوہيه.

له دەستخەتی (۵۱۰۷) دا ئەمە دەخوینیئەوہ:

(قد وقع الفراغ من تسويد هذه الرسالة المسماة بخلاصة الحساب من
 مصنفات الشيخ بهاء الدين العاملي، بأنامل عمر بن حيدر. غفر الله لهم
 ورحمهم يوم المحشر، في قرية (مورنكة) عند خدمة استادي مولانا عبد
 الغفور، في سنة غالي الحبوب (۱۲۴۰)).

ئەم دەستخەتە که (۷۰) لاپەرەي زياترە چەند دانراوی بنه مألەي

حەيدەر بيه کان و نامەيه کی بچووکی (يوسف الاصم) ي تێدایە.

له کۆتایی دەستخەتی (۵۲۱۳) وە که (ايقاد الضرام علی من لم يوقع

طلاق العوام) ي (ابن الحاج) ه نووسیویە:

(کتبه عمر العسكري في سنة قحط، وقد يموت فيها كل يوم مائة من الانام و البرى. اللهم اغفر وارحم وارخص لنا بحرمة سيدنا ومولانا، سنة ۱۲۴۲) له دستخهتی (۵۱۵۵) شدا ئه مه دهخوینینه وه:

(فقد تم ربعا الانوار الاولان وحرر اولهما وآخرهما عمر بن حيدر بن ميرزا على. اللهم اغفر لهم ولى. فى حجرة الخانقاه فى سنة (۱۲۴۷) بعد سنه الطاعون الشديد. و..تخرّب الولاية)

ئهم دستخهته (۵۷۲) لاپرهيه و، حاشيه و زوائيدى زوريشى بهسرهويه هه مووى به خهتى ماموستای عهسكهریبه.

له كوتايى دستخهتی (۵۱۲۶) وه كه حاشيهی زورى ماموستای عهسكهری بهسرهويه ئه مه دهخوینینه وه:

(تمت هذه الصفحة بأنامل الحقير الفقير الذليل، حسين ملا خضر في شهر اربيل، لأجل استاذي مولانا معظم المكرم الفاضل المحقق المدقق ملا عمر (احمدا) العسكري في سنة (۱۲۵۰) وقت ظفر المظفر على قلعة عمادية) دوامیزوو كه ده بارهی زيانی ئهم ماموستا له ناو ئهو كنيانهدا دستمان كه وتن كه له ريگهی ماموستا مه لا عه بدولای فهادیبه وه گه يشتونته كنيخانهی (دار صدام للمخطوطات) له دستخهتی ژماره (۵۱۵۱) دايه و بریتهی له دوو ئيجازنامهی ماموستا مه لا عومر كه داوئی به ماموستايان:

(عبد الرحمن افندی بن عبد الله الحنفی القادری) و (عبد الرحمن افندی) كوری مه لا مصطهفا له سالانی (۱۲۶۵) و (۱۲۶۷) دا.

بهم ئه ندازه دست لهم بهر كولی زيانی ماموستا مه لا عومهری عهسكهریبه هه لده گرین و ئه مهی كردو و مانه زیاتر بایه خی به وه تیدا دراوه ئهو دهقانه وهك مادهی خام بخرینه بهر دست و چاوو دهكری له گهلی روه وه سوودی باشیان لی وهر بگیری بؤ نموونه:

یه كه م: سهر گهرمی ماموستا له خویندندا وهك دهبینن دستخهتیکی گه وهری پر حاشیه و زانیاریی ئهو سهرده مهی له ماوهیهکی كه مدا نووسیوه ته وه.

دوهم: چه ند شارو شوین بؤ خویندن گه راوه.

سییه م: پله ی خوینه واری بی گه یوه ته دوا پله ی و نیجازه ی به مه لایان داوه .
چوارم: هاوچه رخی شیخ مه عروقی نو دیی بوه و، شیخ مه عرووف
وهك هاوړی، نهك وهك ماموستا، نیجازه ی داوه تی و، وشه ی (عالی جناب) و
(اخی) بو به کار هیناوه .

دوا قسه یشم نه ویه بیگومان نه م ده ستخه تانه ی ده ستمان که وتوون
سه رجه می به ری رهنجی نه و ماموستا نین و، له وانیه ده ستخه تی دیکه له م
لاولا مابن و، نه گهر دست بکه ون و له گهل نه مانه دا به راورد بکرین په رده
له رووی گه لی لایه نی دیکه ی ژیانی ماموستا لابه دن. (۱)

که شکوئی نازاد

(۱۳۰)

دیاری نه م نه لقه ی نه م زنجیره وتاره دیار بیه کی برای نووسه ری
به پریزم کاک نازاد عه بدولوا حید که ریمه .

پیش هه موو شتی سوپاسی بی سنووری کاک نازاد نه که م که :

یه که م: بیایا راپه رمووم بتوانم خزمه تی سامانی که له پووری گه له که مان
بکه م و، به وچاوه بو ی روانیوم بتوانم له م بواره دا شتیك به شتیك بکه م.

دوهم: نه و که شکو له نایابه که خواده یزانی چونی ده سته که وتوه و، چونی
پاراستوه ی، بو ناردووم و، هه موو مافیکی خو ی، له رووی لیکو لینه وه و

بلاوکر دنه وه ی ناوه روکیه وه به من به خشیوه . نو می ده وارم وینه ی نه م
دلسوزانه مان زور بییت و، هیوادار یشم منیش بتوانم وهك بر او و متمانه ی پیم

بوه وه ها بم و، له عاستی نه و نه رکه دا بم لیم چاوه پروان ده کریت .

وهك پیزانینیك به و دیاریه به نر خه ی کاک نازاد که شکو له که م به ناوی

(که شکوئی نازاد) مزه ناوانو، نه گهر له مه ولایش سوو دم لی وهر گرت هه ر

به و ناومه سوودی لی وهر ده گرم .

که شکو له که له شیوه ی (بیاض) دا نووسراوه ته وه . به داخه وه زور

خراب هه لگی راوه و، شیرزه و بی سه روبه ر بوه و، به شیک ی به یه کجاری تی دا

(۱) کورته ی نه م وتاره له ژماره ۷۲ ی (رهنگین) دا بلاوکر اوته وه .

چوهو، ئهوهیشی که ماوه تهوه پواوو داپزاوه و، بهشیکی بنه پهره و چاره که پهره و نیوه پهره یه و. ئهوه که ی دیشی لاسه رووی پهره کان سواوو پواوو رزیوه، ههر دسته ددهیتی لئی هه لده وهری. ئهوه ی که ماوه (۱۲۵) لاپهره و بنه پهره یه، پیوانه که ی (۹×۱۶) ه، میژووی نووسینه وهیشی پیوه نییه و، نایشزانین کی خاوهنی بوه. ئه ونده هه یه سی شیوه خهت و شوینه واری سی دستخهتی پیوه یه.

ئهوه ی که له دستخه ته که ماوه شیعی ئه م شاعیرانه ی تیدا یه :

- ۱- کوردیی
- ۲- نالیی
- ۳- فیکریی
- ۴- وه له و خان
- ۵- ئه حمه د بهگ
- ۶- مه وه ویی
- ۷- میرزا فه تاحی سابلخیی
- ۸- کاکه شیخ
- ۹- سه عید

یه کیگ له شاعیرانی ناو دستخه ته که - وادیاره ناوی سه عید بوه - رووداوی کوژرانی شیخ سه عیدی هه فید و کاک ئه حمه دی برای کاری تیکردوه و، شیوه نی بو ئه و دوو پیاوه کردوه و. له بهر ئه وهیش به پیی ناگاداریی من ئه و شیعرانه بلاونه کراونه ته وه. هه ول ددهم له م دهر فه ته دا ههر چیم بو لی هه ل بکرین لیردا له له ناو چوون رزگاریان بکه م و، ئه وانه ییشی دپاون و بوم ساغ نا کرینه وه شوینه کانیانم به بوشیی برپداوه و. به رز خالم له شوینیانا داناوه.

جهی کار و کردار هه نی نه دهن دهم
 باوجود باقین نه تو ی دل ئه لم
 شیخ سه عید هه فید پاکیزه ئه رشه د
 نه جل که بییری حاجی کاک ئه حمه د
 ن ی

وهکیل موطلأهق غهوث گهیلانی
 رههنومای سلووک زینهت نهفزای دین
 فاضیل تهر جه گشت نهولیاای زهمین

.....

جیهاد کونهندهی کوفقار سهه...
 طهوف کونهندهی کهعبهی موعه ظهم
 نوْشندهی شه راب پاکیزهی زهمزم
 زیارهت کهردهی پاک رهوزهی موطههر
 مهرقدهه زرت رهسوول رههبر
 عیمارهت کهردهی مهدرسهو مهسجید
 خوانندهی نهوراد تههلیلهو تهوحد
 سوفرهگوشادهی فهقیران دهه
 طهعام دهههندهی خاص و عام بهکسه
 کهفیل ویسهعت عولهماو دهرویش
 پشیتیان گرد بیگانیه و خویش
 رۆزی دهههندهی بی نهواو یهتیم
 سهخاوت کردار نهغنیای کهریم
 نهک وهک شیخ نهحمده یوسف
 نهجل رهشیدی شیخ نووری...
 نهمام نههوخیز باغ...
 جهمال و نهنوار لیکای...
 شهمر نهخورده جه زیندهگانئی
 توْمار نهخوندهی پهپهی جهوانئی
 دووریت وهست وه بهین دووکان و دینار
 جهی لامهکانت پهی کهرد ئیختیار
 به دووریی وهتهن ئیکتیفات نهکهرد
 دات وه بهلادا نهی چهرخ چهپگرد

رہسم بی رہحمیت ئاورد رخوا ہم
 ہرسی دای وہمال ئهولاد خاتم
 جہم کوردی دوشمن ناپاک غہددار

شکافتی سینہی ئهولاد حہیدہر
 هوون فوارہ کورد نہ زام خہنجر
 گیان رہنگین کورد وینہی گولناری
 خون او سہرکوردن نہ زام کاری
 قورٹان نہ سہردهست پیریو شہفاعت
 پارہ پارہ بی وہقت شہہادت
چوون رہواسست کہلام بیچوون
 ...پارہ بو نہ گیجاوی هوون
 ...حہزرت سولتان کہونہین
 ...رچہ تہن چوون ئیمام حسہین
 شیخ ئہحمہد وہی طہور جان دا وہجانان
 شہہید بووہ تیغ دشنہی خون ئہفشان
 لاشہ وہبی سہر کہوت جہمہیداندا
 ماتہمی کیشا وہ رووی جیہاندا
 ہہی داد ہہی حہسرت صہد جار واوہیلا!
 خوش شہہیدلہ (موصل) جہدلہ (کہربہلا)
 حہقہ ئہر عالم سہر بدو (تیل!)
 ئهولاد خاتم بہی طہور بان و (تیل!)
 نہشتہر دا نہ جہرگ حہیدہر کہرار
 قہتل دووبارہی فہرزہند کورد ئیظہار
 ئاہیر وست نہدل فاطیمہی زہہرا^(۱)

* * *

(۱) شایانی باسہ (خلیل مونہور) یش ئہم رووداہی بہ ہہلبہست گپراوہتہوہ، لہ دیوانہکہیدا چاپ کراوہ.

- ۲ -

فهلهك زولماتهن ، فهلهك زولماتهن
 فهلهك سيابوش بهرگی زولماتهن
 ئەساسەى شادیی رووی له نههاتهن
 خهفته دهماغ بهرز فهرح مه ماتهن
 ئاقتاب بی شهوق، قه مەر بی نوورهن
 دنیا شه وه زهنگ تارو دهیجوورهن
 دووباره جه نه و زهمانهی غه ددار
 چه پگهرد دهوران بهدعه سد خونخوار
 تهرح عه داوت په ی ئال هه زرهت
 به نانا دیسان بی هیاو به دبخت
 زهمانهی قه دیم صه حرای که ربه لا
 ته جدید که ردهوه دنیاى بی وه فا
 دیسان رهنگین که رد صه حراو سه رزه مین
 به هوون ئەولاد (ختم المرسلین)
 ئەهى دنیا
 خونپیزی عه له م
 ئاخر ئەهى چه پگهرد ... ناسزا
 تاکه ی ناکه ی شه رم جه شاه (لولاك)
 زهوج فاطیمه هه زرهتی هه یدهر
 شیرى خودا وه ند وه صیی بیغه مەر
 په ی چیش وه خه نجه ر بن عه جه م شووم
 دای وه شه هادهت ئەو شیر مه عصووم
 شکست دای وه پشت فه خر دوو عالهم
 ئەفضه لته ر له جه مع ئەولاد ئادهم
 جوانی چون هه سه ن بهرگوزیده ی دین
 نوور دیده کان سو ئتان که ونه مین
 گو ئغونجه ی باغ ره سوول موختار

قووه‌ی باصیره‌ی حه‌یدەر که‌هرار
 (برو) ئاسایی حه‌زرت کاملاًهن
 که‌ی قایییل وه‌سه‌م زه‌هر قاتیله‌ن
 فه‌ره‌ح به‌خششی

.....

نه‌جل فاطیمه‌ ئه‌ولاد حه‌یدەر
 نه‌مام نه‌هوتوول باغ‌پیغه‌مه‌ر
 (یاخل هردرده‌ء!) مصطه‌قای مورسه‌ل
 مه‌حبوب خالیق فه‌ردی (لم یزل)
 به‌ تیخ ئه‌عوان یه‌زید ناپاک
 (هارداد ارو!) غه‌لتان بسونه‌خاک
 رانی حه‌زرت بسوو

..... قای که‌و شهر نه‌هر جه‌ننه‌ت بوو
 بوسه‌گای ره‌سوول روخسار ئه‌و بوو
 مه‌نظووری دایم دیدار ئه‌و بوو
 ساکه‌ قایییل غه‌لتان ه‌وون بوو؟
 مه‌قتوول شمشیر شه‌مر مه‌لعوون بوو؟
 سه‌ر برنده‌ی تیخ که‌بری گومرا بوو
 په‌هلوو وه‌ ئه‌لماس دوشمن درا بوو
 هه‌شتاد جه‌ ئه‌ولاد حه‌یدەر شه‌هید بوو
 باقی گرفتار قه‌ید یه‌زید بوو
 علی په‌ی فه‌رزهند دل بی‌قه‌رار بوو
 زه‌هرا جه‌ شیوه‌ن ئه‌فغان و زار بوو
 یه‌ کار بی‌که‌ردت ئه‌ی چه‌رخه‌ نامه‌رد؟
 ده‌ک ره‌نجه‌ر بوو بی، بی‌مایه‌ی رووزه‌رد!
 ئه‌ولاد حه‌زرت ره‌سوول کویرا (!)
 ناسزای به‌ده‌کیش
 چی

.....

بی کەس هەی شەهیدم رو!
 مەسنەد نشین کاک ئەحمەدم رو!
 پیری موکومەل هەی ئەرشەدم رو!
 سەردار رو!
 ئەولیا ی کامیل سەرزەمین رو!
 ی موس تەمەند مەزلوومانم رو!
 دار عەشرەت هەم قەومانم رو!
 (اوشان!) دەولەت هەم سولتانم رو!
 ئەفزوون تەر لە شاو لە خاقانم رو!
 خادیم دەرویش فەقیرانم رو!
 سەرداری گرووی ئەسیرانم رو!
 داد پەی شیخ ئەحمەد یوسفارەنگم رو!
 سواری چون حەیدەر شوخ و شەنگم رو!
 بەر نەخور دەی باغ زیندەگانیم رو!
 نەچیدە ی میوہی کامەرانیم رو!
 لاشە ی خوون ئالوود نازیپەرورم رو!
 غەلتان نە رووی خاک تەن بی سەرم رو!

.....

دیواخان ویران خانەدان بی شەوق
 دیوان بی رەونەق خزمەتکار بی زەوق
 طالبیان سەركز. سیادەت سیاپۆش
 ... گەرد مەتات و مەدھۆش
 یارەب بە حاجەت (فخر العالمین)
 زیرو زەبەرکە ی (موصول) لەعین
 (سایمانی) هەم بەدە ی وە فەنا
 جای کینب و صەد فیتتە رووسیا!
 هەرکەس تیغ جە رووی ئەتو شەندە بو

بیخ و بنچینهی له بن کهنده بو
 ههرکەس خوون جەتەن تۆکەردەن جاری

 هەرکەس قەتڵ تۆش کەردەن ئیختیار
 پارە پارە بوو وە تیغ خونخوار
 تازەبوونش یشنه سهەردەمه
 هەرکەس جە وەطەن تۆ کەرد ئاوارە
 بوونش دەردی دوویـــــــــــــــــاره
 شـــــــــــــــــکافت وە خەنجـــــــــــــــــەر
 هـــــــــــــــــە تا ســـــــــــــــــەر
 صـــــــــــــــــە حـــــــــــــــــرای مەحشـــــــــــــــــەر بوو
 ئوممەت (خیر البشر) بوو
 یاللأ به حاجت حەزرت رەسوول
 فەرزو سوننەتیاں لی ئەکەیی قەبوول
 (سەعید) مەینەت بار دووچار غەمەن
 دایم ها ئەفکر شین و ماتەمەن (۱)

صابیری شاعیریکی ئەناسراوی کوردە

(۱۳۱)

ئەمڕۆ بی یا سبەیی دەبی هەولی ئەو بەدری (فەرەنگی نازناوی
 شاعیرانی کورد) یش وەك شاعیرانی دیکەیی حیهان کۆبکریتەو، ئەووی له
 دەستدا بیئت، توانای بەسەردا بشکی ناویان بدۆزریتەو، میژوویان
 کۆبکریتەو، له سەریان بنوسریت، پرۆژەکە بخریتە بەردەستی
 کارکەران و خەمخۆرانی ئەم جۆرە بابەتە، تا بتوانن بە ئاسانی بگەنە
 ئەنجام و مەبەستی ئەووی بە تەنگییهوین و بە شوینیدا دەگهرین.
 ئەم پرۆژەیش تا دوا بخریت، و خەمساردیی له عاستدا بکریت قورتی

(۱) له ژمارە ۲۰۵۹ ی رۆژی ۲۳-۱۰-۱۹۹۴ ی هاوکاریدا بلۆکراوتەو.

زیاتری تیدهکه ویت و باری ئەو که سانهی دهیانهوی بگهن به کاره که دا گرانتر دهییت و، له ولایشه وه ههر رهنجیک بو دۆزینه وهی ناوو شوینه وارو میزووی شاعیرانی نه ناسراومان بدرییت و، ناوبانگ و نازناویان بزانییت بهردیکه دهخریته سهر کوک و ته لاری پرۆزه که و، بارسووکیی و کار ئاسانکردنیکه دهکری ریکه کورت کاته وه و قوناخ نزیك خاته وه.

ئهم جاره هیش نازناوی شاعیریکی نه ناسراوی دیکه ی کورد دهخهینه پال ناوی شاعیران و، شتیکی جوانیش له بهر هه مه جوانه کانی ده که یین به دیاریی ئهم جاره مان. به لام پیس نه وهی دیارییه که پیسکه ش بکه یین ئاماژه بو نه وه ده که یین که ته نها ئهم شاعیره مان به م نازناوه نییه و، صابیریی - شیخ نه جمه دینی کوری شیخ عه بدوره حمانی به رزنجیش - مان هه یه و، ئهم صابیریی دوهمه شاعیریکی ناسراوه و دیوانی شیعی کوکراوه ی هه یه و، سالی (۱۹۶۹م ۱۳۸۸هـ) به کوکردنه وهی شیخ عه بدوره حمانی کوری شاعیر و، له سهر ئهرکی سهید ستار شیخ عه بدوللای به رزنجیی له چاپخانه ی شاره وانیی که رکوک چاپ کراوه.

صابیریی یه که م - که له م وتاردا باسی ده که یین - هه چیی دهر باره نازانم و ته نها (۷) پارچه شیعی به زمانی کوردیی له که شکۆلی گه لاله دا نووسراوه و، ئهم که شکۆله سالی (۱۳۱۹) به دهستی مه لا محمه دره شیدی کوری مه لا عه بدوللای گه لاله یی نووسراوه ته وه. ئیتر دهر باره ی ناوی صابیریی خۆی و سه رده می ژیا نی و سالی کوچی دوا یی هه یج نازانی و، له هه یج سه رچاوه یه کی دیکه ییدا نه بهر هه می و نه دهر باره ی ژیا نی هه یج ده ست نه که وتوه و، به لکو به م ناوزراندنه ی شتیکی بو بکرییت و ههر نه بی ناوی بکه ویته ناو ناوان.

دهر باره ی ناوه روکی که شکۆله که ییش له ژماره (۱۴۸۶) ی روژنامه ی هاوکاری روژی ۲۷-۶-۱۹۹۲ ی له ئەلقه ی (۱۶) ی (به ره و پرۆزه ی ده ستخه ته کوردیه کان) دا شتیکم نووسیوه.

وا لیردا نمونه ی شیعی صابیریی یه که م دهخهینه بهرچاوی خوینه ری نازیز:

- ۱ -

ئەو كچەى قەدەر عەرەى دلدارى خۆشپەفتارى من
 خۆزگە دەمزانیى لەبەر چى ھىند دەدا ئازارى من!
 طەبعى ھەر مايل بە زولمە ھەز لە بى رحىمى دەکا
 ياخو ھەرگىز گويى نىيە لەم نالە و ئازارى من
 طەرحى تاتاي تارى زولفانى بە ھەم شىواوہ چون
 رۆژ بە رۆژ دەسووتىنى بە ھەمدا كارى من
 ھىند لە تاو دوورى دەگرىم عاقىبەت توفانى نووح
 رەنگە باز ھەلبى لەبەر چاوەى جۆگەى خوينبارى من
 صولحى (رۆم) و (رووس) كرا (ھىندى) و (خەتايى) بوون بە يەك
 ھەر غەزەب ئالوودە يە ئىستاكە چاوى يارى من
 (صابىرى) تاكەى بنالنىم لەبەر ئازارى دۆست ؟
 عادەتى خۆى واتە ئەم ئىقبالى نا ھەموارى من (۱)

- ۲ -

چىنى زولفت سوورەتى (والليل) ي پىم خويند ئىيتىدا
 شە عەشە عەى روخسارت ئەمجا پىي نىشان دا (والضحى)
 تاقى ئەبرۆت ئايەتى (نوون) ي ئەگەر پىم كرد رەوان
 چاوى بيمارەت بە سوورەى (صاد) ي كردم شارەزا
 تالە لەوحى خاطر م ئەلفى قەدەت نەقشى نەبەست
 سىياسىلەى گىسووى چەلىپات ناتە سەر لامەلفە لا
 (والذى اسرى بعبده) ئادەمى ھىنايە (حکم!)
 باعیشى تەسخىرى جىن بوو سوورەى (قل او حى) ا
 رەنەقى بازارى دىنى جوو و نەصرانىت شکاند
 ئەو دەقىقەى تو (مخلع) بوى بە خەلەى (ھل اتى)
 راستە من رووزەردو عىصيان بارو بەدكارم بەلى
 غەم نىيە گەر تو شەفاعەت خواھىى بە ديوانى جەزا

(۱) كۆتايى ئەم بەيتە بە وشەى (دۆست) ھانتوو، بە لام ديار بوو ھەلەى نووسەرەوہ بوو بۆيە وەك ئىستەم لىکرد.

(یارسول الله) شه‌فاعه‌ت‌که‌ی‌گونا‌هی‌(صابیری)
به‌شقی‌سه‌رداری‌شه‌هیدان،‌نوری‌چاوی‌مورته‌زا(۱)

سه‌یفیی‌شاعیریکی‌نه‌ناسراوی‌کورده

(۱۳۲)

گه‌لی‌جار‌باسی‌ئه‌وهم‌کردوه‌کاریکی‌ناسان‌نییه‌یه‌کیک‌بلی‌ئه‌م‌پارچه
شعیره‌بلاونه‌کراوه‌ته‌وه،‌یان‌ئه‌و‌شاعیره‌تا‌نیسته‌نه‌ناسراوه،‌چونکه‌کون‌و
که‌لینی‌میژووی‌ئه‌ده‌بی‌کوردیی‌له‌لایه‌که‌وه‌و،‌شپرزهی‌و‌بی‌سه‌روبهریی
ناوو‌نازناوو‌دیوان‌و‌به‌ره‌می‌شاعیرانی‌کوئمان،‌له‌لایه‌کی‌دیکه‌وه
ئالوزیی‌و‌تیکه‌لاویه‌کی‌زوریان‌دروست‌کردوه‌و،‌فه‌ره‌نگی‌ناوو
نازناوی‌شاعیرانمان‌له‌ده‌ستا‌نییه‌و‌بیلوگرافیای‌ته‌واوی‌به‌ره‌هم‌و‌وتارو
شعیره‌بلاوکراره‌کانمان‌ساز‌نه‌کراوه،‌بویه‌نوسه‌ریک‌به‌گویره‌ی‌تواناو
ده‌ره‌تان‌و‌بوونی‌سه‌رچاوه‌له‌به‌رده‌ستیدا‌ده‌گه‌پری‌و‌شوین‌ده‌پشکنی،‌دواپی
سا‌ئیر‌به‌ئاوات‌و‌ئاره‌زووی‌خوی‌ده‌گات‌یان‌نا‌ناچار‌له‌پی‌ده‌که‌وی‌و
مه‌به‌سته‌که‌ی‌ده‌درکینی‌و،‌هیچیشی‌به‌ده‌سته‌وه‌نییه‌تا‌بلی‌ئه‌م‌باسه‌له‌و
شوینه‌دا‌بلاوکراره‌ته‌وه،‌بویه‌ده‌نوسیی‌شعیریکی‌بلاونه‌کراوه‌.‌یان
شاعیریکی‌نه‌ناسراو.

منیش‌که‌سه‌رگه‌رمی‌دو‌زینه‌وه‌ی‌ناوو‌به‌ره‌می‌شاعیرانمانم‌و،
سه‌رقالی‌کو‌کردنه‌وه‌ی‌-ناوه‌ناوه‌یش-‌.‌بلاوکرده‌نه‌وه‌یانم‌چیم‌پی‌بکری
ده‌گه‌پیم‌و‌هه‌ول‌ده‌دم‌و،‌ئه‌و‌کتیانه‌ی‌لامن‌و‌ده‌ستم‌ده‌که‌ون‌و‌پیوه‌ندیان‌به
باسه‌که‌مه‌وه‌هیه‌پیا‌اندا‌ده‌گه‌پیم،‌ئیر‌ئه‌گه‌ر‌به‌شیکی‌گو‌قارو‌روژنامه‌کان
بگه‌پیم‌نه‌ده‌توانم‌بو‌هه‌موو‌باسیک‌هه‌موویان‌بگه‌پیم‌و‌نه‌هه‌مووشیان
له‌ده‌ستان‌تا‌سه‌ر‌له‌هه‌موویان‌بده‌م،‌جا‌ئه‌گه‌ر‌شتیک‌له‌وانه‌ی‌بلاویان
ده‌که‌مه‌وه‌له‌سه‌ریان‌ده‌نوسم‌پیستر‌له‌سه‌ریان‌نوسه‌رابوو‌یان‌باسیان
کرا‌بو‌ئه‌وه‌ده‌رده‌که‌ی‌ئه‌مه‌یه‌که‌هه‌ر‌چو‌نیش‌بی‌-‌وه‌ک‌گوتم‌-‌و
بلاوکرده‌نه‌وه‌له‌بلاونه‌کردنه‌وه‌چاکتره‌و‌جاری‌دوهم‌-‌ئه‌گه‌ر‌وا‌ریک‌بکه‌وی

(۱) له ژماره ۲۰۶۰ ی رۆژی ۱۰-۲۴-۱۹۹۴ ی رۆژنامه‌ی هاوکاریدا بلاوکراره‌ته‌وه.

پیستر بلاو کرابیته وه - له سوودیکی نوی بهدر نابیت.
(سه یفیی) یش یه کیکه له و شاعیرانه ی هیچم دهر باره ی نه دیوه و
نمونه ی شیعر ی پیشکەش ده که م.

سیفی فرمایه - ۱ -

مست و بنازو غمزه نه پرلمه نرکزین شپال
دل ژ مه بر کرشمیان زیده تکلما بحال
دل ژ مه بر بنازکی سروکی سرفرازی
صاحب رمزو رازکی ماه رخک برو هلال
غلغل و زمزم و خروش من دسمائی هاته کوش
بر ژ مه صبرو عقل و هوش، دایمه بادیا حلال
قامت و بژن و عرعره، لب ژنبات و شکره
خال ژمسک و عنبره طره و زلف و لام و دال
لامعیاه طا فکی هاته نظر مه کا فکی
دل کره بندو دا فکی ما ددلی او خیال
تیتک و نترک و ورق، دایه سمایی وان شفق
مایه لصور کلان عرق، لؤلؤ شبنمی مثال
سوسن و لاله و کله، تازه بنفش و سنبله
وه کو چه باغ کامله، اقههه چیچکن لبال
دغدغیا محبتی هر چه جهی کورییتی
ایدی چو کس قدرتی مادمنت کسک جمال
(سیفی) کر تصورکی د جمال وی سری
دی بکی تغیری نای دری ژ حق بقال

- ۲ -

شاد شو ای دل غمدیده که کامت آمد
کلبن باغ جنان سرو خرامت آمد
ساقیت یار شدو دلبر تو همزانو
باده عیش و خوشی جمله بجامت آمد
ساغر باده بنوش و مکن اندیشه کس

که زمان بنده و ایام غلامت آمد
 جغد اندوه زویرانهء دل شد پیران
 بازکن دیده که شهباز بدامت آمد
 [ظلمت اباد رایبکی لمعه زدود!]
 از کدورات چو انماه تمامت آمد
 کام جانرا شکرین دار تو ای طوطی دل
 که ز قدنی شکران شکر کامت آمد
 نوری از (وادی ایمن) بنظر می آید
 (سیفی) ار داری زبان وقت کلامت آمد

ئهم شیعرانه له که شکۆلی (غهریبی) وهرگیراون، که له کتیبخانهی (دار
 صدام للمخطوطات) دا به ژماره (۸۱۵۵) هه لگیراوه، له که شکۆله کدا هیچ
 دهربارهی شاعیر نه نووسراوه و، ئیمهیش هیچمان له بارهیه وه له دستدا
 نییه و، چاوه روانی داهاتووین به لکو!! (۱)

دانراویکی دیکه ی سه یید مهحموودی کوردیی مهدهنیی

ادل الخیرات

(۱۳۳)

له ئەلقه‌ی (۸۸) ی ئەم زنجیره وتاردا له ژیر ناویشانی (دوو)
 دانراوی مامۆستا مه‌لا مه‌حموودی شیخانیی مه‌دهنیی) دا ستیکم دهربارهی
 ئەم مامۆستا به‌رێزه نووسی، که ئەو کاته‌یش گوتم و، ئیسته‌ش دووباره‌ی
 ده‌که‌مه‌وه، به‌ گوێزه‌ی ناگاداریی من و، به‌ پیی پشکنین و گه‌رانم هیچم
 دهرباره‌ی ژیان و به‌رهمی له‌ سه‌رچاوه‌کانی لای خۆماندا نه‌دیوه. ئەمه
 سه‌ره‌تای ناساندنی ئەم مامۆستایه‌ به‌ میژووی زانیان و ناودارانی کورد.
 به‌لام ئەم ناساندنه‌یش هیشتا هه‌ر له‌ سنووری ناوی خۆی و باوباییری و،
 که‌میك له‌ دانراوه‌کانیدا به‌.

(۱) له ژماره ۲۰۶۳ ی رۆژی ۲۴-۱۰-۱۹۹۴ ی هاوکاریدا بلاکراوه‌ته‌وه.

ئەووی لە دەستخەتەکی پێشوو دەرکەوت و نامازەم بو کرد ئەوویە، ئەم مامۆستا دانراوی زۆری هەیه، بەلام چینی و؟ لەکوین و؟ چەندن؟؟ وەلامی ئەم پرسیارانە زۆری دەویتی و. ئەوەتا لەم دەستخەتەشدا کە لیڕەدا باسی دەکەین مامۆستای شیخانیی خۆی دەفەر موی:

(اما بعد: فقد الفت كتباً لا تحصى! في تنزيه الحق وتقديسه عن الشرك مطلقاً مقرونة بالصلاة والتسليم، راجياً بذلك حسن الخاتمة والحشر مع صاحب لواء الحمد ذي الخلق العظيم).

دیاره دۆزینەووی هەر دانراویکی ئەم مامۆستا بەشداریکردنە لە وەلامدانەووی بەشیک لە پرسیارانە و تیشکخستەسەر لایەنیگە لە لایەنەکانی ژبانی ئەم مامۆستا مەزنە ی گەلی کورد.

باسیکی دەستخەتەکی:

ئەم دەستخەتە ی ئەمجارە باسی دەکەین ناوی: (حسن الخاتمة وادل الخيرات. واحسن التوسلات) هە لە کتیبخانە ی «دارصدام للمخطوطات» دا بە ژمارە (۱۰۰۷۶) پارێزراوە و تیکرای دەستخەتەکی (۲۳۲) لاپەرەییە بە بیوانە ی (۱۰×۱۶) و هەر لاپەرە ی (۲۱) دێری تێدایە. سەرەتاکی - کە بەلگە ی ریزی دانەرەکیەتی لای چین و خەلکی سەر دەمی خۆی - ئاوا دەست پێدەکات:

(قال شيخنا ومولانا وسيدنا، فخر العلماء العاملين، وزبدة الفضلاء المدققين، الجامع بين الحقيقة وشريعة سيد المرسلين، العالم العلامة، والحبر الفهامة، السيد محمود الكردي، ثم المدني القادري، نفعنا الله ببركاته وبركات علومه وانفاسه. واسراره في الدين والدنيا والآخرة امين)

ئەم دەستخەتە سالی ۱۱۳۵ نووسراوەتەووە، بە زانینی ئەمە هەنگاویکی دیکە میزووی ژبانی مامۆستامان دێرتەر دەپروات و، دەستخەتی پێشوو باسی سالی ۱۱۵۲ بوو، واتە مامۆستای شیخانیی پێش ئەو میزۆه ژباوە.

کۆتایی ئەم دەستخەتە بەم شیۆه هاتۆه:

(وكان الفراغ من كتابة هذا الكتاب المبارك نهار الاحد، في اواخر جمادى الآخرة (۱۱۳۵) خمسة وثلاثين ومائة والى يد الفقير العاني،

السید مصطفی بن السید ابراهیم بن السید حسن الاویسی العلوانی الحموی. غفر الله له ولوالديه. واحسن اليهما. والیه والی جمیع المسلمین والمسلمات، والمؤمنین والمؤمنات، بحرمة لا اله الا الله محمد رسول الله اللهم صل علی سیدنا محمد وعلی اله وصحبه وسلم تسلیما کثیرا. الی یوم الدین والحمد لله رب العالمین. وحسبنا الله ونعم الوکیل).

ماموستا سهد مصطه فای نووسه ره وهی دهستخه ته که به شیوهیه کی هونه ری و ورده کاریه کی زور و زهر که فت کاریه کی نایابه و کتیه که ی نووسیه ته وه. دهستخه ته که شیاوی نه وه یه وهک نه ننتیکه یه کی دانسقه له مؤزه خانه و ته ماشاگادا دابنریت.

به داخه وه له دهستخه ته که وه شتیکی نه وتومان دهر باره ی ژیانی ماموستای شیخانیی دهست ناکه وی، له رووی هووی دانانی کتیه که وه کاتی دانانه که یه وه دوو شتی بچوو کمان دهست ده که وی.

یه که میان:

ماموستای شیخانیی دهری دهری که له خه ویدا شیخی ئینو حه جهری دیوه و. نهو شیخه مه زنه داوای لی کردوه کتیه کی له صله واتدا له سه ر پیغمه ر - ﷺ - دابنی و نه ویش داواکه ی جیهی کردوه و، نه وه تا له م روه وه ده فهر موی:

(ثم لا يخفى عليك يا حافظ جميع احاديث رسول الله - يا ابن حجر المكرم، يا من انا بين يديه كالعبد القن، اني لست في مقام ممن تطلب مني في المنام ان اكتب لك مختصرا جامعاً في الصلوات الصحيحة المروية عن لسان رسول الله - ﷺ - بل انا من بعض تلامذة تلامتك. ولست - ايضاً - ان اتحفاك بالصيغ التي قيل انها افضل صلاة حتى قيل لو حلف ليأتي بافضل صلاة برئ بتلك الصيغ، او ان اتحفاك ايضاً بالصيغ المحصلة لرؤية النبي في المنام اذا شاء علام الغيوب الملك العلام .. ولكن في امرك لي في ذلك بشارة الى توفيق الله تعالى لي. وقد قال تعالى (واما السائل فلا تنهر) أي مطلقاً. سواء في اليقظة او في المنام سيما كان سؤال علم وخير كالامر بالصلاة على النبي والحج او نحو ذلك من القربات..)

دووم: دهر باره ی شوینی دانانه که یشی ناواله ماموستا ده گپریته وه:

قال المؤلف رحمننا الله به: تمّ الكتاب في روضة رسول الله - ﷺ - مع
أذان الظهر صبيحة ليلة القدر. والحمد لله رب العالمين. (١)

هه لویستیگی جه وانمردانه ی مه لا ئیدریسی بدلیسی

(۱۳۴)

هه ندی جار واریک دهکه ویت زه لامیکی ئیره تی، یان ناوداریکی
گه وره له ناو جهرگی رووداویکا ده بیته و، دواپی رووداوه که له میژوودا
قالیگی تایه تی و هه دهگریته و، بایه خیکی زیادی پی ده ریته و، له چهند لاره
تومار ده کریته و. له سه ری دهنووسریته، نهو که سه شیش له جهرگی
رووداوه که دا بوه و یه کیک له ناوداران و ناسراوانی ناو کاره ساته که بوه،
دهکه ویت بهر نووکی قه له مان و سه ری زمانان و، وا ده بی به باری خیرا
پیدا هه لده دن و شتی وای بو دهنووسن و دروست ده که ن خویشی به بیردا
نه هاتوه، جاری وایش هه یه نووکی قه له م به باره که ی دیدا بو ی
ده سووریت و، قه له م به ده ستیش له بابته تی خویدا بیرتیژو کارامه و ناسوبه رز
ده بیته و، وا له کابرای تا عین دیته ده ست و شتی وای بو دهنووسی نه یگری قاموس.
که نه مه نه لیم مه به ستم و انیه بلیم: میژوو هه مووی ئاره زووبازییه و
زاده ی هه لبه سستی نه مو نه وه و، رووداوه که ان نادرست تومار کراون.
به لکو ده مه ویت بلیم: له وانیه زه لامی و هه بی چهن دین لایهن و
روالته و باره ی چاک و جوامیرانه ی هه بیته و که سیکی واریک نه که و تیبته
بیان خاته بهر تیشکی نووسین و تومار کردن و، هه ر به مردنی خاونه کانیان
نه وانیش نه سپه رده ی خاک کرا بن و، په رده ی ره شی له بیرچوونه و هه میان
به سه ردا درابیت. که چی نه گهر لایه نیکی نادروستی هه بو بی. یان جاریک
پی هه لخلیس کابیت و هه لویستی یان رووداویکی له ده ست و زمان ترازابیت -
با هه ر نه و جار هیش بو بیته و هه زار ته و بهیشی لی کرد بیت - زمان و
قه له می بو که وتوته کار و کرده ره هاتیکیان پی کرده هه تا هه تایه بو
میژوو بگریته وه.

(١) له ژماره ۲۰۶۵ ی رۆزی ۳۱-۱۰-۱۹۹۴ ی هاوکاریدا بلوکاراوتوه.

له میزووی ناودارانی کوردیشدا - وهک میزووی جیهان - ئەم لایه‌نه به روونی ههست ده‌کریت و، رهنه گه‌لی کهس بووبن به قوربانی ئەم دیاردهو، بهر نوشوستی هه‌لبه‌زو دابه‌زو هه‌ل‌دیری رووداویک کهوتین و، ئیتر کهس نه‌بووی په‌لیان بگریت و هه‌لیان سیبێته‌وه و، لاپه‌ره‌ی ره‌شی میزووی نانیشتمان په‌روه‌ری و خیانه‌نگاری جیگه‌یان بوویت.

ده‌توانین وهک نمونه له‌ناو زانیانی کورددا (مه‌لای خه‌تی) و (مه‌لا ئیدریسی بدلیسی) به‌ دوو زانی به‌شداری رووداوه‌لی جیا جیا ده‌ستیشان بکه‌ین و، ئەوه‌ش روونه ئەو رووداوانه به‌ گشتی کاری ئەو دوو زانا مه‌زنه‌نه‌بوون و، له‌وانه‌یشه - وهک گوتمان - قه‌لم به‌ده‌ستان و میزوونوسان زۆریان بو ئیوه‌چاندبن و، وایان لی کردبن له هه‌ر کۆرپیکدا ناویان بیریت، ئەو لاپه‌ره‌ی میزوویان ریگه‌ی رووناکیدان به‌ لایه‌نه‌کانی دیکه‌ی ژانیان بگریت و، ئەگه‌ر که‌سیکیش بیه‌وی باشه‌یان بلیت، یان هه‌چی به‌ده‌سته‌وه نه‌بییت، یان له‌ ترسی ده‌می ئەموئه‌و نه‌ویری ئەلف دووله‌ت بکات.

له‌ وتاریکی دیکه‌دا باسیکی بچووکي مامۆستای خه‌تیم کرد. له‌م وتاره‌یشدا به‌ کورتیی لا له‌ مامۆستای بدلیسی ده‌که‌مه‌وه.

به‌ داخه‌وه ئەم مامۆستا مه‌زنه‌ی گه‌لی کورد که نمونه‌ی بلیمه‌تی و لیها‌توویی و زانیاری و زمان زانی و به‌ئیداری .. بوه له‌به‌ر ئەو هۆیه‌ی باسمان کرد، یان له‌به‌ر که‌مه‌رخه‌می و خه‌مه‌خۆری خوینده‌وارانی گه‌له‌که‌مان بو، شتیکی ئەوتۆی بو نه‌کراوه‌و، له‌وانه‌یه ئەگه‌ر هه‌ولێ باشی بو بدرایه‌ت و، دلسۆزانه خه‌می بخۆرایه‌ت له‌ روی دانراو و به‌ر هه‌مه‌کانیه‌وه گه‌لی شت‌روون ببوايه‌ته‌وه، به‌جۆریک دیدو هه‌ستی خوینهران به‌رانبه‌ری جۆزیکی دی بوایه‌ت.

له‌م ده‌رفه‌ته‌دا دانراویکی ئەم مامۆستا مه‌زنه به‌ کتیبخانه‌ی کوردیی ده‌ناسیین و، له‌ ژیر سیبێه‌ری ئەم دانراوه‌یشدا نمونه‌ی به‌وه‌فایی و ئەمه‌کداری مامۆستای بدلیسی بو دۆستان و هاوولاتیان ده‌خه‌ینه به‌رچاوی خوینهرانی ئازیز و، لاپه‌ره‌یه‌کی تو‌زلی نیشتووی میزووی گه‌له‌که‌مان ده‌ته‌کین.

ئوه‌ی باوه‌ و زۆر که‌س له‌سه‌ری ده‌روات ئەوه‌یه (هه‌ر که‌س گۆله‌ی

کهوته لیژی کهس خاسی نابیزئی^۱ به لام ماموستای بدلیسی لهوه بهرتر بوه
 هاوری کاتی خوشیی و کامهرانیی له کاتی تهنگانه و نوشوستیدا لهبیر
 بکات و، لهگهل^۲ چهپوکی چهرخدا ئەمیش زرمیگی بیابکیستی^۳ و، ئەوهندهی دی
 بهقوریدا بهریت و یهکجاری سهرنگومی بکات.

ئوهوتا کورتهی سهرگوزشته و ئەنجامی دوو هاوری گیانیی خویمان
 بو دهگپریتهوه. که له سهردهمی فرمانزهوایی یه عقوب بهگی فرماندهی
 دیاربهکرده له ژیانیکی خوش و پر ریژ و کامهرانییدا ژیاون. به لام که ئەو
 پیچی کردوتهوه ئەمانیش لییان تیکچوه و کهوتونهته بهر شالووی
 چهپگهردو تهر و توونا بوون.

ئهو دوو هاوری گیانییهی ماموستای بدلیسی، که گومانی زورمان بو
 ئەوه دهچیت دوو زانای مهنی کورد بووبن و، له میژووی بهردهستماندا
 شتیکیان دهرباره ناخویننهوه، قازی عیساو شیخ نهجمه دین مهسعود
 بوون و، ماموستا ئیدریس پاش پیاوه لدانیکی زوریان به شیوازیکی بالا له
 رهوانبیزیدا دهلی^۴:

دوای کوچی دوایی شاهی دین یه عقوب و، ههلسانی لافاوی ئاشووب و
 فیتته له باکوورو باشووردا، سهرتا قازی عیسا به پلهی پیروزی
 شه هادهت و نهمریی شهرفه مند بوو، یهک مانگ دوای کوچی دوایی ئەو
 پادشای جیهانه شیخ نهجمه دینیش به دهستی دوشمنان گیراو، پاش ماوهیهکی
 کهم جل و بهرگی ریژو پله و پایه ی بلندی له بهر دارنراو، شوینه وارو
 دهفته رو کاغزی ئەشعاری ئەو پیاوه گهوره بيش وهک گه لای پایز دیده
 ژیریپی کارسات کهوت و، وهک پاشماوهی شهرا یه کۆنهکان له دوای
 پووچبوونهویان به دهستی پهیره وهکانیا نهوه چیان به سهردی وایان لی هات.
 ئەم ههژاری بیچاره به چه ندین زحمهت و دهر دیسه ری که میک له شیعره
 جوانهکانی ئەو دوو مهردم به دهست و پنجهی نووسینه وه به دهست هیئاو،
 ههندیکی دیکه یشیانم له لاپه پهرهکانی زمان و، تهختهکانی بیری ئەموئه و
 وهرگرت و، له نهینیخانهی سنگ و کرکر اگی گویچکه دا هه لگرت و،
 پاراست و چه ند غزه لیکیشیان که ناتهاو بوون به خسته پالی هندی بهیتی
 هاونا هتنگ و هاوکیشیان تهواوم کردن و، کۆمه لیک شیعرم له بهر کهتی

نهفەسی گیان پەرەوهریی ئەو دوو سەرورە قەسزانه لە رشتە ی ریک و پیکدا کۆکردەووە، چاوی دڵم بە خویندەووەی ئەو پەرە ی هەستیاریی و زانای وردەکارییە لە گلی چاویئەسە ی دووریی رزگار کرد، تا لە رۆژگاری تەلخی بی هیواییدا یادگاری لەو دوو دۆست و هاوپی گیانییە لە دەستا بیست و، مایە ی یادکردنەووە ی رۆژانی خۆشیی و شادمانیی و بیرخەرەووە ی هاوئەلیی و هاوپیئەتی ئەو قەسەرەوانان و شایانی مانایانە بیست و، نمونە یەکی بیرو هونەریشان بی و مشتئ نمونە ی خەرواریکەو، دلوپیئ بەلگە ی گۆم و دەر یایە کە.

پێشەکییە کە ی مامۆستای بدلیسیی کە بو دیوانی ئەم دوو شاعیرە ی نووسیوە بە لیکوئینەووە ی وردو، بەراوردی جوراوجور لەگەل بابەتگەلی ئەدەبیی و میزووییدا دەکری سوودی زوری لی وەر بگیری.

ئیمە لەم دەر فەتە کورتەدا نامازە بو یە ک دوو لایەنیان دەکەین :

۱- لە شەرەفنامە دا باسی (فەرمانزەرەوایانی دەر زینی) کراوە و سەر دەمی فەرمانزەرەوایی کردنە کەیشیان ئەو سەر دەمە یە کە مامۆستای بدلیسیی تیدا ژیاوە و دیوانی (عیسی) و (شیخ) ی تیدا کۆکردووە تەو. مامۆستا ئیدریس بنەچە ی شیخ نەجمەدین مەسعود بو بنەمالە ی پیاوی ناودار و ئاینیی (شیخ شرف الملە والذین) محەمەدی دەرگەزینی دەباتەو.

لە شەرەفنامەدا نامازە بو چەند جیاوازییە کە لە وشە ی (دەر زینی) دا کراوە لەوانە : (دیرزیر) ، (دردیز) (دیرزیز) و (دیرزیر).

منیش لیژەدا ئەو ئەندە ی دەخەمە سەر رەنگە (دەرگەزین) راست بی و، بنەمالە ی ئەو شیخە ییش کە لەو سەر دەمە دا بوون و مامۆستای بدلیسیی باسی کردوون پالیشتی ئەم بوچوونە یە.

۲- یاقووب بەگ کە لە رزی فەرمانزەرەوایانی دەر زینیدا ناوی هاتو، لەوانە یە ئەو یە عقووب بەگە بیست مامۆستای بدلیسیی ناوی دەبات و دەفەر موی : کە فەرمانزەرەوایی یە عقووب بەگ تیکچوو قازیی عیسا شەهید کراو شیخ نەجمەدین مەسعودیش ئاوارەو رسوا کرا.

۳- لەسەر لاپەرە ی یە کەمی دەستخەتە کە هەندیئ شت دەر بارە ی یە عقووب بەگ و، قازیی عیساو، نەجمەدین مەسعود بە زمانی تورکیی

نووسراوه. ماموستا مه لاجه میلی روژبه یانیی - کاری راست بیټ -
دهردی سه ریبه کی - به هوی نه خویندرانه وهی دستخه ته که وه - زوری کیشاو
بو ی کردم به کوردیی، و لیردا نه ده قانه ش به هیوای نه وهی سوودی
خویان هه بیټ ده خهینه پال و تارکه:

یه عقوب به گی ناوبراو له دیار به کر فرمانره وا بوو پاش مردنی
حه سه نه دریزی (اوزون - حسن الطویل) ی باوکی، سولتان خه لیلی برای
خوی که فرمانره وای نازره به یجان بوو له سنووری سه لماس کوشت. له و
سه رده مه دا له نه رده بیل شیخ هه بدهری کوری شیخ جونهیدی نه رده بیللی
خه لکیکی زوری له دهوری خوی کوکر دبو وه و له و سنوورانه یاخی بوو،
سالی ۸۹۳ هه ریکی سوپایی ناره سهری له ده و روبه ری (طوبرا قی) سه ر
به (شیروان) دایان به سه ری، پاش نه مه دوو سال فرمانره وا بوو، سالی
۸۹۶ له قشلاق کوچی دوایی کرد.

قازی عیسا خه لکی ساوهیه، سولتان یه عقوب له سه ره تا دا به خوی
کردو ریزی لی نا، له و سه رده مه دا بیوینه بو به لام توژی تووره و سه ودایی
بو، توژی له خوبایی و خوپه سه ند بوو، زهوقی شیعی هه بوو.
شیخ نه جمه دینیش خه لکی ساوهیه و به خزمایه تیی ده گاته قازی عیسا و
له سه رده می سولطان یه عقوب دا که سیک له و پایه بلندتر نه بوو. هه روه کو
قازی له هه ری مه که یا به ده سه لات بوو، ده رباره ی هه ژاران و بی نه وایان
فریاد رهس بوو.

ئی مه که باسی رووداو یکی پیش (۵۰۰-۶۰۰) سال بکه بین و هیچ
به لگه یه کی روون و، نو سراویکی جیگه ی متمانه و پرومان به ده سه ته وه
نه بیټ و، بیین له خومانه وه - به بیودانی بیرو رای سیاسی نه مپرو - قه رارو
حوکم به سه ر نه و باس و روودا وه دا بدهین، که ره نگه زوری نه وهی به ئی مه
گه شتوه به قه له می بیگانه و دوژمان و ناشاره زایان له بارودوخی ئی مه
نووسرا بیټ.. وه ک تفه نگ به تاریکی نانه وه وایه، دوور نییه به لگه و شتی و
بدوزر نیته وه نه م راو بوچو و نانه ی نیسته ده مه و نخوون کانه وه.

جگه له وه ش باشترو راسترو وایه گومانی چاکه به زانو پیاوچا کانمان
به رین و، تا بومان بکری دیفاعیان لی بکه بین و، بارودوخ و چه رخ و

هه‌ئکه‌وتی هه‌ل و گونجان و نه‌گونجانی تیکۆشان و نه‌خشه‌دانان و لوان و نه‌لوانی به‌ره‌نگار بوونه‌وه‌و، دۆزینه‌وه‌ی به‌رنامه‌ی کاری گونجاوو له‌بار بو سه‌رده‌م .. ب‌ه‌ینه‌ پێش به‌ریاردانه‌وه. خوالیخۆشبووی نه‌مر مامۆستا ئەمین زه‌کیی چه‌ند جوان ده‌ر به‌ره‌ی مامۆستای بدلیسیی له‌ مه‌شاهیره‌که‌یدا دواوه‌ و چ‌رێزو پله‌یه‌کی به‌رزی به‌رکردنه‌وه‌ی داوه‌تی و! ئەوه‌یش له‌ پیاوی وا بلیمه‌ت و زاناو هه‌ئکه‌وتوو ده‌وه‌شینه‌وه.

باسیکی ده‌ستخه‌ته‌که:

ئهم ده‌ستخه‌ته‌ که له (دارصدام للمخطوطات) دا به ژماره (۹۱۲۸) پارێزراوه (۱۴۰) لاپه‌ریه‌و، پیاوانه‌که‌ی (۱۳×۲۲)، کۆتاییه‌که‌ی نات‌ه‌واوه‌ و نازانین چه‌ندی لی له‌ناوچه‌.

میزووی نووسینه‌وه‌ی ده‌ستخه‌ته‌که‌ نازانریت به‌لام ده‌ستاوده‌ستی زۆری کردوه، یه‌کیک له‌وانه‌ی ماوه‌یه‌ک لای بوه‌ ئیسماعیلی کوری عاصم بوه‌و، ئەمه‌ له‌ میزووی ۱۱۶۵ دا بوه‌. هه‌ر له‌ لاپه‌ره‌ی یه‌که‌مدا مۆری (دارنده‌ه مهر میر احمد عبد الرحمن بن محمد) ده‌بینریت جگه‌ له‌وه‌ی کورته‌یه‌ک میزووی تورکی قازی عیسا و شیخ نه‌جم و، یه‌عقوب به‌گ له‌و لاپه‌رده‌ا ده‌خوینریته‌وه‌. له‌سه‌ر لاپه‌ره‌ی سه‌یه‌میش ئەوه‌ نووسراوه‌ ده‌ستخه‌ته‌که‌ ماوه‌یه‌ک لای حه‌مه‌که‌ریمی کوری حاجی حه‌مه‌ علی بوه‌و، ئەمه‌یش له‌ سالی ۱۲۸۵ دا بوه‌و، مۆری (لااله‌ الاالله‌ الملك‌ الحق‌ المبین، عبده‌ محمد کریم) ی پیاوه‌.

له‌ سه‌ره‌تای ده‌ستخه‌ته‌که‌وه‌ تا لاپه‌ره‌ (۱۷) پێشه‌کییه‌کی به‌رزی مامۆستای بدلیسییه‌ به‌ په‌خشان و شیعر و به‌زمانی فارسیی و عه‌ره‌بیی و باسی ئەوه‌ ده‌کات چۆن دیوانی ئەو دوو شاعیره‌ی کۆکردوه‌ته‌وه‌.

له‌ لاپه‌ره‌ (۱۷) وه‌ تا لاپه‌ره‌ (۱۰۹) ی دیوانی قازی عیسیا که‌ نازناوی (عیسی) ی له‌ شیعره‌کانیدا به‌کاره‌یناوه‌و، دوا‌ی لاپه‌ره‌ (۱۰۹) دیوانی شیخ نه‌جمه‌دین دیت و ئەمیش نازناوی (شیخ) ی بو‌ خۆی داناوه‌و، تا کۆتایی ده‌ستخه‌ته‌که‌ی گرتوه‌ته‌وه‌، هه‌ردوو دیوانه‌که‌ نات‌ه‌واون. (۱)

(۱) له‌ ژماره‌ ۲۰۶۹ ی رۆژی ۶-۱۱-۱۹۹۴ ی هاوکاریدا بلاکراوه‌ته‌وه‌.

دانراویکی ماموستا مه لا عبداللای (ره‌بته‌کی)

(۱۳۵)

له شوینه‌وارو دانراوی زانیانی جیهاندا جاری وا هه‌یه ده‌بینین زانیایه‌ک هه‌بوه‌له‌سه‌رده‌می خویدا ناودارو ناسراوو، بگره‌که‌له‌پیاو و تاقانه‌ی، چهرخی یان ناوچه‌یه‌ک بووه، کتیب و نووسراوی به‌بایه‌خی هه‌بوه و، به‌ناو خه‌لکدا بلا‌بوه‌ته‌وه و، زانیان سوودیان لی بینیه‌وو، ده‌قیان لی وهرگرتوه‌وو، له‌ناو کتیه‌کانی خویندا توماریان کردوه‌وو، ئەوانیش ئەو سووده‌یان دوا‌ی خوین ماوته‌وه و پاریزراوه. به‌لام دانراوی ماموستای گه‌وره‌وو ناوداره‌که که سه‌رچاوه‌ی به‌شیکی باسه‌کانی ئەمان بوه، کاره‌ساتی چهرخی چه‌پگه‌رد توژی برده‌وه به‌هواداو، به‌یه‌کجاری له‌ناوچه‌وه، دوا‌یی له‌وه‌ی له‌ شوینه‌واری ئەو ناوداره‌ ماوته‌وه ئەو پرش و بلا‌ویه‌ که ئەم و ئەو له‌ کتیه‌که‌بیان وهرگرتوه‌وو له‌ کتیه‌کانی خویندا توماریان کردوه.

جا زانیانی ئەم چهرخانه‌ی دوا‌یی که که‌وتونه‌ته‌ کوکرده‌وه‌ی شوینه‌واری زانیانی پيشوو به‌ کتیه‌کاندا گه‌راون و، ئەو که‌مه‌که‌مه‌ و ورده‌یان کوکرده‌وه‌وو، ئەگه‌ر کتیه‌کشی پیک نه‌هینای ئەوا به‌لگه‌یه‌کی له‌ شوینه‌واری ئەو زانا ناوداره‌ی چهرخی پيشوو داوته‌ ده‌ست خوینده‌واران و میزووی زانیاری ئەم سه‌رده‌مه.

ئەمه‌وه‌ک بو‌ زانیانی گه‌لانی دراوسیمان و هه‌موو گه‌لانی جیهان دروست و ره‌وايه. بو‌ زانیانی گه‌لی کوردیش هه‌مان شیوه‌یه‌وو. ده‌گونجی له‌ناو ئەم کتیب و ئەو کتیب و، په‌نای ئەم لاپه‌ره‌وو، داوینی ئەو په‌راویزه‌وه چه‌ندین شتی نایاب کو‌بکریته‌وه‌وو، کتیبیان لی پیکیت و میزوویان لی دروست بکریت.

له‌م وتاره‌یشدا سه‌رنج بو‌ بابه‌تیک راده‌کیشین و، خوینه‌رو شاره‌زاو پسپو‌رانی میزووی ئەده‌ب و زانیاری کوردیی بو‌ ئەوه‌ بانگ ده‌که‌ین لا‌ له‌م لایه‌نه‌ بکه‌نه‌وه‌وو، له‌ باس و لیکۆلینه‌وه‌کانیاندا سوودی لی وهر‌بگرن. لایه‌نی بوونی ناوی زانیانمان و ناوی به‌ره‌م و شوینه‌واریان له‌ دانراوی ماموستایانی دیکه‌داو، ئەو لایه‌نه‌ی ئەگه‌ر هه‌ولێ باشی له‌گه‌لدا بدریت و زانیاریه‌ پرش و بلا‌وه‌کانی کو‌بکریته‌وه‌وو، یه‌که‌ بخرین و شیرازه‌و

زنجیره‌یان په‌یوه‌ست بکریت و، له قالب و خورجیکی شیو‌دا‌بپار‌یزرین و له‌گه‌ل‌ بابه‌ته‌کانی‌ هاو‌وینه‌یان‌دا‌ له‌یه‌ک‌ بدرین‌ گه‌لی‌ شتی‌ نوی‌ ده‌زانی‌ت و، فره‌ شتی‌ نیوه‌چ‌ل‌ و که‌م‌ زانیاری‌ ده‌رباره‌ زانراو‌ روون‌ ده‌بنه‌وه‌، زانیاری‌ باشیان‌ بو‌ فه‌راهم‌ ده‌کریت‌.

بو‌ ئەم‌ مه‌به‌سته‌ سه‌ر‌ له‌ دانراویکی‌ ماموستا‌ مه‌لا‌ عه‌بدو‌ل‌لای‌ (ره‌به‌تکی‌) ده‌ده‌ین‌. پێش‌ ئەوه‌ی‌ ده‌سته‌ته‌که‌ بکه‌ینه‌وه‌ له‌ناو‌ لاپه‌ره‌کانیدا‌ زانیاری‌ وه‌ر‌بگرین‌ یه‌ک‌ دوو‌ شت‌ روون‌ ده‌که‌مه‌وه‌:

- ۱- وشه‌ی‌ (رتیکی‌) له‌ سه‌ر‌چاوه‌کاندا‌ هه‌له‌ی‌ نووسینه‌وه‌ی‌ تیکه‌وتوه‌. له‌ مه‌شاهیره‌که‌ی‌ خوالیخوشبوو‌ ئەمین‌ زه‌کیدا‌ (رتیکی‌) نووسراوه‌، دیاره‌ ماموستای‌ رو‌حانیش‌ له‌ مه‌شاهیره‌که‌ی‌ خویدا‌ هه‌مان‌ هه‌له‌ی‌ دووپات‌ کردوته‌وه‌. عومهری‌ ره‌ضا‌ که‌حاله‌یش‌ له‌ (معجم‌ المؤلفین‌) دا‌ (رتیکی‌) نووسیوه‌، به‌لام‌ له‌ ده‌سته‌ته‌که‌دا‌ (رتیکی‌) نووسراوه‌، ئەم‌ وشه‌م‌ به‌ ته‌واوی‌ -وه‌ک‌ کورد‌ گوێان‌ کردوه‌- بو‌ ساغ‌ نه‌کرایه‌وه‌، هه‌ندی‌ که‌س‌ (ره‌به‌تکی‌) و هه‌ندیکی‌ دیکه‌ (ره‌تکی‌) یان‌ (ره‌به‌تکی‌) ده‌خویننه‌وه‌.
- ۲- له‌ سه‌ر‌چاوه‌کاندا‌ شتیکی‌ که‌م‌ له‌سه‌ر‌ ئەم‌ ماموستا‌ نووسراوه‌ و.

ناوی ئەم‌ دانراوانه‌یش‌ نووسراون

- ۱- منظومة في الاشكال الاربعة
 - ۲- المنهاج في بيان احكام العشر
 - ۳- رسالة في بيان الطائفة الرافضة - ئەم‌ نامیلکه‌یه‌ که‌باسی‌ ده‌که‌ین‌-
 - ۴- مختصر الزواجر لابن حجر. وسمه‌ زواهر‌ الزواجر
 - ۵- هدی‌ الحکام‌ الی‌ خیر‌ الاحکام
- له‌ سه‌ر‌چاوه‌کاندا‌ سا‌لی‌ ۱۱۵۹ بو‌ کوچی‌ دوا‌یی‌ ماموستای‌ (رتیکی‌)

دانراوه‌ و ئیتیر‌ هیچی‌ دیکه‌ی‌ ده‌رباره‌ نه‌نووسراوه‌.

خوشبه‌ختانه‌ له‌ (دارصدام‌ للمخطوطات) دا‌ دوو‌ نوسخه‌ی‌ ئەم‌ نامیلکه‌م‌ دۆزبیه‌وه‌. نوسخه‌ی‌ یه‌که‌م‌ که‌ به‌ ژماره‌ (۱۱۲۵۸) پار‌یزراوه‌ نوسخه‌یه‌کی‌ کو‌نه‌ و. هه‌ندی‌ زانیاری‌ له‌ نوسخه‌که‌ی‌ دی‌ زیاتره‌ و. تیکرا‌ (۲۲) لاپه‌ره‌یه‌، لاپه‌ره‌ی‌ (۲۵) دپیری‌ تیدا‌یه‌، ناوی‌ نووسه‌ره‌وه‌ی‌ پیوه‌نبه‌، هه‌ر‌ وه‌ک‌ سا‌لی‌ نووسینه‌وه‌ی‌ نازانری‌. به‌لام‌ له‌ کو‌تاییه‌که‌یه‌وه‌ نووسراوه‌:

(کتب مؤلفه حرره مؤلفه الفقیر الی رحمة الله تعالی ومغفرته. عبد الله بن احمد الربنکی ثم الموصلي، وكان الفراغ منه ثاني شهر رمضان المبارك. سنة الف ومائة وثلاث واربعين من الهجرة النبوية على صاحبها افضل الصلاة والسلام).

دهبی ئەویش له بیر نهکهه که وشه ی (ربنکی) لیڕهشدا بو (رتبکی) ش دهگونجی.

نوو سینه وهی ئەم وتارهم تهواو نه کردبوو هه ر له ناو کتیبه کانی خوالیخوشبوو عه باس عه زاویدا که له «دارصدام للمخطوطات» دا پاریزراون نوسخه یه کی دیکه ی ئەم کتیبه م له ناو کۆمه له دانراویکدا دۆزییه وه. وا لیڕه دا باسیکی ئەویش دهکه یین.

نوسخه ی دووم:

ئەم نوسخه له ناو کۆمه لیک دانراودایه که به یه که وه جزوبه ند کراون و، له ژیر ژماره: (۱۱۵۹۸) دا له «دارصدام للمخطوطات» دا پاریزراوه. دهستخه ته که هه وت کتیب و نامیلکه ی تیدایه به م جوړه:

۱- کتاب تعلیم المتعلم في طریق التعلم

۲- شرح الاستغفارية

۳- شرح بردة البوصيري

۴- بدیعة علي بن المقري

۵- شرح البردة للسيد عبد الله الفخري

۶- رسالة في الرد على الرافضة للشيخ عبد الله المدرس الربنکی

۷- رسالة في بيان مذهب الطائفة اليزيدية وحكم اموالهم لحسين الشفکی

ئەوهی جیگه ی ئەم باسه ی ئیمه یه نامیلکه ی شه شه مه که به م شیوه ی له سه ر نووسراوه: (هذه رسالة في بيان كفر الطائفة الرافضة وبيان ان دارهم دار حرب، للشيخ عبد الله المدرس) ئەم نامیلکه ۲۵ لاپه ره یه. لاپه ره ی (۱۹) دیپری تیدایه و بیوانه که ی (۱۵×۲۰) و میژووی نووسینه وه ناوی نووسه ره وه ی به سه ره وه نییه. کتیبی بیس ئەمه، که به خه تیگی دبییه سالی (۱۱۳۸) نووسراوته وه.

نامیلکه که ی مامۆستا مه لا (حسین الشفکی = شه وه کی) شه ش لاپه ره یه و

به ختی نووسره وهی نامیلکه کهی ماموستای (ربتکی) یه و ئه میش هیچ ناوو میژووی نووسینه وهی پیوه نییه.

جانورهی ئه وه هاتوه بیینه سهر ئه و زانیارییانهی له م دهسخته وه درده گیرین:

یه که م: ماموستای دانهری ئه م نامیلکه یه له دووسی جیگه ی کتیبه که ییدا ئه وه روون دهکاتوه که کچه زای ماموستا مه لا ئه بو به کری موصه نیفه، واته ماموستا مه لا ئه بو به کر بایره یه تی له دایکه وه.

به لام لیردا شتیک دیته بیسه وه که جیگه ی سهرنج و لیکوئینه وه یه. ئه ویش ئه وه یه که ماموستای موصه نیف، به گویره ی سهرچاوه کان. سالی ۱۰۱۴ کوچی کردییت و، ماموستا مه لا عه بدوللای کچه زایشی دوی ۱۱۵۰ له جیهان دهرچووبی ئه گهر بیشلین ماموستای موصه نیف له پیریدا زنی گهنجی بوه و، دوی خوئی کچه که ی شووی کردبی به مه لا ئه حمه دی باوکی مه لا عه بدوللای هیشتا ههر ماوه ی نیوانیان زوره و. ههر چونی لیکده ی نه وه هیشتا ههر بوشایی زوره مینیه وه. به لام له وهیش ناچی شته که هه له ی نووسینه وه نووسره وه بی؛ چونکه وه ک گوتم دوو نوسخه ی جیا جیامان له به رده ستایه ههر دوکیان هه مان مه به ستیان دووپات کردوه.

دووم: ماموستا مه لا عه بدولکه ریمی کوری ماموستا مه لا ئه بو به کری موصه نیف که ده بی به خالوی ماموستا مه لا عه بدوللای، له سه رده می خویدا، وه ک باوکی به موصه نیف ناودار بوه و، ئه ویش به مه لا عه بدولکه ریمی موفه سیر ناسراوه. چونکه ته فسیری قورنانی پیروزی کردوه ته وه.

سییه م: ناوی ماموستایه ک ده بات که زانایه کی گهره ی چهرخی خوئی بوه و دانراوی هه بوه و، له سه رچاوه کانی به رده ستاندا باسی نییه، ئه ویش ماموستا زینه لعابیدینی ئه رده لانییه.

دهرباره ی ئه م ناوه له ماموستا مه لا جه میلم پرسی، وتی: ئه م زهینه لعابیدینه کتیبی (روضه الصفا)ی کردوه به تورکی.

چوارم: له م کتیبه دا به ریزه وه ناوی ماموستا مه لا صالحی هه کاری- هه کاری هاتوه و، له سه رده می خویدا کتیبی داناه و خاوه نی فتوا بوه. ئه میش له سه رچاوه کانی به رده ستاندا باسی نه کراوه.

پېنجه‌م: مه‌لا حسه‌ینی شه‌فه‌کی یه‌کیکی دیکه‌یه له‌و زانایانه‌ی له‌م کتیبه‌دا ناوی هاتوه‌و، خاوه‌نی فتاوی را بوه. زیاد له‌و‌پیش ئه‌م ماموستا له‌ کۆتایی ده‌سته‌تی ژماره (۱۱۵۹۸) وه‌ که لیږده‌دا باس‌مان کرد، دانراویکی بچکۆله‌ی دهر‌باره‌ی عه‌قائیدی یه‌زیدیه‌کان هه‌یه، به‌لام ئه‌میش میژووی پیوه‌ نییه‌ و نازانین که‌ی و به‌خه‌تی کی‌و له‌کوی نووسراوته‌وه‌؟

شه‌شهم: ماموستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی موفه‌سیری کوپری مه‌لا ئه‌بو به‌کری موصه‌نیف شان به‌شانی هه‌لوخانی ئه‌رده‌لانیی دژی ئه‌و کۆمه‌له‌ی ئه‌م کتیبه‌یان دهر‌باره‌ دانراوه‌، جه‌نگاوه‌.

حه‌وته‌م: ماموستای ره‌به‌ته‌کیی کتیبه‌که‌ی بیسکه‌شی ئه‌حمه‌د پاشایه‌ک کردوه‌.(^۱)

ماموستا مه‌لا عه‌بدوللای ره‌به‌ته‌کیی و یوسف ضیاپاشا

(۱۳۶)

دوای ئه‌وه‌ی وتاره‌که‌م دهر‌باره‌ی ماموستا مه‌لا عه‌بدوللای (ره‌به‌ته‌کیی) نووسی، ریگه‌م له‌ (مسوده‌) ی ده‌سته‌ته‌تیکی خوالیخوشبوو عه‌باس عه‌زاویی به‌ ناو‌نیشانی (العائلات العراقية) که‌وت، هه‌ندیگ لیگۆلینه‌وه‌ی وردی له‌سه‌ر ماموستای ناوبراو تیدابوو، هه‌ندی گری کۆله‌یشی که‌ له‌ وتاره‌که‌ی پیپشوو ی ئیمه‌دا مابوه‌وه‌ تیدا ده‌کرایه‌وه‌، بۆیه‌ لیږده‌اده‌قی لیگۆلینه‌وه‌که‌ی پاش وهر‌گیرانی بۆ سه‌ر زمانی کوردپی دهنووسین:

عه‌بدوللای ره‌به‌ته‌کیی:

له‌م ساله‌دا (سالی ۱۵۹ک) زانای گه‌وره‌ی کورد شیخ عه‌بدوللای

کوپری ئه‌حمه‌دی ره‌به‌ته‌کیی کۆچی دوایی کرد.

ئه‌م زانا شافیعی مه‌ذه‌ب بوو، له‌سه‌ر ریازی قادریی بوو، یه‌کیگ بوو

له‌ زانایانی موصل و ماموستای مه‌درسه‌کانی.

کۆمه‌لیگ له‌ زانایان له‌لای خویندوو‌یانه‌ وه‌ک: (السید الشیخ موسی

الحدادی)، سه‌ید یه‌حیای کوپری فه‌خره‌دینی موفیتی خاوه‌نی فه‌تاوا که

(^۱) له‌ ژماره ۲۰۷۳ ی رۆژی ۱۲-۱۱-۱۹۹۴ ی هاوکاریدا بلاوکراوته‌وه‌.

بهناوی خوویه ناسراون.

ئه‌مانه له دانراوه‌کانی ره‌بته‌کین :

۱- مختصر الزواجر

۲- شرح المنهاج

۳- منظومة في الاشكال المنطقية

۴- المنهاج في بيان احكام العشر والخراج

۵- فتوى اليزيدية.

دهقی ئەم فەتوا له میژووی یەزیدییه‌کاندا بلاوکراوه‌تەوه.

مامۆستای ره‌بته‌کیی کورپکی موده‌پرسی هه‌یه که ناوی شیخ
عه‌بدو‌لغه‌فوره‌و، له ته‌جویدو قورئان خویندنا ناوبانگی ده‌رکردوه،
کۆمه‌لیک زانیاریان لی‌وه‌رگرتوه.

بنه‌چه‌ی مامۆستا مه‌لا عه‌بدو‌للاً ده‌گه‌ریته‌وه بو (ربتکی) پیتی (ب) له
پیش (ت) وه، ئەمه‌ گونډیکه‌ سه‌ر به‌ ناحیه‌ی مزووریی که بنکه‌که‌ی
ئه‌ترووشی سه‌ر به‌ قه‌زای ده‌وکه.

مامۆستا مه‌لا عه‌بدو‌للاً به (الربتکی الموصلى) ناسراوه، له‌سه‌ر خو‌ی و
کوره‌که‌ی به‌ دریزی له (مخطوطات الموصلى) دا نووسراوه.

ئەم مامۆستا به‌ فەتوای ده‌ر‌باره‌ی یەزیدییه‌کان ناسراوه.

ئەم ده‌ستخه‌ته‌ له (دار‌صدام‌للمخطوطات) دا به ژماره (۱۱۶۴۳)

پاریژراوه.

هه‌ر له‌م ده‌ستخه‌ته‌دا له لاپه‌ره‌یه‌کی دیکه‌دا، باسی یوسف ضیا
پاشایه‌ک نووسراوه. له زانیانی کوردا ئه‌وانه‌ی تا ئیسته‌شتیان له‌سه‌ر
نووسرابی، دوو (یوسف ضیاء‌الدین پاشا) مان هه‌یه، به‌لام پاش
خویندنه‌وه‌ی به‌سه‌ره‌اتی ژانی ئه‌وان بو‌مان ده‌رده‌که‌وی، که ئەمه‌ی لی‌رده‌دا
له‌سه‌ری نووسراوه هه‌یج کام له‌و دوانه‌ نییه‌و به‌م پینی یوسف ضیاکان ده‌بن
به‌سیان و، بۆیه له‌م هه‌له‌دا ئه‌و کورته‌ ژینامه‌ی ئەم یوسفه‌ سیهه‌مه‌ ده‌خه‌ینه
پال ئەم زانیاریانه‌ی که له‌مه‌ر مامۆستای ره‌بته‌کیی لی‌رده‌دا بلاویان
ده‌که‌ینه‌وه.

دوو یوسفه‌که‌ی دیش:

یهکه میان: یوسف ضیائەدین پاشای خالیدی مه‌قدیسی خاوه‌نی کتییی (الهدیه الحمیدیه) یه.

دووهمیان: یوسف ضیائەدین ئەفەندی سعرتییە، که ته‌قریضی بو کتییی (الهدیه الحمیدیه) ی یوسفی یه‌که‌م نووسیوه.

مامۆستای عەزایی له‌سه‌ره‌تای نووسینه‌که‌یدا ده‌لی: له‌م ساڵەدا ۱۱۵۹ ک. زانای گه‌وره‌ی کورد مه‌لا عەبدوڵلای .. کۆچی دوابی کرد. دیاره ئەمه قسه‌ی خو‌ی نییه‌و، له‌وانه‌یه قسه‌ی (علی الوسی)ش نه‌بی که ئەم نووسینه‌که‌ی خو‌ی له‌ ده‌ستخه‌تی ئەو وه‌رگرتوه، به‌لام زاناین که نووسه‌ری یه‌که‌م کییه.

یوسف ضیا پاشا :

له‌ بنه‌چه‌دا له‌ کوردی سلیمانیه، خه‌ریکی خویندن و ریازی ته‌ریقه‌ت بوه، له‌ گه‌نجیدا هاتوته به‌خداو، چوته ده‌زگای (ته‌لغراف)، به‌ ژیری و زانیاری خو‌ی پێشکەوتوه تا بوه به‌ به‌ریوبه‌ری، له‌ پاشان له‌و ده‌زگا ده‌رچوهو، چوته سه‌ر به‌ریوبه‌ردنی زه‌وی و زاری سوڵطانی هه‌میدی (الاملاک السلطانیة الحمیدیه) له‌ به‌سه‌ره‌و، طه‌رابلسی غه‌ربو، هه‌له‌ب و موصل، له‌ پاشان سه‌رۆکایه‌تی ئەو کاره‌ی پێسپیراوه و به‌ پله‌ی (روم ایلی بکلرگی) تیا‌ماوته‌وه تا له‌ ته‌مه‌نی هه‌فتا ساڵیدا له‌ ساڵی (۱۳۲۷ک) له‌ جیهان ده‌رچوه و له‌ گۆرستانی (العیدروسی) به‌ خاک سپیراوه.

چهند کچی لی به‌جی ماوه هه‌موویان له‌و خیرانه‌ی بون که خوشکی حاجی ره‌شید ئەفەندی کوری حاجی عومەری ئەفەندی بوه. پیاویکی به‌رده‌وام له‌سه‌ر نوێرو ریازو ویردو خودا‌په‌رستی بوو، زانایان و ئەه‌لی ته‌سه‌وفی خو‌ش ده‌ویست، چوار زمانه‌که‌ی عه‌ره‌بییو، فارسییو، تورکییو، کوردی زانیوه. شیعی له‌سه‌ر ریازی ته‌سه‌وف هه‌بوو، له‌ (۳۰) مانگی (جمادی الاخره) ی ساڵی (۱۳۲۵ک) دا هه‌ندیکی بو خویندمه‌وه. له‌کۆمه‌له‌ ده‌ستخه‌تی حاجی علی ئالووسی به‌خه‌تی خو‌ی وه‌رگیراوه. (۱)

(۱) له ژماره ۲۰۷۸ ی رۆژی ۱۹-۱۱-۱۹۹۴ ی هارکاریدا بڵاوکراوته‌وه.

کۆمهله دائراویکی مه لا عهلی بهندهنجیی

(۱۳۷)

دیاریی ئەم جارەشمان چەند دائراویکی زاناو ئەدیب و شاعیری گهورهی بهندهنجیی مه لا عهلی قادریی بهندهنجییه. ئەم زانا پیاویکی ناوداره و زانیهکی کهمۆینهو، شاعیریکی شیعرسوار و تەردەست و زمان پاراوو، نووسەریکی رهوانبێژو، بیر تێرو، قەلەم سفتی سهردهمی خوئی بوو، له سهراچهکانیشدا شتیکی کهمی ده‌باره نووسراوه، مامۆستا مه لا جه میلی پۆژبه‌یانیش له گۆفاری کۆری زانیاری کورددا له زری زانیانی بهندهنجیدا هه‌ندیکی له‌سه‌ر نووسیوه و، ناوی به‌شیکی به‌ره‌م و دائراوه‌کانی تۆمار کردوه و، ئەرکی نووسەری سووک و ریگه‌ی بۆ کورت کردوته‌وه.

ئەم زانا مه‌زنه‌یش - وه‌ک به‌شی هه‌ره‌زۆری زانیانمان - پاش کۆچی دوايي خوئی به‌ره‌مه‌کانی پرش و بلۆ بوونه‌ته‌وه و، ده‌ستی به‌ته‌نگه‌وه هاتن و، چاوی ئەمه‌ک داریی و، ره‌نجی چالاکانه‌ی ئەوه‌کانی دواي خوئی بۆ نه‌که‌وتونه‌ته‌ کارو، له‌وانه‌یه‌ زۆری به‌ره‌مه‌کانی له‌ناوچووین و، ئەوانه‌یشیان ماون به‌و ریگه‌دا بپۆن.

له (دار صدام للمخطوطات) دا ده‌سته‌تیکی نایابی به‌ره‌می ئەم مامۆستام بینی له‌م هه‌له‌دا خوینیه‌ری ئازیزی لی ناکادار ده‌که‌مه‌وه. به‌ئکو ئەمه هانده‌ربیت بۆ کۆکردنه‌وه‌ی به‌ره‌مه‌کانی و، بووزاندنه‌وه‌ی میژووی ژیا.

هه‌ر خه‌ریکی نووسینی ئەم وتاره بووم له هه‌مان کتییخانه‌دا نوسخه‌یه‌کی دیکه‌ی بابه‌تی سه‌ره‌کیی ده‌سته‌تی پێشووم دۆزییه‌وه. جا لی‌ردا به‌رودوا باسی هه‌ردوو ده‌سته‌ته‌که‌ ده‌که‌م:

نوسخه‌ی یه‌که‌م

ئەم نوسخه‌ ده‌سته‌ته‌ی ژماره (۱۱۲۳) ی کتییخانه‌ی (دار صدام للمخطوطات) و یه‌کیکه‌ له‌و ده‌سته‌ته‌ی خوالیخۆشبوو شاسواری گۆرپانی کۆکردنه‌وه‌ی ده‌سته‌ت، پارێزه‌ر عه‌باس عه‌زاویی گۆی کردونه‌ته‌وه، ئەم ده‌سته‌ته‌ له‌ شیوه‌ی (به‌یاض) دا نووسراوه‌ته‌وه (٤٠٠) لاپه‌ره‌ ده‌بییت و سه‌ره‌تا به‌ شه‌رحی قه‌صیده‌ی عه‌ینییه‌ی مه‌لا عه‌لی به‌نده‌نجیی ده‌ست پێده‌کات و، ئەم کتییه‌یان به‌ خه‌تیکی جوان نووسراوه‌ته‌وه و، میژووی سالی

(۱۱۶۴ ک) پیوهیه و له‌م لاولای میژوه‌که‌وه نووسراوه (ل ت ء - سنة ۱۱۶۴ ل ی ف ۵) واته (التالیفة سنة ۱۱۶۴) ئیتر ناوی نووسره‌وه‌که‌ی نه‌نووسراوه و، نازانین کی نووسیویه‌تییه‌وه و، له خواریشه‌وه نووسراوه :
(ل س ی د ع ل ی - لسید علی رحمه الله)

دوای ئەمه که شکۆل ئاسا به خه‌تیکی دی شیعی عه‌ره‌بیی و فارسیی و تورکیی تیډایه و، له‌وانه‌یه به‌شیکیش له‌و شیعرانه هه‌ر له شیعره‌کانی مامۆستای به‌نده‌نجیی بن .

له‌م به‌شهی دواییدا میژووی سالی (۱۲۱۲ هـ) و دوای ئەو میژوه ده‌ببیری به‌شیکیش له شیعره‌کان به خه‌تی شاعیره‌که خۆیه‌تی و به تورکیی و عه‌ره‌بیی شیعی گۆته و، له هه‌ندیکیشیانا باسی ریژو پله‌ی باوکی خۆی ده‌کات، به‌لام نه‌خۆی و نه‌باوکی له‌و شیعرانه‌وه نانا سرین، پارچه‌یه‌که شیعی فارسیی تیډایه باسی میژووی دروستکردنی پردی (نارین) ده‌کات که له سه‌رده‌می سلیمان پاشادا دانراوه .
وا ده‌رده‌کوی ده‌سته‌ته‌که له کۆتاییه‌که‌یدا لێی که‌وتی .

نوسخه‌ی دوهم

هه‌رچه‌ند له‌بهر کۆنی نوسخه‌که‌ی دیمان به نوسخه‌ی یه‌که‌م دانا، له‌راستیا ئەم نوسخه‌یان له‌رووی جوانیی و پوختیی و ریک و بیکی و باش نووسراوه‌یه‌وه له‌و جوانتره‌و شیعو بابه‌تیسی له‌وی دی زیاتر تیډایه و لێرده‌ا باسیکی ئەمیش ده‌که‌ین .

ئهم ده‌سته‌ته‌ له (دار صدام للمخطوطات) دا به ژماره (۱۱۱۲۶) پارێزراره و، یه‌کیکه له ده‌سته‌ته‌کانی پارێزره عه‌باس عه‌زاوی، تیگرای ده‌سته‌ته‌که (۱۷۹) لاپه‌ره‌یه بابه‌تی یه‌که‌م (القصیده العینیة) و شه‌رحه‌که‌یه‌تی، که هه‌ردووکیان دانراوی مامۆستای به‌نده‌نجین و، مامۆستا خۆی ئاوا ده‌فه‌رموی :

«وبعد : اقول وانا الفقير السيد علي القادري البندنيجي: لما فرغت من نظم قصيدتي العينية.. سألني بعض المحبين ان اجعل لها شرحا وجيزا يحل به عقد مشكلاتها، وينجلي عن حنادس الوهم اصطلاحاتها، فاجبتهم بالسؤال، وشرعت بحول الله وقوته بالمقال عن الحال» .

ئەم بابەتە تا لاپەرە (۱۴۹) دەخایەنیّت و لەویدا بی ناوی نووسەرەوہ تەواو دەبیّت .

دەبی لیرەدا ئەوەندە بلیم کە مامۆستا رۆژبەیانیی لە وتارەکە ی باسی بەندەنجیبیەکاندا دەلی: ئەم کتییە ناوی (الرساله اللدنیة فی شرح العینیة) ه بەلام لەم دوو نوسخە ی بەردەستی مندا باسی ئەو ناوہ نیە .

لە لاپەرە (۱۴۹) وە سەرەتای نامە یە ک دەست پیدەکات و ناوی دیار نییە، مامۆستای بەندەنجیبی خۆی لە بارە یەوہ دەلیت:

« اما بعد: فالمرقصود من هذه الرسالة اظهار بعض ما فتح الله علينا، تحدثا بنعمته لا من حيث الافتخار لان من عرف الله لم ير الغير ليفتخر عليه، خصوصا من اضحى في دائرة قطب العارفين شيخ الشيوخ ابن ابي صالح عبد القادر الحسني الحسيني الجبلائي - قدس سره العزيز - »

لەم نامیلکەدا بە شیوہ یەکی ئەدەبیی بالآ باسی سەفەری حەج دەکات و لە لاپەرە (۱۵۸) دا تەواو دەبیّت

دوای ئەمەیش لە لاپەرە (۱۵۸) وە شیعیری عەرەبیی مامۆستای بەندەنجیبی نووسراوہ تەوہ تا کۆتایی دەستخەتە کە کە لاپەرە (۱۷۹) ه لەو لاپەرەدا میژووی نووسینەوہ ی دەستخەتە کە بە سالی (۱۳۲۶) ی کۆچی دیاریی کراوہ .

لەم دەستخەتەدا هیچ شیعیری فارسیی یان تورکیی و کوردیی مامۆستای بەندەنجیبی نابینریت

شایانی باسە مامۆستامە لا جەمیلی رۆژبەیانیی باسی دوو دانراوی دیکە ی مامۆستای بەندەنجیبی دەکات .

یەکە میان: (رسالة في تحليل بعض الالفاظ والرموز التصوفية) نوسخە ی ئەم کتییە لە کتییخانە ی سەید ظاہیری بەندەنجیبیادیە لە شاری مەندەلیی .

دوم: (النظم البهیج) لە ناوی یاران ی پیغمەردا - ﷺ - بە زمانەکانی فارسیی و عەرەبیی

جگە لەوەیش کە شیعیری زۆری بەو زمانانە بوە کە چاکی زانیون وە ک

عه‌ره‌بئی و کوردیی و فارسیی و تورکیی (۱)....(۲)

كحل العيون) ی مه لا ظاهیری ئه‌ربیلیی

(۱۳۸)

دیاریی ئه‌م جارهمان کتییکی مامۆستایه‌کی مه‌زنی کورده. که به پیی گه‌ران و پشکنینی من له هیچ سه‌رچاوه‌یه‌کی به‌رده‌ستماندا ناوی نه‌هاتوه و، شتیکم ده‌رباره‌ی خۆی و کتییه‌که‌ی نه‌دیوه.

له‌سه‌ر کتییه‌که‌ی نووسراوه :

هذه رسالة كحل العيون في دفع الشبه والظنون عن الشيخ عبد اللطيف المجنون دستخه‌ته‌که - بیجگه له فیه‌ره‌سته‌که - (۱۳۲) لاپه‌ره‌یه. هه‌ر لاپه‌ره‌یه‌کی (۱۰) دپړی تیډایه و، پېوانه‌که‌ی (۱۳×۲۱)ه، له (دار صدام للمخطوطات) دا به ژماره (۹۹۳۲) پارێزراوه، ناوی نووسه‌ره‌وه‌ی به‌سه‌ره‌وه نییه ئه‌وه‌نده‌ی هه‌یه له گۆتاییه‌که‌یه‌وه نووسراوه که له سالی (۱۳۰۶) دا ته‌واو بوه. به‌لام روون نیه ته‌واو بوونی دانانیه‌تی یان ته‌واو بوونی نووسینه‌وه‌ی، ئه‌وه‌یش روونه که یه‌کیکی دیکه نووسیویه‌تی‌ه‌وه ده‌سته‌تی دانهر نییه. نووسه‌ره‌وه‌که‌ی به‌م جوړه‌ی خواره‌وه باسی پله‌ی دانهره‌که‌ی ده‌کات

«قد تمت في سنة ثلاثمائة وست بعد الالف الهجرية يوم الاثنين من شهر الولادة النبوية هذه الرسالة المسماة بكحل العيون في دفع الشبه والظنون. التي لم يسبقها في عباراتها الباكرة. ومحاكماتها الزاهرة. كثير ولاقليل، ولن يعقبها في بديع الفاظها الجليلة. ولطائف معانيها الخفية نظير ولا مثيل. لزبدة المشايخ في الطريقة، وعمدة العلماء في الشريعة. لوذعي عصره. وألمعي دهره. شيخ الارشاد، فضل الله على العباد، العالم الفاضل والورع الكامل السيد شيخ محمد طه بن السيد شيخ اسماعيل المنسوب الى الشروان. اسكنه

(۱) پروانه : بندنجین (مندلی) فی التاریخ قدیم و حدیثا، محمد جمیل بندی الروزبه‌یانی کۆڤاری کۆڤری زانیاری عیراق، ده‌سته‌ی کورد، به‌رگی حه‌وته‌م ۱۹۸۰ چاپخانه‌ی کۆڤری زانیاری عیراق به‌غدا.

(۲) له ژماره ۲۰۸۶ ی پۆژی ۲۹-۱۱-۱۹۹۴ ی هاوکاریدا بلاوکرایه‌وه.

الله بحبوبة الجنان المجاور بحضرة الحسين المعتمد بالرضوان. فنعلم المؤلف والتالیف صوتنا من الرب اللطیف من حقد اهل التعصب والتحریف. بحرمة حبيب الله المنان. فله الحمد والشكران. وصلى الله على سيد ولد عدنان»
به لَام ئه وهی له کتیبه که وه وهرده گیریّت باسی (عبد اللطیف) ناوی تیّدا نییه که له ناویشانی کتیبه که دا ناوی هاتوه و، له پیسه کی دانهدا ناوی کتیبه که ئاوا نووسراوه:
وسمیتها:

محل العیون فی دفع الشبه والظنون

ردا علی المحرفین المنکرین زیارة قبر سید المرسلین

له پیّش پیسه کییه که یدا فیهرهستیکی باش بو کتیبه که کراوه. ژماره ی لاپه ره کانی نووسراون.

دهسته ته که بابه تیکی مه زهه بییه و له کیسه ی نیوان (صوفی) و (وهابی) ددوی و، ماموستای نووسه ر خوی دیاره له گهل ئه وه دا زانا بوه یان شیخی طه ریه قه ت بوه، یان سه ر به ریبازی ته صه وف بوه. بویه له کتیبه که یدا چوه به گژ وه هابیاندان و، باسی بنچینه و بنه ره ت و دروستبو نیان دهکات و، به به لگه ی جورا و جور به ره چیان ده داته وه و، له سه ر زیاره تی گورستان و قسه له سه ر ئه و بابه تانه دده ویّت.

له و چاوه وه بو کتیبه که پروانین کتیبی و زورن و رهنه گه فرهیشیان له م چرو پرتر له سه ر بابه ته که یان نووسی بی. به لَام له رووی ئه وه وه که کتیبی ماموستایه کی کورده که تا نیسته لای لی نه کراوته وه و باسی کتیبه که یشی نه کراوه، جیگه ی خویه تی به سه ر بگریته وه و، ناوی بجیته ناو ناوانه وه و. خاوه نه که یشی له رزی زانایانی کورده جیگه ی خوی بدریّت.

له دامینی ئه م وته کورته دا ئه وه نابویرم:

جگه له سه ر چاوه سه ره کییه کانی به رده ستم سه رم له چه ند سه ر چاوه یه کی لاوه کیس دا، بو ئه وه ی شتیکی با که میش بی، ده رباره ی ژینانی به ده ست به ینم، به لَام ده رباره ی خوی هیچم ده ست نه که وت. ئه وه نده ی هه یه له رزی خه لیفه کانی مه ولانا خالیدا ناوی شیخ ئیسماعیلی

شیروانیم دی، که پیدهچی باوکی ئەم مامۆستا (محمد طه) بییت. (۱)

نامیلکه یه کی مه لا محهمه دی زیاره تیی

(۱۳۹)

ئه گهر هاتبایه میزووییه کی، با کورتیش بیی، زانیانی کۆنمان له کۆنوه هه بویه و، ههر مامۆستایه ک لای کی خویندوویه تی و، ئیجازه ی دهرسوته وه ی له کام مامۆستا وهر گرتوه و، دوایی که خوی بوه به مه لا و مامۆستا و خویندن گای هه بوه و دهرسی به فهقییان گوتوه، ئیجازه ی به چه ند که س داوه. ئەوا ئیمه ئیسته له کاتی نووسینی ژیانیدا ئاوا بی سهرچاوه و دهستکورت و بی به هانا وچوو نه ده بووین.

له م وتاره بچکۆله دا ده بینه میوانی مامۆستایه کی گه وره ی کورد، که به داخوه سهرچاوه کانی میزووی زانیانی کورد لیی بی تاگان و، نه وه ی ئەم پویش هیچی دهر باره نازانن.

ئیمه ییش جگه له نامیلکه که ی شتیکی دیمان له ده ستا نییه، به لام نامیلکه که ی خوی له خویدا به لگه ی چه ند شتیگه و نیشانه ی ئەوه ی پیوه یه ئەم مامۆستایش له چه رخی خویدا ده وری خوی بینوه و، شوینی دیاریی هه بوه. **یه که م:** ههر چه ند ئەوه زور روونه که مامۆستایانی کۆنی کورد کاتیکی زوری خویان به زانیارییه کانی مه نطیق و، حکمه ت و، که لامه وه به سه ر برده و، ده یان کتییان له و بابه تانه دا داناه و، سه دان شه رح و ته علیقات و حاشیه یان له سه ر کردوون و، ئیسته ییش شوینه واری زوریان به لگه ی ئەو هه ول و کۆشسه که موینه یانه. له گه ل ئەوه یشدا لایه نه کانی دیکه ی زانیارییه جۆراو جۆره کانیان له بیر نه کرده و، بابه ته کانی فه له کیات و، ریاضیات و هه نده سه و... ییشیان پشت گوی نه خسته و، ئەوه تا مامۆستای دانهری ئەم نامیلکه هاته به شوین وردترین بابه تی هه نده سه دا گه راوه تا به شداریی له و زانیارییه دا بکات و، شوینه واری تیایدا هه بییت.

دووم: ئەم مامۆستا فهقی و قوتابی مامۆستا مه لا یه حیای مزووریی

(۱) له ژماره ۲۰۸۹ ی رۆژی ۴-۱۲-۱۹۹۴ ی هاوکاریدا بلۆکرایه وه.

بوه و لای ئەو (چەغمینی) خویندووە.

سییه م: مامۆستای دانەر کتێبه‌که‌ی پێشکەش کردووە بە داود پاشاو، لە پێشەکیه‌که‌یدا باسی ئەوه‌ی کردووە.

چوارە م: لەم دەستخه‌ته‌وه‌ تهن‌ها ناوی مامۆستای دانەر و ناوی باوکی دەزانین و به‌س.

باسیکی دەستخه‌ته‌که‌ :

ئەم دەستخه‌ته‌ که‌ له‌ (دار صدام للمخطوطات) دا به‌ ژماره‌ (۹۱۸۴) پارێزراوه‌، به‌کیکه‌ له‌و دەستخه‌تانه‌ی خوالیخۆشبوو و عباس عه‌زایی کۆی کردوونه‌ته‌وه‌، له‌پێش لاپه‌ره‌ی یه‌که‌مه‌وه‌ نووسراوه‌:

(رسالة في الهندسة، لمؤلفها العلامة الفاضل محمد بن عبد الله الزيارتي - رحمه الله تعالى -)

دەستخه‌ته‌که‌ (۲۶) لاپه‌ره‌یه‌ و پێوانه‌که‌ی (۲۰×۱۲) ه‌ میژووی نووسینه‌وه‌، ناوی نووسه‌ره‌وه‌ی پێوه‌ نییه‌. نووسه‌ره‌وه‌که‌ی خه‌تی خۆش نه‌بوه‌ و که‌مه‌که‌مه‌یش هه‌له‌ی نووسینه‌وه‌و رینووسی هه‌یه‌. (۱)

که‌شکۆلی محهم‌د پاشای بابان

(۱۴۰)

گه‌لی جار نووسیومه‌ و گوتومه‌ دۆزینه‌وه‌ی هه‌ر دەستخه‌تیگ و زړاندنی ناوی هه‌ر به‌یاض و که‌شکۆلیگ و ته‌کاندنی تۆزی له‌بیر چوونه‌وه‌ی سه‌ر لاپه‌ره‌کانیان تروسکایی ده‌دا به‌سووچیگی تاریکی میژووی ناوداران و، باری ژبان و، توانای بیرو رۆشنییری و سیاسیان و، ره‌وتی باری ژبانیان و، له‌وانه‌یشه‌ له‌و دەستخه‌تانه‌دا شتی وا بدۆزریته‌وه‌، وه‌ک له‌سه‌ر لاپه‌ره‌کانی میژوو تۆمار نه‌کراوه‌ به‌ بییری که‌سی ئەم سه‌رده‌مه‌یشدا نایه‌ت. ئەوه‌تا له‌م که‌شکۆله‌دا که‌ ده‌یکه‌ین به‌ دیاریی ئەم ئەلقه‌ی پرۆژه‌که‌مان، لایه‌نیگی نه‌زانراو و باس نه‌کراوی محهم‌د پاشای بابانمان بو‌ روون ده‌بیته‌وه‌ که‌ مامۆستایه‌ک - سا هه‌ر چۆن بوه‌ - له‌ناو که‌شکۆله‌که‌دا لای له‌

(۱) له‌ ژماره‌ ۲۰۹۴ ی رۆژی ۱۱-۱۲-۱۹۹۴ ی هاوکاریدا بلۆکرایه‌وه‌.

سووچیگی زیندهی ژینانی ئەو میره بابانیه کردوتهوه، ئەویش لایهنی ئەدهبهو، چەند پارچه شیعری نایابی ئەو میره ی بو تو مار کردووین و، زینده له دستخهتهکهیدا پاراستوونی و، ئیسته ئیمه یادی ئەو میرهیان له پهنادا دهکهنهوه.

بهداخهوه ناوی ئەو نووسهروهه له دستخهتهکهوه وهرناگیری، که خوی به قهرزارو دسته بهری محهمه د پاشا دهرانی و، دای کوچی دواپی پاشایش ئەمه کداری خویی بو دهریزیت و، به (ولی نعمت) ی خوی ناو دهبات و، چەند جار خەوی پێۆده بینیت و دهقی خهوهکو و خهوپه رزینه کهیشی - به بوچوونی خوی - دهنوسی.

ئەم نووسهروهه بهرپزه له کهشکۆله کهیدا یهک پارچه شیعری کوردیی بو تو مار کردووین و، دهکرا گهلی شتی نایاب و به سوودمان به یادگار دای خوی بو بهجی بهیئیت. به لام ئیسته ههه ئه مه ههیه.

باسیکی دستخهتهکه:

ئەم دستخهته که له (دار صدام للمخطوطات) دا به ژماره (۱۲۰۵۷) پاریزراوه تیکرا (۱۳۵) لاپه ریه، پێوانه کهی (۱۴×۲۰) ه ژماره ی دپه رکانی لاپه رهکان وهک یهک نییه، له سهه شیوه ی به یاض نووسراوتهوه، بهشی زوری شیعری فارسیی و پزیشکیی و بابهتی دهرمانگرییه به زمانی فارسیی ههول ددهم لیزه دا تیشکیک بخه مه سهه ناوه روکه که ی:

به رگه که ی و په رهی یه که م هه ندی قه رزو بابه تی میژوویان تی دایه.

په رهی سییه م شیعری محهمه د پاشای بابانی تی دایه و له سه ری نووسراوه:

(من کلام مغفور شهید جنت مکان محمد پاشا بابانی) دای ئەمه ییش له

په رهی (۴) دا نووسراوه: قصیده در مدح سحرای جباره ایضا محمدپاشا

مغفور گفته « ئەم پارچه (۳۳) بهیته.

ئەمه که دهلی (سحرای جبار) دوور نیه مه بهستی دهووبه ری

(جهباره) بیت که ناحیه یه که سهه به قه رته په و کفریی و، له وانیه له

به هاردا ریگی که وتبینه ئەو جیگه و به هاری ته ری پرله گول و گولزار دلی

رفاندبی و سه رنجی راکیشابی ئەم شیعره به هارییه ی گوتبی که نموونه یه کی

توانای ئەدهییی پاشا دهنوینی و، کاشکی به زمانی کوردیی بویه تا لیزه دا

بلاومان بگردایه ته وه .

دوای ئەمه شیعری ئەبو عەلی سینا له هه مان په ردا دیت .

دوای ئەوهیش (مخمس خادم بر غزل حافظ) دیت .

له پاش ئەمهیش غه زه ل و شیعری فه ره ی دوون و ، صائیب و عیصمه ت .. دیت .

له په ره ی حه وه مدا شیعری (شاه نعمت ولی) نووسراوه .

له په ره ی نۆیه میشدا شیعری (حافظ) و سه عدیی ، دوای ئەوهیش میر

عەلی و (جنید) و (سری سقطی) و (ابا یزید) و (شبری) دیت .

دوای ئەوانهیش شیعری جوړاو جوړی چهند که سی دی دیت ، تا لاپه ره

(۱۵) له ویشدا شیعری (خیام) و (اوحدی) و (طوسی) و (حافظ) و (انوری) و

(صائب) و چهند که سی دی ده نووسیت .

له سه ره تای په ره ی (۲۴) وه نووسراوه :

(موسابگ، صالح بگ، عباس بگ، محمود بگ، علی بگ ، احمد بگ) دوای

ئوه چهند به ییتیگی حافظ و کهسانی دیکه نووسراون :

هه ره له و په ردا پارچه یه ک شیعری محمه د پاشا نووسراوه و ، ئاوای

له سه ره نووسراوه :

(من کلام مرحوم شهید محمد پاشای خالد پاشا قصیده در حق داود پاشا

گفته).

ئهم پارچه شیعره (۲۹) به یته .

له لاپه ره (۲۵) دا باسی که ویك و هه ندی شیعری تیدا یه و ، میژووی

سالی ۱۲۶۸ ی پیوه یه . دوای ئوه باسی قه رزو ، ئەستیره و ، دو عاو ، داوو

دهرمان ده کات و ، ئەمه به شی زۆزی که شکۆ له که ی گرتوه ته وه و ، ئەم

به شی جیگی باس و مه به ستیگی ئەوتۆ نییه .

له ناو ئەم لاپه رانه دا له یه ک دو جیگه دا باسی خه و بینین و ستی وا هه یه .

هه ره ها باسی ئوه له لاپه ره (۴۶) دا هه یه که ۱۸ ی مانگی شه عبانی

۱۲۷۴ له (حیاله) ده رچوه و روژی ۲۷ ی هه مان مانگ گه ییوه ته

شارۆچکه ی (به دره) ئیتر بی ئه وه ی بلی ئه وه کییه که سه فه ره که ی کردوه ؟

له په ره ی (۲۵) به دواره هه ره باسی دهرمانگه ری و پزیشکی و ، قه رزو

قۆله و ، سته گه لیکی وایه بو ئیسته ی ئیمه سوودیکی ئەوتویان نییه .

له سهرا نسهری ئەم که شکۆلەدا تەنھا له پەرەیی پینجەمدایەک پارچە شیعری کوردیی نێدایە که پینج خستەکیی (مەلا عومەری رەنجووری) یە لەسەر غەزەلی حافظ .

کە شکۆلەکە بە دوو سی خەت نووسراوەتەو، خەتی یەکیکیان جوان و خوشخوینە . ئەوانی دیکە جگە لەو هی خوشخوین نین نووسەرەو هەکانیشیان نیمچە خویندەوارن و هەلە ی زەقیان هەیه .

لەبەر ئەو هی ناوی نووسەرەو هەمان لە کە شکۆلەکەدا نەبینی و ، بەرھەمی محەمەد پاشای بابانیش لە هەموویان - بۆ ئیمەو بە لای ئیمەو - سەر نجر اکیتەر بوو کە شکۆلەکەمان ناونا : (کە شکۆلی محەمەد پاشای بابان) . لە دامینی ئەم وتارەدا ئەو دەلیین : دەبی محەمەد پاشا شیعری بە زمانی کوردیی نەبووی ؟ ئەگەر بووبیتی دەبی مابن ؟ ئەگەر ماون لەکوین ؟

هەر وەھا ئەو هیش دەلیینەو پیاویکی وەک محەمەد پاشا کە ماوہیەک فەرماندە ی ناوچە یەک و میرو پاشای ولاتی بابان بوو ، ئەوا دەرکەوت کە شاعیر بوو و شیعری گوتو و ، دیارە چەندین میرزاو نووسەرەو لە دیوان و بارەگایدا کاریان کردو . شیعەرەکانی بەو دەرە چووبن کەس سەر و سۆراخیان نەزانی ، دەبی مەلایەکی بی نەوای ناو کویرەدییەکی چەپەکی سووچیکی کوردستان کە سالانی دیرین ، لەو دوورە ئاوەدانی و شارەوانییەدا ژیا بیتی و ، ئەگەر دوا ی خویشی نەو هی خویندەوارو بە تەنگ ئەدەبەو هاتووی لی بەجی نەمابیت و ، شوینەوارەکانی دەست پیرەژنیکی نەخویندەوارو چەند منداییکی سەلکەو پیچکە کەوتین و ، لەو ژیا نەدا با دەیان بەرھەمی نایاب و دیوانی شیعریشی بووبیت چیان بەسەر هاتی ؟!

ئەمانەو نمونە ی زۆری وەھا ، کە ناو بەناو باسیان دەکەین بە لگە گەلی زینانی قەرەبوونە کراو و لە قەرەبوو کردنەو نە هاتووی سامانی زانیاری و ئەدەبی زانایانی گەلە کەمان . (۱)

(۱) لە ژمارە ۲۰۹۸ ی رۆژی ۱۸-۱۲-۱۹۹۴ ی هاوکاریدا بلۆکرایەو .

مامۆستا مه لا ئەبو به کری میررۆسته میی و دائراوه کانی

(۱۴۱)

تا له کوردستاندا خویندنی مزگهوت و حوجره باو بوو و، فهقییان له سه ر
ریبازی کۆن خه ریکی خویندن بوون، چه ند قۆناغیک بو خویندن دیاری
کرا بوون، له هه ر قۆناغیکدا زانیارییه ک له زانیارییه کان دائرا بوو
ده خوینراو، تا ئەو قۆناغه نه پرايه نو ره ی قۆناغی دوا ی ئەو نه ده هات، بو
هه ر یه کیک له و زانیارییه هیش کتیبی یا چه ند کتیبیک دیاری کرا بوون و
پریار درابوون و، ده بوو فه قی په یدای بکر دایه ن و تیا یاندا بیخویندایه، ئەو
په یداکر دنه هیش - به زۆری - به وه بوو فه قیکه کتیبیکی له ها ورپییه کی یا له
مامۆستایه کی وه رده گرت و ده رس به دره س، یان زیاتر، ده نیووسییه وه و تیا
ده خویندو، ورده ورده هیش خو شی ده کرد.

ئەو قۆناغانه هیش هه ر له دوا ی قورئانی پیرو زوه به چه ند کتیبیکی
ورده ی فارسی وه ک: ئیسماعیل نامه و، ناگه هان و، بیادا دوو، نان و
ماست و... دوا ی ئەوانه هیش گولستان و بوستان و... دوا ی ئەوانیش
عه وامیله کان و ئونموذج و ئیظه ارو سه مه دییه و، کافیه و، جامی و...
ته صریفی زجانی و. ته صریفی مه لا عه لی و شافیه و... هیش له نه حو
سه رفداو. چه ند کتیبیکیش له مه نطیق و، چه ند کتیبیک له عه قانید و، چه ند
کتیبیکی دیکه هیش له به لاغه دا ده خوینران.

له ناو ئەو کتیبانه دا دوو نامیلکه له (وضع واستعارة) دا به ده ست
فه قیانه وه بوون و ده نوو سرانه وه و، له قۆناغی خویاندا ده خوینران و،
ناویشیان هه ر (وضع واستعارة) بوو، ئیتر له که س نه ده بیسترا باسیکی
خاوه نی ئەو نامیلکانه بکات و، بزانی هی کی و ئەم نامیلکانه - وه ک کتیبه
مه نه جیه کانی دیکه - له زۆر له حوجره کاندای لای گه لی له فه قیکان
هه بوون.. له کاتی گه رانیشم به ناو کتیبه کانی (دار صدام للمخطوطات) دا
ده یان نوسخه ی ئەم نامیلکانه م دیوه. ده مه ویت له م وتاره دا به کورتیی شتی ک
له سه ر ئەم نامیلکانه و خاوه نه کانیان بنووسم.

له پێشدا ده لیم: خو شبه ختانه ئەم مامۆستا به ریزه وه ک کتیبه کانی له
کوردستاندا بوون به کتیبی مه نه جی خویندن و له خویندنگاکانی ولاتا

خویندراون. ژیانی خویشی به تهوایی پشتگوی نه خراوه و شتیکی له سه‌ر نووسراوه، له گه‌لی سه‌رچاوه‌دا باسی هه‌یه (۱)

بۆیه ئیمه لی‌رده‌ا ئه‌و نووسراوانه دووپات ناکه‌ینه‌وه و، هه‌ر باسی ژماره‌و شوینی هه‌ندی له ده‌ست‌خه‌تکانی که له (دار صدام للمخطوطات) دا پارێزران، ده‌که‌ین، هه‌روه‌ها باسی هه‌ندی زانیاری ده‌که‌م که به ده‌می له خوالی خوشبوو مامۆستا شیخ محه‌ده‌ی بالیسانیم وه‌رگرتوه. جاری دیمه‌ سه‌ر ئه‌و زانیاریانه‌ی مامۆستای بالیسانی بۆی گێڕامه‌وه و دوایی داوام لی کرد بۆمی نووسینه‌وه. وا منیش پوخته‌که‌یان ده‌خه‌مه‌ روو:

مامۆستا مه‌لا ئه‌بۆبه‌کر هه‌رچه‌ند خۆی خه‌لکی گوندی (میرپۆسته‌مه) بوه‌و به‌و ناوه‌یشه‌وه ناوبانگی ده‌رکردوه واته به‌ (مه‌لا ئه‌بۆبه‌کری میرپۆسته‌می) ناسراوه، که ئیجازه‌ی مه‌لایه‌تی وه‌رگرتوه له گونده‌که‌ی خۆیان دانه‌نیشته‌وه و چه‌ته‌ گوندی (سارنکه) و له‌و‌ی قوتابخانه‌یه‌کی باشی کردوه‌ته‌وه و ده‌رسی به‌ فه‌قییان گوتوه‌و، زانیاری بلۆکردوه‌ته‌وه و مه‌لایان ئیجازه‌یان لی وه‌رگرتوه.

مامۆستا مه‌لا ئه‌بۆبه‌کر له سه‌رده‌می پاشای کۆرده‌ا بوه‌و گوزه‌ران و ژیانی له لای ئه‌وه‌وه به‌رپۆه‌ چوه‌.

مامۆستا مه‌لا ئه‌بۆبه‌کر هه‌رچه‌ند مه‌لایه‌کی چاڤ و پیاویکی له خوداترس بوه. له ره‌وشت و هه‌لسوکه‌وتی ژیانیدا زۆر ساده‌و که‌مه‌تر خه‌م بوه‌و، وه‌ک (مه‌لای مه‌زبوره) هه‌ندی رووداوی سه‌یر لی رووداون و،

(۱) له‌و سه‌رچاوانه :

۱- گۆشاری کۆری زانیاری کورد، به‌رگی پینجه‌م، ۱۹۷۷، ل ۴۵۰، محمدادم البالکی، زبیر بلال اسماعیل.

ب- علموانا في خدمة العلم والدين، عبد الكريم محمد المدرس، بغداد، دار الحرية، ۱۹۸۳. ص: ۳۴.

ج- مشاهیر کرد، بابا مردوخ روحانی، شیوا جلد اول، ل: ۳۴۷. چاپخانه‌ی سروش. تهران، ۱۳۶۶.

د- تاریخ الادب العربي في العراق ج ۲، عباس العزاوي.

چهند سه‌رچاوه‌ی دیکه‌ش

بەسەر زارانەوہ بوون و دەگپرانەوہ، لەوانە بەسەرھاتەکە ی لەگەڵ مامۆستا مەلا عەبدوڵلای شیخ مەموودیانی زاویدا کە لە ئەلقە ی (۸۴) ی ئەم زنجیرە و تارەدا بڵاوبووتەوہ.

✽ جارێک مەلا ئەبو بەکر ئەچیت بۆ سەردانی پاشای کۆرەو، بەرچینۆکیکی ھەنجیر لەگەڵ خۆی بە دیاریی بۆ دەبات. سواری گویدرێژیک دەبییت و بەرچنە ھەنجیر دەخاتە بەردەمی و لە رینگدا وردە وردە لێی دەخوات و، تا دەگاتە لای پادشا یەک ھەنجیری تێدەمیئی کە بەرچنە لە بەردەستی پادشادا دادەنییت و پادشا تەماشای دەکات دەلی: باشە مەلا ئەم ھەنجیرە چی لی بکەم؟ دەلی:

بۆ پادشا نازانی چی لی بکەیت؟ لێی وەر دەگرییت و دەپھاویتە دەمی خۆیەوہ و دەلی:

ئاوای لی بکە! (۱)

✽ مەلا ھەموو پایزیکی ئەچیت بۆ لای پادشای کۆرەو پاشا بەراتی زستانی دەداتی و دەستە بەرگیکی زستانە بۆ خۆی و دەستیکیشی بۆ مەلاژن دەداتی. ھەر و ھا بە ھارانیش دەچیت لای پاشا و پاشا بەراتی ھاوین و بەرگی خۆی و مەلاژنی دەداتی. کەرەتیک لە گەرانیەوہدا لە نیوہی رینگە دەستە بەرگەکە ی دەپسکنی و ئەبینی دەرییی مەلاژن دووخیئی تیدا نییە! مەلا دەگەریتەوہ بۆ لای پاشا و ئەلیت: پاشا بەرگەکە تەواو نییە، پاشا ئەلیت:

(۱) نزیک بەم باسە باسیکیش لە سەر زاری خەلکی گوندی تەکیە ی قەرەداغی - زادگای نووسەری ئەم وتارە - ھەبوو، زۆر لەم باسەوہ نزیکە، بەلام بەناوی کەسانی دیکەوہ، لێرەدا پوختەکە ی بنووسین بی سوود نیە:

دەگپرانەوہ شیخیکی تەکیە یی نۆبەرە ی ھەنجیر بە دیاریی دەبا بۆ مەموود پاشای جافو، دیارییەکە ی بریتی دەبییت لە یەک دانە ھەنجیر، ئەو ھەنجیرە دەخاتە ناو بەرچنە یەکەوہ و، لە ژیرەوہ نیوہی گەلا دادەنی و، دوای ھەنجیرەکە دادەنی و ئەو بەشەکە ییشی پڕ دەکات لە گەلاو لەگەڵ خۆی دەبیا بۆ پاشا، کە دەچیت لای پاشا و پاشا = تەماشای دەکاو بەرچنەکە ی دەکاتەوہ و ھەر گەلا دادەناتا دەگاتە سەر ھەنجیرەکە، کە دەبینی یەک ھەنجیری تێدایە، دەلی: یا شیخ ئەو تاقە ھەنجیرە چی لی بکەم؟ دەلی بۆ نازانی چی لی بکەیت؟ لێی وەر دەگرییت و دەپھاویتە دەمی خۆی و دەلی: پاشا ئاوا ی لی بکە!

بوچی؟ ئەلی بەخوا دووخینی مه لارنی تیدا نییه! پاشا پیئەکه نییت و ئەنی ریت دووخینیکی بو دین و مه لا دهگهریته وه.

✽ که ره تیک مه لا به شهو له مالی خوئی دیتە دهره وه و ده بینی له بن هه موو سه راپیته کانی حوجره ی فه قیان ناگر دیتە دهری.

ئەلیت: به خوا ناگر له حوجره ی فه قیان به ربوه. غار ئەدات بو لای حوجره که نزیک ئەبیته وه ئەزانی ئەوه ناگر نییه و، ئەوه نووره. دەلی: با بچم بزانه فه قیان زیکر ده کهن یا قورئان ده خوین؟ یا چ عیباده تیک ئە کهن که وا حوجره که یان نووری لی هه لدهستی! که ئەچیته ئە بینی فه قیان ئیسقانیکیان له ناوه ندی حوجره که دا داناوه و دهوریان داوه شه رسه گی له سه ر ئە کهن! مه لا ئەوه ئە بینی ئەلی: عه وه! جیگه ی گه مالی گه وره کهن! فه قیان که مه لا ئە بینن واز دین و نووره که ده کووژیتە وه. مه لا ئەلیت خوزیا نه هاتبا یه م و نه و کووژم تیکنه دایه با ئەو نووره به رده وام با!

✽ مه لا ئەبو به کر قاعیده یه کی داناوه ئەلیت: (کل محمود احمق) جا وا ریگ ده که ویته له سه فه ریکیدا لای کابرایه کی مه محمود ناو میوان ده بیته و، کابرا زور خزمه تی مه لا ده کات و ریژی لی ده گریته.

مه لا له دلی خویدا خه مناک ده بیته و ده لیته: به خوا قاعیده که م لی هه لوه شاوته وه. پوژی سیههم که مه لا مائناوایی ئەکات، کابرا له گه لی ئەچیته تا دهره وه ی ئاوابی به ریته ده کات. که مه لاده لیته: مال ئاوا، کابرا ئەلیته: ماموستا حه که که م به ری. مه لا ئەلی: حه قی چی؟ ئەلی: سی شه وه خزمه تت ئە که م به به لاشم نه کردوه و حه که که م ئەویته. ئەلیته: حه که که ت چه نده؟ ئەلیته: چل قرانه. ئەلی: ها ئەوه په نجا قرانت به می، ئوخه ی خو قاعیده که م هه لئه وه شاوته وه!

ماموستای بالیسانی به سه ر هاتیکی دیکه یشی بو نووسیووم، به لام جاری با ئەوه یان بمینی.

پیش ئەوه ی بیمه سه ر ناو نووسی نوسخه کانی دانراوه کانی ماموستای میرپوستانه می. دهمه وی ئەوه بخمه سه ر باسه که که دوو ماموستا شه رحی دانراوه کانی ماموستای میرپوستانه مییان کردوه:

یه که میان: ماموستا مه لا عه بدوللای شیخ مه موودیانی قوتابی و،

دواییش زاوای مامۆستای میرپۆسته میی که له وتاری ئەلقە ی ژماره (۸۴) ی ئەم زنجیره وتارەدا له سەریم نووسی.

دوهمیان : مامۆستا شیخ عەبدوپەرەحمانی قەرەداغیی که خۆشبهختانە نوسخە ی ئەم شەرەحیشم له (دار صدام للمخطوطات) دادۆزیووتەوه و، به ژماره (۱۰۲۹۸) پارێزراره و، بەلکو له دەر فەتیئیدا دەر باره ی ئەم مامۆستا و دانراوهکانی شتیئیک بکه م.

وهک گوتمان مامۆستای میرپۆسته میی دوو نامیلکه ی بوه به ناوی (وضع واستعارة) و ئەم دوو نامیلکه له قوتابخانەکانی کوردستاندا خویندراون و هەر فەقیهێئیک نوسخە ی بوو خۆی وهدهست هیئاوه و، دهیان و سه دان نوسخه لهو نامیلکانه نووسراونه ته وه و، بلا بوونه ته وه، له سه راژیری لیساوی ئەو نووسخانە وه دهیان نوسخه گه یشتوونه ته کتیبخانە ی (دار صدام للمخطوطات) و زۆر نوسخه یانم دیوه و، لێره دا چهند دانه یه کیان بوو خوینه ری ئازیز باس ده که م :

✽ (رسالة الوضع) (۸۳۲۱) ئەم ژماره دهسته تیئیک ی پارێزراره سه ره تاکه ی نامیلکه یه کی بچکۆله ی (۳) لاپه رهبیه له زانیاری مه نطیقدا، دانهره که ی له سه ره تاوه باسی ناوی دانهره که ی نه کردوه، به لام نووسه ره وه که ی له کۆتاییه وه نووسیویه :

(تمت هذه النسخة الشريفة للفاضل الشهير بالملا محمد الاربلي مد ظله علینا ۱۳ ربیع الاول ۱۲۹۵)

دوای ئەمه نامیلکه ی (وضع) ی مامۆستای میرپۆسته میی دیت، به داخه وه ئەم نوسخه شپرزهبیه و سه ره تاکه ی نه ماوه و، ئەوه ی ماوه (۲۱) لاپه رهبیه، بیوانه که ی (۱۴×۲۰) هه، هه ر لاپه رهبیه کی (۹) دپیری تیئیه .
نووسه ره وه که ی له کۆتاییه که به وه نووسیویه :

(تمت خلاصة الوضع لمولانا ابي بكر الميرروستي، على يد اضعف العباد عبد القادر المائلي في سنة الف ومائتين وثلاث وثمانين..)

✽ دهسته تی (۵۳۰۴) بریتیه له م دانراوانه :

یه که م : شەرەحی ئیستیعاره ی مامۆستا مه لا ئەبو به کر که شاریچه که ی مامۆستا مه لا عەبدو للای شیخ مه موودیانی زاوای مامۆستا مه لا ئەبو به کره و

بیشتر باسمان کرد.

دوای ئەمه (استعاره) کهی مامۆستایه و (۲۰) لاپه‌په‌یه‌و پیاوانه‌که‌ی (۱۶×۲۰) مو، ههر لاپه‌په‌یه‌کی (۱۱) دپیری تیدا‌یه‌و بهم جوړه کوټایی هاتوه: (تمت، قد فرغ المذنب الفقير حسن ابن الحسين الزاوتي من تسويد النسخة الشريفة باستعارة (كذا) ملا ابو بكر الساردكي باستعانة الباري في قسبة اربيل، في خدمة استاد الجليل ملا عبد الله في سنة (۱۳۴۲) ۲۸ ربيع الاخر في عصر الجمعة)

دوا به‌دوای ئەمه‌یش نامیلکه‌ی (الوضع) ی هه‌مان مامۆستا دیت و ئەمیش (۱۶) لاپه‌په‌یه‌و، به‌خه‌تی هه‌مان نووسه‌ره‌ویه‌و، بهم جوړه کوټایی پێ هاتوه:

(تمت الرسالة المسماة بخلصة الوضع لافضل المتأخرين مولانا واستادنا ملا ابو بكر الميرروستمي المشهور بساردكي، فهما قريتان من قرى خوشناوی، على يد احقر العباد حسن ابن حسين الزاويتي في قسبة اربيل في خدمة الاستاد في جماد الاخر (كذا) في ليلة الثلاثاء. في مدرسة حاجي قادر. في مصاحبة ملا عبد الرحمن ذهابا وعودا، وملا احمد جلوسا وعودا. في سنة ۱۳۴۲)

• ده‌سته‌خه‌تی ژماره (۱۰۱۱۹) ش دوو کتیبی بچکۆله‌ی تیدا‌یه: یه‌که‌میان: (الرسالة الغلنبوية) ی دانراوی ئیسماعیل ئەفه‌ندی گه‌له‌نبه‌ویی ئیسلامبوولی - ئەسته‌موولی - یه . ئەم کتیبه (۲۴) لاپه‌په‌یه، لاپه‌ره‌ی (۱۵) دپیری تیدا‌یه‌ پیاوانه‌که‌ی (۱۹×۱۱) ه، له‌ سالی ۱۲۹۵ ک به‌خه‌تی مه‌حموود شوکری ئالووسی نووسراوه‌ته‌وه.

دوه‌میان: نامیلکه‌یه‌کی (خلاصة الوضع) ی مامۆستا مه‌لا ئەبوه‌کری میررۆسته‌مییه.

• لاپه‌ره‌ی یه‌که‌می ئەمه‌ی له‌سه‌ر نووسراوه:

(خلاصة الوضع)

تالیف العالم العلامة مولانا الملا ابي بكر افندي الميرروستمي الكردي -

رحمه الله تعالى - سنة ۱۲۹۵

للفاضل اخفش افندي

هذه خلاصة اتت في السبك خالصة على وفاق الطبع

خريدة فريدة في الحسن منيفة انيقة في (الوضع)

الفها المولى ابو بكر الـ مفرد في علمه عند الجمع

نهم ناميلکه (۱۰) لاپرهيه، به خهتي هه مان نووسره وهيه، پيوانهی لاپرهو ژماره ی دپړی وهک گه له نېه ويه که هيه، بهم جوړه کوټايی هاتوه: (تمت كتابة هذه الرسالة المنيفة بقلم المفتقر اليه - عز شأنه - السيد

محمود شكري الألوسي. غفر الله له ولوالديه و للمسلمين، سنة ۱۲۹۵)

(شرح رسالة خلاصة الوضع) نهمه ناو نيشانی دانراویکی ماموستا شیخ عه بدوره حماني به ناویانگ به (ابن الخياط ه)، نهم کتیبه له کتیبخانهی «دار صدام للمخطوطات» دا به ژماره (۱۰۲۹۸) پاریزراوه، دهسته ته که (۵۰) لاپرهيه هه ر لاپرهه ی (۱۵) دپړی تیدایه، (۱۵×۲۱) به خهتي نهمه دی کوری سهید یاسینی قادری نووسراوته وه.

نهمه گهر سه ره تاي دانراوه که ی ئینولخه یاط بگویرینه وه ئیره بی سوود نابی؛ دواي سویاس و ستایش و دروود بو سهر پیغمه م ده فهر مویت:

«وبعد: فيقول العبد الضعيف راجي العفو من الله اللطيف، عبد الرحمن بن محمد الشهير بابن الخياط القره داغي. حفهما الله بفضلته الجلي: لما كان علم الوضع من اجل العلوم مقدارا، وارفعها مثارا ومنارا، وكانت الرسالة المنسوبة الى فاضل عصره، وعالم عهده ابي بكر الميرروستمي، مشتملة على نخب فوائده، ونكت قواعده، غير انها لاختصارها قصرت يد الطالبين الى فهمها، وعجز المتعلمون عن تعلمها. اردت ان اشرح عليها شرحا كافلا بابراز الدرر من بحار عباراتها، ومبيننا لما هو المقصود من مشكلاتها، والمرجو منه جل جلاله ان يخلصه لذاته. وينفعني به في شدائد حسابه، انه برجاء الراجين خبير، وبالاجابة جدير»

نهمه يش له کوټاييه که هيه وه نووسراوه:

«قال مؤلفه - حفظه الله تعالى ويسر له اموره - : فرغت منه في رابع

شهر ربيع الاول يوم الاربعاء قبل الظهر من شهر السنة الثالثة والسبعين

بعد المائتين والالف من الهجرة»

له مه وه در ده که وهی نووسه ره وه له سه رده می ژیان ماموستای
ئینووخه یاطدا نووسیویه تیه وه، به لام نهینووسیوه که ی و له چ سالیکیدا بوه.

❁ دهسته ختی (۱۰۶۵) نوسخه یه کی دیکه ی (خلاصة الوضع) ه و، ئەم
نوسخه له بهر نوسخه که ی دهسته ختی ئالووسی نووسراوه ته وه.
نووسه ره وه ی ئەمه یان (ابراهیم بن عبدالغنی الدروبی) و له (۲۰) ی
سه فهری سالی ۱۳۳۵ دا نووسیویه تیه وه.

❁ (۱۵۶۰۶) ش ژماره یه که له دهسته خته کانی (دار صدام
للمخطوطات) و نوسخه یه کی دیکه ی (خلاصة الوضع) ی ماموستای
میرپرۆسته می پی پارێزراوه. ئەم نوسخه باش هه لئه گیراوه و، ئاوو دلوپه ی
بهرکه وتوه و، له کۆتایی شه وه میژووی نووسینه وه که ی کووژپیراوه ته وه.

❁ (۱۵۶۰۱) ش ژماره یه کی دیکه ی دهسته خته کانی (دار صدام
للمخطوطات) ه، ئەم ژماره کتییی (الاستعاره) ی ماموستای میرپرۆسته می
له ژیردا پارێزراوه. ئەم دهسته خته (۲۸) لاپه ریه، ئەمیش هه ر باش
هه لئه گیراوه و شپرو دلوپه لیدراوه و، له کۆتاییه که ی شه وه بازرگانانی
دهسته خت میژووی نووسینه وه که یان دهستکاری کردوه و میژووی ۱۲۰۳
یان داناوه. به لام وانیه و، دوا ی ئەو میژووه نووسراوه ته وه،
نووسه ره وه که ی شه ی له لایه که وه نووسیویه :

«تمت .. کتبه محمد المذنب المشهور بالدارخورمايي لاجل غر .. ملا
صابر). له لایه کی دیکه ی شه وه که ئەمه یان زیاتر له نووسه ره وه ی ئەصلیی
ده چیته نووسراوه : (تمت الكتاب لاجل عزيز ذي الصواب محمد صديق
الارباب، في علم البيان من مؤلف الفاضل المدقق ملا ابو بكر
الميرروستمي اللهم احفظه تحت التراب!»

له بهر ئەوه ی ماوه ی ئیره ئەوه نده نییه زیاتر له سه ر باسی ئەم
دهسته خته تانه برۆین له م دوا ییه دا ته نه ا ژماره ی هه ندیک له نوسخانه
دهنووسین: ۸۸۵۷، ۱۱۰۷۰، ۱۱۹۶۶، ۱۵۳۲۱، ۳۳۴۶۷. (۱)

زبده العقیده زوبدهی عهقیدهی مرضیه

(۱۴۲)

ماوهیهکی زوره شهیدای شیعو بەرهمی شاعیری نهر
(مهولهوی) م، دهمیکیش گهراوم و ههولم داوه چی دهریارهی ئەم ماموستا
نهره مابی و له ملا و له ولای ئەم و ئەو چنگ بکهویت، دەستی بخه م و
بیخه مه سهر خهرمانی به بهرکهت و پیژی مهولهوی و، خوشبهختانه له م
ریگهیشدا تا ئەندازیکی باش سهرکهوتوو بووم و رهنجم بی هورده نهبوه و،
به دەستی خالیی نهگهراومهتهوه و، ورده - ورده بهری ئەو گوششم به
گویرهی دهرهت و بولوان به نامیلکه و له گوڤارو رۆژنامهکاندا
بلاوکردومهتهوه و، توانیومه خزمهتیکی کهمی شوینهواری ئەم زانا مهزنه
بکه م. به لام له کهل ئەوهدا مهولهوی له زور له شاعیرانی کورد بهختهوهر
تر بوه و، له زوریان زیاتر رهنجی بو داروه و، بهرهمهکانی لیکۆلینهوه میان
له سهر نووسراوه - هیشتا بهرهمهکانی - ئەوانهیشیان که له لهناو چوون
رزگار بوون - وهک پیویست - بویان نهکراوه لیکۆلینهوه میان له سهر بگریت و
چاپ و بلاو بگریهوه و، جیگهی خویان له کتیخانهی کوردیدا بگرن.
ئەم کتیبهی نیسته بیسکهشی دهکهین و میژووی ئەدهبی کوردیی لی
ئاگادار دهکهینهوه به لگهی ئەم قسهمانه.

ماوهیهک له مهوبهر دوای بلاو بوونهوهی نامیلکه بچکۆلهکهی (عهقیدهی
مهولهوی) ماموستایهک وتی : ماموستایهک ههیه عهقیدهیهکی تری
مهولهوی لایه لهمه زیاتره. منیش کهوتمه سهر و سوواخی و، ویستم به ههر
جۆریک بیست شتیکی دهرباره بزانه و، زانیارییهکی له سهر به دەست بهینم، تا
ئه نجام ئەو ماموستا مالی ناوا بیست دهستخهتهکهی بو ماوهیهک بو ناردم، به لام
گه لیکم ههول دا به ههر نرخیک بیست دهستخهتهکهی لی بکرم به لام
ماموستای خاوهن دهستخهتهکه بهوه قایل نهبوو، بویه دهستخهتهکه م وینه
گرتهوه و ئەسلهکه م دایهوه به خاوهنهکهی.

باسیگی دهستخهتهکه :

ئەم دهستخهته (۸۲) لاپهریهوه، لاپهری (۸) بهییت (۱۶) دیری تیدایه ،
ناوی نووسهرهوهی پیوه نیه، له کۆتاییهکهیهوه میژووی سالی (۱۲۸۶)

نووسراوه.

تیکرای دستخه ته که (۶۵۴) بهیته. دیاره که نه مه له کتیبکی (۲۰۰۰) بهیتی وهرگیرابیت نه مه پوخته و پالفته ی نهو کتیبه گه ورهیه و، گولبزیریکه لهو، به لام نایا کامیان له پیش کامیاندایه بوه؟ واته مه وله ویی له پیشدا نه م کتیبه (۶۵۰) بهیتییه ی داناوه و دوا یی لیی زیاد کردوه، یان نه مه له عه قیده ی مهرضیه که هه لبزیراوه و گولبزیر کراوه.

ههرچون بیت نه مه ی لیژدها باس ده کریت گولبزیریکی ورد کراوه و، گه لی مه سائیلی که لام و به حثی صیفات و، نه و بابه تانه ی که هوش و بیری نیمچه خوینیه وارو که م شاره زایان په یی پی ناباتی لی دهر کراوه و، عه قیده ی کی ساده ی وای لی پیکه ییزاوه به دهردی ره شه خوینده وارو خه لکی ساده بخوات، له مه شیه وه دهر ده که وی مه وله ویی له لایه که وه چه ند به ته نگ عه قیده و باوه ری هاو نیشتمانیانیه وه بوه و، له ولایشه وه چه ند ماموستا و شاره زای شیوه ی په روه رده و فیرکردن بومه، چون بو ههر چین و قوناغیک، چیان بو بشی و سوودی لی وهر بگرن بو ی داناون. نه وه تا ههر به زمانی کوردیی و له عه قیده ی کوردیدا سی کتیبی: گه روه، ناوه ندیی و، بچو وکی داناوه. گه وره که یان بو مه لا و خوینیه وارانی بالا، بچو وکه که یان بو مندالان، ناوه ندیی که ییش بو قوناغی ناوه ندیی.

نوسخه یه کی دی:

خهریکی نووسینی نه م وتاره بووم بیرم که وته وه له کتیبخانه ی (دار صدام للمخطوطات) دا چه ند نوسخه (عه قیده ی مهرضیه) م دیوه، به لام بهر داوردم نه کردبوون تا که میی و زوریی و جیاوازیان له گه ل چاپه که دا بزانه بویه وتم: باسه ریگیس له وان بدهم به لکو شتیکی زیاتر دهر باره ی نه م باسه ده ست بخرم. یه که م جار سه رم له ده ستخه تی ژماره (۳۹۵۳۹) دا که ماوه یه که له مه و پیش به شی فارسییه که ی که (فوائده که ی) مه وله وی) یمان له گه ل کاکه حه مه دا به اورد کردبوو بو نووسینه وه ی نوسخه یه کی پوختی فه وائیحه که - که به لیکولبینه وه وه چاپکرا - به لام نه و کاته که سمان بیرمان بو نه وه نه چوو - چونکه عه قیده مهرضیه که چاپ کراوه - به اوردیکی نه م عه قیده بکه ین و بزانه ین چیه و چیی نه؟

به کورتیی که ئەو دەستخەتەم داوا کردو له گەل نوسخەیهکی لای خۆمدا بهر اوردم کرد ببنیم ئەمیش نوسخەیهکی دی هەمان کتیبە. بە لām نوسخەکهی (دار صدام) نرخیکی تاییهتی ههیه؛ چونکه له گەل کاکه حەمەدا گەشتینه ئەو قەناعەتە که ئەو دەستخەتە خەتی مەولەویی خۆیهتی.

دەستخەتەکه تیکرا - ئەوهی که ماوه - (۱۴۴) لاپەرەیه و، لاپەرەهی (۱۱) بهیتی تیدایه، پێوانهکهی (۱۹×۱۵)ه، به خهتیکی جوان نووسراوتهوهو، هەر شوینیکی پێوستی بیی بو ئاسانکردنی خویندنهوه سهرو بۆرو قهیدو ته ذیبیی بۆ کراوه. به داخهوه له کۆتاییهوه دوو پەرەهی کهوتوه. دواي بهشه فارسییهکهی که فهوائیحه میژووی سالی ۱۲۸۸ ی پێوهیه و، له پال میژوه کهدا نووسراوه: «حسب الامر سرکار صاحبی رئیس العسائر جاف - سلمه الله - مرقوم کردید».

دیاره مەولەویی خۆی ئەم ناوهی (زوبدهی عقیده)، بۆ ئەم کتیبە داناهه؛ چونکه له پال (بسم الله الرحمن الرحيم) دا به خهتیکی سوور نوسیویه: (کتاب موسوم بزبده العقیده بزبان کردی).

ئێسته که ئەمه زانراو، زانرا مەولەویی خۆی ئەم کتیبەهی له پوختهی عهقیدهدا داناهه، گومان بۆ ئەوه دهچیت له پێشدا ئەمه یانی دانابیت و، دوايي لێی زیاد کردییت و بووبیت به عهقیدهی مهر ضیهکه؛ چونکه له گەل ئەوهدا ناوی ئەم کتیبە (زوبدهی عقیده) یه سه رهتای کتیبه کهیش بهو وشه دست پێدهکات و دهلی:

زوبدهی عهقیدهو خۆلاصهی کهلام

هەر له تۆو بۆ تۆس همدو ئەنای تام

که ئەمه زانرا جیگهی خۆیهتی ههولی لیکۆلینهوهو بلاوکردنهوهی ئەم کتیبهیش بدرییت و، رهوانی مەولەویی نهمر به بووراندنهوهی ئەم بهر ههههیش جاریکی دیکه شاد بیتهوهو، موسولمانانی کوردیش سهراچاوهیهکی دیکه، عهقیدهو باوهری خۆیان به زمانی خۆیان و، به شیوهیهکی سادهو، له دەم و زمانی زانایهکی خودا ناسی پیرۆزی مهزنی گه له کهی خۆیانوه له دهستدا بییت. (۱)

دانراوهکانی ئیبنولخه یاطی قهرده اغیی

(۱۴۳)

ههندی جار که دهمهوی دهر باره ی ناوداریک له ناوداران بنووسم، تووشی دوودلیی دهبم و، پییهک دههینم و پییهک دهبم و، ماوهیهک بهو جوړه باسهکه دوادهخه؛ چونکه گومانی نهوه دهکهم. گومانهکهیشم زور له جیگه ی خویدایه. که زیاتر دهر باره ی دانراوهکانی نهو زاناو بهسهرهاتی ژیانی بدوزمهوه و، کهلینی گهورتر له میزوویدا پر بکهمهوه. بهلام دواپی. له بهر نهوهی نهک به چاوهروانیی زیاتر ههلهکه له کیس بجی. دیمه سهر نهوهی جاری بهرکولی له ژیانی نهو ماموستایه بکهم.

ماموستا شیخ عهبدوپرهحمانی ئیبنولخه یاط به هو ی نهوهوه له زیډو ولاتی خو ی ههلهکه نراوهو، له شاری بهغدا ی پایتهختی ئاشتی و زانیاریی دا گیرساوهتهوه، لهسهرچاوه جوړاوجوړهکانی کوردیی و عهرهیی بیانییدا ناوی هاتوهو، میزووی ژیانی تا نهندازیک نووسراوهو، ناوی دانراوهکانیشی تومار کراون، بهلام ئایا دانراوهکانی ماون و نوسخهیان ههیه یان ناو، نهگهر وایه له کوین؟

دهمهوی لهم وتارهدا وهلامی نهم پرسیاره بدهمهوه وشوین و قهوارهو چۆنیهتی ههندی لهو دانراوانه ی ماموستای ئیبنولخه یاطی قهرده اغیی دیاریی بکهم و، سووچیک میزووی زانیاریی زانایانی کورد به شیوهیهکی رووناکتر له پیسوو بخرمه روو. لهسهرچاوهکانی بهردهستماندا ناوی نه م دانراوانه ی ماموستا هاتون:

۱- فهم الوصول شرح منهاج الاصول في اصول الفقه

۲- التحقيق العالي شرح قصيدة الامالي.

۳- ملخص الاقوال في خلق الاعمال

۴- اسنى المطالب في علم الواجب

۵- تحفة اللبيب في المنطق

۶- مواهب الرحمن في علم البيان

۷- الايقاظ في علم الوضع

۸- فتاوى فقهية

۹- الاجوبة البهية في جواب الاسئلة الهندية

۱۰- تنبيه الاصدقاء في بيان التقليد والاجتهاد والافتاء والاستفتاء

۱۱- حاشية على تفسير البيضاوي

۱۲- حاشية على التحفة لابن حجر الهيتمي

۱۳- حاشية على مختصر المنتهى

۱۴ - حاشية على عبد الحكيم السالكوتي على شرح الشمسية في

المنطق

۱۵- التبيان في بيان الناسخ والمنسوخ من القرآن

۱۶- ميعراج نامه

لیرمدا جاریکی دیکه دیننهوه سهر باسی له ناوچوون و بی سهر و شوین رویشتی که له پوورو سامان و شوینه واری زانایانی کوردو، لیره سدا ئەم مامۆستاو شوینه وارهکانی وهک به لگهیه کی دیکه ی روونی زیانی ئەم سامانه دهخهینه وه بهر دیدی خوینه رانی ئازیز. ئەم مامۆستا که سهه سال نابی کۆچی دواپی کردوه و، له شوینیکی وهک به غادا بهشی دواپی زیانی به سهر بردوه و، پیاویکی ناودارو زانایه کی بالآ بوه و، دانراوهکانی دیارو زانراو بوون و، ههر ئەو دانراوانهیش شوینه واره پاشماوهی جیگه ی بایه خ و به نرخه بوون و، ده بوو دواپی کۆچی دواپیشی باش پیاپی زاریه ن و ناو کتیبخانه ی تایه تیی جیگه ی هه لگرتیان بوایه، که چپی ده بینین وا پرزو بلآو بوونه ته وه وهک ئاردی بن درکیان لی هاتوه و، بهشی زوزیشیان بی سهر و شوین و، کهس نازانی چپیان به سهر هاتوه و، دواپی خوئی کتیبخانه که ی لای کی که وتوه و، بوچی وا به و درده براوه.

ئهمهیش نموونه ی یه کهم یان ته نهان نموونه ی ئەم باسه نبیه و گه لی له و زانا مهزن و پایه بلنده کوردانه که ریگه یان که وتوته به غادا و، دواپیش بوه به جیگه ی هه میشه بیان و، خاکی ئەویش بوه به گلکۆیان، شوینه واری هه موویان، یان زۆر به یان به و درده چوه. پیاوی وهکو موفتی زه هاوی که موفتی به غداو عیراق بوه، خاوهنی ریزو پله ی تایهت بوه و، دواپی خویشی نه وهی خوینه واره مه لچاکی لی به جی ماوه، که چپی ده بینین کتیبخانه که ی ئەمیش بوه به سهر بهشی مالان و، ههر کتیبکی که وتوته شوینیکی و لای یه کیکی.

دوای گه‌پران و پشکنین نه‌وندنم بو دهرکه‌وت ماوه‌یه‌کیش دوای کوچی
 دوایی موفیتی کتیبخانه‌که‌ی به پاریزراوی ماوه‌ته‌وه و، (انستاس کرملی) به
 نامه - نامه‌که‌یشی له (دار صدام للمخطوطات) دا پاریزراوه - داوای کتیخی
 موفیتی له جه‌میل صیدقی زه‌هاویی کوری کردوه و، نه‌ویش وه‌ها وه‌لامی
 داوه‌ته‌وه که کتیبه‌کانی له صندوق و ژووری داخراودان و نه‌م هیچی پی
 ناگری، به لام نیتیر دوای نه‌وه چییان به‌سهر هاتوه، وه‌لامیکی نه‌وتومان له
 دستدا نییه، ههرچه‌ند کتیب و دستخه‌تی موفیتی زه‌هاویم له ناو
 دستخه‌ته‌کانی عه‌باس عه‌زاویدا دی و، مه‌گهر ههر خودا بزانی نه‌وانی
 دیکه چییان به‌سهر هاتوه و، بو کوی په‌رته‌وازه بوون.

له‌م هه‌لدا هه‌ندیگ له‌و دانراوانه‌ی ئینولخه‌باط که له چنگی گه‌رداوی
 گه‌ردوون قوتار بوون و، له کتیبخانه‌ی (دارصدام للمخطوطات) دا له‌نگه‌ریان
 گرتوه به خوینه‌رانی ئازیز ده‌ناسیتم، به هیوای نه‌وه‌ی له‌مه‌ولا زیاتر
 ده‌باره‌ی دانراوه‌کانی دیکه‌ی بزاین و، فره‌تر له شوینه‌واره‌کان
 ببوژینیته‌وه.

ده‌ستخه‌تی ژماره (۳۱۶۲) دوو کتیخی نه‌م ماموستای تیدایه:

یه‌که‌م: شه‌رحی به‌یانی ماموستا مه‌لا نه‌بویه‌گری میررؤسته‌مییه، که
 سه‌ره‌تا‌که‌ی ئاوا ده‌ست پیده‌کات:

«وبعد فيقول الفقير الى الله الغني، عبد الرحمن بن مولانا محمد
 القرهداغی الشهير بابن الخياط، ففهما بعفوه الملك المنان: لما كانت الرسالة
 المصنفة في علم البيان، المنسوبة الى العالم العامل، والفاضل الكامل مولانا
 ابي بكر الميرروستمي، مشتملة على ضبط مسائله وفوائده، وتقرير اصوله
 وقواعده، وهو وان صغر حجمه كبر علمه، شرحتها شرحا موضحا
 لمطوياتها، وكاشفا عن خبياتها، ومفصلا لمجملاتها، راجيا من الله ان ينتفع
 به الطالبون، ويقبله الناظرون المنصفون، وان يجعله زخرا لي يوم لاينفع
 مال ولا بنون، انه ولي التوفيق».

نه‌م کتیبه (۱۰۰) لاپه‌ریه و لاپه‌ری (۱۳) دپیری تیدایه. بیوانه‌که‌ی
 (۲۰×۱۴)ه.

دووم: شه‌رحی وه‌ضعه‌که‌ی ماموستا مه‌لا نه‌بویه‌گری میررؤسته‌مییه.

سه‌ره‌تای ئەمه‌یش ئاوايه:

«وبعد: فيقول العبد الضعيف، الراجي العفو من الله اللطيف، عبد الرحمن ابن مولانا محمد الشهير بابن الخياط القره‌داغی، حفهما الله بطفه الجلي: لما كان علم الوضع من اجل العلوم مقدارا، وارفعا ماثارا ومنارا، وكانت الرسالة المنسوبة الى فاضل عصره وعالم مصره، مولانا ابي بكر الميرروستمي، مشتملة على نخب فوائد ونكت وقواعد، غير انها لاغلاقها قصرت يد الطالبين عن فهمها، وعجز المتعلمون عن تعلمها، شرحته شرحا كافلا بابرار الدرر من بحار عباراتها، ومبيننا لما هو .. من مشكلاتها، والمرجو منه جل جلاله ان يخلصه لذاته، وينفعني به في شذائد حسابه، انه برعاء الراجين خبير وبالاجابة جدير».

ئەم کتیبە (۵۰) لاپەرەیه‌و، ئەمیش لەسەر شیۆه‌ی کتیبە‌که‌ی پێشوو نووسراوه‌ته‌وه‌و، دەستخه‌ته‌که‌ به‌ خه‌تی شیخ عارفی شیخ ئەحمەدی دەلووجه‌یی قەرەداغی له‌ سالی (۱۳۱۱ هـ) له‌ شارۆچکه‌ی قەرەداغ له‌ به‌ر نوسخه‌ی دانەر نووسراوه‌ته‌وه‌.

دوا به‌دوای ئەمه‌ لاپەرەیه‌که‌ له‌ باسی عه‌لاقه‌ی موعتبه‌ره‌ له‌ مه‌جازدا که‌ وا دیاره‌ مه‌سه‌له‌یه‌که‌ ئەحمەدی کورپی حه‌یده‌ری ماوه‌رانیی نووسیویه‌تی. دواي ئەمه‌ جارێکی دی شەرحی به‌یانه‌که‌ی هه‌مان مامۆستایان میرپۆسته‌می و قەرەداغی به‌ خه‌تی هه‌مان نووسه‌ره‌وه‌ی دەلووجه‌یی نووسراوه‌ته‌وه‌.

ده‌بی ئەوه‌یش بێیم: ئەم دوو دانراوه‌ی مامۆستای قەرەداغی لێره‌دا ناویان بوو دانەرناوه‌، به‌لام له‌و سه‌رچاوانه‌دا باسی مامۆستایان کردوه‌ یه‌که‌میان به‌ ناوی (مواهب الرحمن فی علم البیان) و دوهمیان به‌ ناوی (الایفاظ فی شرح رساله‌ الوضع) ناو براون.

❖ - دەستخه‌تی ژماره‌ (۱۰۲۹۸) نوسخه‌یه‌کی دی شەرحی ناملیکه‌ی (وضع) هه‌که‌ی مامۆستا مه‌لا ئەبو به‌کری میرپۆسته‌مییه‌. ئەم نوسخه‌ به‌ خه‌تی ئەحمەدی کورپی شیخ یاسینی قادریی نووسراوه‌ته‌وه‌.

❖ - دەستخه‌تی (۲۹۹۳۱) یش نوسخه‌یه‌کی دیکه‌ی هه‌مان کتیبه‌و، ناوی نووسه‌ره‌وه‌و میزووی نووسینه‌وه‌ی پێوه‌ نییه‌. به‌لام وا دیاره‌ ده‌ستی

چه پهلای ته ماع ده‌ستخه‌تیکی گه وره‌ی پارچه‌پارچه کردوه و نهمه به‌شیگه له‌وه‌دستخه‌ته .

❁ - منهج الوصول فی شرح منهاج الاصول: نهمه یه‌کیکی دیکه‌یه له دائراوه‌کانی ماموستا قهره‌داغیی و، له «دارصدام للمخطوطات» دا به ژماره (۱۰۷۸) پاریزراوه، (۵۴۶) لاپه‌ریه و هر لاپه‌ره‌ی (۲۶) دپیر و که‌متر و زیاتری تیدایه . سالی (۱۳۲۷هـ) به‌دهستی (السید عبد الحمید بن السید احمد حدیثی زاده) نووسراوه‌ته‌وه .

نهم کتیبه له زانیاریی (اصول الفقه) دایه و، ماموستای قهره‌داغیی شهرحی کتیبی (المنهاج) ی قاضیی به‌یضاوییی بیده‌کات و، سه‌ره‌تاکه‌ی ئاوا ده‌ست بیده‌کات:

«وبعد فيقول افقر الخلق الى رحمة رب العباد، واحوجهم الى غفرانه يوم التتاد، عبد الرحمن بن مولانا محمد القرهداغي الشهير بابن الخياط ، فحفا المولى بلطفه واحاط : لما كان علم اصول الفقه من اجل العلوم واسناها، بل اولها واعلاها، وقد اعتنى به الائمة المتقدمون والمهرة المتاخرون، وصفحوا فيه كتبا عديدة، وزبرا سديدة، لاسيما كتاب المنهاج المنسوب الى اكمل المتبحرين، وفضل المحققين، ورئيس المفسرين، ناصر الدين عبد الله البيضاوي، جزاه الله تعالى خير الجزاء...» .

به‌م شیوه‌ده‌روا تا ده‌فه‌رموی: (وسمیته منهج الوصول فی شرح منهاج الاصول).

❁ - *بداية الهداية* : نهم کتیبه له (دارصدام للمخطوطات) دا به ژماره (۵۳۸۶) پاریزراوه، (۹۶) لاپه‌ریه، هر لاپه‌ره‌ی (۱۳) دپیری تیدایه نووسه‌ره‌وه‌که‌ی له کۆتاییه‌وه نهمه‌ی نووسیوه:

«تحریر شد این کتاب مسمى ببداية الهداية، از تصنیفات حجة الاسلام، امام همام، قدوه‌ه خواص و عوام زمره‌ه اسلام، واکمل علما من امت حضرة سيد الانام عليه وعلى اله واصحابه وازواجه الصلاة والسلام، حسب الاشارة شيخي واستاذي الشيخ عبد الرحمن القرهداغي، بردست حقیر پر تقصیر مصطفی ابن السید عبد الصمد القاضي در حالت که زبان حال وقالش باين بيت گویا بود:

نه شیخ میدهدم توبه و نه پیر مغان می
زبسکه توبه نمودم زبسکه عهدشکستم
له ملاو لایشه وه نووسراوه :

في مرثية مصنفه

أَيَا حُجَّةَ الْإِسْلَامِ مُذْ غَبَّتْ بَغْتَةً
بَدَا لِلْأَعْيَادِ حُجَّةً وَمَنْ أَوَّابُ
الْمُتَرَانِ الشَّمْسِ مُذْ غَابَ ضَوْوُهَا
تَلَاؤًا فِي جَوْ السَّمَاءِ الْكَوَاكِبِ؟!

به لام له سهره تاي کتیبه که وه نه بیسه کیی (تقلیدی) و نه ناوی دانهر و
کتیب نه نووسراوه. ههروه ها ناوی ئەم دانراوه له رزی دانراوه کانی
مامؤستای قهره داغیی له سهرچاوه کاندا نابینریت.

✽ - التبيان في بيان الناسخ والمنسوخ من القرآن : به کیکی دیکه له
دانراوه کانی مامؤستای ئینولخه یاط و، نوسخه ی له (دار صدام
للمخطوطات) دا به ژماره (۱۱۵۹۵) پاریزراوه.

ئەم نوسخه که (۳۹) لاپه ریه و، ههر لاپه ریه کی نزیکیی (۲۱) دیری
تیدایه، هه ندیک تاییه تمه ندیی هه یه، بویه وا باشه ئەو شتانه ی تیدان له
زانایری و بابه تی نه وازه لی ره دا بیان نووسین. له سهر لاپه ریه ی به که می
نووسراوه:

(تالیف الامام ، زبده المتقدمین، وشیخ المتأخرین، ابی محمد الشیخ عبد
الرحمن القره داغی الأشعري الشافعي النقشبندی، المولود سنة (۱۲۵۷)
والمتوفى ليلة الاثنين ۲۹ رجب (۱۳۳۵) في الساعة السابعة وخمس
واربعین دقیقه. ودفن في تکیة باباگورگور - رحمه الله تعالى -
قال العلامة، شیخنا عبد الوهاب افندي مقرظا هذه الرسالة:

إذا جاء نهر الله بطل نهر المعقل، کم من ناسخ لم یبق للمنسوخ
طریق! وکم افاد الاخر اقوالا فترك الاول في مسلك مضيق، حیث ترك
اشیاء هي احرى بالایضاح، فجاء المتأخر باضوء مصباح، فله در المؤلف
بهذا الجمع حیث اتى بقول لا یعتريه صدع . فجزاه الله تعالى عن المسلمین
خیرا، ووقاه ضیرا. نائب الباب عبد الوهاب.)

له کۆتابیه که یه شیه وه ئەمه نووسراوه:

اقول - وانا الفقير اليه سبحانه وتعالى عبد الحميد بن بكر صدقي ، بن الحاج اسماعيل، بن عبادة :- استنسخت هذه الرسالة المباركة على نسخة المؤلف، وهي مسودة، فبذلت الجهد في تحريرها على الوجه الصحيح، لضعف خط المؤلف - رحمه الله تعالى- وكان الفراغ منه ليلة الثلاثاء في الساعة الثامنة عربية، وهي الليلة الرابعة من شهر رمضان المبارك، لسنة ۱۳۴۵ هجرية، في مدينة ناصرية (المنتفك).

له دواى ئەمه شیه وه په راویژیک له سه رايه کی مامۆستای قهره داغی له لایهن عه للامه مه حمود شوکری ئالووسییه وه نووسراوه، ئالووسی پشنگیری راکه ی قهره داغی کردوه.

مامۆستای قهره داغی ئەم کتیبه ی ئاواده ست بیده کات:

«وبعد : فيقول افقر الخلق الى عفو مولاه عبد الرحمن، بن مولانا محمد الشهير بابن الخياط القره داغي : لما كانت مسألة النسخ من اجل المطالب الدينية، واهم المآرب اليقينية، فان صحته مبني لتشريع الشرائع، ومن المنكرين له بعض الطوائف، الفت فيها رسالة متضمنة لما هو الاهم، وبينت فيها ما هو منسوخ قطعا وما يحتمله، وعدمه من الايات القرانية...»

لهم هه لهدا كه بهم ئەندازه له باسی دانراوه كانی مامۆستای قهره داغی ده ستبه ردار ده بین، ئەوه نده ده لیم: رهنگه زۆربه ی دانراوه كانی مامۆستا له ملو له ولا مابن و ده ست بکه ون و به پشکنینی باش بدۆزریه وه، هه ر وه ک له یادمه کاتی خۆیشی له ناو کتیبخانه ی کۆری زانیاری عیراق - ده ستی کورد - دا چه ند دانراویکی ئەم مامۆستا به ریزه م دیوه، که له ریگه ی سامی خونده وه له ناو کتیبه کانی توفیق وه هبیدا گوێزرانه وه بو کتیبخانه ی کۆری زانیاری کورد، به لام نیسته له بهر هه ندی ئیش و کارو چاککردنه وه ده ست پیا داهینانی بینای کۆری زانیاری کتیبخانه که ی به شی کوردی داخراوه و نه متوانی ئەو ده ستخه تانه جاریکی دی به سه ر بکه مه وه، ئەو زانیاریانه یش بخرمه پال ئەمانه ی ئیره. (۱)

(۱) له ژماره ۲۱۲۰ ی رۆژی ۱۷-۱-۱۹۹۵ ی هاوکاریدا بڵاوکراوه ته وه.

میژووی بابان

(۱۴۴)

خوالیخوشبوو عه‌باس عه‌زاوی پیویستی به‌وه نییه من لیږدا پیا بلیم، به‌شان و بالیا هه‌لدهم و باسی ئه‌و هه‌موو خزمه‌ته‌ی بکه‌م که به میژوو و زانیارییه جوراوجوراه‌کانی کردوه.

به‌لام لیږدا ئه‌وه ده‌لیم: که‌م له‌ زاناو میژوونوووسانی کوردی هاوچه‌رخ به‌ نه‌ندازه‌ی ئه‌و خزمه‌تی به‌ پیژی میژووی گه‌لی کوردو ناوداره‌کانیان کردوه؛ چونکه عه‌زاوی به‌ ته‌نها خوی، که‌ زانایه‌کی عه‌ره‌بی عیراقیه، له‌ میژووی کورددا میژووی شاره‌زورو، میژووی ئه‌ربیل و، میژووی هۆزه کورده‌کان و، کاکه‌بیه‌کان و، یه‌زیدییه‌کان و.. چه‌ندین باس و وتاری دیکه‌یشی نووسیوه و، نووسراوه‌کانی له‌ ره‌سه‌نیی و تیر و ته‌سه‌لیدا ئه‌گه‌ر تاقانه‌ی بابه‌تی خویان نه‌بن، ئه‌وا که‌موینه‌ن.

له‌ ده‌فته‌ریک له‌ ده‌فته‌ره‌کانی بیره‌وه‌ریه‌کانیدا که‌ له‌ (دار صدام للمخطوطات) دا به‌ ژماره (۳/۱۲۶۵۸) پارێزران چاوم به‌ کۆمه‌لیک باسی میژووی فه‌رمانداریکردن و، دانان و له‌ کار خستن و، کوزران و، مردن و، جه‌نگ و هه‌رای تییوان بابانه‌کان که‌وت، وا یزانم به‌وشیوه له‌ هیچ سه‌رچاوه‌یه‌کی لای ئیمه‌ی سه‌ر به‌ میژووی کورددا بلاونه‌که‌راونه‌ته‌وه، ئیتر نازانم عه‌زاوی خوی له‌ هیچ کام له‌ دانراوه‌کانیدا بلاوی کردوونه‌ته‌وه یان نا، بویه وام به‌ باش زانیی له‌م ده‌رفه‌ته‌دا بیان خه‌مه به‌رده‌ستی خوینه‌ران، پاش ئه‌وه‌ی له‌ فارسییه‌وه کردمن به‌ گوردیی. به‌ داخه‌وه ماموستای عه‌زاوی ئه‌وه‌ی نه‌نوووسیوه ئه‌م میژوانه‌ی له‌ چ سه‌رچاوه‌یه‌ک وه‌رگرتوه، بویه نازانین له‌یه‌ک سه‌رچاوه، یان له‌ چه‌ند سه‌رچاوه‌ی جیاجیای وه‌رگرتون و خوی یه‌ک وریکی خستون؛ چونکه وه‌ک ده‌یان بینی رووداوه‌کانی به‌ گویره‌ی به‌رو دوا‌ی سا‌له‌کان تو‌مار کردوه، پاش و پیشیان تیا نابیریت. ده‌بی ئه‌وه‌یش بلینن یه‌ک دوو جیگه‌ی باش بو نه‌خوینراوه‌ته‌وه به‌ ئه‌مانه‌ته‌وه له‌ پالیانا نووسیویه بۆم نه‌خوینرایه‌وه. چه‌ند جیگه‌یه‌کیشیانی روونوس کردوه، هه‌ندیکیانم بۆ راست کرایه‌وه و نووسیمن، به‌لام هه‌ندیکیانم بۆ نه‌خوینرایه‌وه منیش وه‌ک خویان روونوسم کردن و، به‌

گومانه وه له نیو که واندها حه شارم دان.
 ئیسته‌یش که لیڤه‌دا ئهم باسه بلاوده که مه وه، میزروی ئهو
 به سه رهات و رووداوانه وه که خویان تومار ده کهم، گومانم له وه‌دا نیه که
 ئه‌گه‌ر به وردیی وتارو پاشماوه‌کانی عه‌باس عه‌زاوی بیسکنرین، گه‌لی
 بابه‌تی دیکه‌ی سه‌ر به زمان و میزوو و ئه‌ده‌بی گه‌لی کورد ده‌دۆزیته‌وه و،
 چه‌ند لایه‌نیک‌ی پر بایه‌خیان پی ده‌وله‌مه‌ند ده‌کریته‌وه.
 ئه‌وه‌یش نابویرم که - خوالی خو‌شبوو- ماموستا عه‌زاوی، له‌گه‌ل ئه‌وه‌دا
 ناو‌نیشانی (ئالی بابان) ی بو رووداوه‌کان داناوه، چه‌ند رووداویکی وه‌ک:
 گرتی ئه‌صفه‌هان به‌ ده‌ستی ئه‌فغان و، شکانی توپال پاشا به‌ ده‌ستی
 نادرشاه و، کوژرانی نادرشاه. ی له‌گه‌ل رووداوه‌کاندا تومار کردوه و،
 ئیمه‌یش نه‌مان بواردن و، وه‌ک خویان روونوسمان کردن و، له‌وانه‌یه‌ له‌به‌ر
 پیوه‌ندییه‌ک ئه‌وه‌ی کردبی.

ئالی بابان

سال	بابه‌ت
۱۱۱۰	کوژرانی سلیمان به‌گی به‌به
۱۱۲۳	کوژرانی به‌کر به‌گ
۱۱۳۰	گرتی ئه‌صفه‌هان به‌ ده‌ستی ئه‌فغان
۱۱۳۶	گرتی هه‌مه‌دان به‌ ده‌ستی ئه‌حمه‌د پاشا
۱۱۴۰	گه‌مارو‌دانی به‌غدا به‌ ده‌ستی نادر شا
۱۱۴۵	کوژرانی خانه‌پاشا به‌ ده‌ستی ئه‌حمه‌د پاشای وه‌زیر
۱۱۴۶	شکانی توپال پاشا به‌ ده‌ستی نادر شا
۱۱۵۵	چوونی خالید پاشا بو عیراق له‌ لایه‌نی نادر شاه
۱۱۵۶	گه‌مارو‌دانی موصل و گرانی
۱۱۵۶	مردنی خالید پاشا له‌ موصل
۱۱۵۸	کوژرانی نادر شاه
۱۱۷۴	کوژرانی عوثمان پاشا و قوچ پاشا
۱۱۷۴	کوژرانی سه‌لیم پاشا
۱۱۷۵	کوژرانی محمه‌د پاشای کوری خانه‌پاشا له‌ جه‌نگی سلیمان پاشادا

۱۱۷۶	شکستی سلیمان پاشا له (نارین)
۱۱۷۷	کوژرانی سلیمان پاشا
۱۱۸۷	بلاویونه وهی تاوونوی دوهم له سهردهمی محهمه پاشادا
۱۱۹۰	کوژرانی خالید پاشای کوری سلیمان پاشا له (مهندهلی)
۱۱۹۱	راکردنی محهمه پاشا له دهست کهلب عهلی خان
۱۱۹۱	جهنگردنی محهمه پاشاو خوسرهوخان و شکانی خوسرهوخان به دهستی نهو
۱۱۹۲	شهرکردنی نهحمه پاشاو محهمه پاشاو شکانی محهمه پاشا
۱۱۹۳	کویر کردنی محهمه پاشا به دهستی نهحمه پاشا
۱۱۹۴	مردنی نهحمه پاشا له سهگرمه
۱۱۹۵	کوژرانی محهمه پاشاو عومر پاشا به دهستی (مهمو) (۱) پاشا سالی
۱۱۹۸	شکستی (مهمو) پاشاو کوژرانی له (موکری-موکریان) (۲)
۱۱۹۸	دانانی ئیبراهیم پاشا له ویلیهتی بابان
۱۲۰۱	لهکارخستی ئیبراهیم پاشاو، دانانی عوسمان پاشا
۱۲۰۴	مردنی عوسمان پاشاو، دانانی ئیبراهیم پاشا
۱۲۰۴	لادانی ئیبراهیم پاشاو، دانانی عهبدوهرحمان پاشا
۱۲۱۰	کوژرانی نهحمه کههیه به دهستی عهلی پاشای وهزیر
۱۲۱۲	لادانی عهبدوهرحمان پاشاو، دانانی ئیبراهیم پاشا
۱۲۱۲	داکووتی تاوون له سلیمانی له سهردهمی ئیبراهیم پاشا
۱۲۱۶	گرتتی سلیمان پاشاو، راکردنی عهبدوهرحمان پاشاو سهلیم پاشاو دانانی محهمه پاشا
۱۲۱۸	مردنی ئیبراهیم پاشا له موصل و، دانانی عهبدوهرحمان پاشا
۱۲۲۰	کوژرانی مههمو پاشای کووی له چوئی قورفه به دهستی عهبدوهرحمان پاشا
۱۲۲۰	شکست خواردنی عهبدوهرحمان پاشا له دربهندی بازیان به

(۱) له پال نههمیشدا شتیکی نورسیوه وهك (تابعه قبالاً الى قرية كوی) بییت وایه.

(۲) لهپال نهوهدا نورسیویه بوم نه خوینرایه وه.

↑	دهستی‌ه‌لی پاشا و چوونی بو و لاتی‌ه‌جه‌م‌و، حوکم‌کردنی خالیډ پاشا له بابان و، سلیمان پاشا له کویه
۱۲۲۱	شکست خواردنی سلیمان که‌هیه و خالیډ پاشا و سلیمان پاشا به دهستی‌ه‌بدوره‌حمان پاشا
۱۲۲۳	کوژرانی‌ه‌لی پاشای وه‌زیر به دهستی‌گورجه‌کان و سلیمان که‌هیه‌و ...
۱۲۲۳	هاتی‌ه‌بدوره‌حمان پاشا بو سهر سلیمان پاشا له کویه‌و نه‌گرتی‌ئو
۲۲۳ اریج الاخر	رؤیشتی سلیمان پاشای وه‌زیر بو سهر‌ه‌بدوره‌حمان پاشا و شکاندنی‌و، چوونی‌ه‌بدوره‌حمان پاشا بو‌ه‌جه‌م‌و، سلیمان -- پاشای حاکمی کویه [سو بحاکم بابان نمون !]
۱۲۲۳	یارمه‌تیدانی‌شای‌ه‌جه‌م‌بو‌ه‌بدوره‌حمان پاشا و لیخستی سلیمان پاشا و دانانی‌ه‌بدوره‌حمان پاشا و، هاتی سلیمان پاشا بو‌که‌رکوک
۱۲۲۴ ریج الاول	رؤیشتی سلیمان پاشای وه‌زیر (کار‌دین و زانی!) سلیمان پاشای بابان (سوار عسکر کرکوک!) شکست خواردنی به دهستی‌زه‌فیر و شادی!
۷ رهمه‌زانی ۱۲۲۵	رؤیشتی‌ه‌بدوره‌حمان پاشا بو سهر سلیمان پاشای وه‌زیر له ئیمامی‌ئه‌عظم (ئه‌عظمیه) و جه‌نگردنی‌و، زیندان‌کردنی سلیمان پاشای بابان و کوژرانی سلیمان پاشای وه‌زیر به دهستی‌ه‌ره‌به ره‌فاعیه‌کان له که‌ناری دیاله‌و، گرتی به‌غذا به‌دهستی‌ه‌بدوره‌حمان پاشا و... ئیسماعیل ئاغا و...‌ه‌بدو‌للاً ئاغا (۳)..
۱۲۲۵ ذی القعدة	زیندانی‌کردنی‌ه‌بدو‌للاً به‌گ و مه‌حمود به‌گ
۱۷ جمادی الاخره ۱۲۲۶	رزگار بوونی سلیمان پاشا له چنگی‌ه‌بدوره‌حمان پاشا و، به‌خشین و رزگار بوونی‌ه‌بدو‌للاً به‌گ و مه‌حمود به‌گ

(۳) لیره‌شدا نوسویه (۵) که‌و چه‌ند شوینکم بو نه‌خوینرايه‌وه.

۱۲۲۶	هاتتی سازاده بو سەر عەبدورەحمان پاشا، بەیعه تکردهی خالید پاشا به سازاده و، چوونی عەبدورەحمان بو کۆیه و، گەمارۆدانی لهوی و، رویشتی سازاده بو سەر خالید پاشا و، فەرمانداریکردنی ئەو بەسەر ویلیهتی بابان و (تقویض!) عەبدورەحمان پاشا له کۆیه.
شەعبان ۱۲۲۶	اکردنی سلیمان پاشا له بازیان و هاتتی بو کەرکوک و، رویشتی لهویوه بو به غدا.
ذی الحجة ۱۲۲۶	هاتتی عەبدورەحمان پاشا له کۆیه وه بو سەر خالید پاشا له بابان و، راکردنی خالید پاشا، هەر به بیستی ههواله که، بو دەوری زه هاوو، چوونی لهویوه بو به غدا. (٤)

حل الرموز) ی ئامودی و (مشادة) ی مهلا

عەبدورەحمانی جهلیی

(۱۴۵)

مامۆستایان و زانیانی کورد که چوونه ته مهیدانی زانیاریی له گهله زانیانی جیهانداو خهریکی دهوله مه تکردهی فەر ههنگ و زانیاریی بوون، له سووچ و قوشبئیکی ئەو مهیدانه دا خۆیان هه شار نه داوه، به جوریک بنووسین به یهك بابته وه و، له یهك مه به ست بئالین و، ئیتر به م لاوئه ولادا نه پوان و لا له لایه نه کانی دیکه نه که نه وه، به لکو وه ک زانا گه وره کانی جیهان له و مهیدانه به رینه دا ته رانیان کردوه و، ئەسپی بیر و قه له میان تاوداوه و، له زور بواریشدا گوئی هونه ر له بهر ئەوان چنگ کهسانی دیکه نه که وتوه. ئەوه تا که سه رنجی زنجیره ی ئەو زانیارییانه ده ده ین که مامۆستایانمان تیایاندا چالاکانه کاریان کردوه و، شوینه واری باشیان له دوا ی خۆیان به جی هیستوه، ده بینین هەر له زانیارییه کانی ته فسیر و هه دیت و به لاغه و مه نطیق و نه حو سه ره فه وه، تا فه له ک و فه لسه فه و هه تده سه و،

(٤) له ژماره ۲۱۲۶ ی رۆژی ۲۵-۱-۱۹۹۵ ی هاوکاریدا بلاکراوته وه.

پزیشکی و موسیقا.. بابهت نابینن ماموستایانمان خویمان لی که لاکردبیت و، شوین دست و شوینه واریان تیا جی نه هیستبیت.

یه کیگ لهو بابهتانهش که چهند ماموستامان چهندین شوینه واریان تیدا نووسیوه زانیاری دهر باره ی نهو فیرقه و کومه لانهیه که لهناو ولاتی ئیسلامیدا و - دور و نزیگ - له پهنای ئابینی ئیسلامدا خویمان مه لاس داوه و، لهناو زانایانی ئەم زانیارییهدا به (باطینی) ناسراون، له وتاری ژماره (۱۲۰) ی ئەم زنجیره وتارهدا باسی ماموستا مه لا عهبدو لالی رهتهکی و دانراویکیمان کرد، لهم وتارهشدا باسی دوو ماموستا و دوو دانراویان دهکهین.

یه که میان: ماموستا مه لا محمه دسه لیمی ئامودی ناسراو به بوخارییه، ئەم ماموستا کتیبکی به ناوی (حل الرموز في عقائد الدروز) داناوه.

نوسخه ی ئەم کتیبه له (دار صدام للمخطوطات) دا به ژماره (۱۰۸۵۸) پاریزراوه، تیکرا (۶۲) لاپه رهیه، لاپه ره ی (۱۹) دیری تیدایه، پیوانه که ی (۱۶×۲۳) ه، له کۆتاییه وه هه ندیک ناته وایی هه یه. ناوی نووسه ره وه ی پیوه نییه، دهر باره ی ژبانی دانهره که ی شتیکم دهست نه که وت. سه ره تای کتیبه که ئاوا دهست بیده کات.

«وبعد: فيقول اسير الذنوب، كثير العيوب المفتقر الى لطف الباري، محمد سليم الامدي الشهير بالبخاري: قد طلب مني من هو عندي من اعز الاحباب، واجل الاصدقاء والاصحاب، افاض الله علي وعليه انوار معرفته، ومنحني واياه الانخراط في سلك من شملهم بانواع عنايته.. ان اجمع له رسالة ابين له فيها الاصل الذي تفرعت منه الطائفة الدرزية. وما هي عليه الآن من العادات المليية، والرسوم المذهبية، والعقائد الباطلة الدينية، والتأولات الباطلة الخفية على سبيل الاجمال، العاري عن الاضلال، فبادرت الى اجابته ومطلوبه، وجمعت له هذه الرسالة وفق مرغوبه، مستمدا من كتب المقالات، وصحف الاخبار، مما وقع عليه الاختيار، ومن كتب العقائد الدينية. وكتب الطائفة الدرزية، وسميتها (حل الرموز في عقائد الدروز).»

دووم: (رسالة المشادة) دانراوی ماموستا مه لا عهبدو ره حمانی کاکای جهلی، له باسی کومه لی ناسراو به (داسنی) دا. ئەمه بریتیه له نامیلکه یه کی

بچکۆلهی (۹) لاپه‌په‌هی که له (دارصدام للمخطوطات) دا به ژماره (۱۶۹۹۴) پارێزراوه. پێوانه‌که‌ی (۲۰×۱۵) هه، هه‌ر لاپه‌په‌هی (۲۰) دێری تێدایه.

شهرح موغنیه‌که‌ی میلانی

(۱۴۶)

له‌م وتاره‌دا باسی مامۆستایه‌کی ناوداری کورد ده‌که‌ین، که به داخه‌وه له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌دا ماوه‌یه‌کی دوورو درێژ له‌ مزگه‌وت و حوجره‌کانی کوردستاندا ناوی به‌سه‌ر زاری مه‌لا و فه‌قیانه‌وه‌ بوه‌و، کتێبه‌که‌ی له‌ زۆر شویندا خویندراوه‌و، که‌م فه‌قی هه‌بوه‌ ئه‌و کتێبه‌ی به‌ ده‌رس نه‌خویندبێ و نوسه‌خه‌یشی له‌به‌ر نه‌نوسیبێته‌وه‌.. خاوه‌نه‌که‌ی وه‌ک مامۆستایه‌کی کورد نه‌ناسراوه‌و، له‌ سه‌رچاوه‌کانی میژووی ئه‌ده‌ب و زانیاری کوردیشدا ناوی نه‌هاتوه‌و، وه‌ک مه‌لایه‌کی کورد ناونه‌براه‌وه‌.

ماوه‌یه‌که‌ که‌ نوسه‌خه‌کانی دانراوی ئه‌م مامۆستا له‌ کتێبخانه‌ی (دارصدام للمخطوطات) دا ده‌بینم گومانم بو‌ ئه‌وه‌ ده‌چوو کورد بێت، به‌لام به‌لگه‌ی ئه‌وتۆم به‌ ده‌سته‌وه‌ نه‌بوو، که‌ سه‌ری سه‌رچاوه‌ عه‌ره‌بیه‌کانیشم دا، ئه‌وانیش شتیکی وایان ده‌رباره‌ی نه‌نوسیبو دل‌ پێی ئاو بخواته‌وه‌، بۆیه‌ هه‌ر له‌ په‌یجۆری ئه‌وه‌دا بووم بگه‌مه‌ وه‌لامیکه‌ی دروست بو‌ ئه‌و پرسیاره‌ی له‌لام دروست بوو بوو، تا ئه‌نجام له‌ ریگه‌ی ئه‌و ناوی شوینه‌وه‌ په‌ ناوه‌که‌ی خۆیه‌وه‌ ناوه‌ گه‌یشتمه‌ ئه‌وه‌ی ویستم و مه‌به‌ستم بوو.

مامۆستای ئه‌م باسه‌مان (محمد عبد الرحيم المیلانی) یه‌، که‌ سه‌ری (خلاصه تاریخ الكرد وکردستان) ه‌که‌ی — خوا لیخۆشبوو — مامۆستا (ئهمین زه‌کی) م‌دا بینیم نووسیویه‌، که‌ (میلان) یه‌کیکه‌ له‌ هۆزه‌ کورده‌کان و به‌لکو (میلان) بنه‌چه‌ی هۆزی گه‌وره‌ی (مللی) یه‌و تا ئیسته‌یش - قسه‌ قسه‌ی ئهمین زه‌کییه‌- پێوه‌ندی پته‌و له‌ نیوان ئه‌و دوو هۆزو تێرده‌ا به‌رده‌وامه‌.

ئهم مامۆستا به‌رپێژه‌ که‌ به‌ نیه‌به‌تانی خۆی بو‌ لای ئه‌و تیره‌ پیره‌ کورده‌ ره‌گه‌زی خۆی پاراسته‌وه‌، ئه‌و هه‌له‌یشی بو‌ ئیمه‌ ره‌خساندوه‌، ئیسته‌و پاش سه‌دان سال‌ یادی بکه‌ینه‌وه‌و، دوا‌ی له‌بیرکرانیکی زۆری ئه‌م

ماوه دریزه بیخهینهوه رزی مامۆستایانی کوردو، له ناو هاو نیشتمانانیدا ناوی تۆمار بکهین و، ئەگەر ناوی ئەو هۆزەیی له گەل ناوی خویدا نه گوتایه، وهك دهیان و سهدان مه لای دی، كه له بهر بی ناو نیشانی، به گەل و ولاتانی دیکه وه لکینراون و، له رزی زانیانی گه له که ی خویمان دەرکراون... ئەمیش حالی له حالی ئەوان باستر نه ده بوو.

وهك گوتم سه رچاوه عه ره بییه كان ستنکی ئەوتۆیان دهر باره ی ئەم مامۆستا نه نووسیوه، به لام ئەوه ی له (الاعلام) هکه ی زهر گه لیدایه هه ندی تیشك ده خاته سه ر چه نه لایه نیکی ژیانیی و جیگه ی خۆیه تی لیردا ئەو باسه بنووسین. زهر گه لیی له (۲۰۱/۶) دا ده لی:

«العمری... ۸۱۱... هـ... ۱۴۰۸ م محمه دی کوری عه بدوره حیمی کوری به دره دینی عومه ری جیلانی. زانیه کی زانیاری نه حو بوه و، قوتایی ئەحمه دی کوری حسه نی چاره پهردی (۷۴۶ کۆچکردوو) بوه و، له لای ئەو خویندوو یه و، کتییی موعنی چاره پهردی له زانیاری نه حودا شه رح کردوه، له ره جه بی سالی (۸۰۱ك) دا له شه رحه که ی بوه ته وه، نوسخه ی ئەم شه رحه م به ژماره (۱۴۳۶) له (کتاب سرای، مغنیسا) دا دیوه و، سه ره تا که ی (الحمد لله الفاطر الحکیم) ه، نوسخه ی تری له میصرو عیراق و دیمه شقدا هه یه. شه رحیکی به مه تن تیگه ل کراوه و، به (مغنی الاکراد) ناسراوه، دواییش له په راویژدا باسی ئەوه ده کات که له (کشف الظنون) دا (المیلانی) نووسراوه و، ئەوه گۆردرای (جیلانی) یه.

ههروه ها ده لی له (هدیه العارفین) دا (البلائی) یه، به لام وهك له مه ولا له باسی نوسخه کاندایه بیینی (میلانی) گۆردرای له جیلانییه وه نیه و، وا پیده چییت له بنه رته دا ئەو تیره کورده له ناوچه ی (جیلان - گیلان) دا بووبییت، وهك نووسه ره وه ی نوسخه کان ئیشاره یان بو کردوه.

ده مینیه وه ئەوه که (العمری) هۆزیک یان تیره یه که له تیره کانی سه ر به (میلان) بووبییت.

زیاد له مانه یش له فه ره نکه کوردیه کاندایه ناوی (میلان) وا هاتوه که گوندیکه له گونده کانی کوردستان.

پاش ئەمانه یش په رسیاریک خوتوکه ی دل و میسک ده دات و، خوی

دهسه پینئی: ئایا ئەم مامۆستا مەزنە تەنھا ئەم کتییە ی داناوو و هیچ شوینەواری دیکە ی نەبوو؟ ئەگەر بووبیتی چین و لەکوین و ماون یان تیدا چوون؟ پرسیاریکە تا ئیستە بی وەلامە با بزائین تا کە ی وادەبیت!

باسی هەندیك له دەستخەتەکان :

دەبی له پێشدا ئەو بەلیم کە ئەم کتییە ی ئیمە باسی دەکەین پتر له (۵۰۰) سال له کوردستاندا وە کتییە مەنەجیی خویندراو و، فەقیان له هەرەتی لاویدا ئەم کتییە یان خویندوو، کەم خویندەواری کوردیش هەیه ئاخ و داخی مامۆستا کە ی نەبیستی کە له پیریدا ژنی هیناو و، دوایی و توویە: (ئاخ بو... شەرح موعنی!) جا کتییە ئاوا خویندرا بیت و، ئەو تەمەنە درێژە ی له و لاتە بەرینەدا هەبووبیت، بیگومان صدان و هەزاران دانە ی لی نووسراو تەو و، له جیهاندا بلا بوو تەو و، هەر لە بەر ئەو هیشە تەنھا له کتییە خانە ی (دار صدام للمخطوطات) دا له وانە یە دەیان نوسخە ی دەستخەتی هەبیت. لەم دەر فەتەدا باسی چەند دانە یە کیان دەکەین.

نوسخە ی یە کەم کە باسی دەکەین دەستخەتی ژمارە (۴۲۸۴) ی کتییە خانە ی ناوبراو و. ئەم دەستخەتە (۲۷۱) لاپەرە یە و هەر لاپەرە ی (۱۳) دپری تیدایە، پێوانە کە ی (۱۶×۲۲) یە، لاپەرە ی کۆتایی کە و توە و دوایی نووسەرە و یە کە دی تەوای کردو و، میژووی نووسینەرە و ناوی نووسەرە و ی پێو نیە. له لاپەرە ی کۆتایی ئەم نوسخەدا ئەم سی بەیتە نووسراون:

بجمع تصانیف النحاة اولي الفخر	کتاب جلیل القدر لیس کمثله
تملك علما لیس یستحصی فی حصر	فیکف لقاریه الفخار، لانه
بمغن للاکراد یسفی ذوی الضر	ویکف له فخرا لقد جاء اسمه

* * *

هەر چەند - وە ک دەبینی ئەم کتییە بە (مغنی الاکراد) ناو بانگی دەر کردو و له هەندی نوسخە و سەرچاوەدا ئەم ناوە ی لی نراو و، له کتییە کە خویدا و له ناو خەلکیشدا جگە له (شرح مغنی) ناوی تری نەبیستراو و، نایشزانم ئەم شیعرا نە هی کین.

• نوسخە ی ژمارە (۵۴۴۸) نوسخە یە کە کۆنە و سەرەتا و کۆتایی تەواوو و، حاشیە و پەر اویری زۆری بە سەرەو یە، نووسەرە و یە کە ی له

کۆتاییه وه ئەمە ی نووسیوه:

«تمت الكتاب المسمى بشرح المغني على يد الضعيف المتمني، المحتاج الى عفو الملك المربي؛ الياس بن احمد بن الياس بن عمر بن عيسى بن محمد. اللهم اغفر لي ولهم ولسائر المسلمين اجمعين. سنة الف ومائة وتسع سنة من الهجرة النبوية»

دەستخەتە کە ۳۶۶ لاپەرە یه بیوانه کە ی (۱۵×۱۹/۵) ۵، لاپەرە ی (۱۱) دپری تیدا یه .

✽ نوسخە ی (۳۵۹۲) یش نوسخە یه کی کۆنەر، پەر اویری زۆری به سەر وه یه و، به لام له کۆتاییه وه ناتە واوه، بۆ یه میژووی نووسینه وه و، ناوی نووسەر وه ی نازانین.

✽ نوسخە ی (۳۶۷۱) نوسخە یه کی تە واوه و، له چاو نوسخە کانی دیدا هەندی تازە یه، به لام ئەمیش ناوی نووسەر وه ی و، میژووی نووسینه وه ی نازانری و هێچی لە سەر نە نووسراوه، دوا دەست دیویه تی دەستی (محمد شریف عثمان) بوه که له سالی (۱۹۶۶) دا بوه.

✽ نوسخە ی (۱۱۸۷۷) نوسخە یه کی تە واوه، هەر چه ند دلۆپه و دۆرنج کاری خۆیان پی کردوه. (۲۲۸) لاپەرە یه، لاپەرە ی (۱۲) دپری تیدا یه. بیوانه کە ی (۲۱×۱۵) ۵. له دوا ی نووسینی ئەم وتار وه تا ئیسته پتر له چل دانە ی ئەم کتیبە م له (دارصدام للمخطوطات) دا دۆزیوته وه، ئەمە ژماره ی هەندیکیانە: ۱۶۰۸۹، ۳۵۷۱۸، ۳۵۹۷۶، ۱۱۹۱۴، ۱۱۹۵۲، ۱۵۴۴۸، ۱۸۳۲، ۱۹۱۸۰، ۱۶۹۵۵، ۲۰۴۷۹، ۱۹۳۳۵، ۲۱۶۱۱، ۱۵۸۰۳، ۳۶۷۱...

هەر وه ها دەستخە تی ژماره (۲۱۴۳۱) ی هەمان کتیبخانە شەرحی فەرئایضه و، دانراوی (محمد العمری) یه، به دوری نازانم مامۆستا (محمد عبد الرحيم العمری المیلانی) دانەری شەرح موغنی بیّت.

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ
رَبِّ الْعَالَمِينَ
وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ أَجْمَعِينَ
وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ

باپەت و سەرباسەكانى ئەم بەرگە

لاپەرە	باپەت
۷	هەندىك سەرچاوەى مېژوویى
۱۱	حوجرەو مەدرەسەكان و مېژوو
۱۲	پىتى ئەلف
۱۷	پىتى بى
۲۴	پىتى تى
۲۶	پىتى جىم
۲۸	پىتى جى
۲۹	پىتى خى
۳۲	پىتى دال
۳۴	پىتى رى
۳۶	پىتى زى
۳۸	پىتى سىن
۴۲	پىتى شىن
۴۶	پىتى عەين
۵۰	پىتى غەين
۵۱	پىتى فى
۵۱	پىتى قاف
۵۵	پىتى كاف
۶۰	پىتى گاف
۶۱	پىتى ميم
۶۸	پىتى نوون
۶۹	پىتى ھى
۷۰	پىتى واو

لاپەرە	بابەت
۷۲	منقول الاكرادى عەبدولعەزىمى صەولواوى
۷۴	پارچەپەك شىعىرى خەلىفە مەلا عەبدۇرەھمانى (كەلب رىزا خانى)
۷۵	مەلھەمەى دانىيالى يىتۈۈشى
۷۶	تەرجەمەى مەكتۇبىتى نىمامى رەببىنى موفتىى زەھاۋىى
۷۸	كىش و تەرازوۋى رەخنەكەى مامۇستاي خەزىنەدار
۸۴	دوو دائىراۋى مامۇستا تاھىرى مائىى
۸۸	بىنەمالەى عىمادىى
۹۳	دەستخەتتەىك و كۆمەلتەىك زانا ، مەھمەدى مەزناۋىى ، مەھموۋدى مەزناۋىى ، مامۇستا شىخ عەبدولقادى مۇھاجىر...
۹۷	(تەتتىم المراد) و مەلا مەھموۋدى مەزناۋىى
۱۰۱	حاشىيەى مەلا عومەرى جەلىى مائىى
۱۰۴	تەعلىقاتى (ابن الرسول)
۱۰۸	مەلا حسەىنى خەلاطىى و دائىراۋىكى
۱۱۱	كەشكۆلى تالانىى
۱۱۵	پارچەپەك شىعىرى تالانىى
۱۱۶	ھۆنراۋەى الخبىيەى مەلا خەلىلى سەرتىى
۱۱۸	مەلا مەھموۋدى سۇرانىى و دائىراۋىكى
۱۲۱	زىجەى صالحىى ئىبىنۇئادەم و چەند دائىراۋىكى دىكەى
۱۲۶	دائىراۋىكى عىساي بەندەنىجى - تراجم الوجوه والاعيان -
۱۳۰	مامۇستايەكى عەبدالانىى و دائىراۋىكى
۱۳۳	لامىيەى زەىنەلەبىدىنى گۇرانىى
۱۳۶	مەلا عەبدوللاى شىخ مەھموۋدىيان و شەرحە ئىستىعارەكەى
۱۳۸	مامۇستا مەلا عەبدوللاى شىخولئىسلام لەئەستەمبۇل
۱۴۲	شەرحى سەعدوللاى مەلا ئەھمەدى گەرەۋىى

بایەت	لایپەرە
دوو دائراوی مامۆستا مەحموودی شێخانی مەدەنی	۱۴۶
دائراویکی مەلا عەلی سۆرائی	۱۵۰
درە الانفاسی هەکاری	۱۵۴
دەستخەتییکی مەلا یوسفی عەقراوی	۱۵۷
قۆلاخی کەشکۆلیک	۱۶۰
دەستخەتی مەلا ئەبوبەکر ناغا	۱۶۳
(تفصیل الجرجانی) ی مەلا عەلی شێخانی	۱۶۹
چیا ی قەوالەو قەوالە (أمیر المؤمنین)	۱۷۴
دوو دائراوی دوو مامۆستای کورد لە دەستخەتێکدا، مامۆستا مەلا ئەحمەدی کۆری حەیدەر، مامۆستا مەلا مەحمەدی خەتی.	۱۷۸
دائراویکی دیکە (یوسف الاصل)	۱۸۱
هەندیک شیعری مەلا مەحمەدی عیوونیی بەرزنجیی	۱۸۳
بە دامینی دیوانی مەولانا خالیدەو	۱۸۶
هەندیک شیعری بلاونەکراوەی مەولانا خالید	۱۹۶
(القواعد الرسمية) ی شێخ عومەری قەرەداغیی	۱۹۹
دەستخەتێک و کۆمەڵی زانیاری میژوویی	۲۰۲
دەستخەتییکی دیکە و کۆمەڵی زانیاری میژوویی دیکە	۲۰۵
(تحفة الوزير) ی مەلا ئەبوبەکر	۲۰۸
دائراویکی دیکە ی مامۆستا یوسف جان	۲۱۱
هەندیک لە دائراوەکانی مامۆستای شارانی	۲۱۵
قەرانیسی نووشنەویی	۲۲۵
مەنالی شاعیریکی گەورە ی نەناسراوی کوردە	۲۲۸
غەریبیی شاعیریکی گەورە ی نەناسراوی کوردە	۲۳۳
(پرتەو) ناوی مصطفا بەگی هەکاری	۲۳۱

لاپەرە	باپەت
۲۴۰	پارچەيەك شیعری غەریبی و پرتەو
۲۴۲	قانیع شاعیریکی نەناسراوی کورده
۲۴۳	شیعری قانیع
۲۴۴	قورئانە دەستخەتەكەى مهلا نیبراھیمی مەروی
۲۴۷	دیوانی بیسارانیی و بنەمالەى قەرەداغیی
۲۵۷	سەودایی و جودایی دوو شاعیری نەناسراوی کوردن
۲۵۸	شیعری سەودایی و جودایی
۲۶۲	پارچە شیعیریکی سەودایی
۲۶۳	رەمەزان ناغای جزیری شاعیریکی نەناسراوی کورده
۲۶۶	چەند بابەتیکی میژوویی لە دەستخەتیگدا
۲۶۹	دەستخەتی مهلا عەبدوئلائی (ابن المؤمن)
۲۷۱	نەحمەدی کۆر
۲۷۲	بەھاری شاعیریکی نەناسراوی کورده
۲۷۳	دەقی مامەلەپەکی کۆن بە زمانی کوردیی
۲۷۶	چەند خشتیک بۆ سەر ناسەواری کۆشکی شیعری (عەلی حەریری).
۳۰۵	پارچە شیعیریکی فارسیی عەلی عاشق
۳۰۷	موجازەکانی مهلا گنجکەى هەولیز
۳۱۱	جاریکی دیکەیش لەگەڵ دائراوەکانی مامۆستای عەبدەلاتیدا
۳۱۵	دەردین شاعیریکی نەناسراوی کورده
۳۱۹	چەند پارچە شیعیریکی دەردین
۳۲۱	شیتە شاعیریکی نەناسراوی کورده
۳۲۲	چەند پارچە شیعیریکی شیتە
۳۲۴	بەرکۆلیک لە ژبانی مامۆستا مهلا عومەری عەسکەریی
۳۳۰	کەشکۆلی نازاد

لاپەرە	پایەت
٣٣١	هەندیک شیعری سەعید ناویک لە شیوەنی شیخ سەعیدی
٣٣٧	صابیری شاعیریکی نەناسراوی کوردە
٣٣٩	دوو پارچە شیعری صابیری
٣٤٠	سەیفی شاعیریکی نەناسراوی کوردە
٣٤١	دوو پارچە شیعری سەیفی
٣٤٢	داتراویکی دیکە ی سەبید مەحمودی کوردیی ما (الخیرات)
٣٤٥	هەلۆیستیکێ جەوانمەردانە ی مەلا ئیدریسی بدلیسی
٣٥١	داتراویکی ماموستا مەلا عەبدوڵلای رەبتهکی
٣٥٥	ماموستا مەلا عەبدوڵلای رەبتهکی و یوسف ضیا پاشا
٣٥٨	کۆمەڵە داتراویکی مەلا عەلی بەندەنجیی
٣٦١	(کحل العیون) ی مەلا ظاهیری ئەریبیلی
٣٦٣	نامیلکەیهکی مەلا محەمەدی زیارەتی
٣٦٤	کەشکوژی محەمەد پاشای بابان
٣٦٨	ماموستا مەلا ئەبویەکری میرپۆستەمی و داتراوەکانی
٣٦٩	ماموستا شیخ محەمەدی بالیسانیی چۆن باسی ما میرپۆستەمی دەکات؟
٣٧٦	(زبده العقیده) زوبده ی عەقیده ی مەرضییه .
٣٧٩	داتراوەکانی ئینولخەیاپی قەرەداغیی
٣٨٦	میژووی بابان
٣٩٠	(حل الرموز) ی نامودی و (مشاده) ی مەلا عەبدوڕەحماتی
٣٩٢	شەرح موغنیەکە ی میلایی (مغنی الاکراد)

بە پەراویزی ئەم بەرگەوه

ئەو نادمیزادە ی خودا لە جوانترین شیوەدا دروستی کردووە، چەند بگەریت و لیۆ ورد بیتەوه لەوانە نییە دوانی وەك یەکیان - لە هەموو روویەكەوه - بدوزیتەوه . جا دەبی یەكێك بیهوی لە ژیان و بەرەهەم و رهوشتی دەیان و صەدان لەوانە بکۆیتەوه بتوانی چی بکات؟

لەو پروایەدام زەلامیک - کە هەندیک دیاریی بیت و دەوریکسی لە جیهاندا بوویت - بیهوی خوی دەربارە ی خوی بنووسیت، ناتوانی هەموو شتیک دەربارە ی خوی بنووسیت و هیچ نەبوی، یان هیچی لە بیر نەچیت . جا دەبی کەمەستیگی وەك من لە خزمەتی ناوی دەیان و صەدان زانای صەدان سال لەمە و پیشدا ژیايم و پرکیشی ئەوهم کردیت دەم لە ژیان و بەسەر هات و بەرەم ... یان بەم - هیوادارم بە دەنگمەوه دانەوالین و لیم زویر نەین - چیه پی بکریت؟ وەك گوتوومە و دەیلیم چیم پی کرایت کردوومەو، مەت بەسەر کەسدا نایم و، ناواتم ئەو یە ئەم هەلەو پەلەو رەش و بۆرەم بەوه لی وەر بگرن بەردیکم خستیته سەر ساختمانی ئەدەب و زانیاری و زانیانی کوردستان و، ئەوه ی کەلکی هەیه لیم وەر بگرن و هەرچیش هەلەو نادروسته بیدەنەوه بە رووداو، ئەوه ندەم لی وەر بگرن کە نیەتم خراپ نەبوه و نیە .

إَحْيَاءُ تَارِيخِ الْعُلَمَاءِ الْأَكْرَادِ

مِنْ خِلَالِ مَخَطُوطَاتِهِمْ

تأليف

مُحَمَّدٌ عَلِيٌّ الْقُرْهُ دَاغِي

المجلد الثاني - الطبعة الأولى

١٩٩٩-١٤١٩

مطبعة السالمي - بغداد